

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологія»

Збірник наукових праць

Випуск 1(69)

ЧАСТИНА 2

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Збірник затверджено наказом Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23. 02. 2018 року*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 11 від 29 березня 2018 року)*

Редакційна колегія:

Архангельська А. М., доктор філологічних наук, професор;
Вокальчук Г. М., доктор філологічних наук, професор;
Глотов О. Л., доктор філологічних наук, професор;
Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор;
Лещак О. В., доктор філологічних наук, доцент;
Пасічник І. Д., доктор психологічних наук, професор;
Тищенко О. В., доктор філологічних наук, професор;
Хом'як І. М., доктор педагогічних наук, професор;
Цолін Д. В., доктор філологічних наук, професор.

Н 34

Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 2. 262 с.

ISSN 2519-2558

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.

*Адреса редколегії:
35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія»,
факультет романо-германських мов*

ISSN 2519-2558

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2018
© Автори, 2018

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: natussiam@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-3-5

Магас Н. М. Метафоризація розуміння в українській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 3–5.

УДК 811.161.2'367+373.2

Магас Наталія Мирославівна,

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

МЕТАФОРИЗАЦІЯ РОЗУМІННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті метафоризацію розуміння розглянуто з позицій пропозиційної моделі метафор, досліджено механізми утворення нових значень. Погляд на ментальні метафори як на вмістилище основних понять, традиційних для народної психології, ментального світу носіїв мови, які беруть участь у процесах концептуалізації, у творенні національної картини світу, надав можливість побачити реальність під іншим кутом. Дослідивши особливості метафоричної репрезентації розуміння в українській та англійській мовах у зіставному аспекті, окреслено спільні та відмінні риси національного характеру носіїв цих мов.

Метафорична експлікація розуміння репрезентує парадигматичні й синтаксичні зв'язки лексичної семантики української та англійської мов. Логічний і функціональний аналіз особливостей організації пропозиційних метафор цього типу ґрунтується на їхній предикативній природі з позицій семантичної теорії.

Ключові слова: пропозиція, предикат, метафора, смисл, ментальна діяльність.

Магас Наталія Мирославівна,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, г. Івано-Франківськ

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ПОНІМАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА АНГЛІЙСЬКОМУ ЯЗЫКАХ

В статті метафоризацію розуміння розглянуто з позицій пропозиційної моделі метафор, досліджено механізми утворення нових значень. Погляд на ментальні метафори як на вмістилище основних понять, традиційних для народної психології, ментального світу носіїв мови, які беруть участь у процесах концептуалізації, у творенні національної картини світу, надав можливість побачити реальність під іншим кутом. Дослідивши особливості метафоричної репрезентації розуміння в українській та англійській мовах у зіставному аспекті, окреслено спільні та відмінні риси національного характеру носіїв цих мов.

Метафорична експлікація розуміння репрезентує парадигматичні й синтаксичні зв'язки лексичної семантики української та англійської мов. Логічний і функціональний аналіз особливостей організації пропозиційних метафор цього типу ґрунтується на їхній предикативній природі з позицій семантичної теорії.

Ключевые слова: пропозиция, предикат, метафора, смысл, ментальная деятельность.

Natalia Magas,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

METAFORIZATION OF UNDERSTANDING IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

In the article, the metaphorization of understanding is observed from the standpoint of the propositional model of metaphor, the ways of new meaning formation are described. A look at the mental metaphors as a receptacle of the basic concepts of traditional folk psychology, the mental world of native speakers involved in the processes of conceptualization, in the creation of the national picture of the world, gave an opportunity to see reality at a different angle. Having examined the peculiarities of the metaphorical representation of understanding in the Ukrainian and English languages in a comparative aspect, the common and distinctive features of the national character of these languages native speakers are outlined.

The semantics of metaphors denoting mental activity of understanding in the structure of utterances in the Ukrainian and English languages is analyzed.

The main features of mental models of understanding leading concept into paradigmatic and syntagmatic connections of Ukrainian and English vocabulary are examined in the article. Both logical and functional analysis of the correlation specificity in mental models with predicates of this type are based on their predicative nature in the light of semantic theory.

Key words: predicate, mental models, semantic components, subject, object.

У дослідженні метафори превалює вивчення мовленнєвої діяльності, що звернута до мислення, пізнання, свідомості, концептуальних систем і, зрештою, до моделювання штучного інтелекту. В метафорі вбачають ключ до розуміння основ мислення і процесів створення універсального образу [1, с. 5].

Метафора – це не властивість мови, а властивість нашої концептуальної системи [8, с. 4].

Національно-мовна картина світу тією чи тією мірою «спроєктована» на всі рівні мовної системи, однак розбіжності між відтворенням дійсності у різних мовах особливо помітні в лексиці [5, с. 30]. Багато метафор яскраво виявляють свою особливість, оновлюють словник, художньо вмотивовують перенесення дій та ознак з одних об'єктів на інші. Проте від частого вживання значна частина їх втратила вмотивованість, узвичаїлась у потоці мовлення, вже не усвідомлюється як образний засіб. Однак ці «стерті» метафори за уважного розгляду виявляють свою внутрішню красу й неповторність; саме вони відтворюють мовну картину світу як фіксовану, таку, що увійшла у свідомість народу – носія мови. В таких метафорах відбивається спосіб мислення, особливості національної ментальності, світорозуміння [5, с. 112]. Віддзеркалюючи ментальність і духовність метафори маніфестують риси національного характеру, умонастрої народу, а тому саме їх лінгвістичний аналіз дає можливість відтворити реальний портрет особи як носія мови. На підтвердження підтримки цієї ідеї російський лінгвіст

та співавтор «Словника російських політичних метафор» А.М. Баранов перефразував відому приказку: «Скажи мені, які метафори ти вживаєш – і я скажу тобі, хто ти» [2, с. 36].

Метафора є не тільки засобом виразу, але й важливим знаряддям мислення. Вона відкриває «епістемічний доступ» до поняття [1, с. 10]. На думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона, метафора не обмежується лише однією сферою мови: процеси мислення метафоричні [9, с. 454]. Отже, метафоричність ментальних операцій умотивована, з одного боку, загальнолінгвістичною тенденцією розвитку науки про мову, а з другого – метафоричністю мислення, що підтверджує актуальність даного дослідження.

У дослідженні зосередимо увагу на розгляді особливостей метафоричної репрезентації розуміння в українській та англійській мовах у зіставному аспекті, що допоможе окреслити спільні та відмінні риси національного характеру носіїв цих мов. Національний характер потрактуємо як специфічне поєднання стійких особистісних рис конкретного етносу чи домінуючі в суспільстві цінності та настанови, що є частиною ментальності як інтегральної характеристики психологічних, політичних, релігійних та інших особливостей людей, які належать до певної культури [7, с. 202]. Саме через лінгвістичний опис метафоризації розуміння у кожній з мов наблизимося до опису ментальності як своєрідного «коду нації», цілісного духовного утворення, що складається протягом століть [7, с. 202].

Розуміння, його внутрішня структура, механізми і вияви здавна цікавили філософів, логіків, психологів та лінгвістів. Відмінність підходів пов'язана з визначенням того, що лежить в основі розуміння і як проходить цей складний процес, а також з виокремленням різних типів розуміння.

Механізмам розуміння та уживання предиката *розуміти* присвячена стаття М.А. Дмитровської, в якій виділяються три види розуміння: 1) розуміння як пропозиційне досягнення; 2) розуміння як роз'яснення; 3) розуміння як пояснення [4, с. 102-103].

В основі тлумачень різних значень дієслова *розуміти*, наведених у ВТССУМ [3], можна визначити два основних смисли: *знати* і *вважати*. Слідом за С.П. Лопушанською розглядатимемо семантичну структуру як «єдність взаємодіючих різнорівневих значень, організованих у межах певного слова певним способом відповідно до системи даної мови і закономірностей функціонування цієї системи у мовленні (в тексті), і смислову структуру словоформи, що функціонує в контексті» [6, с. 23].

У дослідженні особливостей семантики предикатів розуміння української та англійської мов використаємо пропозиційну модель метафори, запропоновану А. Мар'янович-Шейн, котра розглядає метафори як пропозиції, абстрактні одиниці логічного чи семантичного аналізу. Пропозиції подібні до «ідей» або «повідомлень», але на відміну від них – більш структуровані. У широкому значенні пропозиції складаються з основного аргументу і його предикації. Вони, висувачи теми або референції в дискурсі, даючи коментарі щодо цих референтів, виступають одиницями однієї прагматичної функції. У вузькому значенні пропозиції співвідносяться з функцією створення коментарів. Так, відношення аргумент-предикат, пресупозиція-пропозиція, тема-коментар розглядаються як єдиний процес створення нового судження [10, с. 3-4].

Пропозиція розглядається нами в широкому значенні як цілісний процес утворення висловлювання, тобто встановлення тем (аргументів) та коментарів (предикатів) стосовно цих тем. Отже, погляд на метафору як пропозицію дає можливість дослідити механізм утворення нових значень.

Описуючи ментальні стани і процеси за допомогою метафор у сучасному англомовному дискурсі автори звертаються до розчленування єдиної думки на дві або й більше частин, формуючи два або й більше образів однієї людини, які хоча і співіснують в одній фізичній оболонці, але не завжди однаково реагують на оточуючий світ. Так, приміром, у висловленні *One part of Mike knows that Sally has left for good* (J. Barnden), *With one part of her bemused and disorientated mind she knew that she must call a halt – right now!* (British National Corpus) суб'єкт Майк зображений через дві особи, одна з яких вбачає у від'їзді Саллі тільки зміни для неї на краще, а інша – не може змиритися з цією думкою. Тобто через метафору виражається внутрішній конфлікт героя, а сам суб'єкт допускає існування двох ментальних просторів, через призму яких він і сприймає навколишній світ.

Метафори розуміння досить різноманітні, в їх основу покладено певні глибинні уявлення, які дають широкі можливості для утворення нових слів та їх переносних значень. Оскільки процес розуміння включає в себе людину і навколишню дійсність, то різні погляди на відносини між людиною і певними фактами породжують різні типи метафор, які в основному пов'язані з: 1) рухом, 2) набуттям істини, 3) світлом, 4) зором, 5) ударом.

Розумова діяльність людини можлива лише в русі і часто не має зовнішніх проявів. Думка людини ні на хвилину не зупиняється, і сама людина завжди прагне нових знань. Залежно від того, хто є активним – суб'єкт чи об'єкт – ситуація розуміння може розглядатися у двох напрямках: 1) як рух людини до істини, як от: *Паралель зі спортом допоможе нам докопатися до кореня цієї проблеми* (М. Шимчишин); *I couldn't put my finger on it, but there was definitely something wrong with this girl* (Brian Levene) і навпаки, 2) як рух істини до людини, приміром: *спадати на думку, осявати і grasp, dawn*.

У мові ментальна діяльність людини представлена як поступальний або раптовий рух до істини, наприклад, *швидко схоплювати думку, дійти розумом, to come to conclusion, to leap to conclusions*.

Отримане у процесі розуміння певне знання інтерпретується як досягнення певної мети, результат попередніх дій суб'єкта, пов'язаних з його рухом у певному просторі, як-от: *Медитативна поезія навпаки намагається сконцентровано діяти до глибин індивідуального сприйняття* (Н. Данилюк), *Видно, слова його дійшли до серця, до душі Петру, розворушили її* (М. Чабанівський), *I reached my North and it had meaning. /Here at the actual pole of my existence / ... I am still alone* (R. Jarrell).

Образи, які породжують метафори на позначення розуміння асоціюється з досягненням суб'єкта певного пункту призначення, і навпаки, нерозуміння чогось – порівнюється з людиною, яка заблудилася у подорожі, приміром, *А ти вже собі дівчину знайшов? – не лютує .. батько, і Гнат губиться в догадках: що це означає?* (М. Стельмах), *It usually involves a witty, stumbling narrator simultaneously charmed and bemused by the foreign nation he encounters* (*The New Yorker*).

Метафорично процес розуміння виявляє себе через рух істини до людини: не людина рухається до істини, а навпаки, істина – до людини: *Але думки, некучі думки все одно проникали, просочувалися у свідомість* (В. Тарасов), *It's a good idea to write out your suggestions in advance so that they are exact. ... at least three times to be sure they penetrate your subconscious mind*

(M. Hiatt), *The wind, which had fallen in the south, now rose with great violence in the west. ... As I heard it, the whole truth rushed into my mind, my arms dropped, the...* (Mary W. Shelly).

Характерний для концептуалізації розуміння в українській та англійській мовах метафоричний компонент світла лежить в основі і інших ментальних значень, наприклад: *В голові у Соломії розвиднілось. Жак її цез без сліду. Вона знала, що робити* (М. Коцюбинський),

After thinking about the problem for several days, a light bulb went off in her head, and she knew how to solve it (Learnersdictionary.com). *An extremely lucid consideration of the Becke Line, the refractive differences between specimen and mountant, is particularly useful* (Sentence.yourdictionary.com).

Візуальність світосприйняття передають ментальні метафори, бо саме через зір людина отримує значно повнішу інформацію про об'єкти зовнішнього світу, ніж через всі інші почуття. Глибокий взаємозв'язок зору і мислення знаходить своє мовне втілення в англійській мові, де дієслово *to see* передає ментальне значення 'розуміти', як-от у виразах: *see point, see reason, see idea*. В українській мові базове дієслово зорового сприйняття *бачити* також має ментальне значення 'розуміти', наприклад: *Мати сама бачила, що одяга вже не по Василеві, та з чого вона йому нову пошше?* (Панас Мирний); *Юрба ще трохи погомонила, потопталась і, бачачи, що вже нічого не зробиш, стала поволі розходитися* (Гр. Тютюнник).

Характерним для обох мов є порівняння повної відсутності розуміння зі сліпотою: *[Семен:] І нащо б то воювати!.. Звісно, не нам, сліпим людям, відати про ті діла, але ж на мою думку, то краще було б не воювати...* (М. Кропивницький), *Maybe I was blind to them before, or if the 'lopes had played dumb when we arrived, hiding their light under a bushel, as the ancient saying goes, but the sign...* (A. Morlan).

Уявлення про розуміння як про поштовх, спалах, удар (зокрема, електричний) лежить в основі багатьох метафоричних переносів, приміром:

This went on till the truth burst upon him in the cave (Paul Kurtz). – *І горда мисль пронизує мене: Так, ми мости будемо у світі – Ми, днів нових бійці і теслярі. Каменярі зрядущої комуни* (М. Рильський).

Отже, метафори можуть співпадати з пропозиціями, але не всі пропозиції однаково передають метафоричні смисли, що залежить від їх уживання у контексті. Метафора як форма комунікації, виступаючи засобом творення нових значень, які є унікальними і мають експліцитні та імпліцитні смисли, створює образи й судження. Вона як дискурсивна категорія допомагає адресанту передати, а адресату зрозуміти не тільки універсальні, але і національні аспекти мислення. Метафоризація розуміння в українській та англійській мовах в основному постає з компонентами руху, набуття істини, світла, зорового сприйняття, удару. Однак в сучасному англійському дискурсі автори звертаються до розчленування єдиної думки на дві або й більше частин, формуючи два або й більше образів однієї людини, які хоча і співіснують в одній фізичній оболонці, але не завжди однаково реагують на оточуючий світ, що допомагає репрезентувати внутрішній конфлікт суб'єкта ментальної діяльності.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5-32.
2. Баранов А. Н. Метафорические грани феномена коррупции / А. Н. Баранов // Общественные науки и современность. – 2004. – №2. – С. 70-79.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови онлайн (понад 207 000 словникових статей) [Електронний ресурс] – базується на 2-ому виданні ВТС СУМ / голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи : В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – К. : Ірпін'я : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с. – Режим доступу: www.slovnuk.net
4. Дмитриевская М. А. Механизмы понимания и употребление глагола понимать / М. А. Дмитриевская // Вопросы языкознания. – 1985. – №3. – С. 98-107.
5. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія : навч. посіб / В. І. Кононенко. – К. : Вища шк., 2008. – 327 с.
6. Лопушанская С. П. Семантическая модуляция как речемыслительный процесс / С. П. Лопушанская // Научные школы Волгоградского государственного университета. Русский глагол: История и современное состояние. – Волгоград : [б. и.], 2000. – С. 6-13.
7. Людина у сфері гуманітарного пізнання / під ред. Губерського Л. В. – К. : Центр духовної культури, 1998. – 408 с.
8. Figurative Language and Thought. / [Albert N. Katz, Cristina Cacciari, Raymond W. Gibbs, JR. Mark Turner]. – New York, Oxford : Oxford University Press, 1998. – 195 p.
9. Lakoff G. Conceptual Metaphor in Everyday Language / George Lakoff, Mark Johnson [Електронний ресурс]// The Journal of Philosophy, Volume 77, Issue 8 (Aug., 1980) – P. 453-486. – Режим доступу: <http://www.cse.buffalo.edu/~rapaport/575/F01/lakoff.johnson80.pdf>
10. Marjanovic-Shane A. Metaphor – a Propositional Comment and an Invitation to Intimacy [Електронний ресурс] // The 11th Conference for socio-cultural research. – Geneva, 1996. – P. 4-39. – Режим доступу: <http://www.speakeasy.org/~anamshane/intima.pdf>

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: mangos@email.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-6-9

Манжос С. В. Поняття «концепт» у парадигмі наукових знань. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 6–9.

УДК: 811.111'42'373

Манжос Світлана Віталіївна,

Житлово-комунальний коледж Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, м. Харків

ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У ПАРАДИГМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ

Питання про типологію концептів було одним з найбільш дискусійних під час становлення лінгвоконцептології. Воно збігалось з пошуками визначення суті концепту, його специфіки. У статті зазначено, що й на сьогодні питання про типологію концептів не є остаточно вирішеним, оскільки кожен напрям у царині філологічної науки намагається запропонувати власну візію на цю проблему. У статті зроблено спробу систематизувати та узагальнити різні погляди на поняття типології концептів.

Ключові слова: архетип, геіштальт, концепт, культурний концепт, типологія концептів.

Манжос Светлана Витальевна,

Жилищно-коммунальный колледж Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, г. Харьков

ПОНЯТИЕ «КОНЦЕПТ» В ПАРАДИГМЕ НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ

Вопрос о типологии концептов был одним из наиболее дискуссионных во время становления лингвоконцептологии. Он совпал с поисками определения сути концепта, его специфики. В статье отмечено, что и на сегодняшний день вопрос о типологии концептов не является окончательно решенным, поскольку каждое направление в области филологической науки пытается предложить собственное видение этой проблемы. В статье сделана попытка систематизировать и обобщить разные взгляды на понятие типологии концептов.

Ключевые слова: архетип, геіштальт, концепт, культурный концепт, типология концептов.

Svitlana Mangos,

Municipal College of Kharkiv Urban University named after O.M. Beketov, Kharkiv

THE «CONCEPT'S» DEFINITION IN THE PARADIGM OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

The question of the typology of concepts was one of the most controversial at the time of the formation of linguoconceptology. It coincided with the search for the definition of the essence of the concept, its specifics. It should be noted that even today the question of the typology of concepts is not completely resolved, because each approach in the field of philological science is trying to offer its own vision of this problem. The article attempts to systematize and generalize different views on the typology of concepts.

Key words: archetype, gestalt, concept, typology of concepts, cultural concept.

Прагнення до упорядкування реалій навколишньої дійсності зумовлене самою природою людини як *homo sapiens*, яка прагне зрозуміти кожне з явищ та розкласти його по полицях. Як зауважує Л. І. Белехова, «пошук «упорядкованості» у різних науках знаходить вираження в типології досліджуваних предметів та явищ» [3, с. 223]. Питанням типології концептів займалися С. О. Аскольдов, З. Д. Попова, Й. А. Стернін, О. О. Селіванова, Л. А. Лисиченко, Ю. С. Степанов та інші.

Питання про типологію концептів було одним з найбільш дискусійних під час становлення лінгвоконцептології. Воно збігалось з пошуками визначення суті концепту, його специфіки. Варто зазначити, що й на сьогодні питання про типологію концептів не є остаточно розв'язаним, оскільки кожен напрям у царині філологічної науки намагається запропонувати власну візію на цю проблему. Метою нашої розвідки є спроба систематизувати та узагальнити різні погляди на поняття *типології концептів*.

У науковій літературі прийнято розрізняти концепти залежно від тієї картини світу, до якої вони належать. Відповідно натрапляємо на міфологічні, релігійні, наукові, художні, побутові концепти. Так, міфологічні стосуються фактів міфології, релігійні висвітлюють ключові поняття теологічних питань, наукові відображають факти науки й техніки, а художні найбільш яскраво виявляються в прозових, поетичних та драматичних творах при переосмисленні майстром слова певних реалій. При цьому слід пам'ятати, що межі між картинами світу є доволі розмитими, тому одні й ті самі концепти можуть належати до різних картин світу. Першу класифікацію концептів вивів С. О. Аскольдов, розподіливши їх на пізнавальні та художні [2, с. 273]. Науковець усвідомлював, що подібний розподіл не може бути вичерпним. На сьогодні вчені пропонують досить розгалужені класифікації концептів за багатьма параметрами. За суб'єктом класифікації (у роботі З. Д. Попової та Й. А. Стерніна ця класифікація називається за приналежністю групам носіїв [15, с. 120]) О. О. Селіванова поділяє концепти на універсальні (тобто такі, що наявні в усіх культурах приблизно з одним і тим самим набором смислових характеристик), наприклад, ВОДА, РАДІСТЬ, ЗЕМЛЯ, БАТЬКО, МАТИ тощо). Універсальні концепти відтворюються в різних етноспільнотах приблизно з одним смисловим навантаженням, хоча, як наголошують З. Д. Попова та Й. А. Стернін, і такі концепти можуть мати національну специфіку [15, с. 120]. Досить яскраво це доводить робота В. Б. Яковлевої, яка досліджувала концепт СІМ'Я з точки зору етнолінгвістики. Дослідниця виявила низку закономірностей розвитку уявлень українців про цей концепт.

Існують також національні концепти, етноконцепти, що притаманні тільки певному етносу. Наприклад, ТЯДО (система правил приготування зеленого чаю, чайна церемонія), СІНО (стиль японського глиняного посуду), САБІ (усамітнене мов-

чання налоні природи) в японській концептуальній системі. В інших етноспільнотах такі реалії просто не фіксуються, тобто етноконцепти виражаються здебільшого безеквівалентною лексикою. Щодо української мови, то національними концептами можна вважати ГОПАК, БОРЩ, ВЕЧОРНИЦІ тощо. Також існують специфічні концепти (групові – у класифікації З. Д. Попової та Й. А. Стерніна). Такі концепти покликані відтворювати певну субкультуру: етнічну, соціальну, конфесійну тощо. Вони також поділяються на вікові, гендерні, професійні та ін. Щодо об'єкта класифікації, то концепти диференціюють на культурні, емоційні, архетипні, ідеологічні, а також антропоконцепти, натурфакти, артефакти.

Культурні концепти постають як ментальні утворення, що покликані відбивати «особливості відчуття та логіку пізнання світу певним етносом» [16, с. 249]. Культурний концепт аксіологічно маркований, у його складі обов'язково наявний ціннісний шар. Отже, з такої точки зору культурні концепти можна класифікувати на ті, що позначають духовні цінності маніфестують матеріальні. «Потенційне «ключове слово» повинне відповідати умовам частотності вживання в певній семантичній сфері, наявності значної кількості фразеологізмів із цим словом, широкого використання в прислів'ях, висловах, популярних піснях, назвах книжок тощо» [там само]. До культурних концептів можуть належати СЕРЦЕ, СОНЦЕ, РАДІСТЬ, ВОДА тощо.

Емоційні концепти репрезентують увесь спектр почуттів та емоцій, що здатна переживати людина. Такого роду концепти, як підкреслює О. В. Малярчук, визначаються такими «соціо-культурно-психологічними характеристиками конкретного співтовариства людей, як традиції, звичаї, вдачі, особливості побуту, стереотипи мислення, моделі / зразки поведінки, що історично складаються протягом розвитку, становлення тієї чи іншої етнічної спільноти» [14, с. 132]. В основі будь-якого емоційного концепту лежить оцінювання як онтологічна здатність людини. Наразі в лінгвістиці є велика кількість робіт, що стосуються дослідження емоційних концептів. Наприклад, праці О. А. Козлової, присвячені аналізу емоційного концепту СТРАХ, О. В. Малярчук – про особливості вербалізації концепту ЩАСТЯ, Н. В. Спіжавки – про засоби вираження концепту ГНІВ, О. В. Тарасової – про концепт РАДІСТЬ, С. А. Торби – про концепт ЛЮБОВ, Ю. Ю. Шамаєвої – про концепт РАДІСТЬ.

Антропоконцепти, як випливає з їхньої назви, стосуються осіб. Наприклад, концепти СНИГУРОНЬКА, ЗРАДНИК, МАТИ, УКРАЇНЕЦЬ, МІНІСТР, МАВКА тощо. До антропоконцептів, очевидно, слід відносити також ідіоконцепт ЕГО / Я, що співвідносний з архетипом самості. Специфіка останнього, на думку К. Ю. Голобородька, надзвичайно яскраво відображається в художній творчості, де автор має можливість продемонструвати індивідуальний погляд на світ, свою образно-метафоричну глибину, лексико-інтонаційну культуру, свій спосіб мовомислення, «що ліризує оповідь і сповнює її особливим світлом і настроєм. Поет усе ж таки повністю не зливається зі своїм ліричним героєм, хоча, безумовно, цей герой відрізняється багатьма властивостями, духовно спорідненими з поетовими» [6, с. 298].

До натурфактів належать концепти, зіставні з різними природними об'єктами та явищами. Природа на всіх етапах естетичного пізнання була «вічним» об'єктом досліджень, саме тому лінгвістів і захоплює вивчення шляхів вербалізації різних концептів на позначення реалій навколишнього світу. Дослідження концептів-натурфактів має глибоку філософську, соціальну, моральну та естетичну проблематику, адже порушує питання «людина – природа – суспільство». Окрім того, Л. А. Лисиченко зауважує, що «рослини і їхні назви свідчать про домовний світ, який бачила людина, що знала про нього і чому та в яких місцях те чи інше явище має таку, а не іншу назву. Наприклад, у спільнослов'янській мові-основі слово *жито* позначало поживні злакові рослини (корінь той же, що в слові жити)» [12, с. 81]. Палітра концептуальних досліджень натурфактів надзвичайно багата: тут і концепт СТЕП (О. Є. Сфіменко), концепт ГРОЗА (О. С. Фісенко), концепт КВІТКА (А. І. Молоткова). Сюди ж належить дослідження І. М. Дишлою, присвячене вивченню способів вираження концепту ПРИРОДА в поетичній спадщині Л. В. Костенко. Концепти-артефакти позначають реалії, створені людиною. Артефакти можна умовно поділити на артефакти-предмети та артефакти-локації. До концептів-артефактів, розглянутих дослідниками, можна зарахувати концепт ГРОШ (Н. І. Драчук, В. Є. Копиця, К. С. Руснак), концепт ОДЯГ (Т. А. Ларина, Т. Лішук, В. А. Птуха), концепт ДІМ (І. В. Давиденко, Ю. М. Лебеденко, Т. В. Монахова) та інші концепти. Не можна назвати проблему формування й прищеплення певних ідеологій у суспільстві новою, адже здавна метою кожної системи правління було здобуття та збереження влади. При цьому народ – електорат – повинен повністю підтримувати систему. Таким чином, керівники держави мусили обирати певну політичну стратегію та засоби маніпулювання свідомістю. Найчастіше таким механізмом маніпуляції ставала мова, тому, складаючи ораторські промови, виголошуючи агітаційні заклики, правителі використовують найбільш значимі для населення концепти. Ідеться про ідеологічні концепти, такі як, наприклад, концепт СВОБОДА, концепт ЄВРОПА, концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, концепт ВОЛЯ, концепт ПРАВДА тощо. Ці концепти, як підкреслює О. О. Маленко, у першу чергу регламентують «творення досконалого суспільства з його загальнолюдськими й громадянськими ідеалами» [13, с. 159]. Аналізуючи концепти такого роду можна встановити кореляції між історією та сучасними суспільними ідеологіями. Отже, ідеологічними слід вважати такі концепти, що посідають важливе місце в суспільній свідомості та мають широкий резонанс у менталітеті нації.

Останнім типом концептів з точки зору об'єкту є архетипні концепти. За визначенням О. В. Слюніної, архетипний концепт – «це лінгвоментальна сутність, що репрезентує культурні первісні образи, які містяться в колективному несвідомому як набутки колективної уяви й репрезентуються в мові. До основних ознак архетипних концептів належать смислова двоплановість, яка виражається в дихотомії семантичних наповнень; універсальність; здатність до розвитку; незалежність від культурних і географічних чинників; постійна відтворюваність у мові художньої літератури» [18, с. 5]. В архетипних концептах майже всі смислові наповнення повинні бути зумовлені апіорними первинними переживаннями. До архетипних належать концепти ВОГОНЬ, ЗЕМЛЯ, СМЕРТЬ, ЖИТТЯ, ДУША тощо.

Із погляду на якість інформації пропонують розглядати образно-художні, поняттєво-логічні [17, с. 298], відмінність між якими полягає в тому, що образно-художні концепти обростають пластом перцептивних, символічних, асоціативних смислів, а поняттєво-логічні таких маркерів не містять. За ступенем складності концепти поділяють на прості (виражені за допомогою одного слова) та складні (виражені за допомогою словосполучень та речень). А. Вежбицька також пропонує визначити 3-поміж інших концептів концепт-максимум, концепт-мінімум та енциклопедичний додаток. Так, концепт ЯБЛУКО для носія слов'янських мов буде концептом-максимумом, а концепт МАНГО – концептом-мінімумом. Енциклопедичний до-

даток покликаний розширювати концепт-максимум професійним знанням. За походженням В. Л. Івашенко розмежує природні / первинні концепти та штучні / вторинні. До первинних належать ті концепти, що закладені у свідомість людини на рівні інстинктів, вони існують «в інтеріоризованих діях як на рівні свідомості, так і на рівні підсвідомих, надсвідомих та невідомих структур» [7, с. 76]. Щодо вторинних концептів, то вони виникають наоснові природних і за суттю «аналогічні до людських процедур оброблення інформації» [там само]. Представники когнітивної лінгвістики З. Д. Попова та Й. А. Стернін пропонують також класифікацію за характером інформації, або за типом наповнення. Вони виокремлюють такі типи концептів: уявлення – «узагальнений чуттєво-наочний образ предмета чи явища» [15, с. 117]. Концепти-схеми репрезентують такі концепти, що позначають узагальнену просторово-графічну або контурну схему. Наприклад, ДЕРЕВО взагалі. Дерево складається з кореня, стовбура, крони, гілок, листя. Таким чином, концепти-схеми – це гіпероніми зі слабким образом. Концепт-схема ТВАРИНА містить такий схематичний образ – голова, тіло, лапи, хвіст тощо. Концепт-поняття виникає або на основі уявлення, або на основі схеми, коли відбувається нашарування індивідуальних ознак. Концепт-поняття покликаний відображати найбільш загальні ознаки певної реальності. Наприклад, МЕШКАНЕЦЬ (а не просто людина), РУСАЛКА (поєднанням ознак риби та людини). Фрейм також у роботі З. Д. Попової та Й. А. Стерніна кваліфіковано як багатоконпонентний концепт, що представляє об'ємний опис предмета чи явища. Так, концепт-фрейм ЛІКАРНЯ містить такі компоненти, як хвороба, лікар, пацієнт, пігулки, ін'єкції, операція тощо; концепт-фрейм КІНОТЕАТР – квитки, фільм, зала, екран тощо. Сценарій, або скрипт, уявляється дослідникам послідовністю кількох епізодів у часі. Це фрейми, які розгортаються як послідовність певних етапів чи епізодів: ПОЇЗДКА в інше місто, ЕКСКУРСІЯ містом, ВІДВІДУВАННЯ ресторану тощо. Гештальтом постає комплексна, функціональна мисленнева структура, яка покликана впорядковувати все багатоманіття окремих явищ у свідомості [15, с. 119]. Термін *гештальт* запропонував австрійський мистецтвознавець Х. Еренфельс. Гештальт поєднує в собі як чуттєві, так і раціональні елементи, як статичні, так і динамічні аспекти реальності. Гештальт пов'язує слова з явищами, завдяки чому у свідомості людини формується комплексна картина. До гештальтів науковці зараховують концепти, вербалізовані лексемами *гра, любов, доля, черга* тощо. Згідно з теорією гештальтів, мова, мислення, емоційна сфера, когнітивна діяльність, свідомість людини взаємопов'язані. Наразі теорію гештальтів детально опрацьована в роботах Дж. Лакоффа та Р. Лангакера. Так, Дж. Лакофф під гештальтом розуміє «набір характеристик, що реалізується спільно і є більш істотними для нашого досвіду, аніж окреме виявлення кожної із цих характеристик» [11, с. 106]. Отже, гештальт передбачає співвідношення «частина – ціле». Ж. В. Краснобаєва-Чорна пропонує класифікувати концепти за історико-культурним параметром. Дослідниця вважає доречними такі терміни, як світовий концепт, національний концепт, концепти Давнього Світу (Китаю, Єгипту), концепти античних держав (Давньої Греції та Риму), концепти давніх слов'ян, концепти Середньовіччя, концепти доби Відродження, концепти доби Просвітництва, концепти Нового часу [10, с. 49 – 50]. У В. І. Карасика концепти класифіковано за змістом. Науковець виокремлює параметричні та непараметричні. До параметричних належать ті концепти, які постають як класифікаційні категорії для порівняння реальних особливостей об'єктів: ЧАС, ПРОСТІР, ЯКІСТЬ. До непараметричних концептів належать ті, що мають предметний зміст. До того ж, непараметричні поділяються на регулятивні й нерегулятивні. У регулятивних основним є ціннісний компонент (ЩАСТЯ, ЗАЗДРИСТЬ, ЩЕДРИСТЬ); у нерегулятивних домінують інші ознаки [8, с. 30 – 31].

Немає єдності серед дослідників і щодо структури концепту. Виокремлюють шарову, польову та сферичну будову. Так, Ю. С. Степанов говорить про шарову будову й виокремлює актуальний, «активний» шар, у якому «концепт актуально існує для всіх користувачів певної мови (мови певної культури) як засіб їхнього взаєморозуміння та спілкування» [19, с. 47]; пасивний, «додатковий» шар, у межах якого концепт є «актуальним лише для деяких соціальних груп» [там само]; а також внутрішню форму, або етимологічну ознаку, що «відкривається лише дослідникам і дослідницями. Але це не означає, що для користувачів певною мовою цей змістовий шар концепту взагалі не існує. Він існує для них опосередковано, як основа, на якій виникла й тримається решта шарів» [там само]. Із позицій шарової будови концепти розглядають А. В. Жалай, Т. А. Космеда, С. В. Мастерских, Н. В. Плотнокова та інші.

Про сферичну будову концепту пише К. Ю. Голобородько. Серед формальних складників дослідник виокремлює ядро, приядерну зону та периферію «як сукупність парадигматично і синтагматично пов'язаних репрезентантів концепту в макротексті. Сміслові шари як змістова характеристика концепту містять авторські розуміння в різних ситуаціях» [6, с. 51]. Для позначення цих розумінь автор уводить поняття *художньо-семантичне наповнення*, яке інтерпретує як «сукупність узуальних значень і контекстуальних смислів у художньому мовомисленні творчої особистості» [там само]. К. Ю. Голобородько говорить про ідіостильові концепти, адже в монографії аналізує особливості поетичного ідіолекту Олександра Олеся, однак сферичну будову можна застосовувати й до концептів іншого роду. Польова структура концепту передбачає виділення в ньому ядра, приядерної зони, ближньої та дальньої периферії. До ядра входить поняттєвий компонент, що характеризується більшою конкретністю, приядерну зону формують більш абстрактні смислові наповнення, а периферію становлять індивідуальні потрактування.

В. І. Карасик, розглядаючи концепт як багатовимірне ментальне утворення, наголошує, що в його складі «виокремлюється образно-перцептивний, поняттєвий і ціннісний складники» [8, с. 29]. Такий же погляд на структуру концепту мають і М. Ф. Алефіренко, М. М. Болдирев, І. С. Лівенець, Г. Г. Слишкін та інші. Поняттєвий компонент містить фактичну інформацію. Усвідомлення цього компоненту спирається передусім на логіку. Зіставляючи різні шари, М. Ф. Алефіренко зазначає, що «логіко-предметний зміст елементів МКС збігається з поняттями, а експресивно-образний та емоційно-оцінний зміст МКС генетично зіставний з уявленнями. Перші вербалізовані термінами, термінопоняттями та прямою номінативною лексикою, а другі – знаками вторинної та непрямой мотивації (метафорами, фразеологізмами, пареміями)» [1, с. 97]. Таким чином, під час аналізу образно-перцептивного та ціннісного складників доречно звертати увагу на засоби художньої виразності, синтагматичні та парадигматичні зв'язки концепту. Виокремлення експресивно-образного шару пов'язане із здобутками психолінгвістики. Ціннісний компонент містить оцінку концепту. Ця оцінка може бути «вбудованою» або ж розрізнятися залежно від досвіду людини. Про усталену оцінку варто говорити, якщо йдеться про архетипні смисли. Зазвичай така оцінка стосувається бінарних опозицій: добро – зло, життя – смерть, чоловіче – жіноче тощо. У межах концепту ВОДА, наприклад, актуалізується такий «вбудований» смисл, як життя – смерть, адже відомо, що здавна воду вважали джерелом

життя, однак і руйнівною силою, що може це життя забрати. Про суб'єктивність оцінного компоненту зазначає В. І. Карасик. Він стверджує, що комп'ютер, наприклад, по-різному може оцінюватися носіями мови: для когось це робочий інструмент, для когось – товар, для когось – показник соціального статусу [9, с. 24]. Зрештою, концепт не є жорстко структурованим об'єктом, жоден із компонентів не виявляє сувору послідовність, навіть у поняттєвому шарі, ядрі концепту, окремі смисли можуть варіюватися залежно від умов формування концепту в лінгвокультурному просторі чи свідомості окремої людини. Таким чином, М. М. Болдырев уподібнює концепт до сніжного кому, що котиться й поступово обростає новими шарами: «Так і зміст концепту постійно насичується, – говорить учений, – а його обсяг збільшується завдяки новим концептуальним ознакам» [4, с. 30].

Т. П. Вільчинська, розмірковуючи про структуру концепту, відзначає певні спільні моменти. Так, дослідниця помітила, що доволі поширеною є практика виокремлення трьох компонентів у будові концепту (зокрема, ідеться про Волгоградську школу): «актуального (репрезентує повсякденні знання, утілені в мовних дефініціях, елементи наукового знання й загальної ерудиції та стереотипні і прототипні структури); образного (включає внутрішні форми мовних одиниць й образи, закріплені в авторських або фольклорних прецедентних текстах) та оцінного (зближує концепт з філософською категорією оцінки, але, на відміну від останньої, увагу акцентує не лише на позитивних цінностях, а й на антицінностях)» [5, с. 58].

Таким чином, бачимо, що існує доволі розгалужена система класифікації концептів, а також різні підходи до визначення структурної організації концепту. Від типу концепту залежить і особливості його дослідження. Подальший перспективний напрям аналізу може бути пов'язаний із внутрішньожанровим дослідженням концепту ВОДА, що передбачає визначення найбільш архаїчних шарів семантики образів, їхнього зв'язку з міфологічними сюжетами, з'ясування основних закономірностей еволюції образів та мотивів, пов'язаних з водою.

Література:

1. Алефиров Н. Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: учеб. пособие / Н.Ф. Алефиров. – 5-е изд., стер. – М.: ФЛИНТА, 2016. – 288 с.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: [антология / под ред. В. П. Нерознака]. – М., 1997. – С. 267 – 279.
3. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): монографія / Л. І. Белехова. – Херсон: Айлант, 2008. – 368 с.
4. Болдырев Н.Н. Когнитивная природа языка: сборник статей / Н. Н. Болдырев. – М. – Берлин: Директ-Медиа, 2016. – 256 с.
5. Вільчинська Т.П. Коцептуалізація сакрального в українській поетичній мові 17 – 18 ст.: монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.
6. Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація: монографія / К. Ю. Голобородько. – Х.: Харк. іст.-філол. т-во, 2010. – 527 с.
7. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології): монографія / В. Л. Іващенко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2006. – 328 с.
8. Карасик В.И., Прохвачёва О.Г. и др. Иная ментальность / В. И. Карасик, О. Г. Прохвачёва и др. – М.: Гнозис, 2005. – 352 с.
9. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
10. Краснобаева-Чорна Ж. В. Сучасна фразеологія: класифікаційні параметри фразеологічних одиниць. Словник фразеологічних термінів / Ж. В. Краснобаева-Чорна. – Донецьк: ДонУ, 2012. – 168 с.
11. Лакофф Джордж, Джонсон Марк. Метафоры, которыми мы живем: пер. с англ. / под ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.
12. Лисиченко Л.А. Рівні мовної картини світу і їх взаємодія / Л. А. Лисиченко // Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Харків, 2005. – Вип. 36. – с.80 – 87.
13. Маленко О. О. Тарас Шевченко: пророк у пошуках правди (концепт правда) / О. О. Маленко // Культура слова. – 2014. – № 80. – С. 158-166.
14. Малярчук О. В. Емоційний концепт ЩАСТЯ: етимологічні та структурні характеристики / О. В. Малярчук // Вісник Житомирського державного університету. – 2014. – № 2 (74). – С. 132-138.
15. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2010. – 314 с.
16. Саєвич І. Г. Ключові концепти культури: критерії виокремлення / І. Г. Саєвич // Слово і речення: синтактика, семантика, прагматика: матеріали Міжнародної наукової конференції, 10-12 жовт. 2013 р. – К., 2013. – С. 249 – 255.
17. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 884 с.
18. Слюніна О. В. Вербалізація природних стихій в українській поезії 80-х – 90-х років ХХ століття: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Слюніна. – Х., 2012. – 20 с.
19. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М.: Академический проект, 2004. – 992 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: alla-mart@ukr.net, hubinaalla@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-10-13

Мартинюк А. П., Губіна А. М. Структурування змісту навчального матеріалу студентами технічного вузу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 10–13.

УДК 378.147

**Мартинюк Алла Петрівна,
Губіна Алла Михайлівна,**

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНОГО ВУЗУ

У статті проаналізовано особливості процесу структурування навчальної інформації для студентів технічних спеціальностей. Розкрито поняття структурування. Визначено педагогічні умови ефективної підготовки студентів немовних спеціальностей. Доведено, що навчальний посібник чи підручник повинен забезпечувати студента необхідною інформацією та створити умови для самоконтролю. Стверджується, що структурування навчальної інформації найкраще демонструвати при вивченні дисциплін філологічного спрямування, зокрема англійської мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: структурування навчальної інформації, студенти немовних спеціальностей, навчальний посібник, філологічні дисципліни, професійне мислення.

**Мартынюк Алла Петровна,
Губина Алла Михайловна,**

Луцкий национальный технический университет, г.Луцк

СТРУКТУРИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОГО МАТЕРИАЛА СТУДЕНТАМИ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА

В статье проанализированы особенности процесса структурирования учебной информации для студентов технических специальностей. Раскрыто понятие структурирование. Определены педагогические условия эффективной подготовки студентов неязыковых специальностей. Доказано, что учебное пособие или учебник должен обеспечивать студента необходимой информацией и создать условия для самоконтроля. Утверждается, что структурирование учебной информации лучше демонстрировать при изучении дисциплин филологического направления, в частности английского языка по профессиональному направлению.

Ключевые слова: структурирование учебной информации, студенты неязыковых специальностей, учебное пособие, филологические дисциплины, профессиональное мышление.

**Alla Martyniuk,
Alla Hubina,**

Lutsk National Technical University, Lutsk

CONTENT STRUCTURING OF EDUCATIONAL MATERIAL BY STUDENTS OF THE TECHNICAL UNIVERSITY

The article deals with the peculiarities of the process of educational information structuring for the students of technical specialties. It is stated that the process of the content structuring of educational disciplines is logical construction of the educational material and it is aimed at the study, target orientation of scientific knowledge and its adaptation to the learning environment. According to the principle of knowledge structuring, all educational material should be grouped according to its functions: informational, operational, controlling, updating, stimulating, diagnosing.

Effective educational information structuring as a component of the training of students of non-language specialties should be carried out in certain pedagogical conditions. First, the student must understand the specifics of his profession. Secondly, professionally significant qualities should be formed in the future specialists. Thirdly, students must know and possess skills and abilities according to the types of educational information, its functions, didactic principles, techniques, methods, stages, structural approaches. Fourthly, they should master the skills and abilities of information structuring.

Students of non-language specialties have to master educational information structuring while studying in the higher educational establishment. They must be aware of the structure and structural elements of the educational information. It is possible to realize this idea during the course of the foreign language for specific purposes. A manual or a textbook should provide the student with the necessary information and create conditions for self-control.

Key words: structuring of educational information, students of non-language specialties, textbook, philological disciplines, professional thinking.

Постановка проблеми. Сучасні студенти вузу отримують багато інформації ззовні, яку вони повинні засвоїти, сприйняти, усвідомити і відтворити за необхідності. Але учасники навчання часто не вміють переробляти одержану інформацію в знання, не вміють аналізувати, структурувати, виділяти головне, тобто не володіють елементарними навичками пошукової роботи й дослідницької діяльності. Тому основним завданням викладача сьогодні – підготувати до майбутньої професійної діяльності й життя особистість, яка уміє знаходити й опрацювати необхідну їй інформацію та засвоювати її у вигляді нових знань, тобто формувати інформаційну компетенцію, що стає неможливим без наявних у студентів знань і умінь зі структурування отриманої інформації й приведення її в певну систему знань. Зрозуміло, що специфіка будь-якої професії зобов'язує особистість бути справжнім аналітиком не тільки з професійного, але й психологічного, морального, політичного аспектів, тому кожен студент за весь період навчання у ВНЗ має ознайомитися з величезним обсягом навчальної інформації та опанувати її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже роками вчені працюють над проблемою структурування знань. Так Є.Т. Коробов вважає навчальний матеріал складною системою, яка має свою структуру зі специфічними елементами і зв'язками між ними. Учений називає його «сировиною» процесу навчання, яка включає всю інформацію, подану для засвоєння, і сприяє засвоєнню [4]. На думку М.Г. Коляди, «уміння працювати з інформацією означає, насамперед, уміння правильно її структурувати» [3, с. 49-54]. На науковому рівні ці питання висвітлені у роботах Е.Н. Аксьонової, В.Ф. Антонова, Л.Б. Борисова, Т.О. Крилової, Б.Н. Козьміна-Соколова, З.П. Козловської, Н.М. Лівінцова, А.М. Сохора та ін. Усі науковці по-різному підходять до проблеми структурування знань, визначаючи пріоритетними той чи інший підхід. Проблеми визначення обсягу навчальної інформації вивчали Д.І. Блюменау, М.П. Ващекин, С.В. Владимиров, В.А. Герасименко, М.А. Карев, Л.Д. Квіртія, Є.Т. Коробов., В.І. Орлов та ін. Розглядом дидактичних особливостей подання навчальної інформації займалися П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Л.В. Занков, Д.Б. Ельконін, П.М. Ердієв, Л.Р. Калапуша, О.Ю. Кандрашина, Б.С. Каплан, В.А. Крутецький, І.А. Левіна, М.М. Левіна, А.П.Мартинюк, М. Мінський, А.С. Медведєва, Д.О. Поспелов, Н.Ф. Талізін, Л.М. Фридман, М.А. Чошанов, В.Ф. Шаталов та ін.

Метою статті є проаналізувати особливості процесу структурування навчальної інформації для студентів технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, процес структурування змісту навчальних дисциплін полягає в логічній побудові навчального матеріалу і спрямований на опрацювання, цільову орієнтацію наукових знань та їх адаптацію до навчальних умов.

Аналіз літератури дозволив нам з'ясувати чотири способи структурування змісту навчального матеріалу: згортання, стиснення моделювання та візуалізація [1].

Згортання наукового й навчально-пізнавального матеріалу здійснюється за допомогою узагальнення, випущення, суміщення й заміщення понять, категорій, ідей, течій, поглядів і теорій.

Стиснення змісту філологічного матеріалу реалізується шляхом використання опорних конспектів (за В. Ф. Шаталовим), операти вних схем дій або алгоритмів (за П. Я. Гальперіном), ідеї глобальних, узагальнення тем, що представлена у вигляді «основних одиниць засвоєння» (за П. Я. Гальперіном, Д. Б. Ельконіном), методу укрупнення дидактичних одиниць (УДО) (за П. М. Ердієвим) і досягнення раннього узагальнення (за В. В. Давидовим, Д. Б. Ельконіном).

Моделювання навчального матеріалу – відомий спосіб структурування. Здебільшого всі моделі поділяють на дві групи: матеріальні (фізичні й аналогові) та ідеальні моделі (інтуїтивні й знакові). У свою чергу, в інтуїтивному моделюванні особливе місце посідає метод проектування.

Візуалізація навчального матеріалу містить у собі знання та використання функцій мультимедіа, гіпертексту, Інтернету в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Кожний із цих способів структурування навчальної інформації може мати різноманітні форми подання інформації: логічну, продукційну, фреймову й семантичну. Так, прикладом логічної форми є символічний запис математичних аксіом і теорем з використанням логіки предикатів. Продукційна – це набір правил або алгоритмічних наказів для подання певної процедури вирішення задач. Семантична форма подається знаннями із використанням графів, блок-схем, рисунків тощо. Фреймова складається з декількох комірок-слотів, кожний з яких має своє призначення. Приклади фреймів – таблиці, матриці тощо [7].

Згідно принципу структурування знань весь навчальний матеріал має бути згрупований залежно від його функцій: інформаційний, операційний, контролюючий, актуалізуючий, стимулюючий, діагностуючий. Отже, інформаційний – це матеріал, який необхідний для повідомлення інформації; операційний – матеріал, завдяки якому виробляються професійні вміння і навички (задачі, вправи, практичні завдання); контролюючий – завдання, які спрямовані визначити рівень знань; актуалізуючий – сприяє актуалізації опорних знань, умінь і навичок, необхідних для сприймання і засвоєння; стимулюючий – викликає потребу набути нові знання або нові способи дій (тексти, завдання); діагностуючий – дозволяє виявити прогалини у знаннях, причини неправильних дій учнів (завдання) [4].

Будь-яка навчальна інформація має власну структуру, яка складається з різних структурних елементів. Чим більше їх у навчальному матеріалі, тим складніше він буде засвоюватися і сприйматися суб'єктами навчального процесу. Серед структурних елементів можуть бути окремі судження, поняття, навчальні питання, теми, розділи, координатні осі, координати, вектори, математичні формули, схеми, ноти, географічні карти, топографічні і географічні позначення, умовні знаки музичної символіки.

Ефективне структурування навчальної інформації як складової підготовки студентів немовних спеціальностей слід здійснювати в певних педагогічних умовах. По-перше, студент має усвідомити особливості своєї професії, власну роль щодо структурування навчальної інформації. По-друге, у майбутніх фахівців повинні бути сформовані професійно-значущі якості (властивості). По-третє, студенти мають знати і володіти вміннями і навичками щодо видів навчальної інформації, її функцій, дидактичних принципів, прийомів, способів, етапів, підходів структурування. По-четверте, оволодіти вміннями і навичками структурування навчальної інформації як складової підготовки до майбутньої професійної діяльності в умовах ВНЗ [1, с.12-15].

Варто наголосити на тому, що студентам немовних спеціальностей без спеціальної підготовки щодо роботи з навчальною інформацією важче навчатися й отримувати знання, сприймати і засвоювати навчальну інформацію, ніж студентами мовних спеціальностей, які мають певні професійні знання і знають, як працювати з нею. Ураховуючи це, необхідно, починаючи з першого року навчання у технічному вузі, вчити студентів немовних спеціальностей опановувати навчальну інформацію. На нашу думку, найкраще це робити на заняттях з філологічних дисциплін (наприклад англійської мови за професійним спрямуванням), оскільки саме на таких заняттях ми можемо активно поєднати дидактичну, професійну і філологічну складову підготовки майбутнього фахівця. Студенти немовних спеціальностей мають у процесі навчання у виші опанувати особливості структурування навчальної інформації. Для цього їм необхідно усвідомити сутність поняття «навчальна інформація», види навчальної інформації, дидактичні принципи, прийоми, способи її структурування, її функції,

джерела, етапи роботи з нею. Крім того, вони мають бути обізнані зі структурними елементами навчальної інформації. Це все може відбуватися під час вивчення курсу іноземної мови за професійним спрямуванням.

Вважаємо, що саме навчальний посібник чи підручник з пасивного носія інформації має перетворитися на активну дидактичну систему, яка повинна забезпечувати студента необхідною інформацією, створити умови для самоконтролю, а також сприяти формуванню діалектичного мислення й специфічної мовної культури. Будучи провідним дидактичним засобом, навчальні книги повинні мати реальну можливість вивчити й усвідомити навчальний матеріал, що міститься в них. І.М. Ключковська стверджує, що матеріал підручника слід організувати з урахуванням наступних підходів: діяльнісного, інформаційного, особистісно орієнтованого та гуманістичного, комунікативного, рівневого [2].

Діяльнісний підхід дає можливість показати, окрім результату, об'єктивні та суб'єктивні засоби, операції, потреби, умови й організаційний аспект структурування змісту підручника з іноземних мов та є основою для розроблення його технологічного аспекту. Основними засобами, які використовуються у підручнику для реалізації мети і завдань навчання іноземної мови, є вправи і завдання. Вибір їх типу, виду, а також принципи організації у комплекси мають повною мірою залежати від методичного підходу до навчання іноземної мови, вибраного авторами за основу.

Інформаційний підхід передбачає створення електронних (комп'ютерних) підручників, які не повинні замінювати підручників, інших засобів навчання та навчальну літературу. Електронний підручник з іноземних мов є додатком до паперового підручника. Як засіб навчання він є відкритою системою для вибору потрібної інформації, самостійного визначення структури, а також для повнотекстового пошуку інформації з необхідним поясненням, ілюстраціями, термінологічними словниками, переліками понять тощо.

Особистісно-орієнтований та гуманістичний підхід можливий під час створення сприятливих умов для творчої навчальної діяльності студентів, самореалізації їх особистостей у навчально-виховному процесі. Існуючі підручники з іноземних мов практично не враховують гуманістичну місію освіти, не дають можливості студентам ознайомитися з досягненнями сучасної науки і техніки, видатними постатями в історії, культурі, науці України.

Комунікативний підхід, який ґрунтується на розумінні, що головною метою вивчення іноземної мови є спілкування, вважається одним з пріоритетних. Він акцентує увагу на мовних навичках і вправах, а комунікативні вправи створюють для студентів такі умови, за яких вони можуть застосувати свої знання в певних реальних ситуаціях

Рівневий підхід до структурування змісту підручника з іноземних мов реалізується через діапазон тих функціональних ролей, що можуть виконуватися студентами різної мовної професійної компетенції. Він передбачає три рівні: перший (lower intermediate або elementary), другий (intermediate), третій (advanced).

Виходячи з цих позицій і спираючись на результати теоретичного аналізу при досліджуванні характеру й рівнів розвитку професійного мислення, студентам слід пропонувати визначити мету навчально-пізнавальної діяльності, спираючись на зміст інформації представленої в підручниках; скласти план прочитаного; виділити головну й другорядну інформацію; розкрити зміст навчального матеріалу; використати інформацію із додаткових джерел; написати есе на основі почутої англомовної інформації, тим самим розвиваючи навички аудіювання та вміння висловлювати свою думку; створити власний проєкт з запропонованої теми тощо. Якщо такого роду завдання студенти-інженери будуть виконувати з першого року навчання, то це одночасно допоможе їм при складанні ЗНО з іноземної мови для вступу в магістратуру та сприятиме розвитку критичного та творчого мислення у їхній професійній діяльності.

При оцінюванні результатів виконання навчальних завдань слід звертати увагу на характер суджень, що висловлюються студентами та співвідношення між ними: форму висловлення, логічність, послідовність, ґрунтовність, використання додаткової інформації, пошук якої вимагає від студентів умінь з організації самостійної роботи з літературними джерелами, інтересу до предмета навчання, критичного мислення й адекватної оцінки обсягу і глибини знань, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Вважаємо, що успішний процес творчого пізнання змісту знань студентів вищих неможливих навчальних закладів є результатом глибинної роботи пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери майбутнього спеціаліста. Тому завдання викладача – реалізувати дидактичні засади засвоєння матеріалу; організувати пізнавальну діяльність студентів таким чином, аби їм були забезпечені належні умови для кращого сприйняття, розуміння, запам'ятовування навчального матеріалу [4].

Викладач вузу – не просто викладає матеріал, опитує, оцінює студентів, а включає їх у пізнавальний діалог із собою, спонукає до осмислення, збуджує думку й почуття, корегує сприйняття, спрямовує його на ефективне засвоєння знань. Викладач вищого навчального закладу намагається включити «Я» студента, його особистісні резерви в процес навчально-пізнавальної діяльності.

Ми вивчали реальний стан організації процесу засвоєння знань студентами. Виходячи з вимог програми вивчення англійської мови, викладач повинен чітко передбачити, який матеріал філологічного спрямування студенти вивчатимуть лише в загальних рисах у плані ознайомлення (розпізнання), що потрібно зафіксувати на майбутнє (запам'ятовування), що повинні будуть пояснити чи довести (розуміння), чого мають навчитися робити (вміння), які нестандартні завдання повинні бути обов'язково виконані (перенесення), як будуть оцінювати знання, виходячи з певних критеріїв (оцінка).

У процесі дослідження нами доведено, що за такого підходу вдається не тільки досягти структурування змісту навчальної інформації на рівні вимог програми, але й уникнути перевантаження студентів, запропонувати викладачу обов'язковий показник ефективності навчально-пізнавальної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, особливості структурування навчальної інформації ми вбачаємо у вивченні дисциплін філологічного спрямування, які, на наш погляд, найбільшою мірою формують ключові характеристики майбутнього інженера. Крім того, вважаємо, що вивчення філологічних дисциплін здатне забезпечити розвиток і професійного мислення. Виходячи з зазначеного вище, структурування змісту навчального матеріалу – це процес активізації студентів вузу в природну цікавість, допитливість, потребу в пізнанні нового навчального матеріалу. Реалізувати цілі навчання за таких умов його організації можливо за допомогою використання добре структурованих навчальних підручників чи посібників.

Предметом подальшого дослідження буде конкретний аналіз структурування змісту окремої дисципліни з урахуванням її місця у структурно-логічній схемі підготовки фахівця

Література:

1. Беляк О. М. Структурування навчальної інформації як складова підготовки студентів немовних спеціальностей / О.М. Беляк // «Наука і освіта», №3, 2014. – С.12-15.
2. Ключковська І.М. Базові підходи до структурування змісту інтегративного підручника з іноземних мов для студентів інженерних спеціальностей / І.М. Ключковська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00610618_0.html
3. Коляда М. Г. Дидактичні принципи організації навчального процесу підготовки майбутніх фахівців із захисту інформації та управління інформаційною безпекою / М. Г. Коляда // Вісник АПН України. – 2010. – С. 49-54.
4. Коробов Є. Т. Навчальний матеріал та його струк-тура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/19_DSN_2010/Pedagogica/69745.doc.htm.
5. Мартинюк А. Проблема структурування знань та її значення в навчальному процесі / А. Мартинюк // Вісник Львів. ун-ту. – 2008. – № 24. – С. 28-37.
6. Медведєва А. С. Підготовка майбутніх учителів до структурування навчальної інформації у дидактичному процесі загально-освітньої школи (на матеріалі математики і фізики): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Медведєва Анастасія Сергіївна. – Одеса, 2003.
7. Уман А. И. О структурировании знаний и организации заданий в учебном материале / А. И. Уман // Проблемы школьного учебника. – Вып. 12. (О специфике учебников математики, физики, астрономии, черчения и трудового обучения). – М., 1983. – С. 15-28.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 20 березня 2018 р.

e-mail: natalia.vlad777@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-14-18

Матушевська Н. В. Тактика пропозиції у комунікативній ситуації спокуса (на матеріалі англомовного кінодискурсу). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 14–18.

УДК 811.111:81'42

Матушевська Наталя Володимирівна,
Житомирський державний університет ім. Івана Франка, м. Житомир

ТАКТИКА ПРОПОЗИЦІЇ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ СПОКУСА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО КІНОДИСКУРСУ)

Стаття присвячена аналізу використання тактики пропозиції у кооперативній діалогічній взаємодії англомовного кінодискурсу. Досліджуються особливості актуалізації пропозиції, спрямованої на спонукання адресата піддатися спокусі. Наведено основні вербальні маркери реалізації зазначеної тактики.

Ключові слова: пропозиція, мовленнєвий акт, тактика, мовленнєвий вплив, кооперація, спокуса, кінодискурс.

Матушевская Наталья Владимировна,
Житомирский государственный университет им. Ивана Франко, г. Житомир

ТАКТИКА ПРЕДЛОЖЕНИЯ В КОМУНІКАТИВНОЙ СИТУАЦИИ СОБЛАЗН (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛОЯЗЫЧНОГО КИНОДИСКУРСА)

Статья посвящена анализу использования тактики предложения в кооперативном диалогическом взаимодействии англоязычного кинодискурса. Исследуются особенности актуализации предложения, направленного на побуждение адресата поддаться соблазну. Приведены основные вербальные маркеры реализации указанной тактики.

Ключевые слова: предложение, речевой акт, тактика, речевое воздействие, кооперація, соблазн, кинодискурс.

Natalia Matushevka,
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

TACTICS OF SUGGESTION IN THE COMMUNICATIVE SITUATION OF TEMPTATION (BASED ON THE ENGLISH-LANGUAGE CINEMA DISCOURSE)

The range of communicative tactics through which the verbal influence of temptation takes place is quite broad. Their usage is determined by the communicants' needs, the speaker's desire to form their positive image, and the adherence to the cooperative principles of interaction. Among the set of tactics used to tempt the listener suggestion is one of the dominant which makes it necessary to analyze its components and means. The purpose of the study is to identify how the tactics of suggestion is implemented in the communicative situation of TEMPTATION on the material of the English-language film discourse. The goal provides the solution of the following tasks: to characterize the tactics of suggestion and to consider its verbal parameters. Suggesting a partner one or more alternative solutions to the situation, the possibility of choosing something different, offering a better option for the communicant are considered to be the variants of the tactics of suggestion. The speaker doesn't put pressure on the partner giving them the choice to accept the offer or reject it which is an important feature of the tactics analyzed.

Key words: suggestion, speech act, tactics, speech influence, cooperation, temptation, film discourse.

Постановка проблеми. Діапазон комунікативних тактик, за допомогою яких відбувається мовленнєвий вплив спокуси, досить широкий. Їх імплементація обумовлена урахуванням потреб комунікантів, формуванням позитивного образу мовця, а також дотриманням принципів кооперативної взаємодії. Серед комплексу тактик, що використовуються з метою спокусити комуніканта, однією з домінуючих є тактика пропозиції. Виділяють мовленнєвий акт пропозиції [7, с. 170-172; 2, с. 67; 11, с. 168-175; 13, с. 103-104; 12, с. 152-153; 10, с. 319], тактику пропозиції [6, с. 109; 5, с. 67-70; 1, с. 67], тактику унікальних пропозицій [4, с. 13-14], тактику пропозиції та поради [9, с. 16], респонсивну тактику пропозиції [8, с. 215].

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки актуалізації тактики пропозиції під час реалізації комунікативної ситуації СПОКУСА на матеріалі англомовного кінодискурсу. Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: охарактеризувати тактику пропозиції та розглянути її вербальне втілення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тактику пропозиції розуміють як адресування партнеру одного або декількох альтернативних рішень розв'язання ситуації, можливість вибору вчинити по-іншому [6, с. 109], пропонування кращого для комуніканта варіанту дій. Важливою рисою тактики пропозиції є те, що продуцент не чинить тиску на партнера [5, с. 68], дає йому можливість погодитися із пропозицією або відхилити її. Пропозиція відноситься до стадії прийняття рішень, є різновидом аргументативної комунікації, має кооперативний характер [5, с. 67] та реалізується як у прямій, так і у непрямій формах [1, с. 68].

Пропозиція орієнтована на спонукання реципієнта зробити або навпаки не робити певний вчинок та включає випадки, коли мовець пропонує реципієнту послугу, яка за його переконанням повинна покращити ситуацію адресата та перебуває у полі вподобань бенефіціанта.

У межах дослідження тактику пропозиції визначаємо як наявність одного або декількох альтернативних варіантів дій, які реалізуються мовцем на користь адресата або пропонуються пацієнту для виконання, з метою допомоги обрати найбільш вдалий для респондента план розв'язання проблеми. Тактика актуалізується у векторі кооперативного впливу, має рекомендаційний характер, експліцитну та імпліцитну форми вираження, надає пацієнту свободу у винесенні вердикту:

розглянути пропозицію, погодитися із нею або відкинути її [3, с. 24-29]. Тактика ввічливо спонукає реципієнта слідувати пропозиції, викликаючи прихильність до адресанта.

Тактику пропозиції поділяємо на власне пропонування та особисте пропонування, класифікуючи її за параметром виконавця пропозиції. Власне пропозиція розглядається як повідомлення агенсом своєї комунікативної інтенції адресату для того, щоб спонукати останнього зробити певні дії або стимулювати до спільного виконання конкретних вчинків. Наведемо приклад спокуси із залученням **власне пропонування**:

Arthur: *Oh, uh, cigarette?*

Marshall: *No, no, thank you.*

Arthur: *That's too bad. You know what I miss, Jeffrey? Getting to know somebody over a smoke. People are so interchangeable now, but you share a butt with somebody, you got a real bond.*

Marshall: *You know what? I will, I will take one.*

(«How I Met Your Mother» Season 05, Episode 11, 2009; 00: 06:17)

Пацієнт пропонує агенсу закурити (*Oh, uh, cigarette?*), на що реципієнт реагує категоричною відмовою (*No, no, thank you.*). Спокусник висловлює своє розчарування (*That's too bad*), вдається до транспонованого запитання та використовує звертання до співрозмовника (*You know what I miss, Jeffrey?*), мета продуцента спокуси полягає у приверненні уваги партнера. Артур самостійно відповідає на поставлене запитання, вказуючи на можливість встановлення між ними хороших стосунків за допомогою цигарки (*You know what I miss, Jeffrey? Getting to know somebody over a smoke. People are so interchangeable now, but you share a butt with somebody, you got a real bond.*), перспектива зближення з адресантом впливає на партнера як сильний аттрактор і змушує реципієнта переосмислити пропозицію (*You know what? I will, I will take one*), зрештою адресат дає впевнену згоду.

Особиста пропозиція відрізняється від власне пропозиції тим, що виконавцем послуги, яка надається реципієнту, виступає адресант. Згідно обох сценаріїв адресант займає активну, ініціуювальну позицію, що має кооперативний характер та координується із реалізацією м'якого мовленнєвого впливу на адресата. Проілюструємо приклад **особистого пропонування**:

Kevin: *Guys, I'm so sorry I said anything.*

Lily: *Yeah, you think some lame apology will fix that?*

Kevin: *What if I just paint the rest of the room by myself?*

Guys: *Apology accepted.*

(«How I Met Your Mother» Season 07, Episode 06, 2011; 00:13:00)

Продуцент спокуси Кевін після невдалої спроби виправити ситуацію за допомогою тактики вибачення використовує у своєму арсеналі тактику пропозиції, яка націлена на потреби та інтереси адресатів. Спокусник пропонує виконати особисто послугу для реципієнтів, залишаючи їм можливість добровільно зробити свій вибір (*What if I just paint the rest of the room by myself?*). Активована тактика була позитивно прийнята респондентами (*Apology accepted*), спокуснику вдалося досягти свого наміру.

Розглянемо форми вираження тактики пропозиції. У зазначеному прикладі пропозиція актуалізується **експліцитно**:

Zoey: *I tell you what, you get this one bottle, I'll get the next three.*

Ted: *Tell you what, no dice.*

Zoey: *A date with my hot cousin?*

Ted: *I'll get the ketchup.*

(«How I Met Your Mother» Season 06, Episode 15, 2010; 00:01:25)

Характерною рисою комунікативної ситуації СПОКУСА є першочергове відхилення бенефіціантом пропозиції продуцента. Реципієнт не погоджується піти цього разу купити кетчуп в обмін на те, що у наступних трьох випадках це зробить адресант (*Tell you what, no dice*). Агенс відкрито демонструє свою інтенцію, покладаючись на бажання співрозмовника (*A date with my hot cousin?*), втіленого у мовленнєвому акті прямого квеситиву. Пропозиція продуцента чітка і зрозуміла для адресата, швидко збуджує його зацікавлення та ілюструє в уяві пацієнса майбутню перспективу і задоволення від її втілення. Реципієнт схвально реагує на пропозицію адресанта, що підтверджує успішність спокуси.

Проаналізуємо приклад **імпліцитного** вираження пропозиції, що вводиться питальним реченням **Why don't you...?:**

Michael: *Why don't you just take my place on the trip?*

Jason: *Wow, I'm speechless, but I wouldn't even consider it... unless it's okay with Sheila.*

Sheila: *Sure.* («Cruel Intentions» Part 3, 2004; 00:37:17)

Спокусник застосовує прихований спосіб висловлення можливої альтернативи розвитку ситуації, що реалізується у непрямому мовленнєвому акті квеситиву (*Why don't you just take my place on the trip?*), який сприяє досягненню кінцевої цілі спокусника.

Продемонструємо **поєднання пропозиції і поради**, втіленої модальними дієсловами (*We/you should ...*) в комунікативній ситуації СПОКУСА:

Gram: *I think we should go into town.*

Amanda: *What do you mean?*

Gram: *I think you should get dressed. We should take a drive, get some lunch and get to know each other.*

Amanda: *So you're a book editor.* («The Holiday», 2011; 01:04:50)

Адресант використовує тактику пропозиції (*I think we should go into town*), модальні дієслова *should / ought to* вживаються на позначення поради та пропозиції. Остання виражається у м'якій формі, продуцент прагне обмежити свою власну думку. Англійській мові властиве використання одиниць суб'єктивної модальності на позначення поради (*I think, I suppose* та ін.), що пом'якшує її іллокутивну силу, інтенсифікує суб'єктивність і вказує на необов'язковість її дотримання. Зменшення спонукальної конотації у подібних реченнях призводить до того, що вони сприймаються як суб'єктивна точка зору комуніканта, а не як спонукання. Респондент не дає одразу схвальної відповіді, а реагує уточненням, вираженим у запитанні (*What do you mean?*). Продуцент вдруге застосовує тактику поради та пропозиції, окреслюючи своє бачення проведення часу

разом (*I think you should get dressed. We should take a drive, get some lunch and get to know each other*). Завдяки використанню займенників *you, we* скорочується комунікативна дистанція між партнерами і створюється ілюзія уваги, турботи адресанта про реципієнта. Це викликає у адресата позитивні емоції, не залишає його байдужим до поради і пропозиції агенса, а головне мобілізує його підсвідомість на позитивний фінальний результат, що підтверджується реплікою реципієнта у формі непрямої згоди (*So you're a book editor*).

Тактика пропозиції виражена **розповідними складнопідрядними реченнями** з підрядними умови:

Tony: *Guy I went to private school with wants a new house built. Job's yours if you want it.*

Ted: *Tony, look, I don't need your help.*

Tony: *Here's what he's offering you.*

Ted: *That is a big, fat check.*

(«*How I Met Your Mother*» Season 04, Episode 23, 2008; 00:07:30)

Спокусник апелює до тактики пропозиції (*Job's yours if you want it.*), представленої розповідним складнопідрядним умовним реченням, реалізованим у мовленнєвому акті констативі. Невід'ємною характеристикою поведінки агенса є повага до співрозмовника. Дотримання правил ввічливості, такту, кооперації проявляється у тому, що адресант спрямований догодити партнеру і надає йому право обирати. Використання пропозиції у ненав'язливій формі (*if you want it*) підкреслює авторитетне розташування до реципієнта та виступає індикатором рекомендаційного, а не наполегливого характеру. Адресант тактовно відмовляє бенефактору (*Tony, look, I don't need your help*), що обумовлено відсутністю бажання користуватись його допомогою. Продюцент продовжує діяти у обраному напрямку і вдруге активує тактику пропозиції (*Here's what he's offering you*), втілену у складнопідрядному з'ясувальному реченні, актуалізованого перформативом. Ефективність обраної тактики виявляється у непрямому прийнятті респондентом позиції адресанта (*That is a big, fat check*).

Тактика пропозиції реалізується інклюзивною формою **Let's ...**, що використовується з метою заохочення до майбутньої спільної діяльності і позначає різноманіття варіантів колективних кооперативних дій:

Woman: *Let's all go back to my place.*

Barney: *Your place? Thanks but no thanks, 1994 Courtney Love.*

Woman: *I have a hot tub.*

Barney: *Okay, this is actually pretty nice.*

(«*How I Met Your Mother*» Season 03, Episode 01, 2007; 00:09:20)

Бенефактор звертається до тактики пропозиції (*Let's all go back to my place*), втіленої у простому розповідному реченні із конотацією спонукання до виконання дії. Агенс запрошує адресата до себе додому, що декодується як його налаштування на спільну діяльність, яка характеризується кооперативним сценарієм розвитку відносин з наміром налагодження довірливих, дружніх стосунків. Після одержання ввічливого відхилення пропозиції (*Your place? Thanks but no thanks, 1994 Courtney Love*) адресант наголошує на перевагах своєї квартири (*I have a hot tub*), що формує позитивне ставлення реципієнта до пропозиції агенса (*Okay, this is actually pretty nice*).

Тактика пропозиції втілена **перформативним дієсловом to offer**:

Lary: *I came up here to offer you a new job. How 'bout vice president? Hundred twenty-five to start.*

Clip: *Really?*

Lary: *Yeah. Really.*

Clip: *Oh, I get it. Oh, I get it. («Mr. Destiny», 1990; 01:01:45)*

Спокуса продукується адресантом апеляцією до тактики пропозиції (*I came up here to offer you a new job. How 'bout vice president? Hundred twenty-five to start*). Відкритість пропозиції демонструється перформативним дієсловом (*to offer*), акцентується увага на особі пацієнса завдяки апеляції до займенника (*you*), унікальність пропозиції представлена оголошенням посади (*vice president*) та високої зарплати (*Hundred twenty-five to start*), що репрезентує бажання продуцента посприяти бенефіціанту.

Тактика пропозиції актуалізована **директивним мовленнєвим актом do smth...**:

Marshall: *Take my number and run in my place. I will bet you 50 bucks you don't even finish the race.*

Barney: *50 bucks? Gee, if I win, maybe I can buy myself an ice-cream cone. Make it \$10,000.*

Marshall: *You have a gambling problem. You'll bet me 50.*

Barney: *Fine, then no bet. Okay, \$50.*

(«*How I Met Your Mother*» Season 02, Episode 15, 2006; 00:04:10)

Адресант активує тактику пропозиції, виражену директивом, спонукуючи реципієнта до виконання конкретних дій (*Take my number and run in my place*), яка поєднується із обіцянкою грошової винагороди навіть за умови поразки (*I will bet you 50 bucks you don't even finish the race*), що обумовлено необхідністю стимулювати у пацієнса бажання та готовність до реалізації необхідної діяльності. Бенефіціант погоджується прийняти участь у змаганні із бігу замість продуцента (*Fine, then no bet. Okay, \$50*), отже спокусник реалізував свою мету.

Тактика пропозиції виражена **твердженням і запитанням**:

George: *That's kinda quick. We've lived here 18 years. I don't know if we can get every...*

Realtor: *Mr. Habib is willing to pay big money, a generous bonus... for whatever inconvenience moving too quickly may cause you, George.*

George: *How generous?*

Habib: *\$15,000 be generous enough?*

George: *Oh, yeah. («Father of the Bride» Part II, 1995; 00:21:50)*

Бенефактор у імпліцитній формі відмовляє адресанту (*That's kinda quick. We've lived here 18 years. I don't know if we can get every...*). Реплор залучає тактику пропозиції (*Mr. Habib is willing to pay big money, a generous bonus... for whatever inconvenience moving too quickly may cause you, George*), зазначаючи, що його клієнт готовий платити великі гроші за незручність покинути будинок у короткий час, що фіксується у мовленні відповідними лексичними маркерами (*big money*,

a generous bonus). Запропонована компенсація зацікавила реципієнта, що відображено у його реактивній репліці (*How generous?*). Продюцент спокуси використовує тактику пропозиції, втіленої у мовленнєвому акті квеситиву (*\$15,000 be generous enough?*), яка отримує схвалення з боку бенефіціанта, спричиненого задоволенням адресата сумою відшкодування (*Oh, yeah*).

Зазначимо, що продуктивним способом позначення пропозиції у сучасній англійській мові виступають запитання, які мають пряму та опосередковану форми вираження. Адресату надається пріоритетна позиція, оскільки він виступає відповідальною особою за прийняття рішення.

Тактика пропозиції реалізована *загальними запитаннями Do you want ...? Would you ...?*, за допомогою яких відбувається запит інформації про бажання адресата:

Robin: *Hey, guys. Do you want to take two hot girls to prom?*

Guy 1: *We don't have that kind of money.*

Robin: *For free.*

Guy 1: *Oh, yeah!*

Guy 2: *Sure.*

(«How I Met Your Mother» Season 01, Episode 20, 2005; 00:09:50)

Адресант встановлює контакт із партнерами у вигляді привітання (*Hey, guys*), що супроводжується апеляцією до тактики пропозиції у вигляді мовленнєвого акту квеситиву (*Do you want to take two hot girls to prom?*). Використання лексичних маркерів (*two hot girls to prom*) націлено на потреби та бажання реципієнтів, перед якими їм важко встояти. Адресат відповідає завуальованою відмовою, що пояснюється браком грошей (*We don't have that kind of money*). Агенс повідомляє нову інформацію, яка суттєво змінює ситуацію (*For free*), що призводить до миттєвої згоди обох бенефіціантів (*Oh, yeah!, Sure*).

Тактика пропозиції втілена у *загальному запитанні Can you ...?*, що є запитом щодо можливостей адресата:

Sebasitan: *Can you join me for a swim? It is ten o'clock, but we are reasonably young.*

Annet: *Your proposal's only mildly insulting, so I'll consider it. Give me a minute.* («Cruel Intentions», 1999; 00:27:07)

Продюцент спокуси використовує тактику пропозиції (*Can you join me for a swim?*), що доповнюється констатацією факту (*It is ten o'clock*) та аргументацією (*but we are reasonably young*), яка виправдовує запрошення. Реципієнт погоджується скласти компанію адресанту (*Your proposal's only mildly insulting, so I'll consider it. Give me a minute*).

Тактика пропозиції виражена *спеціальним запитанням*:

Man: *All right, Eriksen, I've got some good news. On Monday, Bilson and I are going to talk to Montague in HR. When you graduate, we want you working with us. What do you say?*

Marshall: *Yes!*

(«How I Met Your Mother» Season 01, Episode 17, 2005; 00:16:48)

Агенс привертає увагу пацієнта (*All right, Eriksen*), створює дружню атмосферу, сприятливу для розвитку подальшого діалогу. Продюцент спокуси хоче поділитися із співрозмовником хорошими новинами (*I've got some good news*), що активізує зростання рівня інтересу реципієнта завдяки вживанню лексичних одиниць із позитивно-оцінним значенням (*good news*), і окреслює свої плани на понеділок (*On Monday, Bilson and I are going to talk to Montague in HR*). Адресант звертається до тактики пропозиції, продемонстрованої складнопідрядним умовним реченням у формі перформативу (*When you graduate, we want you working with us*), та інформує реципієнта щодо своїх намірів стосовно нього, що акомпануються із мовленнєвим актом квеситивом (*What do you say?*). Спокусник апелює до питальної форми для узгодження із адресатом свого бажання з метою дізнатися його думку, що відбувається із дотриманням норм кооперативного спілкування. Бенефіціант погоджується працювати із агенсом (*Yes!*), що підтверджує правильно організований спокусником вплив на реципієнта.

Тактика пропозиції актуалізована *умовним запитанням у формі What if I ...?*

Lily: *I cannot give up my bedroom to a boot thief. She should be punished, not rewarded.*

Ted: *What if I reimburse you for the boots, full retail?*

Lily: *Please enjoy our bedroom.*

(«How I Met Your Mother» Season 03, Episode 03, 2007; 00:13:25)

Адресант не готовий допомогти бенефактору (*I cannot give up my bedroom to a boot thief*), що супроводжується обґрунтуванням власної позиції (*She should be punished, not rewarded*). Продюцент спокуси обізнаний із перевагами партнера, які використовує для трансформації її емоційного настрою. Тед активує тактику пропозиції із умовою, яка накладає зобов'язання на агенса, і повідомляє про свою готовність відшкодувати повну вартість черевик (*What if I reimburse you for the boots, full retail?*), що позитивно сприймається Лілі (*Please enjoy our bedroom*).

Тактика пропозиції функціонує у вигляді *еліптичного запитання*:

Sasha: *I think I've told you everything.*

Emmi: *Yeah, I know you're forgetting something. One extra credit on your diagram, want or not?*

Sasha: *I do I want it. Well there was...* («Bad Teacher», 2011; 00:50:05)

Бенефіціант не має наміру повідомляти більше інформації співрозмовнику (*I think I've told you everything*). Адресант, резюмуючи відповідь комуніканта, користується своїм становищем і висуває вигідну для реципієнта пропозицію (*One extra credit on your diagram*), що сприяє зменшенню напруги і покращенню атмосфери між співрозмовниками, доповнену еліптичним питанням (*want or not?*), яке можна трансформувати у повне речення (*Do you want it or not?*). Обраний атрактор досягає мети спокусника, що продемонстровано у респонсивній репліці пацієнта (*I do I want it. Well there was...*).

Висновки. Проведена розвідка дозволяє стверджувати, що тактика пропозиції становить великий пласт від загальної кількості прикладів актуалізації ситуації спокуси. Тактика перебуває у полі кооперативних відносин і має експліцитну та імпліцитну форми реалізації. Аналіз лексичних маркерів вираження пропозиції доводить ефективність впливу адресанта на реципієнта, що має намір спонукати пацієнта до прийняття позиції продуцента спокуси.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі тактики заклик до дії у комунікативній ситуації СПОКУСА.

Література:

1. Анохина В. С. Стратегии тактики коммуникативного поведения в малой социальной группе (семье) / В. С. Анохина // Вестник Ставропольского государственного университета №56, 2008. – С. 64-71.
2. Бондарева Н. О. Висловлювання-поради у системі директивних мовленнєвих актів / Н. О. Бондарева // Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – 2004. – Вип. 9. – С. 65-70.
3. Борисенко Н. Д. Висловлення згоди та відмови в дискурсі британської драми : комунікативно-прагматичний аспект / Н. Д. Борисенко // Мовні і концептуальні картини світу / за ред. А. Д. Белової. – Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2015. – Вип. 55. – Частина 2. – С. 24-29 – 434 с.
4. Броженко С. В. Стратегии и тактики речевого воздействия в рекламном дискурсе (на материале рекламных текстов банковских услуг) / С. В. Броженко // Вестн. Челябинск. гос. ун-та Серия : Филология. Искусствоведение, вып. 50, №3 (218), 2011. – С. 11–15.
5. Григорьева В. С. «Предложение» как одна из речевых тактик аргументативного дискурса / В. С. Григорьева // Вестник ТГУ, выпуск 10 (54), 2007. – С. 67-70.
6. Кріпак Ю. В. Функціонування сфабриковано-кооперативної мовленнєвої агресії в сучасному англomовному діалогічному дискурсі / Ю. В. Кріпак // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – 2014. – Вип. 13. – С. 109-112.
7. Курган К. Н. Прагмалінгвістическіе особенности речевого акта предложения / К. Н. Курган // Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков : материалы Республиканского науч.-практ. семинара, Минск, 26 окт. 2012 г. / Белорус. гос. ун-т; под ред. О. И. Уланович. – Минск : Изд. центр БГУ, 2013. – С. 170-173.
8. Лук'янець М. Г. Класифікація респонсивних стратегій і тактик (на матеріалі англomовного діалогічного дискурсу) / М. Г. Лук'янець // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2015. – Вип. 30. – С. 213-218.
9. Томашук Ю. О. Дискурсивно-прагматичні характеристики англomовного Інтернет-інтерв'ю (на матеріалі Інтернет-журналів для підлітків «gUrl», «Seventeen», «Teen Vogue») [Текст] : автореферат ... канд. філол. наук, спец. : 10.02.04 – германські мови / Томашук Ю. О. – Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2017. – 20 с.
10. Banerjee J. Tuck in Your Shirt, You Squid : Suggestions in ESL / J. Banerjee, P. Carrell // Language Learning, 38(3), 1988. – P. 313-364.
11. Martinez-Flor A. A Theoretical Review of the Speech Act of Suggesting : Towards a Taxonomy for its Use in FLT / A. Martinez-Flor // Revista Alicantina de Estudios Ingleses 18, 2005. – P. 167-187.
12. Pishghadam R. Delving into Speech Act of Suggestion : A Case of Iranian EFL Learners / R. Pishghadam & M. Sharafadini // International Journal of Business and Social Science, 2(16), 2011. – P. 152-160.
13. Tongqing G. A Corpus-Based Study on the Performance of the Suggestion Speech Act by Chinese EFL Learners / G. Tongqing // Published by Canadian Center of Science and Education. International Journal of English Linguistics, Vol. 4, №. 1, 2014. – P. 103-111.

Отримано: 27 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 1 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: nadina2262@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-19-24

Миронова Т. Ю. Текстові знаки відносно авторського смислу одного із британських текстів (оповідання Г. В. Мортон «Жінки та чай / Women and tea»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 19–24.

УДК 811.111 – 811.163

Миронова Тетяна Юрївна,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

ТЕКСТОВІ ЗНАКИ ВІДНОСНО АВТОРСЬКОГО СМISЛУ ОДНОГО ІЗ БРИТАНСЬКИХ ТЕКСТІВ (ОПОВІДАННЯ Г.В. МОРТОНА «ЖІНКИ ТА ЧАЙ / WOMEN AND TEA»)

Текст як комунікативний продукт-носії індивідуальної семантики творця розглядається у трирівнево-семіотико-лінгво-смісловому аналізі. Наразі наголошено на «текстових знаках» вибраного оповідання, які складаються у парадигму поступового звуження та уточнення стосовно цілісної текстової семантики. Їхня почергова конкретизуюча роль стисло домальовується даними із послідувочої публікації для повноти смислової картини. Серед них – повний склад дієслівних форм як провідних для семантики англomовного тексту. Досягнута панорама свідчить про випадок незвичайного масованого контрасту «звичності та сталості» особових простих теперішніх форм та «хронікальної точності» особових простих минулих форм, що разом із іншими дієслівними можливостями гармоніюють, підкреслюючи досягнуті результати щодо «вібрування» характерних для оповідання текстових знаків.

Ключові слова: текст як комунікативна одиниця, текстові семіотичні знаки, дієслівні форми, семантика простих теперішніх форм, семантика простих минулих форм, домінанта дієслівних форм, авторські смисли, функціональна граматики.

Миронова Татьяна Юрьевна,
Университет таможенного дела и финансов, г. Днепр

ТЕКСТОВЫЕ ЗНАКИ В СООТНОШЕНИИ С АВТОРСКИМ СМISЛОМ ОДНОГО ИЗ БРИТАНСКИХ ТЕКСТОВ (РАССКАЗ Г.В. МОРТОНА «ЖЕНЩИНЫ ТА ЧАЙ / WOMEN AND TEA»)

Текст как коммуникативный продукт-носитель индивидуальной семантики творца подвергается трехуровневому семиотико-лингво-смысловому анализу. Особое внимание сосредоточено на «текстовых знаках» избранного рассказа, которые собираются в парадигму постепенного сужения и уточнения относительно целостной текстовой семантики. Их поочередная конкретизирующая роль кратко дополняется данными из последующей публикации ради полноты смысловой картины. Среди них – полный набор глагольных форм как определяющих для семантики англоязычного текста. Полученная панорама показывает случай необычного массивного контраста «привычности и неизменности» личных простых настоящих форм и «хроникальной точности» личных простых прошедших форм, что вместе с другими глагольными возможностями гармонизируются, подтверждая достигнутые результаты, относительно «вибирования» характерных для рассказа текстовых знаков.

Ключевые слова: текст как коммуникативная единица, текстовые семиотические знаки, глагольные формы, семантика простых настоящих форм, семантика простых прошедших форм, доминанта глагольных форм, авторские смыслы, функциональная грамматика.

Tetiana Myronova,
University of Customs and Finance, Dnipro

THE TEXTUAL SEMIOTICAL ELEMENTS VS AUTHOR'S SEMANTICS IN A BRITISH TEXT (IN H.V. MORTON'S «WOMEN AND TEA»)

The text as a communicative product and receptacle of the author's individual semantics is analyzed on three levels: semiotic, linguistic, and semantic. Textual semiotic features of the story are in the main focus. They work together in a kind of meaningful continuity that specifies and narrows the textual meaning towards that of the author's semantics. The achieved panorama of their continual narrowing function is supported with the data from our another forthcoming article for the completeness of the results. Among them is the full set of English verbal forms of the story whatever is known as a decisive tool for the author in building up of the content. In the current story, there is a noticeable massive contrast of "habituality" and stability of the finite present simple forms and "detailed chronicity" of the finite past simple forms that get associated with the vibration of the textual semiotic features among the corresponding "habituality" and "specific personal experience" of the author.

Key words: text as a communicative element, textual semiotic features, verbal forms, the finite present simple forms, the finite past simple forms, author's individual semantics, functional grammar.

Постановка проблеми. Знання про текст у пліні його комунікативної функції отримують додаткову площину, щойно семіотична картина цього тексту розглядається упродовж його семантичної панорами. При цьому найнадійнішими, матеріально спостережуваними знаками стають, з одного боку, текстові знаки, з другого, – лінгвістичні форми. Втім, остаточне судження про авторську семантику уможливується лише за урахування 7-ми авторських текстових категорій, які, якщо узгоджені текстотворчим пером, то представляють авторську цілісну особистість.

Актуальність. Поточні дослідницькі зусилля розширюють й поглиблюють матеріально спостережувані канали проникнення в цілісну семантику авторського тексту. Подібна робота потребує уважного урахування національно-культурних особливостей досліджуваного текстотворення, зокрема англomовного. Відповідні традиції текстотворення вже тривало складають таку парадигму, що дозволяє, надто потребує, щільного спостереження смислового розгортання індивідуальних смислів авторського тексту, оскільки глибинно їхня спільнота зростала на повазі та інтересі до авторської особистості як учасника спілкування через текст. Досі ми вирізнили, зібрали разом та дослідили зв'язок між собою 7-ми авторських ан-

гломовних текстових смислових категорій, що підказані розмаїттям автентичних джерел різного часу. Ці смислові виміри незмінно доводять свою корисність упродовж аналізу цілісного англомовного тексту. Вважаємо аналіз робіт англомовних авторів у такий спосіб єдино національно коректним трактуванням, оскільки їхнє текстотворення виросло із відповідного ставлення до книжного слова.

Поточне дослідження, порівняно із попередніми нашими публікаціями, відкриває додаткову площину розгляду цілісного тексту, від якої очікується підкріплення опрацьованого аналізу за 7-ма смисловими текстовими категоріями. Наразі ми здійснюємо текстовий розгляд із одночасною трьохсторонньою увагою та виважуванням співвідношень між а) текстовими знаками аналізованого тексту, б) його 7-ма смисловими текстовими категоріями та в) лінгвістичними формами, що представляють досліджуваний текст. Судження про вибраний випадок авторського письма та мовленнєву текстотворчу особистість отримує розширене підґрунтя, отож, ми сподіваємося, воно набуває більшої відповідності до того, що сповідував та переживав автор.

Мету теперішньої публікації можна розуміти як проникнення в індивідуальну авторську текстову семантику Г.В. Мортонна / *H.V. Morton* на основі зіставлення а) знайдених текстових знаків, характерних для оповідання «Жінки та чай / *Women and Tea*» та б) зібраної картини його дієслівних форм.

Основний матеріал. Характер аналізованого тексту. Оповідання британця Г.В. Мортонна / *H.V. Morton* «Жінки та чай / *Women and Tea*» [21], загалом, вибране серед десятка інших цього автора для порівняння із текстотворенням його сучасника та співвітчизника Дж. Оруелла / *G. Orwell* (1903-1950), та, відповідно, його англомовних американських сучасників Е. Хемінгуея (1899-1961) / *E. Hemingway*, І.Шоу (1913-1984) / *I. Shaw* та інших. Г.В. Мортон як журналіст та втор книг був популярним серед лондонців та прихильників цього міста напередодні та відразу після другої світової війни.

Його читачами були, так би мовити, «upper-middle-class», судячи за тими маленьким речам, які випадково збереглися між сторінками тому Г.В. Мортонна, що колись належав мешканці графства Sussex. Авжеж книжку їй подарували, коли вона була повоєнною випускницею приватної школи для дівчаток. Втім час-від-часу ця британська дама брала її із собою, як приємне улюблене читання, у подорожі в вагоні першого класу до Лондона, де вона затишно проживала в «Royal» готелі у заможному районі столиці на Woburn Place, Russell Square.

Отож, Г.В. Мортон писав свою «сагу» про Лондон (який для нього не «*it*», а «*she*», як улюблена жінка) упродовж свого журналістського життя, починаючи з першого дня, коли керівник із центральної газети надіслав його, молодого репортера, прогулятися столицею та позичив повернутися із чимось, про що варто написати. Відтоді професійний майстер пера ніколи не повертався з прогулянки «empty-handed», а всі історії зібралися у велику книгу, яка виявилася гідною перевидань. Сам автор визнає, що в його роботу увійшли «життєлюбство та піднесене захоплення / *the amount of vitality and enthusiasm*». Щодо Лондона та його мешканців, то його тексти крім зачарування наситилися невисловленим нездоланим духом (який так витончено розрізняв автор та яким пишався), що особливо загострилося, коли жителі столиці – незворушно спокійні – тяжко працювали на вулицях та дахах будівель, щоб якось захистити місто тоді, коли їхнє власне помешкання вже (у 1941 р.) бомбували гітлерівці:

«All these citizens of London, who ... are proud to know that the old resistance to tyranny burns so high in the hearts of their successors... Un analysed and unexpected in the minds of people at this time, is the sure knowledge that a city, even such a city as London, can be rebuilt in a year or two, but the soul of a conquered people is remade only with the blood and the tears of many of miserable generations

/ Всі ці громадяни Лондона ... сповнюють гордощі від того, що старий супротив тиранії все також горить вогнем у серцях їхніх нових та нових поколінь... Раптом несвідомо в головах людей того часу склалося поняття, що місто, навіть таке місто, як Лондон, може бути відбудованим через рік чи два, але душі людей, що зазнали підкорення, відтворюються лише через кров та сльози багатьох подальших нещасних поколінь» [20, с. xx].

Ми наводимо стисло такі **відомості, бо вони додають до загального смислу, що складається навколо кожного уміщеного в книзі оповідання.** Їх запропонував сам автор, бо для нього це було важливо. Стосовно поточного смислового дослідження одного із оповідань загальна смислова атмосфера збірки та ставлення автора до неї пов'язані із наразі досліджуваними «текстовими знаками», із яких деякі отримують особливе семантичне навантаження, перетворюючись у «ключові текстові знаки».

Текстові знаки. Категорія «текстові знаки» енергійно опрацьовується сучасними текстовими дослідниками. Останнім часом вони притягли увагу українських науковців. Зокрема для Н.І. Андрейчук, як і для її наукового консультанта А.Е. Левицького, цікавою стає, «*семіотизація дискурсу*», яку вона досліджує у напрямі «*лінгвокультурної заковданості текстів*» [1, с. 132].

Теперішній особливий інтерес російськомовної лінгвістики до текстових знаків відрізняє її від відповідної світової науки й має певне теоретичне пояснення, яке не дозволяє вважати помічену інтенсивність безумовним прогресом. За одним із найактивніших та плідних в цій площині науковцем В.О. Лукіним (за освітою із Молдови, а за поточною посадою – професор університету в м. Орел) [2, с. 87], «*нежорстко зафіксовані текстові знаки*» покликані стати провідниками в цілісний смисл (наразі мовні форми не розглядаються, про авторський задум та його оригінальність згадується часто, втім дослідник не пропонує ніякої парадигми дослідження індивідуальних авторських текстових смислів так само, на відміну він нас, він не розраховує на велику допомогу текстових мовних форм). В.О. Лукін досліджує текст як сукупність текстових знаків, які б свідчили про його суттєві якості. При цьому «**текстові знаки**» є **одинацями, з яких складається текст** (на відміну від мовних знаків, із яких текст побудований; авжеж, попереджає цей учений, морфологічні, лексичні та синтаксичні аналізи не доводять свій повний успіх у дослідженнях тексту). Будучи прибічником лінгвістики та теорії тексту, які науковець пояснює як ті, що виникли через особливу природу об'єкта вивчення, яку неможна зрозуміти та пояснити, через властивості мовних одиниць, що вивчаються відповідними розділами мовознавства.

У власному дослідженні англомовного тексту ми не наслідуюмо згаданому науковцю за багатьма моментами його теорії, втім приймаємо до уваги певні з тих, що слухні у нашому випадку. Зважаючи на текстову реальність складання, перетинання, накопичення текстових смислів, крім семантики «**власне текстових формальних знаків сильної позиції**» (*1. «заголовок,*

2. підзаголовок, 3. метатекст у тексті, 4. текст у тексті, 5. епіграф, 6. анаграма, 7. прецедентний текст») [2, с. 186-187], завдяки іншим джерелам та науковцям, що звернули на це увагу, ми також ураховуємо семантику «НАВКОЛО-ТЕКСТОВИХ ФОРМАЛЬНИХ ЗНАКІВ ЦІЛІСНОЇ КНИГИ» (8. посвята (присвята), 9. виноска, 10. авторська передмова / *preface*, 11. авторські підписи до прикладених світлин / *captions*, 12. зміст всієї публікації / *contents*) [5, с. 16; 14]. Крім того, значущими для нас стають «ВНУТРІШНЬО-ТЕКСТОВІ ТЕКСТОТВОРЧО-ВАГОМІ КЛЮЧОВІ ЗНАКИ» (а) початок, б) кінцівка, в) інтертекстуальність, г) заголовок, д) метатекст у тексті, е) цитати / цитати-епіграфу).

Із щойно наведеної (у межах згаданого найавторитетнішого англомовного «АРА» [14], думок інших дослідників [2; 5 та ін.] та за власно виявленим позитивним внеском у аналіз цілісної семантики) тришарової палітри можливих текстових семіотичних явищ – різною мірою потенційних «вкладників» смислу в вибудовування текстової семантики – вибраного тексту Г.В. Мортон / *H.V. Morton* «Жінки та чай / *Women and Tea*» [21] стосуються ті, які ми називаємо альтернативною низкою «**текстових семіотичних дослідницьких орієнтирів**» (вони не є самоціллю для нас, але у одному із аспектів скеровують головне дослідження, звідси вони іменуються «орієнтири»).

Наразі нами наводяться унікальні знакові прикмети текстотворення, що отримало текстово-лінгвістичне оформлення як оповідання «Жінки та чай / *Women and Tea*». Сам автор вважав суттєвим дозволити читачам знати про це (особливо вагомі текстові семіотичні дослідницькі орієнтири виділяються більш інтенсивно):

а) назва всієї книги: «*H.V. Morton's London* / Лондон Г.В. Мортон» (неначе він може комусь належати), що в семантиці всієї книги усвідомлюється як **особистісно цінний досвід мешканця столиці, що захоплюється тим, що його оточує:** від ландшафту, зелені, річки, будівель, засобів руху – до власне самих лондонців, усяких – заможних та незаможних, витончених та з простішим світосприйняттям, які плекають надії та розпачливих – та їхнього **стилю життя, до дрібниць дорогим авторів книги.**

б) передмова: «Introduction» складається із двох: «*Introduction*» (1940) [19, с. v-vii] та «*The Battle of London*» (1941) [20, с. viii-xx]. Такий «перелом передмови» пояснюється дуже важливими причинами як текстотворчими, так і суспільно-особистісними. Г.В. Мортон не міг залишити книгу, сповненої «елегантної гордовитості Лондона», із передмовою складеною на самому початку другої світової війни (із передчуттям великої загрози), у змінній ситуації, коли книга мала відплисти до друку в Америку, а автор – перебувати разом із родиною у столиці, що вже руйнується гітлерівським бомбардуванням. Загострена образа людини, що любить Лондон, поєднується із історично нескореним лондонським духом, який охоплює велике місто, навіть тих людей, які ніколи не очікували від себе «*nerve and courage*», коли не одна лондонська домашня господарка продовжує жити в останній незруйнованій кімнаті, у безстекольному / *glassless* вікні якої – її зусиллями – майоріє британський прапор, а терапевт виходить вартувати (як А.Р.Р.) наслідки бомбардування із стетоскопом, який якийсь застосував до нерозірваної бомби, щоб виявити її тип / *listening to the bomb with a stethoscope*, або тих, хто годинами тяжко розгрібає руїни – «*to rescue a dog that could be heard yelping in the ruins of a home*» – для того, щоб розсміятися, як нещасна врятована тварина врешті решт вискочила та невдячно й непатріотично вкусила «старука Джека, британський прапор / *old Jack*». Гумор повсякчас сусідює із мовчазною, незворушною мужністю.

Передмова складає особливий настрій (попереднє первинне згущення та спрямування текстової семантики) щодо звертання до тексту, який можна назвати захопленням тим, як «*danger and emergency have transformed harmless little City clerks into lions; but they must have been lions all the time, only one never suspected it!*» [20, с. viii – xx].

в) широкий епіграф / цитата звучить голосом освіченим, елегантним та безперечним: «*When a man is tired of London he is tired of life; for there is in London all that life can afford* / Людина втомлюється від Лондона, лише коли втомлена від життя; бо в Лондоні є все те, що притаманне життю» (Dr. Johnson [6, с.1-3]). Ці слова в англомовній середі легко пізнавані, бо належать патріарху «англійськості», того, хто скеровував джентльменські смаки своїх співвітчизників та високі стандарти їхнього текстотворення.

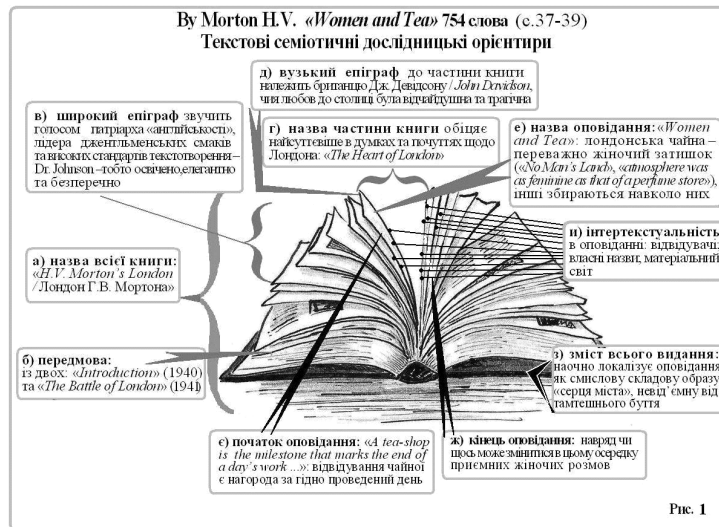
в) назва частини книги, що містить оповідання, обіцяє дещо найсуттєвіше в думках та почуттях щодо Лондона» [13, с. 568]: «*The Heart of London* / Серце Лондона», бо «*heart is «centre of a person's thoughts and emotions»*» (для порівняння, інші частини стосуються зачарування, яким огортає Лондон, та життя нічної столиці);

г) вузький епіграф до частини книги / цитата передає досвід іншого британця, який пережив зачарування та випробування життям в Лондоні, Дж. Девідсон / *John Davidson* [9, с.1-2], чия любов до столиці була відчайдушна та трагічна: «*An ever-muttering prisoned storm, the heart of London beating warm* / за теплою чарівністю Лондона приховується ледь стримана сила бурі» (*John Davidson, 'Ballads and Songs'*);

д) назва оповідання: «Жінки та чай / *Women and Tea*» [21, с. 37-39]: авжеж лондонський «Чайний салон» є переважно жіночий затишок («*No Man's Land*», «*atmosphere was as feminine as that of a perfume store*») для розмов, вихвалень та співчуттів, на відміну від серйозного шотландського місця, де чоловіки поважно суворо ставляться до свого чаювання. Втім у столиці нікому не заборонено бувати у чайній, хоча чоловікам, що супроводжують своїх дам, там нуднувато / «*wearing photographic faces, behaving as men never behave away*». Отож деякі з них проходять лише забирати звідтіля своїх дружин / «*husbands to claim their wives*». Загалом, атмосфера в такому місці «*uplifting and ennobling*», в такому місці усякому бажається бути кращим, навіть передміські дівчата / *enterprising young women*, які так бажають, щоб їхній рахунок хтось сплатив, виглядали ніяк не інакше, як «*Andromeda* [9, с.71] *chained to a cheese cake*». У «Чайному салоні» тихо та мило струмениться лондонське життя, що може поєднати «*Kennington* (робочий район) *with even the best parts of Kensington* (заможний район)».

е) початок оповідання: «*A tea-shop is the milestone that marks the end of a day's work ...*»: відвідування «Чайного салону» є нагорода за гідно проведений день.

ж) кінець оповідання: «*... The tea-shop settled down. The smug child that had united an afternoon's assembly left unnoticed. Over the tea-tables rose again the talk of bridesmaids and husbands and shingles and Maud's hennaed hair. The orchestra played some more Puccini, and a small boy, who had profited by the commotion to seize his fourth éclair, gave an enormous sigh of joy*», що повертає до думки про неможливість порушити затишну атмосферу описаного місця.

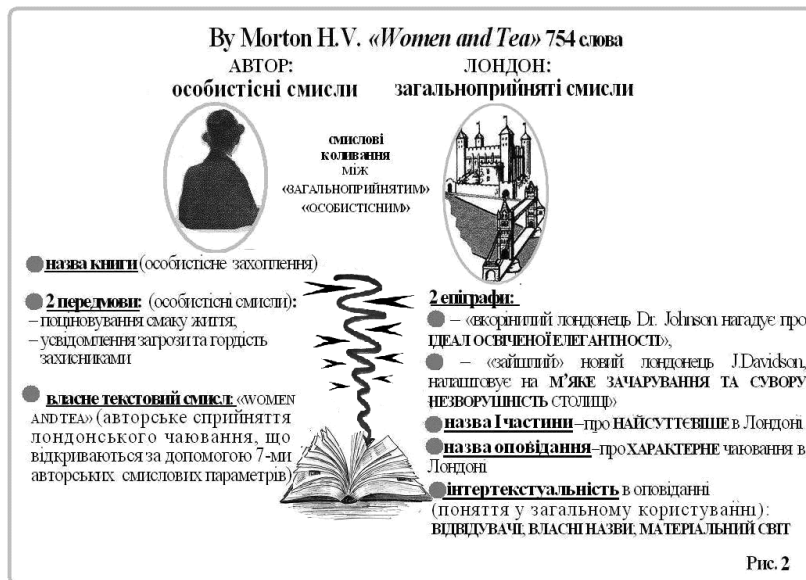

Рис. 1. Текстові знаки оповідання Г.В. Мортон «Women and Tea», що стають значуще супровідними для сприйняття авторського текстового смислу у межах оповідання.

з) зміст всього видання наочно показує місце оповідання як смислової складової незабутнього образу «серця міста», яке для лондонця вібує серед повсякденного оточення, а саме: в лікарні, у парку, на мостах тощо.

и) інтертекстуальні, поняття у загальному користуванні:и*) відвідувачі: *men, women, children, dogs*, (всі разом), (відокремлені групи), *the storyteller*; **и**) власні назви** (освіченого британсько-європейського простору): «*William Morris*», «*John Galsworthy*», «*Kennington*», «*Kensington*», «*Puccini*», «*Benedictines*», «*Cupid*», «*Gruyère*», «*Meringue*», «*Muffin*», «*Crumpet*»; **и***) матеріальний світ** (приємного достатку) матеріали одягу, їжа, напої, зачіски, побутові речі (кілок, дробина, тарілки, стільці), архітектурні деталі, гроші («*bank account*», «*15 shillings*» = £1, 24 pence).

Навколотекстові знаки та внутрішньотекстові знаки починають працювати на семантику твору вже з лицьової обкладинки книги та закінчуються задньою обкладинкою книги. Таке оточення авторського твору є значущим для автора та є складатися знаковим у напрямку читача.

Рис.2: Навколотекстові та внутрішньотекстові знаки оповідання Г.В. Мортон «Women and Tea» знаходяться у стані семантичного коливання між «особистісним» та «загальновідомим», тобто по чергово плавно загострюють та уточнюють відповідні смислові площини у наближенні до того, що повідомляє власне окреме оповідання.

Оповідання Г.В. Мортон «Жінки та чай / *Women and Tea*» [21, с. 37-39] було семантично «підготовано» поступовим **загостренням та уточненням семантики:** навколотекстові та внутрішньотекстові знаки неначе інструменти творця-різьбярка відсікали зайві думки про щойно відкрити книгу. Покроково звужувалися то смисли у загальному користуванні, наразі про Лондон, то унікальні авторські індивідуальні смисли, бо ніхто до прочитання оповідання не може знати, що думає власне автор про цей фрагмент столичного життя. Якщо навколотекстові та внутрішньотекстові знаки один за одним беруть участь у цьому, то власне текст є «авторською боротьбою» з досягнення смислового приросту. Останній відбувається, якщо здійснюється ідеал «смислового приросту» англословного текстотворення, що в тексті досягається за рахунок приборкання, ви-

користання понять у загальному користуванні – як спільного комунікативного ґрунту між автором та читачем – та бажаного прокреслення унікальної авторської текстової семантики. На останню якраз покликані «працювати» – здала наближаючись – навколотекстові та внутрішньотекстові знаки.

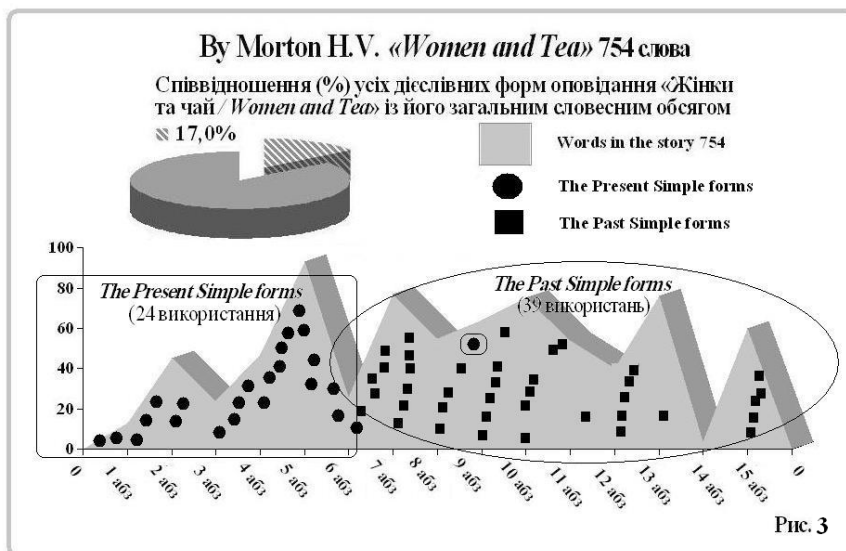
Обговорення результатів текстового аналізу. Наразі отримана картина роботи широкого смислового тла, на якому розміщується оповідання Г.В. Мортон «Жінки та чай / *Women and Tea*» [21, с. 37-39]. Оскільки такі результати є лише частиною запропонованого текстового аналізу, що полягає в триєдиному баченні а) текстових знаків, б) 7-ми авторських смислових текстових параметрів та в) дієслівних форм конкретного тексту, а реальний досягнутий обсяг аналізу перевищує формат даної публікації, то варто зв'язати щойно описані дані – про перший «знаковий» етап такої розвідки – із тими («дієслівність» та «7 авторських смислових параметрів»), які увійшли в іншу статтю, для того, щоб стала наочнішою важливість розгляду взаємозалежності того, що можна спостерігати очима (мову, структуру тексту та видання) із прошарками вибудовування текстового смислу, що є мисленнєвим набуттям (а за гармонійного поєднання всіх смислових аспектів під пером зрілих авторів – стає гуманістичною цінністю).

Дієслівність проаналізованого твору прямо не визначається його текстовими знаками, але у загальній смисловій будові вони є неначе дві діаметрально протилежні, втім важливі боки одного семантичного цілого. Коли семантика тексту осмислюється повністю, то сприйняття як текстових знаків (ознаки найзагальнішого характеру), так і мови тексту (найконкретніші ознаки) знаходять певну спільність, а усвідомлення текстового смислу приносить задоволення через відчуття що одна текстова площина неначе витікає із іншої, що на сторінках нічого не залишається непоясненого чи випадкового.

Отож дієслівність розглянутого тексту характеризується провідною роллю активних особових «*The Present Simple forms*» (24 використання), «*The Past Simple forms*» (39 використань), які супроводжуються неособовими дієслівними пасивними формами «*The Past Participle forms -ed*» (24 використань) разом із тривалими формами «*The Process forms -ing*» (23 використань). Отож накопиченнями такого роду складається переважний малюнок «активності» в оповіданні, який звичайно є найвирішальнішим у вибудовуванні смислового «приросту» в англійському авторському тексті.

Відомо, що домінування «*The Present Simple forms*» (24 використання) налаштовує на смисли сталості та незмінності. «*The Past Simple forms*» (39 використань) передає хроніально точну деталізацію того, що ялось було, але більше не відбувається, отож ретельність наведення дій, на авторську думку, важливе та цікаве [11, с. 364]. Навряд чи прихильність цього письменника до двох ділянок із чіткою протилежністю двох дієслівних форм є прикметою його письма. В його іншому ретельно проаналізованому нами оповіданні «*Cabaret*» такого контрасту не помічається [3, с. 180-186; 18].

Спостережене співвідношення двох масивів провідних особових дієслівних форм в одному тексті не є приписаним граматичною теорією як обов'язково нормативне, а є здійсненням функціональних можливостей дієслівних форм, скерованим авторським пером власне в цьому конкретному оповіданні. Цікавим є те, що зазначені провідні особові дієслівні форми із тими переважними смислами, що вони несуть в оповіданні Г.В. Мортон «Жінки та чай / *Women and Tea*», в решті-решт **співвідносяться із тими смислами, що підказані текстовими та навколотекстовими знаками:** така почергова (спочатку *The Present Simple forms* в ¼ обсягу оповідання, після того відповідно в ¾ – *The Past Simple forms*) переважна дієслівність своїм поєднанням (див. рис. 3) **відлунює вже поміченим розмежуванням** «того, що є звичайним для описаного місця» (сталість, висловлена формами *The Present Simple*) та «того, що пережив власне автор» (цікавий, надзвичайний хід подій / послідовність досвіду, висловлена формами *The Past Simple*).

Рис.3: Провідні особові дієслівні форми оповідання Г.В. Мортон «*Women and Tea*» співвідносяться зі смислами, що підказані текстовими та навколотекстовими знаками, стосовно протистояння «того, що є звичайним для описаного місця» (сталість, висловлена формами *The Present Simple*) та «того, що пережив власне автор» (цікавий хід подій / послідовність пережитого досвіду, висловлена формами *The Past Participle*)

Визначення авторської смислової присутності (за 7-ма смисловими авторськими параметрами) у проаналізованому тексті «Жінки та чай / *Women and Tea*» надалі допомагає у розумінні ролі текстових знаків у загальній семантиці цього тексту. Щоб автор не спостерігав у лондонському «Чайному салоні», все вимірювалося його власним сприйняттям, що за

кінцевим рахунком є поясненням вибору мовних форм. Всі ці площини текстового аналізу дозволяють проникнути у смислове багатство цього невеликого тексту та із повною відвертістю познайомитися із самим текстотворцем.

Подальше дослідження. В іншій нашій публікації поточного року ми пропонуємо ширше обміркування інших текстових аспектів, що відкриваються за проведеного тривісного смислового аналізу даного британського оповідання, тоді його складний смисловий зв'язок стає ще більш очевидним.

Література:

1. Андрейчук Н.І. Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV-XVII століття: монографія / Н.І.Андрейчук. – Львів, 2011. – 280 с.
2. Лукин В.А. Художественный текст: Основы лингвистической теории. Аналитический минимум / В.А. Лукин. – 2-е изд. – М., 2011. – 560 с.
3. Миронова Т.Ю. Авторські параметри одного з британських оповідань та роль відносно нечастої дієслівної тривалості в їх наповненні / Т.Ю. Миронова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія : філол. науки, мовознавство. Вип. 19 (268). – Луцьк, 2013. – 212 с. – СС. 180-186.
4. Миронова, Т.Ю. Комунікативна перспектива англійського авторського тексту / Т.Ю.Миронова – Д.: ДДФА – Вид-во ДДФА – «Свидлер А.Л.», 2015. – 1056 с.
5. Щербицька В.В. Лінгвокогнітивна об'єктивація гендеру автора в англійському літературному автобіографічному творі XXI століття: автореферат ... кандидата філол. наук (10.02.04) / В.В. Щербицька. – Херсон: ХДУ, 2016. – 21 с.
6. Britannica Concise Encyclopedia / Merriam-Webster Incorp.: in 2000 as Merriam-Webster's Collegiate Encyclopedia // Encyclopedia Britannica, Inc., 2006. – 2115 p.
7. Celce-Murcia, M., Larsen-Freeman, D. The Grammar Book / M. Celce-Murcia, D. Larsen-Freeman // 2-d ed. with Howard Willams. – USA: Heinle & Heinle, 1999. – 854 p.
8. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / D. Crystal. – Cambridge, 1995. – 489 p.
9. Davidson John (1857-1909), Scottish poet and playwright / Encyclopedia Britannica // Encyclopedia Britannica Ultimate Reference Suite. – Chicago: Encyclopedia Britannica, 2010. – 2 p.
10. Folkenflick Robert. Samuel Johnson (1709-1784), British man of letters / Robert Folkenflick, Irvine, professor of English, University of California, author of «Samuel Johnson», biographer // Encyclopedia Britannica / Encyclopedia Britannica Ultimate Reference Suite. – Chicago: Encyclopedia Britannica, 2010. – 17 p.
11. Maclin, Alice. Reference Guide to English / Alice Maclin. – Fort Worth, Chicago, San Francisco: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1987. – 486.
12. Murphy, Raymond. English Grammar in Use. – Cambridge: UP, 1998. – 328с.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary/4th ed.by A.P. Cowie. – Oxford: OUP, 1989. – 1579 p.
14. Publication Manual of the American Psychological Association, 'Rules for the preparation of manuscripts should contribute to clear communication' / 5th ed. – Washington D.C.: A PA, 2007. – 439 p.
15. Swan, M. Practical English Usage / M. Swan. – М.: Высшая Школа, 1984. – 552 p.
16. Thomson, A.J. and Martinet, A.V. A Practical English Grammar / A.J. Thomson and A.V. Martinet. – Oxford: OU P, 2009. – 383 p.
17. Weissberg R., Buker S. Writing Up Research / R.Weissberg and S.Buker. – N-Y: Prentice Hall Regents, 1997. – 202 p.

Ілюстративний матеріал

18. Morton H.V. Cabaret / H.V. Morton // H.V.Morton's London. – London: Methuen & Co. LTD, 1940. – 436 p. – PP. 342-344.
19. Morton H.V. Introduction / H.V. Morton // H.V.Morton's London. – London: Methuen & Co. LTD, 1940. – 436 p. – PP. v-vii.
20. Morton H.V. Introduction: The Battle of London / H.V. Morton// H.V.Morton's London. – London: Methuen & Co. LTD, 1940. – 436 p. – PP. viii – xx.
21. Morton H.V. Women and Tea / H.V. Morton // H.V.Morton's London. – London: Methuen & Co. LTD, 1940. – 436 p. – PP. 37-39.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: valerymykhaylenko@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-25-28

Mykhaylenko Valery. Internationalisms in cross-cultural communication. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 25–28.

УДК811.811

Valery Mykhaylenko,
Institute of International Relations & Social Studies. MAUP, Kyiv

INTERNATIONALISMS IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

The present paper is a study of financial internationalisms in the scientific worldview of most European Languages. They are considered to be a factor integrating a professional world community, but they disintegrate the society into professionals and non-professionals. On the contrary, the conceptual system of the naïve worldview integrates the society. The corpus of financial terms has been retrieved from Romance, Germanic, Slavic, Baltic and one of Finnic (Finno-Ugric) languages to reveal the conceptual system represented by the dominant lexeme 'finance', which developed into an internationalism and the conceptual system represented by the dominant lexeme 'money', which did not develop into an internationalism. The both systems organize one common system, though they vary pragmatically. In our research we attempted to define (1) the role of financial internationalisms in disintegrating the society; (2) the role of the financial naïve worldview in integrating the society; (3) the role of code switching the conceptual systems; and (4) the role of internationalisms in securing cross-cultural communication of the world expertise community.

Key words: internationalism, cross-cultural communication, discourse, conceptual system, semantic field.

Михайленко Валерій Васильович,
Інститут міжнародних відносин і соціальних наук, МАУП, м. Київ

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Наша робота є дослідженням фінансових інтернаціоналізмів у науковій та наївній картинах світу більшості європейських мов. Ми вважаємо їх фактором інтеграції професійної світової спільноти, але в той же час вони дезінтегрують суспільство на професіоналів і не професіоналів. Проте, концептуальна система, представлена не інтернаціоналізмом у наївній картині світу, об'єднує суспільство. Корпус фінансових термінів був отриманий з романських, германських, слов'янських, балтійських та одної з фінно-угорських мов.

Ключові слова: інтернаціоналізм, картина світу, дискурс, міжкультурна комунікація, концептосфера, семантичне поле.

Михайленко Валерій Васильевич,
Інститут международных отношений и социальных наук, МАУП, г. Киев

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМЫ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ

Настоящая работа представляет собой исследование финансовых интернационализмов в научной и наивной картинах мира большинства европейских языков. Мы считаем их фактором интеграции мирового экспертного сообщества, но в то же время они дезинтегрируют общество на профессионалов и не профессионалов. Напротив, концептуальная система, представленная не интернационализмом в наивной картине мира объединяет общество. Корпус финансовых терминов был получен из романских, германских, славянских, балтийских и одного из финно-угорских языков.

Ключевые слова: интернационализм, дискурс, картина мира, межкультурная коммуникация, концептосфера, семантическое поле.

PREAMBLE. When a loan or borrowing is considered to be a means of increasing a lexicon by natural languages it is a consequence of a more universal cause – the necessity of exchange of artifacts and notions of material and spiritual culture [see: 24, p.51; p.62]. According to Karlheinz Hengst an internationalism is a loanword spread across several languages with the phonetic and morphologic forms and a constant meaning [13, p.467, see also: 4, p. 191].

In this paper we address financial internationalisms or loanwords – and their use in the both types of worldview – scientific and naïve.

Assumption 1. The scientific worldview reflected in the professional discourse is a prerogative of a definite group of people sharing one profession and inside of the group a professional discourse is employed. James F. Schaeffer admits that the worldview is a set of presuppositions or assumptions held consciously or unconsciously, consistently or inconsistently, about the basic make up of reality” [21, p.355ff.].

Assumption 2. The role of the scientific worldview is to unite professional communities of different countries, we would specify – only a part of reality, i.e. a limited area by the special branch of science or craft with its definition, methodology, methods of analysis and terms. Science refers to a system of acquiring knowledge and uses observation and experimentation to describe and explain natural phenomena.

Assumption 3. The financial, in our case, internationalisms due to their expansion from the Donor language to the Receptor languages refer to the way of the, first, European [see: 5; 6], and, then Global language development.

THEORETICAL CONSIDERATIONS. We have searched in various encyclopedic, etymological, and bilingual dictionaries for loanwords representing a financial conceptual system functioning in a number of languages showing the same or nearly the same semantic, syntactic and lexical structure which can be labeled as internationalisms or Anglicisms in the scientific and naïve worldviews. Each language in the process of its historical development borrows many notions hitherto unknown in this language. Internationalisms are word-groups and even sentences which have been borrowed in the same or similar analogies lingual form and in

the same meaning [2, p.231]. Internationalisms are acknowledged as such when they are used in, at least, three languages belonging to different language families (groups). “Genuine” internationalisms, are the words and word-groups (rarely sentences) maintaining in several languages the same or a similar phonetic and morphological form. The classification of loans or borrowings [12, p. 211] is based on various taxonomies suggested by many scholars [24, p.51; 10; p.62]. Manfred Gorchach makes a distinction between loanwords and aliens. The former relate to lexical items that are fully integrated into a language, the latter refer to words which, due to phonological and morphological differences with the receptor language or other factors, will not be successfully integrated. The borrowings which come from English are labeled ‘Anglicisms’ -- “ words or idioms” that are recognizably English in their form but are accepted as items in the Receptor language [2, p.231; 9; 10, p.1;]. Sometimes Anglicisms are used in everyday life as trendy slang which lends an exotic feel to the language; they also refer to concepts otherwise lacking in the Receptor languages. The ease of and preference for using Anglicisms lie sometimes in their condensing of otherwise long paraphrases, such as the use of *start-up*, *upgrade*, *hamburger*, etc., which may be translated with the help phrases in the Receptor languages. The role of English in transmitting many internationalisms is evident in many cases.

RESEARCH METHODOLOGY, CORPORA AND DICTIONARIES. The analyses presented in this paper rest on two complementary theoretical approaches: internationalisms [see also ‘Anglicisms’: 2, p. 231] in the framework of Global English and corpus linguistics, both relatively recent developments in language study [Pulcini et al., 2012, p.5-6]. It should be noted, though, that Romance (Latin-based) element, which is quite strong in the technical, scientific and academic vocabulary of English is also conducive to forms of interlinguistic contact represented by internationalisms easily integrated in the morphological and phonological systems of these languages.

The conceptual system «finance» is represented by the dominant lexeme *finance* which originates in c. 1400, «an end, settlement, retribution,» from Old French *finance* «end, ending; pardon, remission; payment, expense; settlement of a debt» (13c.), noun of action from *finer* «to end, settle a dispute or debt,» from *fin* (see *fine* (n.)), cf.: Medieval Latin *finis* «a payment in settlement, fine or tax.» The notion is of «ending» (by satisfying) something that is due (compare Greek *telos* «end,» plural *tele* «services due, dues exacted by the state, financial means»). The French components gradually were brought into English: «ransom» (mid-15c.), «taxation» (late 15c.); the sense of «management of money, science of monetary business» first recorded in English 1770 (Etymology Dictionary). The conceptual system of *finance* can organize all the nouns sharing the common component *finance* into a semantic field and further subclassify them into four subfields actualizing the corresponding four subsystems. Accordingly, in professional discourse the conceptual system of *finance* is represented by the semantic field *finance* with its four micro-fields. The concepts *budget*, *capital*, *fund*, *bank*, *default*, *deficit*, *bank*, *credit*, *invest*, *interest* representing the core of the Finance wordstock do not belong to the native vocabulary, they were borrowed mostly from Latin mostly through French for instance: The noun lexeme *budget* has been used since early 15c., *bouget*, «leather pouch, small bag or sack,» adapted from Middle French *bougette*, diminutive of Old French *bouge* «leather bag, wallet, pouch,» which came from Latin *bulga* «leather bag,» a word of Gaulish origin (compare Old Irish *bolg* «bag,» Breton *bolc’h* «flax pod»), see the root: PIE **bhelgh-* «to swell,» extended form of root **bhel-* «to blow, swell» (Etymological Dictionary). So an indirect borrowing from Latin through French started a new life in the English financial system: the modern financial meaning «statement of probable expenditures and revenues» (1733) is from the notion of the treasury minister keeping his fiscal plans in a wallet.

The adjectival lexeme *capital* began to function in early 13c., «of or pertaining to the head,» from Old French *capital*, originally it came from Latin *capitalis* «of the head,» hence «capital, chief, first,» from *caput* (genitive *capitis*) «head» It has been used since Meaning «main, principal, chief, dominant, first in importance» is from early 15c. in English. See: PIE root **kaput-* «head». 1610s, «a person’s wealth,» from Medieval Latin *capitale* «stock, property,» noun use of neuter of Latin *capitalis* «capital, chief, first» (see *capital* (adj.)). The noun term *capital* made its first appearance in medieval Latin as an adjective *capitalis* to designate the principal sum of a money loan, which was contrasted with the «usury»-- later called interest--the payment made to the lender in addition to the return of the sum lent. This usage was not recorded in classical Latin and became common by 13c. and possibly had begun as early as 1100 A.D., in the first chartered towns of Europe. Meaning «stock of money or wealth available for some purpose» is from 1690s; sense of «store of anything to be drawn upon» is from 1704. *Funds* «money at one’s disposal» is from 1728 (Etymological Dictionary).

The lexeme *bank* in the meaning of «financial institution,» late 15c., originally it meant «money-dealer’s counter or shop,» from either Old Italian *banca* or Middle French *banque* (itself from the Italian word), both meaning «table,» from a Germanic source (such as Old High German *bank* «bench, moneylender’s table»). See the root: Proto-Germanic **bankiz-* «shelf,» **bankon-* (Etymological Dictionary). The etymological notion is of the moneylender’s exchange table. It has been in use as «institution for receiving and lending money» since 1620s.

The noun lexeme *credit* has been known since 1520s, borrowed from Middle French *crédit* (15c.) «belief, trust,» or from Italian *credito* developed from Latin *creditum* «a loan, thing entrusted to another,» from past participle of *credere* «to trust, entrust, believe» (Etymological Dictionary). The commercial sense was the original one in English (*creditor* is mid-15c.).

The noun lexeme *default* originates from early 13c., «offense, crime, sin,» later (late 13c.) «failure, failure to act,» came from Old French *defaute* (12c.) «fault, defect, failure, culpability, lack, privation,» which in its turn came from Vulgar Latin **defallita* «a deficiency or failure,» past participle of **defallere* Latin *de-* «away+» *fallere* «to deceive, to cheat; to put wrong, to lead astray, cause to be mistaken; to escape notice of, be concealed from». The financial sense is first recorded 1858 (Etymological Dictionary).

The noun lexeme *deficit* registered in English in 1782, developed from French *déficit* (late 17c.), originates from Latin *deficit* «it is wanting,» an introductory word in clauses of inventory, third person singular present indicative of *deficere* «to be deficient» (Etymological Dictionary)

Let’s take the noun lexeme *interest* representing a general conceptual system of *finance*, which also actualizes financial relations of legal entities and individuals through banking. It originates from mid-15c., «legal claim or right; a concern; a benefit, advantage» from Old French *interest* «damage, loss, harm» (Modern French *intérêt*), from the noun use of Latin *interest* «it is of importance, it makes a difference,» 3-rd person Sg. Present of *interesse* «to concern, make a difference, be of importance,» literally «to be between,» from *inter* «between» (+ *esse* «to be») (from PIE root **es-* «to be»). The sense development to «profit, advantage» in French

and English is not entirely clear. The earlier Middle English word was *interesse* (late 14c.), from Anglo-French *interesse* «what one has a legal concern in,» from Medieval Latin *interesse* «compensation for loss,» noun use of Latin *interesse* (cf.: German *Interesse*, from the same Medieval Latin source) (Etymological Dictionary). The Financial component of «money paid for the use of money lent» (1520s) earlier was distinguished from *usury* (illegal under Church law) by being in reference to «compensation due from a defaulting debtor.» The component of «personal or selfish consideration» is from 1620s. The component of «business in which several people are interested» is from 1670s. The component of «curiosity, feeling that something concerns one, appreciative or sympathetic regard» is first attested 1771. In the discourse of economics reflecting the scientific worldview of the expertise community, it is defined in a variety of ways, for instance, “the payment of the use of service of capital or the payment made by borrower for the use of a loan, or the remuneration for mere abstinences.” Compare the definition given by Investopedia: “Interest is the charge for the privilege of borrowing money, typically expressed as annual percentage rate (APR). Interest can also refer to the amount of ownership a stockholder has in a company, usually expressed as a percentage.” We can verify this thesis with the help of the contrastive-semantic analysis of the lexeme *finance* in a number of languages: Fr. *finance*, Ital. *finanza*, Sp. *financier*, Prtl. *financa*, Rum. *finanta*, Ger. *Finanzen*, Afr. *finansies*, Dutch *financien*, Fris. *finansjes*, Dan. *finansiere*, Sw. *finansiera*, Nrw. *finansiera*, Check. *finance*, Slk. *finance*, Slvn. *finance*, Croat. *financije*, Lith. *finansuoti*, Let. *finanses*, Alb. *finance*, Bolg. *финанси*, Ukr. *фінанси*, Rus. *финансы*, Bel. *финансы*. In comparison with the expansion of the lexeme *finance*, which is registered by us in 17 languages of genealogically related and non-related groups, the use of the lexeme *interest* is somewhat limited: as an internationalism it is registered in 12 languages – Fr. *interet*, Germ. *Interesse*, Dut. *interesseren*, Dan. *interesse*, Sw. *intressera*, Nrw. *interesse*, rinter, Spanish *interesar*, Rom. *interes*, It. *interesse*, Prtl. *interesse*, Lexembourg *intresse*, Let. *interese*; and 11 languages did not borrow that internationalism – Afr. *belangstelling*, Frs.ian *rinte* (Ynteresse), Icelandic *ahuga*, Rus. *процент*, Ukr. *відсоток*, Belr. *працэнт*, Check *zajem*, Bulg. *лухва*, Pl. *zainteresowanie*, Estn. *huvi*, and Slk. *vyhoda, zaujem*.

Accordingly, globalization is not a phenomenon of XX-c., we believe it might have started when Medieval Latin *finis* was borrowed into Old French *finance* and later in the Norman-French form was brought into the England of XIII c. which adapted it in the form of *finauce*. The Latin roots form the basis of the major part of the Financial Vocabulary of most modern languages Thus, here is a chain of borrowing sources: Medieval Latinà Norman French or Italian àMiddle Englishà Modern English, where Latin is the primary source, French and Italian are the transitional sources and English seems to be the most proliferating transitional source which can be a marker of globalizing [14, p.247ff.], first, finance communities and, second, the world beyond. In lexicology and lexicography such words are marked as borrowings [1, p.107–126] and sociolinguistics -- internationalisms. The given conceptual system singles out the finance expert community in the society and at the same time it unites such expertise communities across the countries.

The worldview includes the components of the conceptual worldview and is the only means of access to the national conceptual system. Linguists define the linguistic worldview as “naïve”: the language structures the world, gives the net concepts to it and creates what is called the naïve worldview [23]. In the naïve worldview actualized by the non-professional discourse the lexeme *money* representing the financial conceptual system used by non-professional organizes all the noun lexemes sharing the common component *money*.

The lexeme *money* comes into English in mid-13c., denoting «coinage, metal currency,» from Old French *monnaie* «money, coin, currency; change» (Modern French *monnaie*) which in its turn was borrowed from Latin *moneta* «place for coining money, mint; coined money, money, coinage,» from *Moneta*, a title or surname of the Roman goddess Juno, in or near whose temple money was coined; perhaps from *monere* «advise, warn». The lexeme *money* follows nearly the same phases of borrowing: Latinà Old French Middle English à Modern English, but did not become Again we shall turn to the definitional analysis of the lexeme *money* registered in the encyclopedic dictionary entries – (a) Cambridge: *coins* or *notes* (= special pieces of paper) that are used to buy things, or an amount of these that a person has. (b) Collins: (1) money is the coins or bank notes that you use to buy things, or the sum that you have in a bank account; (2) the official currency, in the form of banknotes, coins, etc, issued by a government or other authority; (3) particular denomination or form of currency; (4)property or assets with reference to their realizable value; (5) pecuniary sum or income (6) an unspecified amount of paper currency or coins.

(c) Merriam-Webster: something generally accepted as a medium of exchange, a measure of value, or a means of payment: (1.1.) officially coined or stamped metal *currency*; (1.2) newly minted *money*; (1.3) money of *account* (1.4.) paper *money*; (2.1.) handed the bank teller a wad of *money*; (2.2.) *wealth* reckoned in terms of money; (2.3.) made her *money* in the insurance business; (2.4.) an *amount* of money; (2.5.) raised the *money*; (2.6.) moneys or monies *plural* : *sums* of money --funds; (2.7.) the collection of tax *monies*; (3.1.) a form or *denomination* of coin or paper *money*; (4.1.) prize *money* ; (5.1.) persons or interests possessing or controlling great *wealth*; (5.2.) a position of *wealth*.

The naïve worldview unites the society, for instance, all age groups and all socio-professional groups of the community share a common conceptual system represented by the lexeme *money*.

The English conceptual system of *money* is represented by the following semantic field: *coinage, folding money, paper money, scrip, banknote, cashier's check, check, draft, money order, note, promissory note bill, dollar, greenback, bankroll, capital, finances, funds, roll [slang],*

wad, wallet chump change, dime, mite, peanuts, pittance, shoestring, big bucks, boodle, bundle, earth, fortune, king's ransom, megabucks, mint,

packet [chiefly British], pot, opulence, treasure, wealth, resources, etc.

The corpus analysis shows that the dominant lexeme *money* representing the conceptual system in the naïve worldview [16, p.457-479] shows that despite its Latin root it has not become an internationalism and a marker of globalization, see: its corresponding lexemes across languages [17, p.127-8]: Fr. *argent*, Ital. *soldi*, Sp. *dinero*, Prtl. *dinheiro*, Rum. *bani*, Ger. *Geld*, Afr. *geld*, Dutch *geld*, Fris. *jild*, Dan. *penge*, Sw. *pengar*, Norw. *penger*, Chek. *penige*, Slok. *peniage*, Slvn. *denar*, Croat. *novac*, Lith. *penigai*, Let. *nauda*, Alb. *para*, Bolg. *пари*, Ukr. *гроші*, Rus. *деньги*, Bel. *грошы*.

The advances of our internationalism study are attempts to define (1) the role of financial internationalisms and scientific worldview in disintegrating the society into professional and non-professional, (2) the role of the financial naïve worldview in integrating

professional and non-professional speakers into a unified society, (3) the code switching occurs due to the use of the conceptual systems represented by corresponding semantic fields and (4) internationalisms in the professional discourse secure cross-cultural communication and integrates world community,

CONCLUSION & PERSPECTIVES. As languages are constantly evolving, the vocabulary is at times fleeting and it can hardly be foreseen whether such items will become obsolete or will survive in the linguistic repertoire of native speakers. Most Internationalisms and Anglicisms are fairly recent acquisitions, dating from the 19th and 20th centuries. Certain European languages like Dutch, German and French have been frequently scrutinized, but little is known about the linguistic influence of English on languages such as Ukrainian, Russian, Bulgarian, Czech, Serb-Croatian, Slovak, Slovenian, and Polish, etc.

The issues of distinguishing between pseudo-Anglicisms and true English coinages will be a new challenge for the author.

References:

1. Bielenia-Grajewska Magdalena. Linguistic borrowing in the English language of economics. *Journal of English Lexicology*. 2009. Vol. 3. P.107-126.
2. Chesley P. Lexical borrowings in French: Anglicisms as a separate phenomenon. *Journal of French Language Studies*. 2010. Vol. 20(3). P.231-251.
3. Cobarrubias Juan. *Progress in language planning: International perspectives*. Amsterdam. Philadelphia: Walter de Gruyter, 1983. 383p.
4. Colson Jean-Pierre. Cross-linguistic phraseological studies: An overview. / Ed. Sylvia Granger, Fanny Meunier. *Phraseology: An Interdisciplinary perspective*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2008. P. 191-206.
5. Furiassi Cristiano et al.(eds.) *The Anglicization of European lexis*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2012. 356p.
6. Furiassi Cristiano, Henrik Gottlieb (eds). *Pseudo-English: studies on false Anglicisms in Europe*. Berlin/Boston/Munich: Walter de Gruyter, 2015. 298p.
7. Gardiner S. C. Loan adaptation and the discovery of the genetic relationships of languages. *The Slavonic and East European Review*. 1983. 61(4). P. 512-517.
8. Geisler Norman. *Worlds apart. A Handbook on world views*. Eugene, Oregon: Wipf & Stock Pub, 2003. 308p.
9. Gortlach Manfred. *English words abroad*. Amsterdam: Benjamins. 2003.189p.
10. Gortlach Manfred. *A Dictionary of European Anglicisms: A Usage dictionary of anglicisms in sixteen European languages*. Oxford: OUP, 2001. 351p.
11. Granger Sylvia, Meunier Fanny. *Phraseology: An Interdisciplinary perspective*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2008. 422p.
12. Haugen Einar. The analysis of linguistic borrowing. *Language*. 1950. Vol. 26(2). P. 211-314.
13. Hengst Karlheinz. *Terminologisches Minimum pädagogik: russ.-dt., dt.-russ*. Berlin: Ministerium für Volksbildung, Hauptabt. Lehrerbildung, 1978. 467-469 S.
14. Hirst Paul, Thompson Grahame. The future of globalization. *Journal of the nordic international studies association*. 2002. Vol.37 (3). – P.247–265.
15. Loewenthal Marc. *The Latin heart of English: English vocabulary practice*. Vol.1. London: Liondale Publications, 2008.140p.
16. Mierzwińska-Hajnos Agnieszka. The Linguistic worldview revisited. A cognitive analysis of plant terms. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics*. – 2010. Vol. 46 (4). P. 457-479.
17. Mykhaylenko Valery V. *A Glossary of linguistics and translation studies: English-Ukrainian*. Ivano-Frankivsk: IFKDGUL, 2015. 527 p.
18. Otheguy Ricardo. A. Reconsideration of the notion of loan translation in the analysis of Spanish in the United States./ Ed. Ana Roca and John M. Lipski. *Linguistic contact and diversity*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1993. P. 21-43.
19. Piirainen E. Europeanism, internationalism or something else? Proposal for a cross-linguistic and cross-cultural research project on widespread idioms in Europe and beyond. *Hermes*. 2005. Vol. 35. P. 45-75
20. Pulcini Virginia et al. Lexical influence of English on Indo-European language. / Ed. Cristiano Furiassi et al. *The Anglicization of European Lexis*. Amsterdam /Philadelphia: Benjamins, 2012. P. 1-26.
21. Schaeffer Francis A. *Back to freedom and dignity. The complete works. A Christian worldview*. Vol. 1. Westchester, IL: Crossway Books, 1985. P.355–86
22. Solano Ramon Marti. Multi-word loan translations and semantic borrowings in French journalistic discourse. *The Anglicization of European lexis*. Amsterdam: Benjamins, 2012. P. 199-215.
23. Underhill James. *Humboldt, worldview and language*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. P.176.
24. Weinreich Uriel. *Languages in contact: findings and problems*. Prague. Paris. New York: Mouton, 1979. (1953). P. 160.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olena.mytsko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-29-31

Мицько О. С. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання української мови як іноземної дітей дошкільного віку (на матеріалі курсу «Святкуємо разом!»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 29–31.

УДК 811.161.2'373'243

Мицько Олена Сергіївна,

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛІ КУРСУ «СВЯТКУЄМО РАЗОМ!»)

У статті розглянуто лінгвокраїнознавчий аспект навчання української мови як іноземної, особливості навчання іноземної мови дітей дошкільного віку та продемонстровано можливості їхнього практичного застосування на матеріалі уроку на тему свято Андрія (для дітей віком 4-6 років із рівнем володіння УМІ – А2) з навчального курсу «Святкуємо разом!».

Ключові слова: українська мова як іноземна, лінгвокраїнознавство, особливості навчання іноземної мови дітей дошкільного віку.

Мицько Елена Сергеевна,

*Международный институт образования, культуры и связей с диаспорой
Национального университета «Львовская политехника», г. Львов*

ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКИЙ АСПЕКТ ОБУЧЕНИЯ УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА (НА МАТЕРИАЛЕ КУРСА «ПРАЗДНУЕМ ВМЕСТЕ!»)

В статье рассмотрен лингвострановедческий аспект обучения украинскому языку как иностранному, особенности обучения иностранному языку детей дошкольного возраста и продемонстрированы возможности их практического применения на материале урока на тему праздник Андрея (для детей 4-6 лет с уровнем владения УМИ – А2) по учебному курсу «Празднуем вместе!».

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, лингвострановедение, особенности обучения иностранному языку детей дошкольного возраста.

Olena Mytsko,

International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations Lviv Polytechnic National University, Lviv

THE CULTURE-ORIENTED LINGUISTIC WHILE TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE FOR THE CHILDREN OF PRESCHOOL AGE (ON THE BASIC OF THE COURSE “LET’S CELEBRATE TOGETHER”)

The article deals with the linguistic and ethnographic aspect of teaching Ukrainian as a foreign language (UFL) for the children of a preschool age. The purpose and tasks of culture-oriented linguistic are studied. The content of the concept of background knowledge and in what vocabulary layers they are reflected (non-equivalent vocabulary, connotative vocabulary, background vocabulary, onyms and phraseologisms) are analyzed.

The ways of culture-oriented linguistic competence formation during the teaching UFL are defined. The peculiarities of teaching a foreign language to the children of a preschool age are reviewed. The difficulties encountered during the teaching a foreign language to the pupils of this age group are outlined, and the language strategies for overcoming the difficulties are studied. The potential of using different kinds of language games (didactic, communicative, creative ones) during the teaching UFL has been analyzed.

The practical application of the a for mentioned methodological recommendations has been demonstrated on the material of the lesson «St. Andrew» in the «Let’s Celebrate Together!» course. This lesson is created for to work with children of the age of 4-6 years old who have the knowledge of UFL at the A2 level.

Key words: Ukrainian as a foreign language, culture-oriented linguistic, features of teaching a foreign language to the children of a preschool age.

Діяльність українських суботніх та недільних шкіл за кордоном – один з потужних факторів збереження національної ідентичності закордонних українців. У таких школах діти вивчають низку предметів українознавчого циклу, а саме: українську мову та літературу, природознавство, історію та географію України. Дуже часто у навчальному процесі вчителі цих шкіл стикаються із труднощами, зокрема із відсутністю навчально-методичних матеріалів із української мови як іноземної (УМІ) для дітей. Саме тому, у відповідь на запит вчителів українських суботніх та недільних шкіл з-за кордону Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) започаткував проєкт «Українським суботнім та недільним школам діаспори», суть якого полягає у апробації навчально-методичних матеріалів, розроблених працівниками МІОКу та подальшій публікації вже апробованих матеріалів на освітньому порталі «Крок до України» [<http://krok.miok.lviv.ua/uk/>].

Курс «Святкуємо разом!» – один із низки матеріалів, надісланих для апробації. Метою цього курсу є вивчення УМІ та ознайомлення дітей із святковим календарем українців. Курс охоплює такі теми: Різдво, Пасха (Великдень), Івана Купала, свято Андрія та Миколая. Навчальні матеріали розроблено із врахуванням вікових особливостей дитячої аудиторії та рівня володіння УМІ, наприклад, для ознайомлення із святом Андрія розроблено три конспекти уроків для роботи у трьох різних групах дітей – один урок для роботи із дітьми віком від 2 до 4 років та із рівнем володіння УМІ А2, один для роботи із дітьми віком від 4 до 6 років та із рівнем володіння УМІ А2 та один для роботи із дітьми віком від 6 до 8 років та із рівнем володіння УМІ В1. Також до кожного конспекту уроку розроблено комплекс карток для індивідуальної роботи дітей.

Метою цього дослідження є окреслення основних особливостей роботи із лінгвокраїнознавчим матеріалом під час навчання української мови як іноземної (УМІ) дітей дошкільного віку в українських суботніх та недільних школах діаспори.

Завдання цього дослідження: вивчення особливостей роботи із лінгвокраїнознавчим матеріалом у курсі навчання УМІ, аналіз вікових особливостей навчання дошкільнят іноземної мови та застосування вищенаведених методичних рекомендацій в контексті уроку «Свято Андрія» із курсу «Святуємо разом!».

Опанування будь-якої іноземної мови неможливе без засвоєння інформації про країну, її культуру, традиції та звичаї, адже мова відображає ментальність народу. Будучи однією з ознак нації, її соціальною взаємодією, мова є головною формою вираження та існування національної культури [1, с. 12].

Дослідженням лінгвокраїнознавства у контексті навчання іноземних мов займалось багато науковців, зокрема Верещакін Е. та Костомаров В. (на матеріалі російської мови як іноземної), Каменецька Н., Кашук С. (на матеріалі англійської мови), Борисенко М. (на матеріалі французької мови), Галка Ю., Бронська А., Редька М., Самусенко, Клімкіна (на матеріалі української мови).

Вивчення мови крізь призму культури займається лінгвокраїнознавство. «Лінгвокраїнознавство – це аспект методики викладання іноземних мов, в якому досліджуються питання відбору та прийомів подачі студентам відомостей про країну, мова якої вивчається, з метою забезпечення їх практичного володіння даною мовою. З другого боку, лінгвокраїнознавство – це аспект навчання іноземної мови (поряд з фонетичним, лексичним, граматичним), який відбиває національно-культурний компонент мовного матеріалу» [3]. Метою лінгвокраїнознавства є формування комунікативної компетенції під час між-культурного спілкування через адекватне розуміння мовленнєвих актів та тексту. Основними філологічними завданнями лінгвокраїнознавства, на думку Полякової С. та Мамонової Л. [6], є:

1. Вилучення культурознавчої інформації з мовних одиниць. В цьому випадку на перший план як основна задача навчання висувається культура.

2. Навчання сприйняттю, або ознайомлення з мовною одиницею на фоні образу, аналогічного тому, що присутній в свідомості носія мови та культури. Власне, друге завдання має на меті формування адекватного розуміння тексту, застосування мовленнєвих конструкцій у відповідних ситуаціях, що є основою комунікативної компетенції.

«Ці поняття відображають актуальну тенденцію сучасної освіти: з одного боку, відбувається навчання іноземної мови, а з іншого – учень або студент здобуває інформацію про культурні особливості країни, мову якої вивчає. Водночас варто зауважити, що в такому поєднанні іноземна мова стає дзеркалом суспільного та культурного життя народу – носія цієї мови» [5, С. 131].

Лінгвокраїнознавчий матеріал охоплює відібраний відповідно до рівня володіння мовою та вікових особливостей аудиторії навчальний матеріал, який відображає фонові знання носіїв мови, а також невербальні форми мовлення. Фонові знання – це знання носіїв мови про навколишній світ. Фонові знання відображаються у лексиці із національно-культурним компонентом до такої лексики належать: безеквівалентна лексика (реалії); конотативна лексика; фонові лексика; оніми; фразеологізми. Безеквівалентна лексика (реалії) – це лексеми, на позначення предметів, явищ та понять, які притаманні для культури певної країни та відсутні в інших (наприклад: *вареники*). До конотативної лексики належать слова, що мають спільне основне значення, але відрізняються культурно-історичними асоціаціями (наприклад: укр. *Святий вечір* та англ. *Christmas Eve* мають спільне основне значення *вечір напередодні Різдва*, але відрізняються тим, що українці на Святий вечір готують дванадцять пісних страв, вечеряють із родиною та колядують, а для англійців цей день є останнім шансом встигнути купити усім різдвяні подарунки, прикрасити ялинку та підготувати декоративні шкарпетки для подарунків від Санти). Фонові лексика – це лексеми на позначення предметів, понять та явищ, що мають відповідники у порівнюваних мовах, але відрізняються формою, кольором матеріалом, призначенням (наприклад укр. *хата* та рос. *изба* означають місце для проживання селян, але коли мова хата – будинок із глиняними побіленими стінами під солом'яною стріхою, а изба – будинок із зрубу дерева із темними стінами під тесовою покрівлею). Оніми – це власні назви (Великдень, Київ). Як відомо, фразеологізми – стійкі мовні одиниці, що характеризуються відтворюваністю, цілісністю значення та непроникністю, які мовець використовує відповідно до ситуації (паремії, афоризми, вітання).

Галка Ю. [2] зараховує до робочого лінгвокраїнознавчого матеріалу автентичні тексти (уривки з художньої прози, статті з журналів та газет), автентичні діалоги, вірші, пісні. Судук І., Литвин Н., Титова М. [8, с. 158] виділяють такі шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції:

- з'ясування значень безеквівалентних лексем, що позначають реалії країни, мову якої студенти вивчають, та забезпечення вільного і свідомого користування ними у мовленні;
- вивчення фразеологізмів, які відбивають специфічні національні риси, традиції, побут країни;
- вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу через ознайомлення з відповідними рекламними проспектами, оголошеннями, вирізками з газет, афішами тощо;
- читання текстів лінгвокраїнознавчого характеру, як аудиторне, так і самостійне, та виконання завдань на їх розуміння і якнайкраще засвоєння лінгвокраїнознавчого матеріалу.

Організуючи заняття з УМІ для дітей дошкільного віку потрібно враховувати не тільки особливості подання лінгвокраїнознавчого матеріалу та шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції, а методичні й психологічні особливості опанування іноземною мовою.

Рибінська С. [7, с. 59] виокремлює вікові особливості молодших школярів, що перешкоджають ефективному навчанню іноземної мови в дитячих навчальних закладах. До цих особливостей дослідниця зараховує мимовільність психічних процесів, відсутність абстрактного способу мислення, недостатню концентрацію уваги, переважно механічний характер пам'яті, нездатність учнів двох перших класів координувати інтелектуальні операції та здійснювати їх одночасно, не сформованість металінгвістичних умінь, відсутність внутрішньої змістовної мотивації іншомовного спілкування.

Зважаючи на вищеперераховані вікові особливості школярів вчитель повинен застосовувати мовленнєві стратегії, спрямовані на полегшення вивчення української мови як іноземної, зокрема зменшувати темп мовлення, спрощувати мовленнєві конструкції, робити паузи, повторювати матеріал, необхідний для засвоєння. Також вчитель повинен використовувати стра-

тегії підтримки пізнавальної діяльності, до них Рибінська Н. зараховує візуалізацію (підкреслювання, обведення, заштриховування, виділення кольором, геометричними фігурами, жестами, рухами тощо); застосування наочних засобів навчання; навідних запитань.

Обґрунтованою з методичної точки зору є інтеграція гри у процес вивчення УМІ. «Враховуючи психологічні та фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, найоптимальнішим способом початкового навчання є ігрова ситуація» [4]. У методичній літературі виділяють три типи мовних ігор: дидактичні; комунікативні; творчі.

Дидактичні ігри застосовують для формування певних вмінь та навичок для практичного застосування мовних явищ (фонетичні, лексичні, граматичні ігри та ін.). Комунікативні ігри мають на меті забезпечення іншомовної комунікації, передбачають виконання комунікативного завдання. Творчі ігри дозволяють учням застосувати свою фантазію, до них зараховують рольові ігри та ігри-драматизації.

Курс «Святуємо разом!» тісно пов'язаний із комунікативною темою *свята*. Вивчення цієї комунікативної теми, окрім засвоєння нової лексики, передбачає ознайомлення із традиціями, звичаями, прикметами, іграми, танцями, онімами, фразеологізмами українського народу.

Під час розробки курсу «Святуємо разом!» ми врахували і особливості викладання лінгвокраїнознавчого матеріалу в іншомовній аудиторії в курсі вивчення УМІ, і психологічні особливості навчання дітей дошкільного віку. Надалі продемонструємо яким чином вище значенні особливості реалізуються в конспекті уроку «Свято Андрія» для роботи із дітьми віком від 4 до 6 років та із рівнем володіння УМІ А2.

Вивчати українські свята та традиції маленьким українцям за кордоном допомагає вигаданий персонаж хлопчик Павлик.

Першим завданням для роботи із дітьми є вивчення нової лексики (*лексми калита, змащувати, ворожити, молодь* та словосполучення *заплющувати очі*). Для семантизації цих лексем використано метод ілюстрації (картки із зображеннями для індивідуальної роботи учнів). Як бачимо, що серед слів, запропонованих до вивчення маємо безеквівалентну лексему *калита*, що означає святковий солодкий хліб із діркою посередині та належить до групи лексем на позначення страв національної кухні. Друге завдання – розповідь Павлика про традиції святкування Андрія, у якій він розповідає і про традицію випікання калити, і гри з калитою, і дівочі ворожіння. Важливо пам'ятати про те, що вчитель повинен виразно читати текст від імені Павлика, робити паузи та повтори задля кращого розуміння дітьми прослуханого тексту. Третє завдання – комунікативна гра «Ворожіння», яка має на меті й імітацію ворожіння напередодні Андрія, й вироблення комунікативних навичок (кожній дитині потрібно намалювати на маленькому аркуші паперу іграшку, цукерку чи квітку, зігнути цей листочок та покласти до мішечка. Потім діти по черзі із заплющеними очима дістають один листочок із мішечка та придумують коротку історію про те, що зображено). Четверте завдання спрямоване на актуалізацію знань про пори року за допомогою аудіовізуального методу (перегляд відео про пори року). П'яте завдання – комунікативна гра «Три слова», суть якої полягає у тому, що учні стають в ряд, а вчитель по черзі ставить кожному запитання, хто відповів правильно – робить крок вперед. виграє той, хто швидше дістанеться до вчителя. Шосте завдання передбачає виготовлення калити з пластиліну, задля кращого запам'ятовування цієї лексеми та її значення. Останнє, сьоме, завдання полягає у заучуванні напам'ять вірша Платона Воронька «Падав сніг на поріг», задля розвитку пам'яті учнів.

Отже, під час вивчення УМІ в українських суботніх та недільних школах важливе значення має вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу. Обґрунтованим у дитячій аудиторії є вивчення безеквівалентних лексем та семантизація їхнього значення за допомогою методу ілюстрації, прослуховування текстів з лінгвокраїнознавчим матеріалом для ознайомлення із культурою країни, закріплення здобутих вмінь та навичок в ігровій формі.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей навчання лінгвокраїнознавчого матеріалу дітей інших вікових груп та подальшій розробці нових навчально-методичних матеріалів курсу «Святуємо разом!».

Література:

1. Вороб'єв В. В. Лінгвокультурологія (теорія і методи) / В. В. Вороб'єв. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 331 с : 12
2. Галка Ю. М. Викладання української мови як іноземної у лінгвокраїнознавчому аспекті [Електронний ресурс] / Ю. М. Галка – Режим доступу до ресурсу: <http://kmp.fl.kpi.ua/uk/node/45>.
3. Кечик О. О. Лінгвокраїнознавчий аспект навчання іноземної мови / [Електронний ресурс] / О. О. Кечик. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_NPE_2007/Philologia/20941.doc.htm
4. Лагодзінська В. С. Особливості навчання іншомовної лексики в початковій школі [Електронний ресурс] / В. С. Лагодзінська – Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/20019/1/29.pdf>.
5. Мороз Л. Вивчення лінгвокраїнознавчого аспекту в процесі оволодіння іноземними мовами / Л. Мороз, О. Король // Нова педагогічна думка. – 2014. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_2_40]
6. Полякова С. В. Лінгвокраїнознавство – освіта засобами іноземної мови [Електронний ресурс] / С. В. Полякова, Л. А. Мамонова – Режим доступу до ресурсу: http://www.rusnauka.com/ESPR_2006/Philologia/10_poljakova%20s.v..doc.htm.
7. Рибінська Ю. А. Психологічні особливості формування навичок вивчення іноземної мови в дітей трьох-шести років / Ю. А. Рибінська // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2016. – №2. – С. 57–61.
8. Судук І. Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції на заняттях з української мови як іноземної / І. Судук, Н. Литвин, М. Титова // Вісник ОНУ: серія Філологічна. – 2016. – С. 153-159.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: galmikhnenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-32-34

Mikhnenko Galyna. Realization of blended learning ideas in teaching english for specific purposes. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 32–34.

УДК 378.147

Galyna Mikhnenko,

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

REALIZATION OF BLENDED LEARNING IDEAS IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

Intercultural integration and changing settings in the modern world of professionals require implementing the new models of teaching foreign languages for specific purposes that involve extensive use of information and communication technologies and blended learning methods. The article is devoted to the use of e-learning distance courses in a technical university educational environment as a method of blended learning. The reasons for using blended learning technologies are given. The results of survey on general orientation of the students' motivation to study are presented. The e-learning distance course on English for Specific Purposes has been implemented, and its content and students' feedback are considered. It is concluded that the realization of the ideas of blended learning in teaching English for Specific Purposes through e-learning distance courses should be methodologically justified, that is balanced with face-to-face instruction. In such a way this method can become a key link between current technologies, professional knowledge and effective learning conditions.

Key words: *blended learning, educational environment, information and communication technologies, e-learning distance course, English for Specific Purposes.*

Міхненко Галина Едуардівна,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

Міжкультурна інтеграція та швидкі зміни у сучасному світі потребують впровадження нових моделей навчання іноземних мов для спеціальних цілей, що передбачає широке використання інформаційно-комунікаційних технологій та методів змішаного навчання. Стаття присвячена використанню мультимедійних дистанційних курсів в освітньому середовищі технічного університету як методу змішаного навчання. Розглядаються переваги змішаного навчання та відеуки студентів щодо їхньої роботи над дистанційним курсом, проведеної у межах часу, відведеного для індивідуальної роботи студентів. Зроблено висновок, що реалізація ідей змішаного навчання у навчанні іноземної мови повинна бути методологічно обґрунтованою та враховувати особливості навчальної дисципліни.

Ключові слова: *змішане навчання, освітнє середовище, інформаційно-комунікаційні технології, мультимедійний дистанційний курс, англійська мова для спеціальних цілей.*

Михненко Галина Эдуардовна,

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев

РЕАЛИЗАЦИЯ ИДЕЙ СМЕШАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ

Межкультурная интеграция и быстрые изменения в современном мире требуют внедрения новых моделей обучения иностранным языкам для специальных целей, что предполагает широкое использование информационно-коммуникационных технологий и методов смешанного обучения. Статья посвящена использованию мультимедийных дистанционных курсов в образовательной среде технического университета как метода смешанного обучения. Рассматриваются преимущества смешанного обучения и отзывы студентов об их работе над дистанционным курсом, проведенной в рамках времени, отведенного для индивидуальной работы студентов. Сделан вывод, что реализация идей смешанного обучения в обучении иностранному языку должна быть методологически обоснованной и учитывать особенности учебной дисциплины.

Ключевые слова: *смешанное обучение, образовательная среда, информационно-коммуникационные технологии, мультимедийный дистанционный курс, английский язык для специальных целей.*

In the modern world of intercultural integration and changing settings, foreign language acquisition proves to be the necessity for a highly qualified specialist in any sphere. It is a fact and must-have. Nevertheless, the foreign language teaching process itself, especially teaching English for Specific Purposes (ESP), although characterized by positive changes and wide use of interactive methods, still requires creating and implementing the new models of teaching ESP that involve the developments in modern education such as: interdisciplinary integration, variability, use of information and communication technologies (ICT), etc.

Foreign language teaching at our universities remains conservative, giving too much focus on learning about the language rather than learning through or with language [6], whereas it must also fulfil the task of developing key personal skills and competences of a professional.

According to the survey conducted at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 78% of students hope that as a result of the professional training they will realize their studying dreams and expectations. At the same time, only 60% of the respondents believe that the educational environment of their university fully promotes intellectual development, and up to 46% of them think that the main thing is only to get a diploma and Bachelor's /Master's degree. The students are not always satisfied with the existing traditional system of both general professional training and the teaching of humanities, pointing out insufficiency in the number of problem solving tasks and lack of using ICT in studying process [4].

The analysis of research in pedagogy and psychology (V. Krasilnikova [1], K. Krechetnikov [2], G. Selevko [5], etc.) allowed us to determine such advantages of using ICT in the educational environment of a technical university:

- possibility of implementing an activity-based approach and learner-centered approach while maintaining holistic learning;
- possibility of building an open system of education, which provides every student with his/her own trajectory of studying and self-learning;
- creation of an effective system of information and teaching materials management;
- increased motivation of students;
- availability of ICT at any time.

Among the popular ways of using ICTs in an educational environment are as follows: electronic textbooks, encyclopedias; role-plays and intellectual games by using artificial intelligence; distance learning; conducting educational teleconferences, webinars; use of controlling test programs and presentations, etc.

ICTs are a powerful factor in motivating learning and intellectual development of future engineers. On the one hand, they help to conceive the importance of professional tasks, increase the relevance and novelty of learning content as electronic training materials can be continuously updated. On the other hand, ICTs meet intellectual interests of young people, who prefer multitasking on mobile devices: communicating with friends, searching for information, listening to music, etc.

One of the promising areas of using ICT in education is so called “blended learning”. The meaning of this concept has changed over time. N. Friesen [7] proposes the following definition: “Blended learning” designates the range of possibilities presented by combining Internet and digital media with established classroom forms that require the physical co-presence of teacher and students”.

Thus, blended learning combines conventional and modern technologies: face-to-face instruction and technology-mediated instruction. The model does not consider radical rejection of traditional education, since full-time education provides the development of important linguistic and socio-cultural skills.

Hauk and Stickler [8] believe that blended learning can be a solution to learning problems. Osguthorpe and Graham [9] distinguish six reasons for using blended learning models in education: improved pedagogical approaches, access to teaching materials, social interaction, student’s personal choice and self-control; low cost; facilitated revision of the learning material.

ICT in the classroom is not a memory stick with a presentation, but modern educational online services, training platforms, virtual laboratories, cloud multimedia applications, chat rooms, educational projects, etc. Thus, the main task for the faculty is the development of educational and methodological support for individual work of students.

Since professional training stipulates the readiness of a future engineer to quickly find and process as well as effectively apply information to fulfil both reproductive and creative tasks, the content of the training material must meet the requirements of speed and unpredictability during the performance of these tasks. Also the effective tasks are those with different levels of complexity, or competitive nature as well as time limitation on performance. It goes without saying, it is easier to fulfil these requirements by introducing e-learning distance courses in the educational environment of a technical university and, in this way, realize some ideas of blended learning in teaching ESP in practice.

The aim of this article is to analyse the use of e-learning distance course in teaching English for Specific Purposes at the technical university as a method of blended learning.

E-learning distance course allows differentiating the learning process, monitoring a student with feedback, and increasing students’ interest in learning by using game tasks.

One of the most popular e-learning platforms in the world is Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) developed in 2002 (<https://moodle.org/>). The main characteristics that make this system a leading e-learning platform are as follows:

- supporting more than 40 languages of the world and various databases (PostgreSQL, MSSQL, MySQL, Oracle, text file);
- having an easy to understand and use interface;
- expanded functionality and possibility to present and update educational materials in various formats;
- allowing the control of the obtained knowledge in automatic or remote manual modes, updating of a student’s learning individual plan according to his/her results;
- conducting the assessment of students’ knowledge on the basis of testing methods (matching tasks, multiple choice, etc.).

In addition to the possibility to use multimedia and the tools such as wiki, blog, forum, glossary, questionnaire, etc., the teacher can change the time for performing tasks and the number of attempts, as well as vary assignments and give a student the right to choose them. You can also organize online lectures, webinars and seminars. By means of the function of personal comments it is possible to discuss the problems personally with the teacher.

We developed and introduced into practice the e-learning distance course called “English for Future Engineers” for the third and fourth year students of technical departments at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute [3].

Our ESP e-learning distance course has been used within the time allocated for the individual work of students (self-study). It consists of five modules and a final test. Each module includes listening and reading comprehension tasks, glossary, practice in specialty vocabulary and grammar structures used in a professional setting as well as the tasks to write business correspondence (CVs, job applications, etc.).

The professionally-oriented topics about the specifics of engineering work, recruitment and selection, motivation to perform work, professional development and safety rules in the workplace are discussed in the context of the activities of the UK energy companies. This contributes to the formation of sociocultural competence of the students and motivation for learning ESP. The format of an e-learning course allows the students to get acquainted with some knowledge in psychology, personal development and requirements to a professional.

The final test aims at checking students’ performance. Reference materials are also offered; they include practical recommendations on writing a resume, letters of application and job interview tips.

The students performed the tasks of the course in two modes: the initial mode when they could see the keys to the tasks for self-check and the test mode. After completing the tasks, the students used the forum and questionnaire to express their impressions

about the course, mentioned interesting and useful activities, gave recommendations to the students who would perform the tasks of this course in future.

It is important to note that students highly appreciated the possibility of self-control and self-correction of their work while doing in the training mode as well as the implementation of an individual approach. They pointed out that limiting the number of attempts and time greatly contributed to the mobilization of their intellectual resources and interest in learning. The students compared the learning process with a game, which is a fundamental difference between an e-learning course and the traditional set of exercises in ESP teaching practice. Some results of the questionnaire are given in Table 1.

Table 1

The attitude of students towards the tasks of the e-learning distance course “English for Future Engineers”

No	Questions	more“yes” than “no”
	I am quite satisfied with my progress in processing the material.	82,61%
	The course tasks are interesting and informative.	83,61%
	I liked the course on the Moodle platform as I was able to independently plan my work at the time frame set by my teacher.	78,26%
	As a result of performing the tasks, my professional vocabulary has expanded greatly.	78,26%
	I spent less time every other time when doing the tasks from the following section.	52,18%
	My interest in learning ESP has increased after doing this course.	69,57%
	The use of e-learning distance courses can contribute to the creation of an effective learning environment.	73,91%

Here are some advantages of the course in the students' words: “close connection between the content of the course and special disciplines”, “a great number of interesting topics and ESP vocabulary”, “instant check of tasks in the training mode”, “possibility to perform tasks in any place at any time”, “this course adds zest to learning”. Most students expressed the idea that the use of e-learning courses in professional training of future engineers could contribute to the creation of the effective learning environment of a technical university.

Conclusion. Considering all the advantages of applying ESP e-learning distance courses in tertiary education, we should admit the importance of face-to-face ESP teaching in classrooms and consider finding the right balance of time allocated for both face-to-face and technology-mediated instruction to be a crucial principle in blended learning. The choice of teaching methods should always be pedagogically and economically justified; in our case, the peculiarities of ESP teaching should be considered. In addition, to implement educational potential of electronic resources, it is necessary to apply them systematically.

At present, the use of ICTs and blended learning technologies in teaching ESP is a necessity that results from both scientific and technological progress and needs of intercultural society. So, we recommend: 1) to create an educational environment that encourages students to take part in intellectual activities with active usage of ICTs and Internet resources; 2) to improve syllabuses by means of using ICTs in a system way by using e-learning distance courses, and thus realizing the ideas of “blended learning”; 3) to organize the learning process on the basis of problem solving activities to enrich the cognitive experience of students and take this into account when creating training materials of various levels.

References:

1. Красильникова В. А. Информационные и коммуникационные технологии в образовании : учеб. пособ. / В. А. Красильникова. – М. : ООО «Дом педагогики», 2006. – 231 с.
2. Кречетников К. Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : монография / К. Г. Кречетников. – М. : Госкоорцентр, 2002. – 296 с.
3. Міхненко Г. Е. Мультимедійний дистанційний курс «Англійська мова для майбутніх інженерів» для студентів 3–4 курсів технічних факультетів НТУУ «КПІ» : навч.-метод. праця (Сертифікат № 4248 УПТО НТУУ «КПІ») / Г. Е. Міхненко. – 2014. – Режим доступу : <http://moodle.ipk.kpi.ua/moodle/course/view.php?id=635>.
4. Міхненко Г. Е. Формування інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів в умовах освітнього технічного університету : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Міхненко Галина Едуардівна; Національний авіаційний університет. – К., 2016. – 20 с.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2х т. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 2006. – Т. 1. – 845 с.
6. Cammarata L., Tedick, D. J. & Osborn, T. A. Content-Based Instruction and Curricular Reforms: Issues and Goals. / L. Cammarata (Ed.) // Content-based foreign language teaching: Curriculum and pedagogy for developing advanced thinking and literacy skills. – NY and London: Routledge, 2016. – pp. 1-22.
7. Friesen N. Report: Defining Blended Learning [Electronic resource] – 2012. – Retrieved from : <http://learningspaces.org/papers/Defining_Blended_Learning_NF.pdf>
8. Hauck M., Stickler U. What does it take to teach online? / Mirijam Hauck, Ursula Stickler // CALICO Journal, Special Issue : What does it take to teach online? Towards a Pedagogy for Online Language Teaching and Learning. – Vol. 23. – No. 3. – Equinox Publishing Ltd., 2006. – pp. 463-475.
9. Osguthorpe R.T., Graham C.R. Blended learning systems: Definitions and directions. // Quarterly Review of Distance Learning. – 4 (3). – 2003. – pp. 227–234.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: mogeln_l@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-35-37

Могельницька Л. Ф. Реалізація концепту загроза в мові та мовленні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 35–37.

УДК 811.111'37

Могельницька Людмила Францівна,
Житомирський державний технологічний університет, м. Житомир

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗАГРОЗА В МОВІ ТА МОВЛЕННІ

У статті розглянуто структурні особливості концепта ЗАГРОЗА, проаналізовано словникові дефініції слова-репрезентанта зазначеного концепта, встановлено семи, що формують поняттєвий прошарок концепта ЗАГРОЗА, описано валентність лексеми *threat* як його основного вербалізатора. Структуру концепта ЗАГРОЗА змодельовано за допомогою предметно-центричного фрейму. Описано засоби заповнення слотів фрейму на матеріалі англомовних тлумачних словників та Британського національного корпусу.

Ключові слова: концепт, сема, валентність, фрейм, моделювання.

Могельницькая Людмила Францовна,
Житомирский государственный технологический университет, г. Житомир

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА УГРОЗА В ЯЗЫКЕ И РЕЧИ

В статье рассмотрены структурные особенности концепта УГРОЗА, проанализированы словарные дефиниции слова-репрезентанта указанного концепта, определены семи, формирующие понятийный слой концепта УГРОЗА, описана валентность лексемы *threat* как его основного вербализатора. Структура концепта УГРОЗА смоделирована с помощью предметно-центрического фрейма. Описаны средства заполнения слотов фрейма на материале англоязычных толковых словарей и Британского национального корпуса.

Ключевые слова: концепт, сема, валентность, фрейм, моделирование.

Liudmyla Mohelnytska,
Zhytomyr State Technological University, Zhytomyr

REALIZATION OF CONCEPT THREAT IN LANGUAGE AND SPEECH

The article considers the concept THREAT from cognitive and corpus linguistics perspective. It aims at determining the key name of the concept under study. The focus is also on the elements that make the meaning of the lexeme «threat» that verbalizes the concept. The four main semes are singled out. The distribution potential of the lexeme «threat» is realized in different combinations. The most common are the combinations with the prepositions, adjectives and verbs. Being a component of a phraseological unit is not common for the lexeme «threat». Analysis of the word valence allows us to define the quality, the kind of threat, those who pose threat and those who are under threat. The concept is regarded as a «quantum» of structured knowledge. Dictionary entries analysis makes it possible to model the structure of the concept THREAT. It is represented by a subject and action frame. Lexical units filling in the frame slots are considered.

Key words: concept, seme, valence, frame, modeling.

Основна доля знань про світ зберігається у нашій свідомості у вигляді різних концептуальних структур – концептів різного ступеню складності й абстрактності. У сучасній лінгвістиці не існує одностайного визначення терміну “концепт”, проте більшість учених погоджується з тим, що концепт являє собою ментальну, ідеальну сутність, що формується у свідомості людини [1, с. 23; 7, с. 155; 9, с. 4; 13, с. 3, 23]. Концепти відображають зміст отриманих знань, досвіду, результатів усієї діяльності людини та пізнання нею оточуючого світу у вигляді певних мисленнєвих одиниць, що представляють “кванти” структурованого знання. Концепт має певну, хоча і не жорстку структуру, яку можна встановити через словникові дефініції мовних засобів її репрезентації [1, с. 24; 4, с. 90; 9, с. 4].

Головним засобом репрезентації знань у когнітивній лінгвістиці вважається фрейм [5; 12], уведення якого в науковий ужиток з метою дослідження штучного інтелекту належить М.Мінському [5]. У якості лінгвістичної концепції фреймова семантика була вперше застосована Ч.Філлмором, який визначає фрейми як особливі уніфіковані конструкції знання чи зв'язані схематизації досвіду [11, с. 54]. Типологія фреймів, запропонована С.А.Жаботинською [2, с. 119–120], дала змогу виявити п'ять видів фреймів стосовно універсальних типів структур, що демонструють загальні закономірності організації вербалізованих знань та в нашому дослідженні послужила основою моделювання структури концепту ЗАГРОЗА.

Актуальність представленої роботи визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення ролі мови в процесі пізнання людиною оточуючого світу, відображення життєвого досвіду в мові, вивчення концептів різного ступеня складності, їхньої структури, засобів вербалізації. Доступ до величезного реального мовного матеріалу, зручного для пошуку необхідних мовних явищ, дослідникам надає корпусна лінгвістика, що займається укладанням та вивченням корпусів. Корпусами називають електронну сукупність розмічених особливим чином текстів, що слугують базою для дослідження мови [10]. Вивчення концепту ЗАГРОЗА проведено із застосуванням поняттєвого апарату й методичного інструментарію провідних мовознавчих напрямів – когнітивної та корпусної лінгвістики.

Метою дослідження є визначення ключового номінатора концепту ЗАГРОЗА; виявлення переліку елементів, що входять до складу значення ключового репрезентанта концепту ЗАГРОЗА; опис його дистрибутивного потенціалу; моделю-

вання структури концепту ЗАГРОЗА через словникові тлумачення та мовленнєві контексти його репрезентанта на матеріалі Британського національного корпусу (BNC).

Об'єктом дослідження є концепт ЗАГРОЗА, а предметом – структурна організація зазначеного концепту. Матеріалом дослідження слугували англійські тлумачні словники та Британський національний корпус.

Попри значний інтерес до вивчення концептів та їх структури у сучасному мовознавстві [3; 6; 8; 12], концепт ЗАГРОЗА не був предметом комплексного когнітивно-дискурсивного аналізу із застосуванням фреймового моделювання, що й визначає наукову новизну роботи.

У запропонованій роботі концепт ЗАГРОЗА вивчається через аналіз його ключового репрезентанта *threat* як усталеного імені концепту, що якнайповніше його актуалізує. За допомогою дефініційного аналізу лексикографічних джерел установимо ядерні ознаки концепта ЗАГРОЗА. В англійських тлумачних словниках [2; 3; 4] поняття ЗАГРОЗА трактується як 1) ситуація, або дія, що спричиняє шкоду або чинить небезпеку: *a situation or an activity that could cause harm or danger*; наприклад: *Officials were confident there had been no threat to public health*. 2) обіцянка заподіяти яке-небудь зло, неприємність; погрожування: *a statement of an intention to inflict pain, injury, damage, or other hostile action*, наприклад: *Members of her family have received death threats*. 3) те/той, що/хто може заподіювати яке-небудь зло, якусь неприємність: *a person, thing or idea regarded as a possible danger*; наприклад: *The existence of these weapons poses a grave threat to the future of the world*. 4) можливість або неминучість виникнення чогось небезпечного, прикрого, тяжкого для кого-, чого-небудь: *a sign, warning or possibility of coming danger*; наприклад: *The clouds brought a threat of rain*. Отже, компонентний аналіз словникових дефініцій показав, що в поняттєвий прошарок концепта ЗАГРОЗА входять семи *situation/activity that could cause danger, an expression of an intention to hurt, a person or thing regarded as danger, a warning/a sign of coming danger*.

Дистрибутивний потенціал (валентність) лексеми *threat* реалізується в різноструктурних словосполученнях. Найпоширенішими сполученнями з лексемою *threat*, вилученими з Британського національного корпусу, є комбінації з прийменниками *to, of, under, from*, часткою *to*. Найчисельніша сполука з лексемою *threat* за кількістю уживань в Британському національному корпусі є *threat to* (1587 уживань). Матеріал дослідження показує, що позиція після прийменника/частки *to* заповнюється іменником/інфінітивом. Конструкція *threat to + infinitive* називає ЗАГРОЗУ-дію, а структура *threat to + noun* називає когось або щось, що зазнає загрози. Наприклад: *threat to + infinitive: It is hoped that the kidnappers will not carry out their threat to kill the hostages*. У наведеному прикладі небезпечною дією є убивство. *Plastic pollution is a huge threat to our oceans*. *Viruses have been a threat to humanity for as long as we have existed*: структура *threat to + noun* дає розуміння загрози для океанів та людства.

Наступним за частотою уживань у Британському національному корпусі є сполучення *threat of* (1250 уживань), що описує вид загрози, наприклад, загроза кризи або пандемії: *As this figure continues to rise, it becomes hard to overstate the threat of this emerging crisis*. *How serious is the threat of a future flu pandemic?* Сполучення *under threat* (440 уживань) позначає стан загрози, небезпеку: *It is not so much the notion of democracy itself that is under threat*. Приклад демонструє небезпечний стан демократії. Комбінація *threat from* (225 уживань) називає те/того, що/хто може заподіювати яке-небудь зло: *In recent years, many European countries have been grimly reminded of the threat from far-right violence motivated by hatred towards migrants and minorities*. У наведеному прикладі йдеться про загрозу для Європейських країн від насилля, спричиненого ненавистю до мігрантів та меншин.

Лексема *threat* комбінується з прикметниками та дієсловами в препозиціях: *adjective + threat: Preparing for a potential environmental threat is highly challenging and when it comes to identifying hazards, some data can be more useful than others*. Прикметники в таких сполуках описують якісні та видові ознаки загрози. *Verb + threat: The deep ocean is poorly understood and yet is facing human threats from fishing, oil production, and climate change*. Найбільш часто вживаними дієсловами з лексемою *threat* в об'єктних колокаціях є *avert, combat, constitute, counter, dismiss, face, ignore, neutralize, pose, present*: *They face the threat of terrorism every day*. *The dispute poses a direct threat to peace* [3].

Аналіз фразеологічних словників дозволив виявити нечисельні ідіоми та прислів'я з лексемою *threat*: *empty threat: The manager is always full of empty threats about docking our pay, but he'll never actually go through with it*. *triple threat: She's a triple threat on the editorial staff-she can edit, write, and design pages*. *Never make a threat you cannot carry out (proverb): Bill: If you don't stop being rude to me, I'll have you fired! Jane: You're not my boss. Never make a threat you cannot carry out*.

Аналіз словникових дефініцій лексеми *threat* уможливив моделювання структури концепту ЗАГРОЗА, представленої предметно-акціональним фреймом:

<p>ТАКИЙ → несамовитий неприємний поганий <i>unpleasant, violent, bad</i></p>	<p>ЩОСЬ/ХТОСЬ_{агєнс} →ситуація, дія, намір, особа <i>a situation, an activity, a person</i></p>	<p>ДІЄ на → заподіюєспричиняє- нівечує <i>inflicts, causes, defeats</i> ↓за допомогою ЩОСЬ_{інструмент} ворожодія <i>hostile action</i> ↓ Результат більшебезпекошко- дження <i>pain, danger, injury, damage</i></p>	<p>ЩОСЬ/ХТОСЬ_{намієнс} <i>someone, freedom</i></p>
--	---	--	--

Рис. 1. Фреймова структура концепта ЗАГРОЗА

Слот ХТОСЬ/ЩОСЬ_{агєнс} представляє ситуацію, дію, намір, особу і за даними словникових статей заповнюється номінативними одиницями, що називають смислові компоненти лексеми *threat*: *a suggestion, something, situation, an activity*,

possibility, intention, menace, a person, someone, a thing. У Британському національному корпусі наш пошук був обмежений лише лексемою *threat*.

У результаті аналізу словникових дефініцій виявлено лексичні одиниці *unpleasant, violent, bad*, що заповнюють слот ТА-КІЙ. У корпусі текстів ознаки концепту ЗАГРОЗА представлені лексемами *serious, real, potential, major, greatest, immediate, direct, implied* тощо, що описують якість загрози. А прикметники та іменники в атрибутивній функції дають можливість класифікувати види ЗАГРОЗИ: *terrorist, nuclear, military* тощо, наприклад: *Understandably, spreading the word about existential threat is an important aim of the Institute. Each country regarded the other as a major military threat. We respond to and manage technical threats ... The goal of this study was to provide national authorities with a tool that would support them to recognise potential deforestation threats.*

Неприємна, насильницька ситуація, дія, намір або особа заподіює шкоду або спричиняє руйнацію [ДІЄ]: *happens, inflicts, restrains, causes, defeats*. Слот ЩОСЬ/ХТОСЬ^{націєнс} позначає тих, хто чи що зазнає загрозливих дій або намірів і заповнюється іменниками із сполучення *threat to + noun: health, rainforests, lions balance sheets, public, solvency, freedom* тощо, наприклад: *It is clear that we need to take urgent action to combat the threat to human health. New approach predicts threats to rainforests. Two new studies led by scientists at Oxford University have highlighted the threat posed to lions by human activity... This not only poses a health threat to the public but also to the balance sheets of pharmaceutical companies. British banks' offshore banking activities [is] 'the greatest threat to national solvency'. Finally, we should be aware of the threat to academic freedom from within the university community itself, in this country and elsewhere.* Зазначені іменники свідчать про те, що під загрозою опиняється здоров'я й свобода людини, природа, економіка. У результаті (РЕЗУЛЬТАТ) неприємної, загрозливої ситуації, дій виникає біль, небезпека, пошкодження: *pain, injury, damage, harm, danger, trouble, ruin: This is a very real threat to competition which will put sections of the entire independent trade out of business. A threat to withdraw sponsorship if the Member in question fails to comply with the sponsor's wishes may well, however, be a breach of privilege.* У наведених прикладах результатом загрози є виключення певних секторів торгівлі з бізнесу та порушення привілеїв.

Оже, проаналізувавши словникові дефініції слова-номінанта *threat* концепта ЗАГРОЗА, було встановлено його основні ознаки: ситуація або дія, що чинить небезпеку; погрожування; хтось або щось, що заподіює зло; можливість виникнення чогось небезпечного. Найчастіше лексема *threat* сполучується з прийменниками *to, of, under, from*, часткою *to*, дієсловами й прикметниками в препозиції. Дистрибутивний потенціал дає можливість встановити якісні характеристики загрози, види загрози, того, хто чинить небезпеку та підпадає під неї. Структура концепту ЗАГРОЗА моделюється за допомогою предметно-акціонального фрейму. Перспективним видається дослідження мовленнєвих стратегій і тактик реалізації концепту ЗАГРОЗА в англійських публіцистичних текстах.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика / Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2000. – 123 с.
2. Жаботинская С.А. Ономастологические модели в свете современных направлений когнитивной лингвистики / С. А. Жаботинская // С любовью к языку: Сб. научных тр. – М. – Воронеж: ИЯ РАН, Воронежский гос. ун-т, 2002. – С. 115–123.
3. Жулавська О. Фреймове моделювання концепту TERRORISM/ТЕРОРИЗМ [Електронний ресурс] / О. Жулавська. – Режим доступу до ресурсу: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1486.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Е.С. Кубрякова, В.З. Демьянков, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. – М.: Наука, 1996. – 245 с.
5. Минский М. Фреймы для представления знаний: Пер. с англ. / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 151 с.
6. Олійник О. Термін «сміє» як вербалізатор правового концепту / О. Олійник // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал / редкол. В.І.Кушнерик та ін. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2016. – Вип. 11 – 12, Ч. 2. – С. 110 – 115.
7. Павиленис Р.И. Проблемы смысла: современный логико-философский анализ языка / Р.И. Павиленис. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
8. Перхач Р.-Ю. Вербалізація концепту Пацієнт в інструкціях до медичних препаратів (на матеріалі української, польської та німецької мов) / Р.-Ю. Перхач // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики: науковий журнал / редкол. В.І.Кушнерик та ін. – Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2016. – Вип. 11 – 12, Ч. 2. – С. 141 – 145.
9. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж: ВГУ, 1999. – 30 с.
10. Пять направлений в современной лингвистике [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://newtonew.com/science/5-napravleniy-v-sovremennoy-lingvistike>.
12. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания: Пер. с англ. / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23: Когнитивные аспекты языка. – М.: Прогресс, 1988. – С.52–92.
13. Ушакова Е. В. Вербализация концепта УГРОЗА в русском языке [Електронний ресурс] / Е. В. Ушакова – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/v/verbalizatsiya-kontsepta-ugroza-v-russkom-yazyke>.
14. Fodor J. A. Concepts. Where Cognitive Went Wrong / J. A. Fodor. – Oxford: Clarendon Press, 1998. – 174 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. British National Corpus (BYU-BNC) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://corpus.byu.edu/bnc/>
2. Cambridge Advanced Learner's Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/threat>
3. English Oxford Living Dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/threat>
4. Macmillan dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/under-threat>
5. <http://www.ox.ac.uk/news-and-events>

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: mua1758@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-38-42

Могилко Ю. О. Система образів-символів в сучасній корейській дитячій поезії ХХ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 38–42.

УДК 811.531

Могилко Юлія Олександрівна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

СИСТЕМА ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується система образів-символів в сучасній корейській дитячій поезії ХХ століття. В роботі проаналізовані вірші для дітей та розглянута система образів. В сучасному літературознавстві існує досить мало емпіричних досліджень присвячених дитячій корейській літературі.

Ключові слова: дитяча поезія, образ, корейська література, сіджо.

Могилко Юлия Александровна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

СИСТЕМА ОБРАЗОВ-СИМВОЛОВ В СОВРЕМЕННОЙ КОРЕЙСКОЙ ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ ХХ ВЕКА

В статье рассматривается система образов-символов в современной корейской детской поэзии ХХ века. В работе проанализированы стихотворения для детей и рассмотрена система образов. В современном литературоведении существует мало эмпирических исследований посвященных детской корейской литературе.

Ключевые слова: детская поэзия, образ, корейская литература, сиджо.

Iulia Mogylo,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

SYSTEM OF IMAGES AND SYMBOLS IN THE MODERN KOREAN CHILDREN'S POETRY OF THE XX CENTURY

The article deals with the system of image and symbols in modern Korean children's poetry of the 20th century. In the work were analyzed poems for children. And also modern literary criticism, there are few empirical studies devoted to children's Korean literature. This is the foundation for further research into the development of the children's literature in Korea Peninsula of the XX century.

The urgency of the topic of study is due to increased interest in the problem of children's literature. Korean literature for children has always evolved along with an adult, covering similar topics, stories, problems and ideas. In Korea, thanks to the Taoist ideas, a universal system of symbols was created that influenced the character of the images and the construction of space in the work. The aim of this research was to investigate the system of images and symbols in the Korean children's poetry of the XX century. The purpose of the article is to analyze the system of images of contemporary Korean children's poetry of the twentieth century. Due to this research we can see how was the system of images and symbols changed during the 20th century in Korean children's literature. The article is intended for a wide range of readers and those who are interested in literature, especially in children's Korean literature of the 20th century. This is the foundation for further research into the development of the Korean children's poetry in the 20th century.

Key words: children's poetry, image, symbols, poetry, Korean literature, sijo.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена підвищенням інтересом до проблеми дитячої літератури та відсутністю аналітичних досліджень з цієї теми. Наукова новизна статті полягає в тому, що в ній вперше представлені переклади українською мовою кращих зразків корейської дитячої поезії ХХ століття; вперше проаналізовані класичні образи-символи (유경환, 김일로, 윤석중, 손동연, 박목월) Корейська література для дітей завжди розвивалась паралельно з дорослою, висвітлюючи подібні теми, сюжети, проблеми та ідеї.

Мета статті. Метою статті є аналіз системи образів-символів сучасної корейської дитячої поезії ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Образ – особлива форма художнього структурування дійсності, якій притаманна яскрава предметна чуттєвість. За спостереженнями психологів, у психіці людини виокремлюють теоретико-науковий, артистичний та практичний аспекти. Вони притаманні письменнику та реципієнту. Отже, теоретики літератури можуть вдатися до образного мовлення.

Систему образів художнього твору становлять образи дійових осіб, образи творця та адресата твору, образи природи та речей.

1. образи дійових осіб в залежності від виконуваних ними художніх функцій і місця, які вони займають в загальній картині зображуваного, а також родових ознак твору можуть бути поділені на три типи:

а) образи осіб, що виступають у творі як об'єкти розповіді (герої, про яких розповідають);

б) образи осіб, що виступають у творі як суб'єкти розповіді (герої, які розповідають);

в) образи осіб, що виступають у творі як суб'єкти розповіді й водночас як її об'єкти (герої, що є учасниками тих подій, про які вони розповідають).

2. Образ автора твору, суб'єкта зображення (що вбирає в себе як суб'єктів, так і об'єктів розповіді, а також і всі інші образи твору).

3. Образ адресата твору, суб'єкта адресації зображення звичайно називають образом читача.

4. Образ природного оточення – пейзаж.

5. Образ речового оточення –інтер’єр. [2; с. 139-141]

В Кореї завдяки даоським ідеям створилась універсальна система символів, яка вплинула на характер образів і побудову простору в творі.

유경환 (1936-2007) – народився 23 листопада 1936 року в провінції 장연, Північна Корея. Він був четвертим з семи братів і сестер. В 1951 році разом з родиною був евакуйований в місто 대구. В 1952 році виграє першу премію зі своєю казкою «오누이 가게», і як винагороду отримує п’ять медалей, щоб оплатити навчання в школі. В подальшому його казка була опублікована в журналах «새벗» та «학원». В 1953 році переїжджає в місто 부산, де відвідує школу. В 1954 році посів перше місце в щомісячній газеті «새벗», яка публікувалася за підтримки Корейської Християнської Асоціації. В 1969 році з’являється його перша поема «감정지도». В 1970 році отримує медаль сучасної літератури. В 1974 році 유경환 публікує своє перше есе «길에서 주운 생각들».

<p>꽃사슴 아가의새이불은 꽃사슴이불</p> <p>포근한햇솜의 꽃사슴이불</p> <p>소로록잠든아가 꿈속에서</p> <p>꽃사슴꽃사슴 타고놓니다.</p> <p>유경환(1936-2007)</p>	<p>Квітковий олень</p> <p>У дитини з’явилась нова ковдра, ковдра з квітковим оленем.</p> <p>М’яка та пухнаста бавовна ковдра з квітковим оленем.</p> <p>Солодко дитинка спить далеко-далеко в країні мрій.</p> <p>Сідай верхи на квітового оленя сідай верхи на квітового оленя та грай.</p> <p><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
--	--

З давніх давен тварини слугували людині символічним вираженням як різних явищ природи, так і власне його духовного життя. На Далекому Сході широко розповсюджені уявлення про тварин як про тотемних істот. Рослинний світ Кореї яскравий і неповторний. Трави, квіти, дерева, плоди в корейській літературі є хранителями вікових традицій. Рослини активно беруть участь в різних ритуалах, супроводжуючи людину від народження до смерті. В корейському дитячому фольклорі незмінно присутній образ оленя. Народ пов’язує його з небесними феями. Олень нерідко допомагає героям на знак подяки за спасіння від неминучої загибелі.

김일로 (金 一路, 1911-1984) – корейський поет дитячої літератури. Його псевдонім 김종기(金鍾起). В 1953 році опублікував збірку дитячих віршів «꽃씨». В 1966 році опублікував збірку «새로운 글짓기 교실». В 1982 році опублікував збірку віршів «송산하».

<p>눈</p> <p>엄마 찾아 없으면눈물이구슬</p> <p>엄마찾아 있으면웃음이꽃</p> <p>깜박이는 초롱이우리아가는 김일로(1911-1984)</p>	<p>Очі</p> <p>Маму шукаєш Якщо немає, то сльози перетворюються на дорогоцінний камінь.</p> <p>Маму шукаєш якщо вона поруч, то посмішка перетворюється на квітку.</p> <p>Вранішня зірка мерехтить, Очі нашої дитини.</p> <p><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
---	---

Очі – дзеркало душі людини. Очі мають незвичайну здібність відбивати внутрішній стан людини. Очі – це орган зору, пізнання, отримання інформації про світ. Вони віддзеркалюють різні типи емоційно-психологічного стану людини, такі як: здивування, стан незворушності, сильне очікування і тощо. Таким чином, психологічний стан людини передається завдяки метафоричним словосполученням, які описують незвичайний вираз очей. Перше, що бачить дитина коли зустрічається з мамою – це очі. Очі передають фізичний біль та нестримну радість. Концепт «очі» в корейській літературі показує внутрішні переживання людини, оскільки будь-яка зміна в звичайному виразі очей може видати емоційно-психологічний стан, який досить точно може бути переданий в мові.

윤석중 (1911-2003) – народився під час Японської окупації, корейський дитячий поет. В 1933 році став послідовником 방정환 в періодичному дитячому журналі «어린이». Після цього він працював в журналах «소년중앙», «소년», «소학생». З 1955 року був редактором газети «조선일보».

<p style="text-align: center;">웅달샘</p> <p>깊은산속웅달샘누가와서먹나요 맑고맑은웅달샘누가와서먹나요 새벽에토끼가눈비비고일어나 세수하러왔다가물만먹고가지요</p> <p>깊은산속웅달샘누가와서먹나요 맑고맑은웅달샘누가와서먹나요 달밤에노루가숨바꼭질하다가 목마르면달려와얼른먹고가지요. 윤석중 (1911-2003)</p>	<p style="text-align: center;">Джерело</p> <p>Глибоко в горах маленьке джерело, хто приходить до джерела?</p> <p>кролики на світанку, потирають оченята і прокидаються, приходять до джерела, щоб вмити мармизоньку, п'ють водичку, а потім йдуть.</p> <p>прозора і чиста вода в джерелі, хто приходить до джерела?</p> <p>в місячну ніч косуля, грає в хованки. Щоб втамувати спрагу, повертаються до джерела, Швидко п'ють та йдуть.</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
---	---

Корейський традиційний пейзаж займає особливе місце в мистецтві Кореї. Із елементів ландшафту в корейській образній системі перше місце посідають гори та водні утворювання. Це було визначено природною середою проживання корейців. Невід'ємною частиною пейзажу Корейського півострова є вершини гір з численними джерелами, які стікали з їхніх схилів. Головним в пейзажній творчості корейців було органічне злиття автора з природою. Особливе значення надавалося гірським ландшафтам. В корейській образній системі «жіночий» космічний початок – вода, «чоловічий» – гори, які мали на меті вічність світу та природи. Саме ці дві головні географічні реалії осмислювалися корейцями ще в давніх віруваннях та міфологічних уявленнях. Пейзажу притаманні незавершеність та «недомовленість», тим самим читач має можливість вільно розуміти глибокий сенс художніх творів. В корейській літературі серед тваринних персонажів виділяють як диких тварин, так і домашніх. В образах зайця корейці вбачають риси страху та беззахисності. Часто в корейських творах зайця ми бачимо маленьким звірятком, яке може злякатися власного шуроху. Спостерігаючи за поведінкою лісових мешканців, в давнину корейці могли відтворити реальні картини співжиття звірів.

Твори корейської поезії не читались вголос, а –наспівувались, або супроводжувались грою на різних музикальних інструментах. В творах корейських поетів ритміка грає важливу роль, не дивлячись на те, що більша частина письменників відмовились від класичних метричних норм й писали переважно білим віршем.

박목월 (1916-1978) –корейський письменник. Він був професором в університетах **한양대학교**, **홍익대학교**, **서리별예술대학**. Твори **박목월** започаткували нові напрямки в корейській поезії. Одним з таких напрямків є спроба зобразити дитячу невинність зацікавленість до життя через фольклор та поетичну мову. Після корейської війни стиль його творів дещо змінився. Тепер він включає в свої твори біль, смерть, та навіть монотонність щоденного існування, ігноруючи всі стандарти сентиментальної та ліричної поезії.

<p style="text-align: center;">자장가</p> <p>취암취암잘자는 우리아기는 바람에도꿈에도 졸음온다오.</p> <p>자장자장잘자는 소록잡은 흰나비가한오리 물어온다오.</p> <p>오름오른잘자는 우리아기는 눈썹에도귀에도 졸음온다오.</p> <p>자장자장잘자는 소록잡은 은별님이한오리 물어온다오.</p> <p style="text-align: right;">박목월(1916-1978)</p>	<p style="text-align: center;">Колискова</p> <p>A-a-a-a-a-a-a-a Нехай дмуть вітри, Нехай збуваютьсямрії, Наше тіло засинає</p> <p>A-a-a-a-a-a-a-a Білий метелик укуси</p> <p>Солодкий міцний сон Принесийого до нашої дитини</p> <p>A-a-a-a-a-a-a-a-a-a Сонливість приходить для брів і вух нашій міцно сплячійдитині</p> <p>A-a-a-a-a-a-a-a Духсрібною зіркою Послав солодкий міцний сон.</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
--	---

Колискові пісні –жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці. Визначальний у колисковій пісні не словесний, а звуковий компонент. Він твориться розміреним ритмом колисання, розспівуванням асонансних груп «а-а-а», «е-е-е», різних варіантів слів «люлі-люлі», «баю-баю», асемантичних звукосполучень типу «чуч-беле». Все це разом з повторенням музичної фрази-поспівки вузького діапазону заспокійливо діє на психіку дитини і сприяє її засинанню. В ритмо-мелодійну канву колискової вплітається змістовий компонент, для якого характерні образи сну, дрімоти, діда, баби, мати та самої дитини [1, с. 352-353]

Образ метелика в корейських творах – елемент ідеальної картини природи навесні. Так само як і зозуля, так і метелик пов'язані з уявленням про «поза часовість». Метелик – образ, співвіднесений з вічністю. Концепт «метелик» – кольоровий образ. За ним в корейській та китайській літературі закріплені білий та жовті кольори. Уособлює свободу, насолоду життям. На Далекому Сході метелики – уособлення людської душі. В Кореї до сих пір є повір'я, що під час сну душа дитини покидає тіло, перетворюючись на метелика й пурхає над квітами.

손동연 – одна з домінуючих фігур в корейській дитячій літературі. Він був одним із перших, хто проклав собі шлях у літературу, тому в першій половині 1980-х років, вирішуючи проблему дитячої літератури, він був першим, хто об'єднав всіх письменників разом.

Поезія **손동연** легко читається, вона не має занадто заплутаного змісту чи складних епітетів. Тому його вірші до впадоби не лише дітям, а й дорослим. Кожен його вірш повчальний, чуттєвий. Поет пише про звичайні речі, які оточували його в дитинстві, й які оточують всіх людей.

Він переміг в багатьох літературних конкурсах, його запрошували працювати в різні університети для викладання теорії віршоскладання.

손동연 відомий багатьма віршами і збірками віршів не лише в Кореї, але й за її межами. Він отримав багато нагород за сумлінну працю і любов до дітей: 제 6회 대한민국문학상 (1984), 제 13회 전남 아동문학 가상 (1988), 제 13회 한국동시문학상 (1991), 제 11회 계몽 아동문학학상 (1992), 제 30회 세종아동문학 학상 (1997), 제 37회 소천 아동문학학상 (2007).

Поет працював під гаслом «Бачити зорі навіть у нічну пору», до чого і закликав інших.

손동연 – визнаний письменник дитячої корейської літератури. Його вірші читають досі, бо навіть у віці 62 років, поет продовжує писати і вражати читачів своїми працями.

В 1975 році вступивши в університет, взяв участь в щорічному весняному літературному конкурсі «신춘문예» від місцевої газети «전남일보» (зараз відома як газета «광주일보»), де став переможцем, як «Найкращий дитячий письменник».

Його першими віршами для дітей були вірші для літературного конкурсу. Його збірка «국어시간의 아이들» зайняла перше місце і дала поетові виграти звання «Найкращий дитячий письменник» (1975 р.). В 1978 році випускає дві збірки дитячих віршів «해질 무렵» («В сутінках»). Через 5 років після перемоги в літературному конкурсі, поет знову приймає в ньому участь. Для цього конкурсу він пише вірш «돌» («Камінь»), який також приносить йому перемогу й схвалення з боку літературних критиків (1980 р.).

В 1983 році пише своє перше сіджо під назвою «우리선생 백결» («Мій вчитель Бек Гьоль»), яке було опубліковане в газеті «동아일보». Через постійне написання віршів до газет та конкурсів, поет на деякий час залишає написання поезії для дітей. Але вже в 1984 році виходить друком третя збірка «그림 엽서» («Поштова листівка»), яка набула надзвичайної популярності.

Наступну збірку «빠곡리의 아이들» («Зозулин діти») автор почав писати ще в 1987 році. Робота над нею продовжувалась 24 роки, і в 2011 році вийшли друком всі 6 томів цієї збірки. Ця праця вважається однією з улюблених серед дітей та дорослих. Більш того, вірші з цієї збірки вивчаються дітьми в молодших класах, та навіть студентами в університеті.

Паралельно з написанням збірки «Зозулин діти», автор видає збірку поезій «진달래 꽃 속에는 경의선이 놓여있다» («В квітку азалії поклав промінчик світла») (1988 р.). В 2001 році автор видає збірку англійською мовою «Verse for Children With Hamster».

Далі поет знову починає активно працювати і видає мультимедійну навчальну програму «연필이 신날 때» («Коли олівчик радіє») (2003 р.) та збірку віршів «참 좋은 짝» («Мій товариш дійсно кращий») (2004 р.). Всі ці новації зацікавили читачів, а мультимедійна навчальна програма стала справжнім відкриттям для сучасних маленьких читачів.

Оскільки **손동연** відомий, як дитячий письменник, тому його вірші мають особливості, які є характерними саме для дитячих віршів. Всі вони мають невеликий обсяг: кожний рядок складається з кількох слів, і вірш має загалом до 10-15 рядків.

Наприклад:

<p style="text-align: center;">놀라운 일 웅덩이의 올챙이가 개구리되는 거, 개구리 되어 팔짝! 뛰어오르는 거... 갓 태어난 송아지가 일어나서 걷는 거, 비척거리다 오뎅! 일어서서 걷는 거...</p> <p style="text-align: center;">손동연(«아동문예», 2011.9.10)</p>	<p style="text-align: center;">Дивовижна річ Пуголовок в басейні стає жабою, Жаби стрибають і тикають ... Щойно новонароджене теля встало на ноги, Перевалюєшся з ноги на ногу! Встань і йди ...</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
--	---

Як бачимо, вірш складається лише з 4 рядків. І це одна з характерних особливостей віршів поета, яка може прослідкуватися в багатьох творах. Речення представлені у віршах – короткі, прості за синтаксичною будовою.

<p style="text-align: center;">꽃밭에서 목련꽃이 흰봉대를 풀고 있다. 나비떼가 문병오고 간호원처럼 영회가들오다 보다 있다. 해가 세발자전거를 타는 삼월한낮.</p> <p style="text-align: center;">손동연(«아동문예», 1976.8)</p>	<p style="text-align: center;">В квітковому саду Магнолії піднімають білу пов'язку. Купа метеликів злітаються подивитись. Як медсестра Йонхі заглядає всередину. Сівши в вело коляску, Опівдні в березні.</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
---	---

Поет народився і виріс в сільській місцевості. Змалечку він бачив, як важко доводиться працювати батькам. Тому у деяких віршах зустрічається тема праці. **손동연** гарно описує природу, серед якої ріс. Навіть через рядки можна відчутти, з якою ніжністю поет писав цей вірш. Читаючи його твір, одразу уявляєш весняний день, квіти й метеликів, що кружляють над ними. Такі вірші прищеплюють дітям любов до природи ще змалечку. Тому поет влучно підбирає кожне слово для того, щоб описати природу і змусити її полюбити.

Деякі вірші поета мають форму пісеньки або лічилки. Такі вірші легко запам'ятати і, навіть, проспівати.

<p style="text-align: center;">너같이면주겠니? 까치차까치야, 헌이줄게새이다오. 까치가그런다, “너같이면주겠니? 주겠니?” 두껍아두껍아, 헌집줄게새집다오. 두꺼비가그런다, “너같이면주겠니? 주겠니?”</p> <p style="text-align: center;">손동연(《아동문예》, 2011.9.10)</p>	<p style="text-align: center;">Ви б могли дати мені його? Сорока-сорока, дай мені старе, я дам нове. Сорока каже: «Ви хочете, щоб я це зробила? Ви б могли дати мені його?» Жаба-жаба, дай мені свій старий будинок, і дам новий будинок. Жабакаже: «Ви можете дати мені його? Ви б могли дати мені його? »</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
--	---

Читаючи цей вірш, і навіть не знаючи перекладу, можна здогадатися за темпом і ритмом вірша, що це лічилочка, пісенька, або гра.

Деякі вірші поета мають форму звичайного вірша, гри (пісеньки), а також і форму скоромовки. Наприклад:

<p style="text-align: center;">령이령이 령이령이우령이무논에살고 령이령이지령이흙속에산다. 령이령이구령이집을지키고 령이령이무지령이논을지킨다.</p> <p style="text-align: center;">손동연(《아동문예》, 2011.9.10)</p>	<p style="text-align: center;">Хробачок Хробачок-хробачок в рисовому полі живе, Хробачок-хробачок, а в землі дощовий черв'ячок. Черв'ячок-черв'ячок, як змія хату береже, Черв'ячок-черв'ячок, а телепень поле стереже</p> <p style="text-align: right;"><i>Переклад Могилко Ю. О.</i></p>
--	---

Як бачимо, тут багато разів повторюється одне й те саме слово (령이) у чистому вигляді та з додаванням префіксів, що ускладнює вимову. Таким чином, цей вірш є одночасно і скоромовкою для тренування вимови, що є дуже важливим для дітей. Характерним є й те, що кожен вірш має перехресне римування (АБАБ), вірші написані в «літературному стилі», іноді на 반말, й мають як повчальний, так і розважальний характер.

Твори корейської поезії не читались вголос, а –наспівувались, або супроводжувались грою на різних музикальних інструментах. В творах корейських поетів ритміка грає важливу роль, не дивлячись на те, що більша частина письменників відмовились від класичних метричних норм й писали переважно білим віршем. Проаналізувавши образну систему-символів в корейських дитячих віршах, ми дійшли висновку, що вони носять повчальний характер, переважно жартівливий, і спрямовані на розвиток світосприйняття дитини. В дитячій поезії головними образами частіше за все виступають добре відомі дітям тварини, рослини та природні явища, які повинні скласти в дитячій свідомості єдину цілісну картину.

Література:

1. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
2. Літературознавча енциклопедія у двох томах. Автор-укладач Ковалів Ю. І. К.: ВЦ «Академія», 2007. 608 с. (Енциклопедія ерудита)
3. Теория литературы. Волков И.Ф. М., «Просвещение», 1995. 256 с.
4. Теория литературы. Учеб. пособие для филолог. специальностей ун-тов и пед. ин-тов. Гуляев Н. А. М., «Высш. Школа», 1977. 278 с.
5. Теория литературы. В. Е. Хализев. М., «Высшая школа», 1999. 110 с.
6. Теория литературы. Г. Н. Поспелов. М., «Высшая школа», 1978. 351с.
7. Троцевич А.Ф. История корейской традиционной литературы (до XX в.): Учебное пособие. СПб.: Издательство СПбГУ, 2004. 323 с.
8. 세 번째 『고마우신 선생님』 윤석중 선생님 뽑아, 《동아일보》, 1965.3.27.
9. 손동연 동시선집: 지만지한국동시문학선집, 2015, 178 p.
10. 소중한 우리 것 재미난 우리 얘기. 관훈상제, 재미있는 옛날 풍습. 우리누리, 1997, 283 p.
11. 이남호, 박목월 시선집, p.952
12. 인터뷰 막사이사이賞 수상 尹石重씨, 《동아일보》, 1978.8.4.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: janamar.lviv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-43-46

Мокривська М. Т. Прикметники на позначення рис характеру в давньогрецькому романі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 43–46.

УДК 811.14'02'367.623:82-31(38)

Мокривська Мар'яна Теодорівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ В ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ РОМАНІ

У статті досліджуються прикметники на позначення рис характеру у романах «Ефіопіка» Геліодора та «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія. За допомогою лексикографічних джерел та контекстуального аналізу виокремлено лексико-семантичну групу даних прикметників, поділено їх на чотири лексико-семантичні класи, проаналізовано їх лексико-семантичні та синтагматичні особливості.

Ключові слова: прикметник, лексема, лексико-семантична група, давньогрецький роман

Мокривская Марьяна Теодоровна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ, ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА ЧЕЛОВЕКА В ДРЕВНЕГРЕЧЕСКОМ РОМАНЕ

В статье исследуются прилагательные, обозначающие черты характеров в романах «Эфиопика» Гелиодора и «Левкиппа и Клитофонт» Ахилла Татия. С помощью лексикографических источников и контекстуального анализа выделена лексико-семантическая группа данных прилагательных, они разделены на четыре лексико-семантических класса, проанализированы их лексико-семантические и синтагматические особенности.

Ключевые слова: прилагательное, лексема, лексико-семантическая группа, древнегреческий роман.

Mariana Mokrivska,

Ivan Franko National University of Lviv

ADJECTIVES THAT ARE USED IN ANCIENT GREEK NOVELS TO DESCRIBE CHARACTER TRAITS

The article examines adjectives that are used in the novels *Aethiopica* by Heliodorus and *Leucippe and Clitophon* by Achilles Tatius to describe character traits. With the help of lexicographic sources and contextual analysis, the lexical-semantic group of these adjectives has been determined, and they have been divided into four lexical-semantic classes: adjectives that contain the seme «intelligence», adjectives that contain the seme «emotion», adjectives that contain the seme «will», and adjectives that contain the seme «morality» and express compliance/non-compliance with the standard. The analyzed lexemes are combined with different thematic groups of nouns and are used to denote beings and objects. All lexemes from the lexical-semantic group are characterized by different breadth and intensity of connectivity. The group of adjectives which denote moral traits is the most numerous and productive. There are 27 of them, and they are combined with 42 nouns. Among them, the highest coefficient of connectivity has the adjective *αγαθός*, which is combined with 28 nouns, and in the analyzed novels it also has seven shades of meaning, which are united by a common notion of positive appraisal. Adjectives with the seme «will» are used less frequently – 16 lexemes. Groups of adjectives denoting emotional and intellectual character traits are the least used, seven and four respectively. By examining the language used by Heliodorus and Achilles Tatius, we were able to identify active use of adjectives that describe character traits as a means of expressing specificity of the mental world.

Key words: adjective, lexeme, lexical-semantic group, ancient Greek novel.

Постановка проблеми: Людина завжди була, є і буде найцікавішим явищем для самої людини, оскільки постійно пізнає й оцінює подібних до себе, адже людина – це «жива система», що є єдністю фізичного й духовного начал, мова ж є відображенням цих явищ. Висловлюючи своє знання про оточуючу дійсність, людина категоріями мови визначає свою власну характеристику. У цьому плані мова є антропоцентричним явищем. Особливо яскраво антропоцентрична функція мови проявляється на лексико-семантичному рівні, зокрема, в системі прикметника як одиниці мови, що позначає характерні ознаки людини та риси, притаманні їй. Мовознавці вважають, що прикметник суміщає у своїй структурі «семантичний та прагматичний аспекти мови, що відображається у значенні лексичних одиниць та їх вживанні» [4, с. 7], а також йому відведена роль «називати ознаки, властивості, риси об'єктів позамовної дійсності і виражати їх через зв'язки з цими предметами» [2, с. 93].

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Прикметники, які позначають властивості, ознаки, риси людини не раз ставали об'єктом дослідження в різних мовах. М. Бабенко проаналізувала прикметники волевиявлення в сучасній англійській мові [1], Р. Мельник – прикметники зі значенням «старанний, працьовитий» у німецькій мові [9], розвідка М. Ткачівської присвячена сполучуваності та функціональним особливостям прикметників на позначення портретної характеристики в німецькій мові [10], Н. Кондратенко розглядала латинські прикметники на позначення позитивних рис людини та їх відповідники у французькій мові [6].

Актуальність дослідження: З огляду на незгасаючий інтерес до вивчення лексичної семантики в сучасному мовознавстві, який виявляється в появі все нових публікацій з цієї тематики, та на недостатнє висвітлення цього питання на матеріалі давньогрецької мови наша стаття присвячена прикметникам на позначення рис характеру в давньогрецькій мові. Цю активну групу побіжно вже досліджувалася І. Макар [7] у складі епітетів зі значенням характеристики людини в романі Лонга «Дафніс і Хлоя», однак вона ще не була об'єктом окремого комплексного аналізу.

Завдання дослідження: визначити корпус прикметників на позначення рис характеру людини і встановити їх лексико-семантичні особливості на основі контекстуального аналізу.

Матеріал дослідження: Маптеріалом дослідження слугують твори «Ефіопіка» Геліодора та «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Тагія. Такий вибір матеріалу зумовлено тим, що давньогрецький роман базується «на пригодах та досвіді однієї чи більше людей, які діють згідно з власними можливостями а також в ім'я своїх інтересів та почуттів» [11, с. 44-45], у ньому відбувається «виокремлення людини в бурхливому і хаотичному світі» [12, с. 293].

Виклад основного матеріалу: У науковій літературі існують різні класифікації рис характеру людини, в основу яких покладено різні підходи та критерії поділу. Б. Теплов поділив риси характеру на чотири групи: 1) найбільш загальні риси характеру, що творять психічний склад людини; 2) риси, які виражають ставлення людини до інших людей; 3) риси, що виражають ставлення людини до самої себе; 4) риси, які виражають ставлення людини до праці, своєї справи [9, с. 114-115]. Інші психологи в структурі характеру виділяють дві групи рис: першу складають риси, які становлять систему ставлення до особистості, і яку ділять на чотири групи за Б. Тепловим, а другу – інтелектуальні, вольові та емоційні риси характеру (кмітливості, рішучість, ніжність тощо) [3, с. 128]. В. Воронцов поруч з даною класифікацією подає також поділ рис характеру на чотири великі групи: 1) інтелектуальні риси; 2) емоційні риси; 3) вольові риси; 4) моральні риси [5, с. 297]. Специфіці досліджуваних прикметників найбільше відповідає остання класифікація, за нею ми їх і розглядатимемо.

На матеріалі текстів вказаних романів за допомогою лексикографічних джерел [13] та контекстуального аналізу було виокремлено такі семантичні класи ЛСГ прикметників на позначення рис характеру:

- Прикметники, які містять сему «інтелект»: σοφός (розумний), σόφρων (мудрий), ἐνεός (дурний), ἀγνώμων (нерозумний).
- Прикметники, які містять сему «емоція»: σοβαρός (гордий), ὑβριστής (гордий, нахабний), ὑπέρφρων (гордий, зверхній), λαλός (балакучий), πολυπράγμων (цікавий), ζηλότυπος (ревнивий), φθονερός (заздрісний).
- Прикметники, які містять сему «воля»: ἀνδρείος, ἀγήνωρ, τολμηρός, θρασύς, γενναῖος, ἰταμός, θαρράλεος, ἀλκιμός (мужній, хоробрий), δευλός, ἄτολμος, ἀναδρος (боязусливий, несміливий), ὑπόκουφος (легковажний), ῥάθυμος (легковажний), πρόθυμος (старанний, сумлінний), δραστήριος, νοθρός (діяльний).
- Прикметники, що містять сему «мораль» і виражають відповідність/невідповідність стандарту: ἀγαθός (добрий, шляхетний), χρηστός (добрий, чесний), καλός (добрий, гарний), κακός (поганий, недобрий), φιλόανθρωπος (ласкавий, привітний), φίλικός, φίλιος (дружній, прихильний), εὔνοος (прихильний, милостивий), ξένιος (гостинний), ἀνήμερος (злий, грубий), πονηρός (хитрий), δυσερίς (сварливий), ἀπηνής (сворий, жорстокий), ἐπίκουρος (турботливий), εὐηθής (цирий, простий), ἀληθής (справедливий, щирий), ἀπλοικός (щирий, простий), ἀψευδής (чесний), ἀλτήριος (підступний), δολερός (хитрий, підступний), πιστός (вірний), ἄπιστος (невірний), δίκαιος (справедливий), ἀδίκος (несправедливий), ἀθέμιστος (несправедливий), ἄφρονος (цедрий), λίχνος (жадібний).

Прикметники характеру, виявлені в аналізованих текстах, вступають в синтагматичні зв'язки з іменниками таких лексико-семантичних груп:

1. «Люди», де ми виокремлюємо підгрупи: 1) власні імена: ὁ Καλασίρις (Каласірид), ὁ Θεαγένης (Феаген), ἡ Χαρίκλεια (Харіклія), ὁ Κνήμων (Кнемон), ὁ Ὑδάστης (Гідаст), ἡ Περσίνα (Персіна), ἡ Δημεινέτη (Деменета), ἡ Ἀρσάκη (Арсака), ἡ Κυβέλη (Кібела), ὁ Харикλής (Харікли), ὁ Ὀροонδάτος (Ороондат), ἡ Θείσβη (Фісба), ὁ Πελώρ (Пелор), ὁ Κλειτοφών (Клітофонт), ἡ Λευκίππη (Левкіппа), ὁ Μενέλαος (Менелай), ὁ Σατυρος (Сатир), ὁ Ферсандрос (Ферсандр), ὁ Ὀδυσσεύς (Одіссеї); 2) загальні назви людей: ὁ ἄνθρωπος (людина), ὁ ἀνὴρ (чоловік); 3) назви людей за статевою ознакою: ὁ ἀνὴρ (чоловік), ἡ γυνή, τὸ γυναιόν (жінка), ὁ νεανίσκος, ὁ νεανίας (юнак), ἡ κόρη (дівчина); 4) назви людей за дружніми відносинами: ὁ φίλος (друг); 5) назви осіб за родом занять: ὁ ἄθλητής (атлет), ὁ ληστής (розбійник), ὁ φύλαξ (сторож, охоронець), ὁ πεζόμαχος (піхотинець), ὁ δικαστής (суддя); 6) назви осіб за соціальним статусом: ὁ βασιλεύς (цар), ὁ οἰκέτης (слуга), ἡ θεράπεινα (служниця), ὁ εὐνούχος (евнух); 7) назви осіб за родинними стосунками: ὁ πατήρ (батько), ἡ θυγάτηρ (дочка); 8) назви та імена ірреальних істот: ὁ δαίμων (божество), ὁ θεός (бог), ὁ Ἑρμής (Гермес), ἡ νύμφη (німфа), ὁ Ζεὺς (Зевс).

2. «Групи людей»: τὸ γένος (плем'я, рід), ὁ δῆμος (народ).

3. «Частини тіла»: ὁ ὀφθαλμός (око), ἡ ὀφρὺς (брова).

4. «Тварини»: τὸ θηρίον (тварина, звір), τὸ πρόβατο (вівця), ὁ ἀρνός (баран), τὸ σκυλάκιον (щениця), ὁ λέων (лев).

5. «Абстрактні поняття», які поділяються на підгрупи: 1) іменники, що позначають психічні властивості: ὁ ἦθος (характер), ἡ ψυχὴ, τὸ φρόνημα (душа); 2) іменники, що позначають психічний стан: τὸ λῆμα (рішучість, відвага); 3) іменники, що позначають процес: ὁ βίος (життя); 4) іменники, що позначають дію: τὸ ἔργον, ἡ πράξις (справа), ὁ δρασμός (втеча); 5) іменники, що позначають інтелектуальну діяльність: τὸ πλάσμα (вигадка), ἡ φαντασία (уявлення), ἡ ἐπιβουλή (умисел); 6) іменники, що позначають мовленнєву діяльність: ἡ λέξις (слово), ἡ ὑπόσχεση (обіцянка), ἡ ἐπαγγελία (оголошення); 7) іменники на позначення певних понять: τὸ ὄνομα (ім'я), τὸ τέλος (кінець), ἡ τύχη (доля).

6. «Географічні об'єкти»: ἡ θάλαττα (море), ὁ ποταμός (річка).

Зафіксовані також випадки, коли аналізовані прикметники слугують означенням до займенників, у текстах це ἐκεῖνη (та), τίς (хто), τί (що), ὅς (котрий), σὺ (ти).

Найуживанішими прикметниками з загальною семою «мораль» є καλός (58 випадків вживання) і ἀγαθός (54 випадки вживання). Проте прикметник καλός, як правило, реалізує значення «гарний з естетичної точки зору» або «чудовий загалом». Значення «гарний з моральної точки зору» фіксуємо лише у двох випадках вживання – з іменниками ὁ ἀνὴρ та ὁ δικαστής. ... ἀνδρὶ καλῷ (Hel., X, 14) – гарній людині – віддає на виховання ефіоп Сісіміфр царську дочку жерцю Харіклу. В іншому епізоді гарним нічним суддею – καλός γε καὶ ὁ νεκτερινός δικαστής (Tat., VIII, 9) – називає жрець храму Артемиди ефесця Ферсандра, звинувачуючи того, що він під покровом ночі на власний розсуд творить різноманітні злодіяння. В даному випадку лексема καλός містить іронічну сему та суб'єктивну оцінку одного персонажа іншим.

Лексема ἀγαθός є не лише однією з найчастіше вживаних, але й притаманна найширша семантика порівняно з іншими прикметниками, що зустрічаються в текстах. Сполучаючись з іменниками, вона набуває різних відтінків значень: 1) «добрий з моральної точки зору, благородний, порядний»: Ξενῶ δέ σε οὐκ ἐν ἑμαυτοῦ, ἀλλ' ἐν ἀνδρὸς ἀγαθοῦ κάμει ὡς ἰκέτην ὑποδειξαμένου (Hel., II, 21) – Я зарочую тебе не до свого (дому), до доброго чоловіка, котрий прийняв мене благаючого; 2)

«чудовий»: ὄτι γε δὴ μόνην σε οὐδέποτε καταλιπὼν, ἀλλ' ἄσοι φύλακα Καλασίριν τουτονὶ παρακαταστήσας. (Hel. VI, 7) – *я й тоді не залишу тебе саму, але приставлю до тебе цього чудового охоронця й батька Каласірида*; 3) «шановний, дорогий»: τι ἄρα τοῦτο... ὦ γὰρ Καλασίρι; (Hel. III, 7) – *що ж це таке, шановний Каласіриде?* 4) «хоробрий»: Ὁ δὲ ἐπληγγέλετο καὶ θυμὸν ἔχειν ἀγαθὸν πρῶτρεπεν... (Hel. I, 19) – *він (Кнемон) обіцяв і закликав мати хоробрий дух*; 5) «шляхетного погодження»: Εἰς ἔω γὰρ ἀφιζόμεθα πρὸς τὸν Μιτράνην, καὶ πάντα τρόπον λυσασθαί σοι τὸν ἄριστον Θεαγένην πειρασόμεθα. (Hel. V, 34) – *Тоді ми прийдемо до Мітрана і спробуємо всі способи, щоби викупити тобі шляхетного Феагена*; 6) «сприятливий, зручний»: οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν ἐς καιρὸν βελτίονα τοὰ παροντος φυλάξειας (Hel. V, 16) – *бо не буде для розмови більш вдалої нагоди*; 7) «щасливий, благополучний»: οἱ θεοὶ γὰρ ἐπιτρέπουσι: θόρυβον δε τινα καὶ ταραχὴν προμηγύει τὸ δαιμόνιον, ἐσομένην μὲν παρὰ τὰς θυσίας, εἰς ἀγαθὸν δὲ καὶ ἡδὺ τὸ τέλος καταστρέψουσιν... (Hel. X, 4) – *Але боги передрікають тривогу і хвилювання, які піднімуться під час жертвопринесення, однак приведуть до благополучного і радісного кінця*.

Зустрічаємо випадки, коли письменники вживають прикметники καλός і ἀγαθός поруч. В уже згаданому нами епізоді, де Сісіміфр віддає царівну на виховання Харіклу – ἀνδρὶ Ἑλληνί τε... καλῶ καὶ ἀγαθῶ – *грекові чудовому й благородному* (Hel. X, 14), одна лексема підсилює значення іншої. В іншому випадку ці прикметники слугують епітетами головних героїв «Ефіопіки» закоханої пари Феагена й Харіклії. Їх названий батько Каласірид, здійснюючи узливання богам, зазначає: σπένδομεν ... θεοῖς ἐγγυρτοῖς τε καὶ Ἑλληνίοις ... καὶ προσέτι Θεαγένει καὶ Χαρικλείᾳ τοῖς καλοῖς καὶ ἀγαθοῖς, ἐπειδὴ καὶ τοῦτους εἰς θεοῦς ἀναγράφω... (Hel., II, 23) – *здійснюю узливання богам місцевим та грецьким... а також Феагенові й Харіклії, прекрасним і благородним, оскільки і їх зараховую до богів*. Тут прикметник καλός виступає у своєму головному значенні «красивий». У даному випадку маємо також явище, притаманне грецькому роману загалом, де в головних героїв до зовнішньої краси додаються високі моральні якості, а Геліодор це підкреслює порівнянням їх з богами.

Інші прикметники, що позначають моральні риси характеру, зустрічаються в романах значно рідше і мають набагато вужчу семантику. Деякі з них виступають епітетами лише до певних іменників чи класу іменників. Наприклад, прикметник ξένιος у п'яти з шести випадків вживання слугує означенням до іменника ὁ Ζεύς (Hel., II, 2; II, 2; Tat. II, 12; III, 17; III, 21), що не дивно, оскільки прикметник ξένιος в давньогрецькій мові вживався як епітет даного бога, якого вважали опікуном подорожуючих. Ще в одному випадку ξένιος разом з прикметником φίλος слугує означенням до іменника ὁ θεός. Навсікл благає свого гостя Кнемона *заради гостинних і прихильних богів* – πρὸς ξενίων καὶ φίλων θεῶν (Hel., VI, 2) – розповісти йому все про Фісбу, в яку був закоханий.

Група прикметників з семою «воля» містить синонімічний ряд зі значенням «хоробрий», який налічує вісім одиниць: ἀνδρείος, ἀγῆνωρ, τολμηρός, θρασύς, γενναῖος, ἰταμός, θαρράλεος, ἀλκικός. Аналіз випадків вживання даних лексем у романах «Ефіопіка» та «Левкіппа і Клітофонт» підтвердив, що всі вони дуже близькі за значенням, проте стилістично відрізняються між собою. Найбільш «високими» за стилем є прикметники ἀνδρείος та γενναῖος, у тексті вони завжди вживаються в якості об'єктивної позитивної оцінки і слугують означеннями живих осіб – ὁ ἀνὴρ (Hel., V, 33), ὁ Θυαμῖς (Hel., VII, 5), ὁ νεανίσκος (Tat., VIII, 9) та абстрактних іменників, що позначають внутрішній світ людини – τὸ φρόνημα (Hel., X, 16) або риси характеру – τὸ λήμα (Hel., X, 16; X, 28).

Прикметники τολμηρός і θρασύς поруч зі своїм основним значенням «хоробрий» реалізують в аналізованих текстах «нахабний, зухвалий». Феаген є τολμηροῦ καὶ θρασέως – *зухвалим та нахабним* (Hel., VII, 19), бо не вклоняється цариці, як це заведено у її підданих. У даному випадку лексеми τολμηρός і θρασύς, підсилюючи значення одна одної, крім семи «мінус» містять також сему «емоція» і суб'єктивну оцінку, і визначити це нам допомагає як макро-, так і мікроконтекст.

Прикметникам, що містять сему «емоція», притаманна дуже вузька семантика і сполучуваність. Вони слугують означенням лише до іменників лексико-семантичної групи «люди». ὁ σοβαρός ... καὶ ὑπερήφανος – *гордим і зверхнім* (Hel., VII, 25) вважає служник Ахемен Феагена через поведінку героя у полоні. Татій, описуючи раба на ім'я Комар, дає тому таку характеристику: ... οἰκέτης πολύπραγμων καὶ λάλος καὶ λίχνος – *служник цікавий, балакучий і жадібний* (Tat., II, 20).

Найменш численну групу серед прикметників, що позначають риси характеру, становлять лексеми, що позначають інтелектуальні здібності людини, їх всього чотири: σοφός, σώφρων, ἐνέος, ἀγνώμων. Усі вони виступають означеннями дійових осіб роману за винятком прикметника ἀγνώμων. Ὡ θάλαττα ἄγνωμον, ἐφθόνησας ἡμῖν ὀλοκλήρου τοῦ τῆς φιλανθρωπίας σου δράματος – *О море нерозумне, чому ти відмовило нам у тому, щоби повністю віддячити тобі за людяність* (Tat., III, 23) вигукує юнак Сатир, що Левкіппа врятувалася від рук морських розбійників, а його товариша Клінія під час аварії корабля віднесло в море і його доля друзям невідома. Тобто, повернувши дівчину, море забрало їхнього товариша. У даному випадку простежується перенесення характеристики людини на географічний об'єкт, в основі якого лежить схожість поведінки, і чітко присутній оцінний і раціональний компонент.

Висновки і перспективи подальших досліджень: Проведене дослідження показало, що прикметники на позначення характеру в аналізованих романах налічують 54 одиниці і сполучаються з 61 іменником. Найбільш численною та продуктивною є група ад'єктивів, які позначають моральні риси. Їх є 27 і сполучаються вони з 42 іменниками. Серед них найбільший коефіцієнт сполучуваності виявляє прикметник ἀγαθός, який сполучається з 28 іменниками, а також реалізує в аналізованих романах сім відтінків значень, які об'єднуються спільним поняттям позитивної оцінки. Наступною за чисельністю є прикметники з загальною семою «воля» – 16 лексем. Найменше одиниць налічують групи прикметників, що позначають емоційні та інтелектуальні риси характеру, сім і чотири відповідно, а також їм притаманна найвужча сполучуваність.

Також слід зазначити, що використання прикметників на позначення рис характеру авторами, твори яких аналізуються, є нерівномірним. Геліодор вживає значно більше епітетів, ніж Татій, і в «Ефіопіці» присутні майже всі перелічені прикметники, крім ἀγνώμων та ἀλκικός, тоді як в романі «Левкіппа і Клітофонт» фігурує близько половини з них. Це свідчить про те, що використання епітетних сполучень відображає безпосередньо манеру письма та особливості стилю авторів.

Спостереження над мовою Геліодора й Ахілла Татія дало нам змогу виявити активне використання прикметників на позначення рис характеру як засобів вираження специфіки ментального світу. Досліджувані лексеми використовуються у функції постійних епітетів, а також входять до складу традиційних формул давньогрецької мови пізнього періоду. Плідним може бути також зіставний аналіз прикметників на позначення рис характеру людини на матеріалі прози інших авторів цього періоду.

Література:

1. Бабенко М.Ю. Англійські прикметники волевиявлення (парадигматичний та синтагматичний аспекти). Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 2004. 23 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Київ, 1993. 335 с.
3. Винославська О.В., Бреусенко-Кузнецов О.А., Зливков В.Л., Апішева А.Ш., Васильєва О.С. Психологія. Навчальний посібник. Київ: , 2005. 352 с.
4. Вольф Е.М. Грамматика и семантика прилагательного. Москва, 1978. 200 с.
5. Воронцов В. Управление знаниями. Минск, 2016. 351 с.
6. Кондратенко Н.Ю. Латинські прикметники на позначення позитивних рис характеру людини та їх відповідники у французькій мові в психологічному та лінгвістичному аспектах. URL: [http:// linguistics.nuos.edu.ua/ news/latinski – prikmtniki – na – roznachennya – rozitivnikh – ris – kharakteru – lyudini](http://linguistics.nuos.edu.ua/news/latinski-prikmetniki-na-roznachennya-rozitivnikh-ris-kharakteru-lyudini). (Дата звернення: 16.01.2018)
7. Макар І. Епітети зі значенням характеристики людини (на матеріалі роману Лонга «Дафніс і Хлоя»). Українське мовознавство: міжвідомчий наук. зб. К., 2007. Вип. 36. С.86-94.
8. Мельник Р.М. Прикметники зі значенням «старанний, працьовитий» у німецькомовній картині світу. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2007. 20 с.
9. Теплов Б.В. Психологія. Москва: Учпедгиз, 1953. 121 с.
10. Ткачівська М.Р. Сполучуваність та функціональні особливості прикметників на позначення портретної характеристики людини в сучасній німецькій мові. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2004. 21 с.
11. Perry V.E. The ancient Romances. A Literary-Historical Account of their Origins. Los Angeles: Berkeley, 1967. 386 p.
12. Reardon V.P. The Greek Novel. Phoenix. 1969. N 23. P. 291-309.
13. Δημητράκου Δ. Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης. Αθήνα, 2000.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Achilles Tatius. Leucippe and Clitophon. Stockholm, 1955. 167 p.
2. Heliodori Aethiopicorum Libri decem. Lipsiae, 1860. 312 p.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: motornyi@i.ua, ilmaris777@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-47-49

Моторний А. В., Моторний О. А. Метафізична складова поетичного світу Мілана Дежінського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 47–49.

УДК: 821.162.3-1

Моторний Андрій Володимирович,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

Моторний Олександр Андрійович,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

МЕТАФІЗИЧНА СКЛАДОВА ПОЕТИЧНОГО СВІТУ МІЛАНА ДЕЖІНСЬКОГО

У статті розглянуто метафізичні образи у творчості сучасного чеського поета Мілана Дежінського. Метафізичний елемент був присутній в чеській поезії протягом всього ХХ ст. У статті досліджено такі аспекти метафізичного світу поезії Дежінського, як образ ночі, темряви, світла, природи, визначено позицію ліричного героя.

Ключові слова: Мілан Дежінський, поезія, чеська література, метафізика.

Моторний Андрей Владимирович,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

Моторний Александр Андреевич,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

МЕТАФИЗИЧЕСКАЯ СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ ПОЭТИЧЕСКОГО МИРА МИЛАНА ДЕЖИНСКОГО

В статье рассматриваются метафизические образы в творчестве современного чешского поэта Милана Дежинского. Метафизический элемент присутствовал в чешской поэзии на протяжении всего ХХ века. В работе представлены такие элементы метафизического мира поэзии М. Дежинского, как образ ночи, тьмы, света, природы, определена позиция лирического героя.

Ключевые слова: Милан Дежинский, поэзия, чешская литература, метафизика.

Andrii Motornyi,

Lviv Polytechnic National University, Lviv

Oleksandr Motornyy,

Lviv Ivan Franko National University, Lviv

METAPHYSICAL WORLD OF MILAN DĚŽIŇSKÝ'S POETRY

The article deals with the metaphysical image in poetical legacy of modern Czech author Milan DĚŽIŇSKÝ, who was born in 1974, started to write in early 90-s and is one of the most famous Czech poets of today, the author of four poetry collections, filled with great number of metaphysical elements. Metaphysics as an element was popular in poetic works of Czech writers of the second part of 20th century (Antonín Sova, Otakar Březina, Karel Toman, Stanislav Kostka-Neuman, later on we have poetic legacy of Vladimír Holan, some works of Jiří Orten, František Halas and others). Metaphysical image of night, darkness, light, nature, God, infernal beings, opposition of good and evil, human's place in this world – all this was one of the main topics in Czech poetry of the last century and continues to prevail in some poetic works till now. What is specific about DĚŽIŇSKÝ's poetry is that it represents an original night view of surrounding reality and peculiar poetic speaker's position in this represented nocturnal world. The second specific aspect of DĚŽIŇSKÝ's poetry is the unique nature's image that is quite different from the traditional landscape poetry we have in Czech Republic and world. DĚŽIŇSKÝ's nature is implicit, it is hidden somewhere in shadows of our world and can be noticed only by the most attentive. It is the nature of eternal summer and autumn conversion, the world, where life is born and decays at the same time and resurrects constantly in never-ending circle.

Key words: Milan DĚŽIŇSKÝ, poetry, Czech literature, metaphysics.

Сьогодні дослідники в різний спосіб трактують поняття «метафізика» та «метафізичний елемент», в тому числі говорячи і про поезію. У літературознавстві прийнято вважати, що метафізична лірика – явище, типове для британської та іспанської літератури епохи бароко (приблизно XVII ст.) і представлена вона творчістю таких представників, як Джон Донн, Семюель Джонсон, Джордж Герберт, Луїс де Гонгора та інші [1, 3, 4 5, 7, 8]. Хоча об'єднання поетів-метафізиків в одну школу до сьогодні ставиться під питання [6, с. 6], усе ж певні риси є спільними у творчості названих авторів, а саме: глибокий символізм, своєрідне сприйняття світу і усвідомлення його дисгармонії, розчарування у раціональному поясненні природних законів. Деякі риси метафізичної поезії перейшли в британській літературі вже в наступні епохи, у XVIII і навіть частково у ХХ ст.

Чеські літературознавці не виділяють поетів-метафізиків як окрему тематичну чи ідейну групу. Попри це метафізичне сприйняття дійсності зустрічаємо у їхніх творах досить часто. Близькими в цьому плані є чеські поети-символісти, які жили та творили на зламі XIX–XX ст. (Отакар Бржезіна., Антонін Сова, Ярослав Врхліцький, Карел Томан) [10]. У 30–40 роках ХХ ст. та після Другої світової війни яскраві елементи метафізики можна побачити у творчості В. Незвала. Я. Сейферта, К. Бібла, В. Голана, І. Ортена та ін. Говорячи про метафізику у чеській поезії, маємо на увазі в першу чергу метафізичний елемент, тобто елемент надприродного, такого, що не можна пояснити загальноприйнятою логікою. У пропонуваному дослідженні термін «метафізика», «метафізичний елемент» ми будемо пов'язувати передусім з явищами та категоріями, які традиційно вважалися надприродними або такими, які неможливо пояснити, через наукову картину світу, що склалася на сучасному етапі, точніше кажучи, терміни, поясненням яких займається сьогодні філософія: Бог, душа, дух, час, смерть, сенс людського життя, буття та небуття тощо.

Сучасна чеська поезія значно збагатилася у жанровому та тематичному планах в порівнянні з минулими епохами. З іншого боку, простежується вплив традицій середини та початку ХХ ст. та навіть межі ХІХ–ХХ ст. До прикладу відчутний вплив на сучасну поезію названих вище символістів з їхніми хрестоматійними вже на сьогодні образами, представників «католицької школи лірики» яких притаманний був своєрідний погляд на взаємини людини та Бога, природу божественного та земного та «Групи 42», в творчості яких домінував образ міста та пошук прекрасного і надзвичайного у буденних речах. Ці та деякі інші течії (до переліку можна залучити також сюрреалістів, які протягом минулого століття об'єднувалися у різноманітні гуртки та групи) мали значний вплив на розвиток чеської лірики ХХ ст. У новому тисячолітті сучасна чеська поезія ще тільки формується в умовах незалежної держави і літературознавцям ще поки важко дати їй чітку і визначену класифікацію. Проте певні тенденції можна виділити навіть у цей відносно невеликий проміжок з часу повалення комуністичної цензури і до сьогодні і однією з них є саме метафізичність сучасної чеської лірики, успадкована з давніших літературних періодів і оновлена к наш час.

У дослідженні ми трактуємо поняття метафізичне як надприродне, те, що не вдається пояснити раціонально, те, що поет та ліричний герой відчуває і сприймає крізь почуття, можливо також через містичний екстаз. Серед поетів останніх десятиліть та сучасних поетів (Зденка Бергова, Мартін Штор, Ігор Малієвський, Петр Борковец та ін.), метафізичні елементи активно використовують у поезії Мілан Дежінський. Його творчість посідає чільне місце серед сучасних чеських поетів-метафізиків та добре ілюструє названу вище тенденцію. Як і в кожного сучасного поета-метафізика, у доробку Дежінського наявні ключові образи, що чітко вирізняють його серед сучасників, завдяки яким метафізичний світ Дежінського є легко впізнаваним. У нашому дослідженні ми торкнемось двох таких образів і водночас двох його метафізичних світів: образу ночі і природи.

Образ ночі та супровідні елементи, такі, як темрява, тінь, повний місяць є ключовими в метафізичному світі поезії автора. Ніч є специфічним часо-простором, де (коли) відкривається «інша» сторона нашого світу тим, хто правильно вміє налаштуватися. У вірші «Ноктурн» автор описує візуальні та психо-соматичні ефекти від занурення у таїнство ночі. Відбувається це під впливом емоцій, роздумів, чи можливо незадовільного стану здоров'я: «на краю ліжка у тремтінні його подиху усе холодне, на спинках ліжка бачу вагони з пейзажами, черевик з оголеною кісткою, лисину місяця і мокрого клопа. Вона боїться вдихнути, скільки витримає ще її грудна клітка, якщо декілька ребр вона вже пожертвувала власній невизначеності. Під вікна ось вже приплив спустошений корабель, гарно залитий світлом. Ніч має свої правила для тих, хто не спить» [9, с. 14]

Ніч є метафізичний часо-простір, оскільки має свої хоч і неосяжні для простих смертних, але усе ж межі. Просторова та часова картографія ночі, її дослідження є завданням ліричного героя, він може відчути її межі та маргінальні точки, наважитись їх перейти, що свідчить про його неординарність в очах поета, відсутність страху перед смертю: «Знов повний місяць, нічна вартя, голова йде обертом опівночі, існує карта і той, хто наважиться ходити по її краям, напевно є безсмертним» [9, с. 12]. Справжні ж одкровення зустрічає той, для кого ніч є безсонною. Безсонна ніч здатна показати оточуючий світ більш виразно, помітними стають речі, які вдень приховані і подекуди навіть свідомо не показують власного існування: «Повний місяць є внутрішнім поворотом, вітер шелестить, неначе хтось знімає з себе одяг, ходить по квартирі і не спить, відчуваючи вино. Вгору дивляться петлі горох, вони дірявлять скелі і посилають по небу миску з желе і один одному відмовляють» [9, с. 15]. Безсонна ніч є також сприятливим часом для поетів, які черпають з неї найхімерніші образи: «Нерівна вкрадливість місячного світла на виході з винарні. Ти ходиш по квартирі і матюкаєшся, ти ніколи не пишеш сам. З протилежного вікна хтось показав обрубок руки, чи величезне рило, чи може плід, який ось-ось дасть насіння» [9, с. 17]. Поезія водночас є відправною точкою метафізичного нічного світу Дежінського і його єдиним непорушним центром, у стабільності якого ліричний герой не сумнівається: «Біля твоєї нашвидкуруч знятої білизни є мапа, на ній є світ більш очевидним, непорушний шум і метеорологічні явища, він навіює смуток, йому бракує жартів. Але я не подорожую, я визнаю статичність поетичного містечтва...» [9, с.24].

Містичну силу метафізичної ночі можна впізнати по її еманациї, вона випромінює власну енергію на інші часові відрізки доби, які в свою чергу несуть її відбиток на собі. Після ночі зранку ліричний герой усе ще відчуває її присутність: «Після ночі, коли звук вітру було чути в жолобах, у кривих щілинах сну, ти бігтимеш лісом, неначе мора лань і зупинить тебе гіляка, спрямована на двокамерні груди і ти хочеш цього, хоч і чекає з острахом та жадою, ти хочеш і випинаєш свої ребра цю темряву з паростків свого серця, бо ти не спиш від втоми, від зворушення і від цікавості» [9, с.18]. Нічний чи денний сон однаково загострює відчуття ліричного героя, викликає подібні прояви. Навіть денна сіеста повністю переносить нас у нічний світ: «...І це містичне відчуття, цих декілька митей смутку, що блищать неначе відполіроване лезо...» [9, с.33]. І тут слід згадати значимий для поезії М. Дежінського образ стіни як, можливо, тієї самої межі, що згадувалася вище, стіни власної кімнати, як своєрідного фільтру, який відмежовує об'єкти, що належать ночі і підпорядковуються її законам від тих, що знаходяться поза нею: «Ти – трофей, спійманий на наживку, затверділий, як і інші, відданий пустоті, такої пустої, неначе амфора, схована у стіні, відіслана у чорноту, скрізь яку видно зорі, що згасають» [9, с.18].

Звичайно, що поряд з іншим ніч є порою кохання і духовного зближення: «І через догові, через визнання можеш ти прийти до мене, наприклад сьогодні уночі, та ні, опівночі, коли поскрипує бліда лампа, не маючи кому світити. Можеш прийти до мене, не зважаючи на всі відмовки, у темряву ховається нагота твоїх незліченних перетворень... спеціально зігріваю місце для тих, хто втік зі сну...». Врешті решт оптимістичний ранок врешті решт розсіює царство ночі, відганяючи його найчисельніших жителів – комах: «Цей переляк, неначе в ящірки, неначе я щось втратив, не маючи цього. Смуток є судомою мухи, що сидить на карнизі над вікном і махає ще своїми перетинчастими крилами з величезною частотою, але комашиний світ навколо неї вже пасивно відлітає...» [9, с. 22].

Другим ключовим образом поезії Дежінського є метафізичний образ природи і водночас окремий метафізичний світ природи, який стоїть дещо осторонь від описаного вище нічного світу. Загалом образ природи має в чеській літературі власні традиції. Символісти і анархісти початку ХХ ст. незалежно один від одного писали збірки пейзажної лірики, присвячені природі та природним циклам (Карел Томан, Станіслав Костка-Нейман, Йозеф Гора). Але в нашому випадку бачимо дещо інакший образ природи, більш таємничий, з іншими акцентами. Таку лірику вже не можна назвати пейзажною, оскільки

не красєвиди приваблюють автора, а потаємні закутки довкілля, куди лиш зрідка попадає промінь сонця і на які випадковий мандрівник навіть не зверне уваги. До прикладу маємо піднятий з землі камінь, під яким бачимо маленьких комашок, що ніколи в житті не бачили денного світла або ж мікросвіт жука-короїда, на який ніхто не зверне уваги у вихорі буденності: «Заплутаний світ короїда складається з таких самих важливих речей, як і твій всесвіт. Розставлені пастки, невдачі, колиска, кімната для вінчання, ти тільки подивись, як він виповзає з проходу матки назовні!» [9, с. 42]. Ян Штолба, сучасний чеський літературознавець, у післямові до збірки «Přizraky» пише: «Це є світ, де все кишить і рухається, ... речі тут мокнуть, звідкись впливають, липнуть...цей світ є обмежено мінливим, ... воно таке дике і таке чарівне, це поєднання постійного кінця з постійним початком» [9, с. 66]. І дійсно, цей світ природи можна вважати подекуди паралельним метафізичним світом Дежінського, разом зі світом ночі, світ в якому уся природа є єдиним організмом, екосистемою, навіть небо тут є напрочуд живим та слизким на дотик, неначе той слимак, якого ми знайшли десь в тіні під каменем у яру: «Ось, цей яр, в якому похована здохла кішка, це лише вхід до прірви, над якою нависає слиз неба, освітлений люмінесцентними грибами, неначе лампами...» [9, с. 46].

Чи така специфічна, липка на дотик структура неба є ознакою життя, чи смерті в згаданому уривку, сказати важко, оскільки ці явища переплітаються і є здебільшого нероздільними. Плоди, що падають з дерева тут же несуть в собі ознаку гниття, смерті і далі стають основою для зародження життя нового. Природний цикл є безперервним: «Сьогодні падали мандарини, вони були вже гнилими, коли падали, мені прийшлося відійти в сторону...» [9, с. 58].

Аналізований у статті світ є світом «золотої» осені, яка хоч і є теплою та приємною порою року, усе ж всіма своїми ознаками нагадує ліричному герою про неминучу, хоча можливо і далеку поки ще смерть / зиму: «З дерев злітає насіння, свій сироп робить смола, божевільні комахи шукають собі теплу схованку, яка нагадуватиме їм квітку. Оболонка зими, вона неначе ковдра...» [9, с. 29]. Мотив смерті, осінньої природи, коли з дерев спадають плоди і врешті решт гниють є у Дежінського тлом для зображення власної смертності ліричного героя, його фаталістичного настрою: «Раптом падають груші після бджолоїної гостини, вони відкривають свої нутроці, неначе напіввідкриті зябра. В моєму тілі буря, це все через страх висоти, напевно і в мене зараз цілить божевільний стрілець» [9, с. 51].

Світ ночі та осінньої природи на перший погляд існують незалежно, але насправді вони перетинаються. Згадана вище ніч з усіма переліченими атрибутами має також головний атрибут, що пронизує весь образ природи Дежінського: «Інколи, коли ніч є ще теплою і липкою, я дивлюсь у сад, де комахи літають, неначе флуоресцентний вітер. Там є привиди з мого дитинства, але приходять вони з часу моєї старості. Вони шукають свої імена» [9, с. 57].

Література:

1. Английская лирика первой половины XVII века / Под ред. А. Н. Горбунова. М.: Издательство Московского ун-та, 1989.
2. Гарин И. Поэзия как непосредственная мудрость / Перспективы метафизики. Классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков: Материалы международной конференции. Санкт-Петербург, 28-29 октября 1997 г. / СПб.: Санкт-Петербургское отделение Института человека РАН, 1997.
3. Колесникова Л. Лабиринты одиночества / Перспективы метафизики. Классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков: Материалы международной конференции. Санкт-Петербург, 28-29 октября 1997 г. / СПб.: Санкт-Петербургское отделение Института человека РАН, 1997. – Режим доступа <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000979/st000.shtml>.
4. Михель Д. Метафизика в поисках своих оснований / Перспективы метафизики. Классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков: Материалы международной конференции. Санкт-Петербург, 28-29 октября 1997 г. / СПб.: Санкт-Петербургское отделение Института человека РАН, 1997.
5. Поляков О. Ю., Луков В. А. Метафизическая школа // Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение». – 2012. – № 2 (март – апрель). – Режим доступа http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2012/2/Poliakov~Lukov_Metaphysical-School/.
6. Рязанцева Т. Європейська метафізична поезія кінця XIX-першої половини XX ст. Мотивно-тематичний комплекс, поетика, стилістика. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук (10. 01. 04, 10. 01. 05). – Київ, 2014.
7. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики // Вопросы философии. 1989. № 9. С. 116-122. 8. Шайтанов И. Уравнение с двумя неизвестными (Поэты-метафизики Джон Донн и Иосиф Бродский) // Вопросы литературы. 1998. № 6. – Режим доступа <http://magazines.russ.ru/voplit/1998/6/sh.html>.
8. Blahynka M. Česká poezie XX st. – Praha, 1980. – 635 s.
9. Děžinský M. Přizraky. – Brno, 2007. – 68 s.
10. Tisíc let české poezie. Díl III. – Praha, 1974. – 327 s.

Отримано: 1 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ir4ik87@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-50-54

Накашидзе І. С. Сімейні орієнтири жінки кінця XX – початку XXI ст. (на матеріалі збірки новел Євгенії Кононенко «Повії теж виходять заміж»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 50–54.

УДК 821.161.2

Накашидзе Ірина Сергіївна,

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна, м. Дніпро

**СІМЕЙНІ ОРІЄНТИРИ ЖІНКИ КІНЦЯ XX – ПОЧАТКУ XXI СТ.
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ НОВЕЛ ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО «ПОВІЇ ТЕЖ ВИХОДЯТЬ ЗАМІЖ»)**

У статті аналізуються сімейні орієнтири жінки у збірці новел Є. Кононенко «Повії теж виходять заміж». Характери героїнь розкриваються у контексті соціально-політичного становища у країні та низці подій у особистому житті. У кожній жінки є свої сімейні цінності, пов'язані із вихованням у родині, впливом суспільства. Відповідно до цього виокремлюються декілька іпостасей жінки, найяскравішими з яких є дружина, коханка, мати, повія, свекруха.

Ключові слова: жіноча проза, сімейні цінності, іпостась жінки, художній характер.

Накашидзе Ирина Сергеевна,

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна., г. Днепр

**СЕМЕЙНЫЕ ОРИЕНТИРЫ ЖЕНЩИНЫ КОНЦА XX – НАЧАЛА XXI В.
(НА МАТЕРИАЛЕ СБОРНИКА НОВЕЛЛ ЕВГЕНИИ КОНОНЕНКО
«ПРОСТИТУТКИ ТОЖЕ ВЫХОДЯТ ЗАМУЖ»)**

В статье анализируются семейные ориентиры женщины в сборнике новелл Е. Кононенко «Проститутки тоже выходят замуж». Характеры героинь раскрываются в контексте социально-политического положения в стране и ряде событий в личной жизни. У каждой женщины есть свои семейные ценности, связанные с воспитанием в семье, влияние общества. В соответствии с этим выделяются несколько ипостасей женщины, самыми яркими из которых являются жена, любовница, мать, проститутка, свекровь.

Ключевые слова: женская проза, семейные ценности, ипостась женщины, художественный характер.

Irina Nakashydzze,

Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaryan

**FAMILY ORIENTEERS OF THE WOMAN OF THE END 20TH – THE BEGINNING OF 21ST CENTURY
(ON THE MATERIAL OF EUGENIA KONONENKO'S COLLECTION OF NOVELS
«PROSTITUTES ALSO GET MARRIED»)**

The article analyzes the family standards of a woman in the collection of short stories by E. Kononenko «Prostitutes also get married». A writer depicts a number of female images. Most of them are intellectuals, workers in the field of science, education or culture, but unlucky in their personal lives, often oppressed. Women characters are revealed in the context of the socio-political situation in the country and a series of events in their personal lives. Each woman has her own family values, related to breeding in their family, the influence of society. According to this several hypostases of women are distinguished, the brightest of which are: the wife, the mistress, the mother, the prostitute, the mother in law. These family values E. Kononenko often reveal against the background of opposition "parents-children", in the center of which there is a conflict associated with the rejection of family values of another generation.

Key words: female prose, family values, female hypostasis, artistic character.

Помітним явищем у сучасній українській літературі є творчість жінок-письменниць. Однією із яскравих представниць сучасної жіночої прози є Євгенія Кононенко. На думку В. Христо, «це особистість, без якої неможливо уявити український постмодернізм, яка творить сучасну літературу щодня» [16, с. 316]. У творчому доробку Євгенії Кононенко багато творів: поезії, оповідання, повісті та романи, кілька дитячих книжок, ряд розвідок на тему популярної культури та гендерних питань і журналістські статті. Але найбільшого визнання письменниця отримала саме за свою малу прозу. До таких творів належать збірки новел й оповідань «Новели для нецілованих дівчат», «Повії теж виходять заміж» і «Без мужика».

Творчість Євгенії Кононенко розглядається літературознавцями переважно у контексті сучасної української жіночої прози (В. Христо, С. Філоненко, Р. Харчук та ін.). Усі дослідники творчості письменниці (Н. Зборовська, Л. Таран, Г. Тарасюк та ін.) сходяться на думці, що центральне місце у неї (як переважно в усіх сучасних авторок) належить жінці. Проте у своїх творах вона порушує не лише проблеми, які хвилюють сучасну жінку, «а й ряд інших актуальних для сучасного суспільства питань, які турбують людей усього світу, що робить її творчість досить помітним явищем глобального масштабу» [16, с. 316]. У своїх творах Є. Кононенко розкриває «проблеми загальнолюдських відносин, порушення морально-етичних норм, що призводить до духовного зубожіння і навіть злочину, покаранням за який є втрата людиною самої себе як особистості» [11, с. 11].

Цікавою щодо вивчення творчості Євгенії Кононенко у контексті сучасної української прози є монографія С. Філоненко «Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років XX століття» [14], де дослідниця на основі творів українських письменниць з'ясує особливості художньої концепції особистості жінки в українській прозі кінця XX – початку XXI ст. Більшість дослідників творчості Є. Кононенко (С. Філоненко [14], М. Крупка [5, 6], Г. Тарасюк [12] та інші) зазначають, що тип жінки письменниці – це інтелектуальна, «нова», пострадянська жінка. А. Тимошенко у статті «Моделі конструювання

жіночої гендерної ідентичності в новелістиці Євгенії Кононенко» зазначає, що письменниця «вводить у свої новели персонажів, поведінка яких є цікавою з точки зору дослідження жіночої ідентичності» [13, с. 39]. Дослідниця визначає, що у новелах письменниці провідними гендерними моделями є такі: Мати, Коханка, Повія. У зазначених наукових розвідках присутня думка про те, що на тлі соціальних перипетій кінця ХХ ст. Є. Кононенко переосмислюються моральні цінності, змінюється роль сім'ї. Наприклад, у статті О. Ромазан «Дилема сім'ї та жіночої самореалізації у творчості Є. Кононенко та Е. Тайлер (під кутом рецептивної естетики)» [10] порівнюються погляди двох письменниць у компаративному аспекті. Проте проблему моральних і сімейних цінностей зазначені дослідники не розглядають всебічно. Тому звернення до обраної теми є актуальним.

Метою даної статті є дослідження сімейних орієнтирів жінки на зламі століть у збірці новел Є. Кононенко «Повії теж виходять заміж»

Є. Кононенко називають «київською письменницею» через те, що за долями її героїнь – життя України на межі ХХ – ХХІ ст., зосередженого у її столиці. Н. Лебідь у рецензії на книгу Є. Кононенко наголошує на тому, що її герої взяті з життя: «Вони – це ми, теперішні, сучасні. Жінки і чоловіки. Ті, що сходяться–розходяться, сваряться–миряться, плачуть–цілуються, знаходять і гублять один одного» [7]. Більшість героїнь збірки новел «Повії теж виходять заміж» об'єднує Київ – місто, де вони проживають. У новелах «Закони жанру й логіка сюжету» і «Тридцять третя соната» є вказівки на те, що деякі героїні знайомі між собою, стали приятельками на курсах англійської мови, які постають відправною точкою до нового життя із іноземцями: «А ти знаєш, мамо, всі наші дівчата з перших міських курсів застосовують на практиці набуті знання саме так, як і твоя донька» [4, с. 127].

Збірка Є. Кононенко «Повії теж виходять заміж» майже цілком присвячена колізії шлюбу чи кохання. Героїнями новел є жінки, кожна з яких різна, кожна прагне до кращого життя, жіночого щастя. Як зазначає Н. Завертало, Є. Кононенко «створює різні типи жінок, випробовуючи їх у ситуаціях (драматичних, а часом і трагічних) неоднозначних взаємостосунків з чоловіками, подолання своєї ролі як «підлеглого об'єкта» (визначення С. де Бовуар)» [2, с. 194].

В анотації до збірки новел Є. Кононенко вказано, що назва цієї збірки не менш оманлива, ніж варіанти доль багатьох її героїнь [4]. У пострадянському суспільстві поняття «успішної жінки» стійко асоціюється з парадигмою «вдалого заміжжя». Проте кінець першої новели (як і більшості інших) ставить під сумнів щасливу долю головної героїні. Як зазначає Ю. Ковалів, прийом «нонфінального» завершення новел підкреслює трагізм жіночої долі [3, с. 274]. Персонажі новел Є. Кононенко – здебільшого жінки середнього віку, «Часом здається, що героїні Кононенко не обтяжені, м'яко кажучи, моральними умовностями» [12]. Але у кожній є певні цінності, що є найважливішими у житті.

Важливою складовою творення характеру жінок та формування їх сімейних цінностей постає соціальне тло і час, про який йде мова. Усі події збірки новел відбуваються у важкі для України 1990-ті рр. Жінки зображуються у час пострадянських соціально-економічних потрясінь, сексуальної революції та загального зубожіння. О. Ромазан стверджує, що у збірці Є. Кононенко чітко простежується постколоніальний синдром, адже у нових реаліях сім'я несподівано опинилася у нових умовах. «Коли зникла соціальна захищеність, гарантована радянським суспільством, саме мужчини виявилися слабкішими для адаптації в нових умовах. Жінка опинилася у новій ролі – годувальниці сім'ї та її морального оплоту. На першому плані для українських жінок постала проблема необхідності самій утримувати чоловіка та дітей» [10, с. 177]. Натомість чоловіки у Є. Кононенко не здатні реагувати на виклики сучасності. Тому, у рисах героїнь Є. Кононенко простежуються такі риси як прагматичність, стриманість, урівноваженість, мужність. Навіть здатність до подвигу, що «присмучений гіркою тугою навіть не за лицарем, а надійним чоловічим плечем» [9, с.44].

Проблематика новел Є. Кононенко стосується жінок, яких новітні реалії суспільства змушують шукати соціальне благополуччя, часто за межами України. На фоні злиднів, невлаштованого побуту, безгрош'я та нікчемності українських чоловіків, шлюб із іноземцем видається привабливим. У новелі «Special woman» Юрен кілька разів думає і повторює у характеристиці Нелі Тимченко: «very special woman», таким чином протиставляючи інших жінок, від якої отримувал листи: «– Подивись, що вони написали, – обурювався Юрен. – Писали, що хочуть створити зі мною сім'ю. Хіба можна так прямо? А ось твої листи» [4, с.44]. Та ця особливість вимірюється грошима «Я одразу відчув, що на тебе можна витратити тисячу доларів» [4, с.45]. Сенс життя для героя – робити гроші і дітей. Натомість від нареченої він очікує романтичності, яку розуміє по-своєму. «Образ іноземця дещо плакатний у його меркантильності: для Юрена не існує складних питань, над якими мучаться загадкові слов'янські жінки» [14, с.114]. Таким чином, Є. Кононенко стверджує, що шлюб з іноземцем для української жінки є проблематичним через прагматичність і патріархальні стереотипи стосовно ролі жінки у свідомості європейських чоловіків. «Героїня, на думку письменниці, не може реалізувати себе у шлюбі, побудованому за прагматичною моделлю» [14, с.114].

Своєрідною особливою жінкою постає Яна Робашук – подруга Олесі у новелі «Тридцять третя соната»: «Всі приятелі Роже, з якими він її знайомив, страшенно заздять йому, бо він зумів знайти собі таку розкішну жінку як ото вона, Яна. І всім захотілось їй собі такої самої. Це наші козлороги нам не цінують. А в цивілізованому світі нам, слов'янським жінкам, немає цінні» [4, с.100]. Але для Яни шлюб із французом – засіб виїхати за кордон: «Хоч би скорше випручати звідси і більше не повертатися!» [4, с.101]. Вона навіть ставиться до усього вітчизняного з огидою, що проявляється у розмові про їжу: «– Ці наші вина, це просто жах! – кривиться Яна, а Жан-Марк навпаки каже, що це *pas mal*. Між рибою і м'ясом подається салат, – купила на Бесарабці, та хіба це салат?» [4, с. 101]. але подружнє життя виявилось невдалим. В одній із сварок чоловік кричав: «Ти знаєш, скільки ти мені коштуєш?!» [4, с. 111]

Оксана з новели «Закони жанру й логіка сюжету» теж вбачає у вдалому шлюбі економічну складову: «Заміжжя – то не метафізика. А біологія та економіка. Ти не можеш собі уявити, що я відчула, коли збагнула, що ще можу бути товаром на ринку наречених! Що я щось коштую! І, як виявилось, чималенько!» [4, с.125]. Мати відповідає, що такі слова цинічні та гидкі: «Якщо вже говорити про ціну жінки, яку має сплатити чоловік, то це все його життя!» [4, с. 125]. У цьому діалозі яскраво проявляється конфлікт поколінь і знецінення моральних цінностей сучасних жінок. Але у той же час, мати Оксани стверджує, що такої найвищої ціни ніхто з чоловіків неспроможний заплатити, тому жінки приречені на нещасливий шлюб: «Справа в тому, що ніхто нікого не любить, як би це мелодраматично не звучало... Ніхто не заплатить найвищої ціни за кохану жінку» [4, с. 127].

Запорукою успішного шлюбу із іноземцями постає шлюбний контракт, у якому прописуються всі необхідні умови. Наприклад, у контракт Оксани із новели «Закони жанру й логіка сюжету» включені необмежені телефонні дзвінки і поїздки додому тричі на місяць. Натомість Яна з новели «Тридцять третя соната» контракту не підписувала, і це дало їй право бити все, що схоче у домі чоловіка.

Протиставлення чужого і свого часто постає у змалюванні західного життя як розкішного. Але стійкість моральних цінностей героїнь проявляється у несприйнятті, «негонитві» за нею. Так, героїня новели «Діалоги та непорозуміння» Руслана з Києва освічена, вільно володіє англійською та німецькою мовами. Стримана: «Руслана не вигукувала: Боже! Яка розкіш! Яке диво! – як це робили її колежанки зі слов'янського світу. Хоча вона за кордоном тільки вдруге» [4, с.24]. Не сприймає західну розкіш – «західне життя» – і Олеся з новели «Тридцять третя соната»: «Все це прекрасно. Не буду казати, що не подобається. Але багато чого з тієї розкоші, що ти мені показав... – зайве! Всі ці мільйони соусів, і курка, засмажена вертикально» [4, с.113]. Ця розкіш постає контрастом до бідності: «Навіщо смажити птицю доконче вертикально, якщо стільки людей взагалі голодують!» [4, с.113]. Курка у новелі постає символом матеріальних цінностей, які домінують на Заході, у той час як для українців (особливо в умовах складного пострадянського життя) головним є духовність. Символом духовності Олесі є музика, уособлена у тридцять третій сонаті Гайдна, і вірші: «І все одно, по-справжньому мене хвилює те, про що можна писати вірші. І про ліс, а про сонце, про ці собори, – Про кохання... – Так, про кохання... але ти можеш уявити собі вірші! Не іронічні, а ліричні про цю курку!» [4, с.113]. Жінки не можуть прийняти і зрозуміти західну розкіш, бо у них вдома злидні.

Як зазначає О. Ромазан, головним у Є. Кононенко постає соціально-психологічний фактор (пошуки самоідентичності за посттоталітарних реалій суспільства). «Для українського простору залишається проблема переосмислення жінкою власного становища у суспільстві, віднайдення власного «Я» для подолання кризи. Криза завжди торкається не тільки внутрішнього стану, а й автоматично переноситься на сімейні взаємовідносини. Тому поняття сімейного щастя нерозривно пов'язане з індивідуальним щастям членів сім'ї» [10, с.179]. Так, Руслана з новели «Діалоги та непорозуміння» переживає за свою матір, що залишилась у Києві. Тому і не може думати про своє особисте щастя. «Подумки вона вже там, вдома, на київських вулицях. Ларс розуміє, що він не завоював цієї жінки» [4, с.28].

Більшість жінок у новелах збірки «Повії теж виходять заміж» – інтелігентки, працівники сфери науки, освіти чи культури, але нещасні в особистому житті, часто пригноблені. «Тема «пригноблення» шлюбним (і не тільки) чоловіком талантів дружини – наскрізна в творчості Євгенії Кононенко» [1, с.17], – зазначає Н. Герасименко. Неблагополуччя сімейного життя фіксується письменницею у різноманітних проявах: ситуації сварок з чоловіком і свекрухою, квартирне питання, побутові проблеми та ін. Так, у новелі «Нема раю на землі...» показано як шлюб може змінити подружжя і взагалі значення шлюбу з роками: «Як знецінилися деякі речі звідтоді, коли, після занять на Перших міських курсах іноземних, Гелену зустрічав не кавалер незрозумілого статусу, а законний чоловік» [4, с.52]; «Тоді, більше п'ятнадцяти років тому, хіба вони думали, що дійдуть до такого життя? вже й забули, коли востаннє сідали разом. І забули, коли востаннє разом лягали. Вони не сварились, не лаялись» [4, с. 53].

У новелі «Дати» на перший погляд змальовується майже ідеальний шлюб – двадцять п'ять років вдалося прожити разом лише цьому подружжю з усього оточення. Є. Кононенко ставить питання, що у контексті розкриття сюжету постає риторичним: «Хіба у шлюбі, тим більше, якщо він протривав стільки років, бувають слабкі сторони?» [4, с. 177]. У уста друга сім'ї Михайла вкладено «за» і «проти» подружнього життя тривалий час із однією дружиною: «Добре, бо регулярно годують. Погано, бо змушують виносити сміття. Добре, бо під боком гарантована жінка. Погано, бо вона весь час та сама» [4, с. 178]. Михайло стверджує, що мистецтвом бути різною притаманне тільки жінкам «без стаціонарного чоловіка» [4, с. 178], тобто фактично пов'язані. Але виявляється не все так просто. «Родинна згуртованість виявляється ілюзією» [5, с.270-271]. Натомість справжньою домівкою для головного героя є місце, де він ніколи не лишався ночувати, – помешкання коханої жінки. Після застілля чоловік їде святкувати з нею двадцятилітній ювілей стосунків: «його душа переповнюється почуттями, які не перепоповісти жодною мовою» [4, с. 184]. М. Крупка робить висновок, що Є. Кононенко у цій новелі «чітко розрізняє родинний та інтимний простір» [5, с.270-271]. Схожий любовний трикутник – чоловік між двома жінками – змальовується у новелі «Півтора Григорюка». Проте у новелі про справжні почуття не йдеться.

Є. Кононенко змальовує характер своїх героїнь і у площині стосунків «батьки-діти», «які, по суті, є взаємними тортурами» [14, с. 114]. Наприклад, у новелі «Special Woman» син-підліток тероризує одну матір, шантажує її, відгороджуючись після цього телевізором від її плачу. С. Філоненко вбачає схожість таких стосунків матері й дитини з новелою Л. Петрушевської «Молодший брат»: «героїня змушена тяжко заробляти гроші для себе й дорослого сина, зображувати світську левицю, підриваючи здоров'я, приховувати від оточуючих хворобу. Син, абсолютно безвільна, інфантильна істота, «приходить до тям» лише тоді, коли мати стає лежачою хворою» [14, с. 114].

Конфлікт поколінь маємо у діалозі матері й дочки в новелі «Поцілунок у сідницю». «Суперечка матері та дочки виявляє їхні протилежні погляди на життя, призначення жінки, виховання дітей. Не оминає авторка і гендерного питання, адже жінка з героїнь втілює певну іпостась жінки («домогосподарка», «творча особистість»))» [15, с. 154]. Конфлікт проявляється і в кількості чоловіків кожної жінки: «Ти б хотіла, щоб і я була такою черницею, як ти! То була твоя заповітна мрія! – Яке вже там чернецтво! Я терплю твоє анти чернецтво від твоїх 15 років!» [4, с. 136]. Незважаючи на те, що донька змальовується як жінка, що не цурається нічного способу життя у пошуку чоловіка, переклала всі обов'язки на матір, вона своєрідно піклується про свою дитину, даючи настанови як годувати, що читати, і не цілувати у сідницю, висловлює думку, що варто віддати дитину у дитячий садок, тобто замислюється і про її майбутнє. Саме у образі цієї жінки втілюються дві крайні іпостасі жіночності за М. Нестелеєвим – «повія та матір» [8, с.170].

Багатий інтимний досвід героїні новели «Закони жанру і логіка сюжету» у сприйнятті матері є соромом для всієї родини. Вихід за межі пристойності постає викликом традиційним сімейним цінностям. «У новелі описується спроба розірвати замкнуте коло соціальної спровокованості: бабуся все життя любила чоловіка – «ворога народу»; мама все життя терпіла чоловіка – сина репресованого; донька рятується від ролі жертви й обирає закордонне забезпечене життя на протигагу пострадянській причетеності» [6, с. 55-56].

Є. Кононенко неодноразово підкреслює, що «саме старше покоління провокує конфліктні ситуації передусім через те, що нав'язує родині, і не тільки, порядки та поняття часів своєї молодості. Адже батьки часто принципово не бажають сприймати сучасні реалії, а разом із цим і новий світоглядний дискурс» [1, с. 17]. Важливим у цьому контексті образом-характером є образ матері чоловіка. Саме через свекруху розпадає шлюб Нелі Тимченко у новелі «Special woman»: «Під час акту Саша поспішав, боячись, що приїде мама. Коли одружилися, Саша також боявся, що мама в сусідній кімнаті почує. (...) Після того, як Сашина мама розбуркала Нелю після безсонної ночі з дитиною, щоб та негайно йшла протирати для Саші морквяний сік з яблучним пюре, – Неля збрала речі й поїхала до своєї мами» [4, с. 30].

Яна, подруга Гелени – головної героїні новели «Нема раю на землі...», колись збиралась заміж, але через матір нареченого «розладнала» майбутній шлюб: «І його матінка стурбовано запитала майбутню невістку, чи знає вона, що сир на бабку треба перетирати дерев'яною ложкою, крий Боже, не металевую, бо в Адріяши може бути алергія. Яна тоді відповіла, що б'є чоловіків по лобі тою ложкою, яка є пі рукою, чим вмиє розладнала свій майбутній шлюб. І не шкодує про це» [4, с. 50]. Таким чином, дерев'яна ложка стала для неї символом уярмлення жіноцтва у шлюбі. Натомість мати самої Яни постає уособленням нещасної долі матерів, діти яких емігрують: «Мати Яни в сусідній кімнаті не спускає з колін онуки Людоньки, яку завтра вранці заберуть назавжди. А Людонька вередує, поривається за стіл до дорослих» [4, с. 101]. Проблемою шлюбу у циклі новел Є. Кононенко постає дозвіл колишнього чоловіка на вивіз дитини закордон. З цією проблемою зустрілася Неля Тимченко, а Яна з «Нема раю на землі...» проблем немає, бо народила доньку не у шлюбі.

У новелі «Нові колготи» свекруха постає головною жінкою у житті чоловіка головної героїні: «Все їхнє десятилітнє подружнє життя йшло під гаслом: «Дружин у світі багато, мама на землі одна». Найвищий прояв людської любові – то любов матері і сина. Все інше – тваринний інстинкт» [4, с. 161]. Промовисту характеристику пацієнтці Клименко дає лікар Зеленович, порівнюючи її з іншими жінками: «Будьте певні, я допомагаю безкоштовно, якщо це необхідно порядній людині, яка зовсім без грошей. Ваша свекруха не з тих» [4, с. 169].

Є. Кононенко у багатьох новелах переосмислює тему втрати сімейних цінностей у сучасній родині. Не в добрих стосунках із чоловіком і героїня новели «Земляки на чужині»: «Я одружена, але з чоловіком живу лише по релігійних святах» [4, с.86]. «Але пізніше тема розкривається перед читачем значно агресивніше: це вже зовсім інші товарно-грошові виміри людських відносин» [1, с.17]. Так, у новелах «Драні колготи», «Нові колготи» чоловіки свідомо штовхають жінок на prostitucію задля блага родини. О. Ромазан припускає, що Є.Кононенко зобразила кризу жіночої самоідентичності та внутрішньої реалізованості через соціальні умови. «Із текстів стає очевидним, що жінки змушені виживати, незважаючи на наявні таланти та професійні кваліфікації. З іншого боку, жінкам очевидно не приносить щастя «влаштувати» свою долю за рахунок інших» [10, с. 179]

Проекцію на майбутнє українського жіноцтва у новелі «Тридцять третя соната» втілюється в образі Марусі – дівчини-жебракчи, «яка не ходить до звичайної школи, а тільки до музичної» [4, с.97], де її навчає Олеся. «Обдароване дитя бездарної епохи» [4, с.97], – таку характеристику подає Є. Кононенко. «Покладе на інструмент свої червоні пальчики, заграє так, як дівчатка її віку не вміють. Маруся не знає нотної грамоти і не хоче вчити» [4, с.97] трагічність і безвихідь майбутньої долі Марусі підкреслюється її словами: «Я вчусь для душі. В переході все одно, як грати. Аби більше шуму» [4, с.97].

Таким чином, Є. Кононенко у збірці новел «Повії теж виходять заміж» змальовує низку жіночих образів. Більшість з них – інтелігентки, працівники сфери науки, освіти чи культури, але нещасні в особистому житті, часто пригноблені. Їх характери розкриваються у контексті соціально-політичного становища у країні та низці подій у особистому, в основному далеко не радісному, житті. Безпосередньо пов'язані лише перша новела збірки «Повії теж виходять заміж», проте тема prostitucію простежується у багатьох новелах. У кожній героїні свої сімейні цінності, які пов'язані із вихованням у родині, впливом суспільства. Відповідно до цього виокремлюються такі головні іпостасі жінки як дружина, коханка, мати, повія, свекруха. Ці цінності письменницею часто розкриваються та тлі опозицій батьки-діти, у центрі якої виявляється конфлікт, пов'язаний із несприйняттями сімейних цінностей іншого покоління.

Література:

1. Герасименко Н. Мала проза Є. Кононенко як реалістична художня модель українського суспільства межі ХХ–ХХІ ст. / Н. Герасименко // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – № 3. – С. 15-19
2. Заверталюк Н. І. Художня інтерпретація кохання-любові у творах Євгенії Кононенко / Н. І. Заверталюк // «Неподільної краплі питома вага»: Літературознавчі студії. Матеріали до лекцій з курсу «Українська література ХХ – поч. ХХІ століть». – Дніпропетровськ: Пороги, 2011. – С. 194 – 199.
3. Ковалів Ю. Феномен жіночої прози в українській літературі початку ХХІ ст. (на прикладі творчості Євгенії Кононенко) / Ю. Ковалів // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць Інституту повітряного і космічного права та масових комунікацій Національного авіаційного університету. – К.: Університет «Україна», 2009. – Вип. 18. (частина II). – С. 268 – 276.
4. Кононенко Є. Повії теж виходять заміж. Новели / Є. Кононенко. – Львів: Кальварія, 2006. – 192 с.
5. Крупка М. Інваріанти художнього простору сучасної жіночої прози (Євгенія Кононенко) / М. Крупка // Житомирські літературознавчі студії. – 2013. – Вип. 7. – С. 270 – 282.
6. Крупка М. Конфлікт поколінь як сутнісна ознака посттоталітарного буття в малій прозі Євгенії Кононенко / М. Крупка // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – 2010. – Том 141, № 128. – С. 52 – 56.
7. Лебідь Н. Шоку не буде [Електрон. ресурс] / Н. Лебідь // Україна молода. – 2009. – 7 жовтня – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1506/164/52993/>
8. Нестелеев М. А. Повія як трагічна душа міста в контексті української літератури / М. А. Нестелеев // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 2 (261). – Ч. I. – С.167 – 171.
9. Рибалко І. В. Новочасна українська література: кінець ХХ – початок ХХІ ст.: навч. посібник / І. В. Рибалко, В. Т. Ткач. – Дніпро: НМетАУ, 2016. – 50 с.
10. Ромазан О. Дилема сім'ї та жіночої самореалізації у творчості Є. Кононенко та Е. Тайлер (під кутом рецептивної естетики) / О. Ромазан // Studia Methodologica: альманах. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – Вип. 24: Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології. – С. 176 – 180
11. Супрунець Н. П. «Жіночі голоси у вітчизняній літературі»: метод. поради на допомогу популяризації сучас. укр. худож. кн. / Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської; уклад. Н. П. Супрунець. – Донецьк: Сх. вид. дім, 2008. – 24 с.

-
12. Тарасюк Г. «Нема раю на всій землі», або Проза життя Євгенії Кононенко без імітацій [Електрон. ресурс] / Г. Тарасюк // Як справи Київ. – 2004. – 19 листопада, № 195. – Режим доступу: <http://kakdela.kiev.ua/17381/art/2046.html>
  13. Тимошенко А. О. Моделі конструювання жіночої гендерної ідентичності в новелістиці Євгенії Кононенко / А. О. Тимошенко // Актуальні проблеми філології. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12-13 грудня 2014 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 39 – 42.
  14. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років XX століття: Монографія / С. О. Філоненко. – К., Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. – 156 с.
  15. Хамедова О. Наративні моделі малої прози Є. Кононенко / О. Хамедова // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – 2012. – Вип. 18. – С. 150 – 158.
  16. Христо В. Творчість Євгенії Кононенко в контексті сучасної української прози / В. Христо // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство). – 2016. – № 1 (17), травень. – С. 315 – 318.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: toma.lntu@ukr.net,
sensorlutsk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-55-57

Николок Т. В., Шкляєва Н. В. Комп'ютерна термінологія: особливості перекладу та зміни семантики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 55–57.

УДК 811'373:811

**Николок Тамара Володимирівна,
Шкляєва Наталія Володимирівна,**
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЗМІНИ СЕМАНТИКИ

У статті досліджено особливості комп'ютерної термінології. Проаналізовано сучасні англо-українські словники та з'ясовано найчастотніші випадки перекладу термінологічних одиниць. Виявлено специфічні риси перекладу в науковій літературі, публіцистичних джерелах та розмовно-побутовій мові. З'ясовано ознаки втрати первинного значення терміна у віртуальному спілкуванні. Виявлено три етапи реалізації терміна в українській мові: переклад, уживання в науковій мові; вживання в публіцистичному мовленні (журнали, блоги); вживання в щоденному віртуальному спілкуванні (сленг).

Ключові слова: термін, терміносистема, лексема, термінологічні одиниці, транскодування, транслітерація.

**Николок Тамара Владимировна,
Шкляева Наталья Владимировна,**
Луцкий национальный технический университет, г. Луцк

КОМПЬЮТЕРНАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ: ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА И ИЗМЕНЕНИЯ СЕМАНТИКИ

В статье исследованы особенности компьютерной терминологии. Проанализированы современные англо-украинские словари и выявлено наиболее частые случаи перевода терминологических единиц. Выявлены специфические черты перевода в научной литературе, публицистических источниках и разговорно-бытовой речи. Выяснено признаки потери первоначального значения термина в виртуальном общении. Виявлено три етапа реалізації терміна в українському мові: переклад, використання в науковій мові; використання в публіцистичній мові (журнали, блоги); використання в щоденному віртуальному спілкуванні (сленг).

Ключевые слова: термин, терминсистема, лексема, терминологические единицы, транскодирование, транслитерация.

**Tamara Nykoliuk,
Nataliia Shklyaiieva,**
Lutsk National Technical University, Lutsk

COMPUTER TERMINOLOGY: TRANSLATION PECULIARITIES AND SEMANTIC TRANSFORMATIONS

The features of the interpretation of the term «term» and various ways of its interpretation at different stages of the development of linguistics are explored. The term «term» is found in usage as an monosemantic and strict notion. It's found out that the term «terminosystem» is been interpreted by researchers in different ways and sometimes it doesn't differ from the commonly used vocabulary. The usage features of computer terminology are studied. Many terms have synonymous matches, that breaks the widespread interpretation of the term as monosemic. The modern English-Ukrainian dictionaries are analyzed. The most common methods of terminology units translation are found out, namely: transcoding, copying, equivalent interpretation. Neologisms transcoding occurs in the target language when in the culture and, in particular, in the science there is no corresponding notion and the corresponding translation equivalent, and the interpreter can't pick up the right words. A large number of available transcribed lexemes exist due to the rapid development of computer technology. The specific translation features in the scientific literature, journalistic sources and common language are discovered. The primary meaning of the terms is lost in the virtual communication. Three stages of realization of the term are discovered in the Ukrainian language: translation, usage in the scientific language; usage in journalistic speech (magazines, blogs); usage in daily virtual communication (slang). It is determined that between the first and the last stage there are such structural changes of the terminology system that the term loses all the original features and receives a completely new pronunciation. The terms do not just get a new meaning, but also are simplified and shortened. Computer slang is one of the most dynamic area of vocabulary change. Analyzing the language of modern forums, one can discover the absolute transformation of terminology.

Key words: term, terminology system, lexeme, terminology units, transcoding, transliteration.

Мовним вираженням спеціального поняття, на думку більшості дослідників, є термін. Термінологічність – основна стилізова риса наукового стилю, інформативне ядро лексики.

Терміни, терміносистеми стали об'єктом вивчення багатьох дослідників, як-от Герд О. [2], Головін Б. [3], Лейчик В. [7], Лотте Д. [8], Реформатський О. [11], Суперанська А. [13] та ін., які трактували поняття по-різному. Наприклад, Д. Ушаков запропонував таке визначення поняття «термін»: 1. ... поняття, виражене словом (філос.); 2. Слово, яке є назвою строго визначеного поняття; спеціальне слово, вираз, прийняте для позначення чогось у тому чи іншому середовищі, професії [14, 128].

На той час, коли з'явилось це визначення, дослідники ще чітко не диференціювали терміни, професіоналізми та номенклатурні назви. Із розвитком лінгвістичної науки окреслилось точніше визначення терміносистеми (праці В. Винокура, Д. Лотте) і терміни почали понятійно строго відмежовувати від загальноживаних слів. Однак, до цього часу поняття має чимало тлумачень: Ахманова О.С. запропонувала таке його визначення: «термін...слово чи словосполучення спеціальної

(наукової, технічної і т.п.) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [2, 11].

Даниленко В.П. також визначає термін як «... слово (чи словосполучення) спеціальної сфери застосування, яке називає спеціальне поняття» [5, 12].

Із часом у науці у визначенні терміна була прийнята думка О. Реформатського, що окреслював поняття (термін) як моносемічну, точну, стилістично нейтральну та позбавлену експресії одиницю [11, 25].

До цього часу все ж ключовим у визначенні терміна як поняття багатьма науковцями є думка про однозначність термінології, моносемію.

Терміни вважаються найбільш інформативними одиницями на рівні слова, найменуваннями особливого роду, що позначають поняття спеціальної сфери людської діяльності. Основне джерело появи термінології в українській мові – запозичення, переклад.

Окрім проблеми визначення поняття «термін» є ще одне – наукове визначення та диференціація комп'ютерної терміносистеми, адже вона вважається чи не найдинамічнішою. Учені з'ясували, що при перекладі комп'ютерної лексики часто застосовуються транслітерація, змішане транскодування, адаптоване транскодування, калькування. Рідше переклад комп'ютерних термінів можливий шляхом опису значення. Такий прийом застосовується переважно під час перекладу авторських термінів-неологізмів, зазначених у лапках.

Найпростішим способом перекладу терміна є транскодування. Дослідники, аналізуючи шляхи перекладу англійських комп'ютерних термінів українською, роблять висновки про те, що транскодування неологізмів відбувається в перекладі тоді, коли немає відповідника, не можна підібрати відповідний перекладний еквівалент, щоб передати зміст поняття. Еквівалентний переклад той, при якому зміст англійського слова повністю відповідає значенню одного українського, він поширений при перекладі англійських комп'ютерних термінів, хоча в українській мові існує небагато відповідників: *keyboard* – клавіатура; *memory* – пам'ять; *message* – повідомлення.

Мета статті – проаналізувати терміни англійської комп'ютерної лексики. Завдання – з'ясувати способи перекладу англійських комп'ютерних термінів та семантичне поле їх уживання.

Аналізуючи сучасні англо-українські словники комп'ютерних термінів, можна помітити, що більшість слів англійської перекладаються способом транскодування. Так, досліджуючи лексичний склад одного зі словників в Інтернеті, що містить триста термінологічних одиниць, виявлено чимало перекладених слів саме таким методом: *accessory* – аксесуар, належність; *active* – активний, поточний; *address* – адреса, унікальний ідентифікатор або номер, який надають пристрою або об'єкту для операції з ним; *archive caps* – кепс, великі літери; *cartridge* – касета, картридж; *cluster* – кластер; *disk* – диск; *display* – дисплей; *hacker* – хакер; *hertz* – герц; *logic* – логіка; *megabit* – мегабіт; *megabyte* – мегабайт; *menu* – меню; *minicomputer* – міні-комп'ютер; *modem* – модем; *video adapter* – відеоадаптер; *virus* – вірус.

Доволі часто при перекладі застосовується метод калькування: *active file* – активний файл; *export file attribute* – атрибут файлу; *file specification* – специфікація файлу; *absolute value* – абсолютне значення; *access code* – код доступу; *active file* – активний файл; *active window* – активне вікно; *address register* – адресний регістр; *address space* – адресний простір; *arithmetic logic unit* – арифметично-логічний пристрій; *central processing unit* – центральний процесор; *closed file* – закритий файл; *color printer* – кольоровий принтер; *computer program* – комп'ютерна програма; *digital computer* – цифровий комп'ютер; *disk driver* – драйвер диска; *disk operating system* – дискова операційна система; *electronic mail* – електронна пошта; *electronic music* – електронна музика; *hard copy* – тверда копія; *hard disk* – жорсткий диск; *key code* – код клавіш; *laser printer* – лазерний принтер; *line adapter* – адаптер лінії; *line number* – номер рядка; *magnetic disk* – магнітний диск; *monochrome display* – монохромний дисплей; *nonimpact printer* – безударний принтер; *read-only* – тільки зчитування; *root directory* – кореневий каталог.

Еквівалентний переклад, хоч і не такий поширений, як транскодування, але застосовується доволі часто: *accept* – приймати; *addition* – додавання; *alarm* – тривога; *alert* – сигнал попередження, застереження; *align* – вирівняти; *allocate* – виділити, розміщати, розподіляти; *array* – масив; *arrow* – стрілка; *assign* – присвоювати, призначати; *available* – доступний, наявний; *backup* – резерв, резервувати; *browse* – продивлятися; *brush* – пензель; *bus* – шина; *cancel* – відмінити; *capture* – введення (із цифровим кодуванням); *clock* – генератор, годинник; *editor* – редактор; *erase* – витерти; *logout* – вихід системи, кінець сеансу; *mode* – режим; *path* – шлях, маршрут; *reboot* – перезапуск; *spacebar* – клавіша пропуск; *verify* – перевіряти.

Велика кількість наявних транскрибованих лексем пояснюється швидким розвитком комп'ютерних технологій: у сучасних журналах щотижня з'являються новинки, тому зрозуміло, що в умовах такої технологічної революції кожне нове явище має отримати назву. Зазвичай ця назва – оригінальний варіант терміна.

Прикметно, що чимало термінів мають синонімічні відповідники, чим порушують поширене трактування поняття як моносемічного, як-от: *subscriber*, *user* – абонент; *screen*, *shield* – екран, при чому кожен із зазначених лексем може перекладатись у різний спосіб.

Крім того, у новому мовно-комунікативному середовищі вони набувають зовсім інших відтінків значень, переносних (метафоричних). Очевидно, що це відбувається через відсутність стандартизованої комп'ютерної термінології.

Перегляд сучасних публіцистичних молодіжних видань дозволив зробити висновок про семантичні зміни термінології в новому комунікативному (публіцистичному) середовищі.

Аутентифікація, інфа, серфінг, технологія «подвійного стека», ідентифікатор, інтерфейс, мережеві оболонки, процесор; івент; відеокарти сімейства Radeon, шина пам'яті; роз'єми; тактова частота; відео ядро – терміни, що часто застосовуються в сучасному виданні про нові технології. Вони переважно вживаються в прямому значенні: «На сьогоднішній день більшість пристроїв, які підключаються до мережі Інтернет, не мають сумісності з IPv6. Правда, завдяки технології “подвійного стека” все, що покладається на IPv4, збереже працездатність у майбутньому» [12].

Найбільше терміни втрачають своє первинне значення, а то й зовсім змінюють звучання, коли використовуються в розмовно-побутовій лексиці. Комп'ютерний сленг – чи не найдинамічніша сфера зміни лексики. На думку деяких дослідників, до основних способів утворення сленгу належать такі: калька (повне запозичення); напівкалька (запозичення основи);

фонетична мімікрія; переклад: а) з використанням стандартної лексики в особливому значенні; б) з використанням сленгу інших професійних груп».

Аналізуючи мову сучасних форумів, можна зробити висновок про абсолютну трансформацію термінології: «Потрапити навіть на підтримку легасі – це гарний шанс прокачатись, а далі шукати цікаві вакансії на інші класні проекти з новими технологіями. І ще одна порада, паралельно з Java качайте JS і якийсь його фреймворк по типу (Angular 2/4) або лібу(React, Vue). Зараз все частіше хочуть Full-stack для розробки SPA, тобто щоб людина могла працювати і на back і на front, підмінити тиммейта у разі відсутності». «...тому що в проектах важливе seo, а значить сервер-сайд рендерінг. Звичайно, бек вісить на ресті, графі, сокетах, але там лампова похапешечка (до цих пір), пітон, рельси, го. Або взагалі нода і рендерить апікейшин і транспрт, і бізнес логіка. Навіть високі навантаження в синтезі з jvm вирішують із допомогою скали (монобанк) чи кложі (модна каста)» [9].

Явище спрощення термінів у віртуальному спілкуванні можна пояснити потребою швидкої комунікації, спонтанного мовлення. Чимало з них утворюється як результат метафоричного, асоціативного мислення: *computer* – комп; *to delete* – зносити; *to connect two computers* – шлангувати; *hard disk* – гвинт; *driver* – дрова; *megabyte* – метр [9].

Отже, термін від запозичення до сленгу проходить кілька трансформацій: 1 – Запозичення (переклад) – уживання в спеціальній (науковій літературі); 2. – Уживання в молодіжній пресі (публіцистичний стиль); 3. – Уживання в розмовно- побутовому мовленні (віртуальне спілкування).

Між першим та останнім етапом відбуваються такі зміни в структурі терміносистеми, що лексема втрачає всі первинні ознаки та набуває абсолютно нового звучання.

Література:

1. Ахманова О. Лингвистические проблемы перевода / О. Ахманова, В. Задорнова // Сборник статей МГУ. – Вып.4. – М., 1981. – С. 11 – 27.
2. Герд А. Язык науки и техники как объект лингвистического изучения / А.Герд // Филологические науки. – М., 1986. – № 2. – С. 48 – 56.
3. Головин Б. Лингвистические основы учения о терминах: Учебное пособие для филологических спец. вузов / Б. Головин, Р. Кобрин. – М.: Высшая школа, 1987. – 104 с.
4. Даниленко В. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / В. Даниленко – Свердловск, 1991. – 155 с.
5. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову / В.І. Карабан. – К.: Політична думка, 1997. – 300 с.
6. Короткий англо-український тлумачний словник з комп'ютерної техніки / Уклад. Ю.П Савенко., А.А Довгань, В.В. Ткаченко. – Суми: Сумський національний аграрний університет, 2012. – 50 с.
7. Лейчик В. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. Лейчик. – М.: КомКнига, 2009. – 256 с.
8. Лотте Д. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. Лотте – М.: Наука, 1981. – 149 с.
9. Луцька дошка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://board.lutsk.ua/topic/219457-java-dev-y-lucьky/>
10. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов / Ж. Марузо. – М.: Иностранная литература, 1960. – 436.
11. Реформатский А.А. Введение в языкознание. Учебное пособие для переводческих институтов. / А.А. Реформатский. – М., 1960. – 431 с.
12. Свіжі новини інформаційних технологій. Itechnology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itechnology.org.ua>
13. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская. – М., 1989. – 158 с.
14. Толковый словарь русского языка / Д.Н. Ушаков. – М.: Аделант, 2013. – 800 с.
15. Ярошук Л. Комп'ютерний сленг як форма молодіжного спілкування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Larysa_Yaroshchuk.pdf

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: nickolayeva-31@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-58-61

Ніколаєва І. В. Американський вимовний стандарт та регіональні типи американської вимови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 58–61.

УДК 811.111.2'282.3(73)

Ніколаєва Ірина Василівна,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

АМЕРИКАНСЬКИЙ ВИМОВНИЙ СТАНДАРТ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ТИПИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВИМОВИ

Стаття присвячена проблемі вимовного стандарту в американському варіанті англійської мови. Розкривається залежність варіативності американської вимови від соціально-територіальних та освітніх характеристик вимови. Мовлення освіченої частини суспільства розглядається як стандарт. Аналізуються три типи стандартної вимови: Південна, Північна та вимова Мідленду. Зразком американської вимови визнається мовлення дикторів радіо і телебачення, представлено загальноамериканським типом вимови.

Ключові слова: вимовний стандарт, національний та регіональний стандарт, вимова, регіональні та соціальні відмінності, варіативність.

Николаева Ирина Васильевна,

Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана, г. Киев

АМЕРИКАНСКИЙ ПРОИЗНОСИТЕЛЬНЫЙ СТАНДАРТ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ТИПЫ АМЕРИКАНСКОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ

Данная статья посвящена проблеме произносительного стандарта в американском варианте английского языка. Раскрывается зависимость вариативности американского произношения от социально-территориальных и образовательных характеристик произношения. Речь образованной части общества рассматривается как стандарт. Анализируются три типа стандартного произношения: Южное, Северное и произношение Мидленда. Образцом американского произношения признается речь дикторов радио и телевидения, представленная общеамериканским типом произношения.

Ключевые слова: произносительный стандарт, национальный и региональный стандарт, произношение, региональные и социальные различия, вариативность.

Iryna Nickolayeva,

Kyiv National Economic University named after V. Getman, Kyiv

AMERICAN PRONUNCIATION STANDARD AND REGIONAL TYPES OF THE AMERICAN PRONUNCIATION

This article is devoted to the problem of the pronunciation standard in American English. It reveals the fact that the variation in American pronunciation depends on social, regional features in pronunciation. The question of standard pronunciation is considered from the second point of view – educational.

The standard of American English is the General American pronunciation of radio and TV announcers. This study analyzes pronunciation of the radio and TV announcers, which is supposed to be characterized by the presence of a certain pronunciation standard. The association of speakers in certain sociolinguistic communities can vary depending on the territorial specifics and depend on whether the sociolinguistic community is non-regional or regional.

Types of pronunciation are analyzed as to be not fixed and unchanged, but which allow many linguistic variables which are used (consciously or not) when adapt to the changed social situation in which the speakers turn out to be. American English is examined as a complex unity of some hypothetical, national pronunciation norm, regional standards of educated sections of society and dialects of less educated, lower social groups. The regional standard is analyzed as a variant of the national standard. Classification of regional standards and the definition of a standard recognized by almost all linguists is described. The features and areas of its usage are characterized.

Key words: pronunciation standard, national and regional standard, pronunciation, regional and social differences, variation.

В ході аналізу теоретичної літератури з питання проблеми вимовного стандарту в США виявилася деяка обережність лінгвістів у визначенні та характеристиці поняття вимовного стандарту.

Метою роботи є дослідження та аналіз проблеми вимовного стандарту в американському варіанті англійської мови.

Актуальність представленої статті визначається нагальною потребою розкриття залежності варіативності американської вимови від соціальних, територіальних та освітніх характеристик вимови.

Вивчення питання вимовного стандарту в США представлено у роботах таких дослідників як У. Лабов, Д.А. Шахбагова, Т.У. Шевченко, В.Н. Ярцева, А. Назарова, С.Личаная, J.C. Wells.

При визначенні усталених і визнаних форм мови термін «стандарт» в роботах українських авторів, як правило, не вживається. Цьому поняттю у вітчизняній літературі відповідає поняття норми, яка представляє собою «сукупність найбільш стійких традиційних реалізацій мовної системи, відібраних і закріплених у процесі суспільної комунікації» [2, с. 337]. На рівні звукової системи мови норма визначається як відпрацьована форма єдиної літературної мови, яка підпорядковується законам і правилам і тому прийнята в певному мовному колективі [3, с. 20].

Вітчизняні автори визнають стандартною ту вимову, яка регулюється орфоепічною нормою (або вимовною нормою, або вимовним стандартом), а та, в свою чергу, визначає інвентар варіантів, межі варіювання, а також прийнятні і неприйнятні варіанти вимови.

Важливо відзначити, що стандарт включає в свій інвентар вимовні форми, які відображають основні тенденції в вимові. Це вимова, яку використовують освічені люди і яка є типовою для дикторів радіо і телебачення; вона зареєстрована в вимовних словниках як «правильна», «коректна».

При визначенні поняття «мовний стандарт» сучасні американські лінгвісти відчувають труднощі і вживають термін «стандарт», як правило, по відношенню до усталених форм писемного мовлення [5, с. 6]. Так, стандартний американський варіант англійської мови визначається як форма, що включає в себе ті варіанти мови, які є національно прийнятими: національну письмову мову зі своїми стилями і майже всі регіональні форми розмовної мови, які не порушують канон писемної мови. При цьому існують труднощі визначення вимовного стандарту, однак визнається його існування.

Проте, Дж. Хартман в передмові до словника DARE зазначає, що американська англійська, якою говорять диктори радіо і телебачення, розвивається як «неофіційна норма» (informal norm), хоча вона і не має тієї ж сили і визнання, як RP (Received Pronunciation) в Англії.

Подібну думку висловлюється в роботах Д. Престона і Р. Шая, які визначають мовний стандарт як фіксовану, усталену і визнану норму мови, що служить зразком, за яким всі мовці моделюють своє мовлення. При цьому, визнаючи існування стандарту, автори відзначають, що більшість мовців на американській англійській використовують у своєму мовленні як стандартні, так і нестандартні вимовні форми. І, виявляється, легше виявити форми, які не є стандартними, ніж охарактеризувати сам стандарт. Зауважимо, що різниця між стандартом і нестандарт не має нічого спільного з різницею між формальною і розмовною мовою, так як стандартна англійська має і розмовні, і офіційні варіанти.

Труднощі у визначенні вимовного стандарту викликає той факт, що не існує ідеальної і досконалої форми мови, до якої б прагнули всі мовці. У пошуках стандарту люди повинні виходити з того, що будь-який стандарт складається з реального розмовного його використання будь-якої групою людей.

При визначенні стандарту слід враховувати наступні положення, висловлені різними лінгвістами:

- 1) мова є стандартною, коли вона є загальнопринятною в повсякденному використанні серед людей;
- 2) мову неможливо піддати точному виміру, і не існує абсолютного стандарту вимови. Вимова варіюється від регіону до регіону, від класу до класу, від особистості до особистості, відповідно піддаючись регіональним, соціальним і індивідуальним відмінностям. Існують лише варіанти, які прийнятні в країні, і ті, які не прийнятні. Іншими словами, стандартна вимова не є фіксованою і незмінною.

Стандарт визначається, виходячи з двох точок зору: 1) географічної; 2) соціальної. У процесі становлення географічного стандарту мови вибір падає на мову жителів якого-небудь одного району чи населеного пункту, згодом ця мова стає зразковою. Жителі певної країни починають розглядати певну місцевість як центр їх національного життя і культури (наприклад, стандартний французький діалект Парижа).

В Америці склалася інша ситуація. Тут не може бути вибрано певне місто або район в якості джерела стандартної мови. У них немає визнаного місця або центру національного життя і культури, і, отже, вони не піднімаються до позиції стандарту мови будь-якого міста чи штату.

При відсутності місцевого географічного стандарту можна поставити питання про стандартну мову країни в цілому. Однак в США також не можна говорити про єдиний вимовний стандарт. У США існує національний стандарт і кілька регіональних стандартів американського варіанту англійської мови, чії норми можуть конфліктувати один з одним. Пояснюється це історичним збереженням деяких регіональних відмінностей, що забезпечувалося великою відстанню між ранніми центрами поселень, а також сильним розходженням між колоніями. Мова будь-якого американця має риси, які дозволяють включити її в широкую класифікацію вимови: східну, західну або південну. У більшості мовців місцеві характеристики є більш показовими.

Отже, в якості підсумку обговорюваної тут проблеми необхідно відзначити, що аналіз літератури переконує нас в тому, що більшість американських і вітчизняних лінгвістів більш схильні до вичленювання так званих регіональних стандартів, які можуть розглядатися як прийнятні вимовні норми в даному конкретному ареалі, як варіанти національного стандарту, які мають з ним більше схожих рис, ніж відмінностей. Іншими словами, регіональний стандарт має більше рис, які постійно присутні в нормі, ніж тих, які знаходяться в суперечності з нею.

Питання стандартної мови може бути розглянуто і з другої точки зору – соціальної або освітньої. Адже саме мова освіченої частини суспільства має право на розгляд в якості стандартної.

Тут здається доречним представити думку соціолінгвістів, які відзначають тісний взаємозв'язок соціальних характеристик мови з територіальними [1, с. 112]. Соціальні особливості мови так чи інакше виявляються тільки на тлі регіональних особливостей вимови, і говорити про чисто соціальні типи вимови навряд чи можливо. Тому вітчизняні соціолінгвісти кажуть, як правило, про соціально-територіальні типи вимови, маючи на увазі первинність регіональних рис щодо соціальних особливостей вимови. Відомо, що чим вищий соціальний статус і рівень мовця, тим менше в його мові регіональних рис. Однак територіальні особливості вимови притаманні практично всім носіям мови [4, с.45].

Багато робіт соціолінгвістів знаходяться під впливом соціологічного вивчення мови, мета якого – розуміння ролі вимови як соціолінгвістичного маркера. Термін, який використовується для вимови, яка характеризує мовлення цілої соціальної групи, що говорить в певному стилі, називається соціолектом. Соціолект розглядає мовця як члена певної соціальної групи, наприклад, можна говорити про соціолекти в мові дикторів засобів масової комунікації. Відомо, що професія, вік і стать мовця, що визначають соціальний статус людини, його соціокультурний рівень, впливають на мовленнєву поведінку людини. Однак основним стратифікуючим фактором, безумовно, є рід занять, тому що статус людини визначається саме його діяльністю, функцією в суспільстві.

В даному дослідженні аналізується мова дикторів радіо, яка, як передбачається, повинна характеризуватися присутністю певного вимовного стандарту. Об'єднання мовців в певні соціолінгвістичні спільноти може варіюватися в залежності від територіальної специфіки та залежати від того, чи є соціолінгвістичне співтовариство нерегіональних або регіональним.

Типи вимови не є фіксованими і незмінними, а допускають багато лінгвістичних змін, які використовуються (свідомо чи ні) при адаптації до зміненої соціальної ситуації, в якій опиняються мовці. Зміна соціальних факторів включає такі деталі,

як відносний статус мовця і слухача, близькість їх знайомства, мета зустрічі. Однією з реакцій мовця може бути ступінь неформальності прийнятого стилю мовлення.

Таким чином, американська англійська – це складна єдність якоїсь гіпотетичної, національної вимовної норми, регіональних стандартів освічених верств суспільства і діалектів менш освічених, нижчих соціальних груп. Регіональний стандарт є варіантом національного стандарту.

Підводячи підсумок, відзначимо, що стандарт – це термін, який використовується в соціолінгвістиці для співвіднесення з престижним варіантом мови, якою розмовляють всередині мовного співтовариства, який використовується у пресі та є найприйнятнішим у навчальній практиці, в тому числі для викладання рідної мови і для навчання іноземців. Це вимова, на якій говорять освічені люди, тобто асоціюється з вимовою людини, що має високий професійний статус: саме цей тип вимови використовується в засобах масової комунікації. Таким чином, стандарт не належить ні до однієї території, і його носії можуть говорити з «регіонально-стандартним акцентом», що є нормою для даної території.

Велика варіативність в сучасній американській вимові є результатом лінгвістичних змін через соціальну і регіональну варіативність. Ця ситуація ускладнена фактом історичного переміщення американської англійської, міграцією і мобільністю його носіїв. Соціальні та регіональні варіанти, що існували в британській англійській, змішувалися один з одним і з іншими мовами, породжуючи американський варіант англійської мови.

Вимова американської англійської почала складатися в XVII в. як змішання сучасних форм британської англійської того часу, але не всі регіональні варіанти були рівно представлені. Перші колоністи в основному приїжджали з південно-східної Англії, поселенці з інших регіонів Англії, Шотландії та Ірландії переїхали до кінця XVII в. і до початку XVIII ст. Не всі соціальні варіанти британської англійської були також представлені в рівній мірі. Основна частина переселенців була членами нижчих і середніх класів. Сам склад американського населення сприяв вживанню тих чи інших соціальних і регіональних варіантів мови.

XVIII ст. став періодом становлення норм англійської мови і в Англії, і в Новому Світі. Упорядкування та формалізація відповідно до стандартів і правильності, продиктованими логікою, латинської граматики і європейською культурою, міняли суспільне ставлення до мови. У той же час американський середній клас збільшувався і посилювався процес його освіченості. Пізніше з'явилися спроби американізувати мову, особливо завдяки Н. Вебстеру, автору енциклопедичного словника і орфографічного довідника американського варіанту англійської мови. Це був період самоствердження національних форм існування мови в США.

До кінця XVIII в. певні регіональні відмінності, так само як і «американський» акцент стали помітними.

Коли з'явилася стандартна мова освічених людей, деякі особливості вимови були виключені з їх мови, але регіональні варіанти стандарту допускалися (що збереглося і до цього дня). З розвитком освіти йшла тенденція до встановлення «правильності» мови. Регіональні стандарти вимови все ще допускалися, але почала приділятися увага «більш правильному мовленню».

Сполучені Штати все ближче підходили до того, щоб вибрати стандарт для країни. Вплив Бостона, який був місцем вищої освіти, відчувалося на більшій частині країни. Громадська освіта сильно впливала на зменшення варіативності всередині регіонів. Збільшення числа регіональних університетів, де відбувалося змішання вимовних типів в мові багатьох молодих мовців, також вплинуло на те, щоб зрівнялися варіанти вимови не тільки всередині регіонів, а й за їх межами. Порівняно небагато американців провели своє життя в одному місці, а якщо навіть і провели, то навряд чи вони уникли контактів з американцями з інших місць. В результаті цього люди різних соціальних класів, багато переміщалися по країні і ті які отримали вищу освіту, зберігали менше регіональних і місцевих типів вимови, ніж їхні батьки.

Розвиток найбільших міських центрів, заповнених високо мобільним і соціально розділеним населенням, змінювало старі зразки мовлення. У процесі стандартизації вимови величезну роль зіграв вплив стандарту радіо і телебачення. Таким чином, процес утворення національної стандартної вимови почав відбуватися в загальнонаціональних масштабах через суспільне утворення, високу мобільність і комунікацію, допускаючи регіональну варіативність вимови.

Отже, американська вимова сьогодні неоднорідна. Варіанти в американській вимові трактуються багатьма лінгвістами з точки зору регіональних стандартів. Щоб показати американські регіональні відмінності у вимові, більшість лінгвістів вказують на три типи вимови. Це, перш за все, Північ і Південь з найбільшим ступенем розбіжностей між ними і Захід, де варіативність має досить розмитий характер.

Приблизно до середини 40-х рр. нашого століття серед американських лінгвістів була поширена точка зору, що в американському варіанті англійської мови існують три основні типи вимови: східний, південний і загальноамериканський (відомий також під назвою Середнезахідний або північно-західний), які практично не «конфліктують» один з одним. Східний тип – це «безерна» вимова Бостона, Східної Нової Англії і міста Нью-Йорка. Південний – це «безерна» вимова рівнинних штатів півдня. Загальноамериканський – включає в себе безліч американських типів вимови іншої частини США, що не мають чітко виражених особливостей сходу і півдня. Цю класифікацію можна знайти у Уельса [6, с. 38]. Географічно GA (General American) охоплює всю країну від штату Огайо через Середній Захід до Тихоокеанського узбережжя. Незважаючи на існування регіональних відмінностей у вимові, багато лінгвістів визнають, що однією з найбільш істотних рис, що характеризують американську вимову, є процес стирання регіональних відмінностей, а також процес їх вирівнювання і генералізації. Фахівці вказують на високу однорідність вимови в АЕ.

Чим далі на захід, тим більше однорідність мовлення. Це можна пояснити тим, що східне узбережжя і південь США, обжиті переселенцями з Європи набагато раніше, ніж середній захід, південний захід і тихоокеанське узбережжя, мають набагато більш чітко виражені регіональні та соціальні особливості вимови. При цьому міста, як правило, відрізняються складним переплетінням різних варіантів вимови, які часто відмінні від тих, що є в оточуючих їх сільських територіях.

Регіональні стандарти і діалекти поступово зливаються один з одним, при цьому кожен регіон, зберігаючи свої власні індивідуальні риси, прагне взяти щось спільне, характерне для більшого числа місцевостей.

Як відомо, процесу конвергенції сприяє цілий ряд факторів: 1) демократизація освіти; 2) висока популяризація вимовної норми через засоби масової комунікації (радіо, телебачення); 3) висока внутрішньо- і міжнаціональна мобільність населення.

Отже, повертаючись до описаної вище класифікації регіональних стандартів і визначення стандарту, визнаного багатьма лінгвістами, охарактеризуємо риси і області його використання.

Три типу стандартного вимови американської англійської (Північна, Південна і вимова Мідленду) не є рівними за важливістю. Можна з упевненістю сказати, що вимова південних штатів США, наприклад, не є стандартною вимовою американської англійської. Південний тип специфічний тільки для цієї території і не поширений на Півночі.

Також відомо, що більшість типових особливостей американської вимови є характерними і для Півночі, і для Мідленду. Мідленд має кілька рис, які не виявляються в північному типі вимови.

Цікавий мовний статус загальноамериканського типу вимови (GA). Загальноамериканська вимова – приклад нерегіонального акценту, для характеристики вимови по всій території США, коли мова не є територіально забарвленою. Термін GA дуже часто використовується, але не завжди правильно вживається (it is much used and abused) і співвідноситься з мовленням західної частини країни (включаючи Техас і Оклахому і велику територію на схід від Міссісіпі, на північ від річки Огайо).

Загальноамериканський тип вимови майже всі лінгвісти співвідносять з «радіомовною» англійською, яка використовується дикторами радіо та телебачення на території США. У «Random House Dictionary of the English Language» термін «загальноамериканська вимова» визначається як вимова американської англійської, в якій проявляються деякі регіональні особливості: більшість дикторів радіо і телебачення Сполучених Штатів використовують загальноамериканський тип вимови. GA використовується в науковій, діловій та культурній сферах.

В даний час майже всіма лінгвістами визнається існування «неофіційного стандарту американської вимови». Американська англійська у вживанні професійних дикторів радіо і телебачення розвивається як неофіційна норма, при цьому наголошується, що на відміну від загальноамериканського типу вимови південний тип і вимова Мідленду залишаються регіональними стандартами американської вимови.

Останнім часом в США диктори радіо і телебачення почали проявляти більшу варіативність регіональних мовленнєвих зразків. Нововведення з різних регіонів повільно з'являються на телебаченні і радіо. І в той же час нові форми вимови можуть реалізуватися в засобах масової комунікації так само часто, як і в мовленні більшості освічених людей.

Традиційно диктори національного радіо кажуть в основному із західною, північною або з вимовою Північного Мідленду, де існує більше схожих рис, ніж відмінностей. Диктори, як правило, проходять спеціальну підготовку в так званих *pronunciation groups*, щоб їх вимова прийняла риси цих типів вимови. Існує безліч вимовних довідників, що пропонують правильну вимову.

Мовний довідник NBC, зокрема, служить в якості допомоги по стандартній загальноамериканській вимові. У передмові до довідника автори відзначають, що працівникам радіо і телебачення слід бути дуже уважними до своєї вимови, щоб «не обманювати» очікувань публіки. У дикторів, які є свого роду носіями вірцевої вимови, є зобов'язання не тільки пред'явити слухачеві новини, але також і вимовляти їх правильно.

Незважаючи на те, що з'являється регіональна варіативність у вимові в засобах масової комунікації, консервативний стандарт зберігається заради загального розуміння і правильності. Регіональний же варіант вимови, в свою чергу, може бути почутий в різного роду інтерв'ю, коли правильність і розбірливість не настільки істотні. Це пов'язано з тим, що вживання національної та регіональної норм залежать від стилю мовлення. Так, при читанні новин від диктора потрібна максимальна увага до своєї вимови, а в жанрі бесіди вимога до правильної вимови слабшає і можна очікувати вимову регіонального стандарту.

Таким чином, в даний час визнається існування в США національного стандарту вимови і регіональних стандартів вимови. При цьому зразком англійської вимови є мовлення дикторів радіо і телебачення, яке представлено загальноамериканським (північним) типом вимови. Північний регіональний стандарт, поряд з наближеним до нього типами вимови Мідленда і Заходу, є найбільш поширеною і регіонально нейтральною вимовною формою, яка, завдяки популяризації її на радіо і телебаченні, набуває статусу національного вимовного стандарту.

Література:

1. Лабов У. Исследования языка в его социальном контексте / У. Лабов. – М.: Новое в лингвистике. – Вып 7. – 1975. – 482 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.
3. Шахбагова Д. А. Фонетическая система английского языка в диахронии и синхронии / Д.А.Шахбагова – М.: Интерарк, 1992. – 288 с.
4. Шевченко Т. И. Социальная дифференциация английского произношения / Т.И. Шевченко. – М.: Высшая школа, 1990. – 142 с.
5. Dictionary of American Regional English. – Cambridge: MA Belknap Press of Harvard University Press, 1985. – V.1. – 1064 p.
6. Wells J. C. Accents of English/ J.C. Wells. – Cambridge University Press. – 1982. – V.2. – 465 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: novicka@tdmu.edu.ua,
sheremeta@tdmu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-62-66

Новицька О. І., Шеремета Л. П. Лексико-семантичні особливості назв страв з рослинних продуктів (на матеріалі говірок Підгаєччини, Тернопільської області). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 62–66.

УДК 811.161.2'373.46 (477.84)

**Новицька Оксана Іванівна,
Шеремета Людмила Павлівна,**

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського», м. Тернопіль

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ СТРАВ З РОСЛИННИХ ПРОДУКТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК ПІДГАЄЧЧИНИ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті подається лексико-семантичний аналіз однієї лексичної мікрогрупи назв їжі, зокрема, назви страв з рослинних продуктів, уживаних в говірковому мовленні мешканців Підгаєччини. З'ясовано співвіднесеність обстеженої говірки з іншими українськими говорами, визначено основні принципи номінації в зазначеній тематичній групі лексики.

Ключові слова: говірка, семема, лексема, номен, назви їжі, страва.

**Новицька Оксана Іванівна,
Шеремета Людмила Павлівна,**

ГВУЗ «Тернопольской государственной медицинской университет имени И. Я. Горбачевского», г. Тернополь

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАЗВАНИЙ БЛЮД ИЗ РАСТИТЕЛЬНЫХ ПРОДУКТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ГОВОРОВ ПОДГАЕЧЧИНЫ, ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье представлен лексико-семантический анализ одной лексической микрогруппы названий пищи – названия блюд из растительных продуктов, употребляемых в диалектной речи жителей Подгаеччины. Выявлено соотносительность обследованных говоров с другими украинскими говорами, определены основные принципы номинации в указанной тематической группе лексики.

Ключевые слова: говор, семема, лексема, номен, названия еды, блюдо.

**Oksana Novitska,
Liudmyla Sheremeta,**

I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

LEXICAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF THE NAMES OF DISHES FROM PLANT PRODUCTS (BASED ON THE MATERIAL OF THE SUBDIALECTS OF PIDHAYTSI REGION, TERNOPIL OBLAST)

The article provides lexical-semantic analysis of one lexical microgroup of food names, in particular, the names of dishes from plant products used in the subdialectal speech of the inhabitants of Pidhaytsi region. The correlation of the surveyed subdialect with other Ukrainian subdialects has been determined, the main principles of the nomination in the indicated thematic group of vocabulary have been determined.

The lexico-semantic group “Names of dishes from plant products” in Pidhaytsi subdialects is represented by a significant number of sememes. This article represents the following of them: “stiff porridge made with corn flour”, “barley porridge seasoned with oil, sugar or honey”, “potato fritters, pancakes from grated potato”, “dish cooked from finely chopped cabbage and millet”, “vegetable oil”.

The names of dishes from plant products in Pidhaytsi subdialects belong to the commonly used, which is confirmed by lexicographic sources, although there are nomens that are not recorded in other Ukrainian subdialects, for example: “zasypana kapusta” (“dish cooked from finely chopped cabbage and millet”), “vertushky” (“potato fritters, pancakes from grated potato”). In most cases, the manifestations of the analyzed sememes are also characteristic of other dialect continuums, where they have semantics, common to Pidhaytsi area or different from it. Within the surveyed subdialects, there are isolated cases when the same nomens have different meanings, for example: nomens “volyva” (“vegetable oil extracted mainly from sunflower, flax or corn seeds”) are also manifestations of the seme “volyva” (“technical oil”).

Keywords: dialect, sememe, lexeme, nomen, names food, dishes.

Постановка проблеми. Тематична група “Назви їжі” містить не вичерпну мовну, історичну та етнографічну інформацію. Вона повною мірою відображає народні соціально-економічні умови, ступінь розвитку суспільного організму й культурну спадщину поколінь. Характер харчування залежить від багатьох чинників: соціальних, історичних та природно-географічних умов, господарсько-культурної специфіки [1, с. 3].

Лексико-семантична група “Назви страв з рослинних продуктів” має відносно автономні мікрогрупи лексики, віднесення яких до однієї тематичної групи відбувається на засадах логіко-поняттєвого характеру. До складу цієї лексики входять традиційні й інноваційні утворення, пов’язані з різними етапами розвитку матеріальної культури [2, с. 70].

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Протягом останніх десятиліть, в українському мовознавстві помітно зріс інтерес до вивчення назв їжі і кухонного начиння. Зважаючи на те, що посуд та кухонне начиння пов’язані з процесом приготування їжі та харчуванням, часто ці групи лексики описують у комплексі.

До досліджень лексики на позначення їжі та кухонного начиння можна віднести праці: Є. Турчинова (східнополіські говори), Еріки Гоци (говори Карпат), З. Ганудель (говірки південно-західного наріччя), Людвіга Ура (говірки Закарпатської області), Ф. Бабій (західнополіські говірки), З. Бичка (наддністрянські говори), Г. Мартинової (говірки правобережної Черкащини), М. Волошинової (східнослов’янські говірки), С. Панцьо (лемківські говірки) та інші.

Завдання дослідження та матеріал дослідження. Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв страв із рослинних продуктів на прикладі українських підгаєцьких говірок. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) визначити функціональну активність маніфестантів на позначення страв із рослинних продуктів в досліджуваних говірках; 2) установити лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами; 3) з’ясувати принципи номінації в окресленій лексико-семантичній групі (ЛСГ).

Матеріалом для нашого дослідження стали власні польові записи, зібрані в 37-х населених пунктах Підгаєччини. Для збору матеріалу послужила “Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови” проф. Й. О. Дзендзелівського.

Виклад основного матеріалу. Лексико-семантична група “Назви страв із рослинних продуктів” в підгаєцьких говірках репрезентована значною кількістю семем. Для дослідження у цій статті обрано такі: ‘густа каша з кукурудзяної муки’, ‘ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом’, ‘деруни, оладки з тертої картоплі’, ‘страва зварена з дрібно порізаной капусти та пшона’, ‘рослинну олію’.

Семема ‘густа каша з кукурудзяної муки’ на Підгаєччині має назви: *мама’лига*, *мама’лига* (Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів) (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст.), *ле’м’ишка* (Руд., Лиса, Носів), *чир* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин.), *джур* (Верб., Голг., Затур.).

Назва *мама’лига* ‘густа каша з кукурудзяної муки’ у сучасній українській літературній мові вживається ідентично до говіркового [СУМ, IV, с. 615]. В українську мову назву запозичено з молдавської та румунської мов; пор. молд. *мэмэлігэ*, рум. *mămăligă* ‘густа каша з кукурудзяного борошна’. Окремі мовознавці пов’язують її з болгарським *мамул* ‘кукурудза’, очевидно, тому, що в більшості говірок південно-західного наріччя назва має значення ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [ЕСУМ, III, с. 376].

У карпатських говорах лесема *мама’лига* простежується як ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [4, с. 41]. Також лесема *мама’лига* побутує у наддністрянських говірках – *мама’лига* ‘кукурудзяна каша’ [3, с. 136], у буковинських – *мама’лига* ‘кукурудзяна каша, яку запікають у печі’ [МСБГ, V, с. 54], у лемківських – *мама’лига* ‘куліш’ [Дуда, с. 192]. Лексичними паралелями до укр. *мама’лига* є рос., білор. *мамалыга*, пол. *tatałyga* ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [ЕСУМ, III, с. 376].

Лексему *ку’леша* ‘страва з кукурудзяного борошна’ у Словнику української мови кваліфіковано як діалектне [СУМ, IV, с. 391]. За етимологічними дослідженнями походження слова *ку’леша* не зовсім ясне; можливо, праслов’янське утворення з суфіксом *-ěšъ* від кореня **kul-*, наявного в *ку’лага* ‘густа страва з борошна’; зіставляється також з *ку’литися* ‘зіщулюватися’ [ЕСУМ, III, с. 134].

Із таким же значенням номен *ку’леша* зафіксовано у Словнику української етнології [СЗУЕ, с. 318]. Спільнокореневе слово *ку’л’иш* в інших українських говорах позначає ‘рідку кашу’ [СУМГ, III, с. 322]. Назва *ку’леша*, окрім Підгаєччини, поширена ще на Гуцульщині – *ку’леша* (*ку’леш’і*) ‘густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді’ [ГГ, с. 106], Поліссі – *ку’л’еш* ‘густий круп’яний суп’ [СПГЛ, с. 109]. У лемківських говірках простежуються назви – *ку(о)’леша* ‘куліш з кукурудзяної муки’, *за’мішка* ‘куліш з житньої, ячмінної муки’ [Дуда, с. 178]. У наддністрянських говорах (весь ареал) зафіксовано лексему *ку’леша* ‘кукурудзяна каша на молоці’ [3, с. 136]. Подібна назва побутує і в карпатських говорах – *ку’леша* ‘мама’лига (густа каша з кукурудзяного борошна)’ [4, с. 41]. Лексичними паралелями до українського *ку’леша* є рос. *ку’лиши*, *ку’леши* ‘куліш’, білор. *ку’леши* ‘куліш’, пол. *kulesz*, *kulesza* ‘каша з кукурудзяного або житнього борошна’ та ін. [ЕСУМ, III, с. 134].

Поряд із назвою *ку’леша* на Підгаєччині зафіксовано номен *ле’м’ишка*. У сучасній українській літературній мові слово *лемішка* вживається на позначення ‘страви з густо запареного борошна, звичайно гречаного’ [СУМ, IV, с. 476]. Існує декілька версій щодо походження цього слова, одні дослідники припускають, що назву запозичено з фінно-угорських мов, інші пов’язують з *леміш* ‘рало’ через схожість грудочок тіста і зораної землі (спочатку *лемішкою* могла називатися земля, зорана за допомогою лемеша) [ЕСУМ, III, с. 220].

Лексема *ле’м’ишка* з різними значеннями побутує у західнополіських – *ле’м’ишка* позначає ‘приготовлену їжу для собаки’ [СЗГА, I, с. 280], у поліських – *ле’м’ишка*, *ле’м’йешка* зафіксована як ‘картопляна бабка’ [СПГЛ, с. 113] у наддністрянських – *ле’м’ишка* ‘густа гречана каша’ [3, с. 136]. Із лексичних паралелей інших мов відзначимо рос. *лемешка* ‘лемішка’, білор. *ля’мешка*, пол. *lemieszka* ‘лемішка’ [ЕСУМ, III, с. 220].

Назва *чир* ‘густа каша з кукурудзяної муки’ в сучасній українській мові відзначається як діалектна назва – *чир* ‘страва з кукурудзяної або вівсяної муки, вид саламати’ [СУМ, XI, с. 328]. В українську мову номінацію *чир* запозичено із польської мови, пор. пол. *czar*, *czyr*, *cer* (< **cier*) утворені від *trze*

‘терти’, *naciera*

‘натирати’ [ЕСУМ, VI, с. 323].

Подібні лексеми зафіксовано у бойківських говорах – *чир* ‘борошно варене з водою’ [СБГО, II, 370], у карпатських – *чир* ‘рідка каша з кукурудзяного молока’ [4, с. 43], у наддністрянських – *чир* ‘житня каша’ [3, с. 136], *чир* ‘страва з борошна, звареного на молоці’ [НРС, с. 284], у лемківських – *чир* ‘мука на воді’, ‘рідка страва з борошна, розколоженого з водою’ [Дуда, с. 324; КСЛГП, с. 340].

У сучасній українській літературній мові лексемі *джур* на позначення густої каші з кукурудзяної муки не зафіксовано. Назва *джур* походить, через пол. *zur* ‘кисла юшка’ від нім. *sur* ‘кисле тісто’ [ЕСУМ, II, с. 209-210].

Зафіксована нами у підгаєцьких говірках лексема *джур* має паралелі в ряді інших українських діалектів, наприклад у західнополіських – *джур*, *жур* ‘рідка страва із запареної житньої чи вівсяної муки’, ‘рідина темно-коричневого кольору’ [СЗГА, I, с. 159], у середньо- та східнополіських – *жур* ‘страва з вівсяного борошна або пшеничних висівок, розбавлених водою’ [СПГЛ, с. 75], у буковинських – *джур* ‘каламутна, несмачна рідка страва або напій’ [МСЗБГ, II, с. 23], у наддністрянських – *джур*, *жур* ‘зварене рідке тісто’ [3, с. 135], у карпатських – *жур* ‘вівсяний кисіль’ [4, с. 83]. Лексичними паралелями до укр. є білор. *жур* ‘негустий вівсяний кисіль’ [ТСБМ, II, с. 260], діалектне *жура* ‘рідка мучна страва’, ‘рибна юшка’, ‘розсольник’ та ін. [СБГБ, с. 157-158].

Семема ‘ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом’ у досліджуваних говірках називається: *йач’м’ін’а* /*каша*, *пер’лоука* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб.,

Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *пенцак* (Рудн., Лиса, Литв., Стар. Литв., Носів, Завал., Боків, Шумл.).

Назва *йач'м'ін:а каша* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' утворена від слова *ячмінь*, що у Словнику української мови зазначена як 'злакова рослина, зерна якої використовують для виготовлення круп, борошна, на корм худобі, а також як сировину для пивоварної промисловості' [СУМ, XI, с. 661]. За етимологічними дослідженнями існує декілька версій щодо походження зазначеного слова: одні науковці погоджуються з тим, що слово походить від праслов. **(j)ěьту*, інші припускають походження з індоєвроп. **ank-* 'згинати' і спорідненість із рос. *ужоть* 'гак'; менш вірогідним є твердження про зближення з гр. *άχουτή* 'ячмінь', а також пов'язання з гр. *όμλνη* 'пожива, зерно' [ЕСУМ, VI, с. 565].

Лексема *йач'м'ін:а каша* з таким же значенням простежується у карпатських та наддністрянських говорах – *йа(і)чм'ін:а (в'ічм'ін:а) каша* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' [4, с. 40]; *йач'мін:а* 'каша з ячменю' [3, с. 136].

Лексема *перлоўка* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' у сучасній українській мові позначає 'перлову крупу, а також каша з такої крупы', що засвідчена як розмовна [СУМ, VI, с. 329]. Назва *перлоўка* утворена від лексеми *перлїўка* 'рослина' – похідне утворення від *перлї*; що зумовлена, очевидно, наявністю на колосках цієї рослини кулястих грудочок, складених з недорозвинених квіток [ЕСУМ, IV, с. 351]. Подібні назви простежуються у карпатських говірках – *перл'їўка*, *пир'лова* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' [90, с. 40], у наддністрянських – *перлоўка* позначається 'каша з перлової крупы' [3, с. 136].

Назву *пенцак* на позначення ячмінної каші в українській літературній мові не зафіксовано. Етимологи вважають, що слово запозичено з польської мови, пор. пол. *peścak* 'ячмінні або пшеничні крупы, каша з цих круп' [ЕСУМ, IV, с. 335].

Лексема відома в південнолемківських говірках – *пенцак* [КСЛГП, с. 41], у наддністрянських – *п'інцак* 'пшоняна каша' [3, с. 136], у бойківських – *пенцаци* 'ячмінна крупа' [СБГО, II, с. 47], у львівському лексиконі – *пенцак* 'перлова ячмінна крупа' [ЛЛ, с. 537].

Семема 'юре з картоплі' на Підгаєччині позначається назвами *м'н'ецкана бара'бол'е* (Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *м'їецкана бара'бол'е* (Підг., Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Серед., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. М.), *м'н'ета бара'бол'е* (Підг., Угрин., Сільце, Гол., Заг., Стар. М.).

Назва *барабол'е* на позначення картоплі в Словнику української мови подана як діалектна [СУМ, I, с. 103], яка відома з поч. XVIII ст. [6, с. 92]. В українську мову потрапила як результат фонетичного засвоєння українською мовою назви німецької землі *Brandenburg*, через яку картопля поширювалася на східні землі; також вважається, що на ці фонетичні видозміни могла мати вплив звукова форма давніших українських слів типу *бала'болка* 'дзвінок, брязкальце' [ЕСУМ, I, с. 137].

Лексеми *м'н'ецкана*, *м'їецкана*, *м'н'ета* від слова *м'яти*, що походить від праслов. *meti* 'м'яти', віддалено пов'язане з **тєкъ* 'м'який' [ЕСУМ, III, с. 548]. Подібні лексеми із таким же значенням простежуються у гуцульських говорах – *м'н'ецканка* [ГГ, с. 100], у карпатських – *м'н'ецканка* [4, с. 44] та наддністрянських – *м'їецкана*, *м'н'ета* [3, с. 137].

Семема 'деруни, оладки з тертої картоплі' на Підгаєччині позначаються лексемами *де'руни*, *терт'ухи* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *терканці* (Голг., Вол., Верб., Мозол.), *верт'ушки* (Шумл., Боків).

Назва *де'руни* 'деруни, оладки з тертої картоплі' у сучасній українській літературній мові вживається у подібному значенні до говіркового [СУМ, II, с. 254], що походить від праслов. **derti*, **dъro i dъrati*, споріднене з лит. *dirti* 'здирати; бити' [ЕСУМ, II, с. 41].

Окрім Підгаєччини, лексема *де'рун* побутує у західнополіських говірках – *де'рун* 'млинець з тертої картоплі' [СЗГА, I, с. 127], у карпатських – *де'рун* 'оладки з тертої картоплі' [4, с. 46], у лемківських – *де'рун* 'деруни' [Дуда, с. 104], у наддністрянських – *деру'ни* [3, с. 131]. У буковинських говірках лексема *де'рун* зафіксовано зі значенням 'вид металевого ножа, яким розколюють колоду на дошки для виготовлення драмки' [МСБГ, I, с. 22]. Лексичними паралелями до укр. є рос. *драть*, *де'ру*, білор. *дзерці*, пол. *drze*, болг. *де'ра* [ЕСУМ, II, с. 41].

Назви *терт'ухи*, *терканці* у значенні 'оладки з тертої картоплі' в українській літературній мові не зафіксовані. Слова *тертухи*, *терканці* утворені від дієслова *терти*, що походить з праслов. **terti* 'терти', споріднене з лит. *trinti* [ЕСУМ, V, с. 558].

Подібні лексеми трапляються у бойківських говірках – *тар'чаник*, *тарч'ан'ї* 'оладки з тертої картоплі' [СБГО, II, с. 286], гуцульських – *терт'івник*, *терч'ін:ик* 'оладки з тертої картоплі', *терт'ух* 'корж, спечений з тертої картоплі', 'деруни' [ГГ, с. 183-184], західнополіських – *терт'ух* 'оладки з тертої картоплі' [СЗГА, II, с. 196], у лемківських – *терт'аники*, *терт'ухи* 'деруни', 'картопляник, корж із потертої картоплі, спечений в капустяному листку' [Дуда, с. 104; КСЛГП, с. 302], у наддністрянських – *терт'ухи*, *терч'иники*, *терт'ї н'лацки* 'деруни' [3, с. 131], у карпатських *терт'аник* 'дерун, оладок з тертої картоплі' [4, с. 46].

Паралельно із наведеними лексемами на Підгаєччині побутує назва *верт'ушки* у значенні 'оладки з тертої картоплі', яка в українській літературній мові не зафіксована. Слово *верт'ушки* утворено від *вертїти*, що походить від праслов. **vъrtēti*; споріднене з лит. *verstī* 'валити, перевертати, обертати' [ЕСУМ, I, с. 360]. Подібну назву зафіксовано у буковинських говірках – *вертут* 'рулет, вид пирога з маком, сиром, повидлом [СБГ, с. 49].

Страва, зварена із загорнутої в капустяний листок каші (ячмінної, гречаної, пшеничної, рисової) з м'ясним фаршем чи без нього, або тертої картоплі, на Підгаєччині носить назву *голу'пец'* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.).

Лексема *голу'пец'* 'страва, зварена із загорнутої в капустяний листок каші (ячмінної, гречаної, пшеничної, рисової) з м'ясним фаршем чи без нього, або тертої картоплі' у сучасній українській літературній мові вживається з подібним значен-

ням до говіркового [СУМ, II, с. 119], похідне утворення від *голуб*, зумовлене певною подібністю форми, що походить від праслов. *golobъ – дальша етимологія остаточно не встановлена [ЕСУМ, I, с. 557].

Найменування *голуб'яц'я* поширене також у гуцульських говірках – *голубец'*, *голубці*, *голубец* ‘страва’ [ГГ, с. 47], у говірках середнього і східного Полісся – *голубчики* ‘голубці’ [СЛГЛ, с. 57], західного Полісся – *голуби* [СЗГА, I, с. 99], у карпатських говірках – *голуб'яц'я* ‘страва’ [4, с. 50]. Іншомовними паралелями до укр. є рос. *голубцы*, білор. *галубцы*, пол. *holubce* (українського походження) [ЕСУМ, I, с. 557].

Страва, зварена з дрібно порізаної капусти та пшона, на досліджуваній території, носить назву: *капуста з пшоном* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Вага, Бронгал., Білокр., Михайл.), *за'сипана капуста* (Боків, Шумл., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів), *рідка капуста* (Голг., Вол., Верб., Мозол., Вол., Гнил., Черв., Пан., Серед., Затур.), *заправлена капуста* (Муж., Мирне, Гол., Підг., Стар. М., Сільце, Галич, Заг.).

Зазначену страву на Підгаєччині готують способом проварювання капусти з пшоном у кислому молоці, тушкують у збитій з яйцем сметані, після чого заправляють спеціями, зеленню та шкварками.

У літературній мові подібні назви не вживаються.

Назва *за'сипана капуста* (підварену капусту засипають пшоном) походить від дієсл. *засипати* ‘випускати з рук чи з посуду сипку речовину’, що походить від праслов. *surati, suti* < *souti < *soupti [ЕСУМ, V, с. 239].

Рідка капуста готується за подібним рецептом, тільки без пшона, але до сметани і яйця додається борошно, страва стає рідшою, звідки і назва.

У буковинських говірках простежується назва *засипанка* [СБГ, с. 43].

Дуже часто на Підгаєччині в їжу використовують рослинну олію, яку добувають переважно із насіння соняшника, з насіння льону чи кукурудзи. Олія на зазначеній території носить назву: *вол'ї* (Боків, Шумл.) *вол'їа*, *ол'їа* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *олива* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Білокр., Вага, Михайл., Бронгал.), *волива* (Рудн., Лиса, Литв., Стар. Литв., Носів).

Назва *олїа* ‘рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів)’ чи ‘харчовий продукт, який добувають з насіння або плодів деяких рослин (перев. соняшнику)’ є літературною нормою української мови [СУМ, V, с. 690]. Походить лексема від праслов. *olějъ, що запозичене з латинської або грецької мови; лат. *oleum* ‘олія’ походить від грец. *έλαι, що разом з вірменським *ewl* ‘олія’ зводиться до невідомого середземноморського джерела [ЕСУМ, IV, с. 182].

Назва *олїа* та її фонетичні варіанти вживаються і у ряді інших українських говірок, наприклад у західнополіських – *ол'їа* [СЗГА, II, с. 12], середньо- і східнополіських – *олеї*, *алеї* [СПГЛ, с. 25], у карпатських – *олива*, *ол'ї*, *олаї* [4, с. 52], у львівському лексиконі – *олива* [ЛЛ, с. 509], у лемківських – *ол'ї*, *олива* [Дуда, с. 228; КСЛГП, с. 214], у гуцульських – *олива* [ГГ, с. 139], у буковинських – *олива* [МСБГ, с. 95]. ЕСУМ подає до *олїа* паралелі в інших слов'янських мовах, зокрема рос. *oley, olea*, білор. *алеї*, пол., ч., слц. *olej*, болг. *е'лей* [ЕСУМ, IV, с. 182]. Іншомовними паралелями до укр. *олія* можна назвати рос. *oley, olea*, білор. *алеї*, пол., ч., слц. *olej*, болг. *е'лей* [ЕСУМ, IV, с. 182].

Назва *олива* в сучасній українській літературній мові вживається на позначення 1) ‘вічнозелена субтропічна рослина родини маслинових з їстівними плодами, з яких одержують харчову і технічну олію; маслина’; 2) ‘нижчий гатунок олії, який добувається з плодів цього дерева гарячим пресуванням і використовується для освітлення (переважно у лампадах), для змащування чого-небудь і т. ін.’; 3) як застаріле, рідко ‘мастило’ [СУМ, V, с. 690].

Лексема *олива* простежується в карпатських говірках – *олива* [4, с. 52], у львівському лексиконі – *олива* [ЛЛ, с. 509], у лемківських говірках – *олива* [Дуда, с. 228], гуцульських – *олива* [ГГ, с. 139], буковинських – *олива* [МСБГ, с. 95].

Лексему *волива* у значенні ‘рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів)’ чи ‘харчовий продукт, який добувають з насіння або плодів деяких рослин (перев. соняшнику)’ у літературній мові не зафіксовано.

Висновки. Отже, проведене дослідження свідчить про те, що назви на позначення страв з рослинних продуктів в українських підгаєцьких говірках належать в основному до загальноновживаних, що підтверджено лексикографічними джерелами, хоча простежуються номени, які не фіксуються у інших досліджуваних українських говірках, наприклад: *за'сипана капуста* ‘страва зварена з дрібно порізаної капусти та пшона’, *вер'т'ушки* ‘деруни, оладки з тертої картоплі’. У більшості випадків маніфестанти аналізованих сем характерні й для інших діалектних континуумів, де мають семантику, спільну зі підгаєцьким ареалом, або відмінну від нього. У межах обстежуваних говірок трапляються поодинокі випадки, коли однакові номени зафіксовано з різним значенням, наприклад: номени *волива* ‘рослинна олія, яку добувають переважно із насіння соняшника, з насіння льону, чи кукурудзи’ є одночасно маніфестантами семи *волива* ‘технічне масло’.

Література:

1. Анохина Л. И. Лексика питания: названия печеных кушаний из муки в орловских говорах: структурно-семантический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Анохина Любовь Ивановна. – Орел, 1996. – 242 с.
2. Аркушин Г. Л. Именний словотвір західнополіського говору / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. Л. Аркушин. – К., 2005. – 19 с.
3. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. М. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
4. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах / Е. Д. Гоца. – Ужгород, 2010. – 466 с.
5. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови / Й. О. Дзензелівський. – 2-е вид. – К., 1987. – 301 с.
6. Огієнко І. Як записувати народні говори / І. Огієнко // Науково-популярний місячник «Рідна мова» / відп. ред. І. Огієнко. – Варшава, 1934. – № 4 – С. 152.

Джерела:

ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник / за ред. Я. Закревської. – Львів, 1997. – 232 с.

- Дуда – Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль, 2011. – 376 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; редкол. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка. – Т. I. – 1982. – 630 с. ; Т. II. – 1985. – 570 с. ; Т. III. – 1989. – 549 с. ; Т. IV. – 2004. – 656 с. ; Т. V. – 2006. – 704 с. ; Т. VI. – 2012. – 568 с.
- КСЛГП – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упор. і підгот. до друку Є. Д. Турчак] / Петро Пиртей – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.
- ЛЛ – Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 672 с.
- МСБГ – Матеріали до словника буковинських говірок / Ю. О. Карпенко, К. М. Лук'янюк, В. А. Прокопенко [та ін.]. – Чернівці, 1970–1979. – Вип. I–IV.
- НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
- СБГБ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : в 5-ті т. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1986. – Тураўскі слоўнік.
- СБГО – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1. – 496 с. ; Ч. 2. – 516 с.
- СЗГА – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
- СЗУЕ – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
- СПГЛ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1972. – 260 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I. – 1970. – 799 с. ; Т. II. – 1971. – 550 с. ; Т. III. – 1972. – 744 с. ; Т. IV. – 1973. – 840 с. ; Т. V. – 1974. – 840 с. ; Т. VI. – 1975. – 832 с. ; Т. VII. – 1976. – 723 с. ; Т. VIII. – 1977. – 927 с. ; Т. IX. – 1978. – 916 с. ; Т. X. – 1979. – 658 с. ; Т. XI. – 1980. – 699 с.
- ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у пяці тамах / пад агульнай рэд. акад. АН БССР К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – Мінск : Галоўная рэдакцыя Беларускай савецкай энцыклапедыі. – Т. 1. – 1977. – 608 с. ; Т. 2. – 1978. – 768 с. ; Т. 3. – 1979. – 672 с. ; Т. 4. – 1980. – 768 с. ; Т. 5, кн. 1. – 1983. – 663 с. ; Т. 5, кн. 2. – 1984. – 608 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: galinaaleks@meta.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-67-69

Олександрова Г. М. Особливості засвоєння лексичних дефініцій студентами-міжнародниками. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 67–69.

УДК 811.111'36(075.8)

Олександрова Галина Мевлютівна,

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ СТУДЕНТАМИ-МІЖНАРОДНИКАМИ

Статтю присвячено дослідженню та виявленню труднощів опанування іноземних номінативних одиниць, імплементації фонетичної зарядки на практичних заняттях з іноземної мови як одного з способів засвоєння широкого кола лексичних категорій студентами-міжнародниками під час опанування іноземної мови.

Даний методичний аспект сприяє активізації комунікативної сфери студентів, реалізує індивідуально – особистісний підхід до вивчення лексем професійної сфери.

Ключові слова: лексичні дефініції, парадигма, операція, інструментарій, сфера.

Александрова Галина Мевлютовна,

Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова, г. Киев

ОСОБЕННОСТИ УСВОЕНИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ ДЕФИНИЦИЙ СТУДЕНТАМИ-МЕЖДУНАРОДНИКАМИ

Статья посвящена исследованию и выявлению трудностей запоминания иностранных номинативных единиц, имплементации фонетической зарядки на практических занятиях по иностранному языку как одного из способов усвоения широкого круга лексических категорий студентами-международниками во время изучения иностранного языка.

Данный методический аспект способствует активизации коммуникативной сферы студентов, реализует индивидуально – личностный подход к изучению лексем профессиональной сферы.

Ключевые слова: лексические дефиниции, парадигма, операция, инструментарий, сфера.

Halyna Oleksandrova,

National Pedagogical Dragomanov University, Kiev

PECULIARITIES OF LEXICAL UNITS LEARNING BY STUDENTS OF INTERNATIONAL AFFAIRS FACULTY

The article is devoted to the research and identification of the foreign nominative units memorizing difficulties, the implementation of phonetic exercise in practical training as one way of lexical categories mastering by students of International Affairs Faculty during the foreign language learning process. The successful work with lexical units depends on acquired spontaneous phonetical and communication skills and as well as it depends on the following fundamental principles of studying adherence such as consistency and systematicity. Therefore, the article highlights the necessity of each speech action purposefulness performed by students for their communicative skills to be improved. It also underlines the importance of psychological conditions due to easy putting lexical units into a practice. It is acquired by thorough words articulation as well as their training being brought to the automatical skill.

The phonetic exercise as a methodical aspect promotes the students communicative sphere activation, simultaneously implementing an individually personal approach to the study of professional terminology.

Key words: lexical definitions, paradigm, operation, materials, sphere.

Імплементація нових політичних та економічних відносин між Україною та європейськими країнами, позиціонування України щодо вибору курсу на євроінтеграцію вимагає перегляду шляхів вивчення іноземних мов. Дане питання постає невід'ємним елементом у контексті взаємодії та партнерства зарубіжних і вітчизняних фахівців міжнародної галузі.

Важливий напрям освіти у галузі міжнародних відносин – формування спеціалістів, здатних забезпечити ефективну співпрацю країни з іншими державами. Тому найважливішим аспектом розуміння та вирішення поставлених задач професійного спрямування є вільне володіння іноземною мовою. Забезпечення його реалізації підпорядковується комплексу загально-дидактичних канонів систематичності й послідовності, свідомості, наочності, мотиваційності та самостійності, міжпредметних зв'язків, методичних принципів комунікативності, диференційованого навчання іноземних мов, професійної спрямованості навчання, врахування індивідуальних особливостей.

Засвоєння діапазону численних лексичних дефініцій, проблеми та методи викладання лексичного матеріалу на практичних заняттях англійської мови для студентів вищих навчальних закладів залишаються у полі зору студіювання провідних зарубіжних та вітчизняних науковців Курило Ю.Ю. Мороз Л.В., Дуброви А.С., Трофімчук В.М., Тарнопольського О.Б., Бухбіндер В.А., Вишневського О.І., Друзь Г.О., Жилко Н.М.

Однак, відсутність окреслення досить ґрунтовного висвітлення проблеми сфери лексичного наповнення, визначає актуальність вибору теми нашого дослідження.

Метою статті є виявлення труднощів опанування лексичних номінацій професійного спрямування та окреслення шляхів їхнього ефективного засвоєння.

Завдання статті:

1) визначити теоретико-методологічні принципи навчання лексичним дефініціям студентів-міжнародників;

- 2) з'ясувати труднощі послугування термінологічним апаратом ;
- 3) ідентифікувати моделі засвоєння номінативних конструкцій;
- 4) декодувати лакуни в обсервуванні процесу навчання іншомовним одиницям й визначити на цій основі перспективність та доцільність подальших наукових розвідок.

В умовах контемпорального розвитку співробітництва та укріплення взаємовідносин країн в міжнародній площині опанування іншомовним інструментарієм є домінантною складовою відповідного рівня професійної підготовки фахівців-міжнародників. Комунікативна компетентність майбутнього спеціаліста детермінується насамперед його умінням оперувати інформаційним масивом в рамках сучасної мовної парадигми.

Багатовекторність лексичного складу, що живається для реалізації різноманітних комунікативних цілей відіграє важливу роль у розумінні співрозмовників, конструюванні коректних власних висловлювань. Мова, тенденційно, як лінгвістичне явище заявляє про яскравість комбінаторності слів, набуття їхньої семантичної забарвленості. Перебуваючи у певному середовищі, людина послуговується символами, категоріями, що належать тій чи іншій спільноті. Відбувається створення «мовної моделі світу». Опанування іншомовного компоненту супроводжується компаративним аналізом мовних систем, їхньої диференціації. Складність процесу розуміння фонетичних, лексичних та граматичних невідповідностей мовних картин і окреслює проблемність володіння іноземною мовою.

Шляхи пошуку ефективного засвоєння іншомовних номінативів створює широке дискусійне поле серед провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників. Позиціонування психолінгвістики щодо лексичної організації пов'язане насамперед з кореляцією слова та його семантичним навантаженням. Деякі зарубіжні вчені розглядають мовні дефініції у розрізі фонематичного, звукового та лексичного поля, оскільки вважають, що від цього залежить результативність запам'ятовування лексем. Приміром, видатні науковці Аткинс, Уоллес, досліджуючи особливості тотожності слів, виокремили три ідентифікаційні ознаки, відповідно яких можна скласти систему споріднених термінів . [10, 78]

Студіювання науковцями психологами лексичного складу не залишило поза увагою асоціативний підхід, а саме декодування значення номінативних одиниць за допомогою асоціативних полів та семантичного узагальнення. Проблеми детермінування рівнів взаємозв'язку між словами та їх семантикою присвячені роботи Виготського Л.С.[3]

У вищому учбовому закладі пріоритетним завданням навчання іноземній мові є цілеспрямоване збагачення активного вокабуляру студентів лексемами професійного спрямування, а саме номінативними одиницями та фразеологічними утвореннями, які декодують семантичні властивості фахової термінології. На жаль, проведені результати дослідження іншомовної компетенції студентів немовних спеціальностей наголошують на низькому рівні володіння іноземною мовою внаслідок складності та ніби-то недоцільності дисципліни, відсутності зацікавленості, психологічних факторів (невпевненість, побоювання власних помилок).

Перспективність оперування лексичним матеріалом залежить від автоматизації набутих аудитивних та комунікативних навичок та дотримання головних принципів навчання послідовності та систематичності.

Як зазначають вчені Пантелєєва І. А. та Золотухіна О.С., «Однією з основних психологічних передумов і в той же час основних психологічних умов ефективності вироблення навички є цілеспрямованість виконання студентом кожної мовленнєвої дії. Ця умова, у свою чергу, припускає чітке вицелювання кожної конкретної дії, навчання якій має бути доведене до навички» [5].

На думку фахівців Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецької Г. Е. однією з умов успішного навчання іншомовної лексики є правильний відбір та організація навчального матеріалу [3, 4].

Недостатня кількість аудиторних занять унеможлиблює вивчення іноземної мови повною мірою. Однак, ми вважаємо доцільним введення фонетичної зарядки на початку практичного заняття з іноземної мови, оскільки виникають труднощі у репродукуванні слів (недостатня сформованість навичок самостійної роботи з звуковою обробкою слів). Фонетичне оформлення англійських номінацій значно відрізняється від знакового: спостерігається розбіжність між буквеним та звуковим складом. Прикметно, що виключень озвучування лексичних одиниць набагато більше ніж безпосередніх канонів їхнього фонетичного декодування. Виникають труднощі читабельності та розуміння транскрипційних знаків. Ми пропонуємо одночасно з вимовою певних слів звертати увагу і на їхній звуковий аналіз. Вироблення фонетичних навичок характеризується стійкістю, автоматизмом тому неодноразове продукування нових або вже знайомих номінацій, створених з ними словосполучень та тверджень сприятиме кращому запам'ятовуванню необхідного учбового матеріалу, активізації словникового запасу слухачів.

На думку дослідниці Бориско Н.Ф. «Фонетична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне звукове й інтонаційне оформлення власного мовлення та адекватне сприймання звукового й інтонаційного оформлення мовлення інших.» [2, 3]

Незважаючи на те, що тематичний обсяг вміщує термінологію, репрезентовану різними частинами мови, повторення лексем можна проводити за частинами мови або не відокремлюючи їх одне від одного

Наприклад:

- а) Пропонуємо студентам повторити сполучення з певними частинами мови та надати їх переклад за темою Personality (прикметники):

Determined, cautious, straightforward, impatient.

Determined man, determined decision, determined character, determined will

Cautious neighbor, cautious approach, cautious policy

Straightforward person, straightforward answer, straightforward question

Impatient child, impatient glance, impatient reply

Викладач спонтанно зупиняється без попередження і дає вказівку зробити переклад відпрацьованих дефініцій: "What does the word determined mean?"

Як вже було зазначено раніше, на заняттях з іноземної мови для студентів немовних спеціальностей апіорі відбувається виклад лексичного матеріалу, що репрезентує різні частини мов. Під час опанування звукового оформлення тих чи інших

дефініцій, автоматично відбувається й фіксація їхнього понятійного змісту. Те ж саме фонетичне завдання можна провести з лексичним складом що належить до різних частин мов.

Пропонуємо студентам повторити сполучення наступних слів та надати їх переклад:

Basement, master, patio, listed

A listed house, a listed building, a listed hotel

A basement a wide basement, a converted basement, a dark basement

A master room, a master suite, a master house

A small patio, a cozy patio, this patio

Як і під час виконання попереднього завдання викладач має зупинитися, для отримання перекладу окреслених номінацій: "What does the word *set* mean?"

Фонетичне відтворення дієслів, на нашу думку краще продукується без використання частки *to*, тобто не інфінітивному варіанті, приймаючи до уваги той факт, що для формування синтаксичної конструкції, вище окреслений елемент не вживається з присудком. Це полегшує надалі моделювання студентами тверджень різного типу під час перформанцій інших вправ.

Наприклад:

Refurbish, convert, set

Refurbish a room, refurbish an attic, refurbish walls

Convert a room convert a warehouse, convert a bedroom

Set kitchen appliances, set facilities, set a satellite dish

Можна запропонувати слухачам утворити власні речення або міні тексти з опрацьованими лексичними номінаціями для перекладу їх рідною мовою.

Після удосконалення навичок фонетичного оформлення вже знайомих дефініцій, завдання слід ускладнити, надаючи можливість студентам самим озвучувати лексеми та відповідно надавати їхню інтерпретацію (один з слухачів називає словосполучення – інші детермінують його значення).

Серед фонетичних труднощів засвоєння номінативів є оперування часовими категоріями неправильних дієслів, що мають незмінні форми своїх відповідників. Цей вид роботи достатньо відомий студентам під час вивчення іноземної мови у школі. Якщо форми однієї лексеми репродукуються невимушено, легко, оскільки вони однакові за графічним та звуковим малюнком то інші доводиться завчати. Хибною на наш погляд є думка опанування минулого часу окреслених дієслів за допомогою вивчення обмеженої їхньої кількості. Частіше даний аспект залишається безрезультатним за наявності фактору лише його фіксації а не практичного втілення. І навіть фіксація у свою чергу може видаватися нечіткою і взагалі нівелюватися внаслідок несформованості фонетичних навичок та вмінь.

У вищому навчальному закладі оволодіння студентами немовних спеціальностей будь якою тематикою потребує вирішення питання коректного послугування формами неправильних дієслів. Ми пропонуємо для кожної теми введення великого за обсягом діапазону неправильних дієслів разом з запланованою до вивчення термінологією, наголошуючи на перспективі їхньої подальшої імплементації на комунікативному рівні.

Наприклад при вивченні теми «Travelling» можна оперувати минулими формами наступних дієслів (*to find, to see, to go, to come, to make, to take, to sit, to keep, to sleep, to bring, to buy to give*) для створення діалогічних та монологічних висловлювань, міні текстів-повідомлень щодо подорожей. Надалі переходячи до розгляду іншого блоку «Personality» вводимо до активного вокабуляру наступний ряд неправильних дієслів (*to fight, to lose, to put, to become, to understand, to know, to feel, to choose, to grow*) не уникаючи використання вивчених дієслів попередньої теми.

Отже, аналізуючи дослідження цілої низки зарубіжних та вітчизняних вчених щодо усунення труднощів засвоєння лексичних одиниць студентами немовних спеціальностей ми можемо стверджувати, що фонетична зарядка, як невід'ємний конститuant навчання сприяє не тільки якісному засвоєнню будь якого лексичного матеріалу, а й запам'ятовуванню його фонетичного оформлення. Зазвичай, висвітлення даної проблеми неможливе у межах однієї статті, тому вона потребує подальшого студіювання в контексті оволодіння комунікативною іншомовною компетенцією майбутніми фахівцями.

Література:

1. Бухбіндер В.А. Основи методики викладання іноземних мов / В.А. Бухбіндер. – К.: Вища школа, 1986.
2. Бориско Н.Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції / Н.Ф. Бориско // Іноземні мови: наук.-метод. журн. – 2011. – №3. – С. 3-14.
3. Вишневецький О.І. Діяльність учня на уроці іноземної мови / О. І. Вишневецький. – К.: Рад. шк., 1989. – С. 89-191.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – М.: Лабиринт, 2005. – 352с.
5. Друзь Г.О. Рационалізація процесу засвоєння іншомовної лексики / Г.О. Друзь // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 61-65.
6. Жилко Н.М. Організація лексичного матеріалу на етапі його первинного засвоєння у процесі навчання читання / Н.М. Жилко // У кн.: Методика викладання іноземної мови. – К.: Рад. шк., 1992. – С. 89-93.
7. Золотухіна О.С. Психологічні передумови формування навичок говоріння іноземною мовою / О. С. Золотухіна, І. А Пантелеєва. [Електронний ресурс] www.rusnauka.com/SND/.../5_zolotuhina.doc.h.
8. Курило Ю.Ю. Навчання іншомовної фахової лексики студентів вищих технічних закладів освіти / Ю.Ю. Курило // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. – Луцьк: Видавництво Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 5. – 2008. – С. 521-524.
9. Мороз Л.В., Дуброва А.С., Трофімчук В.М. Професійна спеціалізація в системі навчання іноземним мовам на немовних факультетах у вищій школі / Л.В. Мороз, А.С. Дуброва, В.М. Трофімчук // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія". – Вип. 9. – 2008. – С. 543-549.
10. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти: Навчальний посібник / О.Б. Тарнопольський. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2005. – 248 с.
11. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борещька Г. Е. та ін.; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.
12. Слобин Д., Грин Дж. Психолінгвістика / под ред. А. А. Леонтьєва. – М.: Прогресс, 1976. – С. 78.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olkhovych28@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-70-72

Ольхович-Новосадюк М. М. Концептосфера «радість» в українській та англійській лінгвокультурах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 70–72.

УДК 811.161.2'27'373.4.:17.026.3

Ольхович-Новосадюк Марія Миколаївна,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

КОНЦЕПТОСФЕРА «РАДІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті проведено порівняльний аналіз засобів вербалізації та структури концептосфери РАДІСТЬ в українській та англійській лінгвокультурах на матеріалі системних даних досліджуваних мов, а саме етимологічних, тлумачних і фразеологічних словників, а також словників дериватів, синонімів, антонімів і паремій.

Ключові слова: мовна картина світу, лінгвокультура, концептосфера РАДІСТЬ, концептуалізація, засоби вербалізації, когнітивна дефініція.

Ольхович-Новосадюк Марія Николаевна,
Львовский национальный университет имени Ивана Франка, г. Львов

КОНЦЕПТОСФЕРА «РАДОСТЬ» В УКРАИНСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЛИНГВОКУЛЬТУРАХ

Статья посвящена сравнительному анализу средств вербализации и структуры концептосферы РАДОСТЬ в украинской и английской лингвокультурах на материале системных данных исследованных языков, а именно этимологических, толковых и фразеологических словарей, а также словарей дериватов, синонимов, антонимов и паремий.

Ключевые слова: языковая картина мира, лингвокультура, концептосфера РАДОСТЬ, концептуализация, средства вербализации, когнитивная дефиниция.

Maria Olkhovych-Novosadyuk,
Ivan Franko National University of Lviv

THE CONCEPTOSPHERE «JOY» IN THE UKRAINIAN AND ENGLISH LINGUACULTURES

JOY is considered to be one of the basic human emotions and key concepts in culture. The article deals with the comparative analysis of the means of verbalization and the structure of the conceptosphere JOY in the Ukrainian and English languages and cultures. The focus is made on the semantic peculiarities and specific features of the functioning of the lexeme JOY in the Ukrainian and English languages.

The research of the conceptosphere JOY has been conducted by applying the method of cognitive definition suggested by Jerzy Bartmiński, which involves the analysis of its means of verbalization in the Ukrainian and English worldviews. By analysing the systematic data material of the Ukrainian and English languages drawn from etymological, explanatory, phraseological dictionaries and thesauri as well as dictionaries of derivatives, synonyms, antonyms and paremias, the etymology of the word JOY is analyzed, its inner form is identified, and the lexical means are marked out and compared in the two studied languages.

Key words: linguistic worldview, linguaculture, the conceptosphere JOY, conceptualization, means of verbalization, cognitive definition.

Концептосфера РАДІСТЬ є надзвичайно важливою складовою як української, так і англійської лінгвокультури, свідченням чого є багатозначність слова *радість*, наявність значної кількості дериватів, що належать до різних частин мови, синонімів, антонімів, фразеологізмів і паремій.

Метою статті є виявлення семантичних властивостей та особливостей функціонування слова *радість* в українській та англійській мовах та їх порівняльний аналіз.

Дослідження концептосфери РАДІСТЬ проводиться шляхом створення когнітивної дефініції за методикою Єжи Бартмінського [4; 5], що передбачає аналіз засобів її вербалізації в українській та англійській мовних картинах світу. Для досягнення поставленої мети проаналізовано етимологію слів *радість* і *joy*, розкрито їхню внутрішню форму та лексичні засоби вербалізації. Матеріалом дослідження є словникові дефініції досліджуваних слів, їхні синоніми, антоніми, деривати, метафори, паремії, вилучені з найбільш авторитетних етимологічних, тлумачних, фразеологічних словників, тезаурусів, а також словників синонімів, антонімів, паремій української та англійської мов.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що по-перше, радість належить до базових емоцій людини; по-друге є недостатньо вивченою і тому потребує подальших досліджень; по-третє, цікавим в даному дослідженні є компаративний підхід: концептосфера РАДІСТЬ порівнюється у двох різних мовах і культурах – українській та англійській.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї представників етнолінгвістики і когнітивної лінгвістики, зокрема польської школи (С. Бартмінський [4; 5], А. Вежбицька [6]), американської школи (Ф. Боас, Е. Сепір, Б. Ворф, Дж. Лакофф, Р. Ленекер, Л. Талмі), української школи (С. Жаботинська [1], А. Белова, М. Жуйкова, С. Маргінек [2], О. Тищенко, Ю. Шамаєва [3]), російської школи (Р. Фрумкіна, М. Толстой, С. Толстая) та ін.

Дослідження та аналіз етимології слова *радість* в українській мові виявив розгалужену систему етимологічних зв'язків. Походження даного слова сягає своїми коренями праслов'янського *radъ* «радісний, радий» і споріднене з давньоанглійським словом *gōt* з тим же значенням, *gōtu* «радість» та індоєвропейським *gēd-* «підбадьорювати; радий». Крім того, слово *радість* перебуває в етимологічному зв'язку зі словом *рада* «радник», яке увійшло в українську мову через давньопольську або давньочеську мови зі середньовісньонімецької та споріднене з давньоанглійським *gæd* «порада, допомога, користь»,

старослов'янським *raduti* «турбуватися», давньоіндійським *rādhyati, rādhnōti* «налагоджує, удається, справляється», *rādhyate* «удається», *rādhyati* «робить» [8, с. 11-12].

Слово *joy* за своїм походження прийшло з середньоанглійської мови від англо-французького *joie*, від латинського *gaudia*, множина від *gaudium*, від дієслова *gaudēre* «радіти»; ймовірно споріднене з грецьким дієсловом *gēthein* з тим же значенням «радіти» [20].

На основі аналізу лексикографічних дефініцій цілого ряду тлумачних словників української мови, починаючи від «Словника староукраїнської мови XIV-XV ст.», закінчуючи СУМом в 11 томах, укладеного під керівництвом Івана Білодіда [15, с. 435-436] і ВТССУМом (П. Мовчана, В. Німчука, В. Клічака) [7, с. 954], можна виокремити дві дефініції слова *радість*: 1) «Почуття задоволення, втіха, приємність»; 2) особа, предмет, подія і т. ін., що викликають радісні почуття, тішать (цей фрагмент дефініції містить також такі значення слова *радість*: «приємна, втішна звістка»; «лагідне, ніжне звертання до кого-небудь»).

Значення слова *joy* були порівняні та проаналізовані на матеріалі 5 словників: Oxford Advanced Learner's Dictionary [21]; New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language [23]; Cambridge Advanced Learner's Dictionary and Thesaurus [17]; Longman Dictionary of Contemporary English [22]; Collins English Dictionary [18]. Дефініції іменника *joy* є наступними: 1) почуття радості; 2) щось або хтось, що викликає, спричинює почуття радості або на кого спрямоване це почуття; 3) успіх, удача, задоволення, або допомога (*англ. розм.*, як правило, в заперечних реченнях); 4) зовнішній прояв емоції; 5) стан щастя.

Очевидний той факт, що перші два словникові значення англійського слова *joy* збігаються з дефініціями українського іменника *радість*. Отже, можна зробити висновок, що гіперонімами слова *радість* в обидвох мовах є *позитивне почуття / емоція та те, що викликає таке почуття (причина радості)*.

Відповідно до лексикографічних дефініцій, значення слова *радість* в українській мові тлумачиться через синоніми *задоволення, втіха, приємність*. Найбільшу кількість синонімів слова *радість* знаходимо в «Словнику синонімів української мови» у 2-х томах, авторства А. Бурячка та ін., укладеного на матеріалах літературної мови XIX–XX ст., діалектної та народнопоетичної лексики, а саме 14 синонімів: *радощі, радіння розм., утіха, втіха, отуха діал., відрода, розрада розм., відрадощі діал., відрадість, відрадність розм., торжество, триумф, просвіток, просвіт* [14, с. 512].

Найвживанішими синонімами англійського слова *joy* є: *pleasure, happiness, delight*, а також *bliss, felicity, exultation, elation*. Найбільшу кількість синонімів *joy* наводить Collins English Dictionary – 27, а в українській мові загальна кількість синонімів слова *радість* – 17.

Досліджуючи антоніми, було виявлено, що у «Повному словнику антонімів української мови» Льва Полюги наведено наступні антоніми слова *радість*: сум «почуття незадоволення, смуток, печаль, журба» і мука «душевне страждання, глибоке нещастя, прикросці, біль, горе» [13, с. 284-285]. Таким чином, сумарна кількість антонімів становить 11.

Що стосується англійського слова *joy*, то тільки один словник з 5 проаналізованих, подає 5 антонімів до іменника *joy*: *affliction, depression, despair, grief, wretchedness*. Merriam-Webster Online Dictionary додає до цього переліку ще 5 антонімів: *calamity, ill-being, sadness, unhappiness, and wretchedness*; і ще 8 антонімів знайдено в тезаурусі «Roget's 21st Century Thesaurus»: *infelicity, joylessness, sorrow, misery, melancholy, discouragement, mourning, woe*. Отже, сумарна кількість антонімів слова *joy* – 18.

В українській мові існує чимала кількість слів, пов'язаних з іменником *радість*, які відображають специфіку концептуалізації цієї сфери. З коренем рад-, за даними «Словники України on-line», виокремлено 60 дериватів, СУМ наводить їх 52, але найбільшу кількість дериватів представлено у кореневому гніздовому словнику Є. Карпіловської – 102, з яких 20 іменників, 32 прикметника, 24 дієслова, 17 прислівників, 7 дієприкметників і 2 дееприслівника. [10, с. 676-677].

Згідно даних *English Wiktionary* [19] *дериватами слова joy* є 6 *прикметників*: *joyless, joyful, joyant, joyous, unjoyous, joyous*; 3 *прислівника*: *joylessly, joyfully, joyously*; 12 *іменників*: *joylessness, joyfulness, enjoyment, joyance, joyancy, joydom, joyment, joyousness, joyhood, joygasm, killjoy, joystick*; 3 *дієслова*: *enjoy, overjoy, rejoice*.

Отже, слід відзначити, що іменник *радість* в українській мові характеризується надзвичайно розгалуженою системою дериватів, загальна кількість яких становить 112 одиниць, що значно перевищує кількість дериватів англійського слова *joy*, яких налічується 24.

Серед проаналізованих фразеологізмів з українським словом *радість* та його похідними можна виділити декілька типів. Це, фразеологізми, які передають зовнішній, як правило бурхливий прояв емоції (*стрибати з радощів; співати від радості; радіти, як маля*), іронію (*теляча радість* «бурхливий, несвідомий вияв радісних почуттів»; *собача радість* «дешева ковбаса низької якості»), пережиття емоції (*сповнюватися радістю, пити радість, аж душа радіє, радіти душею, радіти серцем*), параметризацію емоції (*мало радості, мала радість, велика радість*). Фразеологізми *радість (ділити) пополам, ділитися радістю, ділити радощі й горе* вказують на те, що почуття *радості* можна розділити з іншими людьми. Деякі фразеологізми вживаються для вираження нещирого задоволення з приводу чого-небудь (*Така радість, така радість!*), для виявлення готовності, охоти до дії (з *великою радістю*), висловлення сумніву з приводу доцільності чогось (З *якої радості? На яких це радощах?*), а також у звертанні до того, кого любимо, може бути також іронічним (*радосте моя!*). Слід відзначити ще такі фразеологізми, як *радувати око* («приємно хвилювати, вабити кого-небудь своїм виглядом»), *з радощів, на радощах* («з якої-небудь приємної, щасливої нагоди») [9, с. 376-377; 15, с. 435-436; 16, с. 726].

Ідіоми з *joy* можна поділити на дві основні групи: 1) ті, які пов'язані зі зовнішнім виявом емоції *радості*, як реакція на стимул, виражена через поведінкові або фізичні реакції людини (*dance for joy; jump for joy; shout for joy; glow with joy; burst with joy, weep for joy*); 2) пов'язані з кимось або чимось, що викликає *радість*, або на кого спрямоване це почуття (*a joy to behold; pride and joy; bundle of joy* (розм. «клунок, вузлик щастя» про немовля). Жартівливий фразеологізм *be full of the joys of spring* означає бути щасливим, в гарному, піднесеному настрої.

Кількість паремій з опорними словами *радість, радий, рад* та їхніми дериватами в українській лінгвокультурі вражає. Діалектичний погляд на життя українців виявився в пареміях з контрастуванням *радість – горе, радість – клопоти, турботи; радість – смуток, радість – печаль, радість – журба*. Таких паремій нараховується близько 20, наприклад: «*Радість сієш, горе жнеш*», «*Година горя довша, як рік радощів*», «*Кому радість, а кому й горе*», «*Радість красить, а печаль палить*»

[11, с.144]. Також знаходимо паремію про працю, яка асоціюється з радістю, а безділля – зі смутком: «З праці *радість*, з безділля смуток» [12, с. 280].

Прислів'я та приказки про вік людини сповнені філософських роздумів про смисл життя, його швидкоплинність і сутність: «Радіє, що на світі живе», «Старість – не велика *радість*», «Старість – не *радість*, а смерть – не весілля», «Молодість буйність, а старість не *радість*» [11, с.132].

Слід відзначити значну кількість паремій зі словами *рад*, *радий* (понад 20 одиниць), наприклад: «Бджоли раді цвіту, люди раді меду», «І цап своєму хвостові рад», «Чим хата багата, тим і рада». Менша кількість прислів'їв та приказок виявлено зі словами *не рад*, *не радий* (близько 10 одиниць), для прикладу, «Пес псові брат, та й сам тому не рад», «Стоячий воді і риба не рада». Паремії з дієсловами *радуйся*, *не радуйся* налічують порядку 10 одиниць, наприклад: «Найшов – не радуйся, а загубиш – не плач», «Не радуйся чужому лихові», «Обітницям не радуйся». Загальновідома приказка з прикметником *раденький*: «Раденький, що дуренький».

Окрім прислів'їв та приказок, М. Пазяк наводить також народні прикмети: «Коли на Юрія дощ і грім, буде *радість* людям всім», «На осіці бруньки великі – урожай ячменю *радуватиме*» [12, с.376, 391].

Паремій з опорним словом *joy* виявлено незначну кількість в порівнянні з українською мовою: «A thing of beauty is a joy forever», «Peace is the well from which the stream of joy runs», «A joy that's shared is a joy made double», «Joy shared, joy doubled: sorrow shared, sorrow halved», «A house without a dog, a cat, or a little child is a house without joy or laughter», «A wise teacher makes learning a joy». Цілий ряд прислів'їв зі словом *радість* перейшло в англійську лінгвокультуру з інших мов і культур.

Важливо зацентувати на тому, що *joy* вживається частіше в літературі, ніж у сучасній розмовній мові, коли англійці зазвичай говорять *they were (really) pleased / happy / glad to do it*, аніж скажуть, що вони роблять щось з радістю: *they did something with joy*. В українській мові, робити щось з радістю означає робити щось охоче, з охотою.

Отже, концептосфера РАДІСТЬ в українській та англійській мовах та культурах, має однаковий зміст: радість притаманна людині, перебуває у ній, в її душі та тілі. Радість – це приємне почуття, настрої, емоція, реакція на щось. Радість, як правило, має свою причину – дію або подію, якусь річ, життя в цілому, віру в Бога, іншу людину тощо. Людина демонструє свою радість, або навпаки стримує, приховує її. Людина виявляє свою радість за допомогою погляду, міміки, жестів, поз, поведінки, тону голосу. Радість може викликати різноманітні тілесні, фізичні реакції та різні психологічні стани. Почуття *радість* можна розділити з іншими людьми, а також це почуття є доступним для кожного (наприклад, *радість пізнання*, *радість материнства*). Радість може характеризуватися різними параметрами (за своєю інтенсивністю, ступенем виявлення, тривалістю, повнотою, щирістю, очікуваністю тощо). Радість супроводжує різні дії людини: вона робить щось з радістю. Людина часто думає і говорить про свою радість чи радість інших. Культурологічний аспект значення слова *радість* можна відстежити в тих його компонентах, які пов'язані з соціальними установками та цінностями носіїв мови. Для концептосфери РАДІСТЬ як в українській, так і англійській мовній картині світу культурну цінність мають два компоненти «виявлення радості» і «причина радості».

Література:

1. Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) // Когнитивная, коммуникация, дискурс. – 2013. – №6. – С. 47-76.
2. Мартінек С. В. Концептосфера РОБОТА в українській лінгвокультурі // Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów. / [Ed. by J. Bartmiński, M. Brzozowska, S. Niebrzegowska-Bartmińska]. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2016. – S. 241-278.
3. Шамаева Ю. Ю. Когнітивна структура концепту РАДІСТЬ (на матеріалі англійської мови): автореф. дис.... канд. філол. наук: 18.11.2004. – Харків, 2004. – 29 с.
4. Bartmiński J. Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji // Konotacja / [J. Bartmiński]; pod red. J. Bartmińskiego. – Lublin, 1988. – S. 169-183.
5. Bartmiński, Jerzy. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics / [Edited by Jörg Zinken]. – London: Equinox, 2009. – 250 pp.
6. Wierzbicka, A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals. – Cambridge University Press, 1999. – 338 p.

Джерела:

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови: словник / кер. вид. проекту: П. М. Мовчан, В. Й. Клічак, В. В. Німчук. – К.: «Дніпро», 2009. – 1332 с.
8. Етимологічний словник української мови: у 7 т. [гол. ред. О. С. Мельничук]. – Т. 5. – К.: Наукова думка, 2006. – 705 с.
9. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрацьоване і доповн. – Львів: Бак, 2014. – 530 с.
10. Карпіловська С. А. Кореневий гніздовий словник української мови. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. – 912с.
11. Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: Проблеми пареміології та пареміографії: [Монографія]. – Київ: Наукова думка, 1984. – 202 с.
12. Пазяк М. М. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини. – Київ: Наук. думка, 1989. – 480 с.
13. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. – Київ: Довіра, 2008. – 510 с.
14. Словник синонімів української мови: в 2 т. / А. А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наукова думка. – Т. 2. – 2000. – 960с.
15. Словник української мови: в 11 т. / [ред. кол. І. К. Білодід та ін.]. – К: Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 8. – К: Наукова думка, 1977. – 927 с.
16. Фразеологічний словник української мови: Кн. 2 / [укл. В. М. Білоноженко та ін., ред. кол. Л. С. Паламарчук та ін.]. – К: Наукова думка, 1993. – 984 с.
17. Cambridge Advanced Learner's Dictionary and Thesaurus. Cambridge University Press, 2008. – 1699 p.
18. Collins English Dictionary (and Thesaurus). HarperCollins Publishers, 11th edition, 2011. – 1920 p.
19. "English Wiktionary". – Режим доступу: en.wiktionary.org.
20. "Etymology Online Dictionary". – Режим доступу: etymonline.com.
21. Hornby, A. S., Crowther, J. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford, England: Oxford University Press, 1995. – 1428 p.
22. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman Pearson, 2009.
23. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Lexicon Publications, INC, 1993. – 1211 p.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: pavlovska-luda@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-73-76

Павловська Л. О. Прагматична характеристика вербальних формул побажань у різноструктурних мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 72–76.

УДК 81.373.2+811.111+81.161.2

Павловська Людмила Олександрівна,
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ПРАГМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

Стаття присвячена зіставному дослідженню вербальних формул побажань як виду мовленнєвої діяльності і культурних текстів з огляду на їх прагмасемантичні характеристики і шляхи вербалізації побажального змісту в англійській, українській, болгарській і чеській мовах. Визначено граматичну модель позитивно і негативно маркованих фразеологічних одиниць та виявлено спільну пропозиційно-актантну структуру побажального тексту.

Ключові слова: вербальні формули побажань, мовленнєвий акт, пресупозиція, ілокуція, перформатив.

Павловская Людмила Александровна,
Ровенский государственный гуманитарный университет, г. Ровно

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРБАЛЬНЫХ ФОРМУЛ ПОЖЕЛАНИЙ В РАЗНОСТРУКТУРНЫХ ЯЗЫКАХ

Статья посвящена сопоставительному изучению вербальных формул пожеланий как вида речевой деятельности и культурных текстов, включая их прагмасемантические характеристики и способы вербаллизации пожеланий в английском, украинском, болгарском и чешском языках. Определено грамматическую модель позитивно и негативно маркированных фразеологических единиц и определено общую структуру пропозиции текстов пожеланий.

Ключевые слова: вербальные формулы пожеланий, речевой акт, пресуппозиция, иллокуция, перформатив.

Liudmyla Pavlovska,
Rivne State University of Humanities, Rivne

PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF THE VERBAL PATTERNS OF WISHES IN THE LANGUAGES OF DIFFERENT STRUCTURES

The article deals with comparative analysis of the verbal patterns of wishes as speech acts, including their pragmatic characteristics in English, Ukrainian, Bulgarian and Czech. The grammatical models with positive and negative meaning of the phraseological units are defined as well as their common proposition structure in imperative mood. The verbal patterns of wishes deal with those aspects of context which are formally encoded in the structure of a language. The communicative purpose is in proposal structure of wishes and curses assumes that the hearer will understand the intended effect, the perlocutionary effect. There is explored invisible meaning – how a great deal of what is unsaid is recognized as part of what is communicated in four languages. The verbal patterns of wishes are defined as positive (wishes) and negative (curses) utterances with expressive meaning. Illocutionary act is produced by speaker with a help of performative verb “wish” with direct or indirect intention in English, Ukrainian, Bulgarian and Czech languages. The subject of the proposition is a speaker or good / evil spirit that makes effect on communicative situation.

Key words: verbal patterns of wishes, speech act, presupposition, illocution, performative verb.

Лінгвістична прагматика, спираючись на розуміння мови як системи мовних засобів та правил, зосереджується на комунікативних процесах та контекстуально значущих принципах використання цієї системи у нескінченній різноманітності актів мовленнєвого спілкування. У контексті прагматики мова – не лише усталена система знаків або сукупність її функціональних варіантів; це гнучкий спосіб знакової репрезентації досвіду та комунікативної взаємодії між членами даного соціоетнокультурного колективу у будь-якій конкретній ситуації [6, с. 37].

Визначення прагматики залежить від вихідних позицій дослідника, а тому в працях лінгвістів, що розробляють проблеми синтаксису, спостерігається різне, часом суперечливе, розуміння цієї сфери лінгвістичних знань. Так, у вимірах прагматики досліджують той аспект речення, що залишився при синтаксичному й семантичному аналізі, (зокрема, нестандартні або аномальні речення). До прагматики зараховують вивчення оцінного значення, а також різних асоціацій і конотацій, що впливають із контексту. Комунікативна семантика, а також використання мови з метою впливу (мова політики, реклами, психотерапії), мовленнєва діяльність – теж становлять предмет дослідження в прагматиці. [4, с. 29]

Комунікативно-функціональний і прагмасемантичний ракурс вивчення побажань представлений в слов'янському, зокрема і польському мовознавстві, де ці формули розглядаються як елементи народної словесної магії, як емотивно-адресативні формули конфліктної інтеракції, що реалізуються на тлі прізвиськ, образливих і лайливих висловлювань (комунікативна поведінка людини, символічні дії, різні елементи і прояви негативної магичної практики у фольклорному тексті, негативні магичні акти) [1, с. 111]. В авторитетних етнолінгвістичних розробках кліше-прокляття прирівнюються до перформативних актів, спрямованих на віддалення небезпеки або захисту від неї [7, с. 75]. Здебільшого такі висловлювання втратили свою магичну функцію й стали експресивними вигуківими образними висловами або засобами негативного вираження емоцій, зокрема і реакціями-вигуками незадоволення, роздратування, обурення тощо [3, с. 292].

Важливими з цього погляду виявляються й вербальні формули ритуального мовлення, прагмасемантична структура яких простежується залежно від функції адресата, перлокутивно-ілокутивного ефекту й обрядово-ситуативного контексту в різних лінгвокультурах. Здебільшого йдеться про стереотипні висловлювання сугестивного і прескриптивного типу, які відбивають магічну поведінку людини – обереги, застереження, попередження, погрози, образи, залякування, задобрювання злих сил у текстах вербальної та лікувальної магії. Їх уживання було можливим лише в певних культурних або побутових ситуаціях, яким надавався сакральний чи принаймні високий семіотичний статус, оскільки поза контекстом така дія або втрачала силу, або взагалі не могла відбутися.

Метою статті є виявлення прагмасемантичних закономірностей вираження вербальних формул побажань у різноструктурних мовах.

Комунікативна мета як “мовленнєвий задум”, як “мовленнєва воля мовця” (М. Бахтін), те, що у теорії мовленнєвих актів називають ілокутивною тенденцією, і діалогічність тексту як висловлювання властива побажанню. Тому до вербального тексту у нашій концепції підходитимемо не як до абстрактної одиниці мови, а як до акту мовленнєвої поведінки, позначеного ілокутивною інтенцією і зорієнтованого на перлокутивний ефект. Граматична модель вербальних формул побажань розумітиметься як засіб трансляції побажального змісту позитивної і негативної оцінної семантики та його декодування.

Вербальні формули побажань є специфічним засобом позначення дійсності, адже мовленнєвий акт передбачає не створення номінанта, а вибір наявної в мові формули для суті відображуваної типової ситуації. Комунікативні висловлення є стійкими відтворюваними архетипами, які постають з пам’яті як мовленнєві реакції на типовість подій та явищ. Причому ці одиниці не є їхніми ідентифікуючими відбитками. Мета актуалізованого висловлення – не кваліфікувати позамовну дійсність, а характеризувати та оцінити її. За допомогою даного вислову мовець намагається вплинути на адресата. Усі вербальні формули побажань, зумовлені особливим емоційним станом мовця, можна умовно розділити на дві функціонально-семантичні групи: побажання із позитивною експресією і побажання із негативною експресією.

Благоповажання дослідники визначають як “текст, що містить побажання добра, і ритуал його вимовлення. Перебуваючи на межі між формами мовного етикету й замовляльно-магічними текстами, благоповажання регламентують і відносини між людьми, і контакти людини з надприродними силами, здатними забезпечити добробут [СДЭС, т. 1: 188].

Уживання побажань із позитивною експресією зумовлене наміром адресанта-мовця висловити свої позитивні емоції щодо адресата: англ. *May your shadow never grow less*, укр. *Дай Боже хлібцеві урожаю, а вам здоров’я*, болг. *Здрав да бъдеш като кукуряк, Здраве да те бие по главата*, ч. *At ti štěstí kvete*.

Злоповажання – це короткі словесні формули, вислови у наказовому способі, які коротко й афористично передають одне грізне побажання [17, с. 677]; (пор. *проклинати* – різко засуджувати кого-небудь, висловлювати безпосередній розрив з ним, супроводжуючи такий акт зловісним побажанням, пророцтвом, а у вигуківій функції висловлювати велике невдоволення, особливу ненависть, особливо жорстке засудження, сильне обурення, особливу ненависть, досаду, відчай і т.п. [ВТСУМ, с. 1155]). Уживання побажань із негативною експресією, навпаки, зумовлене наміром вербально висловити негативні емоції щодо адресата мовлення: англ. *A red nail on the tongue that said it*, укр. *Щоб я тебе бачив на одній нозі, а ти мене одним оком*, болг. *Да ти изсъхнат ръцете до лактете, Ега ти даде бог да поодиш с дървене ноге*, ч. *Vodejž ti psi huddí, Kuž tě čert z rosola snědl*.

У благоповажаннях та злоповажаннях реалізується емоційно-оцінне ставлення адресанта до проявів чи рефлексій адресата побажання. Воно цілком зумовлене суб’єктивною сферою вербалізації суто емоційного чи афективного почуття-ставлення чи почуття-враження під впливом адресата. Оцінне ставлення такого типу дослідники визначають як рефлексію вербального захоплення (емоційна експансія) або як рефлексію вербального вираження гніву, обурення (вербальна агресія) – це результат переживання самого адресанта.

Свого часу М. Сумцов писав, що «побажання (благоповажання) народжуються у хвилини світлого настрою; злоповажання вилились із роздратування, у момент специфічного психологічного стану. Тому у прокльонах .... багато солі і гіркоти. Цивілізовані народи на довгому і тернистому шляху свого життя знали багато різних лих. Давня людина у своєму особистому досвіді і у досвіді інших знаходила значно більше матеріалу для вибору прокльонів, ніж для вибору побажань [5, с. 1–2]. Факт очевидної переваги негативу над позитивом у досліджуваній нами сфері побажань є очевидним. Ніби продовжуючи думку М. Сумцова, чеський дослідник І. Немець припускає наявність кількох причин, з яких найважливішими вважає дві: обмежені можливості позамовної розрядки (у межах коректності) та кращі мовні потенції для зображення дійсності у негативному світлі; позитивні емоції, як відомо, мають ширший діапазон невербальних засобів вираження, ніж негативні.

У побажаннях як специфічних прагматичних формулах, які передусім і зорієнтовані на повторне вживання у типізованій ситуації, прагматичний компонент є домінуючим і обов’язковим. Таким чином, кожен аспект прагматичного змісту побажання як у мовній системі, так і у мовленні співвідноситься з певним чинником комунікативно-прагматичної ситуації. Отже, наступним кроком аналізу буде спостереження того, як зовнішній контекст побажання корелює із інтенцією спілкування. Е. Азнаурова бачить тут комплекс зовнішніх умов спілкування, які існують у свідомості мовця в момент здійснення мовленнєвого акту: *хто – що – де – коли – як – навіщо – кому* [2, с. 38]. У нашому випадку параметри комунікативно-прагматичної ситуації будуть зредуковані до мети комунікації, лінгвокультурних характеристик учасників комунікації та прагматично-рольових відносин між комунікантами. Це ті ознаки, на які будуть опиратися певні формальні засоби як структурні моделі вербальних формул побажань.

Семантичну конфігурацію побажального контексту можна подати у формі набору елементарних смислових передумов, типових для побажань аналізованого типу. Пресупозицію розуміємо як імпліцитний компонент змістової структури опативного висловлювання, що виступає у якості передумови розуміння і, відповідно, дешифрування змісту висловлювання адресатом. Виходячи із специфіки призначення вербальних формул побажань, є підстави говорити про добрий намір (благоповажання) та злий намір (злоповажання) як компонент змісту висловлювання, який з огляду на ритуально-магічний характер мовних одиниць цього типу має бути істинним. Цьому сприятиме віра у магічну силу слова: “*бажаючи добра (зла), я переконаний, що шляхом промовляння змісту побажання можу посприяти досягненню бажаного доброго (злого) результату*”. Таку пресупозицію можна вважати прагматичною: мовець (адресант) вважає істинність свого висловлювання

потенційно відомою і адресатові [ЛЭС, с. 396]. Здійснивши висловлювання питома магічної, а для сучасного адресанта клішованої благопожальної чи злопожальної формули, адресант надає вислову цілеспрямованості, перетворюючи його на ілокутивний акт, під яким розуміють вираження комунікативної мети у ході промовляння певного вислову. Ілокуція як семантико-прагматична мета – вплинути на свідомість чи поведінку адресата. За Дж. Серлем, побажання можна кваліфікувати як ілокутивний акт, що реалізує цільову настанову адресанта. Цілеспрямованість як функцію мовленнєвого акту побажання (ілокутивну силу вислову) формують відповідні ілокутивні дієслова.

Побажання – це такий акт, який можна передати адресатові лише посередництвом певної знакової системи, як це відбувається із будь-яким внутрішнім станом, котрий необхідно передати, повідомивши про нього. Мова має цілий арсенал спеціальних засобів вираження бажання, і будь-який мовленнєвий акт-побажання містить, як мінімум, дві пропозиції: першу – *я хочу* (у значенні *я бажаю*) – це показник загального оптимістичного значення; другу – пропозицію, що відображає бажане (небажане) щодо адресата: (1) *я хочу* + (2) *тобі добре*; (1) *я хочу* + (2) *тобі погано*. Таким чином, мовленнєвий акт побажання, зорієнтований від 1 особи однини теперішнього часу, яка здійснює акт вербального побажання (1), і пропозиції (2), фіксує бажаний стан речей щодо адресата (чесь. *Kež bys stále žil tak šťastně*: (1) *я хочу* + (2) *щоб ти завжди був щасливим => тобі добре => ти зазнав конструкції*; укр. англ. *A death without a priest to him in a town without a clergyman*: (1) *я хочу* + (2) *щоб ти прийняв смерть без священика у місті без священнослужителя => тобі погано => ти був вилучений із “своїх”*; укр. *Бодай ти галушку не проковтнув, щоб ти вареником подавився*: (1) *я хочу* + (2) *щоб ти не міг ковтати => тобі погано => ти зазнав деструкції*; бол. *Да оглушее и сос двете уши*: (1) *я бажаю* + (2) *щоб ти оглох на обидва вуха => тобі погано => ти зазнав деструкції*).

Головним аргументом на користь ілокутивного акту побажання є наявність дієслова, яке експлікує ілокутивне значення висловлювання, називає ту дію, на відміну власне говоріння, котру ми здійснюємо посередництвом висловлювання, точніше, його магічної сили. Що ж до вербальних формул побажань, то ілокутивним дієсловом для цього типу мовленнєвих актів виступає дієслово *бажаю* у 1 особі однини теперішнього часу дійсного способу, як того вимагає теорія мовленнєвих актів. Це дієслово вживається перформативно, оскільки його форма у 1 особі теперішнього часу є за семантикою рівнозначною здійсненню дії, вираженої цим дієсловом. У контексті побажань дієслово *бажаю* є еквівалентом дії, вчинку. Мовленнєвий акт, що містить перформативне дієслово, стверджує дію одночасно із утворенням дії суб'єкта. Цю властивість акту мовлення помітив Е. Бенвеніст, маючи на увазі “здатність мовця виявляти себе в ролі “суб'єкта”.

У контексті побажань події (бажані) викликають асоціації із завершеністю, відсутністю часової тривалості навіть тоді, коли йдеться про дієслова. Н. Арутюнова підкреслює, що перформатив ніби відсторонений від мовленнєвого процесу. Це не процес говоріння, це соціальна акція. Для соціального акту важливий факт здійснення. Перформатив – це ніби теперішній час факту [2, с. 551]. Найточніше сутність перформатива (*я бажаю*) з погляду питома ритуально-магічного характеру побажань відображає висловлювання Й. Крекича, де він наголошує, що перформативи, навіть узяті у найбільш короткий, нетривалий момент своєї тривалості, не можуть сприйматися як “неефективні”, “безуспішні”.

Прагматичне значення перформатива у побажаннях є сукупністю усталених значень лексико-граматичних утворень та загальної ситуації комунікації, яку стимульовано збудником певного емоційного стану адресанта (з урахуванням ілокутивної мети та психологічного стану адресанта і адресата побажання). Лише в окремих благопожаннях перформатив (*я бажаю*) є експлікованим: англ. *I pray for sorrow on the house*, ч. *Přeji ti všechno nejlepší, Přeji ti štěstí, zdarů, úspěchů, Přeji ti pevně zdraví*. У інших випадках він лише має на увазі: англ. *To wish one all the luck in the world, Будь здоровий (здоров)*: [*я бажаю*], *щоб ти був здоровий*, болг. *От здраве да се не отръвеш*: [*я бажаю*], *щоб тебе від здоров'я не можна було відірвати*.

З іншого боку, перформатив неексплікується у злопожаннях: англ. *Rain and fire, ill wind and snow and hard-frost follow her*: [*я бажаю*], *щоб дощ і вогонь, злий вітер, і сніг, і лютий мороз переслідував її*, *May the snails devour his corpse*: [*я бажаю*], *щоб слимаки поглинули його труп*, *May the devil tear you*: [*я бажаю*], *щоб диявол розірвав тебе*, *А втекла би з тебе пара*: [*я бажаю*], *щоб дух (душа) покинула тебе*; *Щоб тобі дубовий хрест*: [*я бажаю*], *щоб на тобі [померлому] поставили дубовий хрест*; ч. *At se octneš kde vlci vyjí*: [*я бажаю*], *щоб ти опинився там, де вовки виють*; *Hrom a peklo do tebe*: [*я бажаю*], *щоб тебе покарали грім і пекло та ін.* Лише у окремих англійських злопожальних формулах нами зафіксовано дійсний актуалізатор *я*, який акцентує на злому побажанні, зорієнтованому від адресанта до адресата: *I pray for sorrow on the house, I give you to the devil*.

У сфері *ти-ви-він-вона* орієнтованих побажальних формул особлива роль належить і актуалізованому вказівному займенниковому компоненту побажань – так званому дійсничному актуалізатору. У вербальних формулах побажань він є обов'язковим: лише окремі конструкції благопожання можливі і без нього (пор. англ. *As good fortune (luck) would have it, To wish one well*, укр. *Дай, Боже, здоров'я, Дай, Боже, разом двоє – частя і здоров'я, Подай з неба чого треба [мені, тобі, йому, вам, їм]*). У інших випадках конструкція з благопожанням містить відомий, але формально не виражений об'єкт, маніфестований формою дієслова, укр. *Будьте [ви] здорови з колядою, Будь здорова [ти], як вода, багата, як земля, щаслива, як зоря*, болг. *Догодина [ту] живо и здраво, ч. Мěj [ти] všechno do Boha*, або експлікований дійсничний актуалізатор: англ. *Much good may it do you, Every dog has his day, укр. Боже вам удару на тіло здоров'є, на душу спасеніє, Дай Боже хлібцеві урожаю, а вам здоров'я*, болг. *Господ ум и разум да ти даде, ч. At' ti jde všechno jako po lihách*.

Натомість у пропозиції (2) злопожання дійсничний актуалізатор завжди присутній. У частині випадків він експлікований: англ. *Six horse-loads of graveyard clay on top of you, May the devil make a fool of you, May the curse of curses in sorrow prostrate you now, May the devil cut the head off you and make a days work of your neck, May the devil tear you*, укр. *Бодай тобі ноги повсихали, Сіль тобі в оці*, болг. *Очите ти на игла да уденат, Обете очи да ти изтръснат, ч. At' tě zem pohltí, Aby ho šlak trefil, Aby ti všichni čerti byli dlužní*. У інших – імплікативно маніфестується дієслівною формою: англ. *Go to blazes*, укр. *Иди в дві дорозі, та абес уломив собі обі нозі, Спи, аби-с не встав*, болг. *Иди на оня свет, У пусти гори да иде, ч. At' propadneš*. Дійсничний актуалізатор тут виконує синкретичну семантико-синтаксичну функцію: вказуючи на суб'єкта пропозиції, він одночасно виконує і магічну роль, адже саме на адресата, а не на когось іншого адресантом насилається зло у різних його подобах.

З насиланням доброго (злого) побажання безпосередньо на адресата пов'язані умови успішності ілокутивного впливу, адже адресат повинен цю ілокутивну інтенцію адресанта впізнати, ідентифікувати з собою. У побажанні як мовленнєвому

акті така інтенція має бути вербально вираженою, оскільки побажання перлокутивної зорієнтовані і мають за мету зміни у не у буттєвій, а у емоційній сфері адресата. Буттєвий перлокутивний ефект тут з часом стирається, нівелюється, адже злопобажання, наприклад, англ. *A poisonous pain in you, May you be afflicted with the itch and have no nails to scratch with*, укр. *Бодай вас холіра викришила, Най холера вас понападає*, болг. *Да го вземе черната чума. Да го вземе чумата, ч. Vem ho nežl*, зовсім не означають, що адресант реально бажає адресатові “тепер” захворіти на одну із названих у пропозиціях (2) побажань хвороб. Перлокутивний ефект побажань має свою специфіку: побажання як слова-дії включаються у ланцюг інших, не мовленнєвих дій, що складають зміст побажань; вони культурно обумовлені і, таким чином, не передбачають будь-яких інших ефектів, окрім ефекту емоційного впливу. Їхня перлокутивність обов’язково містить компонент, який можна представити у формулі: *ти знаєш + я симпатизую (не симпатизую) тобі (схвалюю (не схвалюю) тебе; люблю (ненавиджу) тебе за певний вчинок, дію, поведінку тощо) => відчуй на собі силу впливу мого доброго (злого) побажання.*

Отже, у вербальних формулах побажань структурно-семантичну конфігурацію побажального контексту формує прагматична пресупозиція – потенційна налаштованість адресанта на істинність змісту, сформульованого у пропозиції з огляду на питомий ритуально-магічний характер благопобажань і злопобажань. Побажання, як ілюкутивний акт, здійснює цільову настанову адресанта. Оптативна ілюкутивна функція реалізується у пропозиції, що уміщує як обов’язковий компонент перформатив “бажаю” як “предикат досягнення” ілюкутивної мети, дейктичний актуалізатор *ти-ви-він-вони* та зверненість до адресата як до суб’єкта пропозиції або об’єкта у взаємодії із семантичними актантами “вищого” або “нижчого” порядку.

Література:

1. Адоньєва С. Б. Прагматика фольклора : частушка, заговор, причет. Белозерская традиция XX века : автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.01.19 “Фольклористика” / С. Б. Адоньєва. – М., 2005. – 317 с.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Наука, 1976. – 386 с.
3. Виноградова Л. Н. Формулы угроз и проклятий в славянских заговорах / Л. Н. Виноградова // Заговорный текст. Генезис и структура. – М. : Индрик, 2005. – С. – 425–440.
4. Маслова А. Ю. Введение в прагмалингвистику : [учебн. пособие] / А. Ю. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2008, 152 с.
5. Сумцов Н. Ф. Пожелания и проклятия преимущественно малорусские / Николай Федорович Сумцов. – Харьков : Типография Губернского Правления, 1896. – 26 с.
6. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / Иван Павлович Сусов. – Винница : Нова книга, 2009. – 272 с.
7. Толстая С. М. Из словаря “Славянские древности”: Речь ритуальная / С. М. Толстая // Славяноведение. – 2004. – № 6. – С. 73–80.

Список джерел ілюстративного матеріалу

- АРФС – Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь : в 2 т. / А. В. Кунин. – М. : Советская энциклопедия, 1967 – . – Т. 1. – 1967. – 740с.; Т. 2. – 1967. – 540 с.
- БНТ-ППГ – Българско народно творчество : в 12 т. / [ред. кол. Д. Осинин]. – София : Български писател, 1963. – Т. 12 : Пословици, поговорки, гатанки. – 1963. – 710 с.
- ЛЭС – Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. Н. Д. Яревой]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 683 с.
- Фр. – Франко І. Галицько руські народні приповідки / І. Франко. – Львів : Наукове товариство імени Шевченка, 1901. – (Етнографічний збірник). – Т. 1. – Вип. 1 : А – Відати – 1901. – 200 с.; Т. 1. – Вип. 2 : Відати – Діти – 1901. – 195 с.; Т. 2. – Вип. 1 : Діти – Книш – 1907. – 300 с.; Т. 2. – Вип. 2 : Кравець – П’ять – 1908. – С. 301 – 612; Т. 3. – Вип. 1 : Рабунок – Час – 1910. – 300 с.; Т. 3. – Вип. 2 : Час – Ячмінь – 1910. – С. 301 – 541.
- ФСУМ – Білоноженко В. М. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн / Білоноженко В. М. – К : Наукова думка, 1999 – Кн. 1. – 1999. – с. 528; Кн. 2. – 1999 – 529.
- BIC – Power P. C. The book of Irish Curses / P.C. Power. – Octavo Press, Springfield, Illinois, 1974. – 675 p.
- CLT – Lockhart L. G. Curses, Lucks and Talismans / L. G. Lockhart : Geoffrey bless, two Manchester Square, London, 1935. – 239 p.
- Čel. – Čelakovský F. L. Mudrosloví národu slovanského ve příslovích / F. L. Čelakovský. – Praha: LIKA KLUB, 2000. – 926 s.
- LID – Longman Idioms Dictionary / Longman, 2000. – 500 p.
- Pick. : Pickering D. Dictionary of superstitions / D. Pickering –London : Cassel, 1995. – 874 p.
- SČFI – Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné. – Praha : Academia, 1988. – 512 s.

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ruslana-padalka@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-77-79

Падалка Р. М., Листопад К. В. Прозоніми у творах Оскара Уайльда. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 77–79.

УДК821.111Уайльд.08

**Падалка Руслана Миколаївна,
Листопад Катерина Віталіївна,
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет”**

ПРОЗОНІМИ У ТВОРАХ ОСКАРА УАЙЛЬДА

Образне сприйняття літературного твору, розуміння значення вживаних письменником слів завжди допомагало розумінню мистецтва в цілому, попри сприйняття мистецтва слова. Сучасним дослідникам властиво уявляти процес створення власного імені як своєрідний різновид кодування історико-культурної інформації. За такого підходу антропонімію можна розглядати як специфічний культурний текст. Актуальність проведеного дослідження обґрунтовується зростим інтересом до вивчення прозонімів в аспекті зв'язку мови та культури. У статті систематизовано ономастичний матеріал творів О. Уайльда, класифіковано прозоніми за лексико-семантичною структурою.

Ключові слова: антропоніми, лексика, семантика, прозоніми, омоніми.

**Падалка Руслана Николаевна,
Листопад Екатерина Витальевна,
ДВНЗ «Донбасский государственный педагогический университет», г. Славянск**

ПРОЗОНИМЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ОСКАРА УАЙЛЬДА

Образное восприятие литературного произведения, понимание значения употребляемых писателем слов всегда способствовало пониманию искусства в целом, невзирая на восприятие искусства слова. Современным исследователям свойственно представлять процесс создания собственного имени как своеобразную разновидность кодировки историко-культурной информации. При таком подходе антропонимию можно рассматривать как специфический культурный текст. Актуальность проведенного исследования обосновывается возросшим интересом к изучению прозонимов в аспекте связи языка и культуры. В статье систематизирован ономастичный материал произведений О. Уайльда, классифицированы прозонимы по лексико-семантической структуре.

Ключевые слова: антропонимы, лексика, семантика, прозонимы, омонимы.

**Ruslana Padalka,
Kateryna Listopad,
Donbas State Pedagogical University, Slovyansk**

PROZONIMA IN A WORKS BY OSCAR WILDE

Proper names of people or anthroponyms constitute quite a significant part of lexical structure of the language. They are common in all styles of modern language, and like other appellative words are subject to phonetic, word-formative and semantic regularities. Figurative perception of the literary work, understanding of value of the words used by the writer has always contributed to the understanding of art in general, despite the perception of the art of the word. Modern researchers tend to present process of creation of a proper name as a peculiar kind of encoding of historical and cultural information. Taking into consideration this approach, the anthroponymy can be considered as the specific cultural text. The relevance of the research under study is proved by the increased interest in studying of prozonima in aspect of connection of language and culture. Onomastic material of works by O. Wilde is systematized and prozonima are classified by lexical and semantic structure in the article.

Key words: anthroponima, lexicon, semantics, prozonima, homonyms.

Актуальність дослідження. Власні назви людей, або антропоніми, становлять значну частину лексичного складу мови. Прозоніми так само, як і антропоніми, поширені в усіх стилях сучасної мови, і як інші апеллятивні слова підлягають фонетичним, словотвірним, семантичним закономірностям.

У такій галузі мовознавства, як антропоніміка, наявна ще низка спірних і малодосліджених питань, зокрема антропонімії творів зарубіжних авторів.

Актуальність статті зумовлена тим, що в ньому зібрано й систематизовано 80 прозонімів зі сторінок творів англійського письменника Оскара Уайльда, вивчено їхні семантичні парадигми.

Об'єктом дослідження є прозоніми творів О. Уайльда.

Предмет дослідження – семантичні типи прозонімів.

Метою статті є встановлення семантичних типів прізвищ творів О. Уайльда, скеровуючись на виконання таких завдань: зібрати прізвища з творів О. Уайльда; установити їхні семантичні типи.

Поставлені завдання розв'язано на матеріалі прізвищ, що зафіксовані у 18-ти творах Оскара Уайльда: “The Picture of Dorian Gray”, “Lord arthur savile’s crime”, “The model millionaire”, “The canterville chost”, “A florentine tragedy”, “A woman of no importance”, “Charmides and others poems”, “For love of the king”, “Pen, pencil and poison”, “The Picture of Dorian Gray”, “The Birthday of the Infanta”, “The Critic as Artist”, “The Duchess of Padua”, “The Truth of Masks”, “A House of Pomegranates”, “The Fisherman and His Soul”, “An Indian Husband”, “The Decay of Lying”, “Vera or the Nihilists” та ін.

Вибір лінгвістичних методів дослідження зумовлений завданнями, які поставлені в праці (описовий) та контент-аналіз. Теоретичне та практичне значення дослідження полягає в тому, що представлений матеріал може бути використаний під час подальшої розробки питань з антропонімії художніх творів. Матеріали й результати статті можуть бути використані на уроках української мови під час вивчення онімної лексики іншомовного походження, словотвору, морфології.

Одержані результати дослідження мають **практичну цінність** як для лінгвістичного аналізу, так і для осмислення конструктивних шляхів збереження культурного спадку націй.

Основний виклад матеріалу. Антропоніми в художньому творі відіграють роль не лише певного визначника того чи того методу або жанру, а й часто є потужним характерологічним засобом. Особове ім'я – юридично зафіксоване слово, за допомогою якого здійснюється індивідуалізація, легалізація особи.

Вибір якогось з імен як “головного” імені коливається від індивіда до індивіда, від колективу до колективу, що мають на увазі той же об'єкт. Так само суто умовним є і формуляр імен: ім'я – по батькові – прізвище або американські first name – (middlename) – last name та французькі *prenom-nom* (особливість яких в тому, що за базове береться ім'я, *nom*).

Отже, характерним для культури Заходу є акцент на “особистісному”, зокрема на хрещеному імені, і, як результат, концентрація антропонімії на якомусь одному імені, що приховує багато реальних функцій імені.

Р.С.Гімеревський і Б.А.Старостін у книзі „Иностранные имена и названия в русском тексте” подали основні правила транскрибування імен і назв 18-ти європейських мов, а також склали таблиці, приклади транскрипції та списки чоловічих імен разом з їхніми російськими відповідниками (для кожної мови окремо) [1].

У цілому ми читаємо тексти з уже перекладеними прозонами. Для передачі українською мовою іноземних особових імен перекладач використовує три основних способи: транскрипцію, тобто більш-менш подібне зображення звукової форми імені; транслітерацію, тобто відтворення кирилицею буквеної структури імені; і власне переклад, що передбачає передачу імені наявними лексичними засобами.

Практична транскрипція – особлива тема. Ім'я – невід'ємна належність особистості. Під час переходу з мови в мову його значення вже не усвідомлюватися (порівн. *Лариса – чайка*), а матерія, звучання зберігаються.

У випадках, коли транскрипція не дає бажаних результатів, перекладач користується методом транслітерації, тобто відтворенням написання імені.

За допомогою транслітерації уможливується розв'язання проблеми скороченої ненаголошеної голосної чи труднощі, пов'язані з буквою *r*, що англійською то вимовляється, то не вимовляється: *Peter and Mark*. У цьому випадку правило просте: там, де пишеться *r* в англійській, пишемо *i* в українській.

Отже, зважаючи на вищесказане, доходимо висновку, що в справі відтворення українською мовою англійських імен одночасно діють кілька різних традицій. Перекладач усе ж таки діє, зважаючи на інтуїцію.

У статті викликають зацікавлення основи прізвищ і їхнє значення. Нам цікаво те, що в багатьох випадках у прізвищах зберігаються слова, які в сучасній мові уже вийшли з ужитку. Крім того, таке дослідження дає багатий матеріал для зіставного вивчення антропонімії різних територій різних мовних систем.

Лексико-семантичний аналіз антропонімів проводиться нами на матеріалі 80 прізвищ, зібраних із творів О.Уайльда. Прізвища ми розподілили на дві групи: відапелятивні та відіменні [2].

В українській мові імена іншомовного походження адаптуються згідно з усіма лінгвістичними нормами мови-реципієнта. Але етимологія імен, на жаль, залишається нами не дослідженою. Тому ми вдаємося лише до контент-аналізу.

Від власних чоловічих імен вилучено 13 назв: *Morris, Emerson, Domitian, Jekyll, Henry* тощо.

Від власних жіночих імен – 18: *Alice, Vera, Ellen, Jessica, Isis, Lucy* тощо.

Загальна кількість особових назв – 31.

Dorian Gray, Henry Wotton, Basil Hallward, Lady Brandon, Lady Agatha, Lord Fermor, George, Lord Kelso, Margaret Devereux, Eve, Dartmoor, Victoria, Sybil Vane, Imogen, Isaac, James Vane, Victor, Lady Gwendolen, Mrs. Leaf, Mr. Hubbard, Mr. Danby, Lord Staveley, Henry Ashton, Adrian Singleton, Lord Kent Francis, Harden, Lady Narborough, Geoffrey Clouston, Arthur Savile, Lady Wandermere, Gladys, Mr. Podger, Lady Flora, Thomas, Sybil Merton, Clementina Beauchamp, Lord Surbiton, Rouvaloff, Mr. Winckelkopf, Mr. Robert Smith, Hughie Erskine, Laura Merton, Alan Trevor, Baron Hausberg, Hiram B. Otis, Simone de Canterville, Eleonora de Canterville, Augustus Dampier, Lucretia R. Jappan, Virginia E. Otis, Lord Bilton, Mrs. Umney, Fanny Davenport, Sara Bernhardt, William Gull, Madame de Tremouillac, De Voltaire, Lady Stutfield, Dr. Dobell, Thomas Horton, Daniel Dumb, Chantecler, Jack Castleton, Lord Rufford, Francis Stilton, Lord Tattless, Sieur de Bulkeley, Simone, Bianca, Guido Bardi, Diana, Lucca, Medea, Lorenzo, Antonio Costa, Lucretia, Lord Chist, John, Caroline Ponterfract, Miss Worsley, Mrs. Allonby, Lord Brancaster, Gerald Arbuthnot, Lord Illingworth, Lady Hunstanton, Charlotte Pagden, Eleonor, Lady Stutfield, Mr. Kelvil, Mr. Cardew, Mrs. Cardewallows, Chan Toon, Ernest Cosgove, Oscar Willie, Robert Ross, Shan Man Phru, George Edward Griffith, Thomas Dowis, Goldmith, Mr. Locke, Charles Bumney, Janus Weatercock, Egomet Bonmet, Van Vinkvooms, Mr. Crabbe, David, Michael Angelo, Alan Chartier, Barry Cornwall, Thomas Browne, Mr. Erle, William Follet, Justies Vaughan, Baron Alderson, Charles Lamb, Lord Tennyson, Monsieur de Lorraine, Marques de-las-Torres, Senora del Pilar, Charles, Lucca, Gilbert, Emest, Cicero, Balzac, Gustave Flaubert, Berlioz, Byron, Sieur de Montaigne, Fra Lippo Lippi, George Meredith, Donatello, Kalos Alkibiates, Milton, Henry Arthur Jones, Lewis Morris, Mr. Ruskin, Napoleon, Darwin, Renar, Simone Guesso, Beatrice, Andreas Pollajuolo, Maffio Petrucci, Jeppo Vitellozzo, Jedeo Bardi, Guido Ferrant, Ascanio CristofanoMoranzone, Bernardo Cavalcanti, Hugo, Lucy, Mrs. Langtry, Lord Lytton, Anne Boleyn, Edgar, Jessica, Henry, Hal, Duncan, Richard, George, Garten, Mr. Gilbert, Orinaldo, Rosalind, Lady Macbeth, Ophelia, Mr. Irving, Auguste Vacquerie, Ellen Terry, E. W. Godwin, Hegel, Brooke, Isis, Osiris, Alice, Kraken, Hell, Robert Chiltren, Vicomte de Nanjac, Mr. Montford, Phipps, James, Harold, Lady Markby, Mrs. Marchmont, Marbel Chiltren, Mrs. Cheveley, Cyril, Vivian, Morris, Emerson, Domitian, Jekyll, Henry James, James Payn, Oliphant, Marion Crowford, Robert Elsmere, Guy de Maupassant, M. Zola, M. Daubet, Isaac, George Meredith, Daniel Deronda, Charles Reade, Martha Ray, Mr. Wilkinson, Thomas Mallory, Herbert Spencer, Rawdon Crawley, Becky Sharp, Mr. Hyde, Peter Sabouroff, Michael, Vera, Nicolas, Maraloffski, Kalit.

Відапелятивних прізвищевих назв – 49 лексем. Їхні основи походять від:

1. Назв звукових вражень: *Alan Campbel, Archibald Campbell* (дзвін табору).
2. Назв абстрактних понять: *Lady Marvel* (диво), *Newman* (нова людина), *Fancy Dress Ball* (фантастична платяна куля), *Reckless Rupert* (безоглядний), *Barbara Modish* (мода).
3. Назв дій, процесів: *Chase Canterbury* (полювання), *Lady Startup* (запуск).
4. Назв військових посад, чинів: *Colonel* (полковник), *Jonas the Graveless* (граф без голови).
5. Назв частин тіла: *Skeleton* (скелет).
6. Назв конкретних предметів: *Lord Raker* (граблі), *Mr. Gladstone* (шкіряний саквояж), *Les Ballons* (балони).
7. Назв роду занять: *Etonians* (вихованці ітонського коледжу), *Chamberlain* (камергер), *Mason* (каменярь), *Rider Haggard* (виснажений вершник), *Mr. Pestle* (товкач).
8. Назв рослин: *Chan Toon* (індійське червоне дерево каналу), *Hogley Wood* (деревина).
9. Назв рис характеру: *Lady Wilde* (дика).
10. Назв ландшафту: *Hotton Garden* (сад), *Tumhan Green* (земний).
11. Назв тварин: *Charles Lamb* (ягнята), *Charles James Fox* (лис).
12. Назв опредмечених дій: *Miss Wainwright* (пропустіть), *Viscount Goring Lord Goring* (вишивання віконту (лорду) кліну), *John Foster* (заохочувати).
13. Назв зовнішніх ознак людини: *Dwarf* (карлик).
14. Назв, що вказують на спорідненість, родинні зв'язки: *Mr. Pater* (батько).
15. Назв релігійної належності: *M. Christian* (християнин), *Holy* (священний).
16. Назв будівель та приміщень: *Mr. Booth* (кабіна пана), *Hall Caine* (зала).
17. Назв частин предметів: *Anne Page* (сторінка).
18. Назв хвороб: *Ague* (лихоманка).
19. Назв почуттів: *Avarice* (жадібність).
20. Назв міфологічних істот: *Mermaid* (русалка), *Mermen* (водяний), *Vermilion* (кіновар).
21. Назв за місцем проживання: *Washington Otis* (вашингтонський).
22. Назви людей: *Martin Maniac* (маньяк), *Jonas the Graveless* (безвагомий), *Hylas* (кваксії).
23. Назв кольору: *Black Isaac* (чорний), *Gretta Green* (зелена).
24. Назв птахів: *Griffin* (грифон).
25. Назв матеріалів, речовин: *Marbel Cosgove* (мармур).

Найбільш поширеними групами є групи на позначення: абстрактних понять, будівель та приміщень, опредмечених дій, міфологічних істот, роду занять, звукових вражень, дій, процесів, військових посад, чинів, конкретних предметів.

Пристосовуючись до норм чужої мови, імена потерпають певних змін (фонетичних та фонологічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних). В умовах білінгвізму та полімовлення можуть контактувати або літературні мови, або діалекти, або одна мова у своїй літературній формі з іншою мовою, представленою у вигляді народних говірок та діалектів.

Під час свідомого введення імен однієї мови в іншу можливе: найбільш точно слідування іншомовній вимові та морфології; збереження традиційних варіантів імен.

Іноді під час переходу власних назв з однієї мови в іншу простежується коливання форм, викликане як намаганням уподібнитися, так і бажанням змінити своє власне традиційне задля наближення до іншомовного.

Контактування мов відбувається у вигляді взаємопроникнення мовних елементів на рівні мови й на рівні мовлення

Попри всю різноманітність морфем у словах та певну складність їх членування, найбільш виправданим способом виділення у слові його складових є насамперед відшукання у слові-апелятиві основної, центральної частини – кореня, і підбір спільнокоренових близькозначних слів із послідовним відокремленням закінчення, префікса, суфікса тощо.

В англійській мові на відміну від української переважають відіменні прізвища, відапелятивних – менше.

В обох мовах в основному збігаються лексико-семантичні групи апелятивів, що ввійшли до складу прізвищ (назва географічних об'єктів, назви тваринного світу, назви рослинного світу, назви частин тіла людини, назви ознак людини зовнішнього й внутрішнього характеру тощо).

Література:

1. Гимеревський Р.С. Иностранные имена и названия в русском тексте : справочник / Гимеревский Р.С. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Высш. шк., 1985. – 303 с.
2. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища / Редько Ю.К. – К.: Наук.думка, 1969. – 255с.
3. Скрипник Л.Г. Власні імена людей / Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. – К.: Наукова думка, 1986. – 308 с.
4. <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/book.php?id=417> HYPERLINK “<http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/book.php?id=417&sort=0>”&HYPERLINK “<http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/book.php?id=417&sort=0>”sort=0
5. <http://vseskazki.su/avtorskie-skazki/chitat-oskar-uajld.html?start=10>

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vasilpaliy@ukr.net,
golubtat@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-80-83

Палій В. П., Голуб Т. В. Лінгвістичні засоби вираження структурно-семантичних особливостей рекламних повідомлень /на матеріалі французької та української мов/. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 80–83.

УДК 811.133.1'367+811.161.2'367

**Палій Василь Павлович,
Голуб Тетяна Володимирівна,**
Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне**ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ /НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ/**

У статті проведено дослідження актуалізації мовних одиниць та їх семантико-структурних особливостей у текстах та рекламних повідомленнях французької та української мов. Міжмовне зіставлення процесів їх функціонування у рекламному дискурсі дає можливість проаналізувати вплив та ефективність феномену реклами на реципієнта як особливого виду метамови, систематизувати специфічні риси та явища мови, яка аналізується. В статті проведено лінгвістичний аналіз зразків різножанрових текстів реклами на матеріалі французької та української мов у періодичних виданнях та засобах масової інформації, описано структурні особливості та семантико-парадигматичні зв'язки рекламних оголошень обох мов, визначено інтенсивність рекламної термінології французької та української мов.

Ключові слова: інтенціонал, імпліцитно, метамова, варіативність, типологічний аспект, антропонімічний характер.

**Палій Василь Павлович,
Голуб Татьяна Владимировна,**
Ривненский государственный гуманитарный университет, г. Ривне**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ РЕКЛАМНЫХ СООБЩЕНИЙ /НА МАТЕРИАЛЕ ФРАНЦУЗСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ/**

В статье проведено исследование актуализации языковых единиц, их семантико-структурных особенностей в текстах и рекламных сообщениях французского и украинского языков. Межъязыковое сопоставление процессов их функционирования в рекламном дискурсе дает возможность проанализировать влияние и эффективность феномена рекламы на реципиента как особенного вида метаязыка, а также систематизировать специфические черты и явления анализируемого языка. В статье проведен лингвистический анализ образцов разножанровых текстов рекламы на материале французского и украинского языков в периодических изданиях и средствах массовой информации, описаны структурные особенности и семантико-парадигматические связи рекламных объявлений обоих языков, определена интенсивность рекламной терминологии французского и украинского языков.

Ключевые слова: интенционал, имплицитно, метаязык, вариативность, типологический аспект, антропонимический характер.

**Vassil Paliy,
Tetiana Golub,**
Rivne state University of humanities, Rivne**LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSION OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES IN ADVERTISEMENT MESSAGES /ON THE MATERIAL OF THE FRENCH AND UKRAINIAN LANGUAGES/**

The article represents the comparative analysis of linguistic means in advertising texts of different genres on the material of the French and Ukrainian languages in periodicals and mass media; it attempts to describe the structural features and semantic and paradigmatic links in advertisements in the French and Ukrainian. The article summarizes the main phenomena of the linguistic processes of advertisement messages, analyzes the linguistic and communicative functions of advertising slogans in the French and Ukrainian in the comparative aspect. The article concludes that the main systemic phenomena of the lexical and semantic organization of advertisement messages are important in advertising texts. They are polysemy, homonymy, synonymy and antonymy, therefore the article deals with the communicative and pragmatic aspect of the advertising text in the French and Ukrainian languages, which is formed with the help of lexical, grammatical and stylistic markers. The analysis of linguistic material has allowed to lay emphasis on the following means: at the morphological level – on the use of qualitative adjectives, which transmit information about the quality of goods or services (abordable, complet, facile, rapide, léger, petit); on the use of adverbs with the meaning of time (maintenant, avant, après); turns of phrases (ce ... qui, ce ... que, c'est que); on presentatives (voici, voilà), which attract the attention of the advertisement's addressee; intensity prefixes (super-, extra-, ultra-). The use of antonyms, synonyms and homonyms contributes to the attainment of greater expressiveness and persuasiveness. The main function of homonymy in the advertising texts is the creation of puns with phraseology, colloquial clichés, sayings and proverbs. Imperative and informative sentences are often used in both languages.

Key words: intentional, implicitly, metalanguage, variability, typological aspect, anthroponomical character.

Сучасна реклама чинить потужний психологічний вплив на людину, на формування її смаків, світогляд, що пояснюється активною участю реклами в масовій комунікації. Проблема аналізу рекламного повідомлення є достатньо новою. Проведено дослідження, які аналізують специфіку структури французького рекламного тексту (праці Ю.С. Бернадської, А.Р. Галямової, С.С. Гордєєва, М.А. Ластовецького, А.Н. Назайкіна), гендерний аспект французьких рекламних текстів (пу-

блікації Є.І. Вількена, Є.Е. Гампера); функціонально-стилістичні засоби українського рекламного дискурсу (С.М. Павлова, Е.А. Мартинович), роботи присвячені семантичним, жанровим, стилістичним та комунікативним особливостям англійської та російської мови реклами (Д.Е. Розенталь, Х. Кафтанджияєв, Е.В. Медведєв, Б. Катль, А. Каде). Зіставно-типологічний аспект структурно-семантичних особливостей французьких та українських рекламних оголошень дотепер не був об'єктом спеціальних досліджень. **Актуальність статті** пов'язана з сучасними напрямками розвитку лінгвістики, які потребують подальшого вивчення мовних засобів передачі інформації, пошуку нових мовних і немовних засобів побудови текстів специфічного контенту, потребою вивчення варіативності франкомовного та україномовного рекламного тексту, яка фіксується як на структурному, так і на семантичному рівні, загальною тенденцією до вивчення метамови як особливого функціонального стилю. Серед морфологічних мовних засобів французької мови реклами слід виділити якісні прикметники, що передають інформацію про якість товару чи послуги, номінують конкретний тип предмета або мають антропонімічний характер: *âgé, bas, chaud, cher, court, élevé, éloigné, épais, étroit, froid, gros, haut, intense, incliné, jeune, large, léger, long, lourd, grand, maigre, mince, pauvre, petit, peuplé, proche, profond, riche, vaste, vieux, volumineux*. Наприклад: «*Le tabouret est bas*» [17, №55], «*Le lait est chaud*», «*Ce livre est épais*», «*Ce livre est moins cher*», «*Luc est âgé et toi*» [11, с. 82,83]. Серед кількісних прикметників виділимо такі, що характеризують одиниці рекламованої продукції: *premier, peu de, quelques, la moitié de, assez de, beaucoup de, la plupart de, plus de, tout*. Наприклад: «*Découvrez le premier téléphone sociale, préparez-vous à de nouvelles expériences avec MOTOBLUR*» [14, №7]. За показниками якості у французькій мові часто порівнюються прикметники та прислівники: «*Notre parfum est plus doux, plus discret*», «*Payez moins cher et parlez plus*» [18, №4, №5].

Важливою особливістю формування повідомлення рекламного змісту є вживання категорій особи та числа, зокрема займенника першої особи однини *je*, який втілює потенційного адресанта; займенника першої особи множини *nous*, який свідчить про імпліцитну присутність адресанта реклами; французького займенника *on*, який символізує узагальнено-особисте значення. Прагматична ціль даного займенника в рекламному повідомленні полягає в об'єднанні та залученні користувачів до процесу сприйняття об'єкту або одиниці пропонованого товару. Прийменники *pour, avec* орієнтують адресата на покупку, підтримують його увагу до теми реклами; на лексичному рівні важливим є підбір лексем, які позначають одиниці товарного знака для активізації уявлення про товар; багатозначні слова з переносним значенням імпліцитно передбачають позитивні асоціації *jeunesse, joie de vivre, santé, beauté, sourire*; вживається лексика піднесено-урочистого характеру *exclusif, idéal, perfection, soleil, or*; лексика молодіжного жаргону *cool, géant, on se calme, ça va fort*.

Досягненню більшої виразності та переконливості рекламних текстів загалом сприяє вживання синонімів, омонімів, антонімів та полісемічних одиниць. Серед важливих властивостей синонімів слід зазначити функцію акцентування різних компонентів змісту поняття, пояснення імпліцитних ознак. Для французьких текстів реклами характерними є випадки контекстуальної синонімії (іменника-деривата та складного іменника з дієслівним компонентом, які заповнюють комунікативну лаку *les rats = les rongeurs, les locataires miscibles*. Як бачимо, синоніми у цьому ряді позначають вид гризунів, деталізуючи даних тварин за властивою поведінкою, хоча йдеться про різне вираження одного поняття: «*Mes locataires sont envahies par les rats. Nous ne les laisserons pas survivre à la maison. ANTIRATS, pour chaque parasite*» [13, №153]. Однією із важливих функцій синонімів у французькій мові є урізноманітнення викладу в рекламних оголошеннях разом із автохтонним відповідником у межах одного контексту: «*Inspiré des coucous d'antan, le «Windmaker» du créateur néerlandais Luc Van Hoecken est un ventilateur fascinant!*» [9, с.220]. Аналіз вживання синонімів у телевізійній рекламі свідчить про їхню багатофункціональність, що відповідає основним завданням медійного типу дискурсу. Для уникнення тавтології залучаються синоніми з незначними семантичними розбіжностями: «*L'enchevêtrement des collectivités locales (qui se font souvent la guerre) est total, et le chevauchement des compétences compliquées. Le citoyen est incapable de se retrouver dans cet embrouillement qui lui coûte de plus en plus cher...*» [14, №11]; «*L'économie profite d'un effet de richesse, avec la hausse de 30 % du prix des maisons et de plus de 50 % de l'indice Nikkei en 2013. A ses yeux le véritable juge de paix des Abenomix ce sera la manière dont le pays absorbera l'augmentation de 3 points du taux de TVA prévue au 1er avril*» [20]; Характерною є експресивно-стилістична функція синонімів – вираження різноманітних оцінок, які базуються на різній стильовій належності, відмінностях у конотативних компонентах значень мовних одиниць: «*Des jeunes en survêtement aux visages peu amenés: les fameux titouches, ces youous que le pouvoir rétribue pour accomplir certaines basses besognes et harceler les manifestants*» [7, с.143]. Протиставлення синонімів виділяє семантичну відмінність, особливо виразно підсилює значення наступного синоніма: «*Les chefs ont été tous arrêtés, battus et leurs voitures détruites dans les pièges tendues par les autorités dimanche et lundi: de faux appels à l'aide transformés en vraies embuscades*» [8, с.112]. Прикладом полісемії можна вважати рекламу французьких парфумів «*Belle de minuit. Parfum*», де автор використовує семантичну двопланову асоціацію, поєднуючи два значення дієслова *tomber*, завдяки чому і досягається виразність з відтінком гумору: «*La nuit tombe, les garçons aussi*» [12, №308]. Спостерігаємо засіб омонімії в рекламі консервованих огірків з використанням слогану, де марка «*Maille*» співзвучна з зблужконктивом дієслова *aller* «*m'aille*»: «*Il n'y a que Maille qui m'aille*» [10, с.222].

Сутність стилістичного засобу каламбур полягає в зіткненні або несподіваному об'єднанні двох несумісних значень в одній фонетичній (графічній) формі, що забезпечує даному засобу успіх, непередбачуваність тієї чи іншої ланки в процесі мовлення, ефект несподіванки. У французькій мові особливо часто зустрічаються каламбури, побудовані за принципом омофонії, в основному це дієслова, які дають велику кількість омонімів завдяки чіткій системі відмінювання: «*Tout va bien, – disait un représentant sous Louis-Philippe: j'ai mérité la croix et les ministres l'accordent (la corde); le pain, le pin – (je) peins, (il) peint – peindre; le cou, le coup, le coût – (je) couds, (il) coud – coudre*» [20].

Застосовується також засіб паронимазії – обігрування часткової подібності слів при їх семантичній відмінності: «*Qui se ressemble s'assemble; Qui vole un oeuf vole un boeuf; Marie ... grimant, grinçant, grognant, grondant, de cave au grenier, pourchassait la poussière*» [15, №815]. Ще одна функція омонімії в текстах реклами – створення каламбура на основі фразеологізмів, приказок та прислів'їв: «*C'en est trop, arrête!*» [2, с. 58]; «*Aller au bois sans congé*» [3, с. 203]; «*Avoir la gueule de bois*» [4, с. 206]. Формуючи рекламне повідомлення на основі паремійних одиниць, автор прогнозує його ефект, оскільки приказки та поговірки надають висловлюванню бачення істини та переконують адресата у достовірності та об'єктивності месиджу: «*Les bonnes adresses ne sont pas toujours les plus chères*» [13, №186] (реклама нерухомості). Часто обігруються

прислів'я і приказки з метою отримання несподіваного ефекту: «*Qui trop embrasse manque le train*» [21]; («*Qui trop embrasse mal étreint*»); «*Partir, c'est crever un peu*» [16, №2411]; («*Partir, c'est mourir un peu*»); «*Vieux motard que j'aimais*» [6, с. 47]; («*Mieux vaut tard que jamais*»). Каламбур на основі приказки: «*Entre deux mots, (maux) il faut choisir le moindre*» [19, №247] утворений за допомогою використання двох різних одиниць з однаковою звучанням, де іменник *mots* виражений експліцитно, а омофон *maux* – імпліцитно.

В українській мові явище омонімії наближається до багатозначності (полісемії). Однак, мовознавці стверджують, що у разі багатозначності «...слово у свідомості мовців поєднується за його спільно-визначальною ознакою не з одним, а з кількома сигніфікатами... Кожне конкретне значення багатозначного слова реалізується в контексті, в ситуації... Багатозначність дає змогу за відносно обмеженої кількості слів називати ними практично необмежену кількість предметів та явищ» [1, с.12]. Прикладами використання полісемії у мові української реклами є: «*Ніжний охоронець*» (реклама засобу для засмаги); «*Досить одного залу*» (реклама горілки); «*Доріжка до здоров'я*» (реклама фітнес-клубу); «*Запальний характер*», «*Заведи кохану*», «*Керуй мрією*», (реклама автомобілів); [23], «*Зв'язок із задоволенням*» [24] (реклама мобільного зв'язку). Омоніми в художній літературі та в усному мовленні використовуються для створення словесної гри, що є спільним для українсько-го та французького рекламного дискурсу: «*Вдала*» – «*Вдалої весни*» [25] (реклама горілки); «*Особливі*» – «*Будь особливим!*» [26] (реклама сигарет); «*Добре мати «Хату в селі*», (реклама молочних продуктів); «*Цінуй «Момент*» [23] (реклама клею); «*Для одних головне – побачити, для інших — побачити головне*» [25] (реклама пива). Характерною особливістю рекламних текстів є неоднорідність їх синтаксису. Специфіка синтаксичних мовних засобів на думку Е. Вількена полягає у вживанні простих номінативних та еліптичних речень (60%): «*Je ne dis pas non*», «*C'est quelque chose*» [4, с.207, с.208]. Серед синтаксичних фігур поширеним засобом подібного зіставлення лексичних елементів є прикладка, побудована на різних взаємовідношеннях елементів: «*Le Super Elixir, un concentré de 36 ingrédients basifiants*» (назва продукції та її характеристика) [16, №2411]; «*Dr. Simone Laubscher, grand spécialiste de l'antiangins*» (ім'я людини та її характеристика за професійними ознаками) [6, с. 49]. В рекламних текстах вживаються складнопідрядні речення (5%) (з підрядними відносними, додатковими та підрядними реченнями обставини) та складносурядні речення (5%), спонукальні (10%) та заперечні речення (10%). Питальні речення (10%) в об'ємі аналізованого матеріалу стимулюють мовну взаємодію: «*Qui n'a pas rêvé un jour de partir au bout du monde, tout en restant proche de ses proches?*» [12, №298]. Активно використовуються також стилістико-фонетичні засоби, зокрема ритм: «*Les grands bouquins sont dans «Bouquins»*» [13, №77], алітерація: «*Darty – contrat de confiance*» [13, с. 228], рима: «*Des crédits à cout réduit, ça va faire du bruit*» [16, №2411], гра слів: «*Chopin composait des sonates. Moi des salades composées*» [10, с. 305]. Значна кількість дієслів вживається у формі теперішнього часу; минулий час підкреслює факт появи нової продукції або деякі якості товару, а саме функціональність, естетичність, надійність, довговічність: «*J'en ai rêvé, Sony l'a fait*» [12, № 298]. Дієслова можуть вживатися також у формі майбутнього часу, що створює психологічний ефект гарантованості, надійності та достовірності: «*Faites-vous beaux. Vous aurez rendez-vous avec la mer*» [17, №45]. Важливими характеристиками рекламного повідомлення є специфічність, лаконічність та щільність, тому що більшість слоганів складаються з 4-7 слів. Пунктуація, як один із невербальних засобів, взаємодіє з вербальним компонентом, виконуючи як граматичні, так і прагматичні функції: «*Comment vivre jusqu'à 100 ans en bonne santé*», «*Le Munster, un fromage de caractère!*» [15, №815].

В українській мові реклами дуже поширені прислівники-неологізми, які утворені на основі аглютинації та здатні викликати у адресата особливо приємні, сильні відчуття, пов'язані з побутом: «*Розетка – це сухо-попково-плюшево-букво-вивчально-ням-нямово-суперово-педальново-баю-баю-гульково-пальчиково-облизувальний-інтернет-супермаркет РОЗЕТКА. Тут все та навіть більше. Купуй розетково*» [24]. В рекламних текстах французької мови можуть варіюватися різноманітні значення одного і того ж слова чи виразу завдяки значній багатозначності лексичних одиниць: «*Votre corps est un précieux capital, placez le sur un matelas Pirelli. Pirelli Bedding, leader mondial du couchage 100% latex, n'a qu'une préoccupation; préserver votre réel capital*», «*Le Vietnam: Un Voyage Au Coeur de l'Histoire. Vietnam Airlines: Un Voyage Sans Histoires*» [19, №91]. Слово може набувати прагматичного змісту за рахунок видалення когнітивного компоненту в його структурі. Головним стає не те, що позначається, а його емоційно-оцінна характеристика, вираження суб'єктивного відношення. До таких слів відносяться лексеми з молодіжного жаргону, які зустрічаються в рекламних текстах: «... on roole cool, ça va fort, elle assure, s'éclate, on se calme, géant: «*La petite géante*» (Volkswagen) [6, с. 46].

Вирішуючи завдання, пов'язані з регуляцією поведінки адресата, адресант будує інформування таким чином, щоб створити у нього позитивний психологічний настрій. Товар, що рекламується співвідноситься з темою радості життя, молодості, асоціюючись з красою і здоров'ям: «*Sentir bon, se sentir bien*» [22]. Цим пояснюється і звернення до цілої низки слів, які викликають позитивні асоціації, наприклад в рекламі парфумерії Roger-Gallet: «*Pour que les gestes de chaque jour trouvent dans les senteurs de la nature le plus civilisé des raffinements*», «*Avec collection gourmais Gervais, tous mes gourmands sourient*» [20]. Подібні рекламні повідомлення створюють позитивний перлокутивний ефект, що не може не вплинути на поведінку адресата реклами. Вдалим способом передачі інформації про якість і переваги товару, створення позитивної емоційної ситуації може свідчити контраст між словами, які за своїм етимологічним значенням логічно несумісні: вживання оксюморону, поєднання слів з антонімічними значеннями. В основі оксюморону лежить розбіжність лексичного значення слова – інтенціоналу та імпліціоналу, оксюморон створює нестандартне значення-гібрид, наприклад: «*Tendre Poison*», «*Cette obscure clarté qui tombe des étoiles*» [16, №2438] (Corneille). Характерним для текстів реклами є також використання стилістичних каламбурів, що додає повідомленню відтінок комізму та незвичних асоціацій; такі слогани підсилюють враження від рекламованого товару та переконують зробити покупку: «*Il ne faut jamais courir deux lèvres à la fois*» [22]; «*Entre deux mots, il faut choisir le moindre*»; «*Car nos âmes sont tordues*» [18, №5].

Отже, спільними рисами французької та української мови реклами слід вважати формування тематичних груп, оскільки їх наявність пояснюється спільним принципом рекламотворення – від задуму до тиражування чи телепрокату. Поняттєво наповнення кожної з груп є ізоморфним у двох мовах, рекламні повідомлення об'єднуються у тематичні групи на основі денотативних ознак. Аломорфними виявились способи мовної репрезентації, адже французькі та українські рекламні тексти відзначаються різною формально-семантичною структурою. Французьким рекламним текстам властиве вживання абсолют-

них та часткових синонімів з автентичними та запозиченими словами і словосполученнями. Наявність таких синонімічних зв'язків виявлено та проаналізовано також і в українських рекламних повідомленнях.

Деякі аспекти варіативності мовних одиниць, зокрема лінгво-когнітивні зв'язки окремих лексичних, стилістичних одиниць з надфразовими єдностями рекламного тексту потребують подальшого аналізу та дослідження як на матеріалі французької, української так і на матеріалі інших мов.

Література:

1. Ученова В. В., Шомова С. А., Грінберг Т. Є., Конанихін К. В. Реклама: Палітра жанрів. – К., 2000. – С. 11 – 13.
  2. Безлатный Д.В. Языковые особенности в рекламе. – М.: ООО «Ваш полиграфический партнер», 2011. – 236 с.
  3. Бернадская Ю.С. Текст в рекламе: Учебное пособие для студентов вузов. ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 288 с.
  4. Вилькен Е.И. Гендерные особенности текстов рекламы в разножанровых журналах на русском, немецком и французском языках / Е.И. Вилькен // Гуманитарные и социальные науки. – 2010. – № 3. – С. 204-211.
  5. Санников В. З. Каламбур как семантический феномен // Вопросы языкознания. – 1995. – № 3. – С. 60.
  6. Barthes, Roland, Rhétorique de l'image / Communications, – 4 (1964), – P. 40–51.
  7. Cabré M.-T. Les advertisements: théorie et méthode d'application / M.-T. Cabré.- Ottawa; Paris: Les Presses universitaires de l'Université d'Ottawa, Armand Colin, 1998, – 322 p.
  8. Dubuc R. Manuel pratique d'advertisement / R. Dubuc. – 4-ème éd. – Montréal: Liguattech, 2002. – 198 p.
  9. Fresnault-Deruelle, Pierre, L'Image placardée: Pragmatique et rhétorique de l'affiche. – Paris: Nathan, 1997. – 521 p.
  10. Jules Chéret, Folies Bergère, les Girard. – BnF, Estampes et photographie. 1977, – 333 p.
  11. Scott D. Métaphore et métonymie visuelles. Exemples de l'affiche de box / D. Scott // Communication et langages. – 1996. – Vol. 109. – № 1. – P. 85-97.
  12. Ça m'intéresse: журн.– 2006, – N° 298, 300, 308, 301.
  13. Geo.fr magazine: журн. – 1999,– N° 77, 153, 159, 186.
  14. Le Figaro fr. magazine: журн.– 2014,– N° 7, 11, 17.
  15. Les Inrockuptibles: журн.– 2011,– N° 798, 815.
  16. Le Nouvel Observateur: журн.– 2013,– N° 2438, 2411.
  17. Label France: magazine trimestriel d'information du ministère des Affaires étrangères: журн.– 2001, – N° 45, 55, 79.
  18. Le Point fr. magazine: журн. – 2012, – N° 4, 5, 9.
  19. Avantages fr. magazine: журн.– 2009,– N° 154, 198, 247, 91.
- #### Интернет джерела
20. <http://www.ecouterradioenligne.com/#radio-france-culture>.
  21. <http://europe.tv5monde.com/>.
  22. <http://www.france24.com/fr/tv-en-direct-chaine-live>.
  23. <https://1plus1.ua/ru/online>.
  24. <http://inter.ua/ru/>.
  25. <http://www.stb.ua/ru/>.
  26. <https://novy.tv/ru/>.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 16 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olena.pelekhata@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-84-86

Пелехата О. М. Інтерв'ювання як один з методів формування іншомовної комунікативної культури у студентів-полоністів м. Івано-Франківська. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 84–86.

УДК 070:81'243+81'271

Пелехата Олена Миколаївна,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ-ПОЛОНІСТІВ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

У статті аналізується метод інтерв'ювання, який був застосований студентами-філологами у полікультурному середовищі міста Івано-Франківськ при вивченні польської мови. Головним індикатором у підборі респондентів для дослідження іншомовної комунікативної культури стало володіння ними польською мовою. Проведення «діалогу» культур під загальною темою «Моя мовна біографія» дозволило студентам-полоністам не тільки познайомитися з традиціями, «зустрітися» з діалектом польської мови, але й сприяло формуванню толерантного ставлення до поняття бінарної опозиції «Свій» – «Чужий». Подібний досвід дозволив студентам на практиці зрозуміти необхідність вивчення динаміки адаптації людини до певної мови.

Застосування методу інтерв'ювання дозволило виокремити три вікові (до 25 років, до 70 років та групу 70+) групи респондентів для вивчення проблеми формування іншомовної комунікативної культури. Найбільш актуальним для формування іншомовної комунікативної культури у студентів-полоністів у полікультурному середовищі міста Івано-Франківська є інтерв'ювання респондентів третьої вікової групи 70+. Метод інтерв'ювання дозволяє формувати комунікативні компетенції у студентів молодших курсів.

Ключові слова: полікультурне середовище, вивчення іноземної мови, комунікативна культура, мовна біографія, вікові групи, інтерв'ювання.

Пелехата Елена Николаевна,
Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г.Ивано-Франковск

ІНТЕРВ'ЮІРОВАНИЕ КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТОВ-ПОЛОНІСТОВ Г. ІВАНО-ФРАНКОВСКА

В статье анализируется метод интервьюирования, который был применен студентами-филологами в поликультурной среде города Ивано-Франковска при изучении польского языка. Главным индикатором в подборе респондентов для исследования иноязычной коммуникативной культуры стало владение ими польским языком. Проведение «диалога» культур под общей темой «Моя языковая биография» позволило студентам-полонистам не только познакомиться с традициями, «встретиться» с диалектом польского языка, но и способствовало формированию толерантного отношения к понятию бинарной оппозиции «Своей» – «Чужой». Подобный опыт позволил студентам на практике понять необходимость изучения динамики адаптации человека к определенному языку.

Применение метода интервьюирования позволило выделить три возрастных (до 25 лет, до 70 лет и группу 70+) группы респондентов для изучения проблемы формирования иноязычной коммуникативной культуры. Наиболее актуальным для формирования иноязычной коммуникативной культуры у студентов-полонистов в поликультурной среде города Ивано-Франковска есть интервьюирование респондентов третьей возрастной группы 70+. Метод интервьюирования позволяет формировать коммуникативные компетенции у студентов младших курсов.

Ключевые слова: поликультурная среда, изучение иностранного языка, коммуникативная культура, языковая биография, возрастные группы, интервьюирование.

Olena Pelekhata,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

INTERVIEWING – ONE OF THE FORMATION METHODS OF FOREIGN COMMUNICATIVE CULTURE FOR STUDENTS (DIRECTION POLISH LANGUAGE) OF IVANO-FRANKIVSK

The method of interviewing, applied by students-philologists in the multicultural environment of Ivano-Frankivsk while studying Polish language is analysed in the article. Polish language proficiency is the main indicator in the selection of respondents for research of foreign communicative culture. Realization of «dialogue» of cultures under the general theme «My language biography» allowed the students not only to become acquainted with traditions, to «meet» the dialect of Polish language, but also assisted to the forming of tolerant attitude toward the concept of binary opposition «Own» – «Strange». Such experience allowed the students to understand the necessity of study the dynamics of adaptation of the person to the certain language.

The Implementation of interviewing method allowed to distinguish three age-related groups of respondents (till 25 years old, till 70 years old and 70+) for there searching the problem of forming foreign communicative culture. Interviewing of respondents of the third age-related group a 70+ is most actual for forming of foreign communicative culture for the Polish language students in the multicultural environment of city of Ivano-Frankivsk. Interviewing method allows to form communicative competences for the students of junior courses.

Key words: multicultural environment, study of foreign language, communicative culture, language biography, age-related groups, interviewing.

Постановка проблеми. Сучасний підхід до вивчення проблем мовознавства можна визначити як міждисциплінарний. Соціолінгвістичний підхід у вивченні іноземних мов дозволяє вирішити нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії нашого часу, що призвели до переосмислення цілей та змісту, а також завдань мовної освіти в Україні.

В умовах полікультурного спілкування на території прикордонних областей актуальною стає підготовка майбутніх фахівців до набуття навичок практичного володіння мовою в усній формі. Формування необхідної комунікативної спроможності в сферах не тільки професійного, але й ситуативного спілкування дозволяє не тільки краще вивчити іноземну мову, але й підвищує загальну культуру студента, формує його толерантне ставлення до сприйняття іншомовної культури.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Викладання іноземної мови студентам ставить перед викладачем багато завдань, серед яких, без сумніву, найголовнішими є вибір методів навчання. Існує багато праць з цієї проблематики. Звичайно, слід назвати, у першу чергу, праці з історії дослідження методів навчання іноземних мов (Ф.Аронштейн, К.Ганшина, І.Грузинська, М.Кочерган, В.Раушенбах, І.Рахманов та ін.).

Отож, граматико-перекладні та лексико-перекладні методи вивчення іноземних мов ставили перед собою різні завдання: слід було зробити вибір між вивченням граматики або лексики. Як зазначається в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти, навчання будь-якої іноземної мови включає три основні аспекти: соціально-психологічний, педагогічно-методичний та лінгвістичний [4, с. 13].

Знайомство з традиціями та культурою народу, мову якого вивчається, неможливе у наш час без правильно побудованої комунікативної компетентності студента. Хоча кінець минулого століття ознаменувався розумінням правомірності панування комунікативного підходу у вивченні мови на протигагу сьогодишньому «діловому» спілкуванню, міжкультурне спілкування залишається надзвичайно актуальним. Отже, усі можливі методи, які навчають такому міжкультурному спілкуванню повинні бути впроваджені у процес навчання.

Пошук та вмiле використання таких контактів для формування знань про іншомовну культуру, виховання поваги та уваги до «інших» у полікультурному середовищі все ще перебуває у полі зору не тільки етнолінгвістів, але й психологів та соціологів. Власне інтерв'ювання як один з нестандартних методів вивчення іншомовної культури в умовах українсько-польського пограниччя заслуговує на безумовну увагу.

Формування завдання дослідження та матеріал дослідження. Метою нашого дослідження є продемонструвати на матеріалах, зібраних під час проходження практики студентами – філологами другого курсу спеціальності «Польська мова та література» у польськомовному середовищі міста Івано-Франківська доцільність та актуальність використання методу інтерв'ювання. Доказати продуктивність методу інтерв'ювання при вивченні польської мови у полікультурному середовищі. Доказати важливість виокремлення певних вікових та інших груп (поділ респондентів за статевою приналежністю, освітою) респондентів. Матеріалом дослідження є інтерв'ю респондентів, записані на диктофон, під загальною темою – «Мовна біографія польськомовних мешканців м.Івано-Франківська».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз ситуації з польською мовою, сучасний стан та перспективи розвитку польської мови у полікультурному середовищі прикордонного міста Івано-Франківська дозволило звернутися до практики застосування методу інтерв'ювання студентами-філологами Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Головним індикатором у підборі респондентів для дослідження іншомовної комунікативної культури стало володіння ними польською мовою.

З'ясувалося, що численні товариства польської культури у місті (Товариство польської культури ім.Карпінського, «Шишязнь», «Станіслав», «МлодиСтаніславу», Товариство імені Анджея Потоцького, «Родина польська і Європа») мають свої години для прийому та зустрічей у Центрі польської культури та європейського діалогу (директор –Марія Осідач).

Основний матеріал був записаний на диктофон у нашій присутності. Було проведено інтерв'ювання більш ніж з вісімдесятьма респондентами. Був застосований біографічний метод дослідження. Студенти задавали питання у вільному порядку на тему «Моя мовна біографія». Серед таких питань, без сумніву, найголовнішими були: Хто Ви є за національністю? Звідки у Вас знання польської мови? Ви розмовляли польською мовою вдома? Ви вивчили польську мову у школі? На курсах? Які традиції зберігалися у Вашій родині? Ким були Ваші батьки? Хто Ви є за освітою? Де Ви працюєте? Які мови Ви ще знаєте і коли Ви їх вивчили? Якою мовою Ви користуєтесь у повсякденному житті?

Слід зазначити, що дуже часто ми зустрічалися з небажанням респондентів відповідати на такі питання, коли вони бачили, що відповідь, а також їх прізвище та ім'я записуються на диктофон. Люди просто відверталися та йшли, або взагалі не розуміли, для чого потрібно записувати їх біографічні дані. Було дуже багато випадків, коли респонденти дуже ніяковіли через те, що добре не володіють польською мовою. Хоча слід зазначити, що серед тих, хто встидав свого незнання рідної мови, було багато людей середнього віку. Дана група людей вивчала польську мову тільки на курсах.

Розмови з респондентами ми намагалися проводити без ознак вимушеного інтерв'ю, у дружній спосіб. Записи проводилися у різних місцях Івано-Франківська: у Центрі польської культури та європейського діалогу, у кав'ярнях, на лавці у сквері, біля Костелу Христа Царя, вдома у респондента. Дуже часто люди плакали, згадуючи своє Перше Причастя, втрату близьких на війні, або інші страшні моменти історії. Слід говорити про відвертий та проникливий характер зібраного матеріалу.

Проаналізувавши ситуацію з бажанням/небажанням відповідати на питання, а також усі інші об'єктивні чинники, ми чітко виокремили наступні групи респондентів. Перша група – група молодих людей у віці до 25 років, які дуже добре володіють польською мовою, тому що вивчили її у загальноосвітній середній школі №3 з польською мовою навчання. Оскільки молоді люди вивчали польську мову з першого класу, дуже часто їх рівень володіння був кращим від рівня знань наших студентів другого курсу. Потрібно зауважити, що у молодшій школі навчають польської мови дітей тільки вчителі з Республіки Польща. Діти мають по 6-8 годин на тиждень вже від першого класу.

Студенти під час інтерв'ю довідалися багато цікавого з життя молодого покоління, тобто своїх ровесників, тому що усі вони неодноразово були у Польщі, прекрасно знають її культуру та традиції. І хоча не усі молоді люди є з польських родин і послуговувалися польською мовою тільки на уроках у школі, у деяких випадках навіть етнічні поляки не розрізняють, що перед ними є українці. На прикладі першої групи студенти зробили висновок про важливість вивчення мови з наймолодшого віку.

До другої групи ми зарахували респондентів, які погано володіють мовою, тому що вивчили її на курсах, але надзвичайна емоційна складова у спілкуванні з ними була присутня. Респонденти з цієї групи дуже часто не хотіли говорити, не

хотіли відповідати та просто йшли, коли їм задавали питання. Слід зазначити, що чоловіки реагували на цю ситуацію більш прагматично, деякі жартували, що не потребують зайвих двійок, тому що роблять багато помилок. Жінки ж, навпаки, дуже серйозно ставилися до пояснень, чому вони не можуть розказати щось про себе студентам.

Представники цієї вікової групи (ми зарахували людей у віці від 25 років до 70 років) вивчали польську мову тільки на курсах. Багато з них ходять на курси повторно, але жодним чином ці намагання не можуть замінити вивчення польської мови з раннього дитинства у шкільному середовищі. Респонденти багато оповідали про святкування різних традицій, свої поїздки до Польщі, які мають, перш за все, ознаки релігійного туризму. Під час розмов з представниками цієї групи студенти ставали вчителями та навчали старших людей правильним граматичним формам.

Найбільш актуальним для формування іншомовної комунікативної культури у студентів-полоністів у полікультурному середовищі міста Івано-Франківська, звичайно, є інтерв'ювання респондентів третьої вікової групи (70+). З переважною більшістю цих людей зустрічі проводилися у них вдома. Респонденти володіють польською мовою на рівні, якому могли позаздрити студенти. Представники цієї вікової групи закінчували школи та гімназії з польською мовою навчання, вдома говорили виключно польською мовою.

Респонденти демонстрували високий рівень обізнаності з літературою та мистецтвом. Багато розповідали про культурне життя міста у передвоєнні роки, про святкування традицій, про своє життя у Костелі. Пісні, поезії, надзвичайно цікаві історії з минулого, приклади толерантного співжиття у полікультурному місті Станіславів. А ще були показані альбоми зі старими фотографіями, документами. Після таких зустрічей студенти говорили про те, що навіть не уявляли, що жива історія та мова можуть бути такими захоплюючими.

Проведення «діалогу» культур під загальною темою «Моя мовна біографія» дозволило студентам-полоністам не тільки познайомитися з традиціями, «зустрітися» з діалектом польської мови, але й сприяло формуванню толерантного ставлення до поняття бінарної опозиції «Свій»-«Чужий». Оскільки сьогодні звернення до проблем екстралінгвістичного характеру при вивченні мови є необхідною вимогою до науки взагалі, подібний досвід дозволив студентам на практиці зрозуміти необхідність вивчення динаміки адаптації людини до певної мови.

Була досягнута емоційна зацікавленість студентів, є мотиваційне середовище, у якому знайомство та вивчення відбуваються у спосіб найбільш сприятливий, адже контакт з людиною, яка прекрасно володіє польською мовою, розповідає про свої шкільні роки, гімназійні, студії, працю тощо не можуть залишити байдужим. Знайомство з живою історією навичок усного володіння мовою є надзвичайно актуальним для формування іншомовної комунікативної культури.

Представники польських меншин в Івано-Франківську, з якими було записано інтерв'ю, говорили про символічну функцію польської мови, що є об'єднуючим фактором для їхньої спільноти. І хоча більшість респондентів говорило про бажання послуговуватися польською мовою у повсякденному житті, все ж таки соціальні передумови та невпинний історичний рух впливають на зменшення чисельності польської меншини.

Висновки з цього дослідження та перспективи. Метод інтерв'ювання, який був застосований студентами-філологами у полікультурному середовищі міста Івано-Франківськ при вивченні польської мови дозволив студентам-полоністам не тільки познайомитися з традиціями, «зустрітися» з діалектом польської мови, але й сприяв формуванню у них толерантного ставлення до поняття бінарної опозиції «Свій»-«Чужий».

Застосування методу інтерв'ювання дозволило виокремити три вікові (до 25 років, до 70 років та групу 70+) групи респондентів для вивчення проблеми формування іншомовної комунікативної культури. Найбільш актуальним для формування іншомовної комунікативної культури у студентів-полоністів у полікультурному середовищі міста Івано-Франківська є інтерв'ювання респондентів третьої вікової групи (70+). Метод інтерв'ювання дозволяє формувати комунікативні компетенції у студентів молодших курсів.

У перспективі виникає необхідність вивчення об'єктивних та суб'єктивних передумов динаміки адаптації людини у полікультурному середовищі до вивчення та володіння різними мовами, до створення передумов для формування толерантного ставлення до іншомовної культурної дійсності.

Література:

1. Бойко А. І. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А. І. Бойко // Вища освіта України. – 2008. № 3. С. 16–21.
2. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира. Київ: ВПЦ «Київський ун-т», 2002. 293 с.
3. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: [монографія] / Р. О. Гришкова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Пелехата О.М. Мовні біографії мешканців Івано-Франківська (д.Станіславава). Zeszyt naukowy prac ukrainoznawczych. Gorzów Wielkopolski, 2018. Nr2. S.83-90.
6. Рахманов И.В., Гез Н.И., Зимняя И.А., Фоломкина С.К., Шайкевич А.Я. В 3-х частях. – Под ред. И.В. Рахманова. – М.: Педагогика, 1972. 320 с.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 16 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: v.pyvovarov@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-87-91

Пивоваров В. М. Формування мовних компетентностей у гуманітарній складовій підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 87–91.

УДК 378.225:808.2

Пивоваров Василь Миколайович,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ГУМАНІТАРНІЙ СКЛАДОВІЙ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Проаналізовано типові порушення, які найчастіше виникають в усному та писемному мовленні, зазначено, що в підготовці науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів пріоритетним напрямом повинна бути гуманітарна складова, яка є важливою у формуванні мовних компетентностей, розроблено теоретичні положення та практичні рекомендації з удосконалення мовленнєвої компетентності в процесі підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії

Ключові слова: доктор філософії, мовна компетентність, науковий стиль, норми мови, гуманітарна освіта.

Пивоваров Василий Николаевич,

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В ГУМАНИТАРНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПОДГОТОВКИ СОИСКАТЕЛЕЙ УЧЕНОЙ СТЕПЕНИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ

Проанализированы типичные нарушения, которые чаще всего возникают в устной и письменной речи, отмечено, что в подготовке научно-педагогических кадров высших учебных заведений приоритетным направлением должна быть гуманитарная составляющая, которая является важной в формировании языковых компетентностей, разработаны теоретические положения и практические рекомендации по совершенствованию речевой компетентности в процессе подготовки соискателей ученой степени доктора философии

Ключевые слова: доктор философии, языковая компетентность, научный стиль, нормы речи, гуманитарное образование.

Vasyl Pyvovarov,

National Law University named after Yaroslav the Wise, Kharkiv

FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCE IN THE HUMANITARIAN COMPOSITION PREPARATION FOR BUILDERS SCIENTIFIC STUDIES OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY

The typical violations that occur most often in oral and written speech typical violations of the norms of contemporary literary language, non-compliance with the requirements of the scientific style regarding the use of linguistic units were identified and analyzed. The notion of linguistic competence was described. It was noted that improvement of speech and communicative competence of the future specialist-scientist is a guarantee of proper fulfillment of modern requirements. In the preparation of scientific and pedagogical staff of higher educational institutions a humanitarian component should be a priority area, which is intended to increase both the general level of higher education and professional skills, the ability to apply the acquired knowledge, skills in scientific and special activities that will increase the competitiveness of the doctor of philosophy in the market of educational services. Humanitarian education is an integral part of the formation of language competences, therefore it is important to properly optimize humanitarian training in accordance with the current norms of language and taking into account the current trends in language development and the changes taking place in it. The competence (competency-professional) approach is basis of practice-oriented education, which is oriented to achieve certain results, gaining decisive competencies. Competence is a dynamic combination of knowledge, abilities and practical skills, autonomy and responsibility, ways of thinking, professional, ideological and civic qualities, moral and ethical values, which determines the ability of a person to successfully carry out professional and further educational activities and is the result of studying at a certain level of higher education.

Key words: Doctor of Philosophy, linguistic competence, scientific style, norms of language, humanitarian education.

Постановка проблеми. У підготовці здобувачів наукового ступеня доктора філософії, майбутніх науково-педагогічних кадрів вищих навчальних закладів, пріоритетним напрямом є гуманітарна складова. До підготовки науково-педагогічних кадрів юридичного спрямування висуваються вимоги щодо обов'язкового володіння державною мовою, набуття ними мовленнєвих компетентностей, необхідних для якісного виконання професійних повноважень. Гуманітарна складова вищої освіти потребує поглиблення та повинна відповідати вимогам сучасності, а рівень мовної підготовки фахівців постійно удосконалюватися [1].

Сучасні зміни у вищій освіті передбачають забезпечення високої конкурентоспроможності майбутніх фахівців, які повинні досконало володіти інформаційними технологіями, знати кілька іноземних мов, бути професіоналами своєї справи, виявляти соціальну активність.

Освітньо-науковий рівень повинен бути фундаментальним, поєднаним з якісною мовною підготовкою, набуттям компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних завдань у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення [6,9].

Стратегія розвитку національної системи освіти повинна формуватися відповідно до сучасних інтеграційних процесів [10]. Основою практико-орієнтованої освіти є компетентнісний підхід.

Компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, автономність та відповідальність, спосіб мислення, професійні, світоглядні і громадянські якості, морально-етичні цінності, що визначають здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Гуманітарна освіта є важливою складовою у формуванні мовних компетентностей під час підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування мовної компетентності фахівців були предметом дослідження вчених: О.П. Прокопової [11], Н.Д. Скибун [13] та ін.

Мета – розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення мовленнєвої компетентності під час підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії.

Виклад основного матеріалу. Мовна компетентність включає знання лексичних, орфографічних, пунктуаційних, морфологічних та стилістичних норм. Вагомою складовою є функціонально-комунікативна компетентність – уміння послуговуватися мовними засобами для створення текстів різних стилів. Цей вид компетентності властивий високоосвіченій, культурній особі, сформованій особистості [8].

Мовна компетентність – це поняття, яке об'єднує рівень освітніх досягнень щодо знання мовних норм, уміння вправно ними послуговуватися в різних сферах професійної діяльності, рівня мовленнєвого розвитку особистості. Фахова компетентність спеціаліста передбачає обізнаність у предметній галузі, сформованість професійних навичок, комунікативних якостей.

Згідно з наказом МОН «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук, доктора філософії (кандидата наук) готується державною мовою [9].

Чинний порядок здобуття наукового ступеня доктора філософії передбачає оприлюднення автореферату результатів наукового дослідження, представленого в дисертаційній роботі, тому мовна підготовка здобувачів наукового ступеня доктора філософії є актуальним питанням сучасної системи освіти, зокрема вивчення наукового стилю української мови.

Знання засобів наукового стилю української мови та грамотне їх використання під час написання фахових текстів є запорукою якісного виконання програми навчання в аспірантурі. Отже, для реалізації освітньої складової підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії потрібно використовувати всі засоби для формування високого рівня мовної компетентності. Редагування наукових текстів, переклад фахових статей українською мовою, аудіювання, робота зі словниками, довідковою літературою потребує досконалого знання мови.

Ефективним засобом розвитку компетентностей є залучення здобувачів наукового ступеня доктора філософії до підготовки виступів на наукових конференціях, написання тез доповідей, участі в обговоренні актуальних питань згідно з тематикою дисертаційної роботи. Важливою складовою гуманітарної освіти є відповідальне ставлення до власного мовлення, вивчення наукових праць учених робіт, спілкування з авторитетними носіями мови.

У писемному мовленні часто може виникати плутанина в розрізненні значення слів, недотримання засобів милозвучності, пунктуаційна неточності тощо. Варто звернути увагу на помилки, які найчастіше трапляються в писемному мовленні.

Уживання літературної мови передбачає дотримання чітких, обов'язкових правил лексики та пунктуації використання синтаксичних конструкцій, граматичних форм тощо. Проведено аналіз помилок, які найчастіше бути допущені в усному та писемному мовленні.

Застосування в наукових текстах форм жіночого роду, на кшталт, «здобувачка», «авторка» останнім часом є предметом жвавої дискусії. Серед учених домінують різні погляди стосовно використання форм жіночого роду [16], проте в науковій літературі перевагу надають лексемам чоловічого роду, що відповідає вимогам наукового стилю. Часто використовують мовну конструкцію «у тому числі», що є калькою «в том числе», стилістично правильними буде використання лексем «зокрема», «навіть». Значення слова «число» – це «поняття, за допомогою якого передається кількість і провадиться лічба» [15, с. 330]. На думку вченої К. Городенської, для широкого вживання цього сполучника, навіть в абстрактному вжитку, немає підстав [5].

Слово «послужити» означає «якийсь час служити, бути слугою в кого-небудь, десь»; «якийсь час бути у вжитку, використовуватися за призначенням, з користю для кого-небудь» [3, с.1080].

У науковому стилі натомість словосполучення «послужило фундаментом» варто використовувати мовні конструкції «стало причиною», «спричинило до», наприклад, існують сталі вирази: «нехай це стане йому за науку», «це ні на що не придасться; з цього нічого не буде» та ін. [4, с. 697].

У писемному мовленні досить поширеним явищем є повтор. Мовознавець П. Селігей з-поміж багатослів'я виділяє слововоповтори (тавтології) – це невиправдані повтори в одному реченні того самого слова чи спільнокореневого слова, того самого змісту іншим словом [12].

Для ілюстрації потрібно навести такі приклади: «...під час виконання **ними** покладених на **них** функцій», «систематизоване заохочення осіб, **які** виявили високий ступінь чесності груп, **що** охоплюють: органи, **що** забезпечують реалізацію політики держави (вищі державні органи, пріоритетним напрямком діяльності **яких** є визначення зовнішньої і внутрішньої політики держави, спеціально уповноважені суб'єкти, **які**...»; «**не** можна **не** зазначити»; «обговорена на **її** засіданнях, схвалена **її** науковцями й рекомендована до...»; «**здійснення** сільськогосподарської **діяльності**»; «...з яких основний текст **займає** 179 сторінок, список використаних джерел налічує 313 найменувань та **займає** 36 сторінок»; «у рамках **такої** концепції відбувається перетворення держави на сервісну як на постачальника **таких** послуг».

У словосполученні «дисертаційне дослідження» також наявна тавтологія, оскільки слово «дослідження» – це «наукова праця, в якій досліджується яке-небудь питання», а «дисертаційне» прикметник до слова «дисертація», що означає «наукова робота».

Особливої уваги потребує вживання прийменника «при», яким передають різні відношення: просторові, часові, об'єктні, обставинні та ін. Однак словесні конструкції, на кшталт, «...при підготовці відповідних розділів підручників», «...при читанні лекцій і проведених практичних занять», «...при підготовці у вищих юридичних закладах освіти навчальних програм» – (для підготовки, написання, для проведення, проводячи, під час проведення). Б. Д. Антоненко-Давидович зазначає, що

прийменник при з відтінком часу вживається рідше, тому фрази «при будуванні», «при бажанні», «при всіх обставинах» радить замінити на «коли будували (або – будуючи)», «коли є бажання (або бажаючи)», «за всіх обставин» [2, с.167-168].

Сучасним нормам мови відповідають такі мовні конструкції натомість узвичаєним: «за умови» (при умові), «за потреби» (при необхідності), «розглядаючи справу», «ухвалюючи рішення» (при прийнятті рішення), «оцінюючи ситуацію» (при оцінці ситуації), «для виготовлення» (при виготовленні), «у процесі дослідження» (при дослідженні), «під час викладання» (при викладанні) та ін. А от прийменник *при* треба вживати, коли конструкції з цим прийменником указують на предмет, місце, поблизу яких або де що-небудь відбувається, розташовується, хтось перебуває (*при університеті, при землі, при Дніпрі*).

Уживають мовні конструкції «у свою чергу» калька «в первую очередь», натомість природнішого для української мови є «передусім», «насамперед». Так само: у випадку – натомість у разі; в дійсності – справді (насправді); в основному – переважно, здебільшого; в якості посібника – як посібник; на даний час – на тепер; на цей час, на теперішній час; перш за все – насамперед – передусім тощо.

В українській мові вживання дієприкметників активного стану з -уч-, -юч- не відповідає нормам сучасної української мови, тому потрібно замінювати іншим варіантом чи підрядним реченням. Так, слово *існуючий* на наявний, нинішній, сучасний, а «поєднання заходів, **забезпечуючих захист прав людини**» неодмінно подати описовою конструкцією: *що забезпечують (гарантують) захист прав людини* або *убезпечують людину від...*. Однак у Словнику синонімів української мови подано слово *існуючий* переважно щодо абстрактних понять – який існує або існував [14, с. 952].

У Практичному словнику української мови С. Караванського слово «існуючий» подано як синонім слова «суцільний» – справжній, істинний, дійсний, суцільний і як рідко вживане з поміткою «со., тобто советизм» «існуючий» [15, с. 418]. Отже, натомість «розглянуто **існуючі** в науковій літературі тлумачення змісту структури виборчого бюлетеня» рекомендовано вживати *наявні чи сучасні тлумачення*.

У мовній конструкції «**на займаній посаді**», очевидним є те, що слово «займаній» – зайве, хоча в п. 2 ст. 40 Кодексу законів про працю України зазначено саме як «займана посада». Для стислості та лаконічності висловлення можна обмежитися словом *посада*, бо це «службове становище, пов'язане з виконанням певних обов'язків у якій-небудь установі, на підприємстві; місце» [3, с.1074-1075]. Отже, правильно писати й говорити *бути на посаді, відсторонити від посади чи звільнити з посади*.

Одне із значень слова «*можливість*» – «*наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь*». У фрагменті речення «*надасть **можливості** вести гідний спосіб життя, оминаючи корупцію*» лексема «*можливість*» повинна мати форму знахідного відмінка, тобто «*надасть можливість*». Для стислості можливим видається замінити конструкцію дієслово + іменник на дієслово *уможливить, буде вести гідний спосіб життя*.

У науковому стилі часто вживають слово «*відсутні*», як-от: «*відсутні фундаментально-правові...*», «*...основному у **відсутності** дієвої...*», «*комплексні дослідження делегування муніципальним органам повноважень органів виконавчої влади майже **відсутні***», «*у конституційно-правовій науці **відсутні***». Синонімічний ряд слова *відсутній*: *брак, нестача, дефіцит, недостатність* та ін. Пряме значення лексеми *відсутність* – перебування когось-небудь поза даним місцем у певний час. Натомість цього слова правильно буде: *не розроблено, не досліджено, не вивчено, бракує, не було об'єктом вивчення (дослідження)*. Відсутність стосується осіб, а в науковому стилі варто використовувати слова в прямому значенні.

На лексичному рівні проблемними є мовні конструкції «*одним із пріоритетних напрямів політики будь-якої сучасної держави **виступає** охорона здоров'я населення*» – краще *є охорона здоров'я*; «*елементами джерельної бази дослідження **виступили** проекти нормативно-правових актів*» – *служували, використано*; «*серед різноманітних галузей страхування найбільш розвиненою є майнове страхування, різновидом якого **виступає***» – *різновидом є*, «*з числа загальнонаукових...*» – *серед, з-поміж*; «*даної наукової роботи*» – *цієї*; «*для даного періоду*» – *цього*; «*агросстрахування в Україні розвинуто до сиття **слабо***», «*з наступними змінами і доповненнями*» – *такими*; «*став у нагоді для **співставлення** положень*» – *зіставлення*; «*у даний час*» – *най цей час, на тепер, на теперішній час, нині, зараз*; «*у даній сфері*» – *цій, сучасній*.

У табл.1 подано приклади мовних помилок, які можуть бути в писемному мовленні.

Таблиця 1

Приклади виправлення помилок у текстах авторефератів

Так написано	Так потрібно
<i>При визначенні понять...</i>	<i>Для визначення, понять... (визначаючи) поняття...</i>
<i>...до числа таких суб'єктів належать лише...</i>	<i>...до таких суб'єктів належить лише...</i>
<i>...Янчук, та деяких інших.</i>	<i>...Ярчук та деяких інших.</i>
<i>Халфіна, та ін.</i>	<i>Халфіна та ін.</i>
<i>...є першою у юридичній...</i>	<i>...є першою в юридичній...</i>
<i>...сільськогосподарської продукції щодо якої здійснюється страхування</i>	<i>...сільськогосподарської продукції, щодо якої здійснюється страхування</i>
<i>...доктрині у навчальному...</i>	<i>...доктрині в навчальному...</i>
<i>предмету дисертації</i>	<i>предмета дисертації</i>
<i>обумовили використання таких методів як: ...</i>	<i>обумовили використання таких методів, як: ...</i>
<i>Тема затверджена Вченою радою</i>	<i>Тема затверджена вченою радою</i>
<i>щодо удосконалення...</i>	<i>щодо вдосконалення...</i>
<i>дійсності у його динаміці</i>	<i>дійсності в його динаміці</i>
<i>одержані наступні результати</i>	<i>одержані такі результати</i>
<i>у залежності від призначення</i>	<i>залежно від призначення</i>
<i>існуючий стан законодавчого</i>	<i>сучасний (теперішній) стан законодавчого</i>

<i>у тому числі статутної...</i>	<i>зокрема статутної...</i>
<i>виходячи з матеріально-фінансового забезпечення</i>	<i>зважаючи на матеріально-фінансове забезпечення</i>
<i>особливими рисами якої є неспівпадіння суб'єкта ...</i>	<i>особливими рисами якої є незбігання суб'єкта ...</i>
<i>з наступним їх затвердженням представницькими органами...</i>	<i>з подальшим їх затвердженням представницькими органами...</i>
<i>...самоврядних органів знаходиться у безпосередній залежності від ...</i>	<i>безпосередньо залежить від самоврядних органів</i>
<i>полягає у тому,</i>	<i>полягає в тому</i>
<i>не раніше їх офіційного опублікування</i>	<i>не раніше ніж (як) їх офіційно опубліковано</i>
<i>Загальний обсяг дисертації складає 241 сторінка</i>	<i>Загальний обсяг дисертації – 241 сторінка або загальний обсяг дисертації становить 241 сторінку</i>
<i>що у контексті...</i>	<i>що в контексті...</i>
<i>його роль в процесах</i>	<i>його роль у процесах</i>
<i>на сьогодні слід розглядати</i>	<i>на цей час потрібно (варто) розглядати</i>
<i>система делегованих повноважень уявляє собою...</i>	<i>система делегованих повноважень становить (є, видається)...</i>
<i>система уявляється громіздкою</i>	<i>є, система громіздка</i>
<i>не дивлячись на його розгалуженість</i>	<i>незважаючи на його розгалуженість</i>
<i>питома вага складає 48%</i>	<i>питома вага становить 48%</i>
<i>скоріше свідчить контролю</i>	<i>ймовірно свідчить про контроль</i>
<i>на сьогоднішній день вона уявляється</i>	<i>на цей час (нині, тепер) вона є</i>
<i>виникають внаслідок недобросовісної конкуренції</i>	<i>виникають унаслідок недобросовісної конкуренції</i>
<i>не дивлячись на розгалужену систему</i>	<i>незважаючи на розгалужену систему</i>
<i>співвіднести колізійно-правові інститути</i>	<i>зіставити колізійно-правові інститути</i>
<i>учбової дисципліни</i>	<i>навчальної дисципліни</i>
<i>пропозиції дослідження доповідались автором</i>	<i>автор доповідає пропозиції дослідження</i>
<i>шляхом виконання недобросовісним конкурентом ненавсесенної шкоди.</i>	<i>унаслідок завданої шкоди недобросовісним конкурентом</i>
<i>ознайомитися у бібліотеці</i>	<i>ознайомитися в бібліотеці</i>
<i>у туристичному відношенні</i>	<i>з погляду туризму</i>
<i>яка знаходиться в центрі</i>	<i>яка розташована в центрі</i>
<i>зробити Україну більш привабливою для туристів</i>	<i>Україна має стати більш привабливою для туристів</i>
<i>що потребують розвитку, та надання</i>	<i>що потребують розвитку та надання</i>
<i>у ході вивчення</i>	<i>під час вивчення</i>
<i>в місці або країні</i>	<i>в місті або країні</i>
<i>у ході перетворень</i>	<i>у процесі перетворень</i>
<i>проблеми, щодо регулювання</i>	<i>проблеми щодо регулювання</i>
<i>країн із приводу встановлення</i>	<i>щодо, стосовно до встановлення</i>
<i>суб'єкту</i>	<i>суб'єкта</i>
<i>при написанні дисертаційного дослідження автор також використовувала</i>	<i>процесі написання дисертації використано...</i>
<i>в якості об'єкта,</i>	<i>у ролі об'єкта,</i>
<i>в якості самостійних платників</i>	<i>як самостійних платників</i>
<i>апробація окремих положень дисертаційного дослідження відбувалася на виступах</i>	<i>окремі положення дисертації апробовано</i>
<i>було з'ясовано</i>	<i>з'ясовано</i>
<i>у дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягало в поглибленні знань стосовно удосконалення правового регулювання податку на прибуток підприємств, його місця та значення у податковій системі України; розроблення й обґрунтування пропозицій, спрямованих на усунення існуючих недоліків.</i>	<i>у дисертаційній роботі теоретично узагальнено і вирішено наукове завдання, яке полягало в тому, щоб поглибити знання з метою вдосконалити правове регулювання податку на прибуток підприємств, його місця та значення в податковій системі України; розроблено й обґрунтовано пропозиції щодо усунення наявних недоліків.</i>
<i>адже, хоча і існує процедура повернення таких коштів платникам податкова пільга, як для...</i>	<i>адже хоча й існує процедура повернення таких коштів платникам податкова пільга як для...</i>
<i>виходячи із аналізу та характеристики ознак...</i>	<i>на підставі аналізу та характеристики ознак...</i>
<i>класифіковані в залежності від</i>	<i>класифіковані залежно від</i>
<i>робота виконана й обговорювалася на кафедрі</i>	<i>роботу виконано й обговорено на засіданні кафедри</i>
<i>досвіду Естонії, як однієї</i>	<i>досвіду Естонії як однієї</i>
<i>усунути з числа суб'єктів надання</i>	<i>виключити зі списку</i>
<i>на сьогоднішній день вона уявляється...</i>	<i>на цей час (нині, тепер) вона є...</i>
<i>договори мають укладатися</i>	<i>договори укладають</i>

Отже, як видно з табл.1, трапляються помилки, які стосуються таких норм мови, як лексичні, морфологічні, стилістичні, пунктуаційні, орфографічні.

Висновки

У гуманітарній складовій підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії мовна компетентність формується глибинними знаннями норм літературної мови на всіх її рівнях: лексичному, граматичному, стилістичному, орфографічному, пунктуаційному, умінням грамотно застосувати в професійному спілкуванні вимоги наукового стилю.

Здобуття наукового ступеня доктора філософії, передбачає формування бездоганного володіння мовними нормами в усному та писемному спілкуванні.

Розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій з удосконалення мовленнєвої компетентності під час підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії є актуальним питанням сучасної системи вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень. Враховуючи суттєві зміни в переліку спеціальностей з підготовки докторів філософії, передбачається проведення дослідження мовного контексту авторефератів з інших спеціальностей для формування узагальнених рекомендацій щодо вдосконалення мовного оформлення текстів з викладу результатів наукових досліджень.

Література:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. 2-е вид. доп. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 1991. – 256 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Вирган І. О. Російсько-український словник сталих виразів / І.О. Вирган, М.М. Пилинська. – Харків: Прапор, 2000. – 864 с.
5. Городенська К. Тонкощі слововживання / К. Городенська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/12-0915.pdf>
6. Закону України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18.
7. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. / С. Караванський. – 3-є вид., опрац. і доповн. – Львів: Бак, 2008. – 512 с.
8. Поняття мовної компетенції. Start your GCP free trial. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.educationua.net/silovs-648-1.html>.
9. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: Наказ МОН України від 12.01.2017 № 40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://xn-80aagahqwyibe8an.com/download/nakaz-vid-12012017-pro-zatverdjenyia-vimog-2017-48116.html>.
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року Указ Президента України № 344/2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://president.gov.ua/documents/15828.html>.
11. Прокопова О. П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця/ О.П. Прокопова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2307-4507/article/view/32630>.
12. Селігей П. Типи багатослів'я в наукових текстах / П. Селігей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey.%20Туру%20bahatoslivyua.pdf>.
13. Скибун Н. Д. Професійна мовленнєва компетентність як наукове поняття / Н. Д. Скибун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/skybun_n_d_professional_speech_competence_as_scientific_notion.pdf.
14. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999. – 2000 с.
15. Словник української мови: в 11 томах. – Том 11, 1980. – С. 330.
16. Чуешкова О. Форми із суфіксом -к(а) як засіб позначення жінок і офіційно-діловому та науковому стилях сучасної української літературної мови / О. Чуешкова // Незгасимий словосвіт: Зб. наук. праць. / Уклад.: Микола Філон, Тетяна Ларіна / Х.: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 284-291.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 14 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lorena_18@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-92-95

Пилипюк Л. А., Коваленко В. Г. Читацьке сприйняття як невід'ємна частина художнього світу літературних творів Оноре Бальзака. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 92–95.

УДК 82.09

**Пилипюк Лариса Анатоліївна,
Коваленко Валентина Григорівна,**
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЧИТАЦЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ОНОРЕ БАЛЬЗАКА

Актуальність теми дослідження проблеми художнього світу в теорії літератури є надзвичайно важливою і дає уявлення про світ з погляду читача. Автор прагне привернути увагу читача, ввести його у художній текст через світосприйняття і світовідчуття героїв, вибудовуючи картину світу героя і свою власну. Знайомство з творчим процесом дозволяє читачеві глибше осмислити задум письменника, оцінити його виконання і керувати своїм сприйняттям, самостійно виховувати свою читацьку культуру.

Ключові слова: художній текст, читач, читацьке сприйняття, автор, авторська модель, інтерпретація, розуміння, рецепція.

**Пилипюк Лариса Анатольевна,
Коваленко Валентина Григорьевна,**
Луцкий национальный технический университет

ЧИТАТЕЛЬСКОЕ ВОСПРИЯТИЕ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИВЕДЕНИЙ ОНОРЕ ДЕ БАЛЬЗАКА

Актуальность темы исследования проблемы художественного мира в теории литературы чрезвычайно важна и дает представление о мире с точки зрения читателя. Автор стремится привлечь внимание читателя, ввести его в художественный текст через мировосприятие и мироощущение героев, выстраивая картину мира героя и свою собственную. Знакомство с творческим процессом позволяет читателю глубже осмыслить замысел писателя, оценить его исполнение и управлять своим восприятием, самостоятельно воспитывать свою читательскую культуру.

Ключевые слова: художественный текст, читатель, читательское восприятие, автор, авторская модель, интерпретация, понимание, рецепция.

**Larysa Pylypiuk,
Valentyna Kovalenko,**
Lutsk National Technical University, Lutsk

THE PERCEPTION OF THE READER AS AN INTEGRAL PART OF THE ART WORLD OF LITERARY WORKS BY HONORE DE BALZAC

The problem of the artistic world in the theory of literature is extremely important and gives a view of the world from the point of view of the reader. The author seeks to attract the attention of the reader, enter it in the artistic text through the perception and attitude of characters, building a picture of the world of the hero and his own. Getting to know the creative process allows the reader to understand the writer's intention deeper, evaluate its effectiveness and manage its perception, educate their readership culture independently. Increased attention of philologists to the active participation of the reader in the socio-literary movement of the era, to the life of literary works, to the complex issues of the psychology of aesthetic perception opens up new opportunities for analysis of the artistic text. It is necessary to reveal his inner potential of the reader, his hidden possibilities to influence the reader appears in the text.

The reader seeks to understand the work, the author who created this work, to understand the writer's intention. The reader is a co-author of the work, but repeats the process of its creation in the opposite direction: from the text to the intention. The writer forms the peculiarities of the reader's perception as an integral part of the artistic world of a literary work.

Key words: artistic text, reader, reader's perception, author, author's model, interpretation, understanding, reception.

«Всякое художественное произведение
есть всегда верное зеркало своего творца,
и замаскировать в нем свою натуру ни один не может»
(В.В. Стасов).

Постановка проблеми. Посилена увага філологів до активної участі читача в суспільно-літературному русі епохи, до життя літературних творів, до складних питань психології естетичного сприйняття відкриває нові можливості для аналізу художнього тексту, який розглядається як внутрішньо цілісна, завершена, замкнута структура. Літературознавець повинен досліджувати не тільки процес створення тексту, але також процес його сприйняття сучасниками і нащадками. Виникає потреба в самому тексті виявити його внутрішній читацький потенціал, його приховані можливості впливу на читача. Доцільно розглядати художній текст як літературну пропозицію, в основі якого явне або таємне прагнення заразити читача тим почуттям, яке пережив сам художник.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні психологи (Л.С.Виготський, А.Н.Леонтьєв, О.І.Нікіфорова, М.Арнаутов, Р.Арнхейм), особливу увагу звертають на те, що сприйняття не є простим фотографуванням, простим прийомом інформації. Це активна діяльність, в якій значну роль відіграє позитивна мотивація, потреба, інтерес,

створення адекватної картини навколишньої дійсності людини, яка дана їй безпосередньо. Літературознавці (Г.А. Гуковський, В.С.Мейлах, В.С.Халізов, М.В.Храпченко, Л.В.Чернець), беруть участь у розробці проблеми художнього сприйняття з метою розробки шляхів і способів підвищення ефективності мистецтва, культури сприйняття, кваліфікації реципієнта-читача, глядача, слухача.

Формулювання цілей статті, постановка завдань. Розгляд художнього світу в якості предмета вивчення потребує осмислення не тільки сутності цього поняття, але і його залежності від такої важливої літературознавчої категорії, як художній текст.

Мета нашого дослідження – проаналізувати художній світ, створити типологічну літературознавчу модель та запропонувати шляхи моделювання художнього світу в процесі читання, сприйняття, розуміння, інтерпретації і аналізу зовнішньої і внутрішньої композиції художнього тексту у творчості Оноре Бальзака.

Виклад основного матеріалу дослідження. На матеріалі робіт, які вивчають творчість, легко побачити різницю між поняттями «художній світ» і «світ». Перше – ближче до поняття «внутрішній світ художнього твору», тоді як друге – більш широке і є синонімом не тільки всієї творчості письменника, але і включає в себе контекст біографії, епохи і національної культури. Є.Г.Еткінд поєднує «внутрішній світ людини» і бачення цієї внутрішньою людиною «зовнішнього світу» [13, 52; 55; 267; 533].

Художній світ можна охарактеризувати з точки зору присутності в ньому елементів традиційної літературної моделі (універсальний художній світ) і з точки зору авторського індивідуального моделювання художньої реальності (індивідуальний художній світ). В художній літературі універсальна модель оживає завдяки розчиненню в індивідуальній моделі художнього світу. Такі моделі ми називаємо авторськими моделями.

Автор – це завжди певний погляд на зображуване, концепція зображуваного, вираженням якої є художній твір. Світ людини у творах автора – це її внутрішній світ, який не може існувати поза зовнішнім, соціальним, бо саме середовище, у якому живе особистість, впливає на її внутрішній світ, психічний стан і відповідні йому реакції, дії, рефлексії. Світ в прозі Бальзака – це світ матеріальний, соціальний, де надзвичайно конкретно відтворені картини громадського життя будь-якого періоду, соціально-побутова детальність біографії і ситуації.

Складна проблема меж терміна «художній світ»: чи варто його значно розширювати, включаючи в нього все, що стосується творчості, і розуміти під ним «будь-який предмет висловлювання, тобто все те, про що йде мова в тексті» [14, 284-285], або погодитися з М.Л.Гаспаровим, який пропонує назвати «художнім світом» «список» тих предметів і явищ, які згадані у тексті, «каталог його образів» [4, 275]. Розуміння терміна «художній світ» запропоновано А.П.Чудаковим, що включає в себе «оригінальне і неповторне бачення речей і духовних феноменів, відображене словесно» [12, 3].

Художній світ – це альтернативна реальність, яку створює автор. Вона має статус духовної, персональної реальності. Це організована і структурована уявою і свідомістю автора, а потім читачів дійсність. Художній світ володіє такими якостями, як: цілісність, об'ємність, нематеріальність, ідеальність, рухливість, ілюзорність, віртуальність.

Художній світ Бальзака – самостійна художня реальність. Він постає то як автор-оповідач, то як автор-описувач, то як автор-пояснювач. Бальзак виявляється ніби в лещатах: на нього тисне обраний відповідно його інтересу життєвий матеріал, бажання знайти максимально яскраву і переконливу форму його втілення, своє моральне ставлення до події, бачення світу, нарешті, він не може звільнитися від своїх пристрастей. При розкритті внутрішнього світу в розповідь вступає сам автор. Він максимально близький до свого героя, він сприймає навколишнє його очима. Форма оповідання з двосуб'єктивним автором створює ефект об'ємності зображення світу людини як центру художньої дійсності.

Особливість Бальзака у поєднанні безпристрасного аналізу та незвичайної сили зображення. Він постійно присутній в своїх творах. Дивовижна точність спостереження і майже наукова строгість аналізу – це ще не весь Бальзак. Справжній він там, де змагається з дійсністю, завершує в ідеальному світі мистецтва те, чого вона не змогла і не встигла закінчити; там, де він створює нові людські породи, реальні і небували.

Неважко помітити, що в «Людській комедії» зустрічаються два основних потоки вражень та образів. У романі «Батько Горіо» представлений розпад поколінь та загибель провінційних ілюзій, в «Селянах» бачимо зворотну сторону сільської ідилії. Святість домашнього вогнища, лицарські звичаї та міщанські чесноти – все розчинилося в гігантській реторті Парижу, все перетворилося на сурогат, комерційну підробку. Знищення ідилічних зв'язків між людьми та торжество чистогану – наслідок панування розрахунку над безпосереднім почуттям в суспільній психології – явище, яке докладно змальоване Бальзаком на сторінках його романів.

Звідси загальна точка зору великого французького письменника: ілюзії колишніх поколінь зруйновані оргією приватних інтересів. Що залишається? Безпристрасне спостереження суспільного процесу, в якому перемагає правда. Залишається аналіз прозового змісту життя, наука про сучасні відносини. І дійсно, художня абстракція Бальзака спирається на величезну кількість статистичних спостережень. Французький письменник прагне до точного соціального діагнозу; він вважає свої романи науково достовірними творами.

Прийнявши світ таким, яким він є – позбавленим поетичного ореолу та таким, що втратив міцні поняття про добро і зло, – Бальзак вилучає із цього стану могутню та своєрідну поезію. Тут розкривається перед нами друга риса «Людської комедії». Вбиваючи своїм аналізом та без того мляву патріархальну романтику минулого, Бальзак знаходить у революції моралі, яку він відображає, джерело великого почуття – почуття піднесеного.

У романах Бальзака загальна боротьба інтересів створює епічний фон для розповіді. Соціальна драма висвітлює історію особистого почуття, сімейні сцени, провінційні дивацтва, таємниці прилавка та контори, сільські чесноти та світські пороки – всі ці контрасти та положення здатні викликати цікаву дію на ґрунті буржуазного суспільства.

Бальзак малює суспільний стан, у якому сліпі безособові сили виступають в індивідуальній формі як особистості та особисті відносини. Гроші – сила, що врівноважує всі відмінності. У зображенні Бальзака – не абстрактне багатство сучасних банків, а безпосередньо золото («Фачіно Кані»), яке породжує священну спрагу *auga sacra fames*. Багатство не втратило своєї естетичної форми, навпаки, його супроводжує розкіш, зовнішня пишність, оргія володіння. Цей орган – око парижанина.

Вивчаючи суспільну хворобу, Бальзак не хоче, щоб зображення сильних особистостей, які нехтують вузьким горизонтом буржуазного права, було сприйнято як апологію зла. Тому він постійно виправдовується від звинувачення в аморальності та робить це не тільки зі страху перед офіційною громадською думкою, а й за власним внутрішнім переконанням. Бальзак переконали читача зачекати за остаточним судженням, обіцяючи зберегти перевагу позитивного над негативним. Тим самим, створює романи, де перемагає добро над злом: «Сільський лікар», «Сільський священник». Зло, яке малює Бальзак, – не простий недолік добра та спадщина минулого або результат сторонніх утисків. Це наслідок вільного розвитку буржуазного ладу, диявольська насмішка над утопією XVIII століття.

Він створює об'єктивну феноменологію духа – духа наживи, корисливості, турботи, занепокоєння, моральної агонії, злочину, отруєних радощів, проклятих насолод, втрачених ілюзій, дрібних негараздів подружнього життя, апатії, бунту.

Манера Бальзака полягає у вилученні психологічного ефекту із дійсних обставин, зовнішніх умов життя. Втрачені ілюзії, перехід від поезії серця до прози дійсного життя – ось основний ефект, характерне висвітлення, поворот, ситуація романів Бальзака.

Бальзак відкрив джерело художнього інтересу там, де важко було його шукати. Він показав, що є своя оригінальна поезія у прозі буржуазного суспільства. Він зробив щось справді дивовижне. Чи можна дорікати Бальзака за те, що він іноді забуває парадоксальний характер своєї художньої позиції і хоче підняти завісу над майбутнім, розгадати таємничі сили, що викликають велику соціальну хворобу, посилити враження, показати сучасному читачеві рай і чистилище, налякати його муками пекла, щоб вилікувати від хвороби, виховати і вести вперед – куди? – він сам цього добре не знав.

Головний пафос «Людської комедії» закладений саме в її науковому елементі: це поезія знання. Фантастичні типові образи надзвичайно гостро аналізують реальні відносини, соціальні абстракції багаті внутрішнім змістом, відлитого з металу самого життя. Здатність вгадувати ці абстракції Бальзак визначає як «другий зір».

Не кожен твір викликає бажання думати, говорити про нього дослідника і тим більше непрофесійного читача. Тільки твір, який зацікавив і знайшов емоційний відгук, піддається тлумаченню. Читач прагне зрозуміти твір, автора, який створив цей твір, вникнути в задум письменника. Читач є співтворцем твору, але повторює процес його створення в зворотному напрямку: від тексту до задуму. «Процес розуміння представляється у вигляді співпереживання думок, почуттів, намірів іншої людини-автора. Автор зацікавлює того, хто сприймає його не як біографічну особу, а як спрямовану енергію, яка переплавила індивідуальний соціальний досвід у творі мистецтва» [10, 67].

При інтерпретації художнього твору читач постійно обертається в області особистісних смислів. Він стежить за героями, їхніми вчинками, осягає взаємозв'язок подій. На наступному етапі розуміння змісту твору виникає сприйняття, при якому читач починає розуміти мотиви вчинків персонажів, їхній внутрішній світ. Останнім етапом розуміння є осягнення кругозору автора, вступ у світ авторських цінностей. Читач починає дивитися на створений автором художній світ з точки зору самого автора.

О.І.Нікіфорова встановила, що механізм сприйняття включає орієнтовну і основну частини. В орієнтовній частині читач виокремлює ряд орієнтирів: 1) жанр і загальний лад твору; 2) місце і час дії, що визначають коло образних узагальнень читача; 3) головну дійову особу (особи) та емоційне ставлення до неї автора; 4) початок дії; 5) обсяг змісту твору, що визначає обсяг роботи читацької уваги.

Основна частина механізму безпосереднього сприйняття полягає у взаємодії актуалізованих образних узагальнень і аналізу тексту. При сприйнятті твору мистецтва реалізується конкретна установка реципієнта і варіюється в залежності від стилю та інших особливостей автора і твору. Установка читача розглядається як результат взаємодії об'єктивних і суб'єктивних факторів – особливостей твору і читацької спрямованості.

Дослідження С.В.Владімірова показують, що сприйняття прози графічно має вигляд трикутника: Читач, Автор і Герой обов'язково одночасно і як би незалежно з'являються перед читачем, хоча, звичайно, один без одного вони не існують [3, 115].

Сучасні дослідники (М.Науман, Ю.Б.Борев, Л.В.Чернець) оперують поняттям «потенціал сприйняття», під яким розуміється «готовність сприйняти певний обсяг змістової і ціннісної інформації» [2, 125-126]. Будь-який твір містить в собі такий потенціал. Потенціал сприйняття класичних творів забезпечує їх довге життя за межами епохи створення. Таким чином, своєрідність самого твору, його змісту і форми, породжує потребу в інтерпретації і обумовлює можливість різночитань [11, 21].

Письменник сам формує особливості читацького сприйняття як невід'ємну частину художнього світу літературного твору. Автор звертається, як правило, перш за все до людей своєї епохи і сприйняття літератури її сучасниками часто відзначено граничною гостротою читацьких реакцій, будь то різке неприйняття (відштовхування) або, навпаки, гаряче, захоплене схвалення.

Художній текст «чекає» від читача терплячої праці щодо прочитання, сповна відкриваючись лише тим, хто підходить до твору з невідомою зацікавленістю. Твори Бальзака невичерпні, їх можна перечитувати багато разів, щоразу відкриваючи для себе щось нове і дивуочуючись, що не помітив цього раніше. Відбувається це тому, що людина, як правило, не зупиняється у своєму духовному розвитку і на кожному етапі у нього виникають нові потреби. При цьому початковий стимул бажання знову пережити комплекс відчуттів, випробуваних при попередньому читанні, зберігає свою силу. Кожен бачить, відчуває, розуміє в творі мистецтва те, що може і вміє, що задовольняє його духовні потреби саме в цей момент. Але рівень потреб змінюється в залежності від самих різних обставин.

Вивчення творчого процесу, знайомство з психологією творчості допомагає боротися з примітивними, вульгарно-грубими уявленнями про роботу художника, розкриває всю глибину, тонкість і складність того, що відбувається в його свідомості, вчить цілісно сприймати твори художньої літератури.

Література:

1. Бахтин М.М. Проблема текста. Опыт философского анализа. – «Вопросы литературы». – 1976. – № 10. – С.147-151.
2. Борев, Ю.Б. Эстетика: Учебник / Ю.Б. Борев – М. : Высш. шк., 2002. – С.125-126.

3. Владимиров, С.В. Действие в драме [Текст] : учебное пособие для студентов вузов / С. В. Владимиров ; С.- Петерб. гос. акад. театр. искусства. – Изд. 2-е, доп. – Санкт-Петербург : СПбГАТИ, 2007. – С.115.
4. Гаспаров М.Л. Художественный мир М.Кузмина: тезаурус формальный и тезаурус функциональный // Гаспаров М.Л. Избранные статьи. – М. : Новое литературное обозрение, 1995. – С.275-283.
5. Корман Б.О. Соотношение понятий «автор» и «читатель» // Образцы изучения текста художественного произведения в трудах отечественных литературоведов. Вып.1. Эпическое произведение. Ижевск : Изд-во Удм. гос. ун-та, 1995. – С.223-228.
6. Мейлах В.С. Процесс творчества и художественное восприятие. Комплексный подход: опыт, поиски, перспективы. М. : Искусство, 1985. – 318с.
7. Никифорова О.И. Психология восприятия художественной литературы. – М. : Книга, 1972. – С. 7-8.
8. Органова О.Н. Специфика эстетического восприятия : учеб. пособие / О.Н. Органова. – М. : Высшая школа, 1975. – С. 206.
9. Поляков М.Я. В мире идей и образов: историческая поэтика и теория жанров / М.Я.Поляков. – М. : Сов. писатель, 1983. – 367 с.
10. Савельева В. В. Художественный текст и художественный мир: проблемы организации. – Алматы: ТОО «Дайк-Пресс», 1996. – С. 67.
11. Чернец Л.В. Читатели и критики в художественном изображении: (Очерк И.А. Гончарова «Литературный вечер») // Чернец Л.В. «Как слово наше отзовется...»: Судьбы лит. произведений. – М. : Высш. школа, 1995. – С. 21.
12. Чудаков А.П. Поэтика Чехова. Мир Чехова: Возникновение и утверждение. – СПб.: Азбука; Азбука-Аттикус, 2016. – С. 3.
13. Эткинд Е.Г. Там, внутри [Техте imprimé] : о русской поэзии XX века : очерки / Е. Эткинд / Санкт-Петербург : Максима, 1996. – С.52, 55, 267, 533.
14. Faruno J. Эпитет [Текст] / J. Faruno // Введение в литературоведение. – Katowice: Uniwersytet Slaski, 1980. – Ч.3. – С. 284-285.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2018 р.

e-mail: ipinich@hotmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-96-101

Iryna Pinich. Positive moral emotions in cultivating ideology of victorian morality (a corpus-based study). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 96–101.

УДК811.111:81'42:177:159.942

Iryna Pinich,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

POSITIVE MORAL EMOTIONS IN CULTIVATING IDEOLOGY OF VICTORIAN MORALITY (A CORPUS-BASED STUDY)

The study is a part of a bigger project on examining the mechanisms of ideological shifts to substantiate the working hypothesis of the transitory nature of ideologies. The paper claims emotional preeminence in ideology proliferation, emotional coherence serving the primary role in bridging newly rising ideologies and the ideologies in wane. The analysis of Victorian novel that proved abundant in the internalized sentiments characteristic of the time helped unveil the trends of emotional fervour transit from the ideology of RELIGION to the ideology of VICTORIAN MORALITY. The qualitative content-analysis has revealed a noticeable tendency for acquisition of emotional charge of religious ideologemes by the ideologemes of positive moral emotions: GRATITUDE, AWE and ELEVATION, PRIDE, AND SYMPATHY. The interconnectedness of lingual representation of the ideologemes has underpinned the assumption about the gradual loosening of the ties between the original virtuous ethics of other-regarding and the secular self-regarding Victorian morality. The co-occurrence networks analysis has exhibited also a significant bias to negative sentiments in the inculcation of morality standards.

Key words: ideology, morality, ideologeme, linguoideologeme, positive moral emotions, Victorian novel.

Пініч Ірина Петрівна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ПОЗИТИВНІ МОРАЛЬНІ ЕМОЦІЇ У КУЛЬТИВУВАННІ ІДЕОЛОГІЇ ВІКТОРІАНСЬКОЇ МОРАЛІ (КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Статтю присвячено вивченню ролі позитивних моральних емоцій у механізмах ідеологічного зсуву, що виявляється в ослабленні ідеологічної значущості релігійних чеснот і переході емоційного запалу Християнської ідеології до секуляризованої етики Вікторіанської доби. За допомогою якісного контент-аналізу встановлено поступове ослаблення зв'язку між релігійними лінгвоідеологемами та лінгвоідеологемами на позначення моральних емоцій вдячності, благоговіння, піднесеності, гордості та співчуття.

Ключові слова: ідеологія, мораль, ідеологема, лінгвоідеологема, позитивні моральні емоції, Вікторіанський роман.

Пинич Ирина Петровна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ПОЗИТИВНЫЕ МОРАЛЬНЫЕ ЭМОЦИИ В КУЛЬТИВИРОВАНИИ ИДЕОЛОГИИ ВИКТОРИАНСКОЙ МОРАЛИ (КОРПУСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ)

Статья посвящена изучению роли позитивных моральных эмоций в механизмах идеологического сдвига, который проявляется в ослаблении идеологической значимости религиозных благодетелей и переходе эмоционального запала Христианской идеологии ксекуляризованной этике Викторианской эпохи. С помощью качественного контент-анализа установлено постепенное ослабление связи между религиозными лингвоидеологемами и лингвоидеологемами, обозначающими моральные эмоции благодарности, благоговения, возвышенности, гордости и сочувствия.

Ключевые слова: идеология, мораль, идеологема, лингвоидеологема, позитивные моральные эмоции, Викторианский роман.

1. **Introduction.** The significance of moral emotions in constructing the worldviews of the nation received its elucidation both in earlier moral sentimentalism theories of Hume and Smith, the Scottish school of emotionalist philosophy in the 18th century, and more recent theories of constructive sentimentalism, that claims the overall dependence of morality on emotions [20], and a sentimentalist theory of the mind, that argues the centrality of emotion within philosophy of the mind [22]. And though the ontological primaries of evaluative mechanisms of moral emotions are still debated on [11], the role of sentiments involved in constructing morals is rarely questioned [1; 5; 3; 10; 24].

With the purpose to continue the ongoing research on the involvement of emotions in ideology cultivation (see 17; 18; 19), we opt to consider the fervour of positive moral emotions in proliferation of VICTORIAN MORALITY ideology as refracted in the contemporary novel. The material of the study is based on the corpus data retrieved from the Corpus Of Late Modern English Texts (CLMET 3.1), kindly suggested by the authors [7] and includes 56 novels of the Victorian era manually selected from the corpus. The text versions of the corpus are analyzed with the free text mining software – KH Coder; which enables concordancing and text manipulation techniques along the qualitative data analysis.

The paper argues the preeminence of emotional charge of religious ideologemes when acquired by newly rising MORALITY ideology observed in the co-occurrence of their lexical representations (linguoideologemes) that articulates to their semantic proximity. To pursue the goal in establishing the relation between the Victorian novel sentimentality and the inculcation of morality principles of the time the study dwells on the in-depth analysis of lexical representation of positive moral emotions as related to religious, social and political linguoideologemes. The qualitative content-analysis is deployed through the following stages:

- writing coding rules for positive moral emotions of elevation and awe, pride, gratitude, and empathy;
- filtering the results to remove the hits other than Nouns;

- filtering edges and setting the degree of co-occurrence to establish the plausible linkage based on the Jaccard coefficient;
- selecting the option for highlighting the minimum spanning tree based on Prim method to feature the most significant edges;
- setting colour coding to eigenvector centrality for each node to be coloured from light blue to white to pink in ascending order of centrality value;
- analyzing linguoideologemes correlation in testing the hypothesis of promulgating Victorian morality regimes ignited by the sensitive fervour of moral emotions.

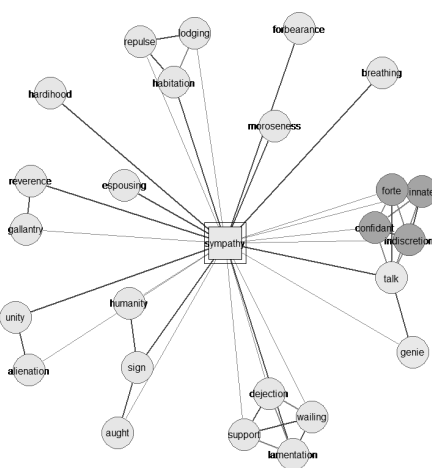
2. Moral emotions: other-praising and other-suffering. The distinctive features of moral emotions entail the multi-faceted nature of these emotions: capable of providing evaluation of an object regarding the moral principles; potent of establishing the epistemic patterns for moral evaluations, and fostering the continuity of moral standards; serving the source for motivating the moral behaviour, and simultaneously, being the target for moral evaluations [5]. Among the key distinctions between moral and non-moral emotions, one is based on the ability of emotions to instantiate a moral value [ibid.] in their intentional object. Subsequently, the emotion is recognized as moral if it presents an object as morally valued or disvalued. Hence, shame is a moral emotion as it triggers moral evaluation by presenting the recognition of one's "inferiority or unworthiness related to one's actions, thoughts, circumstances, or experiences" [21].

Additionally, as Haidt puts it: "the moral emotions are linked to the interests or welfare either of society as a whole or at least of persons other than the judge or agents" [10, p.853]. It follows that the sense of pride and eminence results from the awareness of righteousness of one's deeds for the sake of well-being of others as opposed to the temptation of wrongdoings which are capable of causing harm.

The classification of moral emotions is based on the criteria of the extent of pro-sociality of action tendency and the level of self-interestedness of emotion elicitors. In our study we confine our interest to positive moral emotions only. According to Haidt's classification, positive moral emotions are grouped under the name of other-praising emotions and range from the most prototypical moral emotion of *elevation* with the highest level of action pro-sociality and the highest extent of elicitors' disinterestedness, to *gratitude* and *pride* with highly pro-social action tendency and medium elicitors' interestedness [10]. Noteworthy, another prototypical moral emotion of *sympathy/compassion* is included in the family of other-suffering moral emotions as it may trigger both positive and negative sensations. A commentary made by the author on moral emotions classification leaves space to other emotions not included in the list. Among such, according to our study is the sense of pride for nation that may equally be added in the classification placed among the most prototypical moral emotions.

2.1 Sympathy. Despite the existing ambiguity regarding the valence and nature of sympathy, there is a stable view on its prototypicality among other moral emotions [10; 13; 20]. The reason we encompass sympathy in the list of positive moral emotions is primarily the recognition of sympathy as the overall foundation of morality distinguished by the British moralists Hume and Smith who defined sympathy as a cornerstone of the sentimental model of society [4; 23]. As Landow puts it: "During the second half of the eighteenth century and throughout most of the nineteenth, sympathy, which today signifies little more than compassion or pity, was a word of almost magical significance that described a particular mixture of emotional perception and emotional communication" [14]. Additionally, sympathy may not necessarily stand for "other-suffering" feeling [10, p.861] as it may similarly be an "other-praising" experience at feeling joy for one's good fortune [13, p. 85]. Furthermore, sympathy as any other emotion can be even included in the family of "self-feeling" [6] evincing the innate need for expressing emotional judgments of the self simultaneously to the other [13, p. 85]. Subsequently, the social nature of sympathy translates to role-taking of the other, context and patterns of sympathy roles, and its potency in generating solidarity.

The current study argues the gradual shift from virtuous sympathy linked to RELIGION ideology towards theatrical (spectacle) sympathy of SOCIAL STATUS ideology mediated by morality inculcation. The claim is premised on the assumption that genuinely virtuous sympathy exhibited linkage to religious ideologemes of TEMPERANCE, PRUDENCE, FORTITUDE, JUSTICE, and KINDNESS that could be observed in "partial linguoideologemes" [19] designating the virtues of humanity (*forbearance, respect, harmlessness, sobriety, charity, lovability, adoration, condonation*). Even more significant though appears the linkage to the network of religious ideologemes represented in the lexical units that stand for the vices: partial linguoideologemes (*dejection, hostility, moroseness, indiscretion, lamentation, wailing, alienation, hardihood, outrage*) (for illustration see Fig. 1) and acquired linguoideologemes that originally do not contain an ideological component in their semantic structure, (*disobedience, debauchery, vehemence, verbiage, insolence, deception*)

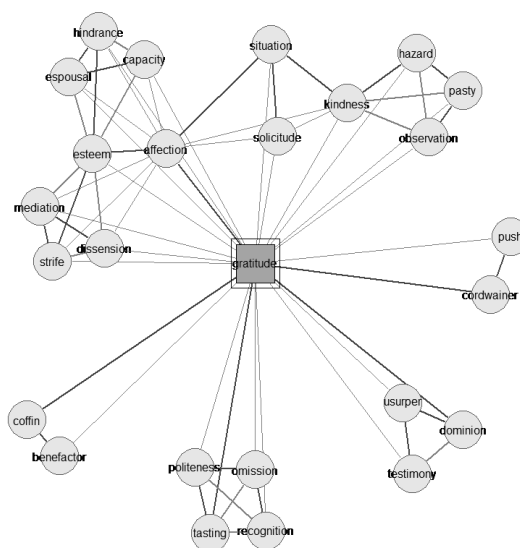
Figure 1. Co-occurrence network chart of linguoideologeme *sympathy* in *Jane Eyre* by Bronte, 1847 (generated with the help of KH Coder)

The reference of moral emotions to MORALITY ideology is represented in the co-occurrence edges of its lexical representation (*reverence, gallantry, doctrine, prescription, permission, obliging, order etc.*) that marks the shift from the original sympathetic other-feeling to the self-feeling, regulated in accord with the social scripts of “feeling rules” [12] of the time. Therefore, sympathy transgressing the boundary of virtuous ethics exhibits its affiliation with the deontological nature of normative character represented as *capacity, practice, state, sensation, characteristics, sign, or token*, while the linkage to the religious ideology gradually fading away.

2.2 Gratitude, awe and elevation. The innate need for reciprocal altruism that grounds the psychological mechanisms of solidarity involves core positive moral emotions of gratitude, awe and elevation that meet the required “criteria for moral emotionhood” [9, p.863]. Therefore, the prosocial action tendency, as one of the criteria for these moral emotions, translates to the beneficiary’s inclination to express friendliness and gratitude to the direct benefactor or feel warmth and affection towards the exemplary behaviour of the one who elicits elevation. On the other hand, the low level of self-interestedness of elicitors entails a benefactor’s good deed for the beneficiary’s well-being that stirs in them the feeling of warmth, gratitude, or worship and veneration. The aspect of reciprocity is of utmost importance here as it prompts the repay for a favour and is capable of manipulating the beneficiary into the feeling of indebtedness and further instilling the sense of guilt in them.

The reciprocity mechanism at the disposal of contending ideologies acquires the manipulative character through “the access to the emotive life of adherents by gaining legitimate access to the ritual” of feeling rules referred to by Collins as emotive technology [12, p. 568]. The coreference of linguoideologemes under analysis attests to the cultivation of practicing gratitude accompanied by the feeling of indebtedness (*regard, favour, fidelity, recognition, esteem, obedience, debt*) with the linkage to religious ideology (*liberality, benediction, kindness, care, consideration, solicitude, forbearance, blessing, mercifulness*) along the propagated beliefs of social supervision of normative behaviour (*superintendence, approval, rule, scourge*). The interconnectedness of the linguoideologemes of *gratitude* to the lexical units that designate the feeling of owing to the benefactor is expanded by the co-occurrence of linguoideologemes of beneficiary’s deprivations (*hardship, destitution, wandering, dissension, and scourge*) (see Fig. 2).

Another feeling of egalitarian potency is elevation that is capable of energizing into the pursuits of the other’s well-being, affiliation with the other, and the outward attention [Haidt elevation]. And though the positive moral emotion translates to transgressing the dimensions of hierarchy in social cognition, it, according to Haidt, instantiates another dimension ranging from spiritual purity to spiritual pollution [ibid.] and constructs yet another hierarchy of dignified and unworthy. Therefore, the basic human feature of emotive responsiveness has the potential of imbuing the bystander with the feeling of purity and optimism at looking on the exemplary behaviour, but may as well seed the feeling of envy and resentment in the eye of the beholder.

Figure 2. Co-occurrence network chart of linguoideologeme *gratitude* in *The Caged Lion* by Yonge, 1870

The definition of “elevation” in the Merriam-Webster Dictionary involves a range of synonyms – dignity, eminence, and loftiness [8] that were also included in the coding rule for testing the co-occurrence network of the linguoideologeme. The networks often missing from the Victorian novel exhibited low connectedness tendency. The generated co-occurrence charts evince the relation of the linguoideologeme to the concepts of LIFE, LOVE, HUMANITY, TIME, AND FUTURE and show the linkage to the ideology of SOCIAL STATUS of the higher society mainly (*power, throne, tyrant, allegiance, princess, otiosity*) and the linguoideologeme of *conceit* (*pretension, reputation, position, willfulness, folly, chastisement, and thrashing*).

More actively the ideologeme of AWE was referenced to in the inculcation of Victorian ideologies along the rise of capitalist ideology and further class divisions. A close study of the linguoideologeme interconnectedness casts light on the links to the religious ideology (*sin, denunciation, soul, worship, vestry*) as well as to social policing (*warning, surmise, divination, conviction, respect*) and negative feelings (*terror, pain, foreboding, pain, sorrow, curse, stupefaction, dismay*), elicitors (*majesty, sovereignty, dophinship, nobleman*) and their characteristic features (*condescension, pomp, refinement, arrogation, abasement, influence*) (see Fig. 3).

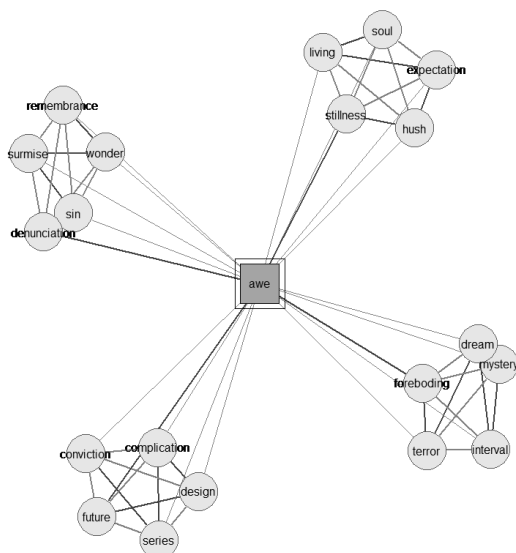

Figure 3. Co-occurrence network chart of linguoideologeme *awe* in *The Woman in White* by Collins, 1860

The linkage of the original Christian ideologemes of virtue gradually fading away, the connectedness to the vices betrays the general incline to exploiting negative moral emotions in the inculcation of the ideologies of SOCIAL STATUS and MORALITY. The prosocial action tendency is distorted and the negative polar of the activity come to the forefront with an impetus on the beneficiary’s deprivations, shortcomings, and indecency along the unattainable grandeur of elite. Therefore, the proliferation of the dominating emotional regime of the Victorian discourse was saturated with negative moral emotions of envy, guilt, shame, resentment, embarrassment, and insult, their emotional power by far surpassing the humble blessing of gratitude and condolence or awe-inspiring virtuous feelings. The major source for the elevation of the national soul though with the purpose to restore the balance to the positivity was the emotion of pride. Consequently, it is of outmost significance to consider the prevailing object of the emotion and differentiate the types of pride promulgated in the Victorian novel.

1.3 *Pride and hubristic pride.* The distinctions made by psychologists discriminate between the authentic pride that stems from specific accomplishments or goal attainments, and the hubristic pride that derives from the “belief in one’s abilities and strength” [2]. It follows that the authentic pride is associated with moral identity internalization, it is a positive moral emotion, but it may be strongly related to guilt when the evaluation of self-expectancies prove negative [3, p. 17]. The authentic pride or beta pride as defined by Tracy and Robins [25, p.507] is an introverted self-conscious emotion that translates to accomplishments stipulated by a certain action-chain. Whereas, the hubristic (alpha) pride is an extraverted feeling of unconditioned goal attainment, that could be attributed to narcissism. Excessive pride is associated with “unrealistic extrinsic ambitions”, entails arrogance and conceit and can project a negative reaction of anger and hostility at not achieving the set goals [2].

Victorian virtues firmly cemented the feeling of highly-valued national identity – the so-called British national pride [15, p.190;16, p. 607]. The patriotic pride was replenished by numerous industrial and cultural accomplishments of the time as well as the achievements in the external colonial policy. The pride for the nation was and remains a distinguished feature of Britishness that forges the preeminence of its exquisiteness built on “an almost religious sense of the civilized essence of the state” [16, p. X].

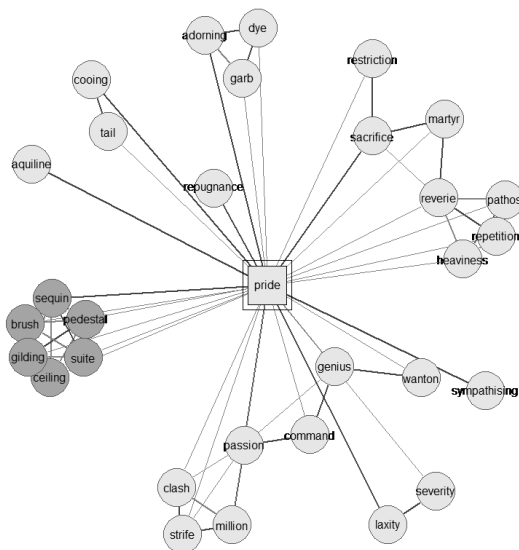

Figure 4. Co-occurrence network chart of linguoideologeme *pride* in *Venetia* by Disraeli, 1837

6. Denzin N. K. A Note on Emotionality, Self, and Interaction // *American Journal of Sociology*. 1983, Vol. 89 (2). P. 402–409.
7. De Smet, H., Flach, S., Tyrkkö, J. & Diller, H.-J. The corpus of Late Modern English (CLMET), version 3.1: Improved tokenization and linguistic annotation. KU Leuven, FU Berlin, U Tampere, RU Bochum. 2015.
8. Elevation // Merriam-Webster Dictionary. – Available at:
9. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/elevation>
10. Haidt J. Elevation and the positive psychology of morality // *Flourishing: Positive psychology and the life well-lived*. Keyes C. L. M., Haidt J. (eds.). Washington DC: American Psychological Association, 2003. – P. 275–289.
11. Haidt J. The moral emotions // *Handbook of affective sciences*. Davidson R. J., Scherer K. R., Goldsmith H. H. (eds.). Oxford: Oxford University Press, 2003. – P. 852–870.
12. Huebner B., Dwyer S., Hauser M. The role of emotion in moral psychology // *Trends in Cognitive Sciences*. 2009. Vol. 13 (1). P. 1–6. doi.org/10.1016/j.tics.2008.09.006
13. Hochschild A. R. Emotion work, feeling rules, and social structure // *American Journal of Sociology*. 1979, Vol. 85 (3). P. 551–575.
14. Jervis J. Sympathetic sentiments: Affect, emotion and spectacle in the modern world / John Jervis. – London: Bloomsbury Academic, 2015. – 256 p.
15. Landow J. P. Emotionalist moral philosophy: Sympathy and the moral theory that overthrew kings. – Available at: <http://www.victorianweb.org/philosophy/phil4.html>
16. Morgan K. O. *The Oxford History of Britain* / Kenneth Morgan (ed.). Oxford: Oxford University Press, 2001. – 780 p.
17. Morgan M. National identities and travel in Victorian Britain / Marjorie Morgan. – Houndsmill: Palgrave, 2001. – 271 p.
18. Pinich I. Pragmatics of emotionality in discourse processing: Prolegomena to ideology shaping engines // *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open. 2017. Vol. II (1). P. 262–298. doi: 10.1515/lart-2017-0007
19. Pinich I. Mind work of ideology: a function-operator perspective // *Science and Education a New Dimension. Philology*. VI (44), Issue: 151. 2018. P. 50–53.
20. Pinich I. Religious ideologemes in transition: A residue of theological virtues in the emotionalist ethics of Victorian novels // *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Warsaw: De Gruyter Open. 2018. (forthcoming)
21. Prinz J. *The Emotional Construction of Morals* / Jesse Prinz. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – 348 p.
22. Shame // *The Free Dictionary by Farlex*. – Available at:
23. <https://www.thefreedictionary.com/shame>
24. Slote M. A sentimentalist theory of the mind / Michael Slote. – Oxford: Oxford University Press, 2014 – 247 p.
25. Smith A. *The Theory of Moral Sentiments*. – Available at: <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/smith1759.pdf>
26. Tangney J. P., Stuewig J., Mashek D. J. Moral Emotions and Moral Behavior // *Annual Review of Psychology*. 2007. Vol. 58. P. 345–372. doi: 10.1146/annurev.psych.56.091103.070145
27. Tracy J. L., Robins R. W. The Psychological structure of pride: A tale of two facets // *Journal of Personality and Social Psychology*. 2007. Vol. 92 (3). P. 506–525. doi: 10.1037/0022-3514.92.3.506

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: anastasiya.pozhar@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-102-104

Пожар А. Б. Номінативні одиниці позначення поняття «дитинство» / «childhood» в англomовному художньому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 102–104.

УДК 811.111'4'373.23-053.3/5

Пожар Анастасія Борисівна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

НОМИНАТИВНІ ОДИНИЦІ ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИТИНСТВО» / «CHILDHOOD» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті висвітлено встановлення корпусу основних номінативних одиниць, що належать до поняття «дитинство» / «childhood» за лексико-семантичним принципом в англomовному дискурсі. Особливу увагу приділено визначенню поняття «дитинство», його структури та складу. Проаналізовано основні ядерні та периферійні одиниці, що позначають осіб дитячого віку. Проведено словотворчий аналіз лексем, що позначають поняття «дитинство».

Ключові слова: поняття «вік людини», поняття «дитинство», лексичні засоби позначення віку людини, ядерні та периферійні одиниці, англomовний художній дискурс.

Пожар Анастасия Борисовна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

НОМИНАТИВНЫЕ ЕДИНИЦЫ ОБОЗНАЧЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ДЕТСТВО» / «CHILDHOOD» В АНГЛОЯЗЫЧНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ

В статье освещено установление корпуса основных номинативных единиц, принадлежащих к понятию «детство» / «childhood» по лексико-семантическому принципу в англоязычном художественном дискурсе. Особое внимание уделено определению понятия «детство», его структуре и составу. Проанализированы основные ядерные и периферийные единицы, обозначающие лица детского возраста. Проведен словообразовательный анализ лексем, которые обозначают понятие «детство».

Ключевые слова: понятие «возраст человека», понятие «детство», лексические средства обозначения возраста человека, ядерные и периферийные единицы, англоязычный художественный дискурс.

Anastasia Pozhar,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE NOMINATIVE LABELS FOR INDICATING THE NOTION OF «CHILDHOOD» IN ENGLISH FICTIONAL DISCOURSE

The article highlights the formation of the body of the main nominative labels belonging to the notion of «childhood» according to the lexical-semantic principle in modern English fictional discourse. Particular attention is drawn to the definition of the notion of «childhood», its structure and composition. «Childhood» is a separate independent notion in modern English consciousness. The notion of «childhood» includes the period of a person's life from his birth to the beginning of the next age period – adolescence. The topic of the article is determined by the general tendency of modern linguistic studies within the cognitive-discursive paradigm to objectively establish the body of nominative units referring to the notion of «childhood» in the English language. The notion of «childhood» is of a substantive nature and is based on the meaning of «child.» The centre of the notion of «childhood» is the lexeme «child». The basic nuclear and peripheral units, which designate the children, have been analyzed. Word-building analysis of the lexemes denoting the notion of «childhood» has been carried out.

Key words: the «person's age» notion, the notion of «childhood», lexical means of identifying a person's age, nuclear and peripheral units, English fictional discourse.

Постановка проблеми. Робота присвячується опису основних номінативних одиниць позначення поняття «дитинство» / «childhood» за лексико-семантичним принципом в англomовному художньому дискурсі. Поняття «вік» досліджується нами в нерозривному зв'язку з людиною, оскільки саме людина, в першу чергу, асоціюється з поняттям «вік». Вік безпосередньо відноситься до людини і є однією з найбільш важливих її характеристик. Отже, поняття «вік» є обов'язковим компонентом будь-якої людської культури взагалі і англomовної культури зокрема. Попри увагу дослідників до поняття «вік», комплексно-прагматичному вивченню номінативні одиниці позначення поняття «дитинство» / «childhood» за лексико-семантичним принципом в сучасному англomовному дискурсі ще не підлягали.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Сучасна лінгвістика останніх десятиліть вже проявила значний інтерес до вивчення семантики, структури, функціональних особливостей лексико-семантичної групи «вік людини» на матеріалі різних мов. Так, одним із перших дослідників, що звернулися до вивчення лексичних одиниць на позначення «дитинство», був Р. І. Хашимов. В своїй роботі він проаналізував номінативні одиниці позначення періодів дитинства та юнацького віку: *дитина, дитя, чадо, дівчинка, хлопчик* [8]. В. І. Матвеев вибудував складне лексико-семантичне поле «вік людини» на матеріалі російської, української та англійської мов [4]. Лінгвістичній інтерпретації і аналізу піддається як уся категорія «вік» (О. В. Бахмет, Н. В. Крючкова, М. Г. Лебедько), так і окремі її аспекти (О. А. Погоряєва, К. В. Рахіліна, О. С. Філімонова та ін.). В. Д. Семиряк у статті «Номінація дитини в українській мові» аналізує назви осіб дитячого віку в українській літературній та розмовній мові, наголошуючи на специфіці способу номінації дитини за віком [6, с. 118-121]. В межах антропоцентричного підходу виконана робота А. Т. Ашхаравої, присвячена концепту «Дитя» [2].

Завдання та матеріал дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена загальною тенденцією сучасних лінгвістичних студій у межах когнітивно-дискурсивної парадигми на об'єктивне встановлення корпусу номінативних одиниць позначення поняття «дитинство» / «*childhood*» в англійській мові. **Мета статті** – висвітлити основні одиниці позначення поняття «дитинство» за лексико-семантичним принципом та встановити корпус номінативних одиниць, які використовуються на позначення поняття «*childhood*» в англійській мові художнього дискурсу. **Матеріалом** дослідження є відібрані з лексикографічних джерел номінативні одиниці, що позначають поняття «дитинство» / «*childhood*» та відібрані шляхом суцільної вибірки з художніх творів дискурсивні фрагменти, які позначають віковий період персонажа «дитинство». Основними **методами** дослідження обрано аналіз і синтез, що дають змогу досягти поставленої мети.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лексема *childhood* в тлумачних словниках англійської мови представлена визначенням «період життя людини, коли вона є дитиною» (*the time during which one is a child*). «Дитинство» являє собою окреме самостійне поняття в сучасній англійській мові. Тимчасові рамки «дитинства» включають період життя людини від його народження до початку наступного вікового періоду – підліткового віку. До поняття «дитинство» відноситься і вік *немовляти (babyhood)*, який займає дуже невеликий період в житті людини, а в лексикографічних джерелах визначається як частина періоду «дитинство» (*early childhood*).

На думку А. П. Кудряшової, не всі одиниці, що складають дане поняття, є однорідними утвореннями за своєю структурою. Частина їх представлена «цілісно-оформленими» одиницями, а саме: простими словами (*child, baby*), похідними (*childhood, babyhood*) і складними (*newborn, ankle-biter*). Іншу частину утворюють «окремо-оформлені» одиниці – словосполучення (*first part of life, early years / life*) [3].

Одиницями, що актуалізують поняття «дитинство» / «*childhood*», є: а) іменники і субстантивні словосполучення, які ноїнують сам віковий етап, а також б) іменники, що позначають особу в даному віковому інтервалі: (1) *childhood, babyhood, infancy, minority, pupilage, nonage, prepubescence, beginning, puppyhood*; (2) *baby, kid, newborn, toddler, tot, nursling, suckling, weanling, brat, tiny, infant, nipper, children, offspring*.

Словосполучення, що репрезентують досліджуване поняття, в змістовному і формальному плані слід розбити на дві групи. До першої віднесемо ті словосполучення, які, по-перше, ноїнують поняття «дитинство» (*early years / life, school-going age*) і, по-друге, позначають особи аналізованого вікового періоду (*little one, babe in arms, rug rat, in long clothes*). Це одиниці структурно і семантично подільні. Дані словосполучення містять у своїй структурі головний компонент і компоненти, залежні від нього. Головним компонентом виділених словосполучень є іменник, тому виділені словосполучення цього типу можна віднести до субстантивних.

Друга група містить фразеологічні словосполучення, структурно і семантично неподільні, перше з яких ноїнує розглянутий віковий період (*springtime of life*), а решта є позначеннями людей аналізованого поняття (*a slip of a boy / girl, small fry, little shaver*). Останні два словосполучення мають відношення тільки до осіб чоловічої статі.

В. І. Матвеев [4] ділить всі одиниці, що позначають осіб дитячого віку на ядерні та периферійні. Основним в групі ядерних одиниць є слово *child (children)* зі значенням «дитина, дитя у віці від народження до змужніння»: *When I was yet a child, no childish play to me was pleasing* [12 (1: 201)]; *A child of three is fairly agile ... By the time he is 12 is capable of athletic accomplishments* [9, с. 314].

Найменування *infant* частіше використовується для назви немовлят [7, с. 50], проте нерідко служить для позначення дитини у віці до 3-7 років: *By the age of two or three months the infant is usually ready for semisolid food* [10]; *Tess then stood erect with the infant in her arms and beside the basin the next sister held the prayer* [13]. У зв'язку з неоднозначністю у визначенні вікового діапазону понять, що входять в слова *infancy, infant*, прийнята міжнародна статистична угода, що визначає *infancy* як перший рік життя дитини (від 0 до 11 місяців).

Слово *baby*, спочатку зменшувальне до *babe*, зі значеннями «дитя, немовля, дитина» [12] раніше було абсолютним синонімом до *child*, утворене від дієслова *to babble* «лепетати». Слово *baby* активно вживається в розмовній мові, а останнім часом проникло в нейтральний стиль, все частіше вживається як абсолютний синонім *infant* «немовля», проте є значно більш частотним [11, с. 236]: *The infant usually emerges first ... In approximately one out of 30 births, however, the baby presents the buttock or the feet first* [9, с. 313].

Периферійні іменники за семантичною ознакою можуть об'єднуватися в підгрупи, протиставлені одна одній. У підгрупу об'єднуються слова, що відрізняються від ядерного найменування *child* тільки емоційно-стилістичним забарвленням. Це іменники *kid, tad, bairn, gyte, bab, brat, childie* та їх деривати. У розмовній мові для позначення дитини використовується найменування *kid*, яке спочатку відносилось до сленгу, в значенні «дитина» перейшло в літературу, а в американському варіанті англійської мови вживається як синонім до слова *child* [5, с. 50], а останнім часом часто в розмовній мові: *A family, a father, a mother and a little kid about six years old* [14].

Словом *tot* частіше позначають дитину, яка вчиться ходити. Для нього характерна розмовно-фамільярно забарвленість з пестливим відтінком. Розмовні найменування *kidling, babelit, moppet* мають значення «малюток, немовля». У даних словах виділяється ще ознака «пестливості». Слова *nursling, suckling, weanling, toddler, cheeper* виділяються на підставі наявних у них мотивувальних, диференціальних ознак. Найменування *nursling, suckling, weanling* утворені шляхом додавання до відповідних дієслів зменшувального суфікса *-ling* [5, с. 50].

Дитина, яка живиться ще молоком матері або годувальниці, називається *nursling: Mother and wet nurses suffering from disease ... infecting their nursling* [12 (8: 872)]. Найменування *toddler i cheeper* утворені шляхом додавання відповідно до дієслів *to toddle* суфікса *-er*. Немовля, яке часто пищить, отримало найменування *cheeper*.

В роботі Авдєєвої О. А. [1] словотворчому аналізу піддалися лексеми, які були розподілені за двома частинами мови: іменники та прикметники. Іменники досліджуваної групи за своєю природою є як похідними (*childhood, babyhood, infancy, bantling, newborn, toddler, nursling, suckling*), так і первинними утвореннями (*child, babe, baby, kid, tot, brat, urchin*). До первинних іменників відносяться одиниці, що позначають особу даного поняття: *child, babe, baby, kid, infant, neonate, bambino, tot, papoose, brat, bairn; tiny, cub, slip, cockerel, tad, urchin, quail, quiff, filly, coed, puss, cherub, fegats, brood, issue, scions, seed, offspring*. Похідні одиниці утворені за допомогою афіксації, словоскладання (*bobby-soxer, chickabiddy, guttersnipe*) і конвер-

ції (*newborn*). Основою для утворення похідних іменників даного поняття служать як самі іменники, так і прикметники та дієслова. Залежно від афікса, за допомогою якого утворюється той чи інший іменник поняття «дитинство», в списку іменників виділяються кілька груп: (1) Афіксація іменників поняття «дитинство», які позначають сам етап: *-hood: childhood, babyhood, puppyhood; -age: pupilage, nonage; -y: infancy; -ence: prepubescence; -ing: beginning*. (2) Афіксація іменників, що позначають особу в понятті «дитинство»: *-ling: bantling, nursling, suckling, weanling, foundling, sweetling, bratling, youngling, fledgeling; -er: toddler, nipper; -kin: boykin; -et: moppet; -ine: gamine; pre-: preteen; -y: progeny; -ture: progeniture*. Список одиниць поняття «дитинство», представлених прикметниками, включає: (1) простий прикметник *small*; (2) похідні прикметники – прикметники, утворені шляхом приєднання до основи будь-якого афікса (*-ent: prepubescent; -ish: kiddish, kittenish, coltish; -ling: fledgeling*); (3) прикметники дієприкметникового походження і складні прикметники, що складаються з двох основ (*junbreeched, new-born, knee-high*).

У лексико-тематичній групі «дитинство» представлені три лексико-семантичні групи. Першу лексико-семантичну групу складають іменники і номінативні словосполучення з гіперсемою – «позначення дитинства». До ядерних одиниць відносяться абстрактні позначення «дитинства» нейтрального стилю: *childhood, babyhood, infancy*. Список периферійних одиниць становлять позначення дитинства, які деталізують значення базових лексем. До них відносяться слова різного стильового забарвлення, а також містять додаткові семи в структурі свого значення (*minority, pupilage, nonage, prepubescence, beginning, puppyhood*) і субстантивні словосполучення (*springtime of life, early years / life, school-going age*).

Другу лексико-семантичну групу представляють іменники та словосполучення з гіперсемою «позначення особи дитячого віку». Ядерні одиниці складають одиниці нейтрального стилю: *child, baby, children*. Периферійні одиниці деталізують одиниці першої групи, актуалізуючи якусь гіпосему підгрупи, і розрізняються за стильовим забарвленням. Гіпосема 1: «позначення особи чоловічої статі» (*cub, cockerel, boykin, tad, urchin, nipper, tyke*). У підгрупу також увійшли фразеологічні одиниці *small fry, little shaver*. Гіпосема 2: «позначення особи жіночої статі» (*quail, quiff, gamine, puss*). Гіпосема 3: «позначення осіб обох статей» (*kid, infant, bantling, neonate, newborn, bambino, toddler, tot, nursling, suckling, weanling, sweetling, foundling, bratling, papoose, brat, bairn, tiny, offspring, youngling, slip, cherub, preteen, guttersnipe*). У цю підгрупу також входять словосполучення *little one, babe in arms, rug rat, in long clothes* і фразеологічну одиницю *a slip of a boy / girl*. Гіпосема 4: «позначення осіб у множині» (*children, fegats, brood, seed, descendants, progeniture, offspring*).

Третя лексико-семантична група представлена прикметниками з гіперсемою «ознака особи дитячого віку». Ядерними одиницями групи є одиниці нейтрального стилю: *small, new-born*. Периферійні одиниці деталізують ядерні одиниці, актуалізуючи гіпосему «характеристики дитинства» (*prepubescent, kittenish, coltish, hoydenish, fledgeling, unbreeched, knee-high, ageless, tiny, umvinkled, kiddish*), до яких відносяться різноманітні характеристики: фізіологічні, емоційно-психічні, інтелектуальні та характеристика зовнішності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З усього сказаного можна зробити висновок, що поняття «дитинство» / «*childhood*» представлено в лексикографічних джерелах тільки іменними одиницями (іменниками і прикметниками), а також субстантивними і ад'єктивними словосполученнями. Поняття «дитинство» має субстантивний характер і базується на значенні «особа дитячого віку». Центром поняття «дитинство» є лексема *child*, яка вказує на «особу дитячого віку» обох статей.

Невирішеність питань, пов'язаних із формами і шляхами набуття вербальними і невербальними засобами позначення поняття «дитинство» / «*childhood*» та інших періодів життя персонажа необхідної прагматичної значущості в англословному художньому дискурсі, є перспективним напрямом для подальших досліджень і здійснення їх комплексного лінгвосоціотичного та прагмалінгвістичного дослідження з позицій дискурсивно-прагматичного підходу.

Література:

1. Авдеева О. А. Средства выражения концепта «возраст» в английском языке: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / О. А. Авдеева. – Санкт-Петербург, 2007. – 220 с.
2. Ашхарова А. Т. Концепт «дитя» в русской языковой картине мира: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / А. Т. Ашхарова. – Архангельск, 2002. – 202 с.
3. Кудряшова А. П. Процессы образования и функционирования эвфемизмов в семантических полях «смерть», «болезнь», «возраст» (на материале русского и немецкого языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.19 / А. П. Кудряшова. – Саратов, 2002. – 24 с.
4. Матвеев В. И. Структура семантического поля возраста человека (на материале русского, украинского и английского языков): дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / В. И. Матвеев. – Киев, 1984. – 276 с.
5. Русанова С. В. Лексико-семантическая группа существительных, обозначающих понятие «ребёнок» в современном английском языке. Уч. зап. / Моск. гос. пед. ин-т им. В.И. Ленина № 293. – Исследования по английской лексикологии. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1967. – с. 45-64.
6. Семиряк В. Д. Номінація дитини в українській мові // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – Філологічні науки. – № 3. – С. 118-121.
7. Слово в грамматике и словаре. – М.: Наука, 1984. – 224 с.
8. Хашимов Р. И. К вопросу о формировании русской возрастной лексики (историческое формирование и современное функционирование возрастных наименований несовершеннолетних детей): дис. ... канд. филол. наук / Р. И. Хашимов. – М., 1973. – 200 с.
9. Encyclopedia international. N. Y.: Grolier incorp., 1974. – 452 p.
10. The Encyclopedia of health and the human body. N. Y., Lnd.: Watts, 1977. – 426 p.
11. An English – French – German – Spanish Word frequency dictionary. N. Y.: Dover publications, incorp., 1961. – 441 p.
12. The Oxford English dictionary: In 12 volumes. – Oxford: Clarendon press, 1970-1975.

Джерела ілюстративного матеріалу:

13. Hardy Th. Tess of the d'Urbervilles / Thomas Hardy. – М.: Foreign Languages Publ. House, 1950. – 416 p.
14. Salinger. J. D. The catcher in the rye / Jerome David Salinger. – М.: Progress Publishers, 1979. – 248 p.

Отримано: 13 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 5 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: dietrich_910@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-105-108

Поздняков О. В. Вікові та суспільні чинники використання сленгового вокабуляру. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 105–108.

УДК 811.112.2 : 81'276.3

Поздняков Олександр Вікторович,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ

ВІКОВІ ТА СУСПІЛЬНІ ЧИННИКИ ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГОВОГО ВОКАБУЛЯРУ

Стаття присвячена вивченню використання молодіжного сленгу на різних етапах розвитку індивіда. Визначено молодь як штучно створену суспільну фазу між дитинством і зрілістю та чинники її формування. Проаналізовано активність вживання сленгового вокабуляру протягом преадоlesцентного, адоlesцентного та постадоlesцентного періодів, встановлено детермінанти зростання (зменшення) популярності вказаного мовного субкоду з позицій вікових змін та трансформацій аксіологічної системи. Преадоlesцентам та постадоlesцентам притаманне порівняно незначне використання сленгізмів. У першому випадку причиною є суттєвий вплив батьків і вчителів, в другому – професійна діяльність і виконання нових соціальних ролей. Натомість адоlesцентність визначено найактивнішим періодом використання сленгу як засобу спілкування. Основними чинниками цього є вплив (субкультурних) груп однолітків, прагнення до мовного експериментування, вираження вербального протесту та самоідентифікації на фоні дорослих членів суспільства.

Ключові слова: німецький молодіжний сленг, молодь, адоlesцентність, соціальні чинники, система цінностей, субкультурна група.

Поздняков Александр Викторович,

Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника, г. Ивано-Франковск

ВОЗРАСТНЫЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ ФАКТОРЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СЛЕНГОВОГО ВОКАБУЛЯРА

Статья посвящена изучению использования молодежного сленга на разных этапах развития индивида. Определено молодежь как искусственно созданную социальную фазу между детством и зрелостью и факторы ее формирования. Проанализировано активность употребления сленгового вокабуляра в течении преадоlesцентного, адоlesцентного и постадоlesцентного периодов, установлено детерминанты роста (снижения) популярности указанного языкового субкода с позиций возрастных изменений и трансформаций аксиологической системы. Преадоlesцентам и постадоlesцентам присуще сравнительно незначительное использование сленгизмов. В первом случае причиной является существенное влияние родителей и учителей, во втором – профессиональная деятельность и выполнение новых социальных ролей. В свою очередь, адоlesцентность определена как наиболее активный период использования сленга как средства общения. Основными факторами этого является влияние (субкультурных) групп сверстников, стремление к языковому экспериментированию, выражение вербального протеста и самоидентификации на фоне взрослых членов общества.

Ключевые слова: немецкий молодежный сленг, молодежь, адоlesцентность, социальные факторы, система ценностей, субкультурная группа.

Oleksandr Pozdniakov,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

AGE AND SOCIAL FACTORS OF USING SLANG VOCABULARY

The article is devoted to the study of using youth slang at different stages of personality development. Youth has been defined as an artificially created social phase between childhood and adulthood. The determinants of forming the given phase have been found out. The analysis of the scientific literature has shown that there are a variety of viewpoints regarding the definition of youth age. Key social factors influencing the duration of the youth phase are education, financial status, participation in activities of subcultural groups, media environment. The activity of using slang vocabulary during preadolescent, adolescent and postadolescent periods has been analysed. The author has found out the determinants of the growth (decrease) in popularity of the specific language subcode in terms of age changes and axiological system transformations. The use of slangisms by preadolescents and postadolescents is comparatively insignificant. In the first case the reason for it is an essential influence of parents and teachers, in the second case it is determined by professional activity and performing new social roles. The use of slang vocabulary by preadolescents is often a simple imitation and does not correspond to the communicative situation. Postadolescents mostly use specific lexical units that are not considered to belong to youth slang vocabulary because of the dynamic changes in the language subcode being studied. Adolescence in turn is defined as the most active period of using slang as a means of communication. This is determined by the influence of (subcultural) peer groups, the wish for language experimentation, expressing verbal protest and self-identification among adult members of society.

Key words: German youth slang, youth, adolescence, social factors, value system, subcultural group.

Постановка проблеми. У сучасній германістиці панівною є думка щодо важливості вокабуляру молодіжного сленгу як складової частини лексичної системи німецької мови. Зазначений мовний субкод відзначається стилістичною заниженістю, вторинністю номінації, тематичною обмеженістю, багатством синонімії, використанням у словотворчих процесах нетрадиційних афіксів, продуктивністю метафоричних перенесень найменування, насиченістю запозиченнями-англіцизмами. Однією з ключових детермінант популяризації сленгізмів на сучасному етапі розвитку суспільства є їх прагматична дієвість. Нові виклики в рекламній індустрії, сфері друкованих та електронних публіцистичних видань створюють сприятливі передумови для використання субстандартної, однак емотивно насиченої й морфологічно специфічної сленгової лексики з метою підвищення впливу на цільову аудиторію представників німецькомовного комунікативного середовища. Тісною постає взаємодія мовного субкоду молодіжної генерації з розмовним варіантом літературної німецької мови. На цьому рівні

спостерігається активне запозичення сленгізмів, поступова втрата останніми свого первинного субстандартного маркування, їх фіксація у лексикографічних джерелах літературної німецької мови, що вважається кінцевим етапом еволюції мовних інновацій [11, с. 834].

З іншого боку, проблема німецького молодіжного сленгу як лінгвістичного явища вимагає детального вивчення середовища виникнення специфічного вокабуляру, соціальних характеристик його творців. Звідси, **актуальність** пропонованого дослідження визначається необхідністю уточнення не лише вікових меж активних фаз використання молодіжного сленгу, а й встановлення суспільних передумов для їх виокремлення.

Зв'язок статті з науковими та практичними завданнями. Дана розвідка є частиною вивчення питання екстралінгвальної детермінованості формування та функціонування німецького молодіжного сленгу як вторинного в порівнянні із стандартом мовного субкоду. Практична цінність дослідження полягає, на наш погляд, у можливості застосування його результатів для аналізу семантики та структури сленгової лексики.

Завданнями статті є визначення молоді з позицій застосування представниками цієї групи відповідного словникового запасу, виокремлення ключових соціально-вікових періодів розвитку молодого індивіда як члена комунікативного середовища та встановлення чинників частоти свідомого використання сленгізмів на кожному з них.

Об'єкт дослідження охоплює молодь як вікову й соціальну групу, адолесцентів як її представників і сленговий вокабуляр як комунікативний засіб останніх. **Предметом** дослідження є специфіка вживання сленгізмів у відповідних фазах суспільного дорослішання людини.

У ході дослідження використано наступні **методи**: аналізу та синтезу – для опрацювання матеріалу з обраної проблематики; описовий – для розкриття особливостей зростання/зменшення активності використання сленгу; індуктивний – для виокремлення детермінант зазначеного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про високий рівень зацікавленості питанням визначення молоді та періоду молодості, встановлення й обґрунтування вікових меж останнього з врахуванням дії суспільних чинників. Чимало дослідників схиляються до думки щодо неможливості встановлення узагальнених рамок періоду розвитку між дитинством і зрілістю у зв'язку з індивідуальністю перебігу психологічного дорослішання молоді людини, різнобічністю контактів з оточуючим середовищем, як от ставленням з боку однолітків і старших, впливом засобів масової інформації, участю в субкультурних об'єднаннях, специфікою процесу одержання відповідних суспільних ролей і зобов'язань тощо [8; 14; 16]. Варто також відзначити розбіжності у проаналізованих наукових працях й стосовно визначення меж молодіжного віку та періоду активного використання сленгового вокабуляру. Перший вважається значно довшим та сягає, на думку різних дослідників, 35 років. У свою чергу, фаза ідентифікації себе з представниками молоді як суспільно-вікової групи через вживання специфічних мовних одиниць визначається як значно коротша та обмежується 13-м – 18-м роками життя [6, с. 6], у працях окремих германістів цей відрізок охоплює більш пізній період – аж до 22 років [2]. Подібні відмінності також вважаємо детермінованими соціальними чинниками, насамперед особливостями набуття людиною відповідного суспільного статусу та переходу до дорослого життя.

Новизна пропонованої розвідки полягає у узагальненні підходів у визначенні місця молоді та адолесцентів зокрема серед інших груп, що формують німецькомовне комунікативне середовище, виокремленні основних причин застосування ними сленгового вокабуляру із вказаним вище переліком ознак.

Виклад основного матеріалу. Вивчення актуальних наукових праць демонструє суспільно-культурну зумовленість поділу людського життя на три фази: дитинство, молодість, зрілість [10, с. 340]. На відміну від цього, природний поділ зберігає дуалістичність і передбачає існування лише двох відрізків: дитинства та зрілості [5, с. 5].

У свою чергу, молодість вважається перехідною фазою соціальної еволюції індивіда, свідомо створеною суспільством в процесі свого історичного розвитку і, отже, штучним утворенням [15, с. 65] на противагу раннім етапам існування людства, коли перехід від дитинства до зрілості не був тривалим, а відбувався раптово, на основі народних традицій. Таким чином, молодість є за своєю сутністю проміжною стадією, переходом, підготовкою до дорослих ролей [15, с. 67]. Тоді інтенсифікується орієнтація індивіда на норми та цінності дорослого суспільства паралельно із процесом фізіологічного розвитку.

Так, В. Горнштайн вважає молодь “суспільним, історично сформованим, мінливим утворенням” [9, с. 443]. При розв'язанні проблеми визначення молодості привертає увагу поступове збільшення тривалості молодіжної фази під впливом відповідних суспільних процесів. До них належить, насамперед, підвищення віку отримання освіти. Як наслідок, молодь розпочинає свою професійну діяльність, яка є одним з показників соціальної зрілості індивіда, в більш пізньому віці. Отже, статус повноправного члена суспільства також досягається пізніше.

У зв'язку з цим, можна припускати можливість збільшення тривалості молодіжної фази на майбутніх етапах розвитку людства. Отримуючи можливість тривалий час навчатися і, таким чином, зберігати свій статус представників проміжної стадії соціального “дозрівання”, молодь бачить у цьому переваги, пов'язані з відсутністю цілковитої відповідальності за себе та за оточуючих, намагається продовжити даний період. Інтеграція в середовище дорослих шляхом початку самостійної професійної діяльності чи зміни сімейного стану відбувається надто повільно [5, с. 7].

Для аналізу активності використання молодіжною людиною сленгу на відповідних етапах її біологічного та суспільного розвитку, а також встановлення ключових чинників зазначеного процесу застосовуємо поділ молодіжної фази життя на три періоди: преадоlesцентність, адоlesцентність та постадоlesцентність [13, с. 312].

У нашому дослідженні пропонуємо вважати адоlesцентність соціально-віковою фазою розвитку молоді людини, коли остання вже не розглядається суспільством як дитина, з одного боку, та не має статусу дорослої – з іншого. Зазначений період прийнято вважати у соціолінгвістиці віком від 13 до 18 років, однак залежно від конвергентної дії чинників оточуючого середовища (матеріального стану, освіти, медійного й субкультурного впливів тощо) він може бути різним за тривалістю [12].

У період преадоlesцентності (приблизно до 12 років) словниковий запас значною мірою визначається спілкуванням у сімейному колі, залежить від суспільного статусу та матеріального становища батьків [7, с. 8]. У формуванні лексичного запасу преадоlesцентні зорієнтовані на старших членів родини, їх вербальну поведінку. Іншою детермінантою вибору ак-

тивного вокабуляру є школа й мовні зразки вчителів. Комунікативне середовище однолітків набирає ваги при трансформації системи цінностей (в тому числі, й у виборі мовної поведінки) [3, с. 69], проте ще не є визначальним. Вживання сленгізмів у цій фазі розвитку молодого індивіда є звичайним наслідуванням і відбувається здебільшого без наявності необхідного контексту та врахування комунікативної ситуації [3, с. 69]. З іншого боку, завершення преадоlescентності є періодом, коли різко зростає вплив молодіжних (субкультурних) груп на мовну поведінку індивіда. Вагома роль як каталізатора цього процесу належить засобам масової інформації й соціальним інтернет-мережам, що репрезентують сленговий вокабуляр одним з невід'ємних елементів самоідентифікації.

Адоlescентність як соціально-вікова фаза є важливим етапом у процесі формування молодого особистості. Тоді відбувається перетворення індивіда з члена сім'ї на члена суспільства, що супроводжується послабленням впливу родинних цінностей і зростанням ролі у виборі комунікативних зразків групи однолітків [1, с. 5]. Адоlescент ідентифікує себе з цим мікроколективом, прагнучи завоювати в ньому бажаний статус. Стаючи активним учасником діяльності субкультур, однією з ознак котрих є специфічний вокабуляр, молодий комунікант свідомо вдається до “перемикання” мовних кодів, використання сленгу стає пріоритетним.

Наступною причиною ідентифікації вживання сленгової лексики в період адоlescентності є гетерогенність молодіжних груп і субкультур. За М. Хуном, для сучасного суспільства притаманне існування різноманітних аксіологічних систем, що часто протиставляються одна одній [5, с. 46]. Як наслідок, це викликає у молодих людей прагнення виокремитись на фоні інших неформальних об'єднань однолітків. Дієвим засобом тут виступає креативність у формуванні власного словникового запасу. Адоlescенти охоче вдаються до створення нових сленгізмів, функціонування яких іноді відбувається лише в межах конкретної субкультурної групи. Мовне експериментаторство детермінує високу динамічність розвитку сленгового вокабуляру, постійні зміни в його складі, появу формально незвичних, експресивно забарвлених лексичних одиниць. Вторинність досліджуваного мовного субкоду в порівнянні із стандартом визначає ключову роль композитоутворення, метафоризації й запозичень як найбільш продуктивних шляхів утворення сленгізмів.

Не менш суттєвим є намагання адоlescентів вербального протиставлення мовній поведінці дорослих [3, с. 72]. Поступове послаблення авторитету батьків і педагогів, що супроводжується натомість зростанням тиску з боку останніх, спонукає молодого індивіда до протесту. На рівні використання сленгу це виражається у зростанні частки пейоративів.

Перехідний соціальний статус і психічна нестійкість адоlescентів зумовлюють застосування сленгового вокабуляру з метою вираження іронічного, зневажливого ставлення до оточуючого світу. Цим пояснюється наявність в аналізованому мовному субкоді лексичних одиниць, в основу семантики яких покладено натяк на фізичні чи розумові вади. Перебільшено вразливе сприйняття подій, загостреність почуттів, категоричність суджень, детерміновані фізіологічним “дорослішанням”, експлікуються в активному використанні суперлативу, сленгізмів з префіксами *super-*, *hyper-*, *ultra-* тощо.

Ознакою постадоlescентного періоду розвитку молодого індивіда (переважно до 25-30 років) є переорієнтація аксіологічної системи на правила й взаємовідносини дорослого життя, де ключовим виступає усвідомлення відповідальності не лише за себе, а й за інших [4, с. 177]. Зміна сімейного стану, пошук роботи, народження та виховання дітей, включення до низки інших не притаманних адоlescентам суспільних ролей детермінує поступову зміну звичних комунікативних ситуацій і, як наслідок, відмову від активного застосування сленгового вокабуляру. Професійна діяльність, потреба кар'єрного розвитку призводять до руйнування (субкультурних) групових контактів [3, с. 74]. Зміна кола комунікативних партнерів визначає необхідність використання одиниць літературної німецької мови, завершення процесу соціального “дозрівання” – втрату прагнення нових мовних експериментів, звернення до сленгу як засобу самоідентифікації та протиставлення.

Водночас, у тісному колі однолітків постадоlescенти використовують лексичні одиниці, що раніше визначались як елементи сленгового вокабуляру, проте, з огляду на динамічність змін останнього, не вважаються “молодіжними” сучасним поколінням адоlescентів. Виняток становлять представники відповідних професій, чия робота безпосередньо пов'язана з середовищем адоlescентів (музиканти, блогери, ведучі програм, автори пісеньних текстів і т.п.) [3, с. 75].

Висновки. Результати здійсненого дослідження дають підставу розглядати молодість як історично сформовану, штучну суспільну фазу для оптимізації переходу від дитинства до дорослого життя. Спостерігається тенденція до збільшення тривалості цього періоду в зв'язку із довшим процесом здобуття освіти, з одного боку, та небажанням самої молоді брати на себе усі соціальні ролі дорослих – з іншого. Використання сленгового вокабуляру спостерігається у всіх виокремлених фазах розвитку молодого індивіда. Ключовими чинниками надання переваги в процесі спілкування специфічним мовним одиницям є, поряд з фізіологічним дорослішанням, суспільні функції комуніканта, а також еволюція його аксіологічної системи. Якщо у преадоlescентів остання формується, головним чином, під впливом батьків і педагогів, то для представників постадоlescентного періоду відмова від сленгу на користь стандартизованої лексики детермінована професійною та побутовою необхідністю. Що ж стосується адоlescентів, для них основним ціннісним орієнтиром є (субкультурні) групи однолітків, а сленг – одним із засобів досягнення бажаного статусу у вказаних об'єднаннях. Звідси – прагнення до оригінальності, творчості, експресивності. Вагому роль в активності використання адоlescентами сленгу є намагання виразити протест проти традиційних комунікативних зразків середовища дорослих, якому протиставляє себе молодіжна група. Наявність, детермінантою звернення до субстандартного мовного субкоду є підліткова вразливість, що вербалізується в різких переходах від перебільшення до іронії.

Перспективи результатів дослідження полягають у можливості їх застосування для більш чіткої тематичної диференціації молодіжного сленгу, виокремлення в його складі елементів потенційного збагачення лексичного складу інших субсистем сучасної німецької мови.

Література:

1. Боднар Р.В. Соціолект підлітків як субкультура сучасного лінгвосоціуму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Р.В. Боднар. – К., 2007. – 19 с.
2. Краморенко Г.И. О влиянии молодежной культуры на формирование лексики молодежного языка ФРГ [Электронный ресурс] / Г.И. Краморенко // Социальные варианты языка. – Нижний Новгород, 2003. – № 2. – Режим доступа : http://www.ksu.ru/f10/publications/2004/articles_1_1.php?id=3&num=23000000.

3. Androtsopoulos J.K. Von fett zu fabelhaft. Jugendsprache in der Sprachbiographie / J.K. Androtsopoulos // Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie. – Osnabrück, 2001. – №. 62. – S. 55–78.
4. Chambers J.K. Sociolinguistic theory : linguistic variation and its social significance / J.K. Chambers. – Oxford : Blackwell, 1995. – 284 p.
5. Chun M. Jugendsprache in den Medien : Eine Jugendsprachliche Analyse von Jugendromanen, Hip-Hop-Texten und Kinofilmen [1. Aufl.] / M. Chun. – Saarbrücken : VDM Dr. Müller, 2007. – 352 S.
6. David B. Jugendsprache zwischen Tradition und Fortschritt : ein aktuelles Phänomen im historischen Vergleich / B. David. – Alsbach : Leuchtturm, 1987. – 153 S.
7. Eckert P. Linguistic variation as social practice: the linguistic construction of identity in Belten High / P. Eckert. – Malden : Blackwell, 2000. – 240 p.
8. Henne H. Jugend und ihre Sprache : Darstellung, Materialien, Kritik / H. Henne. – Berlin; New York : de Gruyter, 1986. – 385 S.
9. Hornstein W. Jugend / W. Hornstein, W. Thole // D. Kreft, I. Mielenz. Wörterbuch Soziale Arbeit. Aufgaben, Praxisfelder, Begriffe und Methoden der Sozialarbeit und Sozialpädagogik [5. Aufl.]. – Weinheim; München : Juventa, 2005. – S. 443–448.
10. Jacob K.-H. Jugendkultur und Jugendsprache / K.-H. Jacob // Deutsche Sprache. – 1988. – № 18. – S. 320–350.
11. Mattheier K. Allgemeine Aspekte einer Theorie des Sprachwandels / K. Mattheier // W. Besch u. a. Sprachgeschichte [2. Aufl.]. – Berlin; New York : 1998. – Teilbd. 1. – S. 824–836.
12. Mutz I.D. Pubertät und Adoleszenz [Elektronний ресурс] / I.D. Mutz, P.J. Scheer. – Graz : Universität Graz, 1997. – Режим доступу : <http://www.ang.kfunigraz.ac.at/~scheer/doc/pubertaet.html>.
13. Oeter R. Jugendalter / R. Oeter, E. Dreher // Entwicklungspsychologie / hrsg. von R. Oeter, L. Montada. – Weinheim : Beltz, 1995. – S. 310–395.
14. Schlobinski P. Jugendsprache. Fiktion und Wirklichkeit / P. Schlobinski, G. Kohl, J. Ludewigt. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1993. – 223 S.
15. Tenbruck F. Jugend und Gesellschaft. Soziologische Perspektiven [2., erw. Aufl.] / F. Tenbruck. – Freiburg : Rombach, 1965. – 135 S.
16. Wehrli Ch. Anglizismen in BRAVO. Eine empirische Untersuchung mit Schülern / Ch. Wehrli. – Zürich : Studentendruckerei, 2002. – 234 S.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: irem2003@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-109-111

Покровська І. Л. Алевітсько-бекташитська фразеологія як елемент унікальності турецької мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 109–111.

УДК 811.512.161:130.123.1

Покровська Ірина Леонідівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

АЛЕВИТСЬКО-БЕКТАШИТСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ УНІКАЛЬНОСТІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Стаття присвячена детальному аналізу різновиду суфійської фразеології турецької мови – алевітсько-бекташитській, яка виникла в середовищі дервішів відповідного спрямування. На основі закодованої і незрозумілої для оточуючих мови представників алевітсько-бекташитського тарикату суфійської течії формуються і відповідні фразеологічні одиниці, більшість з яких стосуються побуту і вірувань алевіто-бекташитів. Стаття виконана на матеріалі словників суфійських та власне алевіто-бекташитських термінів і фразеологізмів, які були укладені відомими турецькими лексикографами. Вперше українській лінгвістиці пропонується абсолютно новий і насичений специфічними метафорами фразеологічний матеріал турецької мови.

Ключові слова: фразеологія, суфізм, специфіка, дослідження, внутрішня форма, метафоризація, алевіто-бекташити.

Покровская Ирина Леонидовна,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев

АЛЕВИТСКО-БЕКТАШИТСКАЯ ФРАЗЕОЛОГИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ УНИКАЛЬНОСТИ ТУРЕЦКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА

Статья посвящена детальному анализу разновидности суфийской фразеологии турецкого языка – алевитско-бекташитской, которая возникла в среде дервишей соответствующего направления. На основании закодированного и непонятного для окружающих языка представителей алевитско-бекташитского тариката суфийского течения формируются и соответствующие фразеологизмы, большинство которых касается быта и верований алевито-бекташитов. Статья исполнена на материале словарей суфийских и собственно алевито-бекташитских терминов и фразеологизмов, которые были составлены известными турецкими лексикографами. Впервые украинской лингвистике предлагается абсолютно новый и насыщенный специфическими метафорами фразеологический материал турецкого языка.

Ключевые слова: фразеология, суфизм, специфика, исследования, внутренняя форма, метафоризация, алевито-бекташиты.

Iryna Pokrovska,
Kiev National Taras Shevchenko University, Kiev

ALEVI-BEKTASHIS FRAZEOLGY AS AN ELEMENTS OF THE UNIVERSITY OF THE TURKISH LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

The article is devoted to the detailed analysis of the variety of Sufi phraseology of the Turkish language named Alevi-Bektashis, which arose among the Turkish dervishes. Based on the encoded and incomprehensible language of the representatives of Alevi-Bektashis of Sufies were formed the corresponding phraseological units, most of which relate to the life and beliefs of Alevi-Bektashis. The basis of the article was the dictionaries of the terms and phraseology of Sufi and Alevi-Bektashis, which were written by the well-known Turkish lexicographers. For the first time in the Ukrainian linguistics is offered a completely new phraseological material of the Turkish language with the specific metaphorization. In the article the particular attention is paid to the process of sacralization and transformation of values during the formation of the Alevi-Bektashis terms. Some such terms are so firmly established in the consciousness and subconsciousness of the Turkish ethnic group, which they actively continued to be used after the official closure of all Sufi monasteries (Tekkas) in Turkey. A peculiar encyclopedia of phrases, proverbs and epitomes of Sufis in the contemporary Turkish language is the Dictionary of A. Golpinarli 'The usage the phrases and proverbs in our language from the Sufism'. National specific expressions of the realities in phraseology are an integral part of the linguistic picture of the world of the Turkish ethnic group and are classified as markers of the national consciousness of the Turks.

Key words: phraseology, Sufism, specificity, research, internal form, metaphorization, Alevi-Bektashis.

Суфійська термінологія, до якої належить вивчення і аналізованої в цьому дослідженні алевітсько-бекташитської, є малодослідженою сторінкою не лише української тюркології, але і турецького мовознавства, на питомому ґрунті якого вона виникла. Суфізм на анатолійських землях з'явився ще з початку XII століття і суттєво вплинув на народну культуру і мову настільки, що цей вплив відчувається і дотепер.

Перші дослідження суфізму розпочалися з книги Фуада Кьопрюлю "Türk edebiyatında ilk Mutasaffıvlar" ("Перші суфії в турецькій літературі") (1918 р.). У цьому дослідженні розглядаються корені суфізму в турецькій культурі ще з часів Ахмеда Єсеві. Значну інформацію про суфізм в сельджуксько-османський період висвітлили Е. Аргун [1], Дж. Гюлеч [5], А. Гольпинарли [4], А. Гюншен [6], Е. Гюнгор [7], Й. А. Оджак [10], І. Шах [11]. Дослідник суфізму А. Гольпинарли також добре відомий сьогодні своєю книгою "Tasavvufun dilimize geçen deyimler ve atasözleri" ("Фразеологізми та прислів'я, які прийшли в нашу мову із суфізму") [3], у якій зібрано і проаналізовано образні вирази, що вживаються в мовленні сучасних турків. У 1994 році був виданий словник Е. Коркмаза "Ansilokpedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü" ("Енциклопедичний словник термінів алевітів-бекташитів"), трохи згодом – словник А. Чаглаяна "Alevi Bektaş Terimleri ve Deyimler Sözlüğü" ("Словник термінів і фразеологізмів алевітів-бекташитів"). При цьому слід зазначити, що актуальність таких видань є беззаперечною, оскільки мова суфізму взагалі і алевіто-бекташитів зокрема є маловідомою, надзвичайно образною і як наслідок незрозумілою при відсутності ґрунтовних пояснень тих чи інших термінів та фразеологізмів.

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що головна увага приділяється характерним для спілкування алевіто-бекташитів фразеологізмів, у тому числі і в сучасній турецькій мові. Дослідження виконане у руслі теолінгвістики і зосереджене на аналізі впливу алевітсько-бекташитського способу життя на формування мислення турків-членів тарикату та відображення такої взаємодії в турецькій мовній картині світу.

Метою дослідження є виокремлення найбільш специфічних алевітсько-бекташитських фразеологізмів та аналіз їхніх метафоричних значень і функціонування.

Об'єктом дослідження є внутрішня форма турецьких фразеологізмів алевітсько-бекташитського спрямування, а **матеріалом** – вибрані методом суцільної вибірки фразеологізми зі словника М. Догана “Büyük Türkçe Sözlük” (“Великий турецький словник”) [2], зазначених вище словників А. Гольпінарлі і Е. Коркмаза.

Новизна цього дослідження полягає в тому, що вперше в українській тюркології підлягають аналізу фразеологічні одиниці, які виникли на основі суфізму та його символічних значень і є невідомими україномовному читачу.

Суфізм загалом розподіляється на багато течій, серед яких есевізм, мевлевізм, алевізм, накшибендізм, бекташизм та багато інших, у сферу інтересів нашого дослідження входять же алевізм та бекташизм. Алевізм – система вірувань, відповідно до якої основним халіфом є Алі, інші три після пророка Мухаммеда не визнаються, має специфічні правила поведінки [13, с. 28]. Бекташизм же – заснована Хаджи Бекташі Велі течія в суфізмі [8, с. 223], яка містить елементи шаріату, тарикатів, специфічного розуміння вмінь та істини [13, с. 251].

Алевізм-бекташизм – це спеціальна система вірувань Анатолії, відповідно до якої вчителем-муршідом є пророк Мухаммед, провідником святого Алі, піром (засновником тарикату) – Хаджи Бекташі Велі (1209-1271). Це суфійське вчення поєднує іслам з національною турецькою культурою, звичаями і традиціями турецького народу. Замість жорстких мусульманських правил розвинулася специфічна система вірувань і моралі.

Аналіз фразеологічних одиниць мови алевітів-бекташитів ми здійснюємо на основі окремих стрижневих компонентів, які надають фразеологізму певного колориту. Зокрема, найбільш частотними є фразеологізми з соматизмами та числівниками.

Соматизм *ayak* (укр. нога), поєднуючись з афіксом *-ci* (4), позначає учня суфійського тарикату, який у бекташитів займається прибиранням. Фразеологізм (ФО) *ayak mühürlemek* (укр. ставити печатку на ногу) – це процес накладання великого пальця правої ноги на великий палець лівої ноги, що символізує повагу учня до шейха та готовність виконувати його накази. Ноги при цьому голі, руки схрещені на плечах.

Соматизм *baş* (укр. голова) позначає в алевітсько-бекташитській традиції досконалу людину, що і є символом похідних ФО: *baş okutmak* (укр. читати над головою) – процедура очищення, яка передбачає щорічне позбавлення від гріхів (переважно в місяць мухаррем місячного календаря). Перед муршідами читають текст приблизно такого змісту: ‘*Allah allah... Yüzüm yerde, özüm dar’da erenler meydanında, Hakk Muhammet Ali divanında, canım kurban, benim tercüman. Bu fakirden ağrımış, incinmiş can kardeş var ise dile gelsin, bile gelsin, hakkını talep etsin...*’ [9, с. 53]. Після цієї процедури муршіди очищаються, а у випадку, якщо хтось висуває звинувачення, то від нього вимагають надати відповідні докази.

Безпосередньо пов’язаний з головою інший орган тіла людини – *boyun* (укр. шия) – вживається для вираження поваги та покори, у т.ч. у складі ФО: *boyun kesmek* (укр. нагинати шию) – ті, хто вступив у секту, перед старшими у якості знаку поваги нагинаються, тримаючи при цьому руки попереду себе. Це така специфічна форма вітання, при якій великий палець трохи піднімається вгору і символізує при цьому святого Алі, голова в цьому випадку нахилиється трохи вправо і вказує на прихильність до святого Алі.

Соматизм *el* (укр. рука) – це орган тіла, який у алевіто-бекташитів символізує божественну силу: *el almak* (укр. отримати руку) – стати чимось учнем, перейти у категорію дервішів; *El ele, el Hakk’a* (укр. рука – руці, рука – Господу) – завдяки служінню своєму вчителю служити пророку Мухаммеду та Аллаху; *el-etek sahibi olmak* (укр. ставати власником руки-спідниці) – стати після посвяти дервішем; *el etek tutmak* (укр. тримати спідницю) – клястися під час процедури посвячення в дервіші, при цьому тримаючи одну руку в руці вчителя, а іншу – на його спідниці; *el göğüs dudak yapmak* (укр. робити руку, груди, губи) – на знак пошани святого Алі під час вимови його імені руки класти на груди і на губи, таким чином символізуючи вітання з ним; *el öpmek* (укр. цілувати руку) – на знак пошани цілувати праву руку муршіда; ФО, яка використовується у мусульман з метою символізування поваги старших до молодших; *el vermek* (укр. давати руку) – надавати певні повноваження тому, хто після подолання окремих випробувань рухається в напрямку вступу до тарикату.

Соматизм *kalp* (укр. серце), або *gönül* (укр. серце; душа) позначає здатність людини досягнути *marifet* (укр. особливе вміння): *kalp kiblesi* (укр. кибла (напрямок, на який орієнтуються під час мусульманської молитви) – місце проведення дервішами молитов.

Символічні значення в алевіто-бекташитів мають числа.

Числівник *bir* (укр. один) – Аллах, який є символом Вахдету (єдності з богом).

Числівник *iki* (укр. два) у поєднанні з іменниковим афіксом *-lik* (4) позначає здатність бачити дійсність окремо від Божественного вчення. У вірування алевіто-бекташитів для досягнення Вагдету потрібно подолати роздвоєння – тур. *ikilik*. Роздвоєння означає жити паралельно з Аллахом, молитися не йому, а комусь іншому. Фразеологізм *ikilik duygusu* (укр. почуття роздвоєння) – це відчуття, коли людина почувається окремо від Аллаха.

Лексема *üç* (укр. три) має такі значення: 1. Єдність Аллаха-Мухаммеда-Алі. 2. Єдність муріта-провідника-муршіда. З цим числівником найвідоміші ФО такі: *üç sünnet* (укр. три слова, різновиди поведінки Мухаммеда), до яких належать: 1) очищення душі від усіх недоліків, злоби та ін.; 2) віддалення від таких почуттів, як ворожість по відношенню до інших, погані думки; 3) скромність; *üç terk* (укр. три відмови) – три основні стадії, які потрібно подолати на шляху тарикату учню при досягненні Божества; *üç yüz altmış menzil* (укр. триста шістьдесят зупинок) – символи етапів переходу до тарикату, які прив’язані до кількості оборотів Сонця навколо землі (оскільки раніше вважалося, що не Земля обертається навколо Сонця, а Сонце обертається навколо Землі) [9, с. 365].

Числівник *dört* символізує святого Алі (Hazreti Ali), його доньку святу Фатму (Hazreti Fatma) та їхніх онуків святого Хасана (Hazreti Hasan) та святого Хусейна (Hazreti Hüseyin): *dört anne (ana)* або *dört öge* – це чотири елементи (земля, вода, повітря та вогонь), які лежать в основі існування людини і формують її існування; *dört kapı* (укр. четверо дверей) – це две-

рі *şeriat kapısı* (букв. двері правильної дороги), *tarikāt kapısı* (букв. двері дороги), *marifet kapısı* (букв. двері вмінь, знань), *hakikat kapısı* (букв. двері істини), які слід пройти на шляху до тарикату та єднання з Богом; *dört kapı öğretisi* (укр. вчення про четверо дверей) – вчення, яке повідомляє про необхідність подолання чотирьох дверей для єднання з Богом; *dört sevgili* (укр. четверо закоханих) – святий Алі, свята Фатма, святий Хасан та святий Хусейн.

Числівник *beş* (укр. *beş*) позначає пророка Мухаммеда, святого Алі, святу Фатму, святого Хасана і святого Хусейна, які утворюють родину (тур. *ehlibeyt*), або *Beşler* (укр. п'ятірня): *beş alem (evren)* (укр. п'ять світів (всесвітів)) – п'ять різних світів на етапі пізнання Бога.

Під числівником *altı* (укр. шість) алевіто-бекташита мають на увазі зазначену вище родину з п'яти осіб та Аллаха: *altıya girmek semahı* (укр. церемонія входження до шести) – різновид релігійної церемонії, яка виконується винятково чоловіками для вшанування тих, кого символізує число *altı*. Зазвичай у виконанні цього обряду бере участь шість чоловіків. Учасники обряду *semah* – *semaç* (тур. *semaççı*) зазвичай не одягають піджаки та взуття.

Лексема *yedi* (укр. сім) позначає сім вищих станів, якими володіє імам Алі (Imam Ali) (найперший з імамів алевіто-бекташитів): *yedi abdal* (укр. сім дервішів), або *Yediler* – сім великих осіб (тур. *yedi ulu ermiş*), які володіють неймовірною силою, якою їх наділив Бог; *yedi gök (gezegen)* (укр. сім небес (планет)), або *yedi ata, yedi baba* (укр. сім отців), або *yedi yıldız* (укр. сім зірок) – сім небесних тіл, кожне з яких сприймається як окремий прошарок неба і кожен з яких володіє божественними таємницями; *yedi iklim* (укр. сім кліматів) – сім регіонів, які формують сім окремих країн; *yedi tamu* (укр. сім пекел) – сім країн покарань, які вважають сімома окремими пеклами.

Числівник *sekiz* (укр. вісім) позначає вісім раїв (тур. *sekiz cennet*), вісім дверей раю: *sekiz cennet (uçmak)* – вісім країн щастя, у які потрапляє душа після смерті.

Числівник *dokuz* (укр. дев'ять) символізує дев'ять станів перетворення Аллаха. А ФО *dokuz ruh* (укр. дев'ять духів) – це: 1) дух ангелів; 2) дух пророків; 3) дух святих; 4) дух віруючих; 5) дух невіруючих; 6) дух джинів та шайтанів; 7) дух тварин; 8) дух рослин; 9) дух природних елементів.

Крім того, слід зазначити, що в алевітсько-бекташитських фразеологізмах досить часто зустрічається числівник *on iki* (укр. дванадцять): *on iki imam* (укр. дванадцять імамів), або *on iki koyun* (укр. дванадцять овець) – разом зі Святим Алі одинадцять імамів, які після пророка Мухаммеда визнаються халіфами; *on iki İmamlar semahı* (укр. церемонія дванадцяти імамів) – автентична церемонія, яка виконується на честь пам'яті дванадцяти імамів алевіто-бекташитів.

Частотними для алевітсько-бекташитської фразеології є і образи тварин, назв родинних стосунків тощо. Наприклад, *arслан* (укр. лев), який є символом святого Алі, чи *turna* (укр. журавель), що вважається особливим через зв'язок зі святим Алі, є складовими компонентами турецьких ФО: *turnalar semahı* (укр. обряд журавлів) – танець, який символізує биття крил журавлів і є досить поширеним танцем у дервішів.

Підсумовуючи результати вивчення проблематики відбиття алевітсько-бекташитських мотивів у фразеології турецької мови, відзначимо, що всі вони, без винятку, є носіями культурно-сакральних мотивів, унікальними, які є відображенням складних когнітивних процесів переосмислення та метафоризації символів ордеру дервішів алевіто-бекташинського спрямування, вербальним втіленням сформованого протягом століть світогляду та менталітету турецького народу.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі ФО алевіто-бекташитського спрямування з нерозглянутими у цій статті компонентами, а також фразеотворчих можливостей та контекстуального вживання усієї суфійської лексики і фразеології, що може належати як до застарілого мовного фонду, так і виступати джерелом образного мислення та семантичних неологізмів як турецьких письменників і журналістів, так і пересічних турків.

Література:

1. Artun E. Dini-Tasavvufi Halk Edebiyatı Metin Tahlilleri / E. Artun. – Adana: Karahan Kitabevi, 2011. – 280 s.
2. Doğan M. Büyük Türkçe Sözlük / M. Doğan. – İstanbul: Pınar Yayınları, 2005. – 1424 s.
3. Gölpinarlı A. Tasavvufun dilimize geçen Deyimler ve Atasözleri / A. Gölpinarlı. – İstanbul: İnkılap, 2004. – 384 s.
4. Gölpinarlı A. Tasavvuf / A. Gölpinarlı. – İstanbul: Aydınlar, 2012. – 229 s.
5. Güleç C. İnanç ve ahlak bağlamında Alevi öğretisi / C. Güleç. – Ankara: Yurt, 2011. – 247 s.
6. Günşen A. Gizli dil açısından Alevilik-Bektaşılık erkan ve deyimlerine bir bakış // Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları. Volume 2/2. – 2007. – s. 328-350.
7. Güngör E. İslam Tasavvufun Meseleleri / E. Güngör. – Ankara: Ötüken, 1982. – 220 s.
8. Kara M. Tasavvuf ve tarikatlar tarihi / M. Kara. – İstanbul: Dergah yayınları, 2012. – 315 s.
9. Korkmaz E. Ansiklopedik Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü / E. Korkmaz. – İstanbul: Ant yayınları, 1994. – 432 s.
10. Ocak Y.A. Türk Süfiliğine bakışlar / Y. A. Ocak. – İstanbul: İletişim Yayınları, 2012. – 355 s.
11. Şah İ. Sufinin yolu / İ. Şah. – İstanbul: Doğan, 2007. – 250 s.
12. Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Sosyal Bilimler / [yayın sorumluları: Dr. M. Çetin Gülovalı, A. Odabaş]. – Ankara: TÜBA, 2011. – 1333 s.
13. Yılmaz K. H. Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar / K. H. Yılmaz. – İstanbul: Ensarnesriyat, 2012. – 367 s.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: jyljademjanec@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-112-114

Попойлик Ю. Д. Лексико-семантичні особливості лексеми *Бог* у поетичному дискурсі ХХ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 112–114.

УДК 811.161.2: 211: 82-1: 821.161.2

Попойлик Юлія Дмитрівна,

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСЕМИ БОГ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена експлікації образно-смыслових найменувань Бога в поетичних текстах письменників ХХ століття (Богдана-Ігоря Антонича, Василя Стуса, Івана Драча). У статті виділено домінуючі лексико-семантичні групи номінацій на позначення Бога, їхні синонімічні номінації, образно-смыслову типологію, фразеологічні лінгвоєдиниці; подано класифікацію номінативних конструкцій за стрижневим номеном-репрезентантом.

Ключові слова: поетичний дискурс, найменування, лексико-семантична група, лексема, сакральне.

Попойлык Юлия Дмитриевна,

Ивано-Франковский национальный медицинский университет, г. Ивано-Франковск

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСЕМЫ БОГ В ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ ХХ ВЕКА

Статья посвящена экспликации образно-смысловых наименований Бога в поэтических текстах писателей ХХ века (Богдана-Игоря Антонича, Василия Стуса, Ивана Драча). В статье выделены доминантные лексико-семантические группы номинаций для обозначения Бога, их синонимические номинации, образно-смысловая типология, фразеологические лингвоєдиницы; представлена классификация номинативных конструкций по стержневому номену-репрезентанту.

Ключевые слова: поэтический дискурс, наименование, лексико-семантическая группа, лексема, сакральное.

Yulia Popoilyk,

Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk

LEXICAL AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE LEXEME GOD IN THE POETIC DISCOURSE OF XX CENTURY

The article is devoted to explication of figurative-semantic denominations of God in the poetic texts of writers of XX century (Bohdan-Ihor Antonych, Vasyl Stus, Ivan Drach). In the article, we have distinguished the dominant lexical-semantic nomination groups for designation of God, their synonymic nominations, figurative-semantic typology, phraseological linguistic units and presented the classification of nominative constructions by the core naming unit.

In fiction works, names are represented as exponents of idiolect and individual outlook of the writers. Poetically-oriented texts interpret nominations with preserved religious meaning, but this meaning additionally has everyday-life content, pertaining to a certain period of time. Nominative structures reflect a change of the Christian world model and mental opinions under the influence of cultural-social development.

The author's view of the world through addressing phrases, phraseological and metaphorical units represents transformational features of nominations. In texts God is mostly observed in the monotheistic interpretation, He is often called as God the Father.

Key words: poetic discourse, denomination, lexical-semantic group, lexeme, sacral.

Складне соціально-політичне становище України в контексті історичних подій радянського режиму наклало обмеження розвитку релігії та сакральної сфери світосприйняття загалом. Категорія сакрального є важливим складником відображення колективної підсвідомості, сформувала ціннісно-образну систему конкретного культурного періоду.

Дослідженням сакральної лексики у творах письменників ХХ століття займалися мовознавці: Ю. Браїлко (назви Бога, Богородиці в українській поезії ХХ століття), І. Дмитрів (християнська символіка в поезії письменників західної України міжвоєнного періоду ХХ століття), М. Ільницький (релігійні мотиви в поезії Богдана-Ігоря Антонича), А. Ковтун (лексичне значення релігійних лексем у поезії Василя Стуса), В. Сулима (біблійні концепти в поезії ХІХ–ХХ ст.) та ін.

На думку І. Бетко, «на межі ХІХ–ХХ ст. українська поезія як органічна складова загальноєвропейського літературного процесу пережила спалах чи не найвищого інтересу до Біблії за весь новий період» [1, 37–38]. У такому контексті актуальним є дослідження лексеми *Бог*, яка широко відображена у поетичних текстах українських майстрів слова ХХ століття. Поетичні твори зорієнтовують на емоційно-оцінне сприйняття прочитаного, відображають мовну картину світу, культурні орієнтири, світобачення авторів. Сакральна проблематика стала актуальною в поетичних збірках Богдана-Ігоря Антонича, Василя Стуса, Івана Драча, у яких широко репрезентовані саме найменування Бога. Бог Отець є наскрізним сакральним образом поетичних творів письменників. Доцільним буде виділити лексико-семантичні групи на позначення Господа.

Лексико-семантична група *«цар»* передає своє значення через контекстуальне наповнення поетичних творів: Його чути в шумі вітру та морських бурхливих піл, / всюди, всюди є – *Великий та Єдиний*; / та найбільший Він серед убогих стін / і в молитві дитини [4, с. 94]; благословляв на труд і піт / нас *Пан-Господь* [7, с. 264]. Бог розуміється як цар, який залишив земному світу свої закони, заповіді, молитви: Я знаю інші вірші; / хоч не додержують вимог, / є від тамтих не гірші. / *Пісні, що їх диктує Бог* [4, с. 103]. У полікомпонентній звертальній конструкції передане значення *«цар всього світу»*: *Пане тиші й реву бур, Настройнику дня і ночі, / Сонячної Правди не пізнаємо ніколи вже?* [4, с. 103]. У складній синтаксичній конструкції поєднані Божі імена з різнотипною семантикою: *Пане барв і звуків, запаху квіток і шуму хвиль* / в кожній речі Ти *Калагамія*

(калагатія – моральна досконалість – Ю. П.), Ти *Добро й Краса*, / для усього ти *мета, найбільший, недосяжний шпиль* / О приди *Всесильний Творче*, злинь до нас, немов роса! [4, с. 103] (цар + втілення різнотипних чеснот + божественний + творець).

Поетичні тексти фіксують семантичні групи зі значенням «творець». Розуміння Господа як творця світу і всього, що його наповнює, творця, який бачить усе існуюче: *Творче сотні місяців, мільона зір, / Майстре осяйної музики етеру*, (етер-ефір-чисте повітря) / променями сонця сходить твій спокійний зір / в найчорнішу душу й в найчорнішу з всіх печеру [4, с. 103]; Але квітам досить миті / досить долі, досить часу / досить їм життя і смерті – / всього *Бог* їм дав сповна [7, с. 338] (значення «творець світу флори»). Метафорична структура *акорд космічної гармонії довкола* [4, с. 103] позначає Бога як частину світобудови і її творця. Значення «творець» розгортається контекстуальним наповненням за додатковою семантикою «помічник»: *все, що маємо – / Бог дарував* [7, с. 259].

У структурі поетичного дискурсу номінація *Бог* часто набуває значень «божественний», «всемогутній»: *Прасвітлий; Праєдиний; Мужчина не відчув святого доторку / Всесильної Господньої десниці* [5, с. 208] (всемогутній + святий). Функціонують полікомпонентні моделі, що зберігають ознаки займенникових складносурядних речень: *Той, що сонце звільнює від ночі криг* [4, с. 160] (божественний + всемогутній); *Той, що із долоні кидає вітри* [4, с. 159] (божественний + всемогутній); *Той, що гасить ночі і світить свічі днів, / Моїми вас усіх благословить руками* [4, с. 159] (божественний + всемогутній); *Той, що створює й винищує світи* [4, с. 159] (творець + всемогутній). Всемогутність Бога підтверджується метафоричними конструкціями: Слухаймо великого концерту, як увечорі / *на фортепіано світу – кладе долоні Бог* [4, с. 88]. Деякі номінації на позначення Бога набувають символічного звучання й позначають закінчення існування життя: *Вже Бог кладе мене, / мов скрипку, до футляра* [4, с. 90].

Господь іменується особовим займенником *він* у поєднанні з іменником *гармонія* як вказівкою на рівність, баланс, у всьому світі: *Великий Господь. Він – кожній речі мелодію дає, / Він – гармонія, він – акорд музичний. / Він – камертон, що строїть серце твоє, / Він – Звук Досконалий, Величний* [4, с. 95]; *О серце, заспівай йому похвальну псалму. / Він єдиний Бог величний. / Натхнення вітер гне душі моєї пальму. / Він є в усім акорд музичний* [4, с. 117]. Імена Бога ототожнюються з музичними інструментами, вказуючи на його божественність, досконалість.

У поетичних збірках Б.-І. Антонича «Книга Лева», «Зелена евангелія», «Велика гармонія» простежується єдність Бога з природою, філософсько-релігійне розуміння Господа, що детермінується взаємодією сакрального з побутовим.

У поетичних творах Божі ознаки доповнюються значенням «батько», яке здебільшого позначає Господа як батька всього світу. Лексема *отець* наявна у звертальній структурі молитви: *Причинивши двері, / колінкую: Отче ти наш!* [7, с. 134]; *Шепоче тихо: Отче наш, / еси на небеси, – помилуй!* [7, с. 233]; *Дай мені вод цих у душу, / Хай я цю муку розрушу, / Тугу розрошу – / Сліз в тебе прошу, / Втіш мене, Отче!* (батько + контекстуальне значення «помічник») [6, с. 424].

Лексико-семантична група номінації *Бог* «милосердний» виражена переважно контекстуальним значенням різноструктурних лексем у формі звертань і відображає прохання до Господа, надію, каяття: *А ти мене, Господи Боже, прости* [7, с. 200]; *Прости ж їм, Боже, встид, / і відпусти їм гріх* [7, с. 343]; *про Тебе, добрий Боже, мріє кожне людське серце* [4, с. 116]; *Надто щедрий / був Бог для нас* [7, с. 201]. Значення Божого милосердя розширюється метафоричними структурами із додатковою семантикою «помічник»: *Господи, помилуй / від безсили слова* [4, с. 116]; *Світ живе добром / Господнім благ* [7, с. 322].

Значення Бога як помічника виражене в поєднанні з іншими лексико-семантичними групами, а також незалежно від них: *Усюди щастя, радість, сміхи, / мов юність вічно є ще. / Здається, що сам Бог з утіхи / собі в долоні плече* [4, с. 107] (як «той, що дарує радість»); *Боже, не лігості, – люгості, / Боже, не ласки, а мсти, / дай розірвати нам пута ці* [7, с. 307] («помічник» у структурі анафори).

Поряд із позитивно-оцінним значенням «помічник» функціонує негативне, протилежне із мотивами зневіри: *Немає Господа на цій землі: / не стерпів Бог – сперед очей тікає, / аби не бачити нелюдських кривд* [7, с. 316]; *Голосить Галя. Криком промовляє / і полум'я розпуки розпукає, / а Пан-Господь – і дивиться, й мовчить* [7, с. 339] (із прямим значенням «цар»); *Бо жодної надії не маю в Бозі / і порятунку жодного – нема* [7, с. 226]; *Ти надто щедрий, Боже, – стільки жаху / вергаєш на мале моє життя* [7, с. 218] (переносне значення «помічник»).

Перелічені семантичні групи доповнює значення «спаситель», яке виражене непрямыми номінаціями в контекстуальному вимірі: *Тож і мовлю: порятуй, / мій Господи* [7, с. 361]; *Як воду в шклянці, пронеси / свою з дитячих літ подобу, / як припочаток свій і спробу / сказати: Господи, спаси...* [7, с. 229].

Поетичні тексти засвідчують функціонування номінацій зі значенням «носії прославлення». Бог оспіваний у молитвах, похвальних піснях: *Співай, душе моя, похвальну псалму Богу <...>*; *Співай, душе моя, могутню пісню Богу* [4, с. 117].

Поетичні тексти фіксують конструкції зі збереженням язичницького значення Бога, в якому поєднуються світ природи й божественний світ з інтерпретацією Бога як «того, хто карає, знищує»: *Зелений бог рослин і звірів* [4, с. 292]; *Зелений бог буяння й зросту / зітре на попіл мої кості* [4, с. 293]. Номінаціям притаманна значеннева трансформація, що протиставляє позитивно-оцінні Божі якості негативним: В краю потворнім є *потворний Бог – / почвар володар і владика люті* [7, с. 317].

Номінація *Бог* знаходить вираження в ряді фразеологічних одиниць із різною семантикою:

• радість, подяка: *І вже ні неба, ні землі – / лиш ти, одна моя надія, / і та не жевріє – чорніє / в опротивітій імілі. / Та дякувати Богу – вдвох* [7, с. 163];

• застереження, побажання уникати чого-небудь: *Борони Боже!*; *Що ви кажете? Хай нас Бог хоронить!* [4, с. 307]; *Ви, нею марячи, зазнайте скрух і скрух / і най вас Бог, і най вас Бог боронить* [7, с. 308] (повторення з метою підсилення емоційної напруги); *Господи, не доведи!* [7, с. 156]; *Бога не гніви* [7, с. 287];

• повчання: *звірай свій крок за словом Бога – / і попри смерть і попри жах* [7, с. 254];

• розуміння сили Бога: *Як Бог дасть* [4, с. 370]; *Краю мій, в Бога за пазухою, нема вже слів для проклять!* [5, с. 169];

• прохання в структурі молитви чи звичайної розмови: *Єдину, коротку хвилину / балакати з Богом... сам на сам.* [4, с. 97]; *Заради Бога. / Не дивіться. / Ні про що не питаєте* [7, с. 375];

• надія на майбутнє життя: *Що буде завтра? Дасть Біг день і хліба* [7, с. 161];

• допомога: так сумовито виграють на дрибну, / *хоч Господа на допомогу клич* [7, с. 273];

• страх перед Господом: *Та не бажаю передсіння раю, бо я знаю: / страшна, страшна це річ живим упасти в руки Бога* [4, с. 87];

- безвихідність, невіршуваність ситуації: І як зліпити половинки, / з'єднати як – *сам Бог не зна* [7, с. 173];
- покарання за допомогою персоналізованого значення: *Бий мене, сило Божжа, бий* [4, с. 348];
- фраземи як вставні сполуки задля підсилення очікуваного сказаного чи вже відомого, наявного, існуючого: Ну, *ради Бога*, Соломіє, вийди! [5, с. 127]; Ну, *хвала Богу*, / Богородчани вже далеко за нами! (Богородчани – місто в Івано-Франківській області – Ю. П.) [4, с. 330]; *І – слава Богу*. / *І слава Богу*, бо іде / нова доба, нова надія [7, с. 90] (повторення номінативних компонентів з метою емоційного підсилення); *Слава Богу*. / що ані слова жоден не сказав [7, с. 277]; Чи, може, – *Господи, прости* – / людське життя – мана? [7, с. 177] (вставна сполука для підсилення думки, вираження сумніву). Номінація *Бог* функціонує в конструкції на підтвердження чого-небудь: *Йй-богу*, вам не знати горя [7, с. 145]; Сито, затишно і, *йй-богу*, не вбого, / Розпаношисто їм із Олею [5, с. 287].

Поетичні тексти засвідчують часте виживання лексеми *Бог* у структурі вигуків чи звертальних конструкцій. За спостереженням Ю. Браїлко, більшість мовних засобів, що підсилюють експресію та емоційність теоніма-звертання характерна для жанру християнської молитви, такі мотиви широко використовуються в ліриці В. Стуса [2, с. 100]. Підсилення емоційного напруження номінації характерне і для творів Б.-І. Антонича та І. Драча: *О милосердний Господи* [7, с. 298] (зі значенням «милосердний»); *О Боже*, дай, щоб я в змаганні / стояв, мов скеля, серед орд [4, с. 92] (із прихованим значенням «помічник»); *О Боже праведний*, важка добука – / сліпорожденним розумом збагнуть [7, с. 119] (значення розчарування, суму); Бо переслідує кризь морок, / ще крок, ще крок, мене поцілить / мій друг найкращий і мій ворог / найзав'язтіший, *Боже милій!* [4, с. 168] (зі значенням страху, розпачу); *Боже мій*, / що я накоїла, що вдіяла нещасна! [4, с. 365] (зі значенням розчарування, докору); Вознось мене, *мій Боже*, чи карай, / та тільки знай, що син я в тебе – добрий [7, с. 186]; Далекими шляхами я шукав тебе, *мій Боже* [4, с. 92] (значення радості чи розпачу). Присвійний займенник *мій* вказує на бажання наближення до Бога, розуміння його як всемогутньої субстанції, що може як допомогти, так і покарати. Лексема *Господь* функціонує як вставний, звертальний компонент на позначення страху: *Господи*, ще якого лиха нанесуть! [4, с. 312].

Звертання, прохання до Бога спрямовані не в молитві, а у звичайній побутовій розмові: *Боже*, чи ти знаєш, як нам віри треба, / більше, як насущного, черствого хліба [4, с. 98]; Дякую, *Боже*, за мить торжества [7, с. 250]; *Боже*, дуже прошу – / не забори од мене, що моє, / і не додай того, чого не праг я [7, с. 170]. Лексема *Бог* у структурі звертання може передавати й іронічне ставлення, зневіру: Дай, *Боже*, хоч біди якої, / коли ні краю, ні коня / і долі дай – та злої! злої! – / нехай донищує до пня! [7, с. 231].

У текстах поетичного дискурсу переважно не розділена спрямованість звертань до Бога Отця чи Бога Сина, більшою мірою вони маніфестують Бога Отця, але все ж уживаються номінації на позначення *Ісуса Христа*. Як зазначає І. Дмитрів, «Б.-І. Антонич часто використовує символічні імена Бога, які не лише вказують на одну з осіб Пресвятої Трійці, а містять цілий пласт біблійної історії. Б.-І. Антонич, йдучи за традиційно догматичним богослов'ям, сприймає Христа як світло для світу» [3, с. 44]. Найчастіше номінації позначають Христа як божественного сина Бога і земної жінки, спасителя, помічника світу: *Єгова, Син, Христос, Господь Бог, Дитя Боже, Ісус Христос*: устами чорними від пилу, що їхні губи припорошить, моління шлють *Христу* [4, с. 122] (помічник); Темряви година, / зорі жовтим зерном. / Йде із серцем *Сина*, / що пробите терном [4, с. 105] (син земної жінки); Лиш сонце нам услід / з мхар дивиться на світ, / немов *Христос* з ікони [4, с. 300] («божественний» у порівняльній конструкції); Ми, *Господи Боже*, давно вже ошукані віком, знебули, / заживши, як блазні, прикраси – тернового твого вінця [7, с. 203] (спаситель).

Однокомпонентні номінації у поєднанні з особовим займенником *ти* та метафоричними структурами вказують на позитивні якості Ісуса Христа й заперечують негативні: *Ти не гнів, Ти не грім, Ти не кара*, / тільки *спів*, тільки *дім доброти та пробачення звук*. <...> *Ти не ніч, Ти не темінь* для нас. / *Ти для віч вічне світло, по темряві рання просвіта*. / *Ти не скрегіт і не дисонанс*, / *Ти акорд дзвінокдзвонний, єдина гармонія світа*, / *Ти пісня сонця і ясного дня*: / *Боже Ягня* / *Ти не біль, ти не міль, що гризе*. / *Ти любов*, *Ти нам знов до душі радість ллеш, добрий Боже*. / *Ти потіха, ти лік на все зле* [4, с. 113–114] Складна синтаксична конструкція поєднує семантичні значення «радість», «милосердний», «спаситель», «божественний», «чоловіколюбний».

Поетичні тексти Б.-І. Антонича, В. Стуса, І. Драча відтворюють сакральну проблематику на тлі тогочасних суспільно-історичних подій. Поетичний дискурс відзначається національно-патріотичними мотивами, на які накладається рецепція сакральних образів. Тексти письменників частково переосмислюють сакральне розуміння Бога – від християнського до побутового. Поетичні твори засвідчують розуміння Бога, яке спроектоване на тло історичних подій. Лексема *Бог* є результатом трансформації дійсності у мовомисленні українських поетів. Це і зумовило вибір матеріалу дослідження. Саме у творах цих українських митців найповніше передане бачення Бога періоду ХХ століття, що доводить велика кількість лексем.

Номінація *Бог* під впливом культурного наповнення, розширює свої семантичні та смислові рамки, подає національно-культурний вимір, особливості сакральної картини світу у мовомисленні українців.

Список літератури:

1. Бетко І. П. Рецепція Біблії в українській поезії / І. П. Бетко // Слово і час. – 1993. – № 9. – С. 31–41.
2. Браїлко Ю. Лексема *Бог* в ономастичному просторі Стусової поезії : семантико-стилістичний аспект / Ю. Браїлко // Філологічні науки. – 2014. – № 17. – С. 98–104.
3. Дмитрів І. І. Символіка Пресвятої Трійці у «Великій гармонії» Б.-І. Антонича / І. І. Дмитрів // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Сер. : Літературознавство. – 2011. – Вип. 4(2). – С. 42–49.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Антонич Б.-І. Вибрані твори / Упорядн. Д. Ільницький. – К. : Смолоскип, 2012. – 872 с.
2. Драч І. Ф. Анатомія блискавки : вибрані твори / Упоряд. В. Брюгген. – Харків : Фоліо, 2002. – 509 с.
3. Молитва небо здіймає вгору : Антологія української християнської віршованої молитви ХІХ – початку ХХІ століть / Упоряд. Г. В. Баран. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 1056 с.
4. Стус В. Вибрані твори / Упорядн. Д. Стус. – [2-е вид.] – К. : Смолоскип, 2014. – 872 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: prykhodko_vika@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-115-117

Приходько В. Б. Сміхова культура «Вечеров на хуторі близ Диканьки» М. Гоголя крізь призму іншомовного дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 115–117.

УДК 809.1

Приходько Вікторія Богданівна,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СМІХОВА КУЛЬТУРА «ВЕЧЕРОВ НА ХУТОРЕ БЛИЗ ДИКАНЬКИ» М. ГОГОЛЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНШОМОВНОГО ДИСКУРСУ

У статті йдеться про національні особливості сміхової культури у «Вечерах на хуторі близ Диканьки» М. Гоголя крізь призму іншомовного дискурсу. Аналізується англійська інтерпретація специфіки гоголівського сміху, зокрема гри слів, каламбурів, ритміки висловлювань. Розкриваються перекладацькі прийоми адекватного відтворення ефекту смішного, а також збереження змісту висловлювання та авторської манери оповіді.

Ключові слова: сміхова культура, національна специфіка, дискурс, інтерпретація, переклад.

Приходько Виктория Богдановна,
Луцкий национальный технический университет, г. Луцк

СМЕХОВАЯ КУЛЬТУРА «ВЕЧЕРОВ НА ХУТОРЕ БЛИЗ ДИКАНЬКИ» Н. ГОГОЛЯ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИНОЯЗЫЧНОГО ДИСКУРСА

В статье говорится о национальных особенностях смеховой культуры в «Вечерах на хуторе близ Диканьки» Н. Гоголя сквозь призму иноязычного дискурса. Анализируется англоязычная интерпретация специфики гоголевского смеха, в частности игры слов, каламбуров, ритмики высказываний. Раскрываются переводческие приемы адекватного воспроизведения эффекта смешного, а также сохранения содержания высказывания и авторской манеры повествования.

Ключевые слова: смеховая культура, национальная специфика, дискурс, интерпретация, перевод.

Viktoriia Prykhodko,
Lutsk National Technical University, Lutsk

LAUGHTER CULTURE IN “EVENINGS NEAR THE VILLAGE OF DIKANKA” BY M. HOHOL THROUGH FOREIGN LANGUAGE DISCOURSE

The article deals with the national features of laughter culture in «Evenings near the village of Dikanka» by M. Hohol through the prism of foreign language discourse. The translation techniques of adequate reproduction of the funny effect, as well as the preservation of the content of the text and the author's manner of narration are revealed.

The laughter culture of «Evenings near the village of Dikanka» is primarily connected with the Ukrainian traditional farce. Amusing characters and carnival types of the characters, motives for wedding, beatings, curses, courtship, violations of various rules, dresses and mysticisms, funny tricks – all this and a lot of other comic were reflected in the above-mentioned stories by M. Hohol.

When interpreting these comic expressions in other language, there are some difficulties, because it is necessary to take into account the individual characteristics of each of them. In addition, they are inseparable from the context and completely depended on it. The task of the translator is to adequately recreate in the foreign language discourse not only the funny effect, but also to preserve the content of the text and the author's manner of story. Each of the interpretations, despite the slight flaws, showed how the word of the original finds its variant outside the dictionary. In both translations, both stylistic and literary features of Hohol text in general and Hohol laughter in particular were revealed.

Key words: laughter culture, national specificity, discourse, interpretation, translation.

На національні особливості сміхової культури вказувало багато дослідників комічного, зокрема В. Пропп, М. Бахтін, Д. Лихачов, Ю. Боров, М. Рюміна, Є. Гуцало, В. Звняцьковський, Т. Гундорова, О. Колесник та ін. Сам термін «сміхова культура» вперше був введений в науковий обіг М. Бахтіним, який ґрунтовно вивчав вплив народно-сміхової культури безпосередньо на літературу, досліджуючи природу карнавалу як вищого прояву народної сміхової культури [1]. Зауважимо, що названі праці є вагомим підґрунтям для подальших досліджень національних особливостей сміхової культури та її адекватної іншомовної інтерпретації.

Метою цієї розвідки є аналіз проблеми інтерпретації сміхової культури в іншомовному дискурсі на матеріалі англійських перекладів «Вечеров на хуторі близ Диканьки» М. Гоголя [2], здійснених К. Гарнетт [3] та О. Горчаковим [4].

Необхідно зазначити, що сміхова культура «Вечеров на хуторі близ Диканьки», насамперед, пов'язана з українським традиційним фарсом. Кумедні характери та карнавальні типи героїв, мотиви сварки, побоїв, прокльонів, залищань, порушення різних правил, перевдягання та містифікації, веселі витівки – все це та багато іншого комічного знайшло своє відображення в зазначених повістях М. Гоголя.

Гоголівський сміх виражається в особливому вживанні стилістичних та лексичних засобів, синтаксичних конструкцій, а також досягається автором завдяки грі слів, використанню каламбурів, специфічній ритміці висловлювань. При іншомовній інтерпретації цих комічних виразів виникають певні труднощі, адже необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного з них. Крім того, вони невіддільні від контексту і повністю залежать від нього. Завдання перекладача адекватно передати в іншомовному дискурсі не лише ефект смішного, але й зберегти зміст висловлювання та авторську манеру оповіді.

Гоголівські герої в «Вечерах на хуторі близ Диканьки» майже завжди опиняються в різних кумедних ситуаціях, роблять смішні та недолугі вчинки, та й, зрештою, самі образи тих чи інших персонажів найчастіше викликають сміх.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Тут Иван Иванович совершенно обиделся, замолчал и принялся убирать индейку, несмотря на то, что она не так была жирна, как те, на которые противно смотреть» [2, с.233]	«At this Ivan Ivanovitch was really offended: he said no more, but fell to putting away the turkey, even though it was not so fat as those that were a repulsive sight» [3, с.303]	«At this Ivan Ivanovitch was really offended: he said no more, but fell to stowing away the turkey, even though it was not so fat as those that looked disgusting» [4, с.256]

На цих прикладах бачимо, як в гоголівському тексті обігрується просторічне значення дієслова *убирать*, тобто *жадібно їсти, наминати*. В англійських варіантах вжиті фразові дієслова *to put away* та *to stow away*, що мають подібну семантику та розмовну конотацію.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Голова крив; но зато одинокий глаз его злодей и далеко может увидеть хорошенькую поселянку. Но прежде, однако ж, он наведет его на смазливое личико, пока не обсмотрится хорошенько, не глядит ли откуда свояченица» [2, с.119]	«The Head had but one eye, but that eye was a shrewd villain and could see a pretty village girl a long way off. He does not, however, fix it upon a prepossessing face before he has taken a good look round to see whether his sister-in-law was watching him» [3, с.88]	«The Head had only one eye, but that eye was a shrewd villain and could see a pretty village girl a long way off. He did not, however, fix it upon a prepossessing face before he had taken a good look round to see whether his sister-in-law was watching him» [4, с.80]

К. Гарнетт та О. Горчаков, як бачимо, послуговуються фразеологізмами: стійким виразом «*a long way off*», фразовим дієсловом «*to fix upon*», фразеологічним зворотом «*to take a good look*», передаючи, таким чином, авторську манеру оповіді. І хоча переклади не відтворюють оригінал в деталях, однак, що є дуже важливим, зберігають його емоційно-стилістичне забарвлення.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Ему было очень неприятно тащиться в такую ночь; но его утешало то, что он сам нарочно этого захотел и сделал-таки не так, как ему советовали» [2, с.153]	«He very much disliked turning out on such a night, but it was a comfort to him that he was acting on his own decision and not following advice» [3, с.153]	«He very much disliked turning out on such a night, but it was a comfort to him that he was acting on his own decision and not following advice» [4, с.134]

Тут так само переклади, які є для цього уривку ідентичними, в цілому зберігають семантику та експресію оригіналу.

Одним із відомих комічних прийомів М. Гоголя є прийом обманутого очікування – в мовленні з'являється неочікуваний елемент, логічно не пов'язаний із попереднім контекстом, що створює контраст між очікуваннями читача та кінцевим результатом. Основну роль тут відіграє мовна семантика, тому в перекладі неважко підібрати необхідний функціональний аналог.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Будучи уверен, что его теперь никто не собьет и не смешает, он говорил и об огурцах, и о посевах картофеля, и о том, какие в старину были разумные люди, куда против теперешних, и о том, как все, чем далее, умнеет и доходит к выдумыванию мудрейших вещей» [2, с.234]	«Feeling secure that no one would snub or contradict him, he talked of cucumbers and of planting potatoes and of how much more sensible people were in old days – no comparison with what people are now! – and of how as time goes on everything improves and the most intricate inventions are discovered» [3, с.304-305]	«Feeling secure that no one would snub or contradict him, he talked of cucumbers and of planting potatoes and of how much more sensible people were in old days – no comparison with what people are now! – and of how as time goes on everything improves and the most intricate inventions are discovered» [4, с.257]

У перекладах, які і в цьому випадку є ідентичними, збережено ритміку оригіналу – дотримані повтори та відтворена медодійність. Зауважимо, що завдання перекладача – адекватно передати ритмічні форми як частину авторського тексту, стилістичну манеру оповіді. При перекладі ритмічно значимих слів та виразів важливо не лише і не стільки відтворити оригінальну інтонацію, звуковий фон, оскільки в кожній мові свій фонетичний лад, а передати характер ритму і його особливості, що й вдалось зробити К. Гарнетт та О. Горчакову.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Вот и померещилось, еще бы ничего, если бы одному, а то именно всем, что баран поднял голову, блудящие глаза его ожили и засветились, и вмиг появившиеся черные щетинистые усы значительно заморгали на присутствующих. Все тотчас узнали в бараньей голове рожу Басаврюка; тетка деда моего даже думала уже, что вот-вот попросит водки...» [2, с.110]	«And all ay once they fancied – and of course it would be nothing if it were one of them, but they all saw it at once – that the sheep raised its head, its sly black eyes gleamed and came to life; it suddenly grew a black bristly moustache and significantly twitched it at the company. They all recognized at once in the sheep's head the face of Basavryuk; my grandfather's aunt even thought that in another minute he would ask for vodka...» [3, с.73]	«And all at once they fancied – and of course it would be nothing if it were one of them, but they all saw it at once – that the ram raised its head, its sly black eyes gleamed and came to life; it suddenly sprouted a black bristly moustache and significantly twitched it at the company. They all recognized at once in the ram's head the face of Basavryuk; my grandfather's aunt even thought that in another minute he would ask for vodka...» [4, с.67]

В цілому переклади зберігають семантику та стилістику оригіналу (наприклад, К. Гарнетт використовує діалектний вигук «*ay*», а О. Горчаков більш емоційно забарвлене «*ram*» замість нейтрального «*sheep*»).

Наступний комічний прийом, яким часто послуговувався М. Гоголь, є каламбур, в основі якого, як відомо, лежить багатозначність слова. Однак в різних мовах декілька значень однієї лексеми співпадають рідко. Тому перекладачеві доводиться жертвувати або формою (передати зміст за допомогою гри слів), або змістом (заміною образу).

М. Гоголь	О. Горчаков	К. Гарнетт
«...и дюжий голова влез с усами, с головою и с капелюхами в мешок» [2, с.162]	«...and the stalwart Head, moustaches, cap, pelisse and all –crept into the sack» [3, с.171]	«...and the stalwart mayor, moustaches, head, pelisse and all, crept into the sack» [4, с.148]

Автор обігрує подвійне значення слова «голова» – 1. частина тіла; 2. керівник. Однак, незважаючи на те, що в англійській мові іменник «head» також багатозначний, із близькими до українських значеннями, перекладачі не використовують каламбур оригіналу, жертвуючи грою слів, але при цьому зберігаючи семантику. Крім того, в обох перекладах є одна неточність: українська реалія «капелюхи» інтерпретується англійським застарілим словом «pelisse» (довге пальто, шуба).

Ще один гоголівський прийом створення комічного – поєднання двох чи декількох протилежних, неоднорідних явищ.

М. Гоголь	К. Гарнетт	О. Горчаков
«Кумова жена была такого рода сокровище, каких не мало на белом свете. Так же, как и ее муж, она почти никогда не сидела дома и почти весь день пресмыкалась у кумушек и зажиточных старух, хвалила и ела с большим аппетитом и дралась только по утрам с своим мужем, потому что в это только время и видела его иногда» [2, с.171]	«Panas's wife was a treasure of a kind that is not uncommon in this world. Like her husband, she hardly ever stayed at home, but almost every day visited various cronies and well-to-do old women, flattered them and ate with good appetite at their expense; she only quarreled with her husband in the mornings, as it was only then that she sometimes saw him» [3, с.188-189]	«Panas's wife was a treasure of a kind that is not uncommon in this world. Like her husband, she hardly ever stayed at home, but almost every day visited various cronies and well-to-do old women, flattered them and ate with good appetite at their expense; she only fought with her husband in the mornings, as it was only then that she sometimes saw him» [4, с.163]

У цьому прикладі використовується загальноживана лексика, тому в перекладах спостерігаємо метод функціонального аналогу, що дозволяє зберігати як смислове, так і конотативне значення оригіналу. Хоча, у К. Гарнетт та О. Горчакова бачимо деякі стилістичні огріхи: так негативна експресія слова «пресмыкалась» була втрачена в нейтральному «visited», а також перекладачі додали власний вираз «at their expense» (за їхній рахунок – пер. мій П.В.). Однак, необхідно зазначити, що у О. Горчакова варіант «fought» є більш вдалим по своїй конотації, ніж варіант К. Гарнетт «quarrel». В цілому обидві інтерпретації адекватно передають зміст оригіналу, зберігають авторську манеру оповіді та мають гумористичний характер.

Безумовно, основна стилістична мета комічного виразу повинна адекватно передаватись в перекладі, не спотворюючи при цьому інтенції автора. Різні інтерпретації по-різному тлумачать стилістику, семантику та конотацію оригіналу. На жаль, допускаються певні неточності, подекуди втрати. Труднощі виникають через те, що точність перекладу окремих слів та понять не гарантує точності передачі цілого виразу. Як відомо, для перекладу художнього тексту план вираження є важливішим за план змісту. Тому кожен із розглянутих варіантів іншомовної інтерпретації, незважаючи на незначні огріхи, показав, як слово оригіналу знаходить свої відповідники поза межами словника. В обох перекладах яскраво розкрились як стилістичні, так і художні особливості гоголівського тексту в цілому та гоголівського сміху зокрема.

Література:

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – М.: Худ. лит., 1990. – 543 с.
2. Гоголь Н.В. Вечера на хуторе близ Диканьки // Гоголь Н.В. Полное собрание сочинений и писем. В 23 т. / Н.В. Гоголь; гл. ред. Ю.В. Манн. – М: Наследие, 2001. – Т.1. – 920 с.
3. Gogol N.V. Evenings on a farm near Dikanka // the works of Nikolay Gogol in V vol. / N.V. Gogol; from Russian by Constance Garnett. – London: Chatto and Windus, 1926. – IV vol. – 328 p.
4. Gogol N. Evenings Near the Village of Dikanka / ed. by Ovid Gorchakov / N. Gogol. – Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1947. – 277 p.

Отримано: 5 березня 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: nataliia.putivtseva@karazin.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-118-120

Путівцева Н. К. Карибський острів у світогляді Едуара Гліссана як символ єднання свідомостей та культур. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 118–120.

УДК 821.133.1-3Гліссан.09

Путівцева Наталія Костянтинівна,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, м. Харків

КАРИБСЬКИЙ ОСТРІВ У СВІТОГЛЯДІ ЕДУАРА ГЛІССАНА ЯК СИМВОЛ ЄДНАННЯ СВДОМОСТЕЙ ТА КУЛЬТУР

Статтю присвячено аналізу особливостей бачення острова у творах мартиніканського письменника Едуара Гліссана, якого по праву вважають одним з найвидатніших представників франкомовної літератури Карибського басейну. Мета статті – розкрити авторське потрійне сприйняття острова, сформоване передусім своєрідною історією Антильських островів, та простежити його зв'язок з проблемою Карибської ідентичності – ключовою проблемою творчості письменника. В статті аналізується також концепція креолізації, висунута Гліссаном, і розкриваються специфічні риси світосприйняття автора та його філософські погляди.

Ключові слова: острів, франкофонна література, Карибський басейн, проблема ідентичності, колективна пам'ять, антильство, креолізація.

Путівцева Наталия Константиновна,
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, г. Харьков

КАРИБСКИЙ ОСТРОВ В МИРОВОЗЗРЕНИИ ЭДУАРА ГЛИССАНА КАК СИМВОЛ ЕДИНЕНИЯ СОЗНАНИЙ И КУЛЬТУР

Статья посвящена анализу особенностей видения острова в произведениях мартиниканского писателя Эдуара Глиссана, которого по праву считают одним из самых выдающихся представителей франкоязычной литературы Карибского бассейна. Цель статьи – раскрыть авторское тройное восприятие острова, сформированное прежде всего своеобразной историей Антильских островов, и проследить его связь с проблемой Карибской идентичности – ключевой проблемой творчества писателя. В статье анализируется также концепция креолизации, выдвинутая Глиссаном, и раскрываются специфические черты мировосприятия автора и его философские взгляды.

Ключевые слова: остров, франкофонная литература, Карибский бассейн, проблема идентичности, коллективная память, антильство, креолизация.

Natalia Putivtseva,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

THE CARIBBEAN ISLAND IN ÉDOUARD GLISSANT'S WORKS AS A SYMBOL OF THE UNION OF CONSCIOUSNESSES AND CULTURES

The article is dedicated to the analysis of the special aspects of the island in the works by Édouard Glissant, Martinican writer who is considered as one of the most important figures of Francophone literature in the Caribbean basin. The object of the article is to expose the author's triple perception of the island formed first of all by the particular history of the Antilles, and to relate it to the problem of the Caribbean identity which is the crucial one in the writer's works. The article also analyzes the concept of creolization put forward by Glissant and illustrates specific traits of the author's perception of the world and his philosophic views: the writer talks about the problem of memory concerning the attitude to the modern space which is home for the people. The man and the land establish new relations based on trust and respect. The new land is no longer perceived as a place of exile, but rather a symbol of openness and union.

Key words: island, Francophone literature, the Caribbean basin, identity problem, collective memory, antillanité, creolization.

Едуар Гліссан (1928-2011) – видатний мартиніканський письменник, поет та філософ, розробник концепції антильства та прибічник ідей антильської самосвідомості. Він залишив свій слід у ХХ сторіччі не тільки у літературі, а й у політично-му та суспільному житті як заангажований учасник антиколоніального руху та розробник теорії креолізації [1, с. 428-432].

У цій статті маємо за мету проаналізувати особливості острівної свідомості Гліссана, спираючись на його бачення острова, яке пояснюється насамперед його карибським походженням. Важливо зазначити, що автор, базуючись на острівній свідомості, сформованій певними історичними подіями, символічно розширює образ острова і, тим самим, спонукає до осмислення взаємовідносин між людьми та культурами у світлі того, що він називає «поетикою єднання»: «Ми добре відчуваємо, що море є всередині нас, а разом з ним – і все сузір'я островів, які нарешті були відкриті. Карибське море – це не озеро Сполучених Штатів. Це гирло всієї Америки. В такому контексті острівне положення набуває іншого значення. Зазвичай, коли мова йде про острівний характер, його пов'язують з певною ізоляцією, начебто з деяким просторовим неврозом. Однак, у Карибському морі кожен острів – це відкриття. Діалектика Зовні-Всередині перегукується з дуалістичною моделлю Земля-Море. Лише для тих, хто є вкоріненим у європейський континент, острівне положення асоціюється з в'язницею. Але саме відкритість Антильських островів рятує нас від задухи» [4, с. 427].

Актуальність дослідження зумовлена, з одного боку, неабияким інтересом до проблематики постколоніальної літератури у сучасній науковій думці, а з іншого – відсутністю в українському літературознавстві праць, у яких усебічно аналізувалася б художня спадщина письменника.

Острівна тематика з'являється вже у першій поетичній збірці «Поле островів» (1953), написаній Едуаром Гліссаном у віці двадцяти п'яти років, і фігурує в усіх його подальших творах, як поетичних, так і прозаїчних. Аналіз острівної тематики у творчості Гліссана дає можливість говорити про авторське потрійне сприйняття острова як такого: мова йде про *омріяний острів*, *зниклий острів* та *острів вигнання*.

Омріяний острів: підкреслюючи амбівалентність образу острова, Гліссан звертає увагу насамперед на його «екзотичну» складову, адже для багатьох людей острів є місцем, пов'язаним з мріями, сподіваннями, подорожами. Він дозволяє відкрити «інший світ», пізнати щось нове, відчути смак свободи та подолати певні труднощі. Острів сприймається інколи навіть як *острів скарбів*, як *країна Ельдорадо*, формуючи, таким чином, архетип, який впливає на нашу свідомість та підсвідомість. У поетичній збірці «Індії» (1956) Гліссан відтворює всі етапи відкриття американського континенту, його окупацію європейськими поселенцями, починаючи з 1492 року; він згадує про страждання чорних рабів, привезених з Африки до Антильських островів. Ці «Індії», які фігурують у назві збірки, є не що інше, як Вест-Індія, відкрита Христофором Колумбом. Іноді Гліссан вживає цю назву в однині («Індія»), щоб краще передати міфічний, омріяний, відірваний від реальності образ першої землі, на яку ступила нога конкістадорів, що пізніше зруйнували первозданність усього американського континенту. Отже, спочатку Гліссан говорить не про власне сприйняття острова, а про бачення тих людей, які направлялись до Антильських островів, починаючи з епохи Конкісти, сповнені очікувань, бажань, сподівань, жаги до збагачення, прагнення свободи. Таким чином, образ острова набуває позитивної конотації, пов'язаної з відчуттям захоплення, що виникає у свідомості багатьох людей при уявленні острівної екзотики. В «Індіях» Гліссан порівнює острів з «останньою жаданою зіркою», з «останнім оазисом безкрайності», зі «свободою, яка насичує людину», з «коханою жінкою» [6, с. 129]. Але в цій збірці вже можна простежити появу іншого образу острова. Гліссан вживає метафоричний вираз «загрозливий водяний нарост», підкреслюючи амбівалентність образу та наділяючи його негативним відтінком.

Зниклий острів: Гліссан не розглядає острів лише як місце спасіння серед бурі, останній притулок, надійний захисток, розташований далеко від негод континенту. Перед тим, як стати землею болю та відчаю, пригноблення та зневіри, як ми побачимо у його третій іпостасі, острів набуває негативної конотації через свою крихкість, слабкість, ефемерність та загрозу знищення. Справді, існування острова, що піднявся з глибин океану, є непевним і тимчасовим: якщо через дію підводного вулкану земля піднялась над рівнем моря, формуючи архіпелаг, як на Карибських островах, вона може, через ті ж підземні поштовхи, поринути назад у морські глибини. Гліссан порівнює острів з «квіткою води», адже будь-яка квітка приречена на загибель, тобто на зав'ядання та знищення: «Острів з'явився завдяки підземним поштовхам, це квітка води; потім він поринув углиб до морських коралів» [6, с. 126].

Однак, за Гліссаном, острів зникає не лише через поринання у глибини океану, але й через спотворення його природних властивостей, через вторгнення чужинців, через руйнування унікальної острівної природи, дикої та незайманої. Все це приносять на острів поселенці – воїни, місіонери, торговці, – які прагнуть наживи, скарбів, видобування корисних копалин тощо. Є ще й інші поселенці, на перший погляд менш небезпечні: мова йде про різних дослідників, захоплених цікавістю та жагою до знання. Вони вивчають, описують острів і, тим самим, стримують його природний розвиток, заважають йому вільно дихати, ніби прив'язуючи його до континенту цією систематизацією та класифікацією: «Останній острів був населений картографами та інженерами» [6, с. 125]. Так, Робінзон, проходячи по своєму безлюдному острову, поступово відкриваючи його для себе, пізнаючи його, руйнує його первозданність своєю недоречною присутністю, адже зближує його з тим світом, звідки він сам прийшов. Гліссан поділяє відчуття тривоги, притаманне здоровимислячій людині, яка спостерігає за руйнуванням гармонійного острівного світу, розпочатим із вторгненням західних цивілізаторів.

Острів вигнання: багато разів у світовій історії острів був місцем заслання, ув'язнення, депортації, тобто він був пов'язаний не з екзотичними подорожами або пошуком скарбів, а з болем і смертю. Серед прикладів можна згадати острів Святої Єлени, де помер Наполеон; острови Нової Каледонії, куди були заслані французька революціонерка Луїза Мішель та інші учасники Паризької комуні; острів Диявола, де відбував строк ув'язнення капітан Дрейфус; острів Горе в Атлантичному океані, недалеко від берегів Сенегалу, який на протязі декількох століть був одним з найбільших центрів работоргівлі у світі. Саме туди звозили африканців, яких потім переправляли на американський континент та продавали у рабство. Гліссан так згадує про нього: «...острів швартування, де вчорашні мрії безжалюбно розбиваються реаліями завтрашнього дня» [5, с. 149]. Багато островів несуть на собі тяжкий відбиток заслання, болю й смерті. Але для Гліссана символом острова пригноблення, приниження людської гідності, відчаю та страждань були, насамперед, Карибські острови. Осягання страшної історії заселення Антиль африканськими рабами формує специфічну острівну свідомість письменника – онука колишнього раба, – позначену гірким відчуттям несправедливості та несприйняттям будь-якого насильства над людиною. Вона тісно пов'язана з колективною пам'яттю його багатостраждального народу, який зазнав стільки лиха через торгівлю людьми й рабство.

Отже, Едуар Гліссан, нащадок раба, має у свідомості потрійне сприйняття острова як такого: *омріяний острів*, *зниклий острів* та *острів вигнання*. Він міг би зупинитись на цьому тривалентному, здебільшого негативному баченні. Однак, сформувавши складний потрійний образ, свідомість письменника ніби оновлюється та розширюється, повертаючись до позитивної сторони символу. Основна ідея автора полягає в наступному: замість того, щоб чекати відкриття з боку інших, острів сам прагне відкрити навколишній світ. Територіальному завоюванню, якого він зазнав, острів протиставить інше завоювання, що базується на цікавості й бажанні зустрічі, на відкритості й прагненні єднання: «Іноді я мрію, я бачу острови, всі ці острови навкруги нас, я кажу собі: це неможливо, стільки схожих островів у тих самих двох морях. Треба їх об'єднати» [2, с. 198]. Острів рухається у напрямку пізнання багатогранності світу, сплетіння культур, немов Атлантида, що постала з безодні, аби відродитися та знову створити себе.

Через об'єднання культур, через синтез багатьох їхніх елементів на певній території автор відкриває для себе нову ідентичність. Вона не базується ані на географічному розташуванні, ані на свідомості, позначеній трагічною історією; вона з'являється через осягання духовного багатства світу, через усвідомлення величезного потенціалу єднання народів. Острів уже не розглядається як письменником, як місце заслання, а, навпаки, є символом відкритості, яка забезпечується морем, адже саме море, відходячи від острова, може дістатися будь-яких інших берегів: «Одного ранку вони нарешті пішли назустріч

морю. Воно було так близько, що про нього навіть забували; але думка про нього підтримувала, піднімала дух. Потім, раптом, без довгих міркувань, вони відчували бажання: треба побачити його, треба піти до нього. Море – це ціла політика, казав Пабло. З ним ми перемаємо. Коли нам уже буде здаватися, що ми йдемо на дно, ми зможемо вхопитися за цей світ. На морі завжди так: тільки-но ти занурюєшся у воду, через мить уже опиняєшся на хвилі. Чому? Тому що ти не опускаєш руки» [2, с. 44].

Отже, карибський острів поєднує в собі індіанську свідомість Нового світу, африканську спадщину та цінності Старого світу, нав'язані Антилам західною цивілізацією. Острівна ідентичність стає результатом синтезу цих трьох складових.

Острів не є більше місцем, відірваним від решти світу, він не асоціюється з ізоляцією, адже саме з нього починається пізнання, яке призводить до єднання культур. Це пізнання несе в собі пам'ять про власне походження. Воно є можливим після подолання того, що Гліссан називає «трьома безоднями». Перша безодня – це «відривання від рідної землі, від божеств-покровителів, від релігійної громади» з подальшими «тортурами, злидненням існуванням» [3, с. 17]. Друга безодня – це «морська безодня»: «коли фрегати розпочинають погоню за невілничим судном, простіше за все – розвантажити корабель, викидаючи за борт живий товар з прив'язаними до нього ядрами» [3, с. 18]. Третя безодня – це невідомість, яка чекає на африканців по прибутті на острів: «...чи не вічно блукатиме цей корабель на підступах до не-світу, де не жив жоден з твоїх предків?» Після подолання трьох безодень – потрібного випробування – настає пізнання, дароване морем і колективною пам'яттю, і це пізнання призводить до відродження: «І тоді тотальна невідомість, спричинена безоднями, в решті решт, перетворилася на пізнання [...], не на якесь особливе пізнання [...], а на всеосяжне пізнання, яке лише зростає після подолання безодень й укріплює єднання» [3, с. 20].

Ідея єднання, яка лунає з островів, адресується всім континентам, але особливо Старому світові. Гліссан акцентує увагу на можливості обміну знаннями, на відмові від будь-яких привілеїв або виключень. Він вважає, що історія Антил займає особливе місце у світовій історії через страждання, що їх зазнав його народ, і це дає йому моральне право повчати інших, аби запобігти повтору фатальних помилок. Письменник обстоює ясність свідомості, що базується на прощенні й самопізнанні та веде до молодого, оновленого світу, який забезпечує єднання: «Єднання [...] виникає від розділеного знання. Тепер ми можемо сказати, що випробування безоднями – найкращий досвід. Ми обираємо [...] оновлені Індії, до яких ми закликаємо, єднання штормів і тихих гаваней, де ми зможемо пришвартувати наші кораблі. Саме це народжує нашу поезію» [3, с. 20-21].

Таким чином, Едуар Гліссан пропонує як позитивний результат випробування, яке й породило всеосяжне пізнання, поетику та етику єднання, що він його розуміє як встановлення взаємозв'язку свідомостей, переплетіння багатогранних елементів культур. Концепція креолізації, висунута Гліссаном, визначається ним «як змішання, що породжує непередбачуване», як «постійне культурне та лінгвістичне взаємопроникнення» [7, с. 31], яке супроводжує культурну глобалізацію. Ця глобалізація пов'язує різні, гетерогенні культурні елементи, призводячи до непередбачуваних результатів. Гліссан наголошує саме на понятті непередбачуваності, яке він ставить у центр цього феномена: «Термін “креолізація” перекидає поняття транскультури. Адже поняття транскультури передбачає, що можливо прорахувати наслідки певної транскультурації, тоді як креолізація в моєму розумінні є непередбачуваною. Вона породжує щоразу більше, тобто те, що породжується, неможливо передбачити, виходячи зі складових» [7, с. 32].

Отже, креолізація еволюціонує від острівного образу, що символізує змішування народів і цивілізацій, до ключової концепції філософії Гліссана.

Перспективним вважаємо провести компаративний аналіз особливостей бачення острова у творах інших видатних представників франкомовної латиноамериканської літератури (Е. Сезера, М. Конде, П. Шамуазо, Р. Конф'яна та ін.).

Література:

1. Никифорова И. Д. Литература франкоязычных стран: Мартиники, Гваделупы, Гвианы // История литератур Латинской Америки в 5-ти кн. – М.: ИМЛИ РАН, 2004. – Кн. 4, ч. 1. – С. 380-483
2. Glissant É. La Lézarde. – Paris: Gallimard, 1997. – 260 p.
3. Glissant É. La Poétique de la Relation. – Paris: Gallimard, 1990. – 248 p.
4. Glissant É. Le Discours antillais. – Paris: Gallimard, 1997. – 848 p.
5. Glissant É. Le Sel noir. – Paris: Gallimard, 1983. – 192 p.
6. Glissant É. Les Indes. – Paris: Gallimard, 1994. – 144 p.
7. Glissant É. L'imaginaire des langues. Entretiens avec Lise Gauvin. – Paris: Gallimard, 2010. – 128 p.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lanaterm@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-121-124

Руденко С. М. Глютоніми-символи темпоративного циклу «Українська весняна обрядовість». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 121–124.

УДК 398.332.1:392.81(477)

Руденко Світлана Миколаївна,

Харківський державний університет харчування та торгівлі, м. Харків

ГЛЮТОНІМИ-СИМВОЛИ ТЕМПОРАТИВНОГО ЦИКЛУ «УКРАЇНЬСЬКА ВЕСНЯНА ОБРЯДОВІСТЬ»

У статті «Глютоніми-символи темпоративного циклу «Українська весняна народно-календарна обрядовість» С. Руденко розглядається мовний та концептуальний симбіоз номінацій харчової сфери й знакових часових відрізків, що є формою вираження глибинних світоглядних уявлень українців. Підкреслюється, що символи харчового характеру маніфестують загальну ідею події, персоніфікуючи ситуацію в цілому та підкреслюючи важливість фонових знань і культурної компетенції.

Ключові слова: глютонім, символ, темпоратив, номінація, обряд.

Руденко Светлана Николаевна,

Харьковский государственный университет питания и торговли, г. Харьков

ГЛЮТТОНИМЫ-СИМВОЛЫ ТЕМПОРАТИВНОГО ЦИКЛА «УКРАИНСКАЯ ВЕСЕННЯЯ ОБРЯДНОСТЬ»

В статье «Глютонимы-символы темпоративного цикла «Украинская весенняя обрядность» С. Руденко рассматривается языковой и концептуальный симбиоз номинаций пищевой сферы и знаковых временных отрезков, являющихся формой выражения глубинных мировоззренческих представлений украинцев. Подчеркивается, что символы пищевого характера манифестируют общую идею события, олицетворяя ситуацию в целом и подчеркивая важность фоновых знаний и культурной компетенции.

Ключевые слова: глютоним, символ темпоратив, номинация, обряд.

Svetlana Rudenko,

Kharkiv State University of Nutrition and Trade, Kharkiv

GLUTTONIMS-SYMBOLS OF TEMPORATIVE CYCLE

In the article «Gluttonims-symbols of temporative cycle» Ukrainian spring folk-calendarian ceremonialism» S. Rudenko considers lingual and conceptual symbiosis of nutrition sphere nominations and sign-oriented time lines, which are the form of expressing deep world outlook ideas of Ukrainians. It is emphasized that nutritional symbols manifest common idea of the event, personifying the situation in general, and stressing the importance of background knowledge and cultural competence. The purpose of the proposed study is to examine the connection between gluttonim-linguistic signs of the food picture of the world with a wide spectrum of expression plan (from word to text) and the content plan (the translation of cultural information, background, concepts, connotations, etc.) on the basis of the Ukrainian ethno-linguistic discourse, – meaningful cultural symbols, and temporatives nominating certain time intervals of spring folk-calendar rituals. The author analyzes semantics of the linguistic signs, conceptually related to the semantics of food consumption / refusal of food, which fill such terminals as the duration of food intake during one meal; multiplicity of food intakes during the day; intervals between individual meals; the order of food consumption within a single meal; duration of cooking; culturally preconditioned time parameters of food consumption: daily, weekly, family-ritual, calendar-ritual, church-ritual; special calendar periods, etc.

Key words: gluttonim, symbol, temporative, nomination, ceremony.

Дослідженням мовних знаків української етнокультури, семантика яких має глибинні культурні нашарування, понад 100 років займається ціла плеяда вітчизняних учених: істориків, етнографів, етнологів, лінгвістів, літературознавців та ін. Серед них М. Грушевський, П.П. Чубинський, М. Максимович, О. Воропай, П.В. Іванов, І.К. Білодід, В.В. Жайворонок, Л. Ф. Дунаєвська, В. Кубійович, З. Болтарович, В. Войтович, Л.Ф. Артюх, В. Борисенко та багато інших дослідників. Однак символічному зв'язку між знаками харчової та темпоральної картин світу в них приділялося, на наш погляд, недостатньо уваги.

Мета пропонованого дослідження – на матеріалі українського етнолінгвістичного дискурсу розглянути зв'язок між глютонімами, що набули значення культурних символів, та темпоративами, що номінують певні часові відрізки весняної народно-календарної обрядовості. «Символ (від гр. symbolon – розпізнавальна прикмета) – естетично канонізована культурно значима концептуальна структура іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, поняттєвої сфери. На відміну від метафори, яка є знаковим підґрунтям виникнення символу, він не займає предикатної позиції, а виражає загальну ідею подійного характеру, тобто уособлює цілу ситуацію, є дійктивним, а не атрибутивним, не відноситься до сфери семантики, а швидше до фонових знань, до культурної, а не мовної компетенції» (Selivaova, 2006, 537-538).

Глютоніми (від лат. *gluttio* – ковтати, споживати) – лінгвістичні знаки харчової картини світу з широким спектром плану вираження (від слова до тексту) та плану змісту (транслявання культурних інформації, фону, концептів, конотацій тощо) [13, с. 185]. Темпоративи – мовні знаки периферійної зони глютонічного фрейму, що відповідають мисленнєвому аналогу часових параметрів ситуації. У глютонічному фреймі ці мовні знаки, концептуально пов'язані з семантикою *споживання їжі / відмови від їжі*, заповнюють такі термінали, як тривалість споживання їжі протягом однієї трапези; кратність харчування протягом доби; інтервали між окремими трапезами; порядок споживання страв у межах одного приймання їжі; тривалість приготування страв; культурно зумовлені часові параметри споживання їжі: добові, тижневі, родинно-обрядові, календарно-обрядові, церковно-обрядові; особливі календарні періоди тощо.

Глютоніми-артефакти темпоративного циклу *весняна народно-календарна обрядовість* утворюють симбіоз з такими номінаціями, як *Сорочини, Великий піст, Великдень, Рахманський Великдень, Бабський Великдень, Вознесіння, Юрія, Золотиха* тощо.

Символічне навантаження глютоніма-артефакту *печиво в формі пташок* актуалізується в контексті функціонування темпоративу *Сорочини* (синонім – *Сороки*), що відмічається 9/22 березня і є народною назвою *свята Сорока святих*. Номінація *свята* має потрійну мотивацію: язичницьку – від назви пташки *сороки*, християнську – від традиції вшанування *сорока святих*, компліативну – «свято пов'язували з магічним числом *сорок*: сорока кладе в гніздо *сорок* прутиків, глухар співає *сорок* пісень» [8, с. 571]. «У кожному господарстві хазяйка робила в цей день 40 *книшчиків, калачиків, бубликів* або *булочок*, схожих за формою на пташок. Діти бігали по селу, підіймали вгору «пташок» і проспівували або промовляли нехитрі заклички. За повір'ями, ці дії повинні були прискорити повернення птахів із вирію, тобто початок весни» [1]. Подекуди на свято *Сорока святих* випікали також обрядове печиво *хрести* та *буслові лапи*, що було пов'язано з давньою дохристиянською аграрною символікою [16, с. 194].

Великий піст (синонім *Чотиридесятниця*) – номінація темпоративного циклу, що складався з 40 днів перед Великоднем та Страсного тижня (6 днів), протягом яких споживалися страви лише рослинного походження. «Великий піст символізує 40-денний піст пророків Мойсея та Іллі, а також 40-денне перебування в пустелі Ісуса Христа – час його духовної та моральної підготовки до звершення свого великого подвигу – добровільного принесення себе в жертву заради людей» [8, с. 71].

Магічного значення в цьому контексті набувають темпоратив *перший тиждень Великого посту* та його синоніми, а також процесиви, пов'язані з режимами споживання їжі. «У перший день Великого посту і в пісні дні було прийнято *їсти всухом'ятку*; на Гуцульщині тоді їли один раз на день (*раскували, разували*), таке вживання їжі називали *напісник*» [3, с. 54]. В Україні цей понеділок називали *Жилавим (Жиловим), Чистим* або *Полоскозубом*. *Жиловим* – через те, що на першому тижні посту пекли коржики – «*жиляники*», які їли натщесерце, «щоб жилястим бути». Також цю назву пояснювали тим, що в тих, хто працює в цей день, болять на пальцях *жили*, а дехто говорив, що таку назву придумали старі люди, які нічого не їли аж до вечора, і від цього в них аж *жили* трусилися» [9, с. 80]. *Чистим* – через те, що «господині обіду *не варили*, і їхні горшки залишалися *чистими*» [4, т. 1, с. 157], «щого дня *жодних страв не готували*, їли лише *тертий хрін* з *буряковим квасом* та *житні коржі* – «*жиляники*» [11, с. 136]. *Полоскозубом* – через зв'язок з процесивом *полоскати зуби*: «Старі люди роблять це насправді, щоб у роті не залишилось між зубами чогось від масляної: шматочків сиру, риби; а інші просто п'ють горілку, примовляючи: «це ми *полощемо зуби* після масляної» [9, с. 80].

У суботу першого тижня Великого посту приносили символічну жертву богам і померлим родичам – *хліб, коливо і мед*. Перша неділя Великого посту називається «неділя збірна», коли символічного значення набуває глютонім *каша*: «Дівчата в цю неділю варили колись *кашу з маком* і на короткий час закопували її в землю – «щоб недоля пропала» [4, т. 1, с. 401].

З темпоративом *піст* пов'язаний також глютонім-артефакт *спасеники* (синонім *обаринки, бублики, баранки*), що виготовлялися виключно з рослинної сировини й були найкращими гостинцями для дітей.

Темпоратив *третьа неділя Великого посту* має синоніми *Хрестопоклінна, Хрестя, Хрестці*, за нею йде *Хрестопоклінний тиждень*, а середа на ньому – *Середопістя*. Глютонічним символом Середопістя є *хрестопоклінний хліб*: «У цей день господині печуть «*хрести*» з *маком* і мастять їх *медом*» [4, т. 1, с. 401].

Темпоратив *Страсний тиждень* номінує відтинок часу, що настає відразу після 40-денного посту. Він мотивований лексемою *страсті* (страждання Спасителя на хресті за людські гріхи), подячною жертвою за які є цілий комплекс обмежень, на лінгвальному рівні маніфестований в описах набору страв і продуктів та режиму харчування, семантичним маркером якого передусім є заперечна частка *не* з процесивом: «Перші три дні страсного тижня нічого *не варять*, а їдять лише хліб або сухарі з водою, капусту, редьку, огірки, навіть олії не вживають. У четвер готують кашу. Дехто зі старих, повечерявши в четвер, нічого *не їсть* до самої Паски. У п'ятницю й суботу також *не готують* гарячої їжі» [9, с. 51].

Меронімом темпоративу *Страсний тиждень* є *Великий четвер* (синоніми – *Страсний, Навський, Мертвецький, Чистий четвер; Жильний Великдень*), що номінує *четвер на останньому тижні перед Великоднем*: «Страсний четвер, званий на Покутті «жильним Великоднем», у Східній Україні «навським або мертвецьким Великоднем», пов'язаний з культом померлих, що сходяться вночі до церкви на Службу Божу» [7, с. 233]. Із цим темпоративом пов'язані глютонічні реаліями, семантика яких набувала ексклюзивних конотацій саме в зазначеному часовому континуумі. Наприклад, «вважалося, що *четвергова сіль* має чарувальні та цілющі властивості. Очищена вогнем, вона вважалася помічною чи не від усіх болячок. Іноді нею солили *хліб, страви* на Великдень, давали худобі» [3, с. 475]. Номінація *Чистий четвер* кодувала світоглядне сприйняття багатьох процесів і дій, що набували статусу магічного передсвяткового ритуалу: «Колись наші селяни в *Чистий четвер* кабанів кололи, бож на великодньому столі повинні бути *шинка й ковбаса*. А що цей четвер «*чистий*», то «як заколоти кабана в цей день, *сало буде чисте*. Крім кабана, різали ще й *поросятко*, бо за старим звичаєм на Україні разом з паскою в церкві святити й *печене пороса* з шматком *хрону* в зубах» [4, т. 1, с. 258]. У четвер закінчували писати *писанки* й починали пекти *жовті паски*. Пізно вночі всі сідали за урочисту *вечерю*. *Велика (Страсна) вечеря* подібна до Свят-вечора на Різдво. Символічні страви Страсної вечері: *кутя з медом і маком, вареники з сушеними вишнями-черешнями, капуста, риба* [3, с. 55].

Темпоратив *Велика п'ятниця* (синонім *Страсна*) номінує *п'ятницю перед Великоднем*. У цей день замовкають дзвони, не можна голосно розмовляти, особливо не можна сердитися, комусь докоряти. Повернувшись із церкви, родина звичайно сідала за стіл обідати. Обід у Страсну п'ятницю – пісний, навіть *риби їсти не можна*. Здебільшого обходяться городиною: *капустою, картоплею, огірками...* [4, т. 1, с. 260]. Господині починали пекти цього дня *білі баби (паски)*, присвячені покійним родичам, а також живим членам сім'ї. Символічного значення в цей час набував процесив *виткання пасок*, акцентуючи світоглядний зв'язок між агенсом та опосередковано пов'язаним з ним глютонімом: «*Паски* роблять по одному екземпляру на долю кожної особи чоловічої статі та одну на долю старшої з жінок, а іноді ліплять на всіх членів родини. Святять ту з *пасок*, що вийшла краще. Якщо *паска* в пічці «репне» через верх, пекарку чекає яексь нещастя. На чий *пасці* зсунеться вершок, у того недовгий вік, чия ж *паска* вийде краще, той буде сіяти пшеницю – така ж виросте висока, як його *паска*. Якщо *паска* не вийде з форми, – це знак, що хтось із сім'ї не доживе до наступної Паски (сл. Покровск)» [9, с. 53]. З темпоративом *Велика п'ятниця* традиційно пов'язаний процесив *фарбування яєць*.

Темпоратив *Велика субота* (синонім – *субота перед Великоднем*) пов'язаний з процесивами *клопотання* та *освячення*. Цього дня до пізньої ночі клопоталися господині. Пекли *чорні баби*, присвячені всім живим. Після пасок ставили в піч *порося*, *шинку*, *ковбаси*, пекли коржі. Готували й *писанки*, вважаючи, що вони набувають чарівних і цілющих властивостей. А пізно вночі все те освячували. Містичного значення великодньої ночі набував глутонім *вареник*: «Хто прийде до церкви з першим *вареником*, сховавши ще на Масляну, той побачить відьму» [4, т. 1, 276].

Темпоратив *Великдень* (синонім *Паска*) – найзначніше християнське свято на честь воскресіння Ісуса Христа. Відправною точкою у зміні харчового режиму під час Великодніх свят є процесиви *говіння* (піст) та *розговини*, *розговіння* – «споживання скоромної їжі після посту» [15, с. 650]. Дієслово *розговітися* означає «дозволити собі скоромну їжу, поїсти вперше після посту скоромного; перший день м'ясоїду після посту» [6, т. 4, с. 22]. Етимологічно лексеми *говіти*, *говельний*, *говіння*, *розговітися*, *розговіння* пов'язані з дієсловом *благоговіти*: «говіти – благоговіти перед кимось, поважати, шанувати когось найвищою мірою; готуватися до сповіді та причастя, постячи та відвідуючи церкву; постувати, нічого не їсти» [6, т. 1, с. 364].

Першою після говіння споживається освячена в храмі їжа. Темпоратив *розговини* (синоніми *розговіни*, *розговіння*) – збір усієї родини за спільним свяченням, коли поруч з живими «сидітимуть і душі» померлих родичів. *Шкаралупи зі свячених яєчок*, *кістки з поросятка*, *поріб'я* та *крихти* господині обережно збирала, щоб ніщо не впало на долівку. Усе це потім закопувалося на межі ниви, щоб охоронити хліб від бурі, *зливни*, *граду*... «та дати свяченого і ниві. На перший день Великодня, а в більшості – перших три дні, – нічого не вариться, і піч не топиться, а їдять лише все приготовлене до Великодня» [7, т. 1, с. 233]. «Щождо *хрону*, то існує така легенда: Хрін колись був дуже отруйний, і жиди задумали отруїти ним Ісуса Христа. Натерли *хрону*, дали Спасителеві, а він з'їв і не отруївся. А потім поблагословив хрін і звелів християнам його їсти. І тепер люди їдять *хрін* зокрема в Жиливий понеділок, щоб на весь піст закріпитися. А на Великдень їдять *хрін з м'ясом* – «щоб міцнішим бути» [4, т. 1, с. 259]. Хрін, освячений на Великдень, має здатність охороняти родину від усяких захворювань та забезпечувати добрим здоров'ям [2, с. 178].

Народно-побутові номінації Великодня чітко втримували елементи язичницької весняної ритуалістики: випікання обрядового *печива*, фарбування *яєць*, ігри, танці й розваги молоді, ушанування предків, аграрно-магічні, очисні обряди тощо. Особливого символіки під свята набуває глутонім *яйце*. «При христосуванні звичайно цілюються *писанками* чи *крашанками*. *Яйце*, одержане при першому христосуванні, зберігається як цінність, бо, за народним віруванням, «воно має велику силу» [4, т. 1, с. 277]. Багатим був репертуар традиційних великодніх ігор, зокрема і з *яйцями*. Діти залюбки грали у «цокань» – биття *яєць*: той, хто розбивав *яйце* суперника, забирав його собі. У *крашанки* й *писанки* «грала не тільки молодь, але й дорослі, жонаті чоловіки. Найчастіше грали в «навбитки», в «котка» та в «кидка» [4, т. 1, с. 287].

Символічне навантаження мали темпоративи, що номінували окремі дні великоднього тижня. *Великодній понеділок* мав синоніми *волочільний*, *волочінний*, *волочений*, *Волочіння*, *Волочінник*, *обливаний*, *водяний*. «Найбільш яскравий момент святочного обходу, се, «волочення», ходження з хати до хати зі *свяченим*, з привітаними й поздоровленнями, що відбуваються в великодній понеділок – через те званий «волочільним, або «волочебним» [5, с. 176-177]. «У великодній понеділок селяни ходять один до одного, христуються і обмінюються *писанками*. Ходять з поздоровленнями (переважно діти) до рідних, повітх, знайомих, священиків, приносячи в подарунок «волочільне», що складається звичайно з *пшеничного калача* і кількох *крашанок*» [17, т. 3, с. 24]. «Хлопці обливають дівчат холодною водою на знак старовинного обряду очищення; обливання лише незаміжніх може свідчити про те, що воно має сприяти паруванню; не випадково подекуди зафіксовано й *Обливаний вівторок*, коли, навпаки, дівчата обливають водою парубків» [8, с. 71]. На третій день Великодніх свят селяни звичайно збиралися в корчмі на *почастунок* і музики та веселилися – «відпроваджували свята» [4, т. 1, с. 305].

У весняному циклі важливе місце посідали обряди, пов'язані з культом предків у *першу неділю після Великодня* (синонім *проводи*, *гробки*). На кладовище несли *паски*, *яйця*, улюблені *страви* померлих та обідали прямо на могилах. У цей день обов'язково годували старців і роздавали милостиню «за упокій душі». Ця традиція побутує й сьогодні. На *Великдень*, а також на *Вознесіння* та інші великі свята традиційною стравою є *пшеничні калачі*, хоча святковий комплекс збирає й інші глутонічні номінації.

Темпоратив *Бабський Великдень* (синонім – *Провідна субота перед Проводами*) номінує свято через тиждень після Великодня, що з другої половини XIX ст. злилося з Проводами, і має низку синонімів. «Обряд поминання мертвих у «поминальний» тиждень після Томиної неділі, залежно від місцевості, має такі назви: «гробки», «могилки» (Поділля, Волинь), «бабський великдень» (Київщина та Лівобережжя), поминки (Херсонщина). Але скрізь, по всій Україні, поширена церковна назва Проводи. <...> На загальному обіді роздають *коливо з медом*, – його треба їсти натщесерце» [4, т. 2, с. 11]. Бабський Великдень справляли здебільшого жінки похилого й середнього віку.

Глутонічна меронімічна номінація *шкаралупа зі свяченого яйця* актуалізується в народному календарі на *Рахманський Великдень* – 26-й день після Пасхи, що розділяв на дві рівні частини період від Великодня до Трійці. Про популярність свята свідчить ціла синонімічна мережа номінацій: *Навський* (*Мертвецький*, *Мерлецький*) *Великдень*, *Преполовеніє*, *Переполовня*, *Переплавна середа*, *Права середа*. Вважалося, що цього дня *шкаралупа зі свяченого яйця*, кинута в річку чи потік ще третього дня по Великодні, допливала до рахманів – мешканців міфічної (райської) місцевості, ставши в дорозі цілим *яйцем*, яким вони ділилися й розговлялися на свій Великдень. Оскільки рахмани, за легендою, живуть «на тому світі», *душтиння великодніх крашанок* – це знак, коли саме їм святкувати Великдень, його в народі називають також святом мерців [8, с. 496].

Темпоратив *Вознесіння* (синоніми – *Знесіння*, *Ушестя*, *Вшестя*) – номінація одного з дванадцятих церковних свят, що відзначається на 40-й день після Пасхи; припадає на *четвер* шостого тижня по Світлій неділі (за євангельською легендою, день вознесіння Христа на небо). Цього дня «у народі пекли *хлібні вироби* у вигляді *драбинки*, освячували, частину роздавали вбогим; це були символічні шаблі, сходинки для Ісуса (можливо, залишок язичницького поклоніння Велесу – богам плодючості); вважалося, так Христові легше буде дістатися неба; пекли *млинці*, «*Божі онучі*» (онучі, як відомо, обов'язковий елемент і селянського взуття, – вони нібито допоможуть Господові при його сходженні на небо)» [8, с. 111]. У номінації *печиво драбинки* втілений традиційний міфопоетичний образ вертикалі, зв'язку верху й низу, що фігурує в багатьох обрядах ініціації, а права й ліва частини символізують колони або два райських дерева, поєднаних перекладинами. Цим святом закінчується пасхальна обрядовість і відкривається троїцька.

Темпоратив *Юрія* (синоніми *Юра*, *Георгій*, *Єгорій*, *Юрай*, інколи *Рай*) номінував стародавнє свято землеробського календаря, що відзначалося 23 квітня / 6 травня. У народній свідомості святий Юрій був покровителем диких звірів і охоронцем свійських тварин. Побутовув звичай кидати в озимину *кітку від м'ясної страви* (частіше – *великоднього поросяти*). Дівчата качали *крашанки* в полі й там закопували їх до початку жнив [10]. На *Юрія* тварин очищали «живим вогнем», годували *свяченим* [3, с. 552]. В окремих випадках обов'язковим атрибутом був і зумисно спечений для цього *хліб-«юрок»* [12, с. 27]. Жертовні страви у період юрійських свят господарі могли приносити на поле у вигляді *короваїв* або *пирогів* [12, с. 29]. «Цього дня виганяють худобу на пасовище; пастухи вдома не снідають, а смажать на «Юрієвій росі» *яєшню*» [7, т. 1, 235]. На Херсонщині парубки, що водять коней на нічний випас, у день святого Юрія беруть із собою в степи *«випити і закусити»* так, щоб вовків не боялися» [4, т. 2, с. 56].

«Господарське значення має також обряд «Лелі» або «Лялі», що його обходять у Карпатах у навечір'я св. Юрія. Найкращу дівчину прибирають вінками й зіллям, ставлять коло неї *молоко, масло й сир* і, співаючи, танцюють коло неї. По закінченні обряду вона ділить між дівчатами *масло й сир*, роздає їм вінки, й вони зберігають *масло й сир* до найближчої весни, а вінки пускають на воду» [7, т. 1, с. 235].

З іменем християнського святого Симона *Зіло́та* (10/23 травня), день якого збігався в народному календарі з часом збору цілющих рослин, на рівні народної етимології пов'язувався процесив *зілляницький обряд*, мотивований лексемою *зілля* (лікувальні трави). За часом проведення обряд розпочинався напередодні – ввечері на *Золотиху* (Симониху), тому це свято насамперед жінок, які зналися на зіллі. Процесив *складчина на Золотиху* вбирав глютонічні номінації: *кури, яйця, риба, млинці, вареники, сало, масло, ряжанка, ячня; горілка*, заправлена корінням рослин тощо. По закінченні пізньої вечері «гуртом ішли до лісу збирати цілющі квіти і трави. Після збирання трав у лісі ж улаштували *колективну трапезу*. Або, коли вранці повернуться з лісу, готували *обрядовий обід*. На стіл клали *хліб*, накривали його рушником, бо то жертва для самого бога – покровителя зеля» [4, т. 2, с. 86; 7, т. 1, с. 230].

Здійснене дослідження переконує в тому, що номінації темпоративного циклу весняної народно-календарної обрядовості та пов'язані з ним глютоніми-символи є симбіозом глибинних світоглядних уявлень, що унаочнюють концептуальну картину світу українців. Символи харчового характеру маніфестують загальну ідею події, уособлюючи ситуацію в цілому та підкреслюючи важливість фонових знань і культурної компетенції.

Література:

1. Артюх Л. Обрядова їжа / Л.Ф. Артюх // Українська мінувшина: Ілюстрований етногіричний довідник / За редакцією А. Пономарьова. – Київ, 1993 (<http://etno.us.org.ua/mynuvshyna/>)
2. Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика / З. Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
3. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст] : етнограф. нарис / О. Воропай. – Мюнхен : Українське видавництво, 1958. – Т. 1. – 305 с.; Т. 2. – 289 с.
5. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Т. 1. / М.С. Грушевський / Упоряд. В. В. Яременко; Авт. передн. П. П. Кононенко; Приміт. Л. Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с. («Літературні пам'ятки України»).
6. Даль В. Толковный словарь живого великорусского языка: в 4 т. / [авт.-сост. В.И. Даль]. – [репринт. 2 изд. 1880-1882 гг.]. – М.: Русский язык, 1978-1980. – Т.1: А–З. – 1978. – 699 с.; Т.2: И–О. – 1979. – 779 с.; Т.3: П–З. – 1980. – 555 с.; Т.4: П–У. – 1980. – 683 с.
7. Енциклопедія українознавства: в 3 т. / АН України, Ін-т археології та джерелознав. ім. М.С. Грушевського; [голов. ред. В. Кубійович]. – [репринт. вид. 1949 р.]. – К.: НАНУ, 1994-1995. – Т.1. – 1994. – 368 с.; – Т.2. – 1995. – С. 369-800; – Т.3. – 1995. – С. 801-1230.
8. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В.В. Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
9. Иванов П.В. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии / Упоряд. і передмова М.М.Красикова. – Харків: Майдан, 2007. – XLIII, 216, X, 58 с. (Серія «Студії з фольклору Слобожанщини». Випуск 2).
10. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / М. Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 189 с. // <http://www.perunica.ru/etnos/1937-maksimovich-ma-dni-i-mesyacy-ukrainskogo.html>
11. Народна їжа // Українське народознавство / за заг. ред. С.П. Павлюка [та ін.]. – Л., 1997. – С. 547–560.
12. Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник / [упор. В. Давидюк та Г. Аркушин]. – Луцьк: Редакційно-видавничий відділ Волинського обласного управління по пресі, 1991. – Вип. 1. – 188 с.
13. Руденко С.М. Календарно-обрядова маркованість складників ядерної зони глютонічного фрейму (на матеріалі глютоніма каша) / С.М. Руденко // Ucrainica III: Současna ukrainistika problému jazyka, literatury a kultury: Sborník článků. – Olomouc, 2008. – část. 1. – P. 185-193.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
15. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [голов. ред. І.К. Білодід]. – К.: Наук. думка. – Т. 8. – Природа–Рягтливий. – 1972. – 860 с.
16. Українська етнологія: Навч. посібник / За ред. В. Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
17. Чубинський П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императ. Рус. геогр. о-вом. Юго-Западный отдел / П.П. Чубинський. – СПб., 1872. – Т. 1. – 167 с; 1878. – Т. 2. – 688 с; 1872. – Т. 3. – 486 с; 1877. – Т. 4. – 713 с.

Отримано: 15 березня 2018 р.

Прорецензовано: 19 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 березня 2018 р.

e-mail: roseannari@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-125-128

Рядська Р. І. Асертивні дієслова як засіб вираження епістемічного модусу висловлення в англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 125–128.

УДК: 811.111'42'367.625

Рядська Розанна Іванівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

АСЕРТИВНІ ДІЄСЛОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОГО МОДУСУ ВИСЛОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У роботі досліджено основні типи синтаксичних структур з асертивними дієсловами. Окреслено позиційні характеристики й комунікативно-прагматичний потенціал асертивів. З'ясовано чинники, які є визначальними в реалізації епістемічного модусу висловлення. Простежено спільні й відмінні риси перформативних і парентетичних дієслів та особливості їхнього функціонування в асертивних мовленнєвих актах.

Ключові слова: перформативне дієслово, перформативне висловлення, іллокутивна мета, асертивний мовленнєвий акт, епістемічний модус, парентеза.

Рядская Розанна Ивановна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

АСЕРТИВНЫЕ ГЛАГОЛЫ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ ЭПИСТЕМИЧЕСКОГО МОДУСА ВЫСКАЗЫВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследованы основные типы синтаксических структур с асертивными глаголами. Определены позиционные характеристики и коммуникативно-прагматический потенциал асертивов. Проанализированы общие и отличительные черты перформативных и парентетических глаголов и особенности их функционирования в асертивных речевых актах.

Ключевые слова: перформативный глагол, перформативное высказывание, иллокутивная цель, асертивный речевой акт, эпистемический модус, парентеза.

Rozanna Riadska,

Lviv Ivan Franko National University, Lviv

ASSERTIVE VERBS AS A MEANS OF MARKING EPISTEMIC STANCE OF THE UTTERANCE IN ENGLISH

The article explores the salient features of assertive verbs as a means of expressing epistemic modal meanings in English. It is suggested to provide a framework for the analysis of assertives in terms of structural characteristics and epistemic modal potential. The research focus is on the peculiarities of parenthetical and non-parenthetical use of assertive verbs and its impact on the modal colouring of the utterance.

Key words: performative verb, performative utterance, illocutionary aim, assertive speech act, epistemic stance, parenthesis.

Запропонована стаття є продовженням циклу публікацій, які присвячені розгляду низки теоретичних питань, пов'язаних із структурно-семантичними характеристиками перформативних висловлень з поверхнево вираженим асертивним дієслівним предикатом в англійській мові. **Метою статті** є з'ясування особливостей реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу асертивних дієслів в умовах парентетичного й непарентетичного вживання.

Понад півсторіччя минуло з тих пір, як Остінове «кицька на килимку, але я так не вважаю» [8, с.48] і Вендлерівське «іллокутивне самогубство» [15], іллокутивні акти Дж.Серля [13], максими Г.Грайса [11], перформативна гіпотеза Дж.Росса [12] буквально увірвалися в царину мовознавчих досліджень, викликаючи збентеження прихильників структуралізму. Але втім, бути несприйнятним – мабуть, доля усього нового. Згодом це започаткувало рух наукової парадигми від структурно-орієнтованого до функційно-когнітивного вивчення мовних фактів. Поступово на зміну традиційній структурній класифікації речень прийшла класифікація прагматична, за типом їх комунікативно-інтенційного навантаження у процесі мовленнєвої актуалізації.

Упродовж останніх років зазнало змін і саме поняття перформативності. Перформативність – наскільки багатовимірне й багатогранне поняття, що чим більше ми його вивчаємо, тим більше усвідомлюємо, скільки нерозв'язаних суперечностей і нез'ясованих фактів надалі залишається у проблемному полі перформативності. Зокрема, попри наявність у вітчизняному й романо-германському мовознавстві чималої кількості наукових розвідок, зорієнтованих на вивчення структурно-семантичних і комунікативно-прагматичних характеристик мовленнєвих актів і перформативних висловлень, асертивні дієслова надалі залишаються одним із найменш досліджених функціонально-семантичних перформативних класів. Їх іллокутивний потенціал та особливості синтаксичної валентності й дистрибуції досі не отримали достатнього наукового висвітлення. Дослідники не є одностайними в трактуванні асертивності як лінгвістично-релевантної категорії та можливості реалізації асертивної комунікативної настанови мовця за допомогою експліцитних перформативних висловлень.

На наш погляд, назрілою є потреба у комплексному дослідженні асертивного функціонального класу, із застосуванням інтегрального підходу до вивчення формально-змістових, дистрибутивних і прагматичних дієслівних характеристик у їх цілісності, взаємопроникненні й взаємодоповнюваності.

Як засвідчують результати наших попередніх досліджень, переважаючим типом синтаксичної структури функціонування усіх перформативних дієслів є складнопідрядне речення, в якому перформативний предикат, з погляду формально-син-

таксичної організації речення, знаходиться в його головній частині, а з погляду модусно-диктумного членування речення є його модусним компонентом. Перформативні предикати належать до функціонально-семантичного класу предикатів пропозиційного відношення і є засобом експлікації трьох основних типів комунікативного модусу висловлення виражають – деонтичного, епістемічного й мовленнєвого (соціального) етикету.

Складнопідрядні речення з асертивними предикатами охоплюють конструкції як сполучникового, так і безсполучникового зв'язку між двома предикативними частинами. Підрядне з'ясування виконує функцію додатка до асертивного дієслова, яке міститься в головній частині. Воно розкриває, пояснює, деталізує зміст головної частини. Статус головної й підрядної частин складного речення, які виділяються з погляду його формально-граматичної організації, можна визначати по-різному, залежно від обраного підходу до аналізу речення. Отож, в рамках тема-рематичного членування вони виконують роль теми й реми, відповідно. Натомість, в рамках логіко-граматичного членування речення є виразниками його модусу й диктуму.

Пропозиція – одиниця ментального виміру, для якої характерні онтологічна обумовленість як наслідок співвіднесеності з позамовною референтною ситуацією та мовна регламентованість, що уможливило параметризацію ментальної моделі та її втілення у відповідній формалізованій предикатно-аргументній структурі. Пропозиційний компонент виступає предикатним актантом асертивних дієслів.

Синтаксична валентність асертивних дієслів реалізується у двох основних типах синтаксичних конструкцій: складнопідрядних реченнях з підрядним з'ясуванням і простих реченнях, ускладнених парентетичним компонентом. В рамках складного речення асертивне дієслово може з'єднуватися з підрядним з'ясуванням як синдетично, за допомогою сполучників підрядності, так і асиндетично, без використання сполучних засобів. Наприклад: *'I predict that Western industrialised countries will return to nuclear power as an abundant environmentally benign energy source.* [BNC HPC 40]; *I predict he will be a breath of fresh air for the business community.* [BNC AKD 204]

В рамках перформативного висловлення дієслова асертивного функційного підкласу виступають експонентами епістемічних значень і слугують засобом вираження комунікативного модусу висловлення. Парентетичні асертиви можуть вживатися на початку, в середині чи в кінці речення. Згідно з даними фактичного матеріалу, переважають складнопідрядні речення з початковим вживанням модусного асертивного предикату. Значно більша міра гнучкості характерна для перформативних висловлень з асертивними предикатами, які вживаються парентетично. Попри відсутність синтаксичного зв'язку з структурою речення, характер синтаксичної дистрибуції парентетичного компоненту висловлення виконує важливу модифікуючу роль як щодо змістового наповнення висловлення, так і щодо його іллокутивної сили й комунікативно-прагматичного спрямування. До прикладу, кінцеве парентетичне вживання асертивного предикату сприяє зниженню категоричності висловлення й міри його емоційності: *It's great to have a dog I reckon – they're more fun than cats.* [BNC A74 1658]; *He became a bit morose for a while a bit inside himself which is fairly natural under the circumstances I suppose.* [BNC ASN 2869]; *Alas, she sighed, 'there's one black sheep in every family, I suspect.'* [BNC CKD 2045]

Парентетичний асертивний предикат, вжитий в середині речення, окреслює зміст пропозиції як очевидний факт, в модусі *per se*. Наприклад: *Jackie is, I suspect, a far more complex personality than most people give him credit for* [BNC CD9 198].

Варто зауважити, що перформативні висловлення з різним позиційним розташуванням парентетичних асертивів різняться між собою не лише формально. Характер синтаксичної дистрибуції парентетичного компоненту висловлення, як і його лексичне значення, виконує важливу модифікуючу роль щодо змістового наповнення висловлення і його іллокутивної сили й комунікативно-прагматичного наповнення. Мовець як гарант істинності й обґрунтованості власного висловлення може прагнути налаштувати адресата на певний емоційний лад, зорієнтувати його щодо оцінки епістемічної значущості й міри достовірності повідомлюваного. Це характерно для парентетичних асертивів у препозиції. Авторський коментар, суб'єктивне ставлення мовця до ситуації, його власне бачення життєвих реалій, сприйняття, оцінка нашаровуються на пропозиційний (диктумний) зміст висловлення, формуючи його модальну рамку – «комунікативний модус» [7]. Комунікативний модус становить невід'ємну частину висловлення, у якій втілюється його комунікативна настанова – іллокутивна сила. В устах мовця, залежно від обраних ним лексико-граматичних засобів, диктумна частина висловлення може набувати різного звучання й модального забарвлення та кваліфікуватися як повідомлення, мовленнєва дія або аксіологічне висловлення, хоч зазначені характеристики не лише не суперечать одна одній, а часто суміщаються й взаємодоповнюють одна одну в рамках одного висловлення [7, с.88]. Експліцитний комунікативний модус виступає в ролі метатекстового компоненту [7; 10; 17], або ж своєрідного «комунікативного дейксису» [7, с.90].

У широкому розумінні модус постає як онтологічно обумовлене, суб'єктивне за своєю природою, динамічне й поліфункційне явище, що співвідноситься з багатовимірним ментальним простором мовця і є засобом його мовленнєвого втілення [3, с.61]. Модусні категорії уможливають різну суб'єктивну інтерпретацію того чи іншого концептуального змісту й формування на основі цього різноманітних суб'єктивних значень [2, с.34]. Модусні структури розташовуються над морфологічними й синтаксичними категоріями й підпорядковані комунікативній меті висловлення [4, с.321].

Асертивний предикат виступає засобом експлікації епістемічного (ментального, когнітивного) модусу висловлення, складовими якого є думка, знання, незнання, сумнів, припущення, здогад, оцінка істинності, загальна аксіологічна оцінка [1, с. 109].

Досліджуючи актуалізаційні характеристики парантези та механізм взаємодії парантетичного й пропозиційного компонентів, О.М.Полікарпова розмежує вставлені парантетичні конструкції як одиниці внутрішньопропозиційного або поліпропозиційного розширення матричного речення й вставні (коментативні) парантетичні конструкції як одиниці надпропозиційного розширення матричного речення. Останні визначаються як модусні з погляду логіко-граматичного членування речення. Вони не співвідносяться з референтною ситуацією й тому не змінюють фактивного змісту висловлення; натомість, модифікують його іллокутивну силу й виражають додаткові оцінні й комунікативні значення [5, с.95].

Окрім цього, парантетичні асертиви, вжиті на початку речення, можуть виконувати анафоричну функцію, сприяючи зв'язності тексту й забезпечуючи зв'язок із попередніми висловленнями в рамках мовленнєвого акту. Зрозуміло, що простеження такого функціонального вияву асертивів вимагає виходу за рамки речення й аналізу ширшого контексту їхнього вживання.

Найбільшою мірою це стосується інтерпозиції, коли парентетичне дієслово вклинюється в речення, розриваючи цілісну реченнєву структуру й порушуючи лінійні синтаксичні зв'язки. Наприклад: *The few dozen hotels already operating CHP, I forecast, will soon be joined by hundreds more.* [BNC A7F 749]; *But the rally is going ahead, I point out, and the police have it on their duty-roster.* [BNC CAF 528]

Зібраний нами фактичний матеріал фіксує чимало кількості прикладів вживання асертивних дієслів у постпозиції до базового еліптичного речення. Наприклад: *Worth a try, I suppose.* [BNC B20 508]; *Professional jealousy, I suppose.* [BNC GVP 744]

Серед проаналізованих нами прикладів є й такі, що не підпадають під жодну з попередніх кваліфікацій. Пропозиційний компонент у цих реченнях здебільшого виражений простим непоширеним двоскладним або односкладним реченням, рідше еліптичним. Такі структури відтворюються мовцем у процесі спілкування як готові звороти, штампи, мовні кліше, а саме асертивне дієслово характеризується значним збідненням своєї семантики. Наприклад: *I bet he's a workaholic.* [BNC ED4 763]; *I bet she's a friend of yours.* [BNC F7A 5]. Функціонування асертивів, на нашу думку, слід визначати як ідіоматичне або клішоване.

Проблема парентетичного вживання мовних одиниць здавна привертала до себе увагу науковців. Висловлювалися різні погляди на семантико-синтаксичну природу й функціональні характеристики парентези. Варто зазначити, що серед вітчизняних мовознавців поширене тлумачення парентези в термінах категорій вставності й вставленості, тоді як дослідники романо-германських мов не схильні розмежовувати ці поняття.

Безумовно, парентеза є надзвичайно емким, багатовимірним і неоднорідним поняттям, яке охоплює різні за своєю семантикою, морфологічною природою і граматичним ладом мовні одиниці, які вводяться в уже повнозначний контекст і виражають оцінне ставлення мовця до висловлюваної ним думки, його бачення тих чи інших життєвих реалій. Парентетичні компоненти допомагають мовцеві наголосити на певній частині висловлення, фокусувати увагу на певній ситуації, логічно впорядкувати повідомлення, сприяють зниженню або підсиленню категоричності вислову. У нашому дослідженні ми розглядаємо парентезу лише у площині, дотичній до перформативного функціонування асертивних дієслів, в умовах розгорнутого експліцитного модусу. У зв'язку з цим постає питання співвідношення перформативних і парентетичних дієслів. Парентетичні й перформативні дієслова – поняття суміжні, але не тотожні, хоч і поділяють чимало спільних властивостей. Передусім, їх об'єднує морфологічна форма першої особи однини дійсного способу. Спільним є й те, що ані парентетичні, ані перформативні дієслова не є системними мовними одиницями й не входять у парадигму дієслова як її обов'язкові члени; це одиниці мовленнєвого рівня, які актуалізуються у висловленні і лише у висловленні, під впливом низки контекстуальних чинників, можуть реалізувати свій функціональний потенціал. Нарешті, перформативні дієслова нерідко вважаються «надлишковими» [16, с.115-116], що знову ж таки наближає їх до парентетичних. Як одні, так і другі не несуть вагомого інформаційного навантаження, позаяк за фактуальний зміст висловлення відповідає їх предикатний актанти – пропозиційний компонент висловлення.

Зрозуміло, якщо перформативне дієслово вжите парентетично, воно поєднує в собі усі ці характеристики і є їх синкретичним виразником. Однак, не всі парентетичні дієслова – перформативні, й навпаки, не всі перформативні дієслова наділені здатністю вживатися парентетично. Власне парентетичне дієслово характеризується синкретичним вираженням двох іллокутивних сил і, відповідно, двох мовленнєвих актів: прототипового асертивного мовленнєвого акту з комунікативною настановою ствердження, синтаксичною формою вираження якого слугує розповідна парентетична конструкція, і водночас мовленнєвого акту з іншою комунікативною настановою, змістовим підґрунтям якої виступає пропозиційний компонент висловлення. Перформативне ж дієслово в умовах непарентетичного вживання слугує номінативною основою лише одного мовленнєвого акту й експліцитним виразником його іллокутивної мети. Функційно парентетичне дієслово підпорядковане іншій меті – воно виступає засобом «метатекстової кваліфікації і структурування тематичної прогресії тексту» [6, с.66]. Зрозуміло, якщо перформативне дієслово вжите парентетично, воно поєднує в собі усі зазначені характеристики і є їх синкретичним виразником. Тому слід визнати, що завжди можна провести чітку демаркаційну лінію між цими двома функціональними класами, й такий поділ може видатися штучним. У рамках нашого дослідження ми ставимо за мету не роз'єднувати перформативні й парентетичні дієслова як два окремі функційно-семантичні класи, а навпаки, відштовхуючись від їх спільних рис, простежити характерні особливості перформативних дієслів у їх парентетичному вживанні.

Якщо виходити з розуміння парентези як явища виключно синтаксичного порядку, під цим мається на увазі будь-яка частина речення, пунктуаційно відмежована від базової частини за допомогою коми, тире або дужок. Таке трактування видається справедливим стосовно вставлених конструкцій, які передають додаткову інформацію. Натомість, вставні конструкції, до яких ми відносимо й парентетичні перформативи, вимагають ширшого трактування, згідно з яким вони виступають як модусні структури, що співвідносяться з епістемічним модальним виміром висловлення. Таким чином, перформативне дієслово може функціонувати як парентетичне незалежно від структурного ладу опорного речення і свого актантичного оточення. Таке розуміння парентетичних дієслів співзвучне з визначенням, запропонованим Дж. Урсоном у його засадничій праці *Parentetical Verbs* [14, с.197-198].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що парентетичні асертиви характеризуються семантико-комунікативною незавершеністю, попри те, що з формально-структурного погляду їх можна кваліфікувати як автосемантичні структури. Це наштовхує на висновок щодо обов'язковості предикатного актанти асертивних дієслів, на відміну від інших перформативів, для яких правобічний актанти є семантично обов'язковим, але структурно факультативним, оскільки його можна відновити з контексту або ситуації. Це уможливило абсолютне вживання таких перформативів як *I promise. I insist. I apologize.* Та унеможливило аналогічне функціонування асертивів на кшталт *I maintain. I assume. I predict.* Такі структури є синтаксично самостійними й граматично непов'язаними з основним реченням, але несамодостатні з погляду актуалізації як свого змістового наповнення, так і прагматичного потенціалу.

Усе сказане дозволяє зробити певні висновки. Розгляд парентетичного функціонування асертивних дієслів як виразників комунікативного модусу висловлення має важливе значення для розширення уявлень про роль взаємодії семантичних і синтаксичних чинників у формуванні й актуалізації комунікативно-прагматичного значення асертивного висловлення.

Асертивні дієслова приєднуються до підрядного з'ясувального синдетично, за допомогою сполучника *that*, або асиндетично. Окрім цього, поширеним є вживання асертивних дієслів як парентетичних компонентів у складі простого або складного речення. Зазначені структури є синонімічними з погляду семантико-змістового наповнення, але відмінність їх синтаксичної організації не дозволяє кваліфікувати їх як синонімічні з погляду їх комунікативно-прагматичного потенціалу. Диференційною ознакою асертивних дієслів є їхня здатність виступати носієм широкого спектру епістемічно-модальних значень. В умовах парентетичного вживання асертивні дієслова слугують експонентом іллокутивної мети висловлення і засобом його метатекстової кваліфікації.

Перспективу дослідження ми вбачаємо у вивченні семантико-синтаксичної валентності перформативів інших функціональних класів – директивів, комісивів, дієслів мовленнєвого етикету, як модусних предикатів і актуалізації їх комунікативно-прагматичного потенціалу в умовах парентетичного й непарентетичного вживання. Більш вичерпного аналізу, на наш погляд, потребує проблема співвідношення перформативності, парентетичності й метатекстовості перформативних дієслів в англійській мові.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. / Н.Д.Арутюнова. М., Наука, 1988, 339 с.
2. Болдырев Н.Н. Модусные категории в языке // Когнитивная лингвистика: ментальные основы и языковая реализация. Часть 1. Лексикология и грамматика с когнитивной точки зрения: Сб. ст. к юбилею профессора Н.А. Кобриной. СПб., 2005
3. Кобрина Н.А. Культура и ее роль в лингвокреативной деятельности человека // *Studia Linguistica*. Перспективные направления современной лингвистики. Вып. 12. СПб., 2003
4. Кобрина, О.А. Модусные коммуникативные категории и их реализация в современном английском языке / О. А. Кобрина // *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство : сборник в честь Е. С. Кубряковой.* – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 319–333.
5. Поликарпова О.Н. Комментативная парантеза как единица композиционного синтаксиса / О.Н.Поликарпова. Дис. ... канд. филол. наук. Барнаул, 2011. – 193 с.
6. Рябцева Н.К. Мысль как действие, или риторика рассуждения // Н.К.Рябцева / *Логический анализ языка. Модели действия.* М. : Наука, 1992. – С. 60-69.
7. Рябцева Н.К. Коммуникативный модус и метаречь // Н.К.Рябцева / *Логический анализ языка. Язык речевых действий.* М.: Наука, 1994. – С. 82-93.
8. Austin J.L. *How to Do Things with Words* / J.L.Austin. – London: Clarendon Press, 1962. – 167p.
9. Blakemore D. *Performatives and Parentheticals* / D. Blakemore // *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. 91 of *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1990. – P.197-213.
10. Boguslawski A. *Performatives or metatextual comments ? On the cognitive and non-cognitive linguistic conventions* / A. Boguslawski // *Kwartalnic neofilologiczny*, XXVI, №3. 1979. – S. 301-326.
11. Grice H. P. *Logic and conversation* / H.P. Grice // *Syntax and semantics.* – N.Y. : Academic Press, 1975. – Vol.3. – P. 41–58.
12. Ross J. R. / *On Declarative Sentences* / J. R. Ross // *Readings in English Transformational Grammar* ; [ed. by A Jacobs Roderick and Peter S. Rosenbanm]. – Waltham, Mass. : Ginn & Co, 1970. – P. 222-277.
13. Searle J.R. *A Classification of Illocutionary Acts* / J.Searle // *Language in Society* : Cambridge University Press, 1976. – Vol. 5. No.1 – P. 1-23.
14. Urmson J. O. *Parenthetical Verbs* / J. O. Urmson // *Mind.* – 1952. – Vol. 61, № 244. – P.480 – 496.
15. Vendler Z. *Illocutionary suicide* / Z. Vendler // *Issues in the Philosophy of Language.* Yale University Press, 1976. – P.135-145.
16. Verena M.Mayer *On the Semantics and Pragmatics of Explicit Performatives: A Parenthetical Experiment* / M.Mayer Verena / *Inauguraldissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie im. Fachbereich Neuere Philologien der Johann-Wolfgang-Goethe. Universität zu Frankfurt am Main.* 2006. – 176 p.
17. Wierzbicka A. *Metatekst w tekście* / A.Wierzbicka // *O spójności tekstu.* – Wrocław, 1971. – S. 105–121.
18. *The British National Corpus, version 3 (BNC XML Edition).* 2007. Distributed by Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oleesya@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-129-132

Сабан О. В. Функційно-прагматичні особливості відепонімних okazionalizmів та неологізмів у сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 129–132.

УДК 811.111'373.43-116.3

Сабан Олеся Василівна,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДЕПОНІМНИХ ОКАЗИОНАЛІЗМІВ ТА НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто та проаналізовано функції та прагматичні особливості okazionalizmів і неологізмів у сучасній англійській мові, твірною основою для яких є епоніми, імена президентів США початку XXI ст. Встановлено, що досліджувані новостворення виконують як мовні, так і мовленнєві функції, характерні для нормованої лексики. Мовна гра, принцип мовної економії, експресивність та дисфемія є основними рисами проаналізованих лексичних одиниць.

Ключові слова: неологізм, okazionalizm, епонім, функції, сучасна англійська мова.

Сабан Олеся Васильевна,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

ФУНКЦИОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБНОСТИ ОТЭПОНИМНЫХ ОККАЗИОНАЛИЗМОВ И НЕОЛОГИЗМОВ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассмотрены и проанализированы функции и прагматические особенности okazionalizmов и неологизмов в современном английском языке, образующей основой для которых служат эпонимы, имена президентов США начала XXI века. Выявлено, что исследуемые новообразования исполняют как языковые, так и речевые функции, характерные для нормированной лексики. Языковая игра, принцип языковой экономии, экспрессивность и дисфемизация являются основными чертами исследуемых лексических единиц.

Ключевые слова: неологизм, okazionalizm, эпоним, функции, современный английский язык.

Olesya Saban,

National University «Lviv Polytechnic», Lviv

FUNCTIONAL AND PRAGMATIC FEATURES OF EPONYM-BASED OCCASIONALISMS AND NEOLOGISMS IN MODERN ENGLISH

The present paper aims to examine euponym-based lexemes in modern English. The background of the study is predetermined by the importance to observe what changes the English language undergoes with the flow of time, which affects languages throughout the world.

The object of the study is lexemes formed from euponyms, namely the names of the USA presidents of the beginning of the 21st century (George W. Bush, Barack Obama and Donald Trump). Special attention is given to the functions and pragmatic features of euponym-based occasionalisms and neologisms which are outlined and analysed according to the classification suggested by Cho Dzheisi.

As a result of thorough examination of the collected data it is revealed that wordplay, language economy principle, expressiveness and dysphemisation are the main characteristic features of the analysed lexical units. These findings highlight the fact that linguistic creativity phenomenon has already outgrown works of fiction and mass media discourse.

Further analysis of euponyms will make it possible to better understand the transformational processes of the modern American English language.

Key words: neologism, occasionalism, euponym, functions, modern English.

Лексичний склад сучасної англійської мови постійно поповнюється і розширюється. Залежно від соціально-політичних умов та враховуючи необхідність дати назву новим речам, явищам чи процесам, мовці утворюють нові або похідні слова з урахуванням типових словотвірних моделей, надають лексичним одиницям нових значень та живляють їх у нетипових для них контекстах.

Всю «енергію сучасного словотворення» [23] демонструють кластери okazionalizmів, які побудовані на основі власних імен відомих особистостей. Відепонімні новоутворення є невід'ємною складовою цілого масиву нових слів, які почали масово продукуватися в результаті потужного впливу інформаційних технологій. З-поміж них особливу увагу привертають слова, утворені від імен президентів Сполучених Штатів Америки, адже ці люди керують чи керували наймогутнішою державою у світі. У свою чергу, словотвірний потенціал англійської мови, який є одним із факторів її глобалізації, дає можливість активно творити нові слова для опису та характеристики різноманітних суспільно-політичних процесів, пов'язаних із постатями чи діяльністю президентів Сполучених Штатів Америки. Новітні технології та можливості, які дає Інтернет, сприяють поширенню новостворених слів, а також їх систематизації та опису, що завжди є **актуальним**.

Мета дослідження – з'ясувати функції okazionalizmів та неологізмів, твірною основою для яких є епоніми, та розглянути прагматичні особливості їхнього використання в медійному та Інтернет-дискурсі США. **Об'єктом** цього дослідження є лексичні одиниці, утворені від епонімів-імен президентів США початку XXI ст., зокрема Джорджа Вокера Буша (2001 – 2009), Барака Обами (2009 – 2016) та діючого президента Дональда Трампа (2017 –). **Предметом** є функційно-прагматичні особливості таких новостворів. Матеріалом дослідження є 785 новостворів, відібраних з он-лайн словників сленгу і неологізмів (Urban Dictionary, Wiktionary, The Rice University Neologisms Database та Online Slang Dictionary), тематичного словника слів, похідних від епоніма Barack Obama, Encyclopedia Barackannica, укладеного он-лайн журналом Slate, традиційних он-

лайн словників, які містять лексику американського варіанту англійської мови (Collins English Dictionary, Merriam-Webster Dictionary та Oxford Advanced American Dictionary), а також статті популярних інтернет-видань, блоги та меми.

Культурний і технологічний процес, а також політичні зміни у суспільстві сприяють постійному творенню нових слів. У сучасному мовознавстві є низка термінів для позначення слів, утворених для використання у певному контексті і ймовірність яких стати частиною словникового складу мови є надзвичайно малою. Їх називають okazionalizмами (Ю. Антюфєєва), okazionalnymi словами (Н. Фельдман), авторськими неологізмами (Р. Кисельова), авторськими новотворами (В. Виноградова), одноразовими неологізмами (Е. Різель), тощо. За визначенням Ю. Антюфєєвої, okazionalizm – це «нове слово, створене у мовленні індивіда для потреби випадку, за існуючими словотвірними моделями (як продуктивними, так і ні), або запозичене, яке характеризується абсолютною новизною форми, одноразовістю, <...>, залежне від контексту та таке, яке привертає увагу незвичністю та експресивністю вираження думок» [1, с. 7].

Вивчення функцій, які новостворені слова виконують у мові й мовленні, є невід'ємною частиною досліджень у сучасному мовознавстві (О. Александрова, Д. Антонякова, Ч. Джейсі, Н. Ніколіна, тощо). Чо Джейсі виокремлює мовні та мовленнєві функції, аналізуючи неологізми у функційно-комунікативному аспекті [4, с. 9]. До мовних, на його думку, належать номінативна функція, функція збагачення словникового запасу мови, компресивно-інформативна функція, функція узагальнення, функція диференціації, а також діагностична функція [4, с. 9]. До групи мовленнєвих функцій неологізмів Чо Джейсі відносить експресивну функцію, функцію евфемізації, функцію десфемізації, а також функцію зворотного ефекту евфемізму-дисфемізму [4, с. 11]. Мовознавець стверджує, що «okazionalizmi, на відміну від загальноживаних неологізмів, виконують здебільшого експресивну функцію» [4, с. 16], а також функцію дисфемізмів [4, с. 16].

Аналіз досліджуваного матеріалу (785 новотворів) вказує на те, що okazionalizmi та неологізми утворені від епонімів-імен президентів США виконують передусім номінативну функцію. Її можна охарактеризувати словами J. Algeo, який стверджує, що «коли є нові речі, які необхідно обговорити, нам потрібні нові слова, щоб їх назвати» [6, с. 14]. Наприклад, *the «DT»* – термін, який був утворений для того, щоб охарактеризувати стиль зачіски президента Дональда Трампа («All the babe's are making a fuss over Noah and his new hair style...the «DT» [21]). З метою фіксації та систематизації новотворів, більшість з яких є okazionalizмами, створено цілі словники, як-от словники сленгу і неологізмів Urban Dictionary, Wiktionary, The Rice University Neologisms Database та Online Slang Dictionary, чи укладений он-лайн журналом Slate тематичний словник слів, похідних від епоніма Barack Obama, Encyclopedia Barackannica.

Відепонімні okazionalizmi, які стали неологізмами та увійшли до складу традиційних словників виконують функцію збагачення словникового запасу мови. У традиційних словниках, як-от Collins English Dictionary, знаходимо такі неологізми: *Bushism* [9], [17], *Obamacare* [9], [17], *Obamania* [9], *Trumpism* [9], *Trumpery* [14]. Значна ж частина okazionalizmів використовується лише в поодиноких випадках і з часом, очевидно, зникне. Однак є і такі, які набувають популярності і сприйняття яких дає поштовх для подальшої деривації, як-от *Bushevik*, *Bushevism*, *Bushnesia*, *Bushnesiac*, *Bushphobe*, *Bushophobia*, *Obamania*, *Obamaniac*, *Trumphobe*, *Trumphobia* та інші.

Компресивно-інформативна функція прослідковується у способах творення відепонімних okazionalizmів та неологізмів. У результаті кількісного аналізу встановлено, що словоскладання та телескопія є найбільш продуктивними способами словотворення аналізованих новотворів (77,5%), що є свідченням зростаючого попиту на використання засобів вираження мовної економії [2]. Наприклад, *Trumpterpretation* «інтерпретація точки зору чи наміру (особливо однозначного та зрозумілого), яка базується на розмитому, нечіткому твердженні, чи кількох суперечливих твердженнях» [21]. Така інтерпретація отримала свою назву на честь Дональда Трампа, який, як стверджує автор цього okazionalizmu, «часто висловлює такі твердження і зазвичай отримує схвалення, а також голоси виборців <...>» [21]. У наведеному прикладі у стислу форму відепонімного okazionalizmu вкрито доволі широке трактування.

Досліджувані новотвори також виконують функції узагальнення та диференціації. Наприклад, okazionalizm *Obamanomics* (а також варіанти *Barackonomics*, *barakenomics*, *Obamaconomy*) утворено для позначення економічної політики, яку проводить президент Сполучених Штатів Барак Обама. Такий термін є узагальнюючим поняттям. Однак, є низка okazionalizmів, які уточнюють ставлення людей до економічної політики цього президента, зокрема, *Obamacaut* («знищення уряду та економіки» [21]), *Obamaflation* («гіперінфляція, спричинена екстраординарними витратами, до яких має відношення Барак Обама та уряд США, очолюваний демократами» [21]), *Obamalaise* («жалюгідний стан економіки, безробіття, стагнації зарплат, що є наслідком економічної політики Барака Обами та його адміністрації» [21]), *Obama Depression* («економічна депресія, до якої призвели марнотратство, законодавча політика, надмірне оподаткування та суспільна політика Барака Обами та Ненсі Пелосі (американського політика та депутата Палати представників Конгресу США) <...>» [21]), тощо.

Діагностична функція, яку новостворені слова виконують у мові, дає можливість зрозуміти напрямки розвитку мови, способи та засоби її збагачення, а також охарактеризувати бачення та сприйняття мовцями сучасності. Таку функцію виконують okazionalizmi, твірною основою для яких є слова, що активно використовуються у певний період і, відповідно, певним чином її трансформують. Наприклад, *Baraxit* («повідомлення про виселення Барака Обами 20-го січня 2017 року» [21]) – okazionalizm, утворений за аналогією до *Brexit*, терміну для позначення виходу Британії з ЄС, *Obamaberry* – смартфон, яким користувався президент Барак Обама з лінійки смартфонів фірми BlackBerry чи *Trumpacabra* (*Trump* + *chupacabra*), твірною основою для якого, окрім епоніма, є «чупакабра» – невідомий звір, що згідно із існуючим міфом, харчується кров'ю тварин. Наведені приклади вказують на те, що відепонімні okazionalizmi не лише дають характеристику сучасній політичній картині світу (з огляду на твірні основи-епоніми), але і стану технологічного розвитку, сучасним фобіям, тощо.

З-поміж мовленнєвих функцій експресивна функція виражена найяскравіше, адже її суть полягає у вираженні автором свого ставлення через утворений ним неологізм чи okazionalizm. Аналіз досліджуваних новотворів вказує на те, що основними засобами реалізації такої мети є способи словотвору, а також елементи гри слів. Експресивності, зокрема, додають словотвірні суфікси, такі як дерогативний суфікс *-ite*, який використовують для позначення прихильників певного руху (*Bushite*, *Obamaitite*), чи *-itis* із значенням «захворювання або запалення» [14] (*Barackitis*, *Obamaitis*, *Obamitis*, *Trumpitis*). Слова, утворені шляхом слово-чи основоскладання, та телескопізми, які становлять відповідно першу і другу за величиною групи досліджуваних відепонімних новотворів [2], є ще більш експресивно забарвленими, оскільки поєднують у собі

незвичність форми та семантику твірних слів чи основ. Наприклад, *Bushnews* (*Bush* + *news*), *bushwin* (*bush* + *win*), *Obama-Apologist* (*Obama* + *Apologist*), *Obamacare* (*Obama* + *care*), *Obamacoma* (*Obama* + *coma*), *Obamalamingdong* (*Obama* + *lama* + *dingdong*), *Trump-beating* (*Trump* + *beating*), *trumpdrunk* (*trump* + *drunk*), *Bushevik* (*Bush* + *Bolshevik*), *Bushiote* (*Bush* + *idiot*), *Bushard* (*Bush* + *tard*), *Bushitler* (*Bush* + *Hitler*), *Barackula* (*Barack* + *Dracacula*), *MaObama* (*communist dictator Mao Zedong* + *Obama*), *Obamafia* (*Obama* + *mafia*), *Trumpocalypse* (*Trump* + *apocalypse*), тощо. Джерелом експресії також є лексичні та графічні скорочення (*W*, *GWB*, *the "DT"*, *Obama*, *Bush #3*, *Bush43*, *Trump2016*, *trumpid9/11*), конверсія (*to bush*, *to georgebush* та *George W. Bush*, *to barack*, *to trump*), а також творення нових слів шляхом поєднання кількох способів словотвору (*George W.M.D. Bush*, де *W.M.D.* означає *weapons of mass destruction* (*WMD*), *Barack O'bamasaur*, *to georgebush* та *to George W. Bush*, *Son of a Bush*).

Виконуючи функцію евфемізації, відепоніми новотвори поповнюють арсенал стратегій ввічливості та політкоректності. Прикладом слугують такі okazionalizmi як *Bush Like Reflexes* (термін «для позначення ухиляння від кинутого у когось предмета», який утворено за допомогою гри слів і основою для якого став «інцидент, коли іракський репортер кинув взуття у Буша» [21]) у висловленні «*Arthur is threatening Alfred with a hole-puncher, Alfred using a couch cushion as shield, and Alfred's Bush like reflexes*» [18] чи *trumpspeak* («поєднання двох або більше речень, позбавлених суті та глибини думки, при якому усі наступні речення є лише перефразуванням першого» [21]) у репліці «*When he said, «I am very highly educated. I know words. I have the best words.» Is the typical trumpspeak i hear every time he talks*» [21], тощо. Однак, такі евфемістичні okazionalizmi є нечисленними.

Левову частку складають власне новотвори, які виконують функцію дисфемізації, що підтверджує висновки зроблені Чо Джейсі. Значна частина досліджуваних відепонімих okazionalizmi «виділяється не лише новизною, але і багатим набором негативних конотацій» [5, с. 122], як-от *bush-stupid* (*Bush* + *stupid*), *Bushrat* (*Bush* + *rat*), *Bush-as-Hitler* (*Bush* + *Hitler*), *Bushevik* (*Bush* + *bolshevik*), *Son of a Bush*, *George w bullshit*, *Obamacaut* (*Obama* + *holocaust*), *Barack Osama* (*Barack Obama* + *Osama bin Laden*), *Trump-as-Hitler* (*Trump* + *Hitler*), складовими яких є слова, що надають похідним новотворам приховану чи відверту негативну оцінку. Наведені приклади є частиною хейтерського дискурсу, характерною ознакою якого є використання мови ненависті. Сьогодні із розвитком блогосфери, соціальних мереж, чатів, значного поширення та урізноманітнення форми і змісту набула проблема мовної ворожнечі. Тут лінгвокреативність також відіграє важливу роль. Авторі намагаються не лише висловити кібер-ненависть, але й зробити це у оригінальний спосіб, адже привернути увагу допомагає як ім'я відомої особи, так і оригінальний спосіб подачі інформації, використовуючи, зокрема, такі способи словотвору як телескопія, скорочення з використанням цифрових символів чи графічних одиниць, тощо. О.Таран наголошує також на анонімності більшості авторів, що «породжує безвідповідальність за текст і його мовне оформлення, а це уможливило девіантну мовну поведінку: від провокації до ображення й приниження співрозмовників із використанням субстандартної лексики й фразеології, у тому числі інвективної» [3, с. 179].

Незважаючи на те, що більшість проаналізованих okazionalizmi не зафіксовані у традиційних словниках, вони часто зустрічаються у заголовках статей та новин ([8], [10], [11], [13]), у чатах в соціальних мережах, у назвах блогів, сайтів (<http://obamapeddia.org.w3snoop.com/> [16]), іронічно – у текстах гумористичних мемів (наприклад, «*This must be the best Black Friday in the history of mankind! Perhaps the economy isn't in an Obamapression after all! Say what?!*» [12]).

Okazionalizmi та неологізми, утворені від імені Барака Обама, використали у назвах книг, зокрема книги спеціального видання, присвяченого таким лексичним одиницям «*Obamania! The English Language, Barackafied*» [15] за авторством редакторів журналу *Slate*, де також виділена спеціальна рубрика, «*The Encyclopaedia Barackannica*» [19], для дописувачів, які можуть вільно поповнювати словниковий склад. Що ж стосується імені Дональда Трампа, то він сам використав його у назві бренду, який побудований на особистості його засновника і тому робить його більш упізнаваним, як-от *The Trump Organization*, *Trump Entertainment Resorts*, *The Trump Plaza*, *Trump's Castle*, *The Trump Taj Mahal*, *Trump Productions* чи *Trump Ice*.

Отже, аналіз відепонімих okazionalizmi та неологізмів, твірною основою для яких слугують імена президентів Сполучених Штатів Америки, вказує на те, що вони виконують більшість функцій, притаманних неологізмам та унормованій лексиці і мають значний прагматичний потенціал. Мовна гра, принцип мовної економії, експресивність та дисфемія є основними рисами досліджуваних лексичних одиниць а також вираженням феномену лінгвокреативності, який вийшов далеко за межі художніх творів та мас-медійного дискурсу. Такі новотвори є важливою частиною сучасної англійської мови, а їхнє подальше вивчення дозволить глибше зрозуміти процеси трансформації сучасної американської мовної картини світу.

Література:

1. Антюфеева Ю. И. Английские новообразования в развитии: потенциальное слово, okazionalizm, неологизм: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ю. И. Антюфеева. – Белгород, 2004. – 19 с.
2. Сабан О. В., Матковська О. Й. Словотвірний потенціал епонімів у сучасній англійській мові / О. В. Сабан, О. Й. Матковська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства: збірник наукових праць. – Випуск дванадцятий / головний редактор М. Є. Скиба. – Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2017. – С. 212-217.
3. Таран О. С. Функціональні особливості сленгізмів в Інтернет-комунікації / О. С. Таран // Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць / за ред. О. П. Левченко. – Львів: В-во Львівської політехніки, 2013. – 232 с.
4. Чо Дж. Дж. Состав и функционирование неологизмов в языке газеты: автореферат дис. ... канд. филол. наук / Дж. Дж. Чо. – Москва, 2004. – 36 с.
5. Шустова И. Н. Коннотативные особенности имен прилагательных, образованных от американских политических антропонимов / И. Н. Шустова // Международный научно-исследовательский журнал. – Екатеринбург, 2016. – 157 с.
6. Algeo J. Fifty Years Among the New Words: A Dictionary of Neologisms 1941-1991 / J. Algeo. – New York: Cambridge University Press, 1993. – 257 p.
7. Baracktical Obamaspeak [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economictimes.indiatimes.com/opinion/et-editorial/baracktical-obamaspeak/articleshow/5411073.cms>
8. Chait J. Trump Is Not Obama's Legacy. He's the Legacy of Anti-Obamaism [Електронний ресурс] / J. Chait. – Режим доступу: <http://nymag.com/daily/intelligencer/2017/01/trumps-the-legacy-of-anti-obamaism-not-obama.html>
9. Collins English Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

10. Gallagher S. Goodbye Obamaberry, hello Obamadroid [Електронний ресурс] / S. Gallagher. – Режим доступу: <https://arstechnica.com/information-technology/2016/06/goodbye-obamaberry-hello-obamadroid/>
11. Hyde M. How will Hollywood deal with the Trump dystopia? Enter stage-right, Michael Bay [Електронний ресурс] / M. Hyde. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/lostinshowbiz/2017/jan/26/how-hollywood-deal-with-trump-dystopia-enter-michael-bay-sci-fi>
12. Liberman M. Lexical Obamanations [Електронний ресурс] / M. Liberman. – Режим доступу: <http://languagelog ldc.upenn.edu/nll/?p=2814>
13. Lo Giurato B. George W. Obama [Електронний ресурс] / B. LoGiurato. – Режим доступу: <http://www.businessinsider.com/huffington-post-george-w-obama-front-page-2013-6>
14. Merriam-Webster Dictionary and Thesaurus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/>
15. Obamamania! The English Language, Barackafied / the editors of Slate. – NY: Touchstone, 2008. – 128 p.
16. Obamapedia.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obamapedia.org.w3snoop.com/>
17. Oxford Advanced American Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/
18. Rainbow Heart [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fanfiction.net/u/785555/RainbowHeart>
19. Slate's Dictionary of Obamaisms [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slate.com/search.html#search=Slate%27s%20dictionary%20of%20Obamaisms>
20. The Rice University Neologisms Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.neologisms.rice.edu/>
21. Urban Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.urbandictionary.com/>
22. Wiktionary, the free dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.wiktionary.org/wiki/-tard>
23. Word Formation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/word-formation>

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: annasavchuk18@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-133-135

Савчук А. Я. Функції повтору у науково-критичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 133–135.

УДК 811.111'42:82.09.08

Савчук Анна Ярославівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ФУНКЦІЇ ПОВТОРУ У НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Здійснено аналіз основних функцій синтаксичних риторичних прийомів повтору у науково-критичних працях Девіда Лоджа, а також форм їхньої реалізації. Виділено дві основні функції паралельних структур: семантичну та структурну. Завдяки семантичній функції паралелізму, компоненти структури стають семантично рівнозначними. Структурна функція паралелізму полягає в ритмічному оформленні висловлювання. Визначено, що синтаксичний повтор в науково-критичних працях Девіда Лоджа використовується в наступних формах: повтор у вигляді однорідних членів речення, синтаксичного паралелізму словосполучень та синтаксичного паралелізму речень. Було виявлено, що в науково-критичних працях повтор найчастіше відіграє функції аргументації, протиставлення, співставлення та оцінної номінації.

Ключові слова: аргументативна функція, науково-критичний дискурс, повтор, протиставлення, синтаксичний паралелізм.

Савчук Анна Ярославівна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ФУНКЦИИ ПОВТОРА В НАУЧНО-КРИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Осуществлен анализ основных функций синтаксических риторических приемов повтора в научно-критических работах Дэвида Лоджа, а также форм их реализации. Выделены две основные функции параллельных структур: семантическая и структурная. Благодаря семантической функции параллелизма, компоненты структуры становятся семантически равнозначными. Структурная функция параллелизма заключается в ритмическом оформлении высказывания. Определено, что синтаксический повтор в научно-критических работах Дэвида Лоджа используется в следующих формах: повтор в виде однородных членов предложения, синтаксического параллелизма словосочетаний и синтаксического параллелизма предложений. Было обнаружено, что в научно-критических работах повтор чаще всего выполняет функции аргументации, сопоставления, противопоставления и оценочной номинации.

Ключевые слова: аргументативная функция, научно-критический дискурс, повтор, противопоставление, синтаксический параллелизм.

Anna Savchuk,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

FUNCTIONS OF REPETITION IN SCHOLARLY-CRITICAL DISCOURSE

The paper presents analysis of the main functions of syntactic rhetorical techniques of repetition in the scholarly-critical works by David Lodge, as well as the forms of their implementation. Two main functions of parallel structures are distinguished: semantic and structural. Due to the semantic function of parallelism, the components of the structure become semantically equal. The structural function of parallelism lies in the rhythmic design of the statement. It is determined that the syntactic repetition in the scholarly-critical works by David Lodge is presented in the following forms: repetition in the form of homogeneous sentence members, syntactic parallelism of phrases, and syntactic parallelism of sentences. The findings revealed that repetition performs the functions of argumentation, comparison, contrast, and evaluative nomination.

It was also found that the use of syntactically parallel structures is a feature of David Lodge's scholarly-critical discourse. Repetitive units are placed predominantly at the beginning of parallel sentences, which creates a broad field for arguments construction, in particular for enumeration of arguments.

Key words: argumentative function, scholarly-critical discourse, repetition, contrast, syntactic parallelism.

Традиційне розуміння науково-критичного тексту в основному опирається на його властивості істинності та логічності. Особливості наукового доказу полягають у взаємодоповнюючому використанні дедуктивних та індуктивних форм міркування, синтез котрих обумовлюють істинність і надійність доказу. Підвищення значення прагматичної функції змінює відношення до аргументації: вимога логічності виступає поряд з переконуваністю та іншими функціями. Нами висувається гіпотеза, що стилістичні прийоми, що впливають на почуття читачів, відіграють в процесі переконання важливу роль. Науково-критичний дискурс Девіда Лоджа як письменника, художника слова закономірно характеризується великою кількістю синтаксичних стилістичних засобів, що використовуються в якості прийомів аргументації.

Дослідники аргументації у галузі лінгвістики вважають, що, прийоми аргументації не обмежуються логічними доказами: аргументація часто здійснюється за допомогою риторичного оформлення доказуваного судження. Теоретичною основою нашої роботи послугували напрацювання, у яких узагальнено досвід мовознавчої науки з питань вивчення паралельних структур та повторів [Г. Акімова, Н. Арутюнова, Ш. Баллі, В. Белошапкова, В. Виноградов, С. Іванчикова, О. Пешковський, Н. Формановська, Л. Щерба, та ін.], а також їхньої аргументативної компоненти [Ch. Rains, Н. Разінкіна, Г. Солганік].

Завданням статті є визначення основних функцій синтаксичних риторичних прийомів паралелізму, а також форм їхньої реалізації.

Аргументація, як і пояснення, міркування, опис або доказ, нерідко отримує експліцитно мовне вираження за допомогою синтаксичних паралельних структур [4, с. 222], які представляють собою повторення структури в послідовно розташованих

пропозиціях або частинах пропозицій. Паралелізм – це «двочлен, де одна частина пізнається через другу, друга виступає відносно першої як аналог: вона не тотожна їй, але і не відокремлена від неї, знаходиться в стані аналогії – має спільні риси, саме ті, які виділяються для пізнання в першому члені» [2, с. 95]. Паралелізм – «своєрідний вид синтаксично симетричних побудов, семантико-структурна єдність, що складається мінімально з двох компонентів, які характеризуються синтаксичною тотожністю і логіко-сміисловою спільністю [4, с. 222]. Визначення паралелізму також наводить О. Селіванова: «Паралелізм – стилістична фігура мовлення, що ґрунтується на тотожності синтаксичної будови, модальності й інтонавання двох контактних речень або їх частин [5, с. 445].

Прийнято виділяють дві основні функції паралельних структур: семантичну та структурну. Завдяки семантичній функції паралелізму, компоненти структури стають семантично рівнозначними. Структурна функція паралелізму полягає в ритмічному оформленні висловлювання [Гальперін, 1981; Рогова, 1975; Швець, 1971]. Як одна з найбільш загальних закономірностей будь-яких проявів матеріального світу ритмічність сприяє закону збереження енергії, або, стосовно мовної діяльності, полегшує написання і сприйняття тексту. Ритмічність, яку надають тексту синтаксичні стилістичні прийоми, зокрема паралелізм, забезпечує ефективне оформлення аргументів всередині тексту і полегшує сприйняття авторської аргументації. Ритмічний малюнок певної ділянки тексту стає для аудиторії індикатором семантичної значущості втілюються в ньому аргументів.

Все вище сказане дає змогу зрозуміти, чому паралелізм використовується для оформлення аргументації, яка надає рівну значимість із змістом кожного окремого аргументу, ставить їх в один ряд з точки зору властивості їм вагомості, сприяючи їх односпрямованості і, отже, переконливості. Характерною рисою аргументації, оформленої за допомогою паралельних структур, є експресивність, що досягається завдяки гармонії та пропорційності, симетрії та повторюваності, які є відмінною рисою паралелізму. Експресивність аргументації «тим сильніша, чим чіткіше виражені симетричні властивості паралелізму» [4, с. 232].

Перераховані властивості паралелізму використовуються Девідом Лоджем для оформлення аргументації і додають в тексти логічність і відповідність, а також ритмічність і експресивність, відповідно, висуваючи на перший план Лоджа вченого і Лоджа-художника слова. Паралелізм пропозицій може посилюватися однаковою лексичним вираженням початкових частин пропозиції – анафорою, завдяки чому досягається необхідна чіткість викладу. На тлі паралельної анафоричної структури різко виділяються члени пропозицій, що мають різне лексичне втілення [6, с. 111-113]. Вони фіксують на собі увагу читача і сприяють його переконанню в істинності висловлювань, оформлених за допомогою синтаксично ідентичних структур.

Паралельні структури вживаються при побудові множинної аргументації, характерною для досліджуваного дискурсу, коли автор висуває ряд незалежних аргументів для обґрунтування своєї точки зору. Паралелізм в поєднанні з анафоричним повтором дозволяє переконливо піднести кожен аргумент окремо і зберегти єдність аргументів як корпусу, направлено на захист однієї тези [8, с. 259]. При цьому множинна аргументація стає більш ритмічною і експресивною.

В есе «Beginning» Девід Лодж висуває тезу про те, що існує безліч прийомів, якими автор може послугоуватись, щоб розпочати свій роман (“*There are, of course, many ways of beginning the novel*” [7, с. 5]. Множинну аргументацію утворюють три аргументи, що представляють собою ідентичні синтаксичні структури: (1) Роман може починатися описом частин ландшафту або пейзажу, який має бути основним місцем дії історії (“*A novel may begin with a set-piece description of a landscape or townscape that is to be the primary setting of the story...*” [7, с. 5]; (2) Роман може розпочатися посеред розмови (“*A novel may begin in the middle of conversation, like...*” [7, с. 5]; (3) Романист може починати свій роман з філософської рефлексії (“*A novelist may begin with philosophical reflection*” [7, с. 6]. Аргументація оформлюється у вигляді паралельних синтаксичних структур, які посилюються анафоричним повтором. Паралелізм надає рівну значимість наведених аргументів, ілюструє вагомість кожного з них окремо і всіх їх в сукупності як єдності, спрямованого на доказ тези. За допомогою сукупності незалежних аргументів автор ефективніше доводить висунуту тезу. В процитованому фрагменті ідея різноманітних способів розпочати роман звучить переконливіше завдяки ритмічному оформленню та семантичній рівноцінності компонентів в синтаксично ідентичних структурах. Анафоричний повтор в синтаксично ідентичних конструкціях підсилює ефект ритмічності і симетрії.

Проведений аналіз довів, що синтаксичний повтор в науково-критичних працях Девіда Лоджа використовується в наступних формах: повтор у вигляді однорідних членів речення, синтаксичного паралелізму словосполучень та синтаксичного паралелізму речень. Було виявлено, що в науково-критичних працях синтаксичний повтор найчастіше відіграє функції аргументації, співставлення, протиставлення та оцінної номінації.

Повний синтаксичний паралелізм широко використовується для виразу авторських оцінних (позитивних та негативних) характеристик. Будучи використаним в цій функції, він характеризується чітким дотриманням лексичних та синтаксичних відповідностей. Повний синтаксичний повтор не є рідкістю, однак в своїй класичній формі використовується нечасто.

Розглянемо наступний уривок, в котрому Девід Лодж розмірковує над суперечностями комедійного персонажа Парсона Абрахама Адамса: “*There is always a disparity between what he believes the world to be (full of people as altruistic as himself) and what it is really like (full of selfish opportunists); between what he preaches (a rather austere dogmatic Christianity) and what he practices (ordinary instinctive human decency).*» [7, с. 122] Тут синтаксичний паралелізм виконує функцію протиставлення. Чітке дотримання симетричності повних (*between what he believes, between what he preaches*) та часткових (*what it is really like, what he practices*) синтаксичних паралельних конструкцій не випадкове. В поєднанні з відповідним лексичним наповненням, що виражає авторську оцінку, такі конструкції виступають зосередженням авторської експресії. Окрім цього, повтори «*full of people as altruistic as himself*» та «*full of selfish opportunists*» виконують функцію уточнення.

Ще однією функцією синтаксичного паралелізму є перелічення з метою доведення правильності точки зору автора. Аргументація, оформлена за допомогою синтаксично паралельних конструкцій характеризується тим, що вона надає рівної значущості та вагомості кожному окремому аргументу і одночасно сприяє їх загальній односпрямованості і, як наслідок, переконливості. Синтаксичний паралелізм в зазначеній функції супроводжується переважно лексичним повтором, що сприяє виділенню ремаричних частин висловлювання. Функція перелічення, яку відіграють синтаксично паралельні конструкції, є чи не найбільш розповсюдженою. Але при цьому необхідно зазначити, що в науково-критичних працях Девіда Лоджа

будь-яке функціональне завдання зрідка виступає в «чистому» вигляді: перелічення супроводжує опис, характеристику, а аргументація, в свою чергу, супроводжується переліченням [3, с. 144]. Розглянемо це на наступному прикладі: *«This is partly because there are so many different types of character and so many different ways of representing them: major characters and minor characters, flat characters and round characters, characters rendered from inside their minds, like Virginia Woolf's Mrs Dalloway, and characters viewed from outside by others, like Christopher Isherwood's Sally Bowles.»* [7, с. 67] Даний уривок побудовано на паралельних синтаксичних конструкціях та повторах. Цікаво, як автор за допомогою такої синтаксичної форми будує свою аргументацію. Тезу становить перше речення, де Лодж стверджує про наявність різних типів персонажів. Тут ми маємо справу з класичним паралелізмом з повторюваною частиною *«so many different... of»*, що представляє собою лексичний повтор незмінної частини першої паралельної конструкції. Змінна частина паралельної конструкції, виражена словами *«types»* та *«ways»*. Слово *«types»* замінюється на слово *«ways»*, завдяки чому імпліцитний аргумент стає експліцитним. Наступна частина речення представлена синтаксичним паралелізмом однорідних членів речення в поєднанні з лексичним повтором (*characters*). Внесення лексичного повтору в паралелізм посилює роль уніфікації, яку має паралелізм, оскільки повтор лише підкреслює симетрію синтаксично паралельних конструкцій. До того ж лексико-граматичне наповнення повтору виконує функцію введення додаткової стилістичної інформації, що сприяє актуалізації висловлювання [1, с. 6]. Змінні компоненти синтаксичного паралелізму використовуються в такій риторичній фігурі, як антитеза. В антитезі для посилення виразності різко протиставляються протилежні явища, поняття та ознаки: *major-minor, flat-round, inside-outside*. Обидві частини антитези взаємовисвітлюють одна одну, при цьому думка висловлюється в стислій формі, і це збільшує виразність висловлювання. Останній приклад паралелізму (*like*) виконує ілюстративну функцію.

У порівнянні з повтором однорідних членів речення та синтаксично паралельними реченнями паралельні словосполучення є менш вживаними. У більшості випадків вони виконують функцію співставлення або протиставлення, наприклад: *«A solved mystery is ultimately reassuring to readers, asserting the triumph of reason over instinct, of order over anarchy, ... That is why mystery is an invariable ingredient of popular narrative, whatever its form – prose fiction or movies or television soaps.»* [7, с. 31] Цей уривок вражає своєю експресивністю завдяки вмiлому поєднанню різнорівневих елементів повтору.

Слід зазначити, що вживання синтаксичних паралельних словосполучень у порівнянні з іншими формами синтаксичного паралелізму (паралельних однорідних членів речення та особливо паралельних речень) дещо обмежене і не дає такого простору для побудови аргументації. Проте, будучи використаними поряд з іншими видами повтору, вони слугують аргументативним засобом, як, наприклад, в наступному реченні, де вони використовуються разом з повтором однорідних членів речення: *«What might have been merely a ripping yarn becomes a rite of passage across the «shadow-line» that divides innocence from experience, youth from maturity, arrogance from humility.»* [7, с. 100]

Дослідження встановило, що використання синтаксично паралельних структур є характерним для науково-критичного дискурсу Девіда Лоджа. Повторювані одиниці розміщуються переважно на початку паралельних речень, що створює широке поле для побудови аргументації, зокрема для переліку аргументів. Хоча повний та частковий паралелізм потребує від автора додаткових ментальних та комунікативних зусиль, оскільки постійно вимагає дотримання чітких мовних відповідностей та створення симетричних мовних побудов, вмiле поєднання різнорівневих повторів, їх майстерне переплітання в складних в структурному плані реченнях служить інструментом успішної побудови аргументації, переконування та зацікавлення читача.

Література:

1. Бекетова О. В. Фігури повтору як лінгвостилістичні засоби аргументації / О.В. Бекетова // Взаємодія одиниць різних рівнів германських та романських мов: Вісник КДЛУ. – 1997. – Вип. 3. – 7 с.
2. Лотман Ю. М. О поэтах и поэзии. Анализ поэтического текста. СПб.: Искусство – СПб., 1996. – 846 с.
3. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка. – Москва: Высшая школа, 1989. – 182 с.
4. Разинкина, Нина Марковна. Функциональная стилистика: на материале английского и русского языков: учебное пособие / Н. М. Разинкина. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Высшая школа, 2004. – 271 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. К. 2006 – 716 с.
6. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика. Сложное синтаксическое целое. – 4-е изд. – М: УРСС, ЛКИ, 2007. – 232 с.
7. Lodge D. The Art of Fiction. – Penguin Books, 1992. – 240 p.
8. Rains C. You Die for Life: On the Use of Poetic Devices in Argumentation // Language in Society / Ch. Rains. // Vol. 21, No 2, June 1992. – pp. 253–276.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: isalatik62@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-136-138

Iryna Salata. Some ideas on listening practice in the foreign language teaching. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 136–138.

УДК378.016:81'243

Iryna Salata,

State Institution of Higher Education «Kryvyi Rih State Pedagogical University», Kryvyi Rih

SOME IDEAS ON LISTENING PRACTICE IN THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING

In this article the author touches upon some issues concerning listening practice in the English classroom, which are discussed in research papers by many scholars and practitioners throughout the world. Taking into consideration the widely-discussed problems of listening practice and being guided by her own professional practice as an English teacher the author tries to find the appropriate ways of solving some problems concerning listening: how to select and fully exploit materials for listening comprehensive activities, how to integrate listening skills into other linguistic skills, what the most reasonable amount of time should be spent on listening itself, what activities to use to help students to focus on listening objectives.

This article should help English teachers reconsider how we think about listening materials, listening tasks and applying appropriate teaching methods and techniques.

Key words: *listening practice, audio materials, listening comprehensive activities, integration of listening skills into other linguistic skills, teaching methods and techniques.*

Салата Ірина Анатоліївна,

Державний вищий навчальний заклад «Криворізький державний педагогічний університет», м. Кривий Ріг.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ АУДІОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто деякі питання стосовно практики аудіювання на заняттях з англійської мови, які обговорюються багатьма вченими та викладачами з різних країн. Взяти до уваги проблеми аудіювання, які широко дискутуються, та спиратись на власний досвід викладачів англійської мови, авторка цієї статті намагається знайти способи вирішення проблем, а саме: як відібрати та в повній мірі використовувати аудіо матеріали, як інтегрувати навички аудіювання в інші лінгвістичні навички, скільки часу варто затрачати на саме аудіювання, а також які види роботи допоможуть студентам сконцентруватися на розвитку навичок розуміння іноземної мови.

Ключові слова: *аудіювання, аудіо матеріали, інтегрування навичок аудіювання в інші лінгвістичні навички, методи та прийоми викладання.*

Салата Ірина Анатольевна,

*Государственное высшее учебное заведение
«Криворожский государственный педагогический университет», г. Кривой Рог*

К ПРОБЛЕМЕ ПРАКТИКИ АУДИРОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются некоторые вопросы, касающиеся практики аудирования на занятиях по английскому языку, которые обсуждаются многими учеными и практикующими преподавателями из разных стран. Приняв во внимание широко обсуждаемые проблемы аудирования и опираясь на собственный опыт преподавания английского языка, автор этой статьи пытается найти подходящие способы решения, а именно: как отобрать и в полной мере использовать аудио материалы, как интегрировать навыки аудирования в другие лингвистические навыки, сколько времени должно длиться само прослушивание аудио материала, а также какие виды работы помогут студентам сконцентрироваться именно на целях развития навыков понимания иностранной речи.

Ключевые слова: *аудирование, аудио материалы, интегрирование навыков аудирования в другие лингвистические навыки, методы и приемы преподавания.*

The author of this article conducted a poll of 34 English teachers and 30 graduate students of pedagogical university, i. d. future English teachers, who have already had a school practice, to find out which of the four activities – reading, writing, speaking or listening – causes the greatest difficulty in teaching English as a foreign language. 73 % of interviewees named listening.

Further inquiries showed the problems which most teachers face with: the 1st – teachers themselves value grammar, vocabulary, reading and speaking over listening, the 2nd – they claim the fast spontaneous speech is too difficult for learners, the 3^d – lack of listening materials, the 4th – too noisy and crowded classrooms, the 5th – lack of equipment.

This has led me to reflect on my own professional practice as an English teacher and try to find the appropriate ways of solving some problems concerning listening: how to select and fully exploit materials for listening comprehensive activities, how to integrate listening skills into other linguistic skills, how to motivate students to focus on listening objectives.

I'd like this article to help English teachers reconsider how we think about listening materials, listening tasks and applying appropriate teaching methods and techniques.

Speaking about skills integration in language learning we should remember that Oxford R. compared this one with a tapestry in which each linguistic skill is one of the threads that makes up a larger whole. And if learners want to get a real sense of a foreign language, they should see how all these threads complement each other in the social phenomenon which is called communication.

Language skills may also be compared with the channels through which communication can travel, and the more routes the language learners take, the better their knowledge of the language could be [9]. So, in other words, you can't be a good speaker if you

are not a good listener. As well as you won't be able to write well if you aren't a good reader. That's why one of the ways to integrate as many skills as possible is to combine different activities.

For instance, it may be the combination of listening cloze with info-gap activity as described by Vargas J. in his article how to use this hybrid activity to exploit listening materials. I sometimes use this type of activity at my lessons and can confirm Vargas's thought that combining listening cloze with info-gap helps to integrate the four macro-skills of listening, speaking, reading and writing [13].

The structure of a classic listening lesson looks like this: pre-listening tasks – usually a teacher starts with warm-up questions on the topic of listening to the class, then introduces a listening comprehensive activity, for example, a short conversation of pairs of students on the topic of listening, it also may be a drill activity that models vocabulary or an important grammatical structure, the usage of pictures or photos relating to the topic or situation in listening that students can guess or predict what they will hear; while-listening tasks – students get a handout and have to tick True/False statements or fill the gaps with missing words; post-listening tasks – a variety of activities: to answer the follow-up questions, to make up their own questions on the audio text, to discuss the ideas in the text, etc.

If we have a look at the time spent on each of these types of tasks, the shortest one is usually spent on while-listening activity, i.e. listening itself. Some minutes of listening are usually supported by much longer time of not-listening activities. It might be argued that the other tasks support the central listening segment. But these tasks don't target the listening practice itself. And here I have to agree with McCaughey who wonders what a teacher will do if students did not understand a recorded speech, how they will do the while-listening and post-listening tasks. There is no provision for that. In this case a teacher has to take verbal answers from volunteers and move on. A teacher can't exactly identify who understood the text and help those who didn't [8, p. 3].

From proposed textbooks it is clearly seen that pre-listening and post-listening time dominates at the classic listening lesson. So if our goal is to increase listening practice what should be the answer to the question «How much preparation is sufficient for a very short listening period?» The answer should be «Very little».

A listening activity at the lesson usually follows the pattern like this: students listen to the whole audio text and then fulfil comprehension tasks given by the teacher. This model is based on the same principal as we use a written text for reading comprehension: firstly, read the text; secondly, answer the questions on the text. But a listening text unlike a written word doesn't remain still before students' eyes, it moves past students' ears in real time, so a student doesn't have an opportunity to move back, to listen once again on his/her own, to look up a word in the dictionary. That's why answering comprehension questions after an audio is mostly a test of memory. As Field mentions, the focus is on outcome, on product rather than process, and ignores the specific difficulties students may have experienced during the actual listening phase [4, p. 111].

Here we have to agree with Rost who states that specific listening goals can address difficulties of understanding, as they occur, and deal with specific differences in oral and written language like variable accent, different speed, background noise, pauses, false starts and hesitations [10, p. 171]. Listeners' attention should also be drawn to reduced forms, leaving off endings, blending sounds, weak forms of words, assimilation, etc. [1].

Listeners should be aware that one and the same word may be pronounced differently by different speakers. To point out all these phenomena of a spoken language and thus let students discover them under the teacher's guidance is the best way towards understanding authentic speech.

This is supported by Buck's words that «when second-language learners learn some new element of a language, at first they have to pay conscious attention and think about it; it takes time, and their use of it is slow. But as the new element becomes more familiar, they process it faster, with less thought, until eventually the processing of that element becomes completely automatic» [2, p. 7].

To reach this goal at my lessons I often use listening to a single-sentence text which contains one or some pronunciation phenomena with further tasks: either to write down this whole phrase or to fill in the gaps, for example, with a reduced form or with a missing word which sounds not the way it looks in writing. The plus of this single-sentence listening is as it is very short, students may listen to it many times, not one or two as usually till they understand it correctly.

The other advantages of short-time listening are supported by McCaughey who states that short listening periods mean short activities; short activities require little preparation; there is no need to make handouts as a teacher can write the sentence with gaps on the board; it is easy to squeeze short listening activities into the class work. Besides, short audio takes low risks: if it goes wrong little harm will be done [8, p. 9].

How much time exactly should listening last? Lewis and Hill limit the concentration of low-level students to about 20 seconds [7]. While Rost reminds us that «well-known limitations to short-term memory occur after 60 to 90 seconds of listening» [10, p. 145]. According to Scrivener, two-minutes of recorded material is enough to provide a lot of listening work [11, p. 176].

Short-time listening activities may be used at any level of learners' language knowledge. But the higher the level, the faster and more difficult the audio should be, the more complex vocabulary it should contain.

One more point to which I'd like to draw attention concerns pre-listening task, namely, making prediction. According to Graham's opinion it can rather hamper than help aural comprehension [6, p. 65].

Gianfranco Conti in his listening-research findings mentions that Graham considers that making prediction may be harmful for understanding an audio text properly: «in many instances predictions proved to be unhelpful; for example, by leading learners to imagine hearing the predicted word even if it did not occur, and then drawing erroneous conclusions about the passage as a whole; or focusing so much on trying to hear the predicted items that the overall sense of the passage was ignored. Problems also arose because learners failed to verify whether their predictions were correct or not, possibly because they had never been taught» [3].

This usually occurs with the students of lower level knowledge of the foreign language. But from my own teaching practice I can say that predictions may be very helpful.

First of all students should be provided with worksheets which help them predict the type of language they will hear. It may be pictures that relate to the topic or situation in a listening task. Of course, some time should be spent on checking these predictions.

A great number of research papers proved that «metacognitive knowledge – self-knowledge, task knowledge, planning, self-monitoring and evaluation – plays an important role in the listening process, especially at less advanced level» [3].

For example, Vandergrift & Tafaghodtari propose to improve the listening skills of lower proficiency learners using a metacognitive instruction programme for listening which consists of «a pedagogical cycle» [12, p. 472].

This means that before listening students get a written variant of the audio text where individual words or parts of the text are deleted. A teacher asks students to read the text and to try to fill in the missing words. Using the context helps students to predict the words that they might hear. A pair work and class discussion helps students observe difficulties and verify their choice. Vandergrift mentions that a subsequent listening to the text promotes selective attention (planning) and verification of hypotheses (monitoring), discussing the merits of the decisions made will promote the strategy of evaluation. He reported that learners of all proficiency levels showed greater improvement in the metacognitive strategies of planning, evaluation and problem-solving [12].

A word of caution should be said here: such type of work requires a rather long time of training before substantial results will be reached and may not be so successful with lower proficiency students.

One more significant issue, which I'd like to touch upon, is what type of listening material is better to use in the classroom – of native speakers or non-native speakers.

In his research Graddol found out that even 14 years ago 74% of 750 million international travellers were non-native English speakers travelling to non-English-speaking countries. That's why if students travel, they are more likely to communicate with L2 English speakers than native English speakers [5].

So there is no need to use at the lesson only the native English models of speech. Besides, the English language itself doesn't have a single correct variant; it has a variety of accents and dialects. So we think that teachers should increase a number of listening materials taken from non-native-speaking sources and this non-native English speech may be as authentic as native English speech.

These sources may be quite different, for example, BBC and CNN news, in which students can hear reporters from different countries of South America, South-Eastern Asia and Arabian countries; various radio commercials, advertisements, TV shops, etc. Nowadays the Internet provides with a great variety of audio sources, so there is no problem for teachers to find an appropriate material for listening either of native-speaking or non-native-speaking origin.

To sum up, we hope that the ideas on listening practice expressed in this article will be useful for English teachers when they design lessons for developing students' listening comprehension skills. English teachers should always bear in mind that listening practice will be really successful if students are constantly motivated to improve their listening skills.

References:

1. Brown, J.D., and K. Kondo-Brown. 2006. Introducing connected speech. In Perspectives on teaching connected speech to second language speakers, ed. J. D. Brown and K. Kondo-Brown, 1-16. University of Hawai'i at Manoa: National Foreign Language Research Center.
2. Buck, G. 2001. Assessing listening. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Conti, G. 2017. Eight listening-research findings every teacher should be aware of and their implications for teaching and learning. <https://gianfrancoconti.wordpress.com/www.language-gym.com>
4. Field, J. 1998. Skills and strategies: Towards a new methodology for listening. *ELT Journal* 52 (2): 110-118.
5. Graddol, D. 2006. English Next: Why global English may mean the end of "English as a Foreign Language." *ELT Journal* 61 (1): 81-83
6. Graham S., Santos D. 2015. Strategies for Second Language Listening. Palgrave Macmillan, London, 95 p.
7. Lewis, M., and J. Hill. 1985. Practical techniques for language teaching. 2nd ed. Hove: Language Teaching Publications.
8. McCaughey, K. 2015. Practical tips for increasing listening practice time. *English Teaching Forum* 53 (1): 2-13
9. Oxford, R. 2001. Integrated skills in the ESL/EFL classroom. Washington, DC: ERIC Clearinghouse on Languages and Linguistics. ERIC Digest ED 456670
10. Rost, M. 2002. Teaching and researching listening. New York; Pearson Education ESL.
11. Scrivener, J. 2005. Learning teaching: A guidebook for English language teachers. 2nd ed. Oxford: Macmillan.
12. Vandergrift, L., & Tafaghodtari, M. 2010. Teaching L2 Learners How to Listen Does Make a Difference: An Empirical Study. *Language Learning*, 470-497.
13. Vargas, J. 2015. Listening cloze meets info-gap: a hybrid activity to exploit listening materials. *English Teaching Forum* 53(1): 24-32

Отримано: 26 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: sevschool@yandex.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-139-143

Natalia Samoilenko. Language assessment: impact on teaching and learning cycle. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 139–143.

UDC 378.14.017

Natalia Samoilenko,
Sevastopol State University, Sevastopol

LANGUAGE ASSESSMENT: IMPACT ON TEACHING AND LEARNING CYCLE

The article reveals factors that have influenced the foreign language assessment. The types of assessments with using ICT, the Language Portfolio are analyzed. The author describes the students' language portfolio examples. It is proved the efficiency of its implementation in higher pedagogical educational institutions teaching practice.

Key words: assessment, assessment mode and tools, digital story, Language Portfolio (LP), language learning achievement, higher pedagogical educational institution.

Самойленко Наталія Борисівна,
Севастопольський державний університет, м. Севастополь

ОЦІНЮВАННЯ ВОЛОДІННЯ МОВОЮ: ВПЛИВ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ І ВИКЛАДАННЯ

У статті розкрито чинники, що впливають на процес оцінювання навиків та умінь володіння іноземними мовами. Проаналізовано види оцінювання з використанням ІКТ. Представлено досвід проведення оцінювання навиків письмової і усної мови студентів із застосуванням мовного портфоліо, цифрового оповідання (розповіді) в практиці навчання іноземним мовам. Описані приклади студентських мовних портфоліо; доведено доцільність його використання у навчальному процесі у вищих педагогічних навчальних закладах.

Ключові слова: оцінювання, метод оцінювання і інструменти, цифрова розповідь, мовне портфоліо, досягнення у навчанні мови, вищий педагогічний навчальний заклад.

Самойленко Наталія Борисівна,
Севастопольський державний університет, г. Севастополь

ОЦЕНИВАНИЕ ВЛАДЕНИЯ ЯЗЫКОМ: ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕСС ПРЕПОДАВАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ

В статье исследованы факторы, влияющие на процесс оценивания навыков и умений владения иностранными языками. Проанализированы виды оценивания с использованием ИКТ. Представлен опыт проведения оценивания навыков письменной и устной речи студентов с применением языкового портфолио, цифрового повествования (рассказа) в практике обучения иностранным языкам. Описаны примеры студенческих языковых портфолио; доказана целесообразность его использования в учебном процессе в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: оценивание, метод оценивания и инструменты, цифровой рассказ, языковое портфолио, достижения в обучении языку, высшее педагогическое учебное заведение.

Introduction. The last researches are devoted to a practice-based exploration of technology in assessing English language teaching (ELT) and changes that have taken place in the area of assessment. The scientists hold the view that for making language learners better communicators and ‘users’ of the language it is necessary to develop the ability to communicate and do things with language [5, p. 147].

In our view we need global and specific students’ skills to focus on assessing [6]. We agree that assessment provides opportunities for learning, motivation, self- reflection [5, p. 39].

We need to consider the influence of the importance of autonomous learning, based around tasks and real situations, the self-reflection and peer reflection role, the issue of motivation for effectively assessing in the 21st Century language class.

The Partnership for 21st Century Skills was established by the National Education Association (NEA) in 2002 and the “Framework for 21st Century Learning” was developed. Among 18 skills as essential themes for learning in the 21st century “Four Cs” (Critical Thinking, Communication, Collaboration, Creativity) and Innovation were highlighted [4].

In 2017 a comprehensive descriptive scheme of language proficiency and a set of common reference levels (A1-C2) defined in illustrative descriptor scales, plus options for curriculum design promoting plurilingual and intercultural education was presented by the Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (CEFR). It was highlighted the aims of language learning [3].

The development of language competences is essential for social inclusion, mutual understanding and professional development. The CEFR has contributed to the implementation of the Council of Europe’s language education principles, including the promotion of reflective learning and learner autonomy [4].

Problem statement. At present our graduates lack employability skills such as problem-solving, decision-making and teamwork. The revision of education system is necessary in order to prepare graduates for the 21st century. Some teachers prefer the traditional way of teaching instead of exploring new ways of teaching for creating a learner-centered and interactive environment [1]. In our ESL classes the students don’t remain passive and often express their opinions. We “foster an effective environment with proper methods on how students can be more independent in the class so they can be more motivated and engaged in their learning” [2, p. 3].

Nowdays there are changes in the formative assessment. While our educational process we not only assess students at different stages and provide feedback, but help them into their future learning. It is obvious that assessment is part of the learning process, because the students can improve their results. But they need to take the information from assessments.

Despite the teacher's mark is more for the students, the teachers spend additional time and energy on formative assessments, and we mention some benefits of formative assessments. We agree that well designed formative assessments with useful, and well thought feedback, will greatly help both students and understanding of their progress. From our own experience we believe teachers in the EL classroom have the impact. One of them is the washback (backwash) [5, p. 157].

The washback (backwash) effect is the impact that an assessment have on the teaching and learning. The scholars point out the role of good assessments for real learning opportunities if the assessments the students are given are defined, not focus only on accuracy and are not time limited, reflect good practices in language learning. Such assessments have a positive washback not only from the teaching perspective but the learning perspective [5].

One of the most popular now form of evaluation is peer evaluation/self evaluation. In comparison with the previous process organizing classroom assessments, offered by Davison and Leung (2009): planning assessments; collecting information on student learning through the assessment; making judgements about performance and providing appropriate feedback, today students' self-evaluating and building up a picture of their own learning have become more important [5].

We believe the key goals of assessment are to make students better, independent, more motivated learners, to be aware of their own shortfalls and strengths in learning. Reflection, peer evaluation, self-evaluation and self-assessment help teachers and students.

In our practice we use European Language Portfolio (ELP) and the e-portfolio like a digital version of a portfolio. It makes a real contribution because it includes video, audio recordings, chat room discussions, forum and other electronic artifacts [8].

Research questions. European Language Portfolio (ELP) is an approach that presents learners with a situation that requires them to evaluate their skills in which the major goal is for learners to produce outputs. In the context of English language learning, the students find learning via ELP is more authentic and meaningful that helps them to be more engaged in learning the language and evaluating their language skills. This method can help students to develop their higher order thinking skills [8].

Methodology. The aim of the study is to clarify the implementation of ELP in English language learning process has positive response on students' English language skills. 25 undergraduate students of 22-25 years old from the Sevastopol State University for 2015-2017 years were involved in this study. We conducted a research for presenting the results of our students' self-assessment in the ELP in English language class. The group of the students in a higher educational institution improved their abilities in different skills in their autonomous learning.

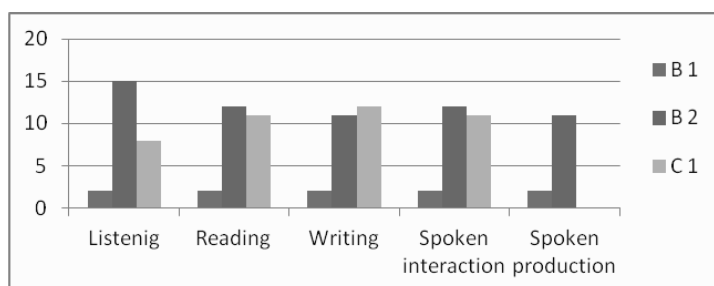
Findings. The learners of 22-25 years record their language learning and cultural experiences at educational institutions and or outside educational institutions. The personal document of a learner that has three parts [7]:

- *a language passport* – for summarizing students' linguistic and cultural identity, language qualifications, experience of different languages and contacts with different cultures using;
- *a language biography* – for setting learning targets, reflecting on experiences in language learning and on intercultural communication and student's progress assessing;
- *a dossier* – for keeping samples of students' work in the language(s) they have learnt or are learning.

Common European Framework of Reference for Languages defines six levels of communicative proficiency, which are summarized for the five skills of listening, reading, spoken interaction, spoken production and writing. The students were required to evaluate their skills. The instrument was an evaluation rubric adapted from an existing set of criteria developed by the Common European Framework of Reference for Languages [4].

In the language passport the students summarize their linguistic and cultural experience [5, 7].

The 'Self-evaluate your language skills' scheme (diagr. 1) helps the students to assess their level of proficiency in the languages they know according to six reference levels defined within the (CEFR). The scale of reference is used in certification by national language education system, by employers [8].

Diagram 1. 'Self-evaluation language skills' results

Students present the lists of their Certificates and diplomas: Secondary Education Certificate, External Independent Testing (Ukrainian Center for Educational Quality Assessment); Bachelor Degree in English Language and Foreign Literature; Cambridge English Level 2 Certificate in ESOL International (Advanced); TKT Modules 1, 2, 3 (Cambridge English Language Assessment Part of the University of Cambridge).

Summarised their linguistic and intercultural experience we can mention they use languages for studying or training, living or travelling abroad, mediating between languages.

The language biography helps the students to set learning targets, to record and reflect on language learning and on intercultural experiences and regularly assess progress. The templates of the Language Biography focus on goal setting.

It helps them in their current language learning situation, whether in formal classes or workshops or during travel abroad for business, academic credit, or pleasure [7]. Its secondary purpose is to help them become a lifelong learner so that they can learn new languages and become culturally competent in new cultural environments wherever they find them after their formal language learning ends.

Here are some examples from students' reflections on which activities work best for the students as a language learner:

1) *Listening*: language lab assignments / CD ROM to accompany textbooks, listening to songs and obtain copies of the words, watching foreign films / foreign TV shows, international broadcasts.

2) *Reading*: Internet assignments and follow-up class discussions, research for reports and presentations, group projects with reading required for all participants, write down words and idioms that I want to learn, summarize the content of important text, seek out reading materials related to my professional and personal interests.

3) *Writing*: individual research projects and reports, pre-writing activities, peer editing before final draft, teacher feedback with option of writing second draft, researching books and articles, including those found online, and taking notes in order to plan a writing assignment, making an outline and preparing key vocabulary before writing, composing lists of mistakes and correcting them, entering and participating in internet chatrooms, taking articles from magazines or internet sites and grouping words by themes for topics, selecting, memorizing and using vocabulary for assigned topics and for topics in professional and personal areas of interest, identifying opportunities to e-mail native speakers in professional and personal areas of interest.

4) *Spoken production*: listening to and redoing presentations that are recorded earlier, planning for questions and answers from the audience, speaking and recording words and sentences and comparing them with the original audio files that are listened to, memorizing short texts and presenting them to a friend who helps with cues, prompts, and pronunciations, composing lists of mistakes and correcting them, feedback through the teacher and through peers, using special software for personal goals in language learning..

Spoken Interaction / person to person: seeking answers to questions about how to use new vocabulary and grammar, going beyond the minimum to learn about cultural or professional areas that will help me interact with native speakers later on, engaging in activities to improve pronunciation in order to communicate more easily with native speakers, memorizing phrases that I know I will need to use with others, grouping words and phrases for common topics: sports, politics, music, testing new vocabulary, practice speaking with native speakers and language experts.

We discovered the students' goal settings by the results of their common self-assessments. We present the frequently mentioned students' goals settings

1) *Listening goal settings*: understand standard spoken language in everyday situations (in a noisy setting where several people are talking, public announcements in a train station, at a sporting event).

2) *Reading goal settings*: understand and interpret virtually literary or non-literary written text (abstract, structurally complex, highly colloquial).

3) *Spoken Interaction / Person to Person goal settings*: participate in conversations without stopping to search for the necessary words or expressions, making allusions and at times incorporating humor, converse with any native speaker on specialized, abstract or complex topics outside my areas of expertise.

4) *Spoken Production goal settings*: make an announcement with ease, using stress and intonation to convey finer shades of meaning appropriate to the context; reformulate ideas with great flexibility to emphasize or clarify a point of view.

5) *Writing goal settings*: express clearly, tailoring writing to the intended audience; elaborate case effectively and accurately in complex formal letters (addressing or making complaints, responding to situations requiring tact and delicacy).

In the language dossier the students of the Master Course syllabus "Philology" – "Foreign languages and intercultural communication", "English language and the foreign literature" demonstrated their skills (the samples of their works in the language(s) they have learnt or are learning).

6) *Reading/ Books*: "Fahrenheit 451" by Ray Bradbury, "Catalina" by Somerset Maugham, "And there were none" by Agatha Christie, "Never let me go" by Kazuo Ishiguro, "The Chinese study" by T. Campbell, "How to Raise a Healthy Child in Spite of Your Doctor" by Robert S. Mendelsohn, "Jonathan Livingston Seagull" by R. Bach.

7) *Writing*: a summary of research papers, abstracts, Master thesis abstracts, articles in academic journals, conference abstracts; CV, bio data, personal profile, grant proposal, glossary for research paper.

8) *Spoken production*: presentation prepared in advance; digital story.

9) *Listening*: Songs: Post Malone –"Rockstar", Kokab –"Got U", James Blunt-"Goodbye my lover", Passanger –"Let her go", Ellie Goulding – "Burn", Glenn Morrison feat. Islov –"Goodbye", Imagine Dragons –"Believer".

10) *Video, audio files*: digital story "Mind game", presentations: "Does human behavior change?", "My teaching practice experience at University".

Cultural awareness is also a crucial 21st century skill. Being aware of other cultures and how they influence what people say, do or write is a key factor of critical literacy. The students assign a score for their dominant culture and one target culture.

The European Language Portfolio is for learners, teachers, teacher trainers, decision makers and employers. There are some benefits. The learner monitors and evaluates his/her own learning; encourages lifelong learning of languages. The teacher shares responsibility for the learning process, promotes autonomous learning; provides and observes practical evidence of second/foreign language communicative proficiency and intercultural experience [8].

Hence our focus in this research is on the use of ICT to provide formative assessments. Now days technology has an impact on language assessment and provides new ways of assessing: video the students interacting in groups or working on a monologue or story; get students to record podcasts and audio files, to develop their written work in blogs and wikis [8, p. 162]. There is an abundance of tools that can be used in assessment. From our experience we suggest for analyzing ELT assessment mode and tools (table 1).

Table 1

ELT Assessment mode and tools

Tools	How to use
<i>Writing</i>	
Blogger www.blogger.com	Students keep diaries, write stories, reflect on classes, develop communities. Teachers and peers leave comments. www.teachertrainingvideos.com/newBlogger/index.html
Tricider https://tricider.com/en/t/	Quick and simple discussion board, adding ideas, pictures, video and links around a given theme, commenting on the peers' ideas; For brainstorming, debates, essay preparation and drafting. www.teachertrainingvideos.com/tricider/index.html
Wallwisher http://wallwisher.com/	Provides a sort of collaborative electronic board for brainstorming, preparing essays and projects, and sharing ideas. www.teachertrainingvideos.com/wall/index.html
<i>Reading content</i>	
Breakingnewenglish www.breakingnewsenglish.com/	Useful website of reading and listening content, related to recent news events. Includes lesson plans around the content; for assessments.
Listenaminute http://listenaminute.com/	Source of reading and listening content adapted for assessments.
<i>Listening material</i>	
ELLLO English http://ello.org/	Collection of monologues and dialogues from a whole variety of speakers which can be used for assessment purposes.
<i>Audio/speaking</i>	
Vocaroo http://vocaroo.com/	Audio tool for recordings and sharing via email, embedded in a blog, wiki or virtual learning environment or downloaded. www.teachertrainingvideos.com/vocarool/index.html
VoiceThread http://voicethread.com/	Excellent tool used collaboratively; adding written or audio comments concerning an image, video or document. www.teachertrainingvideos.com/voicethread/index.html
MailVu http://mailvu.com/	Simple audio tool simple webcam recordings in pairs or groups; for pair work assessments. www.teachertrainingvideos.com/mailVu/index.html
Voxopop www.voxopop.com/	Audio tool works like a discussion board but with recordings for setting up questions, oral answers, replies and comments. Useful for oral work, discussions, brainstorming, opinions. www.teachertrainingvideos.com/voxopop/index.html
<i>Virtual learning environments</i>	
Moodle https://moodle.org/	Online virtual learning environment used for writing and feedback with chat rooms, forums for assessment aims; creating online quizzes and tests to evaluate students' progress.
Edmodo www.edmodo.com/	Free online virtual learning environment for sharing, discussions and brainstorming, uploading of assignments and drafts, feedback. www.teachertrainingvideos.com/edmodol/index.html
<i>Quizmaking</i>	
Pro-Profes www.propofes.com/quiz-school/	Free online quiz maker for formative and periodic assessments.

We provide a series of mini case studies. For example, the teacher is focusing on writing. The objective is to make the students more fluent in their writing and to get them to focus on the process of writing, as well as the end product [1]. Various activities are set up in the class to support this, including the students using digital story after their ELT classes.

One of the interactive forms is traditional oral narration, which is presented in digital form. It is Digital Storytelling (DS) [2]. The are some benefits: for students of different learning styles; a small-form media product with online visual, imaginary, musical and verbal digital tools.

Conclusion. In conclusion we can say that assessment has changed because the skills and content of any modern language course, the nature of assessment, the impact of technology have changed. With the help of technology we can assess the students' ability for participating in a pair work oral activity; planning and organizing the article for a specific genre. As part of the assessment, the students are asked to do their own digital stories.

We used LP for supporting our students' thinking about their language learning; helping them to understand the central aim of language learning; teaching them how to assess themselves; increasing the learners' motivation; using European standards of proficiency (the CECR levels).

The findings showed that the revision of education system is necessary in order to prepare graduates for the 21st century. In our view we need global and specific students' skills to focus on learning process. We agree that all modern changes provide opportunities for learning, motivation, self- reflection and developing students' employability skills.

References:

1. Самойленко Н.Б. Developing Academic writing in intercultural university settings: key features, efficiency and challenges / Н.Б. Самойленко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, О. Ю. Костюк, Л. М. Коцюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. – Вип. 60. – 330 с. – С. 7 – 10.
2. Barseghian T. What's The Value of Digital Storytelling / T. Barseghian // Mind Shift. 2011. [Electronic Resource] – Mode of access: <http://ww2.kqed.org/mindshift/2011/01/21/whats-the-value-of-digital-storytelling> (accessed 22 February 2018).
3. CEFR Companion volume with New Descriptors [Electronic Resource] – Mode of access: <https://www.coe.int> (accessed 22 February 2018).
4. Connecting the 4 Cs of 21st Century Education (With a 5th C!) [Electronic Resource] – Mode of access: <https://www.Powerschool.com/resources/blog/connecting-4-cs-21st-century-education-5th-c/> (accessed 19 February 2018).
5. Innovations in learning technologies for English language teaching/ Gary Motteram// British Council 2013, Brand and Design/ C60710 Spring Gardens London SW1A 2BN, UK.– 201 p. (www.britishcouncil.org)
6. Jenkins J. Global Englishes. A resource book for students/ J. Jenkins – Abingdon, GB: Routledge, 3rd edition, 2015. – 288 p.
7. The University of Southampton – Mode of access: <https://www.southampton.ac.uk/ml/about/staff/wmlb.page>. (accessed 18 February 2018).
8. Understanding languages : learning and teaching – Mode of access: <https://www.futurelearn.com/courses/understanding-language/0/steps/21196>. (accessed 27 February 2018).

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: nina-s77@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-144-146

Свистун Н. О. Складносурядні речення у синтаксисі польської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 144–146.

УДК 811.161.2

Свистун Ніна Олександрівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ У СИНТАКСИСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються складносурядні речення як різновид складних речень у синтаксичній науці польської мови, описуються основні риси такого типу речень у польській мові. З урахуванням сучасного стану польської лінгвістики проаналізовано класифікацію складносурядних речень у синтаксичній науці польської мови.

Ключові слова: складне речення, складносурядне речення, засіб зв'язку, сполучник, класифікація складносурядних речень.

Свистун Ніна Олександрівна,
Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г. Тернополь

СЛОЖНОСОЧИНЕННЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ В СИНТАКСИСЕ ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются сложносочиненные предложения как тип сложных предложений. С учетом современного состояния польской лингвистики проанализирована классификация сложносочиненных предложений в синтаксической науке польского языка.

Ключевые слова: сложное предложение, сложносочиненное предложение, средство связи, союз, классификация сложносочиненных предложений.

Nina Svystun,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil

THE COMPLICATED SENTENCES IN THE SYNTACTIC SCIENCE IN POLISH LANGUAGE

The article deals with complicated sentences as a kind of complex sentences in the syntactic science in Polish language, describes the main features of this type of sentences in Polish language. The classification of complicated sentences in the syntactic science of the Polish language has been analyzed, taking into account the current state of Polish linguistics.

Various problematic issues of the research of sentence structures have long been among the research interests of scholars. In contemporary linguistics, the problem of complicated sentence studying is relevant to the actual ones, as scientists are approaching the question of isolation and classification of these structures in different ways.

In determining the nature of complicated sentences, the autonomous status of predicative parts of these structures and the presence of a formally expressed syntactic connection between them are important. In the classification of complicated sentences in the Polish language, scientists take into account, first and foremost, the content relationship between the predicative parts and, to a lesser extent, the nature of the conjunctions. Some other differences in the interpretation of the complex sentence in the Polish and Ukrainian languages are revealed: sentences that in the Ukrainian language belong to simple complicated with homogeneous sentences, in the Polish language are considered complicated, complex complicated in the Polish language are also sentences, parts of which are combined without connectives and which in the Ukrainian language would be determined as unbound.

However, we should note that many syntactic phenomena and concepts remain insufficiently studied today and need clarity and new scientific research.

Key words: complex sentence, complicated sentence, means of communication, conjunction, classification of complicated sentences.

Різні проблемні питання дослідження реченневих структур здавна перебували у колі дослідницьких зацікавлень науковців. У сучасному мовознавстві до актуальних належить проблема дослідження складносурядного речення, оскільки до питання про виокремлення і класифікацію цих конструкцій вчені підходять по-різному.

При з'ясуванні природи складносурядних речень важливе значення мають автономний статус предикативних частин цих структур і наявність формально вираженого синтаксичного зв'язку між ними.

Актуальність нашої розвідки пов'язана з необхідністю розгляду складносурядного речення як різновиду складних речень та окреслення основних підходів до трактування складносурядних речень у польському синтаксисі.

Мета пропонованої праці – сформулювати та охарактеризувати основні підходи до аналізу складносурядних речень у лінгвістиці, проаналізувати семантико-синтаксичну структуру складносурядних речень у польській мові.

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: окреслити специфіку і описати класифікацію складносурядних речень у сучасній польській мові; подати семантику, граматичні особливості та засоби зв'язку основних видів складносурядних речень у польській мові.

У сучасній польській літературній мові термін «синтаксис» («składnia"/складня) трактується як розділ граматики, котрий займається вивченням речення, одиниць, більших за речення, а також дослідженням способів поєднання простих речень у складні. Складається синтаксична наука з трьох основних розділів, в яких розглядаються окремо:

- зв'язки у реченнях;
- прості речення;
- складні речення [4, с. 68].

Об'єктом наших зацікавлень є третій розділ, оскільки у ньому в центрі уваги перебуває складне речення, в тому числі і складносурядне.

Як відомо, складносурядним називається таке складне речення, частини якого синтаксично рівноправні і поєднані між собою сполучниками сурядності. Рівноправність предикативних частин є однією з найхарактерніших ознак складносурядного речення, яка виявляється в тому, що кожна з предикативних одиниць виступає як відносно самостійна, зберігає значення окремого твердження і відносну синтаксичну незалежність, хоча така семантична самостійність і синтаксична незалежність є відносними (адже більш-менш вільно будується тільки перша предикативна частина, лексичний склад і побудова другої й наступної зумовлені включенням їх в єдине ціле з першою частиною). Другою характерною ознакою складносурядних речень є те, що їх компоненти – предикативні одиниці – поєднуються між собою сполучниками сурядності, які завжди перебувають між предикативними одиницями, не належачи жодній з них, а тільки всьому складносурядному реченню загалом.

У синтаксисі сучасної польської мови складносурядне речення тлумачиться дещо по-іншому, ніж в сучасній українській мові, особливо в питаннях класифікації. Так, досить поширеними у польській лінгвістиці є дві класифікації складносурядних речень, а відомими вченими, які займалися дослідженням проблем складносурядних речень, є такі, як Я. Струтинські, Є. Яворські, Х. Ченковска, А. Хейнз та ін. Вони присвятили дослідженню складносурядних речень і синтаксису загалом чимало статей, наукових розвідок, монографічних досліджень.

Складносурядне речення – це речення, що складається із простих незалежних частин:

Janek wracał ze szkoły, zjadał obiad, przez godzinę odpoczywał, a następnie zabierał się do odrabiania lekcji.

Виділяють декілька ознак, на основі яких прості речення поєднуються в складносурядне:

- Спільний підмет.
- Дії відбуваються в тому самому місці або в той самий час [5, с. 68].

Між частинами складносурядного речення існують певні змістові відношення, які є підставою поєднання їх у складне. Залежно від виду цих змістових відношень складносурядні речення у польській мові поділяються на:

- Єднальні (*łączne*);
- Близькозначні (*bliskoznaczne*);
- Виникаючі або результативні, висновкові (*wynikowe*);
- Роз'єднувальні (*rozłączne*);
- Виключаючі (*wyłączające*);
- Протиставні (*przeciwstawne*).

1. Єднальні (*łączne*) речення

Складносурядним єднальним називаються такі речення, для яких характерна одночасність дій, виражених через складові частини. Головним у предикативній частині речень у польській мові є присудок, без котрого не може існувати речення. Часто присудок замінює дієслівна зв'язка. Основним засобом зв'язку в цих реченнях виступають сполучники і, а (в значенні і), рідше частини поєднуються безсполучниковим зв'язком.

Olek spacerował po mieście i oglądał on wystawy sklepów.

2. Близькозначні (*bliskoznaczne*) речення

У реченнях цього типу частини характеризуються тим самим чи наближеним змістом і мають на меті наголосити на важливості зазначеного повідомлення чи додати якусь нову інформацію. Тому в межах цих речень розрізняють такі різновиди:

- а) пояснювальні;
- б) акцентувальні;
- в) доповнювальні [5, с. 69].

Пояснювальні найчастіше трапляються у науково-популярній літературі, мета якої подати інформацію у доступній формі. Доповнювальні додають щось нове до попередньої частини чи деталізують те, що було подано узагальнено. Акцентувальні реалізують «життєві накази і моральні норми». Подаємо приклад останнього з представлених різновидів:

Uśmiechnij się, nie bądź taki ponury i spójrz wesołej na życie.

До польських сурядних належать і ті, які в українській мові трактуються як прості ускладнені.

• Виникаючі, або результативні, висновкові (*wynikowe*) речення

У такого типу реченнях перша частина починає розкривати зміст, а друга є її своєрідним послідовним завершенням. Приєднується вона найчастіше сполучниками: dlatego, toteż, więc, zatem. Наприклад:

Michał Korbut-Wiśniowiecki był synem sławnego wodza, dlatego wybrano go na króla.

• Роз'єднувальні (*rozłączne*) речення

Ці речення подібні за змістом до розділових. Вони передають значення взаємо виключення, несумісності. У них йдеться про дії, які особа не може виконати одночасно, тому мусить вибирати одну з них. Найчастіше у таких реченнях виступають сполучники lub; albo...albo; bądź...bądź. Наприклад:

Albo będziesz pracować, albo nie chcesz słyszeć o tobie nigdy.

• Виключаючі (*wyłączające*) речення

У зазначених реченнях йдеться не стільки про вибір ситуації, скільки про результат дії, який видається як неістотний, неможливий або неправильний.

Прості речення у складносурядних виключаючих можуть поєднуватися за допомогою сполучників nie, ni, ani. Наприклад:

Pogoda była nijaka: ani padał deszcz, ani paliło słońce.

• Протиставні (*przeciwstawne*) речення

У цих реченнях виражаються протиставлення. Протиставлятися можуть особи, дії, обставини, природні явища тощо. Наприклад:

Ty się śmiesz, a Oldze jest bardzo przykro.

Частини в таких реченнях поєднуються за допомогою сполучників a, ale, natomiast, przeciwnie, lecz, tylko [2, с. 50], рідше без них. Наприклад:

Wszyscy spali, lecz Olek przygotowywał się do egzaminu.

Цікаво подана класифікація складносурядних речень у «Gramatyce na bardzo dobrze»: сполучники показано у табличках, зазначено схеми до кожного типу речень. Автори цієї граматики виділяють 4 типи складносурядних речень:

- Єднальні (*łączne*);
- Протиставні (*przeciwstawne*).
- Роз'єднувальні (*rozłączne*);
- Виникаючі або результативні, висновкові (*wynikowe*) [1, с. 116].

I. Єднальні (*łączne*).

Частини складносурядного речення вільно поєднуються між собою.

Marek jest zdolny i uczy się on pilnie.

II. Протиставні (*przeciwstawne*).

Частини складного речення протиставляються одна одній.

Biegacze byli zmęczeni, ale nie chcieli odpoczywać.

III. Роз'єднувальні (*rozłączne*).

Складові частини за змістом виключають одна одну.

Jutro pojedą na wycieczkę, albo zostaną w domu.

IV. Виникаючі (*wynikowe*).

Зміст другої частини цих речень впливає зі змісту першої.

Agnieszka jest pracowita, więc w szkole uzyskuje dobre oceny.

Деякі лінгвісти, у тому числі Р. Яворські, вважають, що складносурядне речення складається із сурядних частин [2, с. 58].

Сурядний зв'язок полягає в тому, що частини складносурядного речення є синтаксично рівноправними, незалежними одна від одної. Наприклад:

Kasia pracuje, a ty się bawisz.

Wyjadę nad morze albo zostaną w Warszawie.

Прості речення у складносурядному, за Р. Яворським, можуть поєднуватися сполучниками або без них. Такими є речення, частини яких поєднані за допомогою інтонації.

Tu rżą konie, ryczą chude krowy.

Wieje, sypie, moknie trawa; zasypie wszystko, zawieje...

Прикладами речень, частини яких поєднуються за допомогою сполучників, є такі:

W południe było ciepło, ale wieczorem chwycił przymrozek.

W szkole dużo uczyliście, a w uniwersytecie będziecie uczyć jeszcze więcej.

У зв'язку з цим у польському синтаксисі розрізняють складносурядні речення сполучникові і безсполучникові [2; 3].

Отже, у ході класифікації складносурядних речень у польській мові вченими враховуються насамперед змістові відношення між предикативними частинами і меншою мірою характер сполучників.

Крім того, виявлено деякі інші відмінності у тлумаченні складносурядного речення в польській та українській мовах.

I. Так, речення, які в українській мові належать до простих ускладнених з однорідними присудками, у польській мові вважаються складними, складносурядними. Наприклад:

Andrzej pracuje i uczy się w uniwersytecie.

II. Складними складносурядними у польській мові є також речення, частини яких поєднані без сполучників і які в українській мові визначалися б як безсполучникові. Наприклад:

Kraków leży na południu Polski nad Wisłą, kiedyś on był otoczony murami.

Однак зауважимо, що багато синтаксичних понять, явищ і сьогодні залишаються ще недостатньо вивченими, потребують чіткості, однотипності трактувань, нових наукових досліджень, а сучасний етап у розвитку синтаксичної науки позначений утвердженням комплексного і диференційованого підходу до аналізу речень з урахуванням формального, семантичного й комунікативного рівнів мови.

Література:

1. Gramatyka na bardzo dobry. – Warszawa, 1992. – 256 s.
2. Jaworski R. Język polski. Gramatyka. – Warszawa, 1996. – 165 s.
3. Język polski. Poprawność – piękno-ochronna. – Bydgoszcz: BTN, 1969. – 216 s.
4. Problemy składni polskiej: studia, dyskusje, polemiki... // wybrał, ułożył i wstępem opatrzył Andrzej Maria Lewicki. – Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1971. – 237 s.
5. Strutyński Janusz. Język polski. Gramatyka. – Kraków – Warszawa: Spółka Wydawniczo-Księgarska, 1993. – 191 s.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: l_gladkoskok@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-147-150

Halyna Semen, Lesia Hladkoskok. The role of the course “Foreign languages in educational environment” in philology majors background. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 147–150.

UDC 378.2.016: 811

**Halyna Semen,
Lesia Hladkoskok,**
Chernivtsi National University named after Yuriy Fed'kovich, Chernivtsi

THE ROLE OF THE COURSE “FOREIGN LANGUAGES IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT” IN PHILOLOGY MAJORS BACKGROUND

The article deals with the role of the course “Foreign languages in educational environment” in the background of would-be philologists. The issues under investigation should be: the role of foreign languages in our life, English as a world global language, the meaning of the term “educational environment”, the usage of IT, the problem of manuals, early teaching of a foreign language. According to curriculum Philology Masters in their tenth semester are to take the course, the number of hours being 30 lectures, 4 – work – shops and 56 – individual work for day – time students and 6 hours of class – room activity, 84 hours of individual work for correspondent students. The subject has 3 credits and is optional. Types of feedback control are two module test – papers and a final credit – test in the end of the semester. The article dwells on the definition and explanation of the key terms, such as foreign languages, educational environment and its 4 components worked out in scientific literature. It also includes one of the possible variants of the final test for Masters of Philology. In future the investigation will focus on policultural environment, life – long foreign language learning, using of IT. The article includes a sample of a final test of the course.

Key words: foreign languages, English, educational environment, curriculum, final test.

**Семен Галина Ярославівна,
Гладкоскок Леся Григорівна,**
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ЗНАЧЕННЯ КУРСУ “ІНОЗЕМНІ МОВИ У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ” ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У статті розглядається значення курсу “Іноземні мови у освітньому середовищі” для підготовки майбутніх філологів. Пропонується коло питань, які слід розглянути: роль іноземних мов у житті людини, значення англійської мови як глобальної, зміст поняття “освітнє середовище”, використання ІТ, проблема підручника, раннє оволодіння іноземною мовою. У статті наводиться зразок підсумкової контрольної роботи для магістрів-філологів.

Ключові слова: іноземні мови, англійська мова, освітнє середовище, робоча програма, підсумковий тест.

**Семен Галина Ярославівна,
Гладкоскок Леся Григорівна,**
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы

ЗНАЧЕНИЕ КУРСА “ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ” В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ФИЛОЛОГОВ

В статье рассматривается значение курса “Иностранные языки в образовательной среде” в подготовке будущих филологов. Курс включает следующие вопросы: роль иностранных языков в жизни человека, значение английского языка как глобального, содержание понятия “образовательная среда”, использование ИТ, проблема учебника, раннее овладение иностранным языком. В статье подается образец итоговой контрольной работы для магистров-филологов.

Ключевые слова: иностранные языки, английский язык, образовательная среда, рабочая программа, итоговый тест.

The problem under discussion and the review of literature on the subject. According to the curriculum Ukrainian language and literature masters of Philology College being the fifth year students in their tenth semester are to take the course entitled “Foreign languages in educational environment”. This subject is optional and has 3 credits. Its chief goal is to get students acquainted with the state of the arts in methodology of teaching and learning foreign languages in educational environment. It also aims at showing the role and, what is most needed, practical application of the knowledge of these languages in modern world as a whole and education in particular, investigating the role of English as a global language of international communication, its importance in obtaining scientific information in the sphere they are majoring in. One of the targets of suggesting this course to the students is to form communicative competence of the students in the spheres of professional and situational communication in written and oral forms. The general aim is practical mastering of the language that enables the masters – would – be philologists – to communicate in the realm of the themes the curriculum presupposes. The task of learning this discipline is acquiring skills in communication.

The aim of the given article is to elucidate the role of the course “Foreign languages in educational environment” for the would-be philologists. The tasks of the article are to define the key terms that are necessary for the revealing of the theme under discussion, first and foremost “educational environment”, to analyze the structure of the given course, its main issues, the allocation of the material between class-room and individual activities, to suggest a sample of a final test.

The complex of modern methodology methods is used in the article whereas the systematic approach helps reveal a number of issues in their logical sequence and a descriptive method assists in making a general overview of the course which is divided into two modules focusing on two main themes each: 1) The role of foreign languages in our life. 2) Foreign languages and educational envi-

ronment, classroom activity being 34 hours and 56 hours of individual work which are allocated for day-time department students; 6 hours of class-room activity and 84 hours of individual work for corresponding students respectively. Types of control are two module test-papers, whereas the course final results are summed up at the credit-test. Having got this amount of hours the main issue arises – what should the content of this course be and how should the material be presented in order to try and reach the main goal.

Two key word combinations in the title of the discipline are foreign languages and educational environment. Thus, some explanations should be provided aiming at clearly defining the main terminology to be further used in the course.

Educational environment has become the center of attention for many scientists [1; 2; 9]. It is a specially created system of means and methods in educational process development which meets the goals of teaching aiming at personality formation by means of professor – student efficient interaction. Professional background of foreign language teacher is considered to have four components: 1) subject component – participants of the educational process, i.e. student and professor, 2) social component, i.e. student's peers, university staff, parents, native speakers, 3) space and object component, i.e. lecture-rooms and other facilities where students master the contents of learning through textbooks, manuals, additional sources, audio, video and computer technologies (IT), 4) technological component, i.e. devices and technologies of professional background [2, c. 16].

Foreign languages are those languages that people perceive as other than their native language or mother tongue. Simple as it may seem this understanding in policultural world we are living in needs some additional explanation.

The students have to revise their previous courses they had listened to and probably successfully passed, but have not paid special attention to for mostly after their examinations in foreign language of junior years of study few senior students took up some foreign language course at the Linguistic Center that provides would – be specialists with the preparation for further levels (B1, B1). It happens due to the overloaded working day of the students, block – teaching practice at school (both passive and active), other activities they may be thoroughly engaged in, transference to the corresponding department in connection with some immediate job prospects. Even though some students do their best to successfully pass their entrance master's degree test in their foreign language, even in this case they have some unwelcome break in learning the foreign language. Thus, in some concise form some sort of revision should be made.

It is necessary to mention that scientists have long ago predicted the peculiar role of English as a global tongue: I. Smith (1976) argued that an international language becomes “de-nationalized”, his work on the subject is called “English as an international auxiliary language”. Determining the cultural basis of EIL (English as an international language) is one of the most complex problems in teaching according to Sandra Lee McKay [10, c. 10].

Masters should learn English on the basis of both the English-speaking world and presentation of their country through this foreign language. They should try and find ways to immerse, communicate and master the language with the aim of bringing up their would-be high school students in the spirit of mutual understanding, desire to enrich and share common values, moral norms, the best that can be found in the English-speaking world. At the same time they should participate in getting the world acquainted with the bounty of their own native land.

Students should be also informed about the main documents concerning foreign language teaching/learning. According to “The National curriculum in England” the purpose of study is to “foster pupils’ curiosity and deepen their understanding of the world”. Learning foreign languages for the British people is a liberation from insularity, the ability to express ideas, communicate for practical purposes, read great literature in the original [4, c. 5].

Among the aims of teaching English in Canada one can find the necessity to make a successful transition to the chosen post-secondary destination (work, apprenticeship, college, university) and functioning effectively in a society increasingly committed to the use of informational technology [5, c. 4]. In UK framework of professional standards of teaching the role of learning environment is specially emphasized, the necessity to extend learning through out-of-school contexts where possible making links between in-school learning and learning in out-of-school contexts. There is also the portfolio for teachers of English which is a continuing professional development resource [5, c. 11].

The material suggested to masters should be informative. On the 26 of October the European Day of Languages is celebrated. Materials of the European center of teaching modern languages (Austria) provide information about the languages in the world, the total number of which being between 6,000 and 7,000 spoken by 6 billion people divided into 189 independent states. Though our active vocabulary can reach some 50,000 words, our passive vocabulary being even larger, we use only 300 words in everyday speech. It has been estimated that a 21-year old has already uttered some 50 million words. Hebrew and Arabic are written from right to left. Japanese traditionally is written from top to bottom (and then right to left). Maltese is written from left to right [3, c. 61 – 66].

The course is designed for 30 hours of lectures and 4 hours of workshops, which makes it only natural to suggest students some themes for their discussions, essays and individual work, which should be previously arranged, preferably at the first lecture of the course. The themes suggested should include the usage of multimedia, the problem of textbook, teaching and learning materials, multilingual education, early learning foreign languages, Council of Europe language tendencies, foreign languages in the life of prominent people. The center of attention is the description of English manuals that should be ideologically neutral and culturally universal in contents, promote equality, human values, provide examples of socially successful personalities. They often become the sources for creating textbooks in other languages [6, c. 11]. The contents of teaching at high school of the leading European countries includes two components: general language learning and occupation specific instruction, the principles of teaching them being the same [7, c. 81].

One of the variants of the final test may be as follows:

Task 1. Find Ukrainian equivalents to the following proverbs:

<p>1) As the mother, so is the daughter. Var.: Like father, like son. As the baker, so the buns; as the father, so the sons</p>	<p>1) Яка мати, така й дочка. Який дуб, така й бочка, яка мати, така й дочка. Яка хата (який дуб), такий тин, який батько, такий син. Яблуко від яблуньки (недалеко падає). Які мамка й татко, таке й дитятко.</p>
---	--

2) Little children, little troubles; big children, big troubles. Children are certain cares.	2) Діти – то немала турбота. Малі діти – мале лихо. Від малих дітей болить голова, а від великих – серце. Малі діти не дають спати (тиснуть на коліна), а великі дихати (жити).
3) An Englishman's home is his castle. My house is my castle.	3) Дім англієць його фортеця. Англієць у себе вдома – хазяїн. У своїм добрі всяк хазяїн. Своя хата – своя правда, своя стіха – своя віха. На своєму коні, як хочеш ідеш.
4) Every country has its customs. Var.: So many countries, so many customs. Syn.: Every land has its own law.	4) Кожен край має свій звичай. Що край – то звичай, що сторона – то новина. Що город, то норів (або гонор). Що хатка, то інша гадка. У всякім подвір'ї своє повір'я.
5) Habit is a second nature. Var.: Custom is a second nature. Syn.: Man is a bundle of habits. The wolf may lose his teeth, but never his nature.	5) Звичка – друга натура. Вовк шерсть губить, а натуру – ні. Вовк линяє, а натури не міняє.

Task 2. Match the proverbs and their equivalents in other languages:

1. Без книги гірко на світі жити. 2. Без муки немає науки. 3. Більше діла, менше слів. 4. В здоровому тілі – здоровий дух. 5. Вік живи – вік учись. 6. Вогнем і мечем. 7. Все добре, що добре кінчається. 8. Все нове манить. 9. Всі дороги ведуть до Риму. 10. Вчитись ніколи не пізно.	a. нім. Ende gut, alles gut. b. рум. Minte sănătoasă în corp sănătos. c. ісп. Mientras vivas, aprende. d. пол. Bez pracy musisz uisćić opłatę. e. ісп. Y sangra y fuego. f. рос. Что ново, то мило. g. фр. Il est difficile de vivre sans livre. h. англ. Live and learn. i. лат. Re non verbis. j. іт. Tutte le strade portano a Roma.
---	--

Key: 1 – g; 2 – d; 3 – I; 4 – b; 5 – h; 6 – e; 7 – a; 8 – f; 9 – j; 10 – c.

Task 3. Choose one of the proverbs and write a short essay based on it.

Task 4. Fill in the appropriate word in the text from the box and answer the following questions:

Homeschool, unwilling, all day long, to consider, stressful, spend, decision, aspects, children, develop, time.

Homeschooling. Parents who want to homeschool their 1---- but still have some reservations about it should take time 2 ---- the positive and negative aspects of homeschooling. Parents should know what to expect when they 3 --- their children, make a better informed 4 ----, be ready to tolerate negative aspects and enjoy positive 5 --- of administering their own children. Parents have the opportunity to determine the curriculum and their children's schooling schedule, which may be more flexible, spend extra 6 --- with their children, take them on vacations when public school is still in session, 7 --- their children's talents, assist during adolescence and other trying times.

Potential disadvantages of homeschooling are: it is difficult to be around their children 8 ---, some other people may be unsympathetic about homeschooling, 9 ---- large amount of money on manuals and private tutors, constantly motivate their children, finding playmates and friends for their children. Homeschooling may be 10 ---, but it's also rewarding, it is not for every parent. Those who are unprepared and 11 ---- to make the commitment to be an effective teacher should avoid it.

Key: 1 children; 2 to consider; 3 homeschool; 4 decision; 5 aspects; 6 time; 7 develop; 8 all day long; 9 spend; 10 stressful; 11 unwilling.

1. What is your personal attitude towards homeschooling? 2. What are the advantages and disadvantages of it? 3. If you were given a chance to be schoolhomed would you agree?

Task 5. Put the verbs in brackets into the correct grammar form:

I (1 stay) in Will's room after Nathan (2 leave), I was too afraid not to. In the corner (3 be) an old leather armchair with a reading light, perhaps dating from Will's previous life, and I (4 curl up) on it with a book of short stories that I (5 pull) from the bookcase.

It (6 be) strangely peaceful in that room. Through the crack in the curtain I (7 can) see the outside world, (8 blanket) in white, still and beautiful. Inside it (9 be) warm and silent, only the odd tick and hiss of the central heating to interrupt my thoughts.

I (10 read) and occasionally I (11 glance) up and (12 check) Will sleeping peacefully and I (13 realize) that there (14 be) never a point in my life before where I (15 sit) just in silence and (15 do) nothing. You (16 not grow) up used to silence in a house like mine, with its never-ending vacuuming, television blaring, shrieking. During rare moments that the television (17 be) off, Dad (18 put on) his old blast. A café too (19 be) a constant buzz of noise and clatter.

Here, I (20 can) hear my thoughts. I (21 can) almost hear my heartbeat. I (22 realize), to my surprise, that I quite (23 like) it.

(From Jojo Moyes "Me before You").

Key: 1 stayed; 2 left; 3 was; 4 curled up; 5 had pulled; 6 was; 7 could; 8 blanketed; 9 was; 10 read; 11 glanced; 12 checked; 13 realized; 14 had been; 15 had sat, had done; 16 don't grow; 17 was; 18 would put/play; 19 is; 20 could; 21 could; 22 realized; 23 liked.

The perspectives of the investigation may be further probing of the problems that arise in the process of teaching/learning of foreign languages: policultural environment, life-long foreign language learning, using of IT, the impact of foreign language learning on new discoveries and exchange of information.

Literature:

1. Білецька Д. Освітнє середовище університету як засіб формування дослідницьких умінь майбутніх учителів іноземних мов / Д. Білецька // Педагогічні науки : Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. – 2016. – №1 (52). – С. 16 – 20.

2. Докашенко В., Зеня Л. Освітнє середовище ВНЗ у підготовці майбутнього вчителя іноземних мов / В. Докашенко Л. Зеня // Рідна школа. – 2014. – №3. – С. 15 – 19.

-
3. Навчальні матеріали Європейського центру з навчання сучасних мов [Австрія] // *Іноземні мови*. – 2014. – №1 (77). – С. 61 – 66.
  4. Ніколаєва С. Ю. Іншомовна освіта в Україні: міфи і реальність / С. Ю. Ніколаєва // *Іноземні мови*. – 2013. – №4 (76). – С. 3 -8.
  5. Ніколаєва С. Ю. Іншомовна освіта в Україні: міфи і реальність. Продовження / С. Ю. Ніколаєва // *Іноземні мови*. – 2014. – №1 (77). – С. 3 – 12.
  6. Першукова О. О. Навчальні матеріали для багатомовної освіти школярів: Аналіз ситуації у країнах Західної Європи / О. О. Першукова // *Іноземні мови*. – 2015. – №2 (82). – С. 3 –12.
  7. Першукова С. Особливості змісту навчання іноземної мови в старшій школі в країнах Західної Європи / С. Першукова // *Іноземні мови в навчальних закладах*. – 2006. -№6 (22). – С. 75 – 82.
  8. Спичко Н. Я. Образовательная среда в обучении иностранным языкам / Н. Я. Спичко // *Иностранные языки в школе*. – 2004. –№5. – С. 44 – 48.
  9. Цимбалару А. Д. Компонентно – структурний аналіз поняття “освітній простір” / А. Д. Цимбалару. – Режим доступу: www.rusnauka.com/.../23997.doc.htm
  10. McKay S. L. Western Culture and the teaching of English as an international language / S. L. McKay // *Forum*. -2004. – vol. 42. –№2. – С. 10 – 15.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oks_sern@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-151-153

Серняк О. М. Реалізація функціонально-комунікативного підходу в процесі впровадження колективних технологій навчання іноземних мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 151–153.

УДК 371.314

Серняк Оксана Михайлівна,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Проаналізовано основні підходи до навчання іноземних мов у сучасній вітчизняній та зарубіжній методичці. Досліджено реалізацію функціонального принципу в процесі впровадження колективних технологій навчання іноземних мов. Визначено сукупність функцій, які здійснює педагог у процесі управління навчально-пізнавальною діяльністю тих, хто вивчає іноземну мову, а саме діагностичної, орієнтаційно-прогностичної, конструктивно-проективної, організаційної та контрольної-оцінювальної функцій. Висвітлено особливості здійснення педагогічних функцій у процесі управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю тих, хто вивчає іноземну мову.

Ключові слова: управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю, колективні технології навчання іноземних мов, функціонально-комунікативний підхід, діагностична, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проективна, організаційна, контрольна-оцінювальна функції.

Серняк Оксана Михайлівна,

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, г. Тернополь

РЕАЛИЗАЦИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОГО ПОДХОДА В ПРОЦЕССЕ ВНЕДРЕНИЯ КОЛЕКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Проанализированы основные подходы к обучению иностранным языкам в современной отечественной и зарубежной методике. Исследовано реализацию функционального принципа в процессе внедрения коллективных технологий обучения иностранным языкам. Определена совокупность функций, которые осуществляет педагог в процессе управления учебно-познавательной деятельностью изучающих иностранный язык: диагностическая, ориентационно-прогностическая, конструктивно-проективная, организационная и контрольно-оценочная функции. Освещены особенности осуществления педагогических функций в процессе управления коллективной учебно-познавательной деятельностью изучающих иностранный язык.

Ключевые слова: управление коллективной учебно-познавательной деятельностью, коллективные технологии обучения иностранным языкам, функционально-коммуникативный подход, диагностическая, ориентационно-прогностическая, конструктивно-проективная, организационная, контрольно-оценочная функции.

Oksana Serniak,

Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil

THE IMPLEMENTATION OF THE FUNCTIONAL AND COMMUNICATIVE APPROACH IN THE PROCESS OF INTRODUCING COOPERATIVE LEARNING TECHNOLOGIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The main approaches to teaching foreign languages in modern domestic and foreign methodology have been analyzed. The implementation of the functional principle in the process of introducing cooperative learning technologies of teaching foreign languages has been investigated. The realization of a functional and communicative approach in teaching foreign languages consists in mastering, awareness of the expediency and practical usage by foreign language learners a complex of various language tools in their interaction and contextual appropriateness in the process of creating different types of foreign language discourse. A set of functions performed by the teacher in the process of managing the educational and cognitive activity of foreign language learners has been determined, namely, diagnostic, orientation and prognostic, constructive and projective, organizational, monitoring and evaluation functions. There have been highlighted the peculiarities of pedagogical functions in the process of implementing the cooperative learning technologies in teaching a foreign language with the purpose of forming language learners' communicative competence in the target language.

Key words: cooperative learning classroom management, cooperative learning technologies of teaching foreign languages, functional and communicative approach, diagnostic, orientation and prognostic, constructive and projective, organizational, monitoring, evaluation functions.

В умовах інтеграції України в європейський та світовий простір зростають вимоги до підвищення рівня оволодіння іноземними мовами. Оновленим завданням сучасної методик є забезпечення комунікативної спрямованості навчання іноземних мов. Означена проблема була і залишається предметом досліджень українських науковців-дослідників та методистів-практиків (Ф. Бацевич, О. Бігич, С. Ніколаєва, Л. Пироженко, О. Пехота, О. Пометун, Н.Скляренко, О. Тернопольський). На думку вчених-методистів, підвищення комунікативної спрямованості навчання іноземних мов значним чином залежить від застосування ефективних технологій та підходів до навчання іноземних мов.

Метою нашої статті є аналіз комунікативного, діяльнісного та компетентісного підходів до навчання іноземних мов та висвітлення особливостей застосування функціонально-комунікативного підходу у процесі впровадження колективних технологій навчання іноземних мов зокрема.

Реалізація комунікативного підходу у навчанні іноземної мови полягає в ефективному здійсненні іншомовної мовленнєвої діяльності. Мета навчання за цим підходом полягає у оволодінні мовленнєвими засобами іншомовного спілкування,

спрямованими на їх практичне застосування в іншомовному спілкуванні, а також розвиток комунікативних умінь у всіх видах мовленнєвої діяльності [3, с. 122].

За діяльнісним підходом первинними, з точки зору цілей навчання, є практичні дії та практична діяльність на основі набутих знань, які є засобом навчання. Метою навчання іноземних мов за цим підходом є не стільки озброєння знаннями чи їхнє накопичення у чистому вигляді, як формування в учнів уміння використовувати мовні знання в іншомовному спілкуванні [1, с. 87].

Синтез комунікативного та діяльнісного підходів у навчанні іноземних мов полягає у тому, що теоретичні знання і практичні вміння тих, хто вчиться, повинні розглядатись не в протиставленні одне одному, а в єдності. Підґрунтям впровадження комунікативно-діяльнісного підходу до навчання іноземних мов є те, що навчання повинно починатись не з визначення того, який мовний матеріал учень повинен знати, а як він буде його використовувати в процесі іншомовного мовлення на операційному рівні [2, с. 34].

Застосування комунікативно-діяльнісного підходу у навчанні іноземної мови передбачає усвідомлення тим, хто говорить, яку функцію виконують ті чи інші мовні явища в іншомовному мовленні. Сутність функціонального підходу до вивчення іноземної мови полягає у засвоєнні та вживанні комплексу різних мовних засобів у їх взаємодії та контекстуальній обумовленості, а також усвідомлення мовцем доцільності їх використання у різноманітних зразках іншомовного дискурсу [5, с. 7].

Інакше кажучи, застосування означеного підходу передбачає творення різних типів іншомовних дискурсів на основі адекватного використання іншомовних мовленнєвих засобів на основі усвідомлення їх функцій та ролі у конкретній ситуації іншомовного спілкування. Функціональний підхід до творення іншомовного дискурсу забезпечує ефективне застосування мовних засобів для досягнення комунікативної мети в іншомовному спілкуванні.

Аналіз характерних особливостей комунікативного та функціонального підходів сприяє ефективнішому розумінню визначення «функціонально-комунікативний підхід», який вчені-методисти виокремлюють як симбіоз функціонального та комунікативно-діяльнісного підходів до навчання іноземних мов. Дослідниця Л. М. Паламар вважає, що функціонально-комунікативний принцип є новою, вищою сходинкою у методиці навчання іноземних мов, оскільки звертає основну увагу на функціональне застосування мовного та мовленнєвого матеріалу. Вчена стверджує, що реалізація функціонально-комунікативного підходу як засобу формування мовної особистості можлива за таких умов як надання пріоритету в навчанні іноземної мови мовленнєво-комунікативним, а не мовним засадам, посилення функціональної спрямованості у процесі вивчення мовних одиниць під час вивчення теоретичного матеріалу; вивчення мовних одиниць у єдності їх змісту, форми та функцій [5, с. 32].

Застосування означеного підходу під час вивчення іноземних мов видається найефективнішим у процесі впровадження колективних технологій навчання іноземних мов. У сучасній методиці означені технології виступають у всій різноманітності термінології: колективні, кооперативні, кооперовані, колективно-групові, взаємне навчання, навчання у співпраці тощо.

Базовані на колективній навчально-пізнавальній діяльності (далі КНПД), означені технології навчання іноземних мов найефективніше сприяють формуванню у тих, хто вивчає іноземну мову, іншомовної комунікативної компетентності, оскільки кооперована співпраця у процесі вивчення іноземної мови сприяє реалізації потреби в іншомовному спілкуванні, передбачає міжособистісну взаємодію в іншомовному мовленні, перетворюючи процес іншомовного спілкування на занятті з іноземної мови у природний акт інтерактивної іншомовної комунікації [4, с. 14].

Застосування функціонально-комунікативного підходу у процесі впровадження колективних технологій навчання іноземних мов, перш за все, передбачає усвідомлення педагогом своїх педагогічних функцій на кожному етапі впровадження означеного виду навчально-пізнавальної діяльності.

Пропонуємо розглянути управління педагогом КНПД у єдності діагностичної, орієнтаційно-прогностичної, конструктивно-проективної, організаційної та контрольно-оцінювальної функцій.

Діагностична функція педагога в управлінні КНПД тих, хто вивчає іноземну мову, полягає у розумінні її сутності як такої, що передбачає усвідомлення учасниками спільної мети діяльності, об'єднання спільних зусиль та цілоспрямований розподіл праці з метою виконання спільного навчального завдання, забезпечення умов колективної взаємодії, міжособистісної взаємозв'язок, взаємовплив, координованість та узгодженість дій, взаємоконтроль між членами навчального об'єднання у процесі розв'язання колективного завдання [4, с. 16]. Тому, діагностування учасників навчального колективу дає можливість педагогу як керівникові КНПД визначати готовність учасників успішно впоратись із поставленими перед ними колективним завданням і, відповідно, забезпечити належну підготовку кожного з них до виконання своєї власної функції у процесі колективної діяльності у співпраці з іншими.

Для здійснення педагогічного управління КНПД педагог бере до уваги психолого-педагогічні знання про характерні особливості учасників групи, які можуть по-різному проявити себе у такому виді діяльності. Так, наприклад, вчителів необхідно брати до уваги особливості роботи з учасниками, які проявляють активність до співпраці з іншими і готові до викликів, які виникають у процесі виконання колективного навчально-пізнавального завдання. Водночас, спеціального підходу педагога потребують такі учасники групи, які не мають навичок співпраці у колективі і потребують додаткової підготовки.

Орієнтаційно-прогностична функція полягає у здатності визначення педагогом конкретних перспектив, змісту, технологій і методики впровадження КНПД, можливості передбачення її результатів. Означена функція передбачає орієнтацію педагога на бажаний кінцевий результат педагогічних зусиль та прогнозування результату втілених у життя послідовних педагогічних завдань: колективного творення іншомовного дискурсу на основі виконання колективного мовленнєвого завдання, обміну думками під час групового обговорення проблеми, інтерактивної взаємодії учасників в іншомовному мовленні, а отже, розвитку комунікативної компетентності кожного члена навчальної групи на рівні особистісного внеску кожного у вирішення колективного завдання.

Конструктивно-проективна функція педагога втілюється у педагогічному проектуванні навчально-пізнавальної діяльності тих, хто вчиться. Означена функція передбачає конструювання раціональної діяльності учасників навчального про-

цесу і полягає у розробці загальної ідеї, навчальних цілей, а також творенні моделі виконання колективного навчального завдання. У випадку навчання іноземної мови метою є формування умінь та навичок комунікативної участі в іншомовному дискурсі. Формами педагогічного проектування є інструкції для учасників, у яких міститься опис ефективного функціонування окресленої педагогом моделі, які мають своє конкретне призначення і свою структуру.

Реалізація організаційної функції вимагає оволодіння педагогом необхідними організаційними навичками та вміннями у практичному здійсненні управління КНПД. Вважаємо, що організаційна функція є ядром функціональної структури педагога як керівника КНПД.

У процесі педагогічного управління КНПД означена функція, перш за все, передбачає повідомлення учасникам чітко поставленої мети, роз'яснення основних завдань колективного навчального завдання, ознайомлення з етапами виконання завдання, що, в свою чергу, передбачає створення сприятливих умов для ефективного здійснення означеного завдання у процесі забезпечення колективної взаємодії між самими учнями та між учнями і педагогом. Водночас, реалізація організаційної функції вимагає від педагога застосовувати відповідні методи, засоби чи прийоми з метою ефективної інтеграції зусиль усіх учасників на виконання поставленого завдання: «карусель» чи «акваріум», «ажурну пилку» чи «мікрофон», роботу в парах чи ротатійних трійках [6, с. 78].

На фінальному етапі організація КНПД потребує здійснення належного обліку, контролю і аналізу ефективності виконання колективного навчального завдання. На цьому етапі педагог здійснює контрольно-оцінювальну функцію, яка передбачає підсумковий аналіз виконання колективного навчального завдання. Особливість полягає у тому, що моніторинг має здійснюватись у двох напрямках: контроль сформованості в учасників умінь та навичок іншомовного спілкування з одного боку і визначення сформованості в учасників групи навичок та умінь колективної взаємодії, взаємозв'язку, координованості та узгодженості дій з іншого, а також моніторинг особистісного внеску кожного учасника в розв'язання колективного завдання.

Таким чином, використання функціонально-комунікативного підходу до навчання іноземної мови є обґрунтованим і доцільним з метою забезпечення формування комунікативної компетентності тих, хто вивчає іноземну мову. Водночас, впровадження технологій кооперованого навчання у процес навчання іноземних мов сприятиме підвищенню рівня означеної компетентності в іншомовному спілкуванні.

Література:

1. Атанов Г. А. Обґрунтування та сутність діяльнісного підходу до навчання / Г. А. Атанов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С. 85-93.
2. Вишневський О.І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови / О.І. Вишневський. – К.: Рад.школа, 1989. – 223с.
3. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. / За ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1999. – 320 с.
4. Серняк О.М. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів : автореф. дис. ... канд.пед. наук: спец. 13.00.04 / О.М. Серняк. – Тернопіль, 2008.– 23 с.
5. Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості. Автореф. дис... докт.пед. наук / Л. Паламар. – Київ. – 1997. – 45 с.
6. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. За ред. О.І. Пометун. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 16 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olyasyt@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-154-157

Ситник О. В. Перцептивні параметри психопоетики малої прози М. Хвильового. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острогор : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 154–157.

УДК 82.09

Ситник Ольга Василівна,

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ПЕРЦЕПТИВНІ ПАРАМЕТРИ ПСИХОПОЕТИКИ МАЛОЇ ПРОЗИ М. ХВИЛЬОВОГО

Дана розвідка присвячена дослідженню індивідуально-авторського інструментарію вираження внутрішнього світу особистості у малій прозі М. Хвильового. Предметом вивчення обрано безпосередні співвідношення письменницьких поетикальних примов і засобів та суб'єктивного світосприйняття персонажів. У результаті комплексного аналізу сенсорних образів у низці новел письменника констатовано, що перцептивні враження його протагоністів виступають одним із основних засобів характеристики їх психоемоційного стану.

Ключові слова: чуттєвий образ, внутрішній світ, суб'єктивне сприйняття.

Ситник Ольга Васильевна,

Хмельницький национальный университет, г. Хмельницкий

ПЕРЦЕПТИВНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ПСИХОПОЭТИКИ МАЛОЙ ПРОЗЫ Н. ХВЫЛЕВОГО

Данная статья посвящена исследованию индивидуально-авторского инструментария выражения внутреннего мира человека в малой прозе Н. Хвильового. Предмет изучения – непосредственные соотношения писательских поэтичных примов и субъективного мировосприятия персонажей. В результате комплексного анализа сенсорных образов представленных в новелах писателя констатируется, что перцептивные впечатления его протагонистов выступают одним из основных средств характеристики их психоэмоционального состояния.

Ключевые слова: чувствительный образ, внутренний мир, субъективное восприятие.

Olga Sytnyk,

Khmelnytsky National University, Khmelnytsky

PERCEPTIVE PARAMETERS OF PSYCHOPOETICS IN THE SHORT STORIES BY M. KHVYLJOVYI

The following article is dedicated to the research of the author's individual artistic means and techniques of depicting person's inner world in the short stories by M. Khvylyjovyi. The very subject of the study is the direct correlation of the writer's poetical means with the characters' subjective outlook and world perception. As a result of the complex analysis of the great amount of the sensor images taken from some M. Khvylyjovyi's short stories written in the distinctive impressionistic style it is stated that the protagonists' perceptive impressions are mostly the main and the most efficient means of person's psychological and emotional state characteristics. Not to say the all, the most sensitive M. Khvylyjovyi's short stories seams are composed in a patchwork manner and consist of pieces of characters' reality sensations and attitudes to the world. The dominant aspects of M. Khvylyjovyi's protagonists' inner universe is the accurate instillation of carefully selected sound impressions, visual effects, touch sensations and smell associated images which derive from person's spontaneous and instantaneous reality perception and take root in her emotional experience firstly. Due to the above mentioned the unique characters in M. Khvylyjovyi's short stories are always alive and intensively touching.

Key words: sensor images, inner world, subjective perception.

Модерністська естетика, онтологічними засадами якої стали апологія особистості, нівелювання традицій, тяжіння до експерименту, примат форми над змістом, на чолі із такими літературними корифеями, як М. Пруст, Дж. Джойс, Ф. Кафка, Т.С. Еліот, Р.М. Рільке..., подарувала світу чимало оригінальних творів, неперевершених талантів та славетних імен. В авангарді ж українського модернізму виступав М. Хвильовий. Зважаючи на новаторство та самобутність творчої манери письменника, О. Білецький у своїх літературно-критичних статтях цілком справедливо позиціонує М. Хвильового основоположником справжньої нової української прози [3, с. 59]. Поціновуючи талант та художні надбання письменника, О. Дорошкевич номінує Хвильового “правдивим реформатором, може навіть – революціонером, що сміливо рве, хай і за іншими поетичними зразками, традиції й утерті довершення української літератури” [7, с. 324]. Солідарний в оцінці творчого доробку письменника С. Гордінський також називає його “Сині етюди” “фактично початком нової української прози”. Більше того, відводячи їм чільне місце у панорамі як вітчизняної, так і світової літератур, критик зауважує: “... це твори, яких ваговитості важко віднайти паралелі в світовому письменстві” [5, с.174-185]. Провідні тенденції сприйняття феномена М. Хвильового, окреслені ще його сучасниками, знайшли своє продовження у науково-дослідних практиках літературознавців в останні десятиліття як в Україні, так і за її межами. Кажучи словами професора Гарвардського університету, Г. Грабовича, “він майже напевно – єдиний письменник, який притягував, фокусував і перетворював величезну енергію і свого часу, і енергію та інтерпретаційні здібності наступних поколінь” [6, с. 237].

На доказ цього – численні, багатовекторні та поліформатні літературно-критичні студії, з-поміж яких варто виділити розвідки В. Агеевої, Ю. Безхутрого, Т. Гундорової, О. Муслієнко, І. Немченко, М. Руденко, О. Солов'я, І. Цюп'як..., у яких було ретельно відрефлексовано основні константи художнього світу українського письменника. У своїх працях науковці одностайні в думці, що художню прозу М. Хвильового не можна втиснути у рамки одного стилізового напрямку, оскільки їй притаманне взаємопроникнення різновекторних стилізованих компонентів. “Сталість, фіксовані досягнення, які давали б підстави говорити про сформований стиль, – як зауважує О. Муслієнко, – були іманентно чужими М. Хвильовому” [8, с. 12].

Натомість, у контексті питання про характерні особливості малої прози письменника літературознавці диспонують такими термінами, як хаотичність, динамізм, синкретичність, скомпльованість, гетерогенність, дискретність. Ці наріжні доміанти модерністської художньої парадигми просто унеобходжують прочитання його текстів із залученням психологічного аналізу. Згадуваний вже Г. Гравович підкреслює “існування у творах Хвильового надзвичайно цілісного психологічного космосу, який оживляє його твори і наділяє їх ... дивовижною силою” [6, с. 256]. Відтак інтенції вітчизняного письменника фіксувати мікродинаміку внутрішнього душевного світу людини схиляють його до формування нової системи естетичних координат, зокрема до заглиблення у площину перцептивної свідомості. З позицій когнітивної психології стан перцептивної свідомості трактується як “усвідомлене самовідчуття і сприйняття себе як комплексу інформаційних сигналів, що надходять від пропріоцептивних внутрішніх реакцій свого організму..., а також усвідомлені емоційні реакції на себе та своє самосприйняття” [4, с. 98]. “Автор “Синіх етюдів” й “Осені”, – як зауважує В. Агеєва, – надзвичайно уважний до фіксації самодостатніх чуттєвих вражень, до спостереження перегуків різних сфер сприймання зовнішнього світу” [1, с. 17]. За нашими спостереженнями, ключову роль у поетиці психологічної малої прози М. Хвильового відіграє сфера, що пов’язана із групою, так званих, екстероцептивних відчуттів. Вони забезпечують одержання сигналів із зовнішнього світу і створюють підґрунтя для людської свідомості. До екстероцептивних відчуттів належать зорові, слухові, нюхові, смакові, дотикові (тактильні), термічні (температурні) і больові відчуття. **Мета** даної розвідки – прослідкувати безпосередні співвідношення між літературним словом та суб’єктивною реальністю персонажа, що пов’язана зі сферою сенсорних відчуттів.

Суб’єктивне сприйняття та розуміння навколишнього світу характерне для кожного персонажа у малій прозі М. Хвильового, і воно завжди детермінується психоемоційним станом особистості. З цього приводу варто зауважити, що протагоніст більшості “Оповідань й новел 1921-1923” – людина, що опинилася у стані онтологічної кризи та духовного вакууму. Найчастіше такою людиною є інтелігент, який утратив ще донедавна стабільну позицію в суспільстві і світі та ніяк не може знайти свого місця у новій системі соціальних відносин. Соціально-психологічну характеристику типовим персонажам новелістики Хвильового точно окреслила В. Агеєва: його персонажі – “зайві люди”, герої (здебільшого – “безґрунтовні романтики”), котрі не можуть знайти себе в своєму часі, почуваються чужими й непотрібними в суспільстві, за утвердження якого вони боролися, не шкодуючи сил і життя” [2, с. 3]. Звідси, в першу чергу, та лірична стихія, що пронизує художню тканину у творах письменника і повсякчас підживлюється системою сенсорних образів. Так, зокрема, за калейдоскопічною картиною руху життя в його багатоманітній динаміці і часто невинувато жорстокої реальності проступає піднесено романтичний, лірично налаштований настрій головного персонажа у “Вступній новелі” до збірки “Сині етюди”. Новела розпочинається образом літньої зливи над Харковом: “... А сьогодні над Харковом зупинились табуни південних хмар і йде справжній тропічний дощ – густий, запашний і надзвичайно теплий. <...> Натопти сується, ловлять язиками солодкі краплі тихої тропічної зливи...” [10, с. 120]. Образ зливи, що проходить через усю новелу – від її початку аж до самого фіналу, скомпльований із мимоволі вкраплених у текст безпосередніх чуттєво-предметних відображень об’єктивної дійсності (“тропічний дощ – густий, запашний і надзвичайно теплий”, “солодкі краплі”, “тиха тропічна злива”, “булькаю в теплі калюжі”, “ловимо язиками краплі теплої тропічної зливи”, “обтрусилась від дощу”, “з його капелюша тече чомусь синя вода”), не зводиться до простої фіксації суми відчуттів персонажа. Позначений високим ступенем суб’єктивізації, цей образ є детонатором внутрішньої життєдайної стихії героя-наратора – романтика, закоханого у “запашне життя”: “... я до безумства люблю небо, трави, зорі, задумливі вечори, ніжні осінні ранки, коли десь летять огню-пері вальдшнепи, – все те, чим так пахне сумно-веселий край нашого строкатого життя...” [10, с. 123]. Що в кінці новели викристалізовується у палке глибоко символічне гасло: “...Словом, хай живе життя! Хай живе безсмертне слово! Хай живе тропічна злива – густа, запашна й надзвичайно тепла. Я – вірю!” [10, с. 123]. Виокремивши реальний елемент об’єктивної дійсності та пропустивши його крізь сенсорні механізми особистості, письменник прагнув змодельовати стан душі людини, яка переживає складні морально-етичні перипетії у зв’язку із реаліями буття. Характери персонажів у творах М. Хвильового завжди психологічно об’ємні та виразні, в першу чергу, завдяки тому, що письменник намагається відтворити внутрішній світ особистості шляхом як найживішого використання різноманітних її відчуттєвих вражень. Саме у такий спосіб розкривається глибока душевна депресія редактора Карка із однойменної новели (“Редактор Карк”). Карк – парадигмальний персонаж із галереї особистостей у новелах Хвильового, людина, яка відчуває себе “зайвим чоловіком” у тому новому житті, якого вона так палко прагнула. Сум, туга, пригнічення та глибоке розчарування – константи психодуховного зрізу особистості Карка – стають домінантними рисами його світосприйняття. На основі цього у свідомості персонажа шляхом перцептивного конструювання дійсності виникають конкретно-чуттєві образи, з поміж яких особливо виділяється образ “смердючого, промислового міста”, де “фаркали ліхтарі, шумувало на тротуарах”, де “брудні квартали” та “завулки”, яким пробігали “трамваї з задумливим світлом”, “а в міщанських домах тукали, мабуть, годинники”, а за міськими левадами лише “мріялось сонцем”, бо “йшла синя ніч і налягала на будинки, мабуть, заповнювала коридорне повітря – коридори довгі, темні – установа”. Так і на душі редактора було темно, тоскно і неясно-тривожно “тим, що є “сьогодні” і нема “вчора” – далекого, несподіваного, великого, особливо на фоні “позавчора”. Нереалізовані надії, покладені на революційні події, хаос у країні, невпевненість у завтрашньому дні, зневіра породжують суїцидальні думки та депресивні настрої персонажа, який болісно і неоднозначно сприймає дійсність, про що сигналізують, знову ж таки, чуттєві образи в новелі: “І дивився Карк на небо: там голуба безодня, там кінчається життя, а степи України теж голубі – асоціація з небом. Думав: “Чого так вабить туди – там же смерть? Може, тому, що голуба?” [10, с. 138].

Письменник уважний до перебігу внутрішнього життя Карка і ретельно нотує всі нюанси настроїв свого рефлексуючого персонажа – від пригнічених, песимістично-депресивних до замріяно-душевних, що свідчить про Каркову гранично чуттєву натуру. Примхливо відібрані і пропущені крізь індивідуально-конкретне сприйняття, картини дійсності чи-то реальні епізоди, вкраплені у внутрішній сюжет новели максимально суб’єктивізують оповідь, оприявнюючи психологічні глибини та демонструючи динаміку настроїв і відчуттів персонажа. Заглиблення персонажа у спогади чи мрії відбиває те, що він переживає саме у цю мить, і пов’язане з його рецепцією дійсності. Так і Карк сприймає сьогоднішнє крізь призму минулого, невід’ємною частиною якого є його пістоле: “На стола дивився браунінга і на нього дивився тривожно – редактор Карк. Згадав: холодний ранок – 1905 року чи 1906-го, тоді гімназістом був, це було вчора: учитель, а потім учень, а потім їх ховали

в той ранок, у холодний, і дні йшли сірі, сірі – мабуть, того холодний. Гімназійна церква й піп із жіночим обличчям. Повітове місто, болото, гуси, хмари й цвинтар на горі” [10, с. 136]. Від початку і до кінця новели “револьвер системи “браунінг” не виходив із голови” Карку, бентежив його свідомість. Автор навмисне нанизує на цей стрижневий образ зі свого минулого фрагменти перцептивних образів, які увиразнюють його безпосереднє і моментальне світовідчуття: “історія кривава і темна”, “тривожно подивився на браунінга”, “в кімнаті тихо, домовинно”, “крізь дим вирисовується дирка на чолі”. Аналогічно ретроспективне світосприйняття зумовлює психоемоційні реалії Мар’яни із “Заулку”. “Чекістка минулого”, а сьогодні “безпартійна комуністка”, як вона сама себе позиціонує, героїня болісно усвідомлює свою нову позицію аутсайдера у “ділах державних”. Усім своїм єством Мар’яна звернена туди, де “стоять ешелони, а паровик так задумано шипить. Ідемо в дикі замріяні степи, де чекає тривога, невідомість, де ціле провалля жури і радості. Станція, ще станція, і семафори, і степи...” [10, с. 287]. На фоні зорових ефектів та звукових відголосків з минулої героїня катастрофічно гостро відчуває втрату сенсу життя, що є однією з причин її депресивного настрою, симптоми якого – душевне пригнічення та пустота: “... Тоді не було порожнечі... А зараз у мене осінь. Ідуть дощі, бредуть похилі отари хмар” [10, с. 287]. За низкою подібних звукових і візуальних картин та образів не можна не помітити спорідненість душ Мар’яни та Ізмаїла Огре із новели “Лілюлі”, який через певні “філософські непорозуміння з капебеу” вийшов із лав партії – “і стало холодно, як зима, і непривітливо, мов осінь”, – зізнається персонаж. Він, як і героїня “Заулку”, розгублений та психологічно пригнічений пореволюційними буднями, оскільки реально усвідомлює всю ілюзорність обіцяного життя. Важким осадом лежать на серці товариша Огре розчарування, тривога та туга, безпосереднім чуттєвим вираженням яких стають звукообрази новели. Цілі комплекси ретельно підібраних акустичних ефектів та звукових асоціацій визначають сприйняття персонажем дійсності. Здавалося б, напередодні нового року звідусіль повинні лунати радисті та веселощі. Натомість у суб’єктивній картині світу Ізмаїла Огре переважають специфічні звуки: крик, шипіння, свист, гудіння, шум, клекіт, гул. Усі ці звуки у новелі корелюють із образом потяга та його синонімічними варіантами паровика/експреса, що символізують революцію та її постподії: “Вилітає експрес і курить. Тоді в калейдоскопі: – жита, степи, гони й північний туман із осінньої магістралі. Провалюються темні горизонти, оселі, байраки, глухі нетрі. Виростають фабричні посьольки, содові заводи, шахти, домни. Експрес перелітає яри, могили, похмурі перевали, і чути надзвичайний гул” [10, с. 357]. При цьому особливої конотації для окреслення психоемоційного тла персонажів у “Лілюлі” набуває лейтмотивний звукообраз гудіння: “вранці, ввечері, вночі в завданій час довго й спроквола гудить заводський гудок”, гудуть трамваї біля Тайгайського мосту, за яким живе Огре, гудуть натовпи услід “комсомольській новорічній процесії”, “потяг кричить у степу: – Гу-гу!...”. Інтерпретаційний код до даного перцептивного образу знаходиться глибоко на підсвідомому рівні персонажа і продукує суб’єктивні асоціації: “Завше так: паровики чогось суєтяться, шиплять, свистять, гудуть. А навкруги – бруд, грязь... Що це? Не знаєш? А коли паровик, минувши депо, вилітає в степ, він кричить не то радісно, не то журливо: «Гу-гу-гу!»... І от недалеко пускають пари: «Чох-чох»... А я чомусь думаю, що паровик гудить спроквола так: «Ка-пе-бе-у! Ка-пе-бе-у!»” [10, с. 360].

Як бачимо, звукообрази є невід’ємним атрибутом художньої мови М. Хвильового, який волів би, як влучно зауважує О. Романенко, щоб слово “віддавало кольори й вилловлювало запахи” [9, с. 68]. Особливої виразності та рельєфності у передачі індивідуально-конкретних первинних сенсорних вражень людини М. Хвильовий досяг у новелі “Синій листопад”, “де чутило вловлено миттєві зорові, слухові, дотикові, нюхові враження, – за словами В. Агеєвої, – виступають основним засобом характеристики внутрішнього стану героїв” [1, с. 19]. Художня тканина цього твору, не інакше, як зшита за технікою печворк із клаптиків психодуховного світосприйняття головної героїні новели Марії. Домінуючим аспектом психіки героїні є мозаїчне вкраплення ретельно підібраних звукових вражень, зорових ефектів, тактильних відчуттів та асоціативних запахів, які зумовлені безпосереднім й моментальним сприйняттям дійсності і пов’язані, насамперед, з перебігом її переживань. Марія наділена винятковою чутливістю до всіх проявів зовнішнього світу. Її невідступно переслідують гострі осінні запахи: “Невідомо чий запах – сосни, гірських трав, чи то пахтять синій листопад”, “що пахтять: чи сосна, чи трави. ...А може, то Кавказ, може, гірські аули, а може, солоні вітри. <...> Мабуть, сосна, бо тільки сосна має забутий запах”, “пахло ріллею, грунтом”; бентежає тривожні звуки: “...буває в синю ніч зарипить далеко журавель – витягують воду”, “у стіну глухо входили цвяхи”, “Кімнату наповнили хрипи. Здавалось десь булькає вода. Було болотно”; психологічно пригнічують похмуро-апокаліптичні візії: “Над станицею мовчали недосяжні голубі верхів’я. Дрижали зорі й сполохано перебігали до небокраю...”, “Прямо – церква проколала хрестом мовчазне небо”, “маячило кволе сонце”, “На вулиці стояла порожнеча. На баню церкви злітались галки, тисячі галок. Кричали, падали, злітались”, “розтаборилась півтемрява. Теж зів’яла” [10, с. 207-218]. Прикметно, що на мікрообразному рівні автор звертається до рефлексивно-відчуттєвого втілення екзистенціалу смерті. Оскільки і гострий сосновий дух, і зів’ялі гірські трави, і стукіт молотків об стіну насторожує Марію, посилює тривогу і страх, адже не стільки нагадує про наближення свята, скільки підсвідомо асоціюється із невідомою смертю коханого. На думку І. Цюп’як, семантика подібних образів закорінена у “суперечливій суб’єктно-об’єктній парадигмі психоаналітичної інтерпретації особистості в екзистенціальному вимірі,” що, як стверджує дослідниця, домінує у творчості М. Хвильового та багатьох інших письменників 20-30-х років ХХ століття [11, с. 72].

Відтак, звернення до індивідуально-конкретної, а не типової особистості, зосередження уваги на динаміці її настрою, почуттях, сприйманні стає найважливішою особливістю при зображенні характеру кожного персонажа. Психологічні образи протагоністів у новелістиці М.Хвильового пластичні та “зримі” завдяки тому, що письменник намагається відтворити дійсність шляхом якнайживішого використання всіляких відчуттєвих вражень, тонких перегуків різних сфер перцепції зовнішнього світу.

Література:

1. Агеєва В. Автор і герой у структурі новели Миколи Хвильового / Віра Агеєва // Слово і час. – 1993. – № 12. – С. 16 – 21.
2. Агеєва В. П. “Зайві люди” у прозі М. Хвильового / Віра Павлівна Агеєва // Слово і час. – 1990. – № 10. – С. 3 – 9.
3. Білецький О. І. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро. 1990. – 253 с.
4. Бескова І. А. Феномен сознания / І.А. Бескова, І.А. Герасимова, І.П. Меркулов. – М.: Прогресс-Традиция, 2010. – 366 с.
5. Гординський С. На переломі епох. Літературознавчі статті, огляди, есеї, рецензії, спогади / Серія “Ad Fontes – До джерел”. – Львів: Світ, 2004. – 504 с.

-
6. Грабович Г. Символічна автобіографія у прозі Миколи Хвильового // *Тексти і маски / Григорій Грабович*. – К.: Критика, 2005. – С. 237–257.
  7. Дорошкевич О. Підручник історії української літератури / Олександр Дорошкевич. – К.: Книгоспілка, 1924. – 351 с.
  8. Муслієнко О.В. Абсурд у семіосфері художньої прози Миколи Хвильового: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Муслієнко Олена Вячеславівна. – Харків, 2016. – 231 с.
  9. Романенко О. В. Концепція людини в українській літературі 20-х років ХХ ст. (на матеріалі прози Г. Михайличенка, М. Хвильового, М. Івченка, В. Підмогильного): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Романенко Олена Віталіївна. – К., 2002. – 156 с.
  10. Хвильовий М. Твори у двох томах / Микола Хвильовий. – К.: Дніпро, 1990. – Т.1: Поезія, оповідання, новели, повісті. – 650 с.
  11. Цюп'як І. К. Екзистенціал смерті як вимір буття в прозі Миколи Хвильового / Ірина Костянтинівна Цюп'як // *Слово і час*. – 2001. – № 3. – С. 72 – 75.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: inn-bojk@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-158-161

Сиваченко І. В. Частотні особливості мовлення британських спортивних коментаторів кінних перегонів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 158–161.

УДК 811.111'342.42 (048)

Сиваченко Інна Вікторівна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

ЧАСТОТНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ БРИТАНСЬКИХ СПОРТИВНИХ КОМЕНТАТОРІВ КІННИХ ПЕРЕГОНІВ

Статтю присвячено вивченню частотних характеристик англomовного телевізійного коментаря кінних перегонів. Методом інструментального (комп'ютерного) аналізу досліджено такі просодичні параметри мовлення, як: максимальні (F_{max}) та мінімальні (F_{min}) значення ЧОТ, діапазон ЧОТ (F_d) та середнє значення ЧОТ (F_{mean}). Встановлено, що спортивний коментар кінних перегонів як жанр медійного дискурсу є максимально орієнтованим на слухача та вирізняється просодичною гетерогенністю. Емоційно-забарвлені ділянки мовлення наприкінці спортивного коментаря характеризуються підвищенням середніх показників ЧОТ та розширенням частотного діапазону.

Ключові слова: спортивний коментар, просодичні параметри мовлення, інструментальний аналіз, просодична гетерогенність, частотні характеристики, діапазон ЧОТ.

Сиваченко Інна Вікторівна,
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, г. Одесса

ЧАСТОТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РЕЧИ БРИТАНСКИХ СПОРТИВНЫХ КОМЕНТАТОРОВ КОННЫХ СКАЧЕК

Статья посвящена изучению частотных характеристик англоязычного телевизионного комментария к конным скачкам. Методом инструментального (компьютерного) анализа исследованы такие просодические параметры речи, как: максимальные (F_{max}) и минимальные (F_{min}) значения ЧОТ (F_d), диапазон ЧОТ и среднее значение ЧОТ (F_{mean}). Установлено, что спортивный комментарий конных скачек как жанр медийного дискурса максимально ориентирован на слушателя и отличается просодической гетерогенностью. Эмоционально-окрашенные участки речи в конце спортивного комментария характеризуются повышением средних показателей ЧОТ и расширением частотного диапазона.

Ключевые слова: спортивный комментарий, просодические параметры речи, инструментальный анализ, просодическая гетерогенность, частотные характеристики, диапазон ЧОТ.

Inna Syvachenko,
Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Odessa

PITCH CHARACTERISTICS OF BRITISH HORSE RACE COMMENTARIES

The article is dedicated to the investigation of the prosodic features of an English TV horse race commentary. A horse race commentary is deemed to be a special type of spontaneous text where prosody acts as one of the main factors that determine the effectiveness of speech. The four chosen horse race commentaries were broadcast by BBC and commented by male representatives. The durations (time period from start of the race to the moment the winning horse finishes) of the horse race commentaries range from 80 seconds to 150 seconds. Such prosodic speech parameters as maximal F_0 (F_{max}) and minimum F_0 (F_{min}), F_0 range (F_d) and mean F_0 (F_{mean}) are investigated by Praat software (version 6.0.37). It is stated that the commentary of horse racing as a genre of media discourse is considerably oriented towards the listener and characterized by prosodic heterogeneity. Emotionally-charged fragments of speech at the end of horse race commentary are marked by an increase in the mean parameters of F_0 and the widening of F_0 range, compared to initial and medial fragments.

Key words: horse race commentary, prosodic speech parameters, instrumental analysis, prosodic heterogeneity, mean parameters of F_0 , F_0 range.

Одним з важливих завдань сучасного мовознавства є вивчення функціонування мовлення із залученням соціолінгвістичних параметрів на всіх рівнях мовної системи, включаючи і просодичний, оскільки просодія та її елементи відіграють значну роль в оформленні висловлювання.

Актуальність статті. Незважаючи на активний розвиток соціолінгвістичного напрямку, мовленнєва поведінка представників окремих груп в різних ситуаціях і сферах спілкування залишається недостатньо вивченою. Комплексне дослідження просодичних параметрів мовлення коментаторів спортивних перегонів у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці дотепер не проводилось, що обумовлює вибір теми, об'єкта і предмета дослідження, а також робить його **актуальним**.

Стан розробки проблеми. Сучасні лінгвістичні розвідки, присвячені проблемам вивчення мовлення спортивних коментаторів, зосереджено на вивченні комунікативно-прагматичних та лінгвосеміотичних характеристик спортивного дискурсу [2; 3], його лексичних, стилістичних та функціональних особливостей [7]. Просодичні особливості мовлення коментаторів вивчалися на матеріалі коментарів футбольних матчів [1; 4; 11], регбі та баскетболу [10]. Значну увагу прикуто до вивчення емоційної напруженості мовлення англomовних спортивних коментарів [6; 8; 11].

Об'єктом статті є британські телевізійні коментарі кінних перегонів.

Предметом статті є частотні особливості мовлення коментаторів спортивних перегонів.

Мета дослідження полягає у визначенні частотних характеристик, що маркують мовлення коментаторів кінних перегонів на просодичному рівні.

Матеріалом дослідження є телевізійні репортажі чотирьох кінних перегонів (Royal Ascot), що транслювалися BBC. Тривалість (період часу від початку перегонів до моменту, коли кінь-переможець завершує перегони) спортивних коментарів коливається від 80 до 150 секунд. Ці перегони коментують чоловіки – англійці за національністю.

Royal Ascot – найвідоміші у світі кінні перегони та один із найважливіших світських заходів Великої Британії, на якому обов'язково присутні члени королівської родини. Перегони Royal Ascot проводяться з 1807 року, їх щороку відвідують близько 500 тисяч глядачів.

Виклад основного матеріалу. Спортивний коментар є особливим типом спонтанного тексту, для якого просодія виступає в якості одного з основних чинників, що зумовлюють ефективність мовленнєвого впливу.

Основними функціями мовлення коментатора кінних перегонів є: комунікативна (передача інформації про події на іподромі або треку), дивертивна (передача додаткової інформації, наприклад, опис погодних умов, інформація про вершників тощо), експресивна (передача емоцій та суб'єктивних оцінок коментатора). Мовлення спортивного коментатора характеризується гетерогенністю: статичний опис подій чергується з ділянками емоційної напруженості.

На думку С. В. Чечеля [5], для медійного дискурсу притаманними є такі просодичні особливості: 1) висока тональна варіантність; 2) рекурентність тонів розширеного діапазону; 3) висока частотність низьких висхідних та складних тонів; 4) значна кількість висхідних тонів, що завершують фінальні синтагми; 5) великий процентний вміст коротких пауз і квазіпауз; 6) значна темпоральна, діапазонна і реєстрова варіантність.

Очевидно, що існують відмінності в оформленні медійних текстів різних жанрів, викликані жанровою специфікою та своєрідністю організації тексту.

Усі частотні характеристики спортивних коментарів кінних перегонів розглянуто на трьох ділянках, а саме: 1) на початку спортивного коментаря; 2) у середині (момент наростання емоційної напруги); 3) на кульмінаційній ділянці фінішу.

Особливістю синтагматичного членування спортивного коментаря кінних перегонів є превалювання «горизонтального» типу членування речення, коли короткі синтагми збираються у відносно довгі фрази.

Використання спеціальної комп'ютерної програми обробки мовленнєвого сигналу PRAAT [9] уможливило провести акустичний аналіз за частотними параметрами та виокремити тенденції змін у мовленнєвому тональному контурі.

Методом інструментального аналізу послідовно визначались такі показники:

1. максимальне ($F_{\max}$) та мінімальне ($F_{\min}$) значення ЧОТ (в Гц);
2. максимальний діапазон ЧОТ (F_{Δ}) (в Гц);
3. середній рівень ЧОТ (F_{mean}) (в Гц).

Аналіз середніх значень та діапазону ЧОТ свідчить про те, що в межах одного фрагмента можуть спостерігатися істотні коливання вищезазначених характеристик.

Розглянемо середні значення ЧОТ у мовленні коментаторів кінних перегонів (табл. 1).

Таблиця 1

Середні значення ЧОТ у мовленні коментаторів кінних перегонів (Гц)

№ Фрагмента	Початок перегонів	Середина перегонів	Кінець перегонів
Фрагмент № 1	105	121	157
Фрагмент № 2	134	128	205
Фрагмент № 3	98	135	187
Фрагмент № 4	140	125	164

За результатами дослідження середніх значень ЧОТ у мовленні спортивних коментаторів ЧОТ збільшується наприкінці кінних перегонів, тоді як на початку та в середині коментаря спостерігаються незначні коливання. У двох з чотирьох проаналізованих фрагментів (фрагмент № 2 та фрагмент № 4) середня ЧОТ на початку коментаря превалює над відповідним значенням у середині коментаря. У двох інших фрагментах мовлення тенденція є протилежною.

Наступним етапом дослідження став підрахунок середніх значень діапазону ЧОТ як різниці між максимальними та мінімальними значеннями ЧОТ (F_{Δ}) (табл. 2).

Таблиця 2

Частотний діапазон у мовленні коментаторів кінних перегонів (Гц)

№ Фрагмента	Початок перегонів	Середина перегонів	Кінець перегонів
Фрагмент № 1	112	92	140
Фрагмент № 2	137	133	170
Фрагмент № 3	67	74	102
Фрагмент № 4	80	87	97

Характерною рисою для всіх чотирьох проаналізованих фрагментів мовлення є розширення діапазону ЧОТ наприкінці перегонів у порівнянні з їхнім початком та серединою ($F_{\Delta} = 140$ Гц; $F_{\Delta} = 170$ Гц; $F_{\Delta} = 102$ Гц; $F_{\Delta} = 97$ Гц). Діапазон ЧОТ на початку та в середині перегонів коливається в межах 20 Гц, розширюється у мовленні третього та четвертого коментатора та звужується у мовлення перших двох.

Представлені далі приклади демонструють варіативність діапазону ЧОТ мовлення спортивних коментаторів кінних перегонів.

A neighbour **Frankie Dettori** second on the outside and **Reel** is kept here by Ryan Moore followed then by Jack Hobbs and then Idaho closes up.

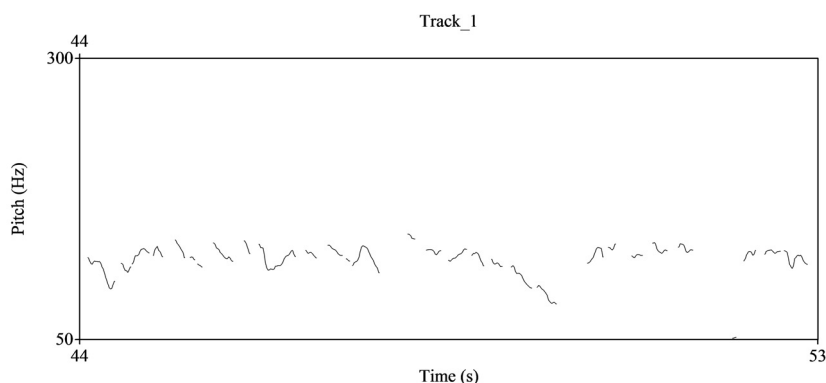

Рис. 1. Осцилограма вищезазначеного фонаційного відрізка

У фрагменті мовлення коментатора-англійця ВВС Корнеліуса Лайсета (середина коментаря перегонів) максимальне значення ЧОТ дорівнює 143 Гц (рис. 1), мінімальне значення складає 51 Гц, а $F_{\Delta} = 92$ Гц. Середнє значення ЧОТ в межах проаналізованих 9 с складає 121 Гц. Крива ЧОТ на осцилограмі демонструє незначні частотні коливання, що дає змогу охарактеризувати мовлення як емоційно-нейтральне.

Просодичне оформлення наступного фрагменту (початок коментаря) (рис. 2) характеризується приблизно однаковим у порівнянні з вищеповисаним фрагментом середнім рівнем ЧОТ ($F_{\text{mean}} = 127$ Гц), але більш високими максимальними та мінімальними показниками ЧОТ ($F_{\text{max}} = 193$ Гц та $F_{\text{min}} = 60$ Гц) та ширшим діапазоном ($F_{\Delta} = 133$ Гц).

Rivet is being kept quiet of the other runner. **Barney Roy's** white cap drops onto the rails and that at the moment means **Churchill** can't kill on the back of **Lancaster Bomber**.

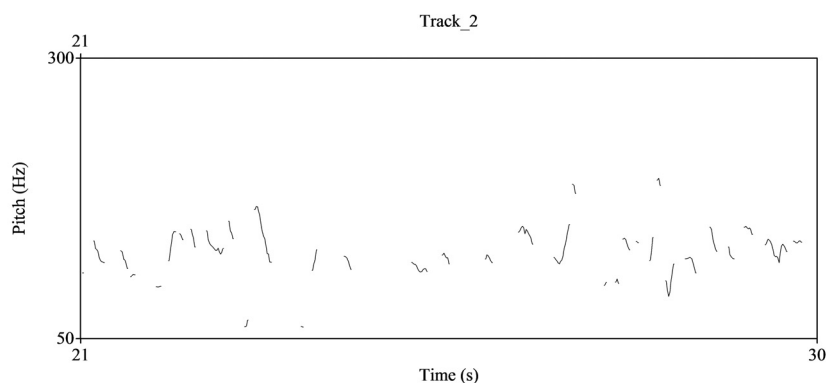

Рис. 2. Осцилограма вищезазначеного фонаційного відрізка

Порівняємо частотні характеристики нижче представленого фрагменту мовлення того ж самого спортивного коментатора, але не на початку, а в кінці кінних перегонів (рис. 3).

Peace Envoy looked awkward. **Barney Roy** has his big day. Unfortunately **Churchill** didn't really turn up this afternoon.

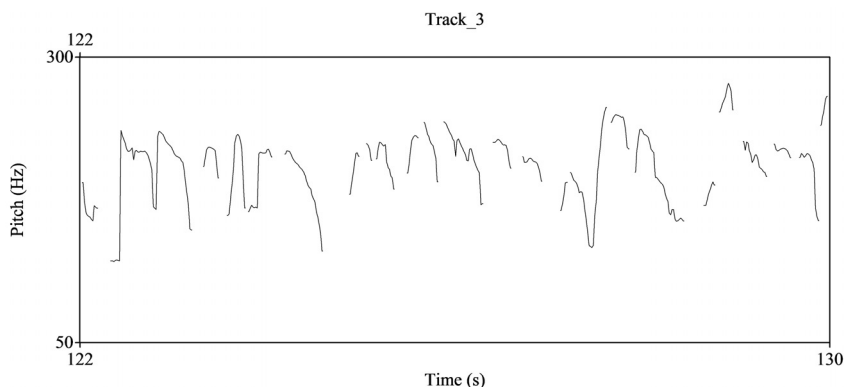

Рис. 3. Осцилограма вищезазначеного фонаційного відрізка

Усі частотні характеристики вирізняються значно вищими показниками ($F_{\max} = 277$ Гц; $F_{\min} = 107$ Гц; $F_{\text{mean}} = 205$ Гц) та ширшим діапазоном ЧОТ ($F_{\Delta} = 170$ Гц у порівнянні з $F_{\Delta} = 133$ Гц). На осцилограмі виразно представлено тональні підйоми та спади, що є характерною рисою емоційно-забарвленого мовлення.

Висновки та результати дослідження. Спортивний коментар кінних перегонів як жанр медійного дискурсу є максимально орієнтованим на слухача та вирізняється просодичною гетерогенністю.

Для мовлення коментаторів кінних перегонів характерними є специфічні частотні особливості, вибір яких визначається подіями на треку, тобто є ситуативно обумовленим.

Емоційний стан коментатора, пов'язаний з подіями на треку, визначає вибір частотних характеристик при оформленні висловлювання таких як збільшення ЧОТ та розширення частотного діапазону у завершальній частині спортивного коментаря.

Перспективним вважаємо вивчення кореляції динамічних та темпоральних характеристик із частотними особливостями мовлення коментаторів кінних перегонів.

Література:

1. Лихачев Э. В. Вариативность просодических комплексов актуализации футбольного комментария: автореф. дисс. ... к. филол. наук: 10.02.04 / Э. В. Лихачев. – Нижний Новгород, 2017. – 22 с.
2. Панкратова О. А. Лингвосомиотические характеристики спортивного дискурса: автореф. дисс. ... к. филол. наук: 10.02.19 / О. А. Панкратова. – Волгоград, 2005. – 14 с.
3. Снятков К. В. Коммуникативно-прагматические характеристики телевизионного спортивного дискурса: автореф. дисс. ... к. филол. наук: 10.02.01 / К. В. Снятков. – Череповец, 2008. – 19 с.
4. Халеева С. А. Типологические и конкретно-языковые черты в просодии спортивного радиокomentarя: автореф. дисс. к. филол. наук: 10.02.20 / С. А. Халеева. – Пятигорск, 2006. – 18 с.
5. Чечель С. В. Просодический аспект социальной вариативности языка (экспериментально-фонетическое исследование): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / С. В. Чечель. – Пятигорск, 1999. – 150 с.
6. Эйхгольц И. А. Восприятие признаков эмоциональной напряженности в спонтанной речи: автореф. дисс. ... к. филол. наук: 10.02.20 – теория языка / И. А. Эйхгольц. – Воронеж, 2008. – 18 с.
7. Balzer-Siber M. Functional and Stylistic Features of Sports Announcer Talk: A Discourse Analysis of the Register of Major League Soccer Television Broadcasts [Electronic resource] / M. Balzer-Siber. Electronic Dissertation. – East Tennessee State University, 2015. – 66 p. – Mode of Access: <https://dc.etsu.edu/etd/>
8. Kern F. Speaking Dramatically: The Prosody in Radio Live Commentaries of Football Games / F. Kern // Prosody in Interaction. – Amsterdam: Benjamins, 2010. – P. 217–238.
9. Praat: Doing Phonetics by Computer (version 6.0.37) [Computer Program] / P. Boersma, D. Weenink. – Mode of Access: <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>
10. Sport in the Media: A Contrasted Study of Three Sport Live Media Reports with Semi-Automatic Tools / S. Audrit, T. Psir, A. Auchlin, J.-P. Goldman // Speech Prosody. – 2012. – P. 127–130.
11. Trouvain J. Between Excitement and Triumph – Live Football Commentaries in Radio vs. TV / J. Trouvain // 17th International Congress of Phonetic Sciences. – Hong Kong, 2011. – P. 2022–2025.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: esljunina@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-162-164

Слюніна О. В. Конфлікт людини й оточення: еволюція героя у творах Германа Гессе (на матеріалі творів «Степовий вовк», «Гра в бісер» та «Сіддхартха»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 162–164.

УДК 821.111

Слюніна Олена Вікторівна,

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», м. Харків

КОНФЛІКТ ЛЮДИНИ Й ОТОЧЕННЯ: ЕВОЛЮЦІЯ ГЕРОЯ У ТВОРАХ ГЕРМАНА ГЕССЕ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ «СТЕПОВИЙ ВОВК», «ГРА В БІСЕР» ТА «СІДДХАРТХА»)

Стаття присвячена дослідженню проблеми авторської інтерпретації соціально важливих феноменів для німецько-швейцарського письменника Германа Гессе, зокрема йдеться про еволюцію персонажів в умовах аксіологічної кризи інтелектуальної прози майстра слова.

Ключові слова: інтелектуальний роман, постмодернізм, образ, мотив.

Слюніна Елена Викторовна,

Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия», г. Харьков

КОНФЛИКТ ЧЕЛОВЕКА И ОКРУЖАЮЩИХ: ЭВОЛЮЦИЯ ГЕРОЯ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ГЕРМАНА ГЕССЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ «СТЕПНОЙ ВОЛК», «ИГРА В БИСЕР» И «СИДДХАРТХА»)

Статья посвящена исследованию проблемы авторской интерпретации социально важных феноменов для немецко-швейцарского писателя Германа Гессе, в частности речь идет об эволюции персонажей в условиях аксиологического кризиса в интеллектуальной прозе мастера слова.

Ключевые слова: интеллектуальный роман, постмодернизм, образ, мотив.

Elena Sljunina,

Kharkiv Humanitarian University «People's Ukrainian Academy», Kharkiv

CONFLICT OF MAN AND OTHERS: THE EVOLUTION OF THE HERO IN THE WORKS OF HERMANN HESSE (ON THE MATERIAL OF THE WORKS «STEPPE WOLF», «GAME OF BEADS» AND «SIDDHARTHA»)

The article is devoted to the study of the author's interpretation of socially important phenomena for the German-Swiss writer Hermann Hesse, in particular, the evolution of characters in the conditions of an axiological crisis in the intellectual prose of the master of the word. The article focuses on the problem of riot that occurs in the main character's souls in novels «Steppe Wolf», «Game of Beads» and «Siddhartha». The reasons for the antinomic thinking of the characters, the features of the rebellion and its consequences are highlighted. Three types of solving the conflict between society and the individual are distinguished: destruction (Harry Geller), service (Joseph Knecht) and humility, finding harmony with the world (Siddhartha). In the article, the features of the individual style of Hermann Hesse are considered, the main features of his style of writing, such as autobiographical, psychoanalysis, intellectuality, attention to philosophical questions, aspiration to unite the eastern and western philosophical positions are determined.

Key words: intellectual novel, postmodernism, image, motive.

Постановка проблеми. Творчість видатного німецького письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури (1946 р.) Германа Гессе, безперечно, належить до кращих надбань людської цивілізації. Герман Гессе увійшов в історію світової літератури не тільки як митець, що у творах культивував експресіонізм, а і як майстер слова, який зробив перші кроки в бік постмодерністських шукань. Майстер слова торкався не лише злободенних питань, а й «вічних»: про сенс життя, про самотність людини в багатомільярдному світі, про засади різних релігій і культур. Позиція митця полягала у визнанні загальних ідей гуманізму, у закликах до взаємної толерантності, у сократівському прагненні пізнати себе. Герман Гессе увійшов в історію розвитку художньої літератури як оригінальний поет, багатогранний прозаїк і один із засновників інтелектуального роману.

Як і в багатьох інших письменників, творчий шлях Г. Гессе розпочався з епігонства романтизму й натуралізму. Перший твір, що приніс відомість майстру слова, називався «Петер Камендцинд» і засвідчив появу нового й досить симпатичного автора, який, однак, не мав жодних підстав чимось виокремитися з-поміж інших. Лише після виходу 1919-го року «Деміана» під псевдонімом Емілія Синклера про Г. Гессе почали говорити як про письменника нового типу.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Художня спадщина Германа Гессе привернула увагу багатьох дослідників, причому аналізували його мистецький доробок не тільки літературознавці, а також і лінгвісти, педагоги, психологи й філософи. Варто відзначити, що серйозно цікавитися творчістю німецького письменника почали ще за його життя. Так, 1927-го року було видано біографію митця, яку написав Гуго Балль. Серед слов'янських учених, які досліджували життєвий і творчий шлях Германа Гессе, слід назвати А. Я. Акопяна, С. С. Аверінцева, А. Г. Березіну, Н. О. Гучинську, В. Д. Седельника та багатьох інших. Щодо проблем, які привернули увагу науковців, то це й особливості життєвого шляху майстра слова, його поетична спадщина, його малярські роботи, синтез західної та східної культури у творах, новаторство й традиція творів, їхнє філософське підґрунтя.

Серед домінуючих ознак творчості Германа Гессе, на які вказують дослідники, необхідно назвати такі: глибокий психоаналіз, філософічність, простота, прагнення поєднати східну та західну візії, інтелектуальність та автобіографічність. Майже

всі твори майстра слова містять автобіографічні елементи. Скажімо, у «Грі в бісер» бенедиктіанський монастир Маріафельс – це пряма алюзія на Маульбронн, де навчався автор. А прототипом отця Якова став історик Яків Буркхардт. «Степовий вовк» із його увагою до архетипів колективного несвідомого написаний під впливом знайомства з К. Г. Юнгом. У творі «Сіддхартха» змальовано захоплення Германа Гессе східною культурою, адже батьки письменника були місіонерами в Індії, а дід по материнській лінії – Герман Гунтер (на честь якого, до речі, назвали хлопчика) – майже все життя провів на Сході.

Формулювання завдань дослідження. Однак названі вище твори поєднують не лише той факт, що вони всі тим чи іншим чином дотичні до біографії митця. Власне, протягом усього життя однією з основних тем творів Г. Гессе була проблема становлення людини в соціумі, конфлікт особистості з оточенням та способи подолання цього конфлікту. Як тонкий психолог, філософ, мораліст та інтелектуал письменник апелює до різних аспектів людської самотності, розглядає боротьбу проти-лежностей, заглядає в найпотаємніші куточки людської душі, індивідуального свідомого.

Метою цієї розвідки постає розгляд і порівняння кризових ситуацій, у яких опиняються персонажі Г. Гессе. Серед основних завдань статті – висвітлення еволюції свідомості головних героїв. Отже, розглянемо, як вирішують цю проблему персонажі романів «Степовий вовк» (1927), «Гра в бісер» (1943) та повісті «Сіддхартха» (1922). Незважаючи на те, що твори були написані в іншій послідовності, однак розглядати світоглядні позиції персонажів варто саме в такому порядку, як було зазначено вище.

Виклад основного матеріалу. Розпочнімо зі «Степового вовка», де головним героєм є Гаррі Геллер – інтелегент, що веде усамітнений спосіб життя. Він ототожнює себе із вовком, який заблукав у світі міщанства. Покажемо використання епітета *степовий*, тут простежується кілька основних домінант. По-перше, степ є відомою алюзією на саме життя. Відповідно, Гаррі перебуває в пошуках сенсу буття. По-друге, степ – це дикий простір, далекий від будь-якого культурного життя. Тож, автор вибудовує своєрідну антиномію, протиставляючи дух і природу в прагненні головного героя знайти своє Я. До цього прийому Г. Гессе апелює в багатьох творах – тут позначилося давнє захоплення письменника романтизмом і його біполярними переживаннями.

Гаррі Геллер постійно відчуває в глибині душі непримиренну боротьбу цивілізації та дикості, людини та вовка. Ця боротьба прирає чоловіка на страждання, єдиним виходом головний герой бачить самогубство. Варто сказати, що й сам Герман Гессе неодноразово перебував у подібному стані. Уперше криза торкнулася душі майстра слова, коли він ще навчався в Маульбронні, тож це дає підстави науковцям стверджувати, що Гаррі Геллер – це пряма алюзія на самого автора, вияв йогоalterego, вияв архетипу духа, бо навіть ім'я персонажа починається з тих самих літер, що й ім'я письменника.

Виходом для Гаррі Геллера стає гумор. Це одна з основних ознак постмодернізму як напрямку. Герой у постмодерністів дуже подібний до героя романтиків, адже він так само самотній, він переживає внутрішню боротьбу, проте, якщо романтизм вбачає для героя один вихід – смерть, то постмодерністи постулюють гумор як засіб виживання в безглуздому світі. Письменники зображують особистість, яка шукає «себе в собі», перебираючи задля цього різні маски. Таким постає Гаррі Геллер. Потрапивши до магічного театру, він «приміряє» різні ролі, розглядає різні варіанти розгортання подій. При цьому слід пам'ятати, що все дійство відбувається саме в театрі, який зіставний із самим життям (не можна не пригадати відомий вислів Жака з комедії У. Шекспіра «Як вам це подобається»: «Увесь світ – театр, а люди в ньому актори»). Щоправда, якщо в У. Шекспіра світ зіставляється з театром, то в пошуках постмодерністів світ, радше, балаган, цирк. Власне, однією з основних ознак постмодерну є карнавальність. Як зазначає Т. Н. Денисова: «Світ і людина втратили зміст, залишилася лише какофонія сміху, фантазмагорія, чудернацька суміш трагічного й комічного, якась буфонада, фарс» [Денисова Т. Н. Феномен постмодернізму: контури і орієнтири // Слово і час: Літературознавчий часопис. – 1995. – № 2. – С. 18-27]. Світ уявляється Гаррі Геллеру складним, хаотичним, його ж власна душа – багатомірною, тому кращий спосіб засвоєння реалій довкілля та самого себе – ігровий.

У роботі Г. В. Коротич підкреслено, що драма Гаррі Геллера полягала, передусім, у тому, що в душі персонажа «співіснували, ворогували, проникали один в одного два світи: світ «вовка», або темний світ інстинктів, неприборкані дикості, жорстокості, грубої тваринної природи, і світ «людини», тобто світ культури, світ витончених думок і почуттів (а для міщанина це світ посередності, духовної вбогості)» [Коротичhttp://www.rusnauka.com/NIO_2007/Philosophia/18692.doc.htm]. Намагання Геллера пристосуватися до дійсності, що його оточувала, стали таким, як усі, завершуються крахом.

Як і Гаррі Геллер, головний персонаж роману «Гра в бісер» – Йозеф Кнехт – постає перед реципієнтами людиною, що має внутрішній конфлікт. На відміну від Геллера, Кнехт страждає від того, що живе в середовищі, де на все природне та міщанське накладено табу, тобто Йозеф постає ніби діаметральною протилежністю Гаррі, з одного боку, адже Геллер страждає від надмірності міщанського, а Кнехту якраз бракує мирського. Проте, якщо поглянути глибше, стає зрозуміло, що Г. Гессе працює все над тією самою проблемою: проблемою внутрішньої роздвоєності й самотності головного героя. Щоправда, вектори в «Грі в бісер» зміщено. Йозеф Кнехт перебуває в Республіці духу – утопічній провінції Касталія, що становить собою штучну елітарну державу. У Касталії (до речі, і сама назва провінції символічна: вона походить від назви джерела, де, згідно з переказами, жив Аполлон зі своїми музами, тож здавна Касталія символізувала високе мистецтво й поетичне натхнення) живуть лише обрані – люди, чийм покликанням є охороняти й зберігати інтелектуальні здобутки та духовні багатства людства. Якщо спочатку Кнехт сприймає касталійські ідеали із захватом, то згодом починає розчаровуватися в них, адже очищення від «людського» («тваринного», «міщанського») видається головному герою неправильним. Тож, по суті, Кнехт переживає те саме відчуття роздвоєності, що й Гаррі Геллер (особливо після знайомства зі своїм антиподом – Плініо-Десиньйорі). Так само, як і Гаррі Геллер, Йозеф Кнехт прагне досягти давньої сократівської мудрості – пізнати самого себе. Кнехт розуміє, що не може бути стовідсотково відданим Касталії, доки не вирішить конфлікт у своїй душі, доки не знайде своє місце у світі. Відповідно, персонаж вирушає в подорож на Схід, навчається в Старшого Брата, активно спілкується з отцем Якобом та Плініо-Десиньйорі, пише художні біографії та поетичні твори. Власне, у цьому вбачається бунтарство головного героя, адже в Касталії будь-які тісні контакти із зовнішнім світом піддаються остракізму, а прояви творчості взагалі заборонені. Тож, Йозеф Кнехт теж бунтар, але виступає він проти занадто великого захоплення духовністю, адже після обрання всі помисли майбутнього касталійця повинні бути спрямовані тільки на культивування служіння високому ідеалу. У приватній розмові з Магістром Александром Кнехт буквально говорить так: «Але я, навчаючись у отця Якоба, відкрив для себе, що я не лише касталієць, а й людина, що світ, цілий світ стосується й мене, вимагає від мене, щоб я брав участь у його

житті. Із цього відкриття випливали вимоги, обов'язки, потреба, бажання, виконати яких я аж ніяк не міг. Світське життя в очах касталійця було чимось відсталим і неповноцінним, повним пристрастей і бруталності, неладу й розхристаності, він не бачив у ньому нічого гарного й вартого наслідування. А насправді ж світ і його життя безмежно ширші й багатші, ніж міг уявити собі касталієць, цей світ – безперервне становлення [Гра, с. 344]. У цій цитаті простежується протиставлення не тільки двох світів: касталійського й звичайного, але й чітко вказано, що все касталійське видається противним самій людській природі. Кнехт намагається втілити істину, яка закладена в Талмуді про те, що людина має шість рис: трьома подібна до тварин і трьома до ангелів: як тварина їсть та п'є, множиться, викидає; як янгол має розум, ходить прямо та розмовляє [Талмуд, с. 187]. Відповідно, відмова від будь-якої частини свого ества призводить до того, що людина перестає бути людиною й відбувається занепад як особистості, так і світу. Як зазначено в роботі Т. Шелкунової, «Касталія – це і є західноєвропейська культура, виведена й вибудована на мертвихантичних зразках. Така культура чужа фаустівській душі. Вона не здатна внаслідок життєвості, а лише височіти Парнасом» [Шелкунова, с. 168]. Незважаючи на всі вади «фельетонної доби», про яку згадано на початку «Гри в бісер» як про ознаменування початку загибелі людської культури через знецінення духовності, Йозеф Кнехт розуміє, що й Касталія з її вектором тільки в бік духовності – це також хибний шлях. Головний герой досягає посади Магістра Гри – однієї з найвищих посад у Педагогічній Провінції. А потім сам зрікається цієї посади (хоча за правилами Касталії це неможливо, тож бачимо й тут бунтівну вдачу персонажа). Кнехт говорить, що Педагогічна Провінція зупинилася в розвитку: «<...> тут ми жили поза межами світу, ми самі були маленьким, довершеним світом, що давно скінчив процес становлення, перестав рости» [Гра, с. 344].

Слово «служіння» є показовим у плані Кнехта, адже роль головного персонажа запрограмована самим його іменем, у перекладі з німецької **Knecht** – це робітник, слуга. Бунт Кнехта тому спрямований не на руйнацію, а на спробу побудувати щось нове, головний герой «Гри в бісер» спрямовує свій протест проти неможливості рухатися далі, на систему, що не спроможна розвиватися.

Не менш цікавим видається твір «Сіддхартха». По-перше, досить важко визначити жанр: чи це реалістичний роман, чи це історичний роман, чи це крок у бік М-реалізму. Сам автор називав «Сіддхартху» «індійською поемою»: «У моїй індійській поемі все йшло добре до тих пір, поки я писав про те, що пережив сам: про настрій молодого брахмана, що шукає мудрості, мучиться й катує себе <...>. Коли я закінчив про Сіддхартху аскетичного, який страждає, я хотів зобразити Сіддхартху-переможця <...>. Рано чи пізно він усе-таки стане переможцем». Із цієї цитати випливає, що для письменника Сіддхартха постає втіленням людини, що пройшла нелегкий шлях (аскетизм, міщанство, смерть коханої, непорозуміння із сином), однак життєві негаразди не зламали її і чоловік урешті-решт віднайшов ту гармонію, до якої прагнув усе життя. У «Сіддхартсі» втілено головну ідею східного світогляду про те, що все в цьому світі становить одне ціле, репрезентує єдність: «Якщо «це є ти», то чи станеш ти «це» руйнувати?» [Родичева, с. 82]. Можливо, саме для маніфестації цієї ідеї Г. Гессе й розмежує Сіддхартху та Будду, адже у творі це зовсім різні люди (в індійській традиції Будда – це друге ім'я Сіддхартхи). У момент найвищого просвітлення Говінда перестає усвідомлювати окремішність між усіма живими істотами, він просто тастиг, дивлячись в обличчя Сіддхартхи і йому «ввижались інші обличчя, десятки облич, довга вервечка, цілий потік – сотні, тисячі облич, й усі вони напливали й відпливали, а проте всі, здавалося, водночас стояли перед його очима, усі безперервно змінювалися й оновлювалися, однак усе то був він, Сіддхартха» [Степ, с. 91].

Сіддхартха проходить стадію Гаррі Геллера, коли заперечує все довкола й самого себе, проходить стадію Йозефа Кнехта, коли працює помічником Васудеви, однак, на відміну від Магістра Гри, Сіддхартха здатен рухатися й розвиватися далі, адже він є носієм як тілесного, так і духовного. У «Післямові» до видання «Степового Вовка» Герман Гессе зазначив, що «хоч в історії Степового Вовка показано хворобу й кризу, це не та криза, що веде до смерті, до загибелі, а навпаки: та, що веде до одужання» [Степ, с. 255]. Отже, у трьох творах автор показує кризу у свідомості людини, однак стверджує, що подолання цієї кризи дозволить дістатися нових вершин, як, власне, у романі «Сіддхартха». Ще одним цікавим образом, на який варто звернути увагу, постає образ води в «Гри в бісер» та в романі «Сіддхартха». Здавна вода, річка вважалися архетипними символами межі між світами. Якщо у «Гри в бісер» Йозеф Кнехт видається нездатним перебороти водяну стихію, то в Сіддхартха спочатку допомагає перевізнику, а потім сам займає його місце.

Висновки та перспективи дослідження. Якщо Гаррі Геллер – це бунтар, який прагне зруйнувати все: міщанську цивілізацію, самого себе врешті-решт; то Кнехт – це слуга, який бажає присвятити своє життя іншим, його бунт – це спроба побудувати щось нове, це бунт Самсона, що руйнує храм, аби стало можливим подальше існування цивілізації.

Таким чином, Герман Гессе розглядає три шляхи вирішення конфлікту особистості й суспільства: руйнація та бунтарство, служіння, а також смирення та віднайдення гармонії шляхом самопізнання та пізнання світу.

Перспективним, на нашу думку, видається подальше дослідження творчості Германа Гессе в контексті аналізу різних образів та мотивів, зокрема, мотиву гри в романах «Гра в бісер» та «Степовий вовк».

Література:

1. Акоюн А. Я. Концепция героя в романе Германа Гессе «Степной волк» [Электронный ресурс] / А. Я. Акоюн. – Режим доступа : <http://20v-euro-lit.niv.ru/20v-euro-lit/articles-germaniya/akopyan-konceptsiya-geroia-v-romane-stepnoj-volk.htm>
2. Гессе Г. Гра в бісер / Г. Гессе. – К. : Дніпро. – 1978. – 484 с.
3. Гессе Г. Сіддхартха : Повесть; Степовий вовк : Роман / Г. Гессе. – К. : Молодь, 1992. – 256 с.
4. Денисова Т. Н. Феномен постмодернізму: контури і орієнтири / Т. Н. Денисова // Слово і час: Літературознавчий часопис. – 1995. – № 2. – С. 18-27.
5. Коротич Г. В. Проблема челоуека в романе Германа Гессе «Степной волк» / [Электронный ресурс] / Г. В. Коротич. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/NIO_2007/Philosophia/18692.doc.htm
6. Родичева И. С. Жень и дао как формы внутреннего постижения: стратегия самопознания в древнекитайской философии / И. С. Родичева // Філософські перипетії: Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 830. – С. 80-87.
7. Талмудические трактаты: Авот. Авот де-рабби Натан (1-2) / [под ред. Р. Кипервассера]. – М. : Мосты культуры. – 2011. – 327 с.
8. Шелкунова Т. В. Код гри в романі Г. Гессе «Гра в бісер» / Т. В. Шелкунова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. – 2014. – № 19. – С. 167-171.

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: soltys_08@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-165-169

Солтис М. О. Лексико-граматичні та фонетико-графічні особливості скорочень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 165–169.

УДК 811.11'373.43'367.334

Солтис Мар'яна Орестівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКОРОЧЕНЬ

Стаття присвячена аналізу лексичних, граматичних, фонетичних та графічних особливостей скорочених та повнозначних лексичних одиниць. Базові лексеми та скорочені одиниці порівняно з погляду графічного оформлення, фонетики, морфології, семантики, граматики, синтаксису. Проаналізовано гетерогенний склад скорочених лексичних одиниць, встановлено ієрархію критеріїв, а саме графічного, фонетичного, структурно-морфологічного, семантичного, комунікативно-прагматичного для різних видів скорочених одиниць.

Ключові слова: скорочення, ініціальні скорочення, усечення, базова лексема, лексичні, граматичні, фонетичні, графічні особливості.

Soltys Maryana Orestivna,

Lvivovskiy natsionalnyy universitet imeni Ivana Franko, g. Lviv

ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИЕ И ФОНЕТИКА-ГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОКРАЩЕНИЙ

Статья посвящена анализу лексических, грамматических, фонетических и графических особенностей сокращенных и несокращенных лексических единиц. Базовые лексемы и сокращенные единицы сравнены с точки зрения графического оформления, фонетики, морфологии, семантики, грамматики, синтаксиса. Проанализирован гетерогенный состав сокращенных лексических единиц, установлено иерархию критериев, а именно графического, фонетического, структурно-морфологического, семантического, коммуникативно-прагматического для различных видов сокращенных единиц.

Ключевые слова: сокращение, инициальные сокращения, усечение, базовая лексема, лексические, грамматические, фонетические, графические особенности.

Maryana Soltys,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

THE LEXICAL-GRAMMATICAL, PHONETICAL-GRAPHICAL PECULIARITIES OF SHORT FORMS

This article focuses on the analysis of lexical, grammatical, phonetic and graphic features of abbreviated and full-length lexical items. Basic lexemes and abbreviated items are compared in terms of their graphic design, phonetics, morphology, semantics, grammar, and syntax. The article also explores the heterogeneous composition of abbreviated lexical items and establishes the hierarchy of criteria, namely graphic, phonetic, structural-morphological, semantic, and communicative-pragmatic ones, for various types of abbreviated items.

In general, the graphic criterion has the least effect on the formation of an abbreviation. It is relevant only for acronyms, that is, a group of graphic abbreviations that do not have an aural form.

The phonetic criterion determines acronyms read in syllables, the most important feature for which is a harmonic phonation, which is why the base lexeme may retain as many letters as necessary to ensure the optimal pronunciation of the fragmented item. The harmony of phonation of abbreviations is imparted by vowels that form the structure of the abbreviation or are added in the phonation process. When discarding a part of a word containing the accented syllable, as in the case of truncation, an accent is placed on the syllable that is unaccented in the word's original form. The morphological criterion is no less important for truncations, because it blocks the processes of destruction of morphemes in the process of truncation. The formation of the abbreviation is also largely impacted by the semantic criterion, because even the initial or final part of the word makes it possible to recognise the original form and its content. Thus, normally, after the fragmentation process, only that part of the word that carries most information remains. The communicative-pragmatic criterion, that is, the context criterion, carries most weight in the process of creating acronyms, because, on most occasions, their meaning may only be derived from the context of their original form. This criterion is irrelevant for truncations, as they do not require a base item to decode them.

Key words: abbreviations, acronyms, truncations, basic lexeme, lexical, grammar, phonetic, graphic features.

Мова є динамічною системою і відповідно зазнає змін, реагуючи активно на суспільні процеси. Словниковий склад мови постійно поповнюється завдяки творенню нових слів, розширенню потенціалу наявних лексичних одиниць, уживанню запозичень. Мовна економія, зокрема у німецькій мові, сприяє творенню нових скорочених лексичних одиниць. Метою цієї наукової розвідки є порівняти повні та фрагментовані лексичні одиниці з огляду лексики, граматики, фонетики, синтаксису та завданням стало з'ясувати, який з критеріїв при утворенні скорочених одиниць має пріоритет. Матеріалом дослідження слугували скорочені одиниці, отримані методом загального відбору з рубрик політичних, економічних і місцевих новин періодичних друкованих видань та інтернет-ресурсів.

Услід за Г. Бельманом і Г. Бергштром-Нільзен скороченнями вважаємо не лише графічну, але й фонетично реалізовану скорочену форму певного слова чи словосполучення [4, с. 369], а їхню повну форму називаємо надалі **базовою одиницею**, або **вихідною формою**.

До вихідних форм, що підлягають скороченню залічуємо всі одиниці словникового складу, окремі слова та словосполучення, власні назви та загальні, а також імена. Якщо йдеться про словосполучення, які слугують джерелом фрагментації, то це не обов'язково ідіоми, проте деякою мірою це стали звороти, у яких слова в словосполученні мають визначену послідовність, порушення якої неприпустиме, напр. *Technischer Überwachungsverein* ⇒ *TÜV* – *спілка працівників технічного*

нагляду, *Bundesrepublik Deutschland* ⇒ *BRD* – Федеративна Республіка Німеччина, *Radio im amerikanischen Sektor* ⇒ *Rias* – радіостанція в американському секторі у колишньому Західному Берліні. Скорочення складаються з певних морфем, складів чи літер вихідного слова. Не всі складові базової одиниці входять до утвореного скорочення, напр., *SNIB* ⇐ *Sprachatlas von Niederbayern* – атлас діалектів Нижньої Баварії; *ARGO* ⇐ *Arbeitsgemeinschaft der Fachverbände des Ofensetzer- und Keramiker-Handwerks* – професійна спілка, що займається виробництвом печей та кераміки. Переважна частина скорочень-усічень – іменники. Прикметники та дієслова як усічення трапляються значно рідше. Більшість скорочень має статус відіменникових, адже їхні базові слова – іменники. Напр., *Akku* ⇐ *Akkumulator* – акумулятор, *ZusHang* ⇐ *Zusammenhang* – зв'язок, контекст; *NebenBest* ⇐ *Nebenbestimmung* – додаткові роз'яснення.

Серед зафіксованих з поміж ініціальних скорочень прикладів домінуючі – відіменникові, менш продуктивні – відприкметникові, а віддієслівних ініціальних скорочень не зафіксовано взагалі. Службові слова, зазвичай, не скорочуються, за винятком сполучника *u.* ⇐ *und* – *i.*, *u.desgl. m.* ⇐ *und desgleichen (mehr)* – *i* так далі, *i* тому подібне.

Щоб чітко окреслити граматичний статус скорочень, слід порівняти їх із повноцінними, нефрагментованими лексичними одиницями. Порівняльний аналіз дасть змогу відповідати на запитання, чи маємо справу зі словом, чи, радше, словоформою. “Слово – це база одиниця мови, побудована на асоціації певного значення з певним звуковим комплексом, який може отримувати відповідну граматичну реалізацію” [1, с. 11] Залежно від рівня, слово отримує специфічне визначення як графічна, фонетична, морфологічна, лексико-семантична і граматична одиниця. Такі ж критерії слід застосувати для визначення скорочень.

З погляду графічного оформлення, словом є частина тексту між двома пробілами на письмі або іншими словами [5, с. 144]. Отже, враховуючи цю характеристику, не лише аббревіатури чи усічення, а навіть графічні скорочення можна вважати словом.

З погляду фонетики, слово складається з найменших одиниць мовного потоку – зі звуків, де один склад вимовляється із більшою силою, тобто є наголошеним. Кожне скорочення має своє звучання, і залежно від виду та походження скорочення певна його літера чи склад вимовляються наголошено. Тож і в цьому випадку скорочення можна вважати словами.

З погляду морфології, слову властива внутрішня єдність, отож воно неподільне, може змінюватись лише під впливом афіксів і флексій. Що ж до скорочень, то тут кореляція така ж, як у прототипу. Наприклад, *Lastkraftwagen* не може бути розірваним на зразок “*Last günstige Kraftwagen*”, а – *Mindestprämie* не може мати утворення “*Mindestliebingsprämie*”. Відповідно, і аббревіатури цих складних слів не можуть бути розірвані, а виглядатимуть так: *LKW*, *MIP*, а не *L günstigeKW*, *MILP*. Скорочення може змінюватись також за допомогою афіксів, напр., *CSUler*, які надають йому нового змісту.

Із погляду семантики, слово має усталене значення і виражає єдине поняття. Скорочення також називає певне поняття, але часто реципієнт може зрозуміти закодоване поняття лише через відсилку до базової лексики. На початку свого існування скорочення, зазвичай, автоматично співвідносяться із їхніми вихідними формами, пізніше, як у випадку з назвами певних організацій чи об'єднань, значення скорочення зрозуміле, такі скорочення втрачають безпосередній зв'язок із прототипом, кодифікуються і не потребують для ідентифікації значення співвідношення з вихідною формою. Зазвичай, такі скорочення не можуть модифікуватись, напр., *UNO*, *Uno* чи *UN* – *OOH*.

З погляду граматики, слова поділяються на певні класи. Переважна більшість аббревіатур входить до граматичного класу іменників, напр., *BE* ⇐ *Broteinheit* – хлібна одиниця, *BfAI* ⇐ *Bundesstelle für Außenhandelsinformation* – федеральне бюро щодо збору інформації про зовнішню торгівлю; іноді це прикметники, напр., *ff.* ⇐ *folgende* – наступні; ще рідше – дієприкметники, напр., *b.* ⇐ *bezahlt* – оплачено.

Із погляду синтаксису, слово – позиційно рухомий член речення, який може замінюватись іншими словами того ж граматичного класу [6, с. 203]. Скорочення мають також довільне, зумовлене граматичним статусом та відповідною синтаксичною функцією і мовно-специфічним порядком слів, розташування у реченні, в чому не виявляють жодних принципів відмінностей від слів, напр.,

Ich habe gestern 2 Krimis gesehen. 2 Krimis habe ich gestern gesehen.

Gestern habe ich 2 Krimis gesehen.

Водночас, скорочення можуть мати базу навіть мінімальне речення напр., *ILLAB* – *Ich liege lachend am Boden* – Я лежу на підлозі сміючись.

Скорочені слова, підпорядковуючись правилам граматики, мають такі ж граматичні характеристики, як відповідні повні кореляти, тобто рід, число і відмінок. Їхній граматичний рід відповідає граматичному роду останнього компонента, наприклад, *AEG* ⇐ *Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft* – Всезагальний електротехнічний концерн – є жіночого роду, тому що останній іменник у словосполученні – жіночого роду. Якщо йдеться про усічення, то рід у ньому також залишається незмінним, напр., *das Auto* ⇐ *das Automobil* – автомобіль, *der Akku* ⇐ *Akkumulator* – акумулятор; приклад часткових скорочень – *die S-Bahn* ⇐ *die Stadtbahn* – трамвай, *das U-Boot* ⇐ *das Unterwasserboot* – підводний човен; або ж приклади багатосегментних скорочень: *die Flak* ⇐ *die Flugabwehrkanone* – протиповітряна ракета; *die Gestapo* ⇐ *die Geheime Staatspolizei* – таємна поліція (*Gestapo*). Інколи все ж трапляються поодинокі випадки невідповідності роду повного та скороченого слова. Наприклад, у слові *CD-ROM*, за правилами німецької граматики, рід повинен визначатися за правою частиною складеного слова. Тому часткове скорочення *CD-ROM* мало б бути середнього роду, тобто *das CD-ROM*, та насправді воно – жіночого роду *die CD-ROM*. У зазначеному слові рід визначається за першим компонентом. Така ж ситуація зі словом жіночого роду *LexiROM*. Приклад знаходимо і серед усічень – *das Photo* – фотокартка, хоча повне слово – жіночого роду – *die Photographie*. Зазначене усічення є результатом аналогії до англійської мови, а рід, очевидно, сформувався за аналогією до слова *das Lichtbild*, або аналогічно до запозичених слів на “o”, які також є середнього роду (напр., *das Konto*, *Porto*)¹. Існують також скорочення, що мають подвійний рід. Наприклад: *der Schupo* ⇐ *der Schutzpolizist* – охоронець, а також *die Schupo* ⇐ *die Schutzpolizei* – охоронна поліція (назва до 1945 р.). Подібне явище спостерігаємо зі скороченням *der FHD* ⇐ *Frauenhilfsdienst* – служба допомоги жінкам, де можливий також варіант скорочення жіночого роду – *die FHD*, якщо йдеться про члена цього об'єднання.

¹ Ситуація з визначенням роду багатосегментного скорочення – *der Stuka* також неоднозначна: чи це *der Stuka* ⇐ *das Sturzkampfflugzeug* – літак-бомбардувальник, чи скорочення від *der Sturzkampfflieger*, отож обидва скорочення – чоловічого роду.

Скорочення жіночого роду можна вважати похідним, оскільки спочатку, очевидно, виникла назва об'єднання. Однак поодинокі випадки коливання роду скорочень не мають суттєвого впливу на загальну тенденцію збереження редукованою одиницею роду свого нескороченого прототипу.

Складнішим залишається питання ідентифікації роду запозичених скорочень. Найчастіше вони переймають з оригіналу назву відповідних організацій, а рід беруть від ключового слова у словосполученні, напр., *die UNO*, адже в німецькій мові *Organisation* є жіночого роду, а розшифровується це скорочення так: *die Organisation der Vereinten Nationen* – *Організація Об'єднаних Націй*. Інший приклад – запозичення середнього роду з англійської мови (оскільки усі неживі істоти в англійській мові середнього роду), напр., *ISS* ← *the International Student Service*, а в німецькій мові – чоловічого – *der ISS* ← *der Internationale Studentenservice* – *Міжнародний студентський сервіс*.

Певні специфічні риси скорочення виявляють і у відмінюванні. Вони відмінюються так, як їх відповідники – базові лексеми. Власні назви у трьох родах – жіночому, чоловічому та середньому – не отримують жодних закінчень. Скорочення жіночого роду відмінюють так:

N. die BRD; G. der BRD; D. der BRD; Akk. die BRD

Скорочення чоловічого роду, як і більшість німецьких іменників чоловічого роду в однині, отримують закінчення *-s* у родовому відмінку, хоча в аббревіатурах можлива і паралельна форма без цього закінчення, напр.:

N. der LKW; G. des LKWs/LKW; D. dem LKW; Akk. den LKW

N. der Akku; G. des Akkus; D. dem Akku; Akk. den Akku

Усічення *Bus* ← *Autobus* відмінюється, як звичайний іменник, що закінчується на літеру *-s*, форма родового відмінка цього усічення – *Busses*.

Парадигма відмінювання скорочень середнього роду виглядає так:

N. das MG; G. des MGs/MG; D. dem MG; Akk. das MG

N. das Auto; G. des Autos; D. dem Auto; Akk. das Auto

Винятком є скорочення *Fernamt* ← *Fernsprechamt* – *міжміська станція*, яке утворює форму родового відмінка, як повнозначний іменник – *Fernamtes*. Так само відмінюються інші часткові скорочення, які пройшли аналогічний шлях утворення.

Щоб порівняти категоріальні характеристики числа повних і скорочених одиниць, зупинимося на тих тематичних і структурних особливостях, які впливають на утворення форми їхнього числа.

Тематично скорочення можна поділити на такі, що позначають:

1) назви об'єднань, організацій, інститутів, фірм, установ або товариств тощо, напр., *BRD* ← *Bundesrepublik Deutschland* – *Федеративна Республіка Німеччина*; *SPD* ← *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* – *соціал-демократична партія Німеччини*, *FHD* ← *Frauenhilfsdienst* – *служба допомоги жінкам*. Ці поняття є одиничними і в нормативному контексті не можуть вживатись у множині, як і скорочення наступної тематичної групи:

2) збірні поняття, напр., *GmbH* ← *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* – *товариство з обмеженою відповідальністю*, *ABM* ← *Arbeitsbeschaffungsmaßnahmen* – *система заходів з працевлаштування*.

Структурно розрізняють скорочення:

1) утворені від складених іменників, які не мають у множині жодних закінчень (наприклад, *Ober* ← *Oberkellner*; *Korn* ← *Kornschnaps*);

2) які закінчуються літерами *-s*, чи *-z* і не отримують закінчення у множині (наприклад, *MTS* – це форма як однини, так і множини).

Зафіксовано приклади скорочень, які цілковито підпорядковано правилам німецької граматики. Наприклад, *das Krad* (← *Kraftrad* – *мотоцикл*) – називний відмінок однини; *des Krads* – родовий відмінок однини; *die Kräder* – називний відмінок множини. Це скорочення відмінюють – як іменник середнього роду і, як більшість іменників середнього роду, в множині він отримує суфікс *-er* та умлаут.

Вживання означеного чи неозначеного артикля зі скороченням залежить від особливостей власне скорочення. Якщо воно позначає назву організації чи певну політичну назву, то вживається, зазвичай, означений артикль. Причиною є те, що скорочення містить означення предмета, виражене:

1) прикметником, напр., *der NWDR* ← *Nordwestdeutscher Rundfunk* *Німецьке північно-західне радіо*;

2) детермінативним композитом, напр., *die HJ* ← *Hitlerjugend* – *Гітлерюгенд*;

3) неузгодженим означенням у родовому відмінку, напр., *der BVN* ← *Bund der Verfolgten des Naziregimes* – *спілка переслідуваних нацистським режимом*;

4) прийменниковою групою, напр., *die BLZ* ← *Bank für Internationalen Zahlungsausgleich* – *банк для міжнародних банківських виплат*.

Артикль не вживається:

1) якщо усі склади скорочення, які входять до словосполучення, однакового роду та числа; тоді артикль вживається лише перед першим словом. Відповідно, перед наступними словами він відсутній, напр., *die erste Gemeinschaftsveranstaltung des ADAC* (← *Allgemeinen Deutschen Automobilclubs* – *Німецького автомобільного клубу*) *und DMV* (← *Deutschen Motorvereins* – *Німецького моторного об'єднання*). Якщо ж рід скорочень у словосполученні не збігається, тоді необхідно вживати артикль перед усіма скороченнями, напр., *durch die HJ* (← *Hitlerjugend*) *und den Bdm* (← *Bund deutscher Mädel*);

2) якщо в реченні скорочення вживаються як однорідні члени речення і немає їхнього підпорядкування одне одному, напр., *Eine Koalition zwischen CSU* (← *Christlich-Sozialer Union* – *християнсько-соціальному союзу*) *und SPD* (← *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* – *соціал-демократична партія Німеччини*), *SPÖ* (← *Sozialdemokratische Partei Österreichs* – *соціал-демократична партія Австрії*) *und KPÖ* (← *Kommunistische Partei Österreichs* – *комуністична партія Австрії*);

3) у заголовках, напр., *BASE* (← *Badische Anilin Sodafabrik* – *баденська фабрика з виробництва аніліну та соди*) *stimmt Aktionäre auf schwere Zeiten ein*; *FIAT* (← *Fabbrica Italiana Automobili Torino* – *італійська фабрика з виробництва автомобілів у м. Турин*) *-Chrysler-Pakt wird in Italien gefeiert*;

4) у прикладках, напр., *wie die Politik der internationalen Studentenorganisationen (IUS)* – політика міжнародних студентських організацій;

5) у газетних оголошеннях, напр., *BMW sucht Hoch- und Fachschul-Ingenieure, Bewerbungen sind an FAMO zu richten*;

6) в юридичних виразах і вказівках, напр., *Nach Massgabe der §§ 133 ff. HGB* (≙ *Handelsgesetzbuch* – торговельне право).

Із перелічених вище випадків можливі винятки в авторських текстах з метою надання спеціального емоційного навантаження. Артикль може також вживатись у таких скороченнях, де за правилами граматики йому не місце. Найчастіше артикль вживається, коли необхідно підкреслити рід та відмінок скорочення, напр., *in der HV* (≙ *Hauptversammlung* – установчі збори).

Повне і скорочене слова мають властивість формувати лексико-семантичні варіанти. Проаналізуємо це на прикладі складеного слова *Fischfrau* та багатосегментного скорочення *GmbH*. Композит *Fischfrau* може, до прикладу, набувати значень а) *продавець риби*; б) *жінка рибалки*; в) *знак зодіаку Риба*; г) *жінка, яка пахне рибою* та ін. Значення скорочення також може бути різним, хоча це залежатиме не від внутрішньої семантики скорочення, а від певного трактування окремого елемента в його складі. Проаналізуємо значення багатосегментного скорочення *GmbH*: а) *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* – товариство з обмеженою відповідальністю; б) *Gesellschaft mit beschmutzten Händen* – товариство із забрудненими руками; в) *Gemeinschaft mit besseren Herren* спільнота кращих панів; г) *Gesellschaft mit beschränkter Hoffnung* – товариство з обмеженою надією д) *Gesellschaft mit beschränktem Humor* – товариство з обмеженим гумором.

Отож, скорочення та прості слова мають подібні графічні, фонетичні характеристики, морфологічно вони неподільні й можуть змінювати своє значення лише під впливом афіксів. Семантично відмінність простого слова та скорочення полягає у механізмі асоціації з окремим поняттям, скорочення корелює з ним головню через відсилання до базової одиниці. Граматично повне та скорочене слова мають також спільні ознаки: рід повного та скороченого слова здебільшого збігається; скорочені лексичні одиниці відмінюються за всіма відмінками у трьох родах, як відповідні базові лексеми, і отримують у відмінюванні ті ж закінчення. Розбіжності у відмінюванні виявлено лише у множині. У своїй більшості у множині скорочена лексична одиниця отримує суфікс *-s*. Щодо вживання артикля з повним і скороченим словом, також можна стверджувати, що правила його вживання загалом збігаються. Для повних і скорочених слів характерне явище полісемії.

Гетерогенний склад скорочених лексичних одиниць зумовлює потребу врахування у їхньому аналізі низки характерних особливостей формування. Опис таких особливостей має ґрунтуватися на графічному, фонетичному, структурно-морфологічному, семантичному, комунікативно-прагматичному критеріях.

Залежно від виду скорочення, ієрархія перелічених критеріїв різна. Графічний критерій найменше впливає, в цілому, на формування скорочення. Він релевантний лише для ініціальних скорочень, групи графічних скорочень, що не мають звукової форми.

Фонетичний критерій визначальний для ініціальних скорочень, що читаються по складах, найважливішою ознакою для яких є гармонійне звучання, тому від базової лексеми може залишатись стільки літер, скільки забезпечать оптимальну вимову фрагментованої одиниці. Напр., *DAG* ≙ *Deutsche Angestellten Gewerkschaft*, де від кожного слова береться початкова літера або ж скорочення *Framag* ≙ *Frankfurter Maschinen Aktien- Gesellschaft*, де до складу скорочення від першого слова входить три літери, а від наступних – по одній. Гармонію звучання скорочень забезпечують голосні звуки, які формують скорочення структурно, або додаються в процесі вимови. При відкиданні частини слова, що містить наголошений склад, як у випадку усічення, наголос отримує склад, ненаголошений у вихідній формі, напр. *indu* ≙ *induktiv* – *індуктивний*, *infesz.* ≙ *infiziert* – *інфікований*.

Морфологічний критерій не менш важливий для усічень, тому що він блокує процеси руйнації морфеми в процесі усічення.

Семантичний критерій також суттєво впливає на формування скорочення, адже навіть за початковою чи кінцевою частиною слова можна розпізнати вихідну форму та її зміст. Тому після процесу фрагментації залишається зазвичай та частина слова, яка найінформативніша, напр., *Mathe* ≙ *Mathematik* – *математика*, *Demo* ≙ *Demonstration* – *демонстрація*.

Комунікативно-прагматичний критерій, тобто критерій контексту, несе найважливіше навантаження в процесі творення ініціальних скорочень, оскільки їхнє значення найчастіше можна зрозуміти лише з контексту, що містить їхню вихідну форму. Він нерелевантний для усічень, оскільки, як зазначалось вище, для їхнього декодування не потрібна базова одиниця. Зведена таблиця ієрархії критеріїв формування скорочень для основних їх підвидів наступна:

Таблиця 1.2.

Ієрархія критеріїв формування скорочень

Критерій	Усічення	Часткові скорочення	Ініціальні скорочення
Графічний	+	++	+++
Фонетичний	++	+	+++
Морфологічний	+++	++	+
Семантичний	+++	++	+
Комунікативно-прагматичний	+	++	+++

Отож, з таблиці видно, що для ініціальних скорочень найважливіші графічний, фонетичний та комунікативно-прагматичний критерії. Морфологічний та семантичний критерії є релевантні для усічень скорочень. Для часткових скорочень згадані вище критерії, за винятком фонетичного, мають загалом однакову вагу.

Оптимальне формування скорочення зумовлене низкою критеріїв – графічним, фонетичним, морфологічним, семантичним, комунікативно-прагматичним, ранговий статус яких різний, залежно від типу скороченої одиниці. Графічний та фонетичний критерії відіграють вирішальну роль в утворенні багатосегментних скорочень (з них це переважно складені скорочення). Морфологічний та семантичний критерії визначальні в утворенні односегментних скорочень, для яких харак-

---

терна тенденція до збереження в процесі скорочення цілісності морфеми, або, щонайменше, того обсягу морфеми, який дав би змогу ідентифікувати її значення після процесу скорочення. Суттєвим є вплив комунікативно-прагматичного критерію, пов'язаного з можливістю декодувати багатосегментне скорочення з контексту. Перспективу подальшого дослідження скорочень вбачаємо в аналізі функціонування фрагментованих одиниць у різних фахових мовах.

Література:

1. Арнольд М. В. Эквивалентность как лингвистическое понятие / М. В. Арнольд // Иностр. яз. в школе. – 1976. – № 1. – С. 11-18.
2. Солтис М.О. Структура, семантика та функціонування скорочень у німецькому газетному тексті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Солтис Мар'яна Орестівна. – Львів, 2010. – 238.
3. Bellmann G. Zur Variation im Lexikon: Kurzwort und Original / G. Bellmann // Wirkendes Wort. – 1980. – Nr. 30. – S. 369 – 383.
4. Bergstrom-Nielsen H. Die Kurzwörter im heutigen Deutsch / Henrik BergstromNielsen // Moderna Språk. – 1952. – Nr. 46. – S. 2-22.
5. Lamb S. M. Segmentation / S. M. Lamb // Proceedings of the National Symposium on Machine Translation. – New York: Englewood Cliffs, 1961. – P. 127-146.
6. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics / John Lyons. – London : Cambridge University Press, 1968. – 536 p.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ok_soshko@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-170-173

Сошко О. Г. Семантичні характеристики компаративних фразеологічних одиниць на позначення емоційних рис людини (на матеріалі української, німецької та англійської мов). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 170–173.

УДК 81'373.7:811.161.2:811.112.2:811.111

Сошко Оксана Григорівна,

Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ РИС ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

У статті досліджується фразеологічна репрезентація емоційних рис людини за допомогою образних порівнянь. Проаналізовано групи об'єктів порівняння, які зустрічаються найчастіше та формують фразеологічне значення компаративів. Докладний опис культурної конотації порівнянь дозволяє виділити універсальне і національно-специфічне на матеріалі досліджуваних мов.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, компаратив / образне порівняння, семантична структура, структурно-семантичний аналіз, емоційні риси.

Сошко Оксана Григорьевна,

Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев

СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПАРАТИВНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ, ОЗНАЧАЮЩИХ ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ ЧЕЛОВЕКА (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО, НЕМЕЦКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье исследуется фразеологическая репрезентация эмоциональных черт человека посредством образных сравнений. Проанализированы группы наиболее часто встречающихся объектов сравнения, формирующих фразеологическое значение компаративов. Описание культурной коннотации сравнений позволяет выделить универсальное и национально-специфическое на материале исследуемых языков.

Ключевые слова: фразеологическая единица, компаратив / образное сравнение, семантическая структура, структурно-семантический анализ, эмоциональные черты.

Oksana Soshko,

Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv

SEMANTIC PECULIARITIES OF COMPARATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING EMOTIONAL CHARACTERISTICS (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN, GERMAN AND ENGLISH LANGUAGES)

The article analyzes the phraseological representation of emotional features through comparative phraseological units. Groups of the most frequently encountered objects of comparison that form the phraseological meaning of comparatives are analyzed. Phraseological units reflect the specific nature of the environment perception, native speakers' priorities of assessing the reality. These cognitive mechanisms are conditioned by such historical factors as the customs and traditions of a particular nation. These factors generally affect the thinking of the people and find their full reflection in the language. Linguistic conditionality of these factors is the special object of research in linguistic and cultural studies. The description of the cultural connotation of phraseological similes allows singling out the universal and national specific on the material of the studied languages.

Key words: comparative phraseological unit, phraseological simile, semantic structure, structural-semantic analysis, emotional characteristics.

Мова як особливого роду інстинкт тісно пов'язана з емоціями людини, які теж є біологічними інстинктами. Із зародженням нової, гуманістичної лінгвістичної парадигми, що визнає людину як творця, носія і користувача мови, не можливо заперечувати, що сфера емоцій – це і є прояв людського фактора в мові, адже “у мові все емоційно” (Ш. Балі), “всі вислови емоційні” (В.Г. Гак), “вся лексика мови емоційна” [6, с. 41]. Отже, актуальність даної розвідки обумовлюється ідеєю антропоцентризму, що розвивається в різних наукових напрямках та дисциплінах. У сучасній лінгвістиці антропоцентрична спрямованість особливо тісно пов'язана з описом різних станів суб'єкта, зокрема, емоційного стану, який з точки зору змісту репрезентується фразеологізмами ознаки як «опосередковано-похідними» мовними знаками [1].

Предметом нашого дослідження є структурно-семантичні особливості українських, німецьких та англійських образних порівнянь, які позначають емоційні риси людини. **Метою** є визначення семантичних особливостей вищезазначених одиниць та виявлення їх спільних та відмінних рис.

У досліджуваних мовах компаративні звороти, що позначають емоційні властивості, складають велику групу фразеологічних одиниць. Багато з них мають досить прозору структуру значення і є вмотивованими. Слід зазначити, що найчастіше об'єкт у порівняннях виражається зоонімом. Відповідна група образних порівнянь, які містять у своєму складі зооморфний компонент вже розглядалася нами раніше [4]. Характеристика емоційної властивості може відбуватися через порівняння із людиною певної професії чи взагалі певного роду занять, статусу, приналежності до тієї чи іншої спільноти тощо. Мотиваційною основою такого порівняння виступають риси, справедливо чи помилково приписувані таким людям. Службовець часто сприймається як чинуша, бюрократ і, відповідно, профілюється в емоційному плані як сердита, буркотлива, вередлива людина. Тому фразема нім. *tucksch wie ein Beamter* [НУФС (уп), с. 26] (досл. “вередливий/буркотливий як державний служ-

бовець”) і позначає людину непривітну, без настрою. Амбівалентність значення фраземи англ. розм. (*as sober as a judge* 1. “зовсім не п’яний”; 2. “дуже спокійний та серйозний” [LDEI, с. 305] (досл. “тверезий як суддя”), визначається багатозначністю прикметника *sober*: 1. “тверезий”; 2. “помірний”; 3. “розсудливий; із здоровим глуздом” [АРС, с. 664].

Характер емоційної поведінки представників деяких професій пов’язують з фаховими захворюваннями. Наприклад, при виготовленні твердого мила використовували дуже їдку і небезпечно речовину. Вважалося, що процес миловарення негативно впливає на розум людини, призводячи до необґрунтованих веселощів: нім. *denken wie ein Seifensieder* “бути безтурботним” [НУФС (уп), с. 166] (досл. “думати як миловар”). Шилер використав цей вислів у драмі “Wallensteins Lager”: “*Schad um die Leut! Sind sonst wahre Brüder... Aber das denkt wie ein Seifensieder*” [Rö, с. 1459].

Внутрішня форма фраземи англ. (*as calm as a Quaker* “спокійний, холоднокровний” [АУФС, с. 240] (досл. “спокійний як квакер”) визначається відповідними уявленнями про квакерів – людей, приналежних до протестантської конфесії, яка називається “Релігійна Спілка Друзів” (Religious Society of Friends) і відома своїми пацифістськими настановами й гуманістичним спрямуванням [2]. Квакери не сприймають насилля у будь-якій формі, що і переосмислюється як незворушність і байдужість.

У фраземах нім. *sich freuen wie ein König* “дуже радіти” [НУФС (уп), с. 99] (досл. “радіти як король”) та англ. (*as happy as a king* “дуже щасливий; на сьомому небі” [БАРФС, с. 359] (досл. “щасливий як король”) високий титул особи, яка знаходиться на верхівці соціальної драбини і користується усіма привілеями, асоціюється із високим ступенем інтенсивності вираження позитивних емоцій.

Відсутність настрою, невеселість вважаються характерними рисами старої діви – жінки, яка ніколи не була заміжня: нім. *angesäuert wie eine alte Jungfer* [НУФС (уп), с. 88] (досл. “кислий/невдоволений як стара діва”).

Основою порівняння може бути і персонаж коміксів: зворот англ. (*as pleased (proud) as Punch* [БАРФС, с. 608] (досл. “бути задоволеним (гордим) як Панч”) позначає надзвичайно задоволену людину. *Панч* – герой веселих малюнків, які з’явилися на обкладинці однойменного журналу в 1840-х роках. Крім того, це ще і герой традиційного лялькового театру, де він виступав зі своєю дружиною Джуді (*Punch and Judy*) [2].

У компаративних фразеологічних зворотах цієї групи можуть застосовуватися такі стилістичні прийоми, як іронія – для вираження повного заперечення змісту речення (укр. *везти/щастити як [тому] утопленнику* [СФУМ, с. 738]) і гіпербола – для посилення інтенсивності емоційного переживання (нім. *wütend wie tausend Mann* “дуже розлючений” [НУФС (уп), с. 115] (досл. “лютий як тисяча людей”).

До цієї ж групи фразеологізмів можна віднести і політично некоректні звороти, які містять компонент-етнонім. У таких фраземах відбувається актуалізація опозиції “свій – чужий”, останньому приписують негативно марковані риси. У фраземах укр. *боїться як жид сала* “не любить, уникає” [ССНП, с. 55], *дбає як жид за солонину* “байдуже ставиться, не турбується” [тж.], *жахається як жид Христа* “дуже боїться, уникає” [тж.] проявляється традиційно негативне ставлення до “чужого” етносу через різницю у релігійних поглядах та звичаях українського і єврейського народів. Так, як видно зі слів пана Данила у “Страшній помсті” М.В. Гоголя (“*Все святые и божеи угодниги едали свинину*”), дієлогічні орієнтації, з точки зору традиційних етнічних стереотипів набувають особливої ваги і оцінної маркованості власне завдяки їхнім релігійно-етнічним конотаціям. Інші подібні компаративи також мають негативне забарвлення і пов’язані з традиційними стереотипами, згідно з якими “чужому” завжди приписують різні, але головню негативні в оцінному плані риси: укр. *відважний як жид в танці* [тж.], *сміливий як жид* [тж.], *труситься як жид на ярмарці* [тж.] – про боягузливу людину.

В німецькій фразеології на позначення радісних емоцій в якості компонента-етноніма вживається лексема *Neger* “негр”, яка доповнюється атрибутом *nackt* “голий”. Такі звороти виражають надто високий ступінь прояву загалом позитивної емоції “радість”, що надає їй змісту дещо негативного забарвлення: нім. *sich freuen wie ein nackter Neger, wenn er Hemd bekommt* [НУФС (уп), с. 126] (досл. “радіти як голий негр, коли він сорочку отримав/знайшов”), *sich freuen wie zehn nackte Neger* [тж.] (досл. “радіти як десять голих негрів”) “занадто радіти”. Експресивність фразеологічного значення тут досягається за рахунок гіперболічності порівнянь.

Компонентами фразеологічного звороту можуть бути імена біблійних персонажів, чому сприяють літературний та історичний фактори. Фразема укр. *труситься як Каїн* [ССНП, с. 63] позначає дуже перелякану людину. Каїн – біблійний персонаж, про якого розповідається у Старому Заповіті. Син Адама і Єви, він через заздрощі вбив свого сумирного брата Авеля, що викликало гнів Бога, який прирік його на вигнання, поклавши на нього знак (Буття 4, 11-12, 15). Цей знак також породив крилатий вислів *каїнова печать* – знак вигнання, людини, від якої всі відцуралися або на якій є пляма злочину [ЭСКВ, с. 329].

Інший біблійний персонаж, ім’я якого входить до складу порівняльного звороту, це апостол святий Петро. Один із улюблених учнів Ісуса Христа, він, незважаючи на це, в ніч після арешту Ісуса, виявив слабкість і тричі відрікся від свого Вчителя перш ніж проспівали перші півні. Пізніше Петро розкається, одержав прощення – і саме йому, першому серед апостолів, після свого воскресіння явився Господь [7]. Саме ця людська слабкість апостола Петра і була переосмислена у фраземі укр. *сміливий як святий Петро* [ССНП, с. 115], що вживається в іронічному значенні на позначення боягузливої людини.

Фразема нім. *wie in Abrahams Schoß sitzen* (досл. “сидіти як в лоні Авраама”) має біблійне походження і позначає стан надзвичайного щастя, безтурботності. Фраза *Авраамово лоно* відсутня в Старому заповіті, але зустрічається в єврейських писаннях, де означає прихисток мертвих [Rö, с. 59]. У християнстві цей вираз вважається символом раю, він згадується у притчі Ісуса Христа про багатія та Лазаря: після смерті Лазаря його душа була віднесена ангелами у лоно Авраамово (від Луки 16, 22): нім. *Es begab sich aber; daß der Arme starb und ward getragen von den Engeln in Abrahams Schoß*.

Міфологія, як продукт первинного духовного і практично-пізнавального досвіду людини, виступає в якості особливого способу бачення та засвоєння природної і соціокультурної дійсності. Міф дозволяє сприймати всі речі та явища як взаємопов’язані, поєднані, а також вільно переносити якості одних речей на інші [5, с. 564]. До області сакрального в релігійній свідомості відносяться уявлення про надприродні світлі та темні сили, протистояння яких визначає світовий порядок. Біси у давньослов’янських язичницьких релігійно-міфологічних уявленнях – злі духи, згадування про яких залишилися в архаїчних фольклорних текстах. Слово укр. *Біс* є загальнослов’янським, походить від індоєвроп. *bhoi-dho-s*, “що викликає

страх” і має той самий корень, що й слово “боятися”. З язичницької термінології це слово перейшло до християнської традиції, де використовувалося для перекладу гр. *δαιμονες* – “демони” [3: 1, с. 169]. Особливості уявної поведінки цих істот – ведення нічного способу життя, несприйняття предметів релігійного культу, відсутність раціонального мислення – втілюються в емоційній характеристиці, яку передають фраземи: укр. *жвавий як біс уночі* “про дуже жваву людину” [ССНП, с. 15], *боїться як дідько ладану/хреста* “дуже боїться, сахається” [тж., с. 47].

Гріх – це пряме або опосередковане порушення релігійних заповідей або домінуючих морально-етичних правил, норм, які встановилися в суспільстві. Фраземи з цим компонентом укр. *ходить наче гріх без душі* [ССНП, с. 42], англ. *(as) black as sin* [АУФС, с. 139] (досл. “чорний як гріх”) позначають дуже засмучену людину.

У німецьких компаративних зворотах на позначення емоційних характеристик представлені компоненти-міфони, що мають походження з фольклору, казок, давньогерманських міфів: природні духи альпи (альви), коротуни-цверги [3: 1, с. 289; 3: 2, с. 616]. Фразема *etw. liegt/lastet/drückt wie ein Alp auf der Brust/Seele* [НУФС (уп), с. 17] (досл. “щось лежить/тяжє/гнітить як Альп на грудях/душі”) означає, що щось душевно дуже гнітить, не дає спокою, лежить каменем на душі. *Альп* у народних віруваннях – це таємнича істота у вигляді домовика, яка, за повір’ям, сідає вночі на груди сплячої людини і викликає у неї тяжке почуття страху [Rö, с. 75]. Фразема *maulen wie ein gereizter Gartenzwerg* [НУФС (уп), с. 66] (досл. “дутися/бурчати як роздратований садовий гном”) позначає дуже роздратовану, сердиту людину.

Як об’єкт порівняння зустрічається міфонім “берсерк” – воїн, що присвятив себе Одіну, богу військової магії й військової дружини, хазяїну військового “рау”, уособлення запальності, гніву, люті у германо-скандинавській міфології [3: 1, с. 290]. Берсерки замість одягу носили вовчі або ведмежі шкури; у скандинавських сагах їх називають “тими, хто перевтілюється у ведмедів”. Перед битвою вони викликали в себе приступ шаленої люті, у бій йшли першими, виючи, гризучи щити, зриваючи з себе одяг. Вважалося, що їх не можна вразити зброєю, на полі бою вони падали не від ран, а від втоми [EW]. Фразема нім. *wie ein Berserker* [НУФС (уп), с. 27] (досл. “як берсерк”) позначає дуже напружену, запальну людину, невгамовну, гарячу мов вогонь, а фразема *wütend (rasend) sein wie ein Berserker* [ДАНУІВ, с. 97] (досл. “бути лютим як берсерк”) – надзвичайно сердиту людину.

В якості образа-еталона порівняння у фразеологічних зворотах цієї групи зазвичай використовуються артефакти. В основу порівняння покладається властивість конкретного артефакту як об’єкта матеріальної культури (а також і його назви) мати певні стереотипові асоціації та конотації. Жвава, мотorna людина порівнюється з *віником*: укр. *скаче як віник по кімнаті* [ССНП, с. 26], а значення фраземи укр. *кипить як холодний самовар* “безпричинно сердиться” [тж., с. 131], мотивується абсурдністю сенсу цього словосполучення. У виражених німців “віник” або “мітла” має інші асоціації: нім. *wie ein wildgewordener Handfeger* “дуже схвилюваний” [НУФС (уп), с. 75] (досл. “як здичавіла мітла”).

Міцні нерви порівнюються із “канатом” або, як не дивно, “локшиною”: нім. *nerven haben wie Batzenstricke* “бути нервово стійким” [тж., с. 25] (досл. “мати нерви як мотузаний канат”), *nerven wie Bandnudeln haben* “т.с.” [тж., с. 24] (досл. “мати нерви як локшина”).

Позитивну або негативну конотованість та загальне значення компаративного фразеологізму може зумовлювати стан чи якість артефакту. Так, риса “старий” у сполученні з “шкірою” чи “взуттям” профілює такі риси суб’єкта порівняння, як сильну волю або незворушність, нечутливість: англ. розм. *(as) tough as old boots / tough as old (shoe) leather* [LDEI, с. 346] (досл. “твердий як старі чоботи/твердий як стара шкіра (для взуття)”). Риса “новий” асоціюється з чистотою і лискучою поверхністю нового металевго предмета. Цей блиск сяяння переосмислюється як “хороший настрій, радість”: англ. *(as) bright as a button (as a new penny/as a new pin)* [БАРФС, с. 110] (досл. “сяючий як гудзик (як нова монета/шпилька)”). Риса “твердість” символізує незворушність, холодність, жорстокість: англ. *(as) hard as nails* [ДАНУІВ, с. 76] (досл. “твердий як цвяхи”). Відсутність радості, поганий настрій асоціюють із незручністю, дискомфортом, порушенням належних умов, потрібних для нормальної життєдіяльності. У порівнянні нім. *rumstehen wie ein nasser Regenschirm* “бути нерадісним” [НУФС (уп), с. 145] (досл. “стояти як мокра парасоля”) важить подібність крапель води, що стікають з парасоли, до сліз, як теж і загальне не дуже радісне враження від цього артефакта.

Експресивності фразеологізмам, що позначають неемоційність, незворушність, байдужість, надає порівняння із пред-метами, наявність емоцій у яких видається взагалі абсурдною: нім. *egal wie ein Paar Strümpfe* “повністю байдужий” [НУФС (уп), с. 177] (досл. “байдужий як пара панчіх”); англ. *(as) still as statue* “зовсім нерухомий, незворушний” [АУФС, с. 892] (досл. “незворушний як статуя”), *(as) cold as a wagon tire 1* “дуже холодний, без душевного тепла, черствий”; 2) “холодний як крига” [тж., с. 222] (досл. “холодний як шина фургона”).

Порівнянням з ритуальними предметами, пов’язаними з весіллям – визначною подією, що зазвичай сприймається позитивно, позначають дуже веселу, життєрадісну, повну життя людину: англ. *(as) joyful as a drum at a wedding* [АУФС, с. 211] (досл. “радісний як барабан на весіллі”), *(as) merry as a marriage-bell* [БАРФС, с. 499] (досл. “веселий як весільний дзвін”). Останній вираз був створений Дж. Байроном: “*Soft eyes look’d love to eyes which spake again, And all went merry as a marriage-bell*” (“*Childe Harold’s Pilgrimage*”, canto III).

Вживання у зворотах компонентів-назв їжі виявляє інші моделі, в яких емоції можуть характеризуватися через асоціативний зв’язок із:

– особливостями процесу приготування їжі: укр. *скаче як вишкварок на сковороді* “про надмірно жваву, рухливу людину” [ССНП, с. 23];

– зовнішньою характеристикою продукту: нім. *zittern wie ein Gelatinepudding* “дуже тремтіти від страху, жахатися як заць” [НУФС (уп), с. 67] (досл. “тремтіти як желатиновий пудинг”);

– органолептичними (смаковими і тактильними) якостями: нім. *trocken wie ein Keks* “млявий як мокра муха; нудний” [тж., с. 94] (досл. “сухий як печиво”), *weich wie Pflaumenmus* “чутливий, сердечний, м’який як віск, лагідний як мати рідна” [тж., с. 136] (досл. “м’який як сливовий мус”), *ein Herz wie Butter haben* “мати серце з воску, бути м’якосердим” [НУФС: 1, с. 330] (досл. “мати серце як масло”), *wie Butter 1*. “чутливий; дуже сентиментальний”; 2. “безенергійний; поступливий; м’якохарактерний” [НУФС (уп), с. 43] (досл. “як масло”); англ. *(as) cool as pie* “спокійний, байдужий, холоднокровний” [АУФС, с. 240] (досл. “прохолодний як пиріг”), *(as) hot as pepper* “запальний, гарячий (про характер)” [тж., с. 506] (досл. “го-

стрий, пекучий як перець”), (*as keen as mustard* “повний ентузіазму, одержимий (чимось)” [БАРФС, с. 522] (досл. “гострий як гірчиця”) (вираз побудований на грі слів *keen* “гострий” та *keen’s mustard* “гірчиця Кіна” (за назвою фірми)).

Назви речовини. Емоційні властивості людини можуть характеризуватися через переосмислення води, як у її певному різновиді (пор.: англ. (*as dull as ditch(-)water* (*dishwater*) “нестерпно нудний, дуже нецікавий; нудьга” [БАРФС, с. 216] (досл. “нудний/невиразний як вода у каналі”) або її кількості (пор.: укр. [*i*] *море по коліно* (*по коліно*) 1. “хтось нічого не боїться, ніщо не лякає кого-небудь; не страшно комусь”; 2. “усе видається комусь легким, доступним, простим”//“Все можна, все дозволено комусь” *усе море по коліно/ї море до пупа* 3. “ніщо не бентежить, не турбує когось; усе байдуже комусь” [СФУМ, с. 405]).

Вода у своєму твердому агрегатному стані, тобто лід, символізує холод, а у сфері емоцій – бездушність, нечутливість: нім. *kalt wie Eis* “дуже холодний” [НУФС (уп), с. 53] (досл. “холодний як крига”); англ. (*as still as ice* “зовсім нерухомий; незворушний” [АУФС, с. 892] (досл. “незворушний як лід”), (*as cold as ice* “нечутливий; крижаний” [БАРФС, с. 406] (досл. “холодний як крига”).

Образом-символом твердості, емоційної стійкості, але також і бездушності, байдужості виступають такі матеріали, як сталь або залізо, камінь, мармур, бетон: нім. *hart wie (Krupp-) stahl* 1. “непоступливий; несентиментальний”; 2. “твердий; важкий для розкушування” [НУФС (уп), с. 172] (досл. “твердий як крупівська сталь”), *nerven haben wie (aus/von) Stahl* “бути нервово стійким” [тж.] (досл. “нерви мати як сталь/зі сталі”); англ. (*as cold as steel* “нечутливий; холодний як крига” [БАРФС, с. 719] (досл. “холодний як сталь”), (*as hard as iron* “дуже суворий, жорстокий; незворушний як камінь” [тж., с. 411] (досл. “твердий як залізо”); нім. *hart wie Stein* “дуже твердий” [НУФС (уп), с. 173] (досл. “твердий як камінь”); англ. (*as cold as (a) stone* 1. “холодний як крига”; 2. “безсердечний, бездушний, нечутливий, холодний” [БАРФС, с. 725] (досл. “холодний як камінь”), (*as still as stone* “зовсім нерухомий; незворушний” [АУФС, с. 892] (досл. “незворушний як камінь”), (*as hard as a stone (as the nether millstone)* “твердий, як камінь, кам’яний; нечутливий, за grubілий (про серце, риси обличчя, людину взагалі)”, “зовсім нерухомий; незворушний” [БАРФС, с. 359]; (*as cold as marble* “бездушний, нечутливий” [БАРФС, с. 487] (досл. “холодний як мармур”); нім. *feststehen wie Stampfbeton* “бути непохитним” [НУФС (уп), с. 172] (досл. “твердий/непохитний як трамбований бетон”). Підкреслена деталізація якості бетону сприяє експресивності німецьких фразем. Вироз англ. (*as hard as the nether millstone* етимологічно має біблійне походження (Йов 41, 24): англ. *His heart is as firm as a stone; yea, as hard as a piece of the nether millstone*.

Таким чином можна зазначити, що дане угруповання фразеологічних одиниць є досить чисельним. Об’єкт у порівняннях може виражатися різними поняттями (людина / міфологічна істота, назва предмету або речовини тощо); водночас конкретно-мовні стереотипи зазначених понять можуть бути різними.

Література:

1. Алефіренко Н. Ф. Проблемы фразеологического значения и смысла: (в аспекте межуровневого взаимодействия языковых единиц) / Николай Федорович Алефіренко, Лидия Глебовна Золотых. – Астрахань: Астраханский гос. пед. ун-т, 2000. – 220 с.
2. Вікіпедія, вільна енциклопедія – Вікімедія Україна, 2009 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>
3. Мифы народов мира. Энциклопедия. (В 2 томах) / Гл. ред. С.А. Токарев. – 2-е изд. – М.: “Советская Энциклопедия”, 1987 – 1988. – Т. 1: А – К. – 1987. – 674 с.
4. Сошко О.Г. Семантичні особливості образних порівнянь із зооморфним компонентом на позначення емоційних характеристик людини (на матеріалі української, німецької та англійської мов) / О.Г. Сошко // Наукові записки. Серія “Філологічна”. / [Гол. ред. А.М. Архангельська]. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. – Вип. 51. – 2015. – С. 321-323.
5. Философский словарь / [авторы-сост. И.В. Андрущенко, О.А. Вусатюк и др.] – К.: А.С.К., 2006. – 1056 с.
6. Шаховский, В. И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / Виктор Иванович Шаховский. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.
7. Duden online – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.duden.de/>

Джерела ілюстративного матеріалу:

- АРС** – Англо-русский словарь / [авт.-сост. В. К. Мюллер] – М.: “Русский язык”, 1992. – 843 с.
- АУФС** – Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К.Т. Баранцев. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2006. – 1056 с.
- БАРФС** – Большой англо-русский фразеологический словарь: Около 20000 фразеологических единиц / А.В. Кунин. – 6-е изд., исправл. – М.: Живой язык, 2005. – 944 с.
- ДАНУІВ** – Довідник англійських, німецьких та українських ідіом і виразів: Понад 11000 ідіом та виразів / [уклад. А.Д. Шерік, В.Я. Савічук, В.Ф. Старко]. – К.: Вид. дім “Кієво-Могилянська акад.”, 2005. – 173 с.
- НУФС** – Німецько-український фразеологічний словник / Уклали В.І. Гавриш, О.П. Пророченко. – В 2 т. – К.: Радянська школа, 1981. – Т. 1. – 416 с., Т. 2. – 384 с.
- НУФС(уп)** – Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння) / [уклад. К.І. Мізін]. – Вінниця: Нова книга, 2005. – 304 с.
- ССНП** – Словник стійких народних порівнянь / [уклад. О.С. Юрченко, А.О. Івченко]. – Х.: Основа, 1993. – 176 с.
- СФУМ** – Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
- ЭСКВ** – Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений: Более 4000 статей / [авт.-сост. В. Серов]. – 2-е изд. – М.: Локид-Пресс, 2005. – 880 с.
- EW** – Wikipedia, the Free Encyclopedia – Wikimedia Foundation, Inc., 2011 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org>
- LDEI** – Longman Dictionary of English Idioms. – London: Longman Group UK Limited, 1996. – 387.
- Rö** – Röhrich, Lutz: Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. 3 Bd. / Lutz Röhrich. – Freiburg, Basel, Wien: Herder, 2003. – 1910 S.

Отримано: 12 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vika0711@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-174-176

Ставцева В. Ф. Біблійні алюзії англомовного медіадискурсу США та способи їх перекладу українською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 174–176.

УДК 81'25:811.161.2:81'25(73)

Ставцева Вікторія Федорівна,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ США ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено дослідженню біблійних алюзій, що використовуються в англомовному медіадискурсі США. У статті надається визначення понять «алюзія», «біблійна алюзія», встановлюються способи перекладу аналізованих алюзій українською мовою. Переклад алюзивних засобів здійснюється їх україномовними еквівалентами, калькуванням, за допомогою перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: англомовний медіадискурс, біблійна алюзія, перекладацька трансформація, способи перекладу, українська мова.

Ставцева Вікторія Федорівна,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

БИБЛЕЙСКИЕ АЛЮЗИИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО МЕДИАДИСКУРСА США И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена исследованию библейских аллюзий, которые используются в англоязычном медиадискурсе США. В статье дается определение понятий «аллюзия», «библейская аллюзия», устанавливаются способы перевода анализируемых аллюзий на украинский язык. Перевод аллюзивных средств осуществляется их украиноязычными эквивалентами, калькированием, при помощи переводческих трансформаций.

Ключевые слова: англоязычный медиадискурс, библейская аллюзия, переводческая трансформация, способы перевода, украинский язык.

Viktorija Stavtseva,

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

BIBLICAL ALLUSIONS OF THE ENGLISH MEDIA DISCOURSE OF THE USA AND WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the investigation of biblical allusions used in the English media discourse of the USA. The definitions of such notions as allusion and biblical allusion are given, ways of their translation into the Ukrainian language are clarified in the article.

Allusion is viewed by linguists either as a stylistic device or a figure of speech that makes indirect reference to a well-known fact, event, name, expression or hint at it. Biblical allusions are indirect or direct references to the Bible, its fragments, lines. Biblical allusions are widely used in the English media discourse of the USA, represented by oral and written texts, created by journalists and other specialists of the media sphere. Biblical allusions help to create vivid images, contribute to expressivity of media texts.

The translation of biblical allusions requires knowledge of the Bible and its texts. Such knowledge is necessary for identification and decoding of allusive units, used in the USA media discourse. The translation of these units into the Ukrainian language is done by their lexical equivalents and calques, with the help of such translation transformations as adding and omission.

Key words: English mediadisourse, biblical allusion, translation transformation, ways of translation, the Ukrainian language.

Незважаючи на велику кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню різних типів алюзії [1; 2; 4; 6; 7; 8], дони-ні недостатньо вивченими є англомовні біблійні алюзії, які використовуються в медіадискурсі США. Під медіадискурсом, слідом за Т. Г. Доброслонською, розуміємо сукупність усних і письмових текстів, створених журналістами, що поширюються у країні за допомогою ЗМІ та мережі Інтернет [3, с. 20]. Оскільки медійний дискурс однієї з найбільш впливових країн світу все більше перекладається різними мовами світу, необхідним є також визначення та аналіз способів перекладу його алюзивних одиниць. Саме цей факт і визначає мету даної статті, а її завдання полягають у визначенні понять «алюзія», «біблійна алюзія», з'ясування причин використання біблійних алюзій у вказаному типі дискурсу та встановлення способів перекладу цих одиниць українською мовою. **Матеріалом** статті слугували фрагменти англомовного медіадискурсу США, де використовуються біблійні алюзії.

У лінгвістиці на сьогоднішній день існує два глобальні підходи до розуміння алюзії. У межах першого підходу алюзія розглядається як лаконічне використання того чи іншого відомого факту, висловлювання [6, с. 7], згідно із другим – алюзія є цілеспрямованим натяком на них [7, с. 4]. Ключовими ознаками алюзії вважають імпліцитність, двоплановість, інтенціональність [2, с. 12; 6, с. 5].

Під біблійною алюзією розуміємо посилання на Святе Писання або Біблію, її фрагменти, вислови, персонажів. Біблійні алюзії використовуються авторами медіадискурсу США з різною метою: для створення яскравих образів, надання влучних характеристик, здійснення впливу на адресата. Алюзії біблійного походження слугують також засобами експресивного забарвлення медіатекстів. Широке застосування біблійних алюзій в медіадискурсі США пояснюється також уявленнями американців про те, що їх нація, земля благословенна Богом, а її доля визначена ним [9, с. 37]. Подібні фактори й зумовлюють, на нашу думку, частотність застосування біблійних алюзій в американських медіатекстах, наприклад:

Hillary Clinton decided to turn the other cheek and continue her political activity [14].

Гіллари Клінтон вирішила **не звертати уваги на образ** та продовжувати свою політичну діяльність.

Алюзія *to turn the other cheek* відсилає адресата до відомого виразу зі Святого Писання (Євангелія від Матвія), в якому йдеться про те, як саме людина повинна поводити себе, якщо її образять. Алюзивний вислів, використаний у медіадискурсі стосовно Гіллари Клінтон, відомого американського політика, представниці Демократичної партії США, що програла вибори на посаду президента країни своєму суперникові від Республіканської партії Дональду Трампу, незважаючи на здобуття більшої кількості голосів на всенародних виборах. Відзначаємо, що Гіллари Клінтон висувала свою кандидатуру на президентську посаду в 2016 році вже вдруге та, незважаючи на фіаско, вирішила продовжувати активно займатися політичною діяльністю, залишаючись одним із найбільш помітних і активних політичних діячів не тільки в США, але й на світовій арені.

Біблійна алюзія, використана стосовно реакції пані Клінтон на поразку у виборах, характеризує її як сильну та цілеспрямовану людину, яка здатна опанувати свої почуття та продовжувати займатися політичною діяльністю далі. Незважаючи на те, що вираз *to turn the other cheek* має свій аналог в українській мові (*підставити іншу щоку*), його переклад було здійснено шляхом опису (*не звернути уваги на образ*). Вибір способу перекладу визначається в даному випадку контекстом застосування аналізованого алюзивного засобу, що вказує на необхідність передавання інформації, поданої в ньому, більш нейтрально та офіційно, що відповідає реєстру інформативного медіамовлення. Проаналізуємо застосування іншої біблійної алюзії в медіадискурсі США:

The Mayor of Little Rock Mark Stodola decided not to raise Cain and supported the idea of restoring main depositories of William J. Clinton Presidential Library [15].

Мер міста Літл-Рок, штат Арканзас, Марк Стодола вирішив **не влаштовувати галас** і підтримав ідею відновлення основних сховищ президентської бібліотеки Вільяма Дж. Клінтона.

Алюзивно навантажена одиниця *to raise Cain* відсилає адресата до історії братовбивства молодшого брата Авеля його старшим братом Каїном через лютість Каїна на те, що дар Авеля був прийнятий Богом, а його – ні. Вважається, що людина, яка влаштовує галас, «*піднімає душу Каїна*». Оскільки дослівний переклад аналізованої алюзії не буде зрозумілий україномовному реципієнтові, передавання її змісту українською мовою було здійснено шляхом описового перекладу *влаштовувати галас*. Використання алюзії спостерігаємо ще в одному прикладі медіадискурсу США:

We just need to find the right way to do good. Blessed are the peacemakers. Whether or not you share this opinion, I think you can agree that the world needs more peacemakers now [16].

Нам просто потрібно знайти правильний шлях, щоб робити добро. **Блаженні миротворці**. Поділяєте чи не поділяєте Ви цю думку, я вважаю, Ви можете погодитися, що світу потрібно більше миротворців нині.

Алюзивний засіб *blessed are the peacemakers* відсилає адресата до рядків із тексту проповіді Ісуса Христа, описаного в першому з канонічних Євангелій Нового заповіту – Євангелії від Матвія: *Blessed are the peacemakers: for they shall be called children of God* [12, с. 458] (переклад наш: *Блаженні миротворці, бо будуть вони названі синами Божими*). Проповідь отримала назву «*Нагірна*», оскільки була проголошена Христом для учнів-послідовників з гори за сім миль від міста Капернаум, де оселився Вчитель [5, с. 26]. Вважається, що Нагірна проповідь Ісуса Христа має великий пророцький зміст, оскільки в ній було перераховано дев'ять «заповідей блаженства», необхідних послідовникам Господа для того, щоб вони могли отримати його благословення потрапити в рай. Заповіді блаженства доповнюють десять заповідей Старого Заповіту та вважаються основою християнської моралі.

Переклад біблійної алюзії, до якої звертається автор медіатексту, здійснювався нами за допомогою лексичних відповідників її ключових одиниць та з опущенням дієслова-присудка *are*, що зумовлено традицією перекладу «заповідей блаженства» українською мовою:

The Beatitudes. The Gospel of Matthew (5:3–12). King James Version.	Заповіді блаженства. Євангеліє від Матвія (5:3–12). Переклад І. Хоменко.	Заповіді блаженства. Євангеліє від Матвія (5:3–12). Переклад Філарета.
1. <i>Blessed are the poor in spirit: for theirs is the kingdom of heaven.</i> 2. <i>Blessed are those who mourn: for they will be comforted.</i> 3. <i>Blessed are the meek: for they shall inherit the earth.</i> 4. <i>Blessed are they who hunger and thirst for righteousness: for they will be satisfied.</i> 5. <i>Blessed are the merciful: for they will be shown mercy.</i> 6. <i>Blessed are pure in heart: for they shall see God.</i> 7. <i>Blessed are the peacemakers: for they shall be called children of God.</i> 8. <i>Blessed are those who are persecuted for the sake of righteousness: for theirs is the kingdom of heaven.</i> 9. <i>Blessed are ye, when men shall revile you, and persecute you, and shall say all manner of evil against you falsely, for my sake</i> [12, с. 358].	1. <i>Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне.</i> 2. <i>Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.</i> 3. <i>Блаженні лагідні, бо землю успадкують вони.</i> 4. <i>Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони нагодовані будуть.</i> 5. <i>Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.</i> 6. <i>Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.</i> 7. <i>Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.</i> 8. <i>Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.</i> 9. <i>Блаженні ви, як ганьбити та гнати вас будуть і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради Мене</i> [11, с. 337].	1. <i>Блаженні вбогі духом, бо їх є Царство Небесне.</i> 2. <i>Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.</i> 3. <i>Блаженні лагідні, бо вони успадкують землю.</i> 4. <i>Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони наситяться.</i> 5. <i>Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть.</i> 6. <i>Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать.</i> 7. <i>Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.</i> 8. <i>Блаженні вигнані за правду, бо їх є Царство.</i> 9. <i>Блаженні ви, коли будуть ганьбити вас і гнати, і всіляко неправедно злословити за Мене</i> [10, с. 318].

Про застосування біблійних алюзій свідчить інший фрагмент медіадискурсу США:

In the beginning was the Land. And the Land was promised by the Lord. And the Lord promised it to people who would come and stay on it to give birth to their off springs who would create a new country. We live in this country. It is beautiful, powerful and united [14].

На початку була Земля. І земля була обіцяна Господом. І Господь обіцяв її людям, які прийдуть та залишаться на ній, щоб дати життя нащадкам, які створять нову країну. Ми живемо в цій країні. Вона красива, потужна та об'єднана.

Наведений приклад свідчить про застосування та взаємодію декількох алюзій у поданому фрагменті медіадискурсу. Алюзивно навантажені речення *In the beginning was the land. And the land was promised by the Lord* відсилають до книги Буття (*The Book of Genesis*), що є першою книгою Біблії, яка належить до Старого Заповіту (*Old Testament*). Книга Буття розпочинається зі слів: *In the beginning was the Word, and the Word was with God, and the Word was God* [12, с. 12].

Побудоване за структурою початкового речення з книги Буття, речення медіадискурсу фактично слугує засобом перефразування звертання Господа до Авраама: *Leave your country, your people and your father's household and go to the land I will show you ... To your offspring I will give this land*. Алюзивне речення *And the land was promised by the Lord* вказує також на *Землю Обітовану – Ханаан (the Promised Land – Canaan)*, яку Господь пообіцяв Аврааму та його нащадкам. Зазначимо, що зараз словосполучення *земля обітована (the Promised Land)* має значення будь-якого місця, в яке дуже прагнуть потрапити, щоб знайти добробут, щастя тощо. Алюзією, що відсилає до назви країни (*The United States of America*), є також лексична одиниця *united*, використана в реченні медіадискурсу, в якому надаються характеристики «країни обітованої». Указаний фрагмент медіадискурсу з алюзивними одиницями біблійного походження якнайкраще підтверджує, що ідея про благословенність країни, її землі та нації ще дотепер поширюється та популяризується в американському суспільстві. Безумовно, це сприяє його консолідації та викликанню патріотичних почуттів у його представників.

Зазначимо, що переклад алюзивних речень, використаних у наведеному фрагменті дискурсу, не викликав труднощів. При передаванні цих речень україномовному реципієнтові було збережено їх структурні та семантичні особливості. Переклад речень було здійснено шляхом калькування та із додаванням сполучника *щоб*, використання якого надало можливість пристосувати речення до граматичних норм української мови. Збереження структурно-семантичних особливостей вихідних алюзивних речень при їх перекладі сприяє повному декодуванню їх алюзивного навантаження україномовним реципієнтом.

Отже, алюзії біблійного походження відсилають адресата англomовного медіадискурсу США до загальновідомих фрагментів текстів Старого та Нового заповіту. У зв'язку з цим вони виступають засобами створення яскравих образів, одиницями надання влучних характеристик, здійснюють неабиякий вплив на адресата. Переклад таких одиниць здійснюється їх україномовними відповідниками. Якщо алюзивно навантаженим є цілий фрагмент вихідного тексту, який відсилає до Біблії, переклад подібного текстового фрагмента здійснюється шляхом калькування, що дозволяє відтворити структурно-семантичні особливості вихідного алюзивно навантаженого фрагмента. Переклад подібних фрагментів може вимагати застосування трансформації додавання та опущення. В окремих випадках алюзії біблійного походження, застосовані в медіадискурсі США, перекладаються шляхом опису. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо в аналізі труднощів перекладу алюзивних засобів медіадискурсу США.

Література:

1. Абрамова О. Ю. Алюзія у ліриці: функціональний аспект (на матеріалі поетичних творів Й. О. Бродського, О. С. Кушнера, А. О. Тарковського) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.19 / Олена Юрійвна Абрамова. – Одеса, 1994. – 16 с.
2. Воробйова М. В. Алюзія в англomовному публіцистичному дискурсі: структура, семантика, функціонування : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Марина Вікторівна Воробйова. – Херсон, 2011. – 20 с.
3. Добросклонская Т. Г. Медиадискурс как объект лингвистики и межкультурной коммуникации / Т. Г. Добросклонская // Вестник Московского университета. – Сер. 9 : Филология. – М. : МГУ, 2006. – № 2. – С. 20–33.
4. Копильна О. М. Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англomовної прози ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Олена Миколаївна Копильна. – К., 2007. – 20 с.
5. Мороз Ю. Релігієзнавчий аналіз біблійних перекладів і конфесійна біблеїстика / Ю. Мороз // Релігія та соціум. – 2014. – № 1. – С. 13–27.
6. Тухарели М. Д. Аллюзия в системе художественного произведения : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.05.07 / Мая Дмитриевна Тухарели. – Тбилиси, 1984. – 28 с.
7. Тютенко А. А. Структура і функції алюзії в пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Артур Анатолійович Тютенко. – Харків, 2000. – 20 с.
8. Ярема О. Б. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгвостатистичний аспект (на матеріалі творів модерністів) / дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Оксана Богданівна Ярема. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т Ю. Федьковича, 2016. – 20 с.
9. Stone O. The Untold History of the United States / O. Stone, P. Kuznick. – N. Y. : Gallery Books, 2013. – 784 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

10. Священне Писання / [пер. Філарета]. – К. : Вид-во української православної церкви Київського патріархату, 2004. – 612 с.
11. Святе Письмо Старого і Нового Завіту / [пер. І. Хоменко]. – К. : «Місіонер», 1998. – 788 с.
12. The Holy Bible: King James Version / ed. by Anakeim. – N. Y. : Foundation Publications, 2010. – 896 p.
13. Hillary Clinton's post-campaign life [Електронний ресурс] / Democracy. – 18.05.2017. – Режим доступу : <https://democracyjournal.org/magazine/0517/>
14. Inherited from the Lord [Електронний ресурс] / American Heritage. – 12.05.2015. – Режим доступу : https://www.americanheritage.com/article/Inherited_from_the_Lord_1
15. News From William J. Clinton Presidential Library [Електронний ресурс] / Visionaire. – 14.06.2015. – Режим доступу : https://www.visionaireworld.com/2015/06/14/_News_From_William_J_Clinton_Presidential_Library_article&1
16. Paved Way For Peace [Електронний ресурс] / Democracy. – 24.08. 2015. – Режим доступу : <https://democracyjournal.org/magazine/0815/>

Отримано: 21 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 1 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: iverra@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-177-181

Старова О. О., Мостицька А. А. Жаргон учасників антитерористичної операції на сході України: особливості перекладу англійською мовою. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 177–181.

УДК 811.111.2:276.5

**Старова Олена Олександрівна,
Мостицька Альона Андріївна,**
Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

ЖАРГОН УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У поданій студії на підставі лексико-семантичного, морфологічного й словотвірного аналізу жаргонізмів учасників АТО на сході України, дібраних як на інтернет-ресурсах, так і під час інтерв'ювання, окреслено труднощі, які постають у процесі роботи з поданою лексикою, і запропоновано трансформації, які можна застосувати для їх подолання.

Ключові слова: абсолютний еквівалент, безеквівалентна лексика, жаргон учасників АТО, калькування, описовий переклад, семантико-стилістичний аналог, семантична диференціація, транслітерація.

**Старова Елена Александровна,
Мостицкая Алена Андреевна,**
Национальный университет гражданской защиты Украины, г. Харьков

ЖАРГОН УЧАСТНИКОВ АНТИТЕРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ: ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

В представленной студии на основе лексико-семантического, морфологического и деривационного анализа жаргонизмов участников АТО на востоке Украины, собранных как на интернет-ресурсах, так и при интервьюировании, охарактеризованы трудности, возникающие в процессе работы с данной лексикой, и предложены трансформации, которые можно применить для их преодоления.

Ключевые слова: абсолютный эквивалент, безэквивалентная лексика, жаргон участников АТО, калькирование, описательный перевод, семантико-стилистический аналог, семантическая дифференциация, транслитерация.

**Olena Starova,
Alena Mostytska,**
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

JARGON OF PARTICIPANTS OF THE ANTI-TERRORIST OPERATION IN THE EAST OF UKRAINE: FEATURES OF THE TRANSLATION INTO ENGLISH

The article aims to investigate the jargon of participants of the Anti-Terrorist Operation in the east of Ukraine from the perspective of semantics, morphology and word formation and to determine peculiarities of the translation into English. Main difficulties which arise in the process of interpreting this vocabulary are considered.

The authors introduce nine main semantic groups in the ATO jargon. They are "ATO participants", "Military equipment and vehicles", "Weapons and ammunition", "Supplementary equipment", "Enemy", "Realities of the conduct of hostilities", "Victims", "Commands and special signals", "Daily routine".

It is highlighted, that the purpose of the ATO jargon to reflect briefly, metaphorically and emotionally the realities of the military service determines particular types of its word formation – metaphorization and abbreviation. Lexical-semantic diversity and special types of word formation cause difficulties in the translation of the jargon into English. The authors identify that the most efficient methods of the interpretation are calquing, descriptive translation, selection of equivalents and transliteration.

Key words: absolute equivalent, calquing, descriptive translation, jargon of ATO participants, nonequivalent lexicon, semantic and stylistic analogue, semantic differentiation, transliteration.

Важливою складовою спілкування осіб, залучених до будь-якої фахової діяльності, є спеціальні слова та словосполучення, що відображають основні реалії їхньої праці й у сукупності утворюють особливий прошарок словника кожної мови – професійний жаргон. Не винятком є й представники військових формувань, обставини діяльності яких вимагають заміни складної технічної термінології та професіоналізмів короткими, образними й влучними назвами, котрі дозволяють зробити спілкування максимально лаконічним, однозначним і зрозумілим. Це є цілком природним, адже від того, наскільки успішно буде комунікація між військовими, дуже часто залежить успіх складних воєнних операцій, а отже, життя багатьох людей і цілісність матеріальних ресурсів. Окрім того, надзвичайно актуальним щодо представників військових формувань постає теза Л. Ставицької про те, що жаргон – це особливий субкод, який «є розпізнавальним знаком: ми – свої, ми належимо до одного середовища» [10, с. 56]. Відповідно всі військові здебільшого ще під час строкової служби або навчання опановують професійний жаргон, який має глибоке коріння в кожній мові.

З квітня 2014 року на сході України триває антитерористична операція (АТО), у якій задіяні як представники Збройних Сил, Національної гвардії, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Державної служби з надзвичайних ситуацій, так і добровольці, волонтерські місії тощо. Масштабність і тривалість цього воєнного конфлікту, а також його специфічність порівняно з подібними подіями в інших країнах світу з-поміж іншого спричинилися до кристалізації на основі професійного військового жаргону специфічного жаргону учасників АТО.

Знаковим є те, що конфлікт в Україні привертає увагу світової спільноти й повідомлення про нього з'являються різними мовами світу, зокрема англійською. При цьому, на нашу думку, актуальним є питання розуміння спостерігачами іноземних місій та журналістами специфіки мовлення осіб, задіяних в АТО. Для цього надзвичайно важливо, щоб у словнику перекладачів зони воєнного конфлікту були еквіваленти й для жаргону бійців АТО. Це, на нашу думку, сприятиме кращому порозумінню українських військових з іноземними колегами. Окрім того, в Україні з'являється багато художніх творів, присвячених цим трагічним подіям («Аеропорт» С. Лойка, «Ловайськ» Є. Положія, «Чорне сонце» В. Шкляра, «Війна на три букви» К. Сергацкової, А. Чапая та В. Максакова тощо), у яких наявні одиниці такого жаргону, а також художні фільми (наприклад, «Кіборги» А. Сейтаблаєва). Відповідно розв'язання питання перекладу цих жаргонізмів англійською мовою допоможе створити й більш якісні англійські версії цих художніх творів, влучно передавши відповідне емоційно-експресивне навантаження.

На сьогодні, однак, жаргон учасників АТО й питання його перекладу англійською мовою, попри наявність досліджень професійних жаргонів як в українській, так і в англійській мові (М. Адамс, О. Глазова, О. Горбач, Дж. Колман, Л. Масенко, О. Пономарів, Л. Ставицька, О. Старова та ін.), не дістало висвітлення у вітчизняних мовознавчих працях, що визначає **актуальність** нашої студії.

Метою дослідження є розгляд способів перекладу жаргону учасників АТО англійською мовою.

Об'єктом вивчення постають лексеми, дібрані на інтернет-ресурсах [2, 3, 5, 9] і записані під час інтерв'ювання осіб, які служили й працювали в зоні АТО.

Предмет дослідження – семантична диференціація й особливості перекладу україномовних жаргонізмів учасників АТО.

Теоретико-методологічні засади роботи становлять праці таких дослідників жаргону, як Л. Масенко, О. Пономарів, Л. Ставицька й відомих перекладознавців Л. Бархударова, В. Виноградова, В. Комісарова.

Провідними **методами дослідження** є описовий і порівняльний.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в студії вперше окреслено найбільш доречні способи передавання україномовних жаргонізмів учасників АТО англійською мовою й запропоновано варіанти перекладу значного масиву цих лексем, які відсутні в наявних українсько-англійських словниках.

На підставі семантичного аналізу значної кількості лексем ми виявили, що в жаргоні осіб, задіяних в АТО, можна виокремити як доволі вагомий масив слів, запозичених із військового жаргону, так і новотвори, які відображають реалії саме поданого воєнного конфлікту. Ці слова та словосполучення можна поділити на такі основні семантичні групи:

1. «Учасники АТО» (*аватар* (від назви фантастичного бойовика 2009 року), *п'ятисотий*, *НЛО*, *семисотий* – людина, що вживає алкоголь на фронті; *арта* – артилерія; *бобри* – інженерний підрозділ; *гідролсолдати* – військовослужбовці морської піхоти, *еноти* – десантники; *кіборги* – захисники Донецького аеропорту; *контрабас* – контрактник, *мишки* – танковий підрозділ; *нацики* – бійці Нацгвардії; *партизани* – мобілізовані військовослужбовці (не контрактники); *піджак* – мобілізований офіцер, який дістав звання на військовій кафедрі цивільного ВНЗ; *синекасочники* – представники місії ОБСЄ; *сумраки* – розвідники; *укропи* – учасники АТО, які воюють на боці України).

2. «Військова техніка й транспортні засоби» (*автозак* – транспортний засіб для перевезення заарештованих, *бардак* – БРДМ, броньована розвідувально-дозорна машина; *бетр* – БТР, бронетранспортер; *беха* – БМП, бойова машина піхоти; *коробочка* – одиниця бронетехніки (слово застосовуване, зокрема, у радіоэфірі); *мотолига* – БТ-ЛБ, багатоцільовий транспортер легкий броньований, від російського МТ-ЛБ; *оса*, *птица*, *птичка* – коптери, тобто безпілотні апарати, які використовують обидві сторони для розвідки; *шишига*, *шашиарік* (від «шістдесят шостий», тобто «шш») – вантажний автомобіль «ГАЗ-66»).

3. «Зброя й боєприпаси» (*кабачки*, *огірки*, *морковки* – боєприпаси для РПГ (реактивних протитанкових гранатометів), СПГ (станкових протитанкових гранатометів) і ПТРК (протитанкових ракетних комплексів); *Дашка*, *гуцулка Ксеня*, *Калинка*, *Ксюха*, *Ксюша*, *Леська*, *Леся* – протитанкова гармата або кулемет, автомат системи Калашнікова; *маслята* – патрони; *мильниця*, *муха* – РПГ, ручний протитанковий гранатомет; *молоток* – ПТУР, протитанкова керована ракета; *няма* – ПКС, кулемет Калашнікова модернізований; *поросята* – снаряди для мінометів; *САУшка* – самохідна артилерійська установка; *цинк* – коробка набоїв або інших боєприпасів (наприклад, ВОГ); *шайтан-труба* – РПО (реактивний піхотний вогнемет) або РПП (ручний протитанковий гранатомет)).

4. «Допоміжне додаткове обладнання» (*глаза*, *ночник* – прилад нічного бачення; *приблуди*, *свистілки*, *обвіси* – додаткове навісне обладнання на стрілецьку зброю: приціли, глушники, рукоятки, буфери віддачі тощо; *радейка*, *радюшка* – рація; *тепловіз* – тепловізор).

5. «Ворог» (*вата*, *ватники*, *колоради* – прибічники ідеї «руського міра» і ті, хто прославляє радянське минуле; *консерви*, *сепари*, *сепарня* – громадяни України, які воюють на боці ДНР та ЛНР або просто вороги).

6. «Реалії ведення бойових дій» (*аборт* – вилучення зі ствола міни, що дала осічку; *гарматне м'ясо* – солдати, відправлені на певну загибель; *есемеска* – залп у відповідь; *зрада* – не до кінця зрозуміла справа, підступ, каверза; *коридор* – зона, вільна від ведення бойових дій за згодою сторін, якою можливо здійснювати евакуацію мирного населення; *котел* – повне оточення, з якого неможливо організувати вихід; *молоко* – простір навколо мішені; *мультик* – універсальне камуфляжне забарвлення для різних місцевостей; *нора* – бліндаж; *передок* – передова; *підсніжники* – витягнуті з тіла осколки від мін; *подарунки* – боєприпаси, які прилетіли з боку противника; *стрічка*, *ленточка* – колона військової техніки).

7. «Постраждалі й загиблі» (*двохсотий* (від радянського терміна «груз-200», що у військах СРСР означав кодування транспортування тіла загиблого військового; широкого вжитку набуло після війни в Афганістані) – убитий, загиблий; *трьохсотий* (від радянського «груз-300») – поранений; *чотирьохсотий* (похідне від попередніх слів, жартівливе) – людина, яка імітує контузію, психічне захворювання тощо, аби її забрали з передової, або ж просто дезертирує, а також людина, яка відверто показує свій страх).

8. «Команди й умовні сигнали» (*девочка готова* – робота виконана; *зашивають* – підключати дроти електроживлення; *на 12 годин*, *на третю* – спосіб указати напрямом згідно з годинною стрілкою; *плюс* – так, згода, зрозумів, прийняв; *плюс*, *плюс* – затишшя, порядок, пречудово (у радіоэфірі); *ситуація 4.5.0* – усе чітко).

9. «Побут» (*дріб* – перлова каша; *зальот* – помилка в поведінці військовослужбовця, яка спричинила неприємні наслідки; *замолоди*, *балабаси*, *ніштяки* – смаколики, які привезли волонтери; *затяг* – надмірно суворе ставлення керівництва; *кашило* – будь-яка каша, приготована несмачно; *колотнеча* – внутрішні сварки й заворушення; *ніксель*, *цифра* – нова форма Збройних Сил України; *сухпай* – будь-яка їжа, яку можна взяти в дорогу).

Ми переконалися, що з граматичної точки зору понад 90 % проаналізованих жаргонізмів учасників АТО становлять іменники або утворені з ними в якості головного слова словосполучення. Тобто загалом переважає номінація об'єктів, суб'єктів і явищ, а не дій та ознак. Із семантичної точки зору найчисленнішими групами є найменування бійців, зброї, військової техніки й реалій ведення бойових дій, що, на нашу думку, цілком закономірно, оскільки саме ці категорії пропонують найбільше реалій і відповідно потребують ширшого поля лексем для номінації.

Основними способами творення розглянутих жаргонізмів є лексико-семантичний (метафоричне переосмислення загальноживаних слів української літературної мови або навіть запозичень з інших мов та нарощення в них додаткових відтінків значення) і аббревіація. Також поширеними є усичення основи й суфіксація, причому переважають суфікси, які надають значення згрубілості та зневажливого ставлення. Водночас трапляються й цілковиті фонетичні новотвори на кшталт *беха*, *шашарік*. Обрання саме таких способів словотворення можна пояснити прагненням військовослужбовців, з одного боку, надати своєму мовленню емоційно-експресивного забарвлення, а з другого, – створити лексеми, що дозволять кодувати інформацію.

Активне використання лексико-семантичного способу для творення професійних жаргонізмів учасників АТО призводить до значних труднощів під час перекладу таких лексичних одиниць іншими мовами. З огляду на це, спираючись на праці Л. Бархударова [1], В. Виноградова [4], В. Комісарова [6], ми виокремили кілька перекладацьких трансформацій, якими, на нашу думку, доцільно скористатися під час роботи з цими лексичними одиницями.

Деякі жаргонізми, особливо ті, які мають іншомовне походження або, навпаки, запозичені англійською мовою чи взагалі позначають «інтернаціональні» поняття, мають у словниках усталені еквіваленти, наприклад: *плюс* – *plus*, *ніксель*, *цифра* – *pixel* або *pixelated camouflage*; *на 12 годин*, *на третю* – *12 o'clock*, *3 o'clock*; *стрічка*, *ленточка* (колона військової техніки) – *string*. Те саме стосується жаргонізмів *вантаж-200* – *cargo-200*, *вантаж-300* – *cargo-300*, оскільки ці номен прийшли як в українську, так і в англійську мову ще за часів СРСР. Наприклад: “*The OSCE Observer Mission at the Russian checkpoints of Gukovo and Donetsk has reported its observers on April 6 saw a “Cargo 200” van heading for Russia.*” На нашу думку, поданий варіант перекладу можна поширити й на жаргонізм *чотирьохсотий* – *cargo-400*, однак при цьому знадобляться додаткові пояснення.

Наведена абсолютна еквівалентність – надзвичайно рідкісне явище, зокрема тому, що багато жаргонізмів учасників АТО є неологізмами, які виникли в українській мові порівняно нещодавно й позначають специфічні реалії, або ж також запозичені з англійської мови, але в українській набули нового метафоричного значення. Так, за формою цілком можливо перекласти *аватар* як *avatar*, *НЛО* – як *UFO*, *есемеска* – як *SMS*, а *кіборги* – як *cyborgs*, але англломовний реципієнт з огляду на відмінний культурний досвід не зрозуміє закладеного в ці лексеми переносного значення. Відповідно в такому випадку, на нашу думку, доречно долучити до власне дослісного перекладу описовий, подавши пояснення в коментарях або примітках до тексту чи усно, якщо таке значення лексеми не зрозуміле з контексту. Так, Президент України П. Порошенко в одному зі своїх виступів вдається до такого витлумачення: “*The name ,Cyborgs’, which our enemies – aggressors, wanted to use to offend us, on the contrary, became synonymous with courage, persistence and patriotism of the Ukrainian warrior.*”

Загалом найдоцільнішим способом перекладу досліджуваних жаргонізмів, особливо утворених лексико-семантичним способом, є **добір семантико-стилістичних аналогів** в англійській мові. Це надзвичайно актуально, адже наявні українсько-англійські словники здебільшого не подають одиниці професійного жаргону. Для досягнення поставленої мети ми перевірили варіанти перекладу, які пропонують електронні онлайн-словники АБВУЯ Lingvo (<http://www.lingvo.ua>), Multitran (<https://www.multitran.ru>) та перекладач Google, а також шукали семантико-стилістичні відповідники на спеціалізованих англломовних сайтах, на яких подано тлумачні вокабуляри військового жаргону збройних сил Великобританії та США [11–13].

Так, наприклад, жаргонізм *бепр* (БТР) можна перекласти більш образним еквівалентом *kangaroo carrier* (буквально «перевізник кенгуру»), *гідросолдат* – еквівалентом *leathernecks*, який підключає інший асоціативний ряд для образного називання цього поняття («шкіряні шиї»); *енот* – більш нейтральною аббревіатурою *para* від літературного *paratrooper*; назви боєприпасів для РПГ *кабачки*, *огірки*, *морковки* – більш загальним і менш виразним за образністю жаргонізмом *hardware* (буквально в цьому значенні «залізяки»); *коридор* – *window*, *комел* – *mousetrap*, *нора* – *funk-hole* (має найбільш близьку семантику), *хооч*; *передок* – більш образними *shooting gallery*, *sharp end*; *радейка*, *радюшка* – *walkie-talkie*, яке і зберігає наявний елемент пестливості, і водночас образно обігрує функціональність цього засобу. Такі відносні аналоги трапляються зазвичай у тих випадках, коли жаргонізм позначає реалію, що може існувати в діяльності й побуті як вітчизняних, так і англломовних військових формувань: *семисотий* – *one over the eight*, *двохсотий* – *KIA (killed in action)*, *хавчик*, *сухпай* – *chow*, *нічник* – *night owl*, *маслята* – *ammo* (від *ammunition*), *поросята* – *bricks*, *гарматне м'ясо* – *meat*, *нічний бій* – *vampire work*, *нульова видимість* – *white-out*, *автозак* – *Z-car*.

При цьому під час такої трансформації іноді доречно вдатися також до конкретизації значення. Наприклад, жаргонізми *приблуди*, *свистілки*, *обвіси*, що загалом позначають навісне обладнання на стрілецьку зброю, з огляду на те, що в англійському військовому жаргоні не були виявлені еквіваленти цього поняття, можна передати саме через його складові: *приціл* – *killer* (жарг.) або *sight* (літ.), *глушник* – *silencer* (літ.), *буфери віддачі* – *recoil buffers* (літ.), *рукоятка* – *handle* (літ.) тощо.

Загалом окреслених паралелей ми виявили доволі мало, що, на нашу думку, спричинене відмінністю в картинах світу й інтенсивності творення різних груп лексем у середовищі українських та англломовних військових, а також специфічністю АТО як соціального явища. Відповідно еквіваленти можна шукати не тільки серед англломовних професійних жаргонізмів, але й у жаргоні або розмовній лексиці загалом або з-поміж професіоналізмів чи загальноживаної лексики. При цьому, на нашу думку, застосування для перекладу жаргонізмів є більш доцільним і продуктивним, оскільки дозволяє зберегти емоційно-експресивне забарвлення. Приміром, лексеми на позначення бійця, що зловживає алкоголем на фронті, – *аватар*, *НЛО*, *п'ятисотий*, *семисотий*, – можна перекласти американськими жаргонізмами *long hitter*, *alcohol*, *bottle-man*, які за-

галом образно номінують пияка; жаргонне слово *арма* – розмовними еквівалентами *laggards, clumsy people*; *зальот* – розмовним обценним *fuckup*; *зрада* – розмовними *sell* або *ratting* залежно від контексту (або «каверза», або «підступ» відповідно); *кашило* – розмовним *slops* (бувально «рідка несмачна каша, бурда»); *колонтеча* – словом *tea-fight*; *замолоди, балабаси, ніштяки* – розмовними лексемами *yummies, goodies*; *сумраки* – *snoopers* (дослівно «пронири»). Вважаємо, що запропоновані варіанти перекладу досить точно передають як семантику, так і експресивне забарвлення жаргонізмів учасників АТО.

Удаючись до використання професіоналізмів та загальноновживаної (відповідно здебільшого нейтральної) лексики, ми найчастіше втрачаємо образність, однак зберігаємо й передаємо семантику. У багатьох випадках такі еквіваленти є описовими, оскільки доводиться замінювати одиничні лексеми словосполученнями.

Найчастіше відповідники з літературної мови необхідно добирати до назв військових підрозділів, військової техніки та зброї, оскільки в англійському військовому жаргоні вони не мають еквівалентів: *бобри* – *engineer battalion*; *вата, ватник, колорад* – *pro-Russia activist*; *дріб* – *pearl barley*; *затяг* – *command severity*; *коробочка* – *armoured vehicle*; *миуки* – *tank battalion*; *беха* – *IFV (infantry fighting vehicle)*; *мотолуга* – *multi-purpose lightly-armored transporter*; *мильниця, муха* – *hand-held anti-tank grenade launcher*; *молоток* – *anti-tank guided missile*; *мультик* – *blend, baffle (camouflage) painting*; *шайтан-труба* – *anti-tank rocket launcher*; *Дашка, Ксюха, Ксюша* – *AKSU*; *контрабас* – *professional soldier*; *партизан* – *mobilized soldier*; *піджак* – *mobilized military officer*; *сепарня, консерви* – *secessionists, rebels*; *синекасочнику* – *OSCE representatives*; *менловіз* – *thermal imager*; *цинк* – *ammunition box*.

Саме такі нейтральні лексеми активно використовували в англомовних інформаційних повідомленнях (як створених українською стороною, так і британських або американських), присвячених ситуації в зоні АТО:

1. “The Russian proxies shelled the ATO positions near Avdiivka, Zaitseve and Luhanske with **grenade launchers, heavy machineguns and small arms.**”

2. “1 September: Ukraine says 700 of its men have been taken prisoner as **pro-Russian rebels** advance in the east. <...> 14 June: **Pro-Russia separatists** shoot down a military plane in the east, killing 49 people.”

3. “On Sunday sources told the BBC that a huge convoy of up to 90 **military trucks** had been seen passing through **rebel held areas** of eastern Ukraine.”

У деяких випадках доцільно також вдаватися до **транслітерації** (передусім у разі передавання жаргонізмів, які походять від власних назв та національних реалій) і **калькування** (на нашу думку, найбільш продуктивне, коли йдеться про жаргонізми, що походять від загальноновживаних слів, але розвинули переносне значення), однак у такому разі доведеться усно або в примітках до тексту подавати пояснення, що конкретно мали на увазі під цими словами, інакше значним є ризик того, що слухач/читач не зможе адекватно сприйняти ці жаргонізми. Наведемо приклади застосування таких перекладацьких трансформацій:

1. Транслітерація: *Дашка, Ксюха, Ксюша, Леська, гуцулка Ксеня, Калинка, Леся* – *Dashka, Ksukha, Ksusha, Huzul Ksenia, Kalynka, Leska, Lesia*; *Наташкіна* – *Natashka*; *нацик* – *natsyk*; *САУшкіна* – *SAUshka*; *сепар* – *separ*; *сепарня* – *separnia*; *укроп* – *ukrop*; *шишига, шашарік* – *shyshyha, shasharik* або нейтральне *GAZ-66*. У такому разі вдається зберегти етимологію й національну специфіку. На наш погляд, така трансформація є найбільш доцільним способом передавання таких лексем, як *нацик, укроп*, оскільки в першому випадку наявний відповідник із загальноновживаної лексики має зовсім інше значення (*Nazi* – «нацист, німецький фашист»), а в другому – за буквального перекладу (*dill, fennel*) зовсім втрачається подвійність етимології, яка постає елементом творення образності, тоді як за транслітерації затумуюється первинне значення слова, однак зберігається елемент мовної гри (*ukrop*).

2. Калькування: *аборт* – *abortion*; *бобри* – *bibers*; *дівочка готова* – *the girl is ready*; *дріб* – *shrapnel*; *зашивати* – *sew up*; *кабачки, огірки, морковки* – *zucchini, cucumbers, carrots*; *колоради* – *Colorados*; *молоко* – *milk*; *оса* – *wasp*; *підсніжники* – *snowdrops*; *подарунки* – *presents*; *ситуація 4.5.0* – *situation 4.5.0*. У деяких випадках такий переклад пропонує надзвичайно близький еквівалент, наприклад, у разі передавання слова *коробочка* (одиниця бронетехніки) як *box*, що в англомовному військовому жаргоні має зокрема й значення «контейнер». Так само дозволяє створити правильний асоціативний ряд буквального переклад жаргонної назви перлової каші – *shrapnel*. За наявності достатнього контексту або в певній ситуації спілкування, яка дозволить продемонструвати названі так об'єкти, реципієнтові не знадобляться додаткові роз'яснення.

Слід відзначити, що в процесі перекладу ми найчастіше втрачаємо здатність жаргонізмів до абрєвіації, адже скорочення одиниць перекладу, якщо вони не збігаються з уживаними в українській мові абрєвіатурами, не будуть зрозумілі мовцям (*бардак* (БРДМ) – *scout vehicle*, *мотолуга* (БТ-ЛІБ) – *multi-purpose light-armored towing vehicle*).

Загалом можемо відзначити, що в багатьох випадках той самий жаргонізм бійців АТО можна перекласти, використовуючи різні трансформації, тож вибір способу передавання залежить від мети, яку ставить перед собою перекладач (створити більш інформативне й зрозуміле чи більш образне, експресивне висловлювання), від його особистих уподобань та майстерності. Однак у цілому адекватне передавання цих лексичних одиниць потребує і загальної ерудиції, і чіткого розуміння семантики. Такий новий і самобутній пласт лексики безперечно заслуговує на подальше дослідження, зокрема в аспекті перекладу іншими мовами.

Література:

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.
2. Брест М. Что такое латте и тренд по-армейски: появился веселый словарь украинских бойцов [Электронный ресурс] / М. Брест // Online.ua : сайт. – Режим доступа к ресурсу : <https://news.online.ua/769945/chto-takoe-latte-i-trend-po-armeyski-poyavilsya-vese-lyu-slovar-ukrainskih-boytsov/>.
3. Бурлакова В. Субкультура війни : АТО у традиціях, забобонах і піснях [Електронний ресурс] / В. Бурлакова // Тижень.ua : сайт. 30 серпня 2015. – Режим доступу до ресурсу : <http://tyzhden.ua/Society/144003>.
4. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) [Электронный ресурс] / В. С. Виноградов. – Режим доступа к ресурсу : <http://linguists.narod.ru/downloads.html#vinogradov>.
5. Горчинська О. Дівочка готова, можна зашивати [Електронний ресурс] / О. Горчинська, С. Наливайко // Gazeta.ua : сайт. 15 червня 2015. – Режим доступу до ресурсу : https://gazeta.ua/articles/journal-mova/_dyevochka-gotova-mozhna-zashivat/629790.

-
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) [Электронный ресурс] / В. Н. Комиссаров. – Режим доступа к ресурсу : http://www.classes.ru/grammar/43.Teoriya_perevoda_Lingvicticheskiye_aspekty.
  7. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір [Електронний ресурс] / Л. Масенко. – Режим доступу до ресурсу : <http://varnak.psend.com/lmasenko.html>.
  8. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль : Навч. книга, 2000. – 248 с.
  9. Словник фронтного сленгу : Ніштяки, нора та нацики [Електронний ресурс] // Діло. Життя : сайт. 8 квітня 2015. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.depo.ua/ukr/life/nishtyaki-nora-i-natsiki-yako-yu-movo-yu-rozmovlyayut-biytsi-ato-25032015164800>.
  10. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики : Соціолінгвістичний аспект / Л. Ставицька // Українська мова. – 2001. – № 1. С. 55–68.
  11. Brody, V. The definitive glossary of modern US military slang [Electronic resource]. – URL : <https://www.pri.org/stories/2013-12-03/definitive-glossary-modern-us-military-slang>.
  12. Glossary of British military slang and expressions [Electronic resource]. – URL : https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Glossary_of_British_military_slang_and_expressions.
  13. Glossary of Military Terms & Slang [Electronic resource]. – URL : <https://www.military.com/join-armed-forces/military-terms-and-jargon.html>.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vita_stern1076@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-182-185

Стернічук В. Б. Співвідношення понять «мемуаристика» та «епістолярій» в автентичній літературі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 182–185.

УДК 82.0:811.112.2

Стернічук Віта Богданівна,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МЕМУАРИСТИКА» ТА «ЕПІСТОЛЯРІЙ» В АВТЕНТИСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті здійснений аналіз співвідношення й розрізнення жанрів документалістики (мемуарів та епістолярію). Межі поміж жанрами ускладнюються через суперечливу модель фактичності, а саме через мультизначність терміну «література факту». Термінологічна заміна (на «автентичну літературу») є першим етапом на шляху до визнання жанрової самостійності епістолярію. Наступним етапом до такого визнання є дослідження комунікативної еволюції (а згодом епістолярної комунікації) та її діалогічне обґрунтування у філософському та психологічному вимірах.

Проведений аналіз дозволив провести межі розрізнення між мемуаристикою та епістолярієм і визначити епістолярну комунікацію – *Briefwechsel* – як самостійну жанрову одиницю, що має такі стилеві ознаки: чітка структурованість, протекційність, яскраво виражена особа автора, котрий є кодувальником та декодером інформації, діалогічність, тощо.

Ключові слова: епістолярний діалог, образ автора, епістолярна комунікація, автор, адресат, інтертекстуальність, автентична література.

Стерничук Віта Богданівна,

Луцький національний технічний університет, г. Луцк

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ МЕМУАРИСТИКА И ЭПИСТОЛЯРИЙ В АВТЕНТИСТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье произведен анализ соотношения и разобщения жанров документалистики (мемуаров и эпистолярная). Границы между жанрами усложняются посредством усложненности модели фактичности, мультигранности термина «литература факта». Терминологическая замена (на автентичную литературу) является первым этапом на пути к признанию жанровой самостоятельности эпистолярная. Следующим этапом есть исследование коммуникативной эволюции (со временем эпистолярной коммуникации) и диалогичная трактовка в философском и эмпирическом измерениях.

Проведенный анализ позволил провести границы между мемуаристикой и эпистолярными об означить эпистолярную коммуникацию – *Briefwechsel* – как самостоятельную у жанровую единицу, которая имеет следующие стилевые признаки: четкая структурированность, протекционность, четко выражен образ автора, который кодирует информацию и есть ее декодером, диалогичность, итд.

Ключевые слова: эпистолярный диалог, образ автора, эпистолярная коммуникация, автор, адресат, интертекстуальность, автентичная литература.

Vita Sternichuk,

Lutsk National Technical University, Lutsk

THE RELATION BETWEEN THE CONCEPTS OF MEMOIRISM AND EPISTOLARY IN THE AUTHENTIC LITERATURE

The article deals with an analysis of the relation and distinction between genres of documentary genres (memoirs and epistolary). The boundaries between the genres are complicated by the contradictory model of actuality, precisely because of the multivalued nature of the term «fact literature». Terminological replacement (for «authentic literature») is the first step towards recognition of independence epistolary genre. The next step towards such recognition is the study of communicative evolution (epistolary communication) and its dialogical substantiation in philosophical and psychological dimensions. The analysis made possible to limit distinction between memoirs and epistolary and to define epistolary communication – *Briefwechsel* – as an independent genre unit, that has such stylistic features: clear structuring, well-expressed person of the author, which is an encoder and decoder of information, dialogicity, etc..

Key words: epistolary dialogue, author's image, epistolary communication, author, addressee, intertextuality, authentic literature.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Сучасний етап дослідження жанрів нефікційної / автентичної літератури характеризується різноманітністю підходів та методологій до вивчення та розуміння окремих її жанрів, зокрема епістолярної комунікації. Однак потрібно врахувати і той факт, що епістолярія довгий час розвивалася в руслі редагування та видання епістолярних матеріалів, тому поза увагою літературознавців залишився цілий ряд теоретико-практичних питань, що стосувалися чіткої дефініції жанрів автентичної літератури, жанрової природи листовної комунікації, понятійного апарату в аналізі жанрів документалістики, концептуального підходу до розуміння образу автора в епістолярії тощо.

Документальна, або автентична, література, як останнім часом прийнято називати, є надзвичайно різноманітною сферою «поміж реалістичною белетристикою і фактографічним повідомленням» [7, с. 158]. Таке присвоєння «проміжного» статусу літературі nonfiction польським літературознавцем Доротою Корвін-Пйонтровською не є випадковим. З одного боку, на функціонування документальної літератури впливають фактовні складові: свідчення, спогади, документи, а з іншого – художній вимисел. На думку науковця, якщо «в основу літературознавчих досліджень покласти критерій фактовності, то до уваги слід було б узяти всю гаму творів, які ґрунтуються на автентичних подіях, особливо історичні та біографічні романи,

всі белетризовані щоденники і спогади, а також значну частину реалістичної або натуралістичної творчості, не згадуючи вже про есеї» [7, с. 156].

Один зі способів чіткого розмежування «автодокументальних жанрів» (Л. Гінзбург), запропонованих Пйонтовською, є заміна ідеологічного терміну «література факту» (запропоноване російськими авангардистами в 1920х рр.) визначенням «автентична література». Адже визначення «література факту», узятє з радянського критичного та мистецького дискурсу 1920х рр., містить у собі «хибний поділ на літературу *eo ipso* (“художню”, тобто “нефактичну”) та літературу факту» [там само].

В арсеналі науковців існують інші визначення документалістики, наприклад «література пограниччя», «паралітература», «небелетристична література», «нефікційна література» тощо. Але всі ці назви не мають спільності у визначенні терміна, оскільки не існує єдності в думках літературознавців щодо тлумачення власне документу. «Краткая литературная энциклопедия» відносила документальну літературу до «науково-художньої» «Українська літературна енциклопедія» пропонує зараховувати до документальних «твори художньо-публіцистичних, науково-художніх і художньо-документальних жанрів, в основу яких покладено документальні матеріали, подані повністю або частково чи відтворені у вигляді вільного викладу». Ряд інших словників – зокрема «Словник літературознавчих термінів» В. М. Лесина і О. С. Пулинця та «Літературознавчий словник-довідник» за редакцією Р. Гром'яка таким терміном взагалі не послуговуються. Тому у своєму дослідженні будемо використовувати термін, запропонований польським літературознавцем для більш чіткого та аргументованого розмежування всередині жанрів.

Критерій «достовірності», який пропонують брати за основу жанрових визначень у документалістиці деякі науковці (Я. Явчуновський, Д. Пйонтовська), на думку Л. Гінзбург не є визначальним у документальній літературі. Важливішим є те, щоб такий принцип можна було застосовувати до кожного «автентичного» твору однаковою мірою [5, с. 10–11].

Я. Явчуновський у своїй праці «Документальные жанры. Образ, жанр, структура произведения» також наголошує на тому, що існує ряд термінів для позначення міри документального наповнення тексту, якими бажано не користуватися, оскільки вони не відповідають дійсності. Такими науковець вважає поняття «художньо-документальна література», «література факту», «невігадана література». Документалізм, на думку автора, – це «напрямок художньої творчості», тому така «гібридизація» понять у назві є щонайменше тавтологічною, а вираз «невігадана література» «є алогічним та не відповідає самій природі мистецтва» [12, с. 22–23]. Що ж стосується «факту», то саме поняття «не є синонімом документа чи історичного свідчення» [там само]. «Факт» важко дефініювати, оскільки це явище багатозначне, «величезна діалектична проблема» (В. Асмус), що має багато проявів. Однак поняття поступово розширило свій змістовий потенціал, отримуючи все більше нових значень: факт – це завжди дія, явище, що має стосунок до минулого та дійсного, але ніколи – до майбутнього; це протилежність фантазії, роздумам; це «щось конкретне й одиничне на противагу абстрактному та загальному»; окрім того, фактом стала називатися будь-яка інформація [12, с. 28]. Отже, чим суперечливішою є модель фактичності, тим алогічнішим стає використання терміну «література факту» та тим самим ускладнюється розмежування документальних жанрів у цілому, позаяк організація структури тексту належить все ж таки фактові.

Динаміка розвитку та модифікації жанрових структур у документалістиці набуває все більших обертів. Реагуючи новими термінами та розмірковуючи над засобами їхнього вираження в автентичній літературі, науковці вдалися до класифікації видів документалістики й розмежувань окремих її жанрів. Проблемою на шляху до вирішення такого завдання стала їхня нечітка визначеність. Тобто практично не існує «чистого» жанру, ідеальної моделі, оскільки різний рівень «факту», художності, домислу, умовності, авторського відношення, документального образу в документалістиці спрацьовують по-різному.

Стимулюючими факторами у документалістській системі жанротворення, за словами Я. Явчуновського, можна вважати, окрім документу, «історичний контекст» та «збудник жанрової еволюції» – «естетичну пам'ять» роду і жанру літератури [12, с. 95]. Однак такий перелік складових не може бути визначальним для розмежування всередині нон фікшн, а швидше характеристикою усіх її різновидів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різновекторність досліджень теоретиків і практиків документалістики – Л. Гараніна, Л. Гінзбург, Н. Ігнатів, М. Морозової, А. Тартаковського, Я. Явчуновського – та ряду західноєвропейських літературознавців (Б. Нойманна, Д. Стауффер, Дж. Баррет, П. Кенделла й ін.) тільки ускладнили проблему поділу жанрів через множинність думок та неможливість встановлення «жанрової чистоти».

Мета та завдання статті – аналіз структури та функціонування епістолярного діалогу як самостійного автентичного жанру в нефікційній літературі, провести межі розрізнення між епістолярієм та мемуаристикою в автентичній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Тетяна Бовсунівська пояснює жанрово-стильову невизначеність тим, що «художник мислить вже не жанрами, а в хаосі жанрів. Поняття жанрової ієрархії давно відійшло в минуле» [2, с. 55]. Це твердження українського літературознавця суголосне із тезами західних дослідників (Х. Дуброу, К. Емерсон), які вважають жанрове розрізнення невдячним заняттям, оскільки не існує єдиного класичного поділу жанрів та сталих характеристик для їхнього розмежування. У праці «Теорія літературних жанрів» Т. Бовсунівська віднесла до документальних такі жанри, як есе, автобіографію, щоденник, мемуари, хроніку, сповідь, листи, документальну повість, документальне оповідання, документальний роман, травелог [там само, с. 55]. Разом із тим її висловлювання не є однозначними, оскільки деякі жанри «автентики» (есе, щоденник, листи, мемуари) виявилися «проблемними» з огляду на їхню документальну приналежність.

Принцип «документальної правди» при класифікації жанрів нон фікшн застосувала Л. Морозова. Науковець пропонує поділити жанри документальної літератури на «власне документальні» (листи, нотатки, щоденник) та «художньо-документальні» (мемуари, біографія, автобіографія) [8, с. 50]. За основний критерій авторка обрала майбутню читацьку аудиторію. Таке розмежування, на думку дослідниці, дозволить підійти до вивчення жанрів документалістикоточніше. Іншу думку висловлює О. Скарнара, яка виходить із позиції «відсутності якогось загального мемуарного чи біографічного жанру». Зокрема, на її думку, мемуаристика «може бути репрезентована такими жанровими формами, як лист, щоденник, записна книжка, нотатки, літературний портрет, есе, мемуарне/ автобіографічне оповідання (повість, роман), некролог, автокоментар» [10, с.

52–53]. Однак у цьому твердженні є певні неточності. Якщо насправді повірити у відсутність «загального жанру», тоді за якими принципами потрібно відносити до мемуарів, наприклад, листи, щоденник, есе?

В останні десятиріччя побутує думка, що нібито існує загальний мемуарний жанр (Л. Гаранін). Поділяючи точку зору білоруського вченого, О. Галич у своєму дослідженні про українську документалістику наголошує, що жанрова система спогадів здебільшого репрезентована простими та поважнішими формами. Власне, найпростішими жанровими формами мемуаристики О. Галич вважає листи, щоденники, записні книжки, а більш складними – нотатки, літературний портрет, літературний некролог, автокоментар [3, с. 40–48]. Однак водночас ставить під сумнів приналежність листовної комунікації до мемуарів: «Про листи як мемуарний жанр літератури не написано практично нічого» [3, с. 41]. Така «недослідженість», на нашу думку, дозволяє трактувати кореспонденцію як жанр, що є щонайменше «сумнівно приналежним» до мемуарів.

Проблема полягає в тому, що жанрові межі – явище аморфне та розмите, а тому щоразу потребує детальнішого розгляду. Т. Бовсунівська пояснює це тим, що «теоретична думка намітила три шляхи дискурсивних практик: існує загальний мемуарний жанр з такими жанровими різновидами, як листи, нотатки, щоденники, спогади тощо. Супротивна позиція: листи, щоденники, спогади тощо – це не просто форми, а цілком рівноправні жанри, які є, однак, різновидами спільного мемуарного жанру. Третій підхід дозволяє розглядати щоденник та, наприклад, мемуари як цілком різні жанри автодокументальної літератури» [2, с. 438].

Згідно згаданих теорій, лист трактується в одному випадку як різновид (форма) мемуаристики, в іншому – як рівноправний її жанр. Однак листовна комунікація накопичила такий універсальний досвід, що заявила про себе як самостійну жанрову одиницю. Тому цілком слушно було «звільнити» епістолярій від мемуарної залежності, керуючись при цьому напрацьованим матеріалом та власними спостереженнями.

Задля чіткого розуміння процесу пограниччя жанрів потрібно визначити, за якими «внутрішніми» параметрами потрібно вести спостереження. До уваги слід узяти такі компоненти, як структура нарації, режим мовлення, роль та позиція автора, залежність форми та змісту, часопростір, присутність документальної домінанти тощо.

Даючи опосередковану оцінку жанровій самостійності епістолярію, М. Бахтін наголосив на тому, що лист «завдяки своїм функціям – інформативній і комунікативній, а також через обов'язковість письмової фіксації, сформувався як первинний мовленнєвий жанр, тобто як певний, відносно сталий тематичний, композиційний і стилістичний тип висловлювання» [1, с. 241–242]. Якщо ж лист – жанр комунікативний, то, згідно бахтінської теорії, йому (листу) притаманні такі конститутивні ознаки мовленнєвих жанрів, як концепція адресата, предметно-тематична змістовність, тип експресивності в інтонації [1, с. 245–280].

Комунікативна спрямованість листів скеровує читачів у діалогічне поле спілкування. Адже лист – це двоосібний фіксований діалог, що передбачає певний «акт кодування». Як явище позалітературне (на відміну від мемуарів, які, на думку Д. Затонського, є «напівхудожніми жанровими утвореннями»), лист більшою мірою оперує достовірністю та відвертістю висловлювання до конкретного адресата. Мемуари, у свою чергу, як явище літературне, у переважній своїй більшості розраховані на зовнішнього читача. Із такої позиції першочерговим для мемуариста є виділяти найголовніше, значиміше. Головним способом для цього слугують спогади, залучення документів не виключається, але їм «відводиться службова, ілюстративна роль» [9, с. 17]. Позаяк мемуарист «прокладає дорогу від факту до його значення» [6, с. 11], тобто події надані, інформація є, однак потрібно їх «перетравити», розкрити повною мірою.

Листовна комунікація накопичує та відображає в діалогічному спілкуванні адресанта та адресата документальний досвід, ставлячи акцент на неоціненному моменті обміну інформацією, не призначеною для широкого загалу. Мемуари зі своєю «меморіальністю» (Т. Сімонова), себто вмінням передати історичну пам'ять, вдало використовують накладання часів теперішнього та минулого. Ідеться про ретроспективний характер мемуарної літератури, про що у своїх дослідженнях висловлювалися А. Тартаковський, Л. Гаранін, Т. Сімонова, додаючи до основних видових ознак мемуаристики ще й особистісне начало.

Хоча епістолярій та мемуаристика пишуться від першої особи, у них різна роль та позиція автора. Якщо в листі цей образоцентричний, то мемуарний автор концентрує увагу здебільшого на людях, яких зустрів, аніж на собі. Приймає на себе ролі персонажа або ж зникає з поля зору, на чому також наголошує Т. Сімонова: «Особистісне начало в мемуаристичній проєкції проявляється прямо та опосередковано, тобто охоплює всі рівні твору: від сюжету, що включає автора в число діючих осіб, до системи прийомів, які представляють авторську концепцію зображуваного» [9, с. 25].

Чітка структурованість листовної нарації не поступається навмисне змодельованим ідейній та стильовій колізіям мемуаристики. Цілком очевидним є те, що, обігруючи життєві факти, додаючи окремі деталі для посилення стилізації, мемуарист створює естетичну картину двочасового простору в зображенні минулого. Такий спосіб передати інформацію є скоріше штучним, літературним, позаяк використовує прийоми, засоби естетизації «будівельного матеріалу» твору – документу – і реальної першооснови твору [9, с. 17].

Оперуючи рамками «хвилинного, миттєвого звернення до адресата», тобто тут і зараз, автор листовного діалогічного демонструє свою адресованість з усім приналежним сюди арсеналом почуттів та роздумів, які переповнюють його в конкретний момент звернення до співрозмовника. Мемуари, у свою чергу, відкрито не виголошують звернення до адресата, хоча читач підсвідомо розуміє свою заангажованість. Що ж стосується взаємодії форми та змісту, то в мемуарах вона залежить, на думку Л. Гараніна, не від «традиції жанру, а від особистої ініціативи і вмінь конкретного автора» [4, с. 80]. Якщо ми віримо мемуаристові, то тим самим підтверджуємо правдивість документу, а як результат – спрацьовує послідовність та структура викладу мемуарного матеріалу.

Отже, намагаючись розмежувати мемуарний та епістолярний жанри, потрібно чітко виділити їхні характерні ознаки. Епістолярій як жанр автентичної літератури створюється на основі безпосереднього обговорення подій та життєвих ситуацій часу теперішнього (тобто не є ретроспективним) та має діалогічний характер, що передбачає підвищену емоційність викладу думок. Епістола пишеться не для широкого загалу (не беручи до уваги відкритих листів), тому щирість намірів та висловлювань «гарантується» адресантом.

До жанрових домінант епістолярію відносять також «особистісний збіг адресата висловлювання з тим, кому він відповідає, дійсничну проекцію, чітку структурованість» [8, с. 43]. Як жанр канонічний, епістолярій передбачає наявність таких складових, як привітання, домагання прихильності, розповідь, прохання, закінчення-прощання та підпис.

Особлива роль у листах відводиться образів автора. Якщо у мемуарних творах розповідач, ліричний герой, автор-оповідач, персонаж – це «театральні ролі» автора, мовленнєві «костюми» та «стилістичні маски» [14, с. 350], то епістолярний образ автора створюється завдяки унікальній можливості «подвійного», дзеркального себебачення та себепредставлення, завдяки присутності двох голосів – адресанта й адресата.

Автор є одночасно і кодувальником, і декодером інформації про себе та навколишній світ, застосовуючи різноманітні стильові прийоми. Це те, що називається «читати поміж рядків» та бачити (за Бахтіним) співвідношення присутності свого й чужого голосів. Така комунікативна гра на мовному рівні проявляється в застосуванні складних авторських синтаксичних конструкцій та стилістичних прийомів. На структурному рівні листовного тексту образ автора видно завдяки двом категоріям: формі нарації (діалогу) та типові нарації (від першої особи). У такому тандемі, як зазначає Р. Яремко, «тип наратора визначає форму нарації, виявляючи в ній т. зв. семантичне втілення системи наративної репрезентації» [13, с. 64].

Мемуарний жанр у своєму арсеналі накопичив вагому кількість типових характеристик. Т. Бовсунівська дає оцінку мемуарам як «жанровому канону, заданому найбільш авторитетними текстами» [2, с. 439]. Під авторитетними текстами розуміємо «вражаючу силу документів» (Л. Гаранін), потужну історичну пам'ять. Досліджуючи жанр мемуаристики, Л. Гаранін неодноразово наголошував на тому, що образність, притаманна мемуарам від самого початку, залишається непотребованою, оскільки більше важить історична значимість матеріалу [4, с. 80]. На думку науковця, сталими ознаками мемуаристики можна вважати фактографічність, перевагу подій (подієвість), ретроспективність [4, с. 8]. До цього переліку А. Тартаковський додав ще особистісне начало та пам'ять. Причому літературознавець акцентує увагу на факторі особистості (особистісне начало), яке «виступає як структурний принцип мемуарів» [11, с. 21].

Аналізуючи мемуарний жанр, варто звернути увагу на те, що відтворення історичного часу в мемуарах та сила документального матеріалу посприяли створенню документального образу, який поступається авторській позиції (не особистісне, не образність, а історична пам'ять, факт).

Чеський дослідник мемуаристики Властеміл Валек назвав визначальними ознаками мемуаристики, окрім уже зазначених, автентичність, репортажність, суб'єктивність, ідентичність автора і героя твору.

Отже, у потрактуванні «чистоти» жанрів автодокументальної літератури, радше у їхній розрізненості, лежить чимало суб'єктивних факторів, основний з яких, за нашим переконанням, – це авторська позиція. Оскільки саме «жанрові трансформації насамперед пов'язувалися з авторською позицією» [2, с. 86]. До причин їхньої розрізненості можна сміливо віднести особистість письменника, його творчу індивідуальність тощо.

Враховуючи усі прослідковані домінанти розрізнення у порівнянні із ще одним жанром автодокументальної літератури – мемуаристикою, листовна комунікація послідовно та логічно набуває статусу незалежності завдяки яскраво вираженому образів автора (авторська позиція, підвищеній емоційності викладу (завдяки протейчності жанру), предметно-тематичній змістовності, діалогічності, конативній спрямованості (вплив на адресата), письмовій фіксації, інтертекстуальності тощо. Лист як «первинний мовленнєвий жанр» (М. Бахтін), володіючи внутрішньо-діалогічною структурою, створює особливу форму викладу матеріалу, притаманну тільки епістолярній комунікації.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, класифікація та розрізнення жанрів документалістики (зокрема мемуаристики й епістолярію) ускладнюється через суперечливу модель фактичності. Використаний нами термін «автентична література» польського літературознавця Дороти Корвін-Пйотровської замість терміна «література факту» дозволив провести межі розрізнення між мемуаристикою та епістолярієм і визначити епістолярну комунікацію – Briefwechsel – як самостійну жанрову одиницю, що має такі стильові ознаки, як чітка структурованість, протейчність, яскраво виражена особа автора, котрий є кодувальником та декодером інформації, діалогічність, неретроспективність, двоголосся тощо.

Література:

- Бахтін М. Проблема речевих жанрів / Бахтін М. М. // Бахтін М. М. Естетика словесного творчства / М. М. Бахтін. – М. : Искусство, 1979. – С. 237–280.
- Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: підручник / Тетяна Бовсунівська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – 519 с.
- Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи / Олександр Галич – Луганськ : Знання, 2001. – 246 с.
- Гаранін Л. Мемуарний жанр советской литературы: Историко-теоретический очерк / Леонтий Гаранін. – Мн. : Наука и техника, 1986. – 223 с.
- Гинзбург Л. О литературном герое / Лидия Гинзбург – Л. : Сов. писатель, 1979. – 222 с.
- Гинзбург Л. О психологической прозе. 2-е изд. / Лидия Гинзбург. – Л. : Худож. лит., 1976. – 448 с.
- Корвін-Пйотровська Д. Проблеми поетики прозового опису / Дорота Корвін-Пйотровська ; пер. з польськ. Зоряни Рибчинської. – Львів : Літопис, 2009. – 207 с.
- Морозова Л. І. Письменницький епістолярій у системі літературних жанрів : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 – теорія л-ри / Морозова Людмила Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 223 с.
- Симонова Т. Мемуарная проза русских писателей XX века: поэтика и типология жанра : учеб. пособие / Татьяна Симонова. – Гродно : ГрГУ, 2002. – 119 с.
- Скнаріна О. Ю. Особистісне і документальне в мемуарній і біографічній прозі (на матеріалі української автобіографічної прози кінця ХХ ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 – теорія л-ри / Скнаріна Олена Юріївна ; Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2006. – 212 с.
- Тартаковский А. Русская мемуаристика XVIII – первой половины XIX в. / Андрей Тартаковский. – М. : Наука, 1991. – 288 с.
- Явчуновский Я. Документальные жанры. Образ, жанр, структура произведения / Яков Явчуновский. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. – 232 с.
- Яремко Р. Образ автора в романах Макса Фриша / Роман Яремко. – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2009. – 271 с.
- Яремко Р. Структура «образу автора» та способи його художнього вираження у тексті літературного твору / Роман Яремко // Іноземна філологія : зб. наук. праць. – Львів, 2007. – Вип. 118. – С. 347–354.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: stefanova.nataliya2017@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-186-189

Стефанова Н. О. Структурні особливості сучасних англійських комп'ютерних термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 186–189.

УДК811.111:01.4-027.47

Стефанова Наталія Олександрівна,
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, м. Київ

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ

Стаття висвітлює найпоширеніші способи утворення термінів комп'ютерної сфери, серед яких чільне місце посідає афіксація та моделювання нових лексичних одиниць за допомогою «семантичного ядра». Менш продуктивними способами утворення комп'ютерної термінології є конверсія, злиття слів, або блендинг, та словоскладання. Зазначається, що поступово термінологія поступово входить до загальноживової лексики.

Ключові слова: афіксація, конверсія, словотворення, термінологія, Інтернет.

Стефанова Наталья Александровна,
Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова, г. Киев

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННЫХ АНГЛИЙСКИХ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОВ

В статье рассматриваются наиболее распространенные способы создания терминов компьютерной сферы, среди которых весомая роль отводится аффиксации и моделированию новых лексических единиц с помощью «семантического ядра». Менее продуктивными способами являются конверсия, слияние слов, или блендинг, и складывание слов. Уточняется, что постепенно терминология входит в общеупотребительный лексикон.

Ключевые слова: аффиксация, конверсия, словообразование, терминология, Интернет.

Nataliia Stefanova,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv

STRUCTURAL PECULIARITIES OF MODERN ENGLISH COMPUTER TERMS

A characteristic feature of the late XX – early XXI century is the formation of new computerized society. Dynamic changes in the society and its swift development require have led to the formation of a number of neologisms, which describe the actualities of up-to-date reality. A sphere of new technologies is the main sources that enriches the English language with a great number of lexical-semantic and phraseological units in connection with the current tendencies and areas of scientific and technological development. This is explained by the fact that a quick development of this sphere and newly appeared new items, events and processes in it require appropriate notation in the language. The article analyzes peculiarities of formation and functioning of English computer language in the context of development of the modern English vocabulary. The most productive ways of formation of computer terminology are as follows – affixation (suffixation, prefixation) and the usage of word-nuclei for the formation of a large number of derivatives of these words. Less productive are conversion and blending. It is mentioned that computer terms become more common in everyday life due to development of information technologies, which causes development of slang and colloquialisms.

Key words: affixation, conversion, word formation, terminology, Internet.

Постановка проблеми. Характерною ознакою кінця ХХ – початку ХХІ століття вважається формування нового інформаційного комп'ютеризованого суспільства. Динамічні зміни в цьому суспільстві, його стрімкий розвиток вимагають уточнення й поглиблення чинних наукових понять і зумовлюють утворення низки нових комбінацій для позначення реалій сучасної дійсності.

Сфера новітніх технологій стала одним із головних джерел постачання в англійську мову нових лексико-семантичних і фразеологічних одиниць у зв'язку із сучасними тенденціями і напрямками науково-технічного розвитку. Цей факт пояснюється тим, що швидкий темп розвитку цієї сфери, нові предмети, явища і процеси потребують адекватного позначення в мові.

Аналіз останніх досліджень. Поява нових слів у мові завжди супроводжується інтересом лінгвістів. «Науково-технічна революція як одне з найважливіших соціальних явищ сучасності вносить істотні зміни у лінгвістичну модель світу. Ці зміни полягають насамперед у тому, що нині переважну частину лінгвістичного фонду складає фахова лексика (терміни та номенклатурні назви), причому ця величина має тенденцію до тривкого зростання» [1, 5]. Саме науково-технічний прогрес став передумовою змін «в системі словотворчих засобів англійської мови... та зумовив виникнення нових словотворчих елементів або нових варіантів існуючих суфіксів» [2, 114].

При класифікації термінів в першу чергу звертається увага на семантичний фактор утворення нових термінологічних одиниць. Не менш важливим разом з тим є вивчення структурних особливостей комп'ютерної термінології. Цікавими та ґрунтовними в цій сфері є дослідження В. І. Заботкіної, М. Н. Акодес, Є. Ф. Володарської, Є. М. Дубенець, Ю. А. Зацного, О. С. Чирвоного, Т. Г. Скопок, Р. К. Махачавлі та інших.

Ю. А. Зацний, який приділяв увагу розвитку словникового складу англійської мови, ставив за мету визначити тенденції розвитку лексичного складу системи англійської мови та прослідкувати за тим, яким шляхом та у який спосіб нові слова входили до складу сучасної англійської мови. Він запровадив специфічний термін – «інфонеологізми», найбільш продуктивним способом формування яких є семантична деривація (формування нових слів за допомогою деривативних афіксів).

Перед тим як слова або терміни зазнають семантичних змін, вони існують у формі так званого «первинного матеріалу», яким можуть бути як загальномовні одиниці (термінологізація) так і термінологія інших сфер (перетермінологізація). В обох випадках утворення нової лексики супроводжується зміною конотативного або ж емоційного забарвлення, і це, на думку Зацного, можна вважати специфічною рисою семантики комп'ютерної термінології (*browse, icon, menu, mouse, surf, web, window, etc*) [3, 250].

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідження особливостей формування та функціонування англійських комп'ютерних термінів. Це зумовлює необхідність вирішення наступних завдань: проаналізувати термінотворчі процеси комп'ютерної лексики, визначити джерела формування та структурно-семантичні особливості англійської комп'ютерної термінології.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи структурний аспект англійської комп'ютерної термінології, необхідно зазначити такі найбільш розповсюджені способи утворення термінології: афіксація, конверсія, словоскладання та злиття слів.

Одним із найпоширеніших способів утворення нової термінології в сфері комп'ютерних технологій є афіксальним способом (суфіксація та префіксація). За допомогою суфіксації – наприклад, приєднання суфіксу *-ing* до основи слова *computer* – в результаті отримуємо термін *computing*, що в свою чергу також використовується для утворення нової термінології: *computing education, cooperative computing, distributed computing, fuzzy computing, neurocomputing, parallel computing, quantum computing, real-time computing, remote computing, supercomputing* тощо.

Окрім суфікса *-ing*, можемо виділити такі словотворчі суфікси:

- *-ware* – використовується при утворенні термінів, що позначають вид обладнання або програмного забезпечення: *careware, courseware, freeware, software, hardware, humanware*;

- *-er* – використовується зазвичай для позначення людини, користувача: *user, hacker, cracker, gamer, doomer, cybersquatter, piracy investigator, virus writer, provider, formatter, programmer*;

- *-ette* – має зменшувальну форму і утворює: *netiquette* (та його синоніми *cyberetiquette, webiquette, diskette*);

- *-ie* – також за своїм значенням відноситься до зменшувальних суфіксів і формує такі терміни: *rookie, newbie, cookie,archie, zombie*.

Поряд із суфіксальним способом утворення терміни можуть формуватися префіксальним способом:

- *giga-* із значенням «великий, величезний» входить у ряд афіксів, які набувають високої словотворчої активності: *gigabit, gigabyte, gigahertz, gigacycle, gigacycle computer, gigabucks*;

- *micro-* у значенні «мікроскопічних розмірів», «дуже маленький» формує такі терміни: *microchip, microcode, microprogram, microcommerce, microbilling, micropayment*;

- *macro-* у значенні «великий» утворює такі терміни: *macrogenerator, macromemory, macrolevel, macrofunction, macromedia, macrodiversity, macrology, macrodeclaration, macroexpansion*;

- *mega-* у значенні «дуже», «у найвищій мірі» близький за значенням із префіксом *macro-* та утворює такі терміни: *megabit, megabit memory, megabyte, megacell, megahertz*;

- *mini-* у значенні «дуже маленький» схожий за значенням із префіксом *micro-* та утворює такі терміни: *minicomputer, minidisk, minidriver*;

- *info-* формує такі терміни: *infomedia, infobase, infowar, infobot, infoholic, infomediary*;

- *techno-* функціонує для позначення понять, пов'язаних із комп'ютерною технікою: *techno-journalist, technohead, technomanager, technophobic, technostress*;

- *net.-* функціонував спочатку як частина адреси організацій в мережі Інтернет, а потім став використовуватися для утворення термінів, які позначають користувачів в цій мережі: *net.police, net.god, net.goddess, net.citizen, net.abuse*;

- *e-* (аббревіатурна форма від *electronic*): *e-advising, e-banking, e-business, e-commerce, e-trading, e-shopping, e-mall, e-shop, e-money, e-cash, e-life, e-pal, e-broker, e-crime, e-culture, e-entertainment, e-form, e-health, e-zine*.

Легко побачити, що префіксація є більш використовуваним способом утворення нових комп'ютерних термінів, аніж суфіксація; велика кількість префіксів утворює нові терміни, що позначають комп'ютерні пристрої різного розміру, поняття, що відображають діяльність користувачів в мережі, тощо; суфікси ж утворюють переважно терміни, які позначають людей або пристрої, які пов'язані з комп'ютерною технікою.

Окрім афіксації, дуже широко застосовується спосіб утворення нової комп'ютерної термінології шляхом використання одного терміну як основи для подальшого моделювання похідних термінів. Це є «семантичний центр» або ж «семантичне ядро», яке відіграє роль семантичного центру для утворення похідних термінів. [9]

Основним терміном, який набуває «статусу» семантичного центру, для утворення похідних термінів є слово *computer*. Від нього отримуємо терміни, які позначають вид комп'ютера – *desktop computer, PC (Personal Computer), hand-held electronic computer, palm-size (palmtop) computer, portable computer, minicomputer, microcomputer, laptop computer, notebook computer, netbook computer*. Вагомими семантичними центрами також є: *hardware, software, load, performance, access, search* тощо.

З появою глобальної мережі семантичним ядром став термін *Internet*. Цей термін є моделлю утворення великої кількості інших термінів, які позначають різноманітні дії, процеси, програми, які пов'язані із мережею Інтернет: *Internet access, Internet address, Internet host, Internet service provider, Internet card, Internet center, Internet mall, Internet community, Internet company, Internet advertising, Internet marketing, Internet banking, Internet gaming* тощо. Як бачимо, ці терміни можуть слугувати для позначення як складових мережі, так і для позначення компаній або дій (реклама, банківські операції тощо).

Поряд з цим терміном функціонує також словотворчий елемент *net*, який використовується для утворення термінів *net abonent, net audience, net address, net box, net art, net cash, net earnings, net gain* тощо, а також такі слова як *virtual* (від *virtual reality*), *on-line, cyber, electronic, web, digital, e-mail*.

Термін *virtual reality* давно став загальноновживаним, а його перша є моделлю для утворення термінів, які мають значення «створений за допомогою комп'ютерних систем, пов'язаний із комп'ютерами та Інтернетом», наприклад: *virtual architecture, virtual call, virtual pet* тощо. Сюди належать терміни, які позначають:

- технічні характеристики віртуальної реальності (те, за допомогою чого вона існує, без чого користувач не мав би змоги отримати доступу або ж повноцінно користуватися Інтернетом) – *virtual network, virtual device, virtual connection, virtual address, virtual address space, virtual space, virtual cache, virtual host, virtual server, virtual database, virtual process*;

- терміни, які позначають певні комп'ютерні програмні елементи: *virtual computer, virtual machine, virtual hardware, virtual processor, virtual CD, virtual DVD, virtual disk, virtual memory, virtual file, virtual interface*;

- терміни, які позначають певну віртуальну організацію: *virtual studio, virtual office (virtual workplace), virtual corporation, virtual factory, virtual enterprise, virtual mall*;

- терміни, які позначають дії, які відбуваються в Інтернеті (ці терміни використовуються переважно в економічній сфері): *virtual operation, virtual business, virtual banking, virtual management, virtual cash*;

- терміни, що позначають людей (користувачів) в Інтернеті: *virtual user, virtual visitor, virtual presenter, virtual presence, virtual parent*, та ті терміни, які позначають зібрання людей: *virtual conference, virtual meeting, virtual audience, virtual community, virtual team*.

Терміни *on-line* та *cyber* є майже повними еквівалентами терміна *virtual*. Вони також утворюють нові терміни, пов'язаної із мережею Інтернет, проте вони є часто аналогічними за значенням із термінами, утворених від слова *virtual*. Наприклад: *virtual banking – on-line banking – cyberbanking; virtual mall – on-line mall – cybermall; virtual cash – cybercash – online bucks; virtual community – online community; virtual conference – online conference; virtual world (reality) – online world; virtual catalogue – on-line catalogue – cyber catalogue* тощо.

Окрім цього, словотворчий елемент *cyber* може за допомогою префіксації продукувати нові терміни, що позначають людей, які є « мешканцями кіберпростору»: *cybercitizen, cybercriminal, cybercop, cyberbunny, cyberaddict*; дії, які відбуваються у кіберпросторі: *cyber-terrorism, cyber investing, cybercrime, cyberattack*; поняття «кіберпростору»: *cyberaddiction, cyberculture, cyberlaw, cybercafé, cyberarts, cyberamics*.

Так само як і *cyber*, термін *online* також стає семантичним центром для утворення термінів на позначення дій, які користувач може здійснювати за допомогою Інтернету: *online marketing, online filing, online gaming, online registration, online service*.

Семантичним центром є слово *electronic*, яке зараз найчастіше вживається у значенні «той, що здійснюється через комп'ютерну мережу»: *electronic computers, electronic cash, electronic commerce, electronic business, electronic shop, electronic bug, electronic catalogue, electronic desktop*.

Термін *web* зі значенням «мережа», «мережевий» стає семантичним центром для утворення таких термінів: *web address, web database, web site, web page, web browsing, web hosting, web infrastructure, web mall, web catalogue, web master, web publisher, webzine*.

Останнім часом, поряд із ядерними термінами *virtual, electronic* та *cyber* активно функціонує термін *digital*, що також стає семантичним центром для утворення похідних термінів – *digital channel, digital certificate, digital signature, digital control, digital data, digital signal, digital TV, digital cash, digital economy*.

Високі термінові характеристики має *e-mail*, що стає моделлю для утворення термінології, пов'язаної з електронною поштою, її типами тощо: *e-mail merge, e-mailing list, e-mail address, e-mail server, e-mail login, e-mail account, e-mail application, e-mail bounce, e-mail based advertising, e-mail message*.

Також як семантичний центр можемо розглядати термін *hack*: *hacker, hacker attack, hacker ethics, hacker fraud, hacker slang, hackerese, hacking, hackery, hackish*.

Ще одним способом формування комп'ютерних термінів є конверсія – утворення нового терміну шляхом переходу його з однієї частини мови в іншу. У сфері комп'ютерних технологій найпродуктивнішими є утворення нових слів за двома схемами: $N > V$ та $V > N$. Прикладами новоутворених термінів, що сформувались шляхом переходу іменника в дієслово можуть стати: *to backspace, to alt-tab, to database, to demo, to bookmark, to load, to download, to backup, to login*. Термінами, що утворилися шляхом конверсії за моделлю переходу дієслова в іменник є: *input, insert, spam, mailbomb, flame* (термін позначає неприємну розмову в Інтернеті, як іменник позначає саме повідомлення, що має неприємний зміст, як дієслово – відправляти це повідомлення), *sleep, upgrade*.

Словоскладання є менш використовуваним способом утворення комп'ютерної термінології, проте також сприяє формуванню термінів шляхом об'єднання двох чи більше основ в одне слово. Прикладами термінів, утворених шляхом словоскладання є *database, cancelbot, joystick, motherboard, mainboard, backplane, bitmap, netcitizen, netbook, netdead, username, hard-coded, hardwired, sandbender, wirehead, bookmark, hotlink, hotlist, keyword* тощо.

Ще один спосіб, що як і словоскладання не є надто продуктивним в утворенні комп'ютерної термінології, є злиття слів або «блендинг». Відбувається цей процес шляхом впливу одного слова на інше та утворення в результаті цього нового слова (або ж нової форми слова, яка містить в собі ознаки обох слів): *anticipointment (anticipation + disappointment), hacktivist (hack + activist), netizen (net + citizen), netiquette (net + etiquette), webliography (web + bibliography), splog (spam + blog), vlogging (video + blogging), memtest (memory + test), keylogger (keystroke + logger)*.

Висновки. Отже, розглянувши структурний аспект англійської комп'ютерної термінології можна зробити висновок, що особливою рисою є схильність термінології до продуктивності утворення в галузі афіксації та утворення нових слів від слова-семантичного ядра. Інші ж типи терміновтворення, такі як злиття слів, конверсія та словоскладання, поки що не набули того рівня продуктивності і не стали джерелом утворення великої кількості комп'ютерної термінології.

Література:

1. Д'яков А. С. Основи терміновтворення / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк. – К.: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
2. Зацний Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: навч. посібник / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя: 2001. – 242 с.
3. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: Вид-во Запорізького держ. ун-ту, 1998. – 430 с.
4. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. – Л.: ПАІС, 2007. – 228 с.

-
5. Коваленко О. В. Language and technology: the impact of computer terminology on spoken English language / О. В. Коваленко // Молодой ученый. – 2010. – №6. – С. 329-334
  6. Левицький А. Е. Особливості динаміки процесу номінації у сфері сучасної англійської термінології // Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 199-203
  7. Перфильева А. В. Вопросы терминоведения на страницах журнала «Филологические науки» // Филологические науки. – 2007. – № 6. – 110 с.
  8. Чирвоний О. С. Умови виникнення та особливості функціонування англomовного комп'ютерного лексикону // Наукові записки. – Випуск 75(1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 326-329.
  9. Чирвоний О. С. Ядерні одиниці англomовного комп'ютерного лексикону // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – №31. – С. 160-164.
  10. Dictionary of Computer and Internet Terms / Douglas A. Downing, Michael A. Covington, Melody Mauldin Covington. – 11th ed. – Barron's Educational Series, 2012.
  11. Dictionary of IBM & Computing Terminology [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www-03.ibm.com/ibm/history/documents/pdf/glossary.pdf>
  12. Glossary of Computer Terms [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tigir.com/computerdic.htm>

Отримано: 7 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 5 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: storchak.oleg@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-190-193

Сторчак М. О. Конкретні та узагальнені смисли загальних імен у висловлюваннях сучасної англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 190–193.

УДК 811.111

Сторчак Марія Олегівна,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет, м. Харків

КОНКРЕТНІ ТА УЗАГАЛЬНЕНІ СМИСЛИ ЗАГАЛЬНИХ ІМЕН У ВИСЛОВЛЮВАННЯХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

В англійській мові, яка опирається на систему артиклів, конкретність або узагальненість смислу загального імені у висловлюваннях залежить від семантичних, синтаксичних, граматичних, прагматичних і логічних факторів. Приведені критерії, за якими визначається конкретний і узагальнений смисл загальних імен в англомовних висловлюваннях.

Ключові слова: вислів, загальне ім'я, конкретний смисл, узагальнений смисл.

Сторчак Марія Олеговна,

Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, г. Харьков

КОНКРЕТНЫЕ И ОБОБЩЕННЫЕ СМЫСЛЫ НАРИЦАТЕЛЬНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ВЫСКАЗЫВАНИЯХ СОВРЕМЕННОГО АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В английском языке, опирающемся на систему артиклей, конкретность или обобщенность смысла имени нарицательного в высказывании зависит от семантических, синтаксических, грамматических, прагматических и логических факторов. Приведены критерии, по которым определяется конкретный и обобщенный смысл имён нарицательных в англоязычных высказываниях.

Ключевые слова: высказывание, имя нарицательное, конкретный смысл, обобщенный смысл.

Maria Storchak,

Kharkiv National Automobile and Road University, Kharkiv

SPECIFIC AND GENERAL MEANINGS OF COMMON NOUNS IN CONTEMPORARY ENGLISH UTTERANCES

The English language, which is based on the system of articles, constructs the specific and generic meanings of common nouns in utterances depending on semantic, syntactic, grammatical, pragmatic and logic factors. They are as follows: situation and context, the category of the plural and the singular, the knowledge that interlocutors have gained, the function of nouns (individualizing, generic, restricting, nominating, aspective), the referential and non-referential use of noun phrases, the type of reference (introductory, identifying, generalizing, indefinite), the type of the noun reference (individual, generic), the actual division of sentence, the semantic and syntactic status of noun in the structure of utterance, the reference of noun phrases to the objects of reality, a specific or generalizing attribute before a noun phrase, the uniqueness of object, the deixis, the anaphora and the cataphora.

Keywords: utterance, common noun, specific meaning, generic meaning.

Цель исследования заключается в выявлении специфики имён нарицательных, выражающих конкретный или обобщенный смысл в высказываниях современного английского языка. Под смыслом выражения мы, вслед за Е.С. Кубряковой *et al.*, понимаем актуализированное речевое значение в рамках ситуации интерпретирования.

Объектом исследования является класс нарицательных существительных, а предметом исследования – конкретные и обобщенные смыслы имён нарицательных в высказываниях современного английского языка. Актуальность исследования обусловлена необходимостью уточнить критерии, по которым определяется конкретный и обобщенный смысл имён существительных в англоязычных высказываниях, а также недостаточной разработанностью категории определённости-неопределённости семантики высказывания. Мы применяем методы анализа и описания грамматики, семантики, синтактики и прагматики высказываний.

В научной и методической литературе представлены результаты исследований, посвященных проблемам: конкретного и обобщенного значения имён существительных [В.Г. Адмони 1975; Е.М. Гордон, И.П. Крылова, 1980; Michaela Mahlberg 2005; Платонова Е.Н. 2011]; категории определенности/ неопределенности, опираясь на материал языков, обладающих определенными и неопределенными артиклями [Ю.Н. Черникова 1993; В.Б. Кашкин 2001; О.А. Ларина 2006]; артиклей [R. Quirk, D. Crystal 1985; Т. Huebner 1985; P. Master 1990; M. Celce-Murcia, D. Larsen-Freeman 1999; T. Ionin, H. Ko, K. Wexler 2004; Chung Taego 2011 и др.].

Под определенностью понимается единственность имени в описываемой ситуации, а под неопределенностью – отношение имени к классу подобных ему феноменов [7, с. 349]. В диахроническом плане развитие категории определенности-неопределенности соотносится с общим направлением диахронической типологии: движение от конкретного к обобщенному, поэтому более ранними являются средства выражения определенности. В английском языке показателями определенности-неопределенности актуализируемого имени являются определенный и неопределенный и нулевой артикли *the* и *a/an* [7, с. 45-46].

В рамках высказывания категория определенности-неопределенности связана с актуальным членением предложения, дейктивностью, категорией притяжательности и категорией модальности [7, с. 349]. Актуальное членение предложения раскрывает смысловую важность членения предложения на тему и ремю в контексте. Дейксис является одним из способов

референции, под которой понимается отнесенность актуализированных (включенных в речь) имён, именных выражений (именных групп) или их эквивалентов к объектам действительности (референтам, денотатам) [7, с. 411]. Референция определяется, в основном, синтаксическим, логико-семантическим и прагматическим факторами. Синтаксический фактор различает референтное и нереферентное употребление именных выражений: в позиции актантов (подлежащего и дополнения) реализуются разные виды референции, в позиции предиката имени употребляются нереферентно, указывая не на объект действительности, а на признаки объектов. С логико-семантическим фактором связаны следующие типы отнесенности именных выражений к объектам действительности: референция к одному члену класса объектов, к некоторой части класса, к охарактеризованному определённым признаком подклассу, к целому классу, к любому (каждому) представителю класса, к потенциальному представителю класса объектов. С прагматическим фактором связано различие видов референции по их отношению к фонду знаний собеседников. Речь может идти о предмете, известном только говорящему (интродуктивная референция); об объекте, известном говорящему и адресату (идентифицирующая референция); об объекте, не входящем в фонд знаний собеседников (неопределённая референция).

Перед каждой именной группой может употребляться определяющее слово (*determiner*), которое указывает на конкретный или обобщенный характер значения именной группы, и, по этой причине, детерминанты называются конкретизирующими и общими. К конкретизирующим детерминантам относятся: 1) определённый артикль *the*; 2) притяжательные местоимения (*possessives*) *my, your, his, her, its, our, their, whose*; 3) указательные местоимения (*demonstratives*) *this, that, these, those*; 4) вопросительное местоимение *which* [10]. К общим детерминантам относятся: 1) неопределённый артикль *a, an*; 2) *any, another, other, what*; 3) отсутствие артикля.

В английском языке используется троичная система артиклей: определённый артикль, неопределённый артикль и нулевой артикль. Основная функция артикля заключается в (1) указании на вид референции имени (индивидуальная или видовая/ родовая; определённая или неопределённая) и на его семантико-синтаксический статус в структуре сообщения (данное, известное – определённый артикль; новое – неопределённый артикль). К другим функциям артикля относятся: (2) интродуктивная (презентативная) функция неопределённого артикля – введение предмета в сферу повествования (предмет известен только говорящему); (3) обобщающая функция и (4) функция уникальности объекта, обозначенного именем с определённым артиклем.

Сложная семантика и прагматика английских артиклей требует пояснения. В осуществлении референции участвуют автономные единицы и актуализаторы. К первым принадлежат имена собственные и нарицательные, именные словосочетания, личные, неопределённые, указательные и отрицательные местоимения. Артикли относятся к актуализаторам, оформляющим именные выражения. Актуализаторы суживают область референции с класса до индивида [7, с. 411]. Идентифицирующая референция опирается на три вида отношений – указание, именование и обозначение. Указание обеспечивает референцию в ситуации присутствия предмета. Именование обеспечивает референцию к предмету, известному обоим собеседникам. Обозначение обеспечивает референцию к предмету, известному говорящему, но не адресату.

В грамматике английского языка отмечается зависимость употребления артиклей от того, являются ли существительные исчисляемыми или исчисляемыми в форме множественного или единственного числа, а также от их смысла, как показано в таблице 1 [2; 14; 15; 20; 21]. Имена существительные актуализируют объекты в конкретном, обобщенном, неконкретном и классификационном смыслах. По мнению некоторых исследователей, неопределённый артикль имеет несколько функций: конкретную, неконкретную, обобщающую и классификационную [8].

Таблица 1

Зависимость употребления артиклей от категории числа существительных и их смысла

Категория числа существительных	Определённый артикль <i>the</i>	Отсутствие артикля	Неопределённый артикль <i>a/an</i>
Исчисляемые существительные в единственном числе	конкретный смысл (<i>specific</i>) обобщенный смысл (<i>generic</i>)	-	смысл конкретный, неконкретный, обобщенный, классификационный
Исчисляемые существительные во множественном числе	конкретный смысл	обобщенный смысл	-
Неисчисляемые существительные	конкретный смысл	обобщенный смысл	-

В конкретном смысле употребляются неисчисляемые и исчисляемые существительные в форме единственного и множественного числа с артиклем *the* (модель *the+noun*). Например:

- *I like **the** music my brother plays* [21, p. 74]. Неисчисляемое существительное *music* употреблено с артиклем *the*, поскольку существительное конкретизировано, ограничено определительным предложением *my brother plays*.
- *We buy most of our food from **the** local supermarket* [21, p. 74]. Исчисляемое существительное в единственном числе *supermarket* употреблено с артиклем *the*, поскольку речь идёт о магазине, который регулярно посещается.
- *We planted **the** trees in our garden five years ago* [21, p. 74]. Исчисляемое существительное во множественном числе *trees* употреблено с артиклем *the*, поскольку деревья находятся в нашем саду.

Согласно грамматике и словарям современного английского языка, определённый артикль *the* с именами нарицательными употребляется, если: 1) объект уже упоминался; 2) объект уже известен; 3) объект является единственным в своём роде, уникальным; 4) существительное, обозначающее действия или изменения, употребляется с предлогом *of* (*the growth of the steel industry*); 5) говорящий уточняет какой человек или объект имеется в виду (*That's **the** school that Terry went to*); 6) обозначается известный объект нашей окружающей среды или повседневной жизни (*What was **the** weather like?*); 7) указывается часть тела (*Lieutenant Taylor was wounded in **the** knee*); 8) обозначается достаточное количество чего-либо для определённой цели (*I haven't got **the** time to talk*); 9) единица времени имеет значение «текущий период времени» (*She's flavour of **the** month with him*); 10) единица измерения имеет значение «всякий, каждый» (*My car does forty miles to **the***

gallon); 11) объект обозначается в обобщенном смысле, а не в виде образца (*He taught himself to play the violin*) [20; 21; 13, с. 1716; 18, с. 1621-1622].

Как полагают некоторые исследователи, исчисляемое существительное с артиклем *the* выполняет индивидуализирующую (*individualizing*) и родовую/ видовую (*generic*) функции, а неисчисляемое существительное с артиклем *the* выполняет ограничивающую (*restricting*) функцию [2, с. 216]. Например:

- *Margot took up the telephone*. (Индивидуализирующая функция)
- *The tiger has the reputation of being a man-eater*. (Родовая/ видовая функция)
- *He slowly pulled on his gloves, concentrating on each fold in the leather*. (Ограничивающая функция) Определённый артикль ограничивает количество материала или вещества.

Исследователи Р. Квирк и Д. Кристал выделяют восемь функций артикля *the* при выражении конкретного смысла именной группы: 1) объект в непосредственной ситуации (*the roses are beautiful*); 2) ссылка на уникальность (*the sun, the moon*); 3) анафорическое отношение; 4) катафорическое отношение; 5) использование *of-phrase*; 6) повторяющееся от случая к случаю упоминание объекта (*my sister goes to the theatre every month*); 7) логическое употребление некоторых прилагательных с существительными (*the same, the only, superlatives*); 8) упоминание частей тела (*the mind*). 40% случаев употребления артикля *the* приходится на функцию катафорического уточнения предыдущего значения имени существительного [19]. Эта классификация не учитывает нетрадиционное употребление артиклем.

В обобщенном смысле неисчисляемые и исчисляемые существительные в форме множественного числа употребляются без артикля, поскольку существительное обозначает весь класс данных объектов, имена уже семантически определены или имеют местоименные определители. Исчисляемые существительные в единственном числе в обобщенном смысле употребляются с артиклем *the*. Например:

• *Life goes on* [2, с. 217]. *News travels fast these days* [15, с. 42]. Неисчисляемые существительные *life, news* употреблены без артикля, поскольку они номинируют фрагменты действительности в целом.

• *Journalists often face dangerous situations* [15, с. 42]. *My mother gave me some pennies to buy apples* [2, с. 217]. Исчисляемые существительные во множественном числе *journalists, apples* употреблены без артикля, поскольку указывают на класс объектов.

• *The radio seemed amazing to people at first* [15, с. 42]. *The dolphin is an intelligent animal* [18]. Исчисляемые существительные в единственном числе *radio, dolphin* употреблены с артиклем *the*, поскольку указывают на класс объектов. Как видно из вышеизложенного, исчисляемые существительные в единственном числе в обобщенном смысле и неисчисляемые существительные в конкретном смысле имеют единую модель *the + noun*, сравните *The dolphin is an intelligent animal* и *I like the music my brother plays*.

По мнению исследователей Е.М. Гордон и И.П. Крыловой, употребление артикля *the* с исчисляемыми существительными в единственном числе и отсутствие артикля с неисчисляемыми и исчисляемыми существительными в форме множественного числа обусловлено тем фактом, что имя существительное выполняет номинативную функцию, обозначая множественность, а не единичность объектов [2, с. 217]. Значение является общим, если: 1) объект или объекты актуализируются в обобщённом смысле; 2) означаются все объекты класса; 3) количество/ качество/ субстанция не определены или не важны [20, с. 73]. Общее значение существительного обозначает предмет в самом общем смысле этого слова, т.е. предметность, вообще любое опредмеченное понятие [1, с. 45].

Таким образом, в процессе речевой коммуникации конкретный или обобщенный смысл именной группы зависит от различных грамматических, семантических, синтаксических, прагматических и логических факторов. К ним относятся: ситуация и контекст; категория числа существительных; фонд знаний собеседников; функция существительных (индивидуализирующая, родовая, ограничивающая, номинативная, аспектная); референтное и нереферентное употребление именных групп; тип референции (интродуктивная, идентифицирующая, обобщающая, неопределённая); вид референции имени (индивидуальная, родовая/ видовая); актуальное членение предложения, семантико-синтаксический статус имени в структуре сообщения; отнесенность именных выражений к объектам действительности; конкретизирующее или обобщающее определяющее слово перед именной группой; уникальность объекта; дейктичность; анафора и катафора.

Конкретный смысл имени нарицательного не зависит от категории числа существительного и в речи передаётся, как правило, моделью *the noun*. Конкретный смысл объекта высказывания проявляется как комбинация критериев: данный, известный участникам коммуникации, уникальный, единственный в своём роде, ограниченный определительным предложением или фразой, ограниченный употреблением *of-phrase*, имеющий уточнение, ограниченное количество материала или вещества, достаточное количество чего-либо для достижения цели или невозможности достижения цели, объект упоминался ранее, объект в текущей ситуации в значении «это/ эта/ этот/ эти», известный объект повседневной жизни человека, повторяющееся от случая к случаю упоминание объекта, часть тела, обозначение настоящего времени (не текущее время в часах/ минутах), единица измерения в значении «всякий, каждый», анафорическое и катафорическое отношение.

Обобщённый смысл имени нарицательного передается в речи с помощью моделей *the noun* (для исчисляемых существительных в единственном числе), *noun* (для неисчисляемых существительных и исчисляемых существительных во множественном числе). Обобщенный смысл объекта высказывания проявляется как комбинация критериев: класс объектов, множественность объектов, фрагмент действительности в целом, количество/ качество/ субстанция не определены или не важны, любое опредмеченное понятие. Однако, когда единичный объект представляет общий тип, то употребляется модель *a/an noun* для исчисляемых существительных в единственном числе.

Дальнейшее исследование целесообразно направить на выявление семантических, синтаксических, грамматических, прагматических и логических признаков, определяющих конкретность или обобщенность объекта.

Литература:

1. Адмони В. Г. Статус обобщённого грамматического значения в системе языка / В. Г. Адмони // Вопросы языкознания. – 1975. – №1. – С. 39–54.

2. Гордон Е. М. Грамматика современного английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / Е. М. Гордон, И. П. Крылова. – М. : Высш. школа, 1980. – 335 с.
3. Кашкин В. Б. Функциональная типология (неопределенный артикль) [Электронный ресурс] / Кашкин В. Б. – Воронеж, 2001. – Режим доступа к кн. : <http://superlinguist.ru>.
4. Ларина О. А. Универсальное и национальное в функционально-семантической категории определенности/ неопределенности: В сфере имени: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ларина Ольга Анатольевна. – Орёл, 2006. – 223 с.
5. Платонова Е. Н. Грамматические средства создания обобщенного значения в языке пословиц: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Платонова Елена Николаевна. – М., 2011. – 197 с.
6. Черникова Ю. Н. Функционально-семантическое поле определенности/ неопределенности в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Черникова Юлиана Николаевна. – Ростов н/Д., 1993. – 258 с.
7. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энцикл-я, 1998. – 685 с.
8. Celce-Murcia M. The grammar book: An ESL teacher's course / M. Celce-Murcia, D. Larsen-Freeman. – 2nd ed. – Boston, UK: Heinle & Heinle, 1999.
9. Chung Taegoo. Variability in the L2 Acquisition of English Articles [Электронный ресурс] // English Teaching. – Vol. 66, No. 2. – Korea University, 2011. – p.169-187. – Режим доступа до ст. : <http://journal.kate.or.kr>.
10. English Grammar [Электронный ресурс]. – Режим доступа до кн. : <https://learnenglish.britishcouncil.org>.
11. Heubner T. System and variability in interlanguage syntax. Language Learning / Heubner T. – 1985. – № 35. – P.141–163.
12. Ionin T. Article semantics in L2 acquisition: The role of specificity. Language Acquisition / Ionin T., Ko H., Wexler K. – 2004. – № 12. – P. 3–69.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. – Pearson Education Limited, 2005. – 1950 p.
14. Mann Malcolm. Destination B1 Grammar & Vocabulary with Answer Key / Malcolm Mann, Steve Taylore-Knowles. – Macmillan, 2015. – 256 p.
15. Mann Malcolm. Destination B2 Grammar & Vocabulary with Answer Key / Malcolm Mann, Steve Taylore-Knowles. – Macmillan, 2015. – 254 p.
16. Master P. Teaching the English articles as a binary system. TESOL Quarterly / P. Master. – 1990. – № 24. – P. 461–498.
17. Mahlberg Michaela. English General Nouns: A Corpus Theoretical Approach / Michaela Mahlberg. – John Benjamin Publishing Co, 2005. – 206 p.
18. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – 9th ed. – Oxford University Press, 2015. – 1820 p.
19. Quirk R. A comprehensive grammar of the English language / R. Quirk, D. Crystal. – London : Longman, 1985.
20. Norris Roy. Ready for First : coursebook with key / Roy Norris. – 3rd ed. – Macmillan exams, 2015. – 278 p.
21. Thomas Barbara. Grammar and Vocabulary for First and First for Schools / Thomas Barbara, Hashemi Louise, Matthews Laura. – Cambridge University Press, 2015. – 255 p.

Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: helen.tkachyk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-194-196

Ткачик О. В. Використання корпусних методів у гендерних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 194–196.

УДК 81'33-114

Ткачик Олена Володимирівна,
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСНИХ МЕТОДІВ У ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглянуто способи використання методів корпусної лінгвістики для дослідження гендеру в мові на прикладах останніх наукових розвідок у галузі гендерної лінгвістики, заснованих на обробках корпусів. Наведено приклади доповнення різних аспектів сучасних гендерних досліджень, а саме культурологічного, соціолінгвістичного, дискурсивного, лінгвокогнітивного та ін. якісно та кількісно новими результатами. Кількісний та якісний аналізи великих масивів даних можливий завдяки таким методам, як укладання списків частотності слововживань, списків колокатів, аналіз конкордансу, аналіз ключових слів, семантичне тегування, використання референтних корпусів тощо.

Ключові слова: корпус, корпусні методи, корпусна лінгвістика, гендер, чоловік, жінка, фемінність, маскуліність.

Ткачик Елена Владимировна,
Киевский политехнический институт им. Игоря Сикорского, г. Киев

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОРПУСНЫХ МЕТОДОВ В ГЕНДЕРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

В статье рассматриваются способы использования методов корпусной лингвистики для исследования гендера в языке на примерах анализа последних научных изысканий в области гендерной лингвистики, основанных на обработках корпусных данных. Количественный и качественный анализ огромных массивов данных возможен благодаря таким методам, как составление списков частотных словоупотреблений, списков колокатов, анализ конкорданса, анализ ключевых слов, семантическое тегирование, использование референтных корпусов и т.д.

Ключевые слова: корпус, корпусные методы, корпусная лингвистика, гендер, мужчина, женщина, феминность, маскулинность.

Olena Tkachyk,
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv

USING CORPUS METHODS TO ANALYZE GENDER

The article is intended to review the application of corpus linguistics methods to the study of gender by examining examples of recent investigations in the sphere of gender linguistics which represent recent methodological advances of corpus methods. The seven selected works, used to demonstrate this, apply a range of techniques that corpus linguistics can offer researchers in gender analysis. The authors of mentioned papers assemble their own corpora and address the most appropriate techniques to reach the goals set in their research. The methods used are compilation of frequency lists, concordance analysis, collocates, keyness, semantic tagging and employment of reference corpora, which allows a combination of qualitative and quantitative approaches to the study. Application of corpus methods in the investigation of gender and language demonstrates among others a number of advantages: operating large collections of texts, quick and reliable search, receiving statistical data, possibility to mix automated and hand approaches, obtaining results which are free of ideological biases and objectivity of conclusions. This article exemplifies and summarizes how cultural, social, psychological, discursive, cognitive and other approaches to the study of gender in the language are accomplished with new qualitative and quantitative results.

Key words: corpus, corpus linguistics, gender, man, woman, feminine, masculine.

Традиційна гендерна лінгвістика репрезентована різними напрямками досліджень: культурологічними розвідками гендерного концептуального змісту на матеріалі лексики (О.Л.Бессонова, А.В.Дудолодова, Г.І.Емірсуїнова, М.С.Колесникова, А.П.Мартинюк, І.Г.Ольшанський, Г.Ю.Цапро), фонетики (Т.Н.Шевченко), фразеології (І.В.Зикова, Т.А.Клименкова, О.П.Левченко, Д.Малишевська), пареміології (Ю.В.Абрамова, О.Ю.Дубенко, А.В.Кириліна); також соціолінгвістичними (В.В.Потапов), психолінгвістичними (О.А.Андріанова, О.І.Горошко) та дискурсивними (О.Л.Антинескул, Г.Ю.Богданович, Л.Ф.Компанцева, Е.В.Піщікова, Л.М.Синельникова, І.І.Халеева) дослідженнями мовленнєвої поведінки статей; аналізом гендерного аспекту художнього дискурсу (Н.Д.Борисенко, О.Л.Козачишина, І.І.Морозова). Одним із напрямів гендерних досліджень є порівняльний аналіз гендерної комунікативної поведінки різних вікових груп (Е.В.Піщікова), професійних груп (О.І.Горошко), аналіз статусів персонажів (Н.Д.Борисенко, В.А.Маслова), а також невербальних засобів комунікації (Л.В.Солошук, Л.І.Коваленко). Дискурсивна онтологія дає нове розуміння гендеру як соціокультурної категорії, конструйованої у процесі інтерактивної взаємодії індивідів у соціальному контексті (D.Cameron, J.Coates).

Комп'ютерна епоха надає нові можливості для сучасних гендерних досліджень, додаючи до культурологічного, соціолінгвістичного, психолінгвістичного, лінгвокогнітивного та ін. наукових підходів якісно та кількісно нові результати. У західних дослідженнях гендеру та мови корпусні методи є досить популярними, але для вітчизняної лінгвістики вони ще доволі нові та мало застосовані. У статті аналізуються останні розвідки, які представляють собою недавні методологічні досягнення у галузі гендерної лінгвістики і демонструють використання підходів корпусного аналізу при дослідженні питань, що стосуються гендеру та мови.

McENERY та HARDIE визначають лінгвістику корпусів як «групу методів вивчення мови, що застосовуються до деякого набору машиночитаних текстів, або корпусу, який зазвичай має розмір, непідвласний аналізу вручну в межах будь-яких часових рамок... Корпусом неодмінно користуються за допомогою інструментів, які дозволяють швидкий та надійний пошук» [5, с.1-2].

Сучасні українські гендерні дослідження з використанням методів корпусної лінгвістики нечисленні і проводяться, зокрема, проф. О.П.Левченко, яка відмічає, що «використання значних масивів даних є важливою умовою отримання релевантних результатів» [1]. Базуючись на дослідницькому корпусі з уривків художньої прози українських письменниць та письменників, авторка виявляє типові порівняльні стратегії, наявні в сучасному українському художньому дискурсі. Специфіка вживання засобів порівняння в мовленні жінок та чоловіків розглядаються як способи «компаративної» вербалізації певних концептосфер авторів-чоловіків і жінок.

За допомогою аналізу порівнянь отримуються висновки про атрибути, які належать тому чи іншому концепту в картинах світу жінок та чоловіків, що, в свою чергу, стає підґрунтям для аналізу типових уявлень носіїв сучасної української мови про маскуліність і фемініність.

Дослідницький корпус, який став підґрунтям цієї праці, містить підкорпуси «чоловічої» і «жіночої» прози, що налічують приблизно по 460 тис. слововживань кожний. За допомогою програми AntConc3.2.4w створено пілотні конкорданси для сполучників *як, наче, неначе, мов, немов, мовби*. Ручним сортуванням сформовано переліки порівнянь та порівняльних зворотів: у текстах авторок-жінок налічується 1860 одиниць, в авторів-чоловіків 996 одиниць. Кількісні дані засвідчують виразну асиметрію в уживанні порівнянь жінками й чоловіками (у жіночих текстах порівнянь на 46% відсотків більше, ніж у чоловічих). Виявлено, що і жінки і чоловіки використовують порівняння для вербалізації виділених концептосфер у практично однаковому співвідношенні, проте терміни на позначення концептосфери Тварина у «жіночих» текстах зустрічається 179 разів, натомість у «чоловічих» – 106. Застосувавши корпусний аналіз, О.П.Левченко приходять до висновку, що чоловіки частіше використовують стійкі порівняння з певним компонентом, а у «жіночих» текстах більше індивідуально-авторських одиниць [1].

Звертаючись до досвіду використання корпусних методів для дослідження гендеру в мові західними лінгвістами, зазначаємо роботу Пола Бейкера «Introduction: Virtual Special Issue of Gender and Language on corpus approaches» [3], в якій він робить огляд таких джерел: Пол Бейкер, Джонсон і Енслін (2007), Хартіс-Чорний та Сіле (2009), Холмгрен (2009), Бейкер (2010) та Кінг (2011), де автори використовували методіку корпусної лінгвістики в своїх дослідженнях, поєднуючи якісні та кількісні підходи.

Джонсон і Енслін (2007) побудували корпус британських газетних статей для вивчення гендерних ідеологій у мові. Фокусуючись на двох термінах «її-мова» та «його-мова», вони змогли порівняти контексти, в яких згадувались чоловіки та жінки щодо їх використання мови. З точки зору частотності аналіз Джонсон і Енслін свідчить про деякий перекид у бік чоловіків, при чому його-мова більш ніж утричі перевищує її-мову. Якісне дослідження контекстів показало, що чоловіки використовують мову, як правило, з позитивною оцінкою, тобто говорячи про щось естетично приємне, пов'язане з «простою розмовою» або з порушенням правил табу. Використання мови жінками сприймалося як позитивне рідше, і найчастіше це відбувалося в контексті виходу за рамки типових жіночих тем та тактик комунікації. Автори прийшли до висновку, що жіноча мова може інтерпретуватися як позитивна, якщо вона не є «стереотипно» жіночою. Джонсон та Енслін провели вузько сфокусоване дослідження, як з огляду на тип корпусу (лише газети), так і на критерії пошуків (його/її-мову).

Чартіс-Блек та Сіле (2009) розглянули корпус з більше 1000 інтерв'ю з людьми, які зазнали певних проблем зі здоров'ям (корпус налічував приблизно два мільйони слововживань). Орієнтуючись на гендерні стратегії, які люди застосовують, говорячи про здоров'я, автори використали онлайнвий семантичний теггер під назвою Wmatrix, який приписує семантичні коди кожному слову в корпусі і групує їх у відповідні семантичні групи. Потім дослідники застосували техніку ключових слів, щоб визначити, які концепти при відносній частотності використовуються з найбільшою різницею у порівнянні мов чоловіків і жінок. Було встановлено, що загалом чоловіки використовували такі слова, як «проблема», «важко» і «тягар» частіше, ніж жінки, посилаючись таким чином до семантичного поля «Труднощі». Якісний аналіз контексту вказав на те, що чоловіки, як правило, посилаються на хворобу як на проблему, яка потребує вирішення, а не як на досвід, який потрібно прожити. Однак, хоча автори у своїх дослідженнях розмов про хворобу і знайшли докази, що підтверджують загальноприйняті поняття маскуліності, їх аналіз також засвідчив випадки, що виступали саме проти цього.

Холмгрен (2009) провела якісний аналіз корпусу групових інтерв'ю, проведених у датському банку, з метою зосередження уваги на використанні гендерно-маркованих метафор. Хоча метафори були відібрані вручну, Холмгрен використала в якості референтних два корпуси датської мови: Корпус 90 та Корпус 2000, що складаються з більше 50 мільйонів датських слововживань. Метафоричні вирази, знайдені в її даних, потім шукалися у великих референтних корпусах для підтвердження або спростування значень, в яких вони були вжиті у корпусі групових інтерв'ю. Так, слово «udenom» («навколо, коло») було метафорично використане учасником чоловічої групи, коли йшлося про вигляд вагітної жінки. Холмгрен знайшла таку саму ШЛЯХ-метафору в референтному корпусі, що вказує на її відносну стабільність і існування за межами конкретної гендерно-ізольованої спільноти. Проте інша метафора: *hønsøgård / høns* («курячий біг» в значенні «балаканина») була використана чоловіком-учасником, щоб описати жінок як нерозумних і постійно балакаючих. Контрольний корпус не дав жодного випадку вживання цієї метафори у такому значенні, що дозволяє припустити, що вона «виникла в дискурсивній ситуації, де респондент мав на меті приписати ролі переваги для чоловіків та неповноцінності для жінок». Робота Холмгрен (2009) відрізняється тим, що в дослідженні застосовується корпусний аналіз з метою як аналізу гендерно-маркованої мови, так і способу репрезентації гендерних уявлень. Холмгрен цікавиться всіма проявами гендерних стереотипів, виявлених за допомогою метафоричних конструкцій, які вживаються в розмові, але вона також зважає на стать комуніканта. Отже, коли мова йде про метафори, що стосуються «обходу» вагітних жінок на роботі, або про вислови про жінок як «балакучих» курчат, то примітно, що такі розмови ведуть саме чоловіки.

Бейкер (2010) використав чотири референтні корпуси письмової англійської мови з метою вивчення діахронічних змін частотності вживання не/сексистської мови протягом ХХ століття. Він знайшов докази того, що використання чоловічих займенників знизлося з 1960-х років, тоді як кількість жіночих займенників трохи зросла, хоча чоловічі займенники завжди були частішими у будь-якому періоді часу. Подібні закономірності були знайдені стосовно таких іменників, як *man* і *woman*. Знайдено свідчення того, що гендерно-інклюзивні слова, такі як *police officer*, стали використовуватися починаючи з 1990-х років, хоча такі терміни все ще були відносно рідкісними та часом вживалися з насмішкою в даних корпусу. Хоча звертання

Ms, яке позбавлене вказівки на заміжній статус жінки, не розглядається як альтернатива звертанням *Mrs/Miss*, які мають цю вказівку, Бейкер зазначає, що кількість звертань *Mr* різко знизилася з 1930-х років та припускає, що факт нерівномірності відповідних форм звертань може бути пов'язаний скоріше з відмовою від вживання *Mr*, ніж із впровадженням звертання *Ms*. Бейкер також розглянув прикметники-колокати до слів *man* та *woman*, показуючи, що хоча деякі негативні стереотипи (такі як «жінки є нестабільними») зменшуються, дані корпусу усіх часових зрізів містять посилення на впливових і сильних чоловіків, що не має відповідника для жінок, які постійно описуються з точки зору їх привабливості. Бейкер також досліджував контексти, розглядаючи різні прикметники, які вживались поряд з такими поняттями, як чоловік і жінка. Крім того, щоб об'єктивно інтерпретувати свої висновки, він спирався на інші джерела інформації, такі як статистичні дані про укладання і розрив шлюбних стосунків (коли мова йшла про способи звертання, наприклад, *Mrs*) та реакції на «політичну коректність» у 1980-х роках у Великобританії при розгляді популярності суфікса *-person* [2].

Таким чином, виникає складна картина взаємодії британського суспільства з сексистською мовою, яка свідчить на користь певної рівності, але також говорить і про те, що певні уявлення та упередження продовжують утримуватися.

Останнім дослідженням у колекції, описаній П.Бейкером, є Кінг (2011), який створив корпус комунікативних ситуацій з онлайн-чатів, взятих на веб-сайті геїв. Для того, щоб проаналізувати цей корпус, Кінг створив списки слів (*wordlist* – список всіх слів, вжитих у корпусі, поряд з кількістю їх вживань) для кожного чату, а потім розділив слова по категоріях на основі їхньої функції. Це привело до створення ряду основних категорій вжитого мовного матеріалу, включаючи назви таборів-угруповань, використання французької мови, заміна та реприватизація статі. На ці категорії Кінг посиляється як на аспекти існування угруповань, які виражають внутрішню солідарність та ідентичність. Кінг також стверджує, що тематичні чати (*chatrooms*) виникають з метафор місця і що учасники задіяні у комунікацію на основі спільних фантазій, з метою дослідження цих місць. Він демонструє це за допомогою таблиці конкордансу часто використовуваної фрази *in here*, яка показує, як чисельні учасники формують відчуття того, що вони знаходяться в тривимірному просторі під час використання чату [3].

Описані дослідження демонструють різноманітні способи використання корпусів для підтримки гендерних досліджень у мові. Чартис-Блек і Сіле (2009) та Кінг (2011) цікавляться використанням мови певними групами, а аналіз корпусу дозволяє їм визначити найважливіші та частотні патерни в межах дуже великих колекцій усних інтерв'ю та онлайн-даних відповідно. Виконане вручну, таке завдання було б теоретично можливими, але набагато більш тривалим та потенційно схильним до помилок, а також інтерпретованим відповідно до ідеологічних упереджень дослідника. Кінг використовує методи корпусних досліджень, щоб зосередити увагу тільки на одній групі, геях, і його аналіз показує, як вони спільно беруть участь у створенні самоідентичності, не звертаючись до порівняльного підходу. З іншого боку, Хартис-Блек та Сіле працюють в парадигмі порівняння чоловіків і жінок, і їх дослідження показують неоднозначну картину, де деякі висновки підтверджують попередні твердження щодо чоловічої мови, а інші суперечать їм. Таким чином, корпусний аналіз не означає матеріалізацію парадигми гендерних відмінностей, але може натомість запропонувати більш складні та різноманітні перспективи щодо взаємозв'язку між використанням мови та ідентичністю.

Малазійська дослідниця Kesumawati A. Bakar у роботі *Attitude and Identity Categorizations: A Corpus-based Study of Gender Representation* вивчає питання вербалізації гендерної ідентичності та вербального вираження ставлення до фемінності та маскулінності в онлайн-приватних оголошеннях неодружених дорослих, зібраних з ресурсу *my.match.com*. Методологія передбачає комбінацію методів корпусної лінгвістики та дискурсивного аналізу текстів. Корпус з 65659 слововживань обумовив використання автоматизованого, напів-автоматизованого та ручного аналізу патернів лінгвістичних ресурсів. Дані анотувалися за допомогою програмного забезпечення для обробки корпусів під назвою *Wordsmith* (Scott 2004). Списки частотності та конкордансів стали основою, на якій визначалися дискурсивні теми, які конструюють різні типи гендерної онлайн-ідентичності. Отримані дані показали яскраво-виражені стереотипні прояви маскулінності та фемінності, які формують домінуючі форми гендерної ідентичності. З іншого боку, були виявлені також і суперечливі дані. Два види чоловічої ідентичності, які засновані на частотності ідентифікаційних категоризацій та особливостей ставлення, є «підтягнутий та спортивний чоловік» та «чутливий молодий чоловік». Два домінуючих типи жіночої ідентичності, виявлених у даних жінок, є «ласкава жінка» і «владна жінка». Ці ідентичності формуються різними типами і поєднаннями дискурсів: це дискурс зовнішнього вигляду (тобто розмір, привабливість, підтягнутість), сфера занять (досягнень, діяльності), емоцій (щастя, афективна особистість), інтересів (спорт, спілкування) [4]. Інструменти корпусної лінгвістики дозволяють об'єднати ці дані у моделі мовної поведінки, що описують вищезгадані чоловічі та жіночі ідентичності.

Аналіз цієї підбірки наукових розвідок показує цілий спектр різноманітних методик, які може запропонувати дослідникам корпусний аналіз для проведення гендерних досліджень мови. У сукупності, згадані розвідки використовують списки частотних слів (частотності), аналіз конкордансу, списки колокатів, аналіз ключових слів, семантичне тегування, також були задіяні референтні корпуси для перевірки типовості використаних одиниць та якісного співставлення з корпусами, які складаються з більших масивів текстів.

Залишається зазначити, що не існує жодного затвердженого способу проведення корпусного аналізу – він потребує ретельного вивчення низки методів, а потім відбору найбільш підходящих з них для вирішення певних дослідницьких завдань на зібраних корпусах.

Література:

1. Порівняльні стратегії в сучасній українській художній прозі (корпуснобазований підхід) // Граматичні студії : зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С.194-201.
2. Baker, P. (2010) 'Will Ms ever be as frequent as Mr? A corpus-based comparison of gendered terms across four diachronic corpora of British English.' *Gender and Language* 4.1: 125-129.
3. Baker, P. (2013) Introduction: Virtual Special Issue of *Gender and Language* on corpus approaches // *Gender and Language*.
4. Kesumawati A. Bakar (2014) *Attitude and Identity Categorizations: A Corpus-based Study of Gender Representation* / *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 112 pp.747-756.
5. McEnergy, T. and Hardie, A. (2012) *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oksana_trumko@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-197-199

Трушко О. М. Інформативні мовленнєві жанри на заняттях з української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 197–199.

УДК81.161.2'243'42:37.02

Трушко Оксана Михайлівна,

*Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

ІНФОРМАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті проаналізовано особливості викладання інформативних мовленнєвих жанрів української мови в іноземній аудиторії. З'ясовано мовні засоби реалізації таких мовленнєвих жанрів інформування як повідомлення, згода/незгода, пояснення. Матеріалом для аналізу є посібник з української мови як іноземної «Крок-2».

Ключові слова: українська мова як іноземна, дискурс, інформативні мовленнєві жанри, мовні засоби, «Крок-2».

Трушко Оксана Михайлівна,

*Международный институт образования, культуры и связей с диаспорой
Национального университета «Львовская Политехника», г. Львов*

ІНФОРМАТИВНІ РЕЧЕВІ ЖАНРИ НА ЗАНЯТТЯХ ПО УКРАЇНСЬКОМУ ЯЗЫКУ КАК ІНОСТРАННОМУ

В статье проанализированы особенности преподавания информативных речевых жанров украинского языка в иноязычной аудитории. Выяснено языковые средства реализации таких речевых жанров информирования: сообщения, согласия/несогласия, объяснения. Материалом для анализа является пособие по украинскому языку как иностранному «Шаг-2».

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, дискурс, информативные речевые жанры, языковые средства, «Шаг-2».

Oksana Trumko,

International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations of Lviv Polytechnic National University, Lviv

INFORMATIVE LANGUAGE GENRES IN THE LESSONS FROM THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN

The article analyses the peculiarities of the teaching of informative speech genres of the Ukrainian language in the foreign language audience. There are revealed the linguistic means of realization of such information speech genre as the message, agreement/disagreement, explanation. It is established that the speech genre is the category that combines social and linguistic reality. Knowledge about the form of the whole statement, namely, about a certain speech genre, directs the speaker in the process of his speech – determines the types of sentences and their compositional connections. Informative speech acts can be represented using the following models: I inform X about something; I answer question X; I agree/disagree with the statement of X. The linguistic content of these speech genre allows to actively study the grammar and vocabulary of the Ukrainian language. The material for analysis is the manual on the Ukrainian language as a foreign «Step-2».

Key words: Ukrainian as a foreign language, discourse, informative speech genres, language means, «Step-2».

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки вивчення мови як іноземної постає як процес засвоєння різних типів дискурсів та правил їх побудови, а також уміння створювати та розуміти їх, враховуючи різноманітні ситуації спілкування. Адже ми «з ранку до вечора запитуємо, відповідаємо, сперечаємося, аргументуємо, обіцяємо, хвалимося, сваримо, скаржимося, відмовляємося, когось хвалимо, дякуємо, зв'яряємося, докоряємо, робимо зауваження тощо. Водночас, з ранку до вечора намагаємося інтерпретувати те, що нам кажуть інші...» [2, с. 31]. Дискурс об'єднує когнітивні, мовні та позамовні (соціальні, психічні, психологічні тощо) складові спілкування, які залежать від його тематики і мають своїм результатом створення різноманітних мовленнєвих жанрів (далі – МЖ) [3, с. 138].

МЖ – це стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлень з певним тематичним змістом, композиційною структурою, набором фонетичних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних засобів й інтенційно-прагматичними особливостями [1, с. 248; 10, с. 433]. Вони присутні у свідомості мовців у вигляді готових зразків (фреймів), що впливають на процес оформлення думки в текст, зокрема вибір слів і речень [4, с. 161], тому «чуючи чуже мовлення, ми вже з перших слів вгадуємо його жанр, певний об'єм (тобто приблизну довжину мовленнєвого цілого), певну композиційну побудову, передбачаємо кінець, тобто з самого початку ми маємо враження мовленнєвого цілого, котре потім лише диференціюється в процесі мовлення» [1, с. 271–272].

Виділяють чотири типи МЖ: а) інформативні (повідомлення, підтвердження, заперечення інформації), б) імперативні (наказ, прохання, порада, заборона), в) оцінні (похвала, схвалення, докір), г) етикетні (привітання, прощання, вибачення) [11, с. 4]. Тип МЖ визначається його мовним оформленням: «саме у процесі вживання в конкретному жанрі мовна одиниця отримує когнітивно-прагматичне навантаження, модальну, аксіологічну, експресивно-стилістичну забарвленість» [8, с. 72].

Мета статті – дослідити особливості викладання інформативних МЖ в іноземній аудиторії. Матеріалом для аналізу є посібник «Крок-2», що призначений для вивчення української мови на рівні В-1.

Інформативні МЖ спрямовані на задоволення інформаційних потреб адресата завдяки передачі адресантом певної сукупності відомостей про світ та стан речей у ньому і відповідальність за їх істинність [5, с. 20]. Для недопущення негативних висновків слухачем щодо мовця інформативні МЖ забезпечують пояснення та уточнення [6, с. 282]. У діалогічному

мовленні вони представлені у вигляді: 1) реплік-стимулів, що розпочинають діалогічний текст за допомогою повідомлення інформації; 2) реплік-реакцій у формі відповідей на поставлені запитання; 3) реплік-реакцій у формі згоди/незгоди з думкою мовця та 4) реплік-реакцій, що забезпечують кооперативність спілкування у формі пояснень, уточнень тощо.

Повідомлення використовуються адресантом для надання нової інформації про стан справ/речей у світі. У підручнику «Крок-2» вони мають форму:

– текстів, що відображають актуальну інформацію («Професії майбутнього», «Чи є у вас залежність від соціальних мереж», «Герой», «Фігурна композиція», «Екологічні наслідки Чорнобиля», «Екологічна проблема»);

– словникових статей («Президент України», «Парламент», «Правосуддя», «Уряд України», «Червона книга», «Асканія-Нова»);

– невеликих повідомлень, що є підґрунтям для вправ («Україна – п'ята у світі за кількістю трудових мігрантів», «Уряд США занепокоєний зменшенням ролі мас-медіа в Україні», «Як правильно пити чай», «Чи знаєте ви, що таке шаровари», «Екологічна казка»).

Розглянемо мовне наповнення одного з текстів: «(1) *Експерти створили рейтинг професій, які будуть найбільш потрібними через найближчі десять років. (2) На думку експертів, через 10 років десятка найбільш популярних професій виглядатиме так: інженери, IT-спеціалісти, спеціалісти з нанотехнологій, спеціалісти з електроніки і біотехнологій, маркетингологи, спеціалісти з сервісу, логісти, екологи, медичні працівники, хіміки. (3) Серед тих, кому важко буде знайти престижну роботу, експерти назвали соціальних працівників, вчених і лікарів державних клінік. (4) Також зменшиться популярність модельєрів, шоу-менеджерів, флористів, веб-дизайнерів, боксерів і пластичних хірургів...*» [9, с. 12].

Типова форма реалізації повідомлення – це розповідне речення, що чітко представлено у цьому тексті. Також синтаксичний рівень організації тексту відображають речення з однорідними членами (2, 3, 4) та складнопідрядні речення (1, 3). Морфологічна організація тексту дозволяє активізувати знання іншомовців про ступені порівняння прикметників (*найбільш потрібними, найближчі*). Також текст забезпечує вивчення лексики – це назви професій (їх етимологія та адаптування до норм української мови) і слова іншомовного походження (*експерт, рейтинг, престижність, клініка, популярність*).

Ще одним способом отримання нових знань адресата про світ є листи: «...*(1) Уся наша родина передає Тобі найцінніші вітання. (2) У нас все по-старому. (3) Тато, як і раніше, працює в туристичній фірмі, недавно почав їздити з екскурсіями до Парижа і Брюсселя. (4) У мами багато роботи – скоро починається новий навчальний рік. (5) До речі, її учні передавали Тобі вітання. (6) Бабуся завжди про тебе згадує, коли готує Твої улюблені вареники з вишнями. (7) В Остапа нове захоплення... (8) Тепер він найкраще у класі знає англійську, але, на жаль, тільки те, що стосується футболу. (9) У мене нічого нового...*» [9, с. 19].

У наведеному прикладі розглянуто особливості побудови розповідних речень (1–9), ступені порівняння прикметників і прислівників (*найцінніші, найкраще*), прислівники (*по-старому, раніше, недавно, скоро, завжди, тільки, тепер*) та особливості виживання вставних слів (*до речі, на жаль*).

Розміщені на сторінках «Крок-2» тексти ділових документів (характеристики, резюме та довідки) також можна зарахувати до інформативних МЖ. Адже, вони містять інформацію про особу, яка інформує про свої ділові та моральні якості, подає відомості про освіту, досвід роботи та досягнення, додаткові навички, зацікавлення. Таким чином, іншомовець отримує знання про особливості ділового стилю української мови та способи самопредставлення. Його мовні знання поповнюються інформацією про канцеляризми, лексику на позначення рис характеру, прикметники, які передають позитивну оцінку, дієслова минулого часу та правила написання великої літери у власних назвах.

Повідомлення нової інформації може реалізуватися у формі **відповідей на запитання**, що забезпечують діалоги, які не тільки моделюють конкретні комунікативні ситуації повідомлення нової інформації, а й спрямовані на засвоєння граматичних норм. Наприклад, вивчаючи особливості організації телефонної розмови, іншомовець повинен визначити хто кому телефонує, поставивши іменники у відповідній відмінковій формі: «*(1) – Відділ (кадри), доброго дня. (2) – Добрий день. Я телефоную щодо (приймю на роботу). Моє прізвище Стецюк, чи є вже наказ про (зарахування)? (3) – Так, хвилинку... Ви ще не подали всіх документів. (4) – Не знаю – я подавав документи відповідно до (списку), який є у Вас на сайті. (5) – Вибачте, але згідно з (нове розпорядження) потрібно ще подати довідку про (доходи). (6) – Я вважаю, що це незаконно. Коли приймає Ваш керівник (відділ)? (7) – З другою до п'ятої. (8) – Тоді я зателефоную пізніше, дякую» [9, с. 102].*

Згода/незгода – це позитивна/негативна відповідь або реакція на думку чи волевиявлення співрозмовника, що вказує на прийняття/неприйняття адресантом поглядів мовця або позначає відповідність/невідповідність сказаного дійсності [7, с. 19].

Інформуючи про способи стверджувальної відповіді на запитання, автори «Крок-2» подають фрагменти розмов: «*(1) – Ти живеш біля пошти? (2) – Так, я живу біля пошти...*» [с. 9], «... *(1) Вона: Любий, ти зміг би для мене дістати зірочку з неба? (2) Він: Звичайно, кохана!...*» [9, с. 81], де згоду передають стверджувальне речення (*я живу біля пошти*) або стверджувальні частки (*так, звичайно*).

Особливості висловлення незгоди в українській мові відображає діалог, який спрямований на засвоєння родового відмінка іменника/займенника: «*(1) – Ви чули, Оксана Більше не кохає (Дмитро)? (2) – Та ви що! (3) – Точно! Навіть не хоче (він) бачити. (3) – Не може бути! Я вчора зустріла їх біля (кінотеатр). (4) – Але ж Оксана не любить (фільми)!...*» [9, с. 80].

Незгода у наведеному фрагменті висловлена непрямо. Це передають окличні речення, виражаючи здивування (2), інформування про можливість виникнення такої ситуації (3) та повідомлення нової інформації про об'єкт розмови (4). Вивчаючи способи висловлення незгоди, можемо обговорити з іншомовцями питання функцій інтонації у мовленні та службові частини мови, зокрема частки.

Ще одним способом представлення згоди/незгоди є запитання до іншомовця. Йому пропонується висловити свою згоду/незгоду з певними твердженнями та обґрунтувати свою позицію («*Дискусія у групі. Чи згодні з цими твердженнями? Прокоментуйте їх. а) Трудова міграція – норма сучасного світу. б) Трудова міграція – причина трансформації традиційної сім'ї. с) Трудова міграція сприяє розвитку економіки» [9, с. 41]*). У підручнику є вправи, що спрямовані на перевірку якості засвоєння нової інформації та моделюють ситуацію згоди/незгоди: «*Які з речень відповідають змісту тексту? Поставте знак +*

у відповідній клітинці. 1) У суспільстві проживають герої. Так □ Ні □; 2) Усі герої – егоїсти. Так □ Ні □; 3) Іменами героїв люди часто називають своїх дітей. Так □ Ні □; 4) Люди, які рятують життя інших, є героями. Так □ Ні □...» [9, с. 71].

Важливе місце серед МЖ інформування посідає **аргументація**. Так, повідомляючи нову інформацію, мовець може уточнювати чи пояснювати її зміст, що покращує її сприйняття адресатом. Наприклад, у темі «Складнопідрядні речення» подано декілька речень, де основну інформацію доповнює додаткова: «Я вивчаю українську мову, тому що хочу працювати в Україні / Я поїду у Францію, щоб вивчати французьку / Я прийду до тебе в гості, коли ти мене запросиш» тощо [9, с. 127].

Отже, саме МЖ виступає тією категорією, яка об'єднує соціальну та мовну реальності. Знання про форму цілого висловлювання, тобто про певний МЖ, спрямовує мовця у процесі його мовлення – визначає типи речень і їх композиційні зв'язки. Інформативні МЖ можна представити за допомогою таких моделей: Я повідомляю Х про щось; Я відповідаю на запитання Х; Я погоджуюся/не погоджуюся з твердженням Х. Їхнє мовне наповнення дозволяє активно вивчати граматику та лексику української мови.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні особливостей викладання МЖ інформування для наступних рівнів володіння українською мовою як іноземною.

Література:

1. Бахтин М. М. Естетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 248 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолінгвістики. Москва : Лабиринт, 2001. 304 с.
5. Дегтярьова К. В. Основи теорії мовної комунікації : навчально-методичний посібник. Полтава, 2012. 70 с.
6. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
7. Зербіно А. Д. Специфіка типологізації мовленнєвих актів згоди/незгоди у сучасній англійській мові // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». 2011. Вип. 19. С. 18–24.
8. Малікова О. В. Сучасні методи дослідження мовленнєвих жанрів // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 29. 2010. С. 71–76.
9. Палінська О. Крок-2 (рівень В1). Українська мова як іноземна : книга для студента. Львів : Дон Боско, 2014. 160 с.
10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
11. Шмелева Т. В. Речевой жанр: опыт общелингвистического осмысления // Collegium. 1995. № 1–2. С. 4–6.

Отримано: 5 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: vika.uryadova@me.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-200-202

Урядова В. Д. Характер семантичної сполучуваності словотвірних афіксів у корейській, російській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 200–202.

УДК 81'44=531=161.1=111

Урядова Вікторія Денисівна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ХАРАКТЕР СЕМАНТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНОСТІ СЛОВОТВІРНИХ АФІКСІВ У КОРЕЙСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядається характер семантичної сполучуваності словотвірних афіксів та словотвірні процеси в лексико-граматичних системах синтетичних (російська мова), аналітичних (англійська мова) та аглютинативних мов (корейська мова). Розглядається теорія валентності (семантичної сполучуваності) та можливість виявлення закономірностей поєднання основ усередині складних слів і афіксів у структурі похідних слів корейської, російської, та англійської мов.

Ключові слова: різносистемні мови, словотворча афіксація, семантична сполучуваність, синтетичні мови, аналітичні мови, аглютинативні мови.

Урядова Виктория Денисовна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ХАРАКТЕР СЕМАНТИЧЕСКОЙ СОЧЕТАЕМОСТИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ АФФИКСОВ В КОРЕЙСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматривается характер семантической сочетаемости словообразовательных аффиксов и словообразовательные процессы в лексико-грамматических системах синтетических (русский язык), аналитических (английский язык) и агглютинативных языков (корейский язык). Рассматривается теория валентности (семантической сочетаемости) и возможность выявления закономерностей соединения основ внутри сложных слов и аффиксов в структуре производных слов корейского, русского и английского языков.

Ключевые слова: разносистемные языки, словообразовательная аффиксация, семантическая сочетаемость, синтетические языки, аналитические языки, агглютинативные языки.

Viktorii Uriadova,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE NATURE OF THE SEMANTIC COMPATIBILITY OF WORD-BUILDING AFFIXES IN THE KOREAN, RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES

The article examines the nature of semantic compatibility of derivational affixes, as well as word-building processes in the lexicogrammatical systems of synthetic (Russian), analytical (English) and agglutinative languages (Korean) languages. It examines the theory of valence (semantic compatibility) and the possibility of revealing the patterns of combination of stems within compounds and affixes in the structure of derived words of Korean, Russian and English languages.

Key words: distantly related languages, word-building affixation, semantic conformity, synthetic languages, analytical languages, agglutinative languages.

Теорія валентності (семантичної сполучуваності) і здійснення валентного аналізу (можливість виявлення закономірностей поєднання основ усередині складних слів і афіксів (префіксів та суфіксів) у структурі похідних слів останнім часом активно вивчається у зіставленні [7, 9]. З цієї точки зору великого значення набуває проблема «внутрішньої» валентності слова у кожній із зіставлюваних мов.

М.Д. Степанова трактує «внутрішню» валентність слів як закономірність поєднання лексичних елементів слова на рівні його складників, тобто всередині слова [8, с. 13-19]. «Внутрішня» валентність слова розглядається як формально-морфологічна і як семантична.

Словотворча абстракція відрізняється від абстракції граматичної тим, що застосування засобів та способів словотвору обмежене лексичними значеннями слів та основ. В корейській мові словотворення значною мірою обмежується рамками того чи іншого лексичного шару. Так, наприклад, використання коренів-суфіксів 가, 원, 공, як правило, обмежене лексикою китайського шару, тоді як вживання суфікса 군 – суто корейською лексикою. Однак, це не суперечить можливості утворення слів змішаного типу [10, 11].

Певні словотвірні засоби використовуються з урахуванням лексичних значень слів та основ. Не з кожних, наприклад, іменників, можна утворити складне слово, не до кожної основи можна додати той чи інший афікс. Так, за допомогою кореня-суфікса 공 не можна утворити назву професії, якщо вона не зв'язана з фізичною працею. Суфікс 공 приєднується до іменників та надає значення «майстровий, ремісник». Неможливо, наприклад, утворити слово 음악 공 – «музикант». Замість нього за допомогою іншого кореня-суфікса утворюється слово 음악가. Таким чином, дуже продуктивний корінь-суфікс 공 обмежується тільки певною сферою застосування – виробничо-технічною лексикою. Наприклад 인쇄공 – «друкувальник, поліграфіст»; 도장공 – «маляр»; 전기공 – «електрик»; 제강공 – «сталевар»; 기능공 – «майстер, кваліфікований робітник» [10, 11].

Взаємодія між семантичними і формальними особливостями слів традиційно розуміється як семантична сполучуваність при сполученні вільно функціонуючих слів. Це дає можливість оперувати поняттям «внутрішньої» валентності про поєд-

нанні одиниць будь-якого рівня з метою розкриття внутрішніх лексико-семантичних закономірностей сполучення одиниць внаслідок їх семантичного узгодження [4, 113-115].

Т.С. Толчеева теж дотримується такої позиції і, досліджуючи функціональні та семантичні особливості складних утворень з елементами *-looking, -like* на матеріалі сучасної англійської й американської художньої прози, вважає, що “в основу семантичної сполучуваності складних утворень з елементами *-looking, -like* покладено логічний та морфолого-синтаксичний принципи. Під семантичною сполучуваністю розуміємо здатність окремої частини мови синтаксично зв’язуватися з елементами *-looking, -like* за певною логікою”. Наприклад, компонент *-looking* сполучається з прикметниками різної семантики, зокрема з такими, що вказують на відповідність/невідповідність нормі, схожість/несхожість, подібність/ відмінність об’єктів: *He was still a striking-looking man with strong features* (S. Sheldon) [9].

Східна культура, в основу якої покладено конфуціанське вчення, відрізняється строгою чемністю, ввічливістю до старших за віком людей, до батьків, вчителів. Такі традиції не могли не відбитися в мові й мовленні.

Саме тому в корейській мові існує 4 ступеня ввічливості. Для цього вживаються суфікси, що семантично сполучаються з певними частинами мови і вказують на ознаку поваги до тієї людини, про яку йдеться. Наприклад, суфікс *님* сполучається з іменниками і позначає поважне ставлення до старших за віком людей, вчителів, директорів, батьків тощо. Також є дуже помітною різницею існування так званих паралельних слівформ з одним і тим самим лексичним значенням, але з різними звучанням і конотативним відтінком значення “поважного ставлення, чемності”. Наприклад, слово *집*, яке позначає *дім, житло* вживається на позначення помешкання пересічних людей. А для позначення дому поважної особи в корейській мові існує інше слово *댁*. Для ілюстрації можна навести й такі ще приклади, як: *먹다 – 드시다, 잡수시다* (їсти); *죽다 – 돌아가시다* (вмирати); *아침밥 – 진지* (сніданок) [5].

Характерною особливістю префіксації в корейській мові є те, що перша частина слова, тобто префіксальна морфема не виконує функцію самостійної лексичної одиниці, хоча й має певне значення, наприклад *뎃* – “верхній”, *헛* – “пустий, даремний”.

Окрім того, існують префікси, які за принципом семантичної сполучуваності вживаються лише з:

- іменниками: *만* – “старший” (*만아들* – “старший син”);
- дієсловами: *짓* – “сильно” (*짓밟다* – “розтоптати”, *짓씹다* – “розжувати”);
- прикметниками: *새* – “дуже” (*새까맣다* – “чорний”, *새빨강다* – “червоний”), *시* “дуже” (*시꺼맣다* – “чорний”, *시뻘겁다* – “червоний”).

Наявні також префікси загальні, не прикріплені до певної частини мови, наприклад, *맞* – “протилежний” (*맞바꾸다* – “помінятися”, “обмінятися”).

На відміну від префіксу, суфікс, що не розглядається як перший компонент похідного слова, в корейській мові часто утворює не лише нове слово, а й цілком змінює його частиномовну приналежність [6]. Наприклад: *넓다* – “широкий” – *넓히다* – “розширяти”; *기쁘다* – “радісний” – *기쁨* – “радість”.

Це дозволяє класифікувати суфікси іменників, прикметників, дієслів та прислівників.

Порівняймо похідні слова, утворені за допомогою префіксів (*접두사*) за такими моделями:

- префікс + іменник / **접두사 + 체언**
개살구, 덧저고리, 갓 스물, 풋고추, 첫 사람...
- префікс + дієслово / **접두사 + 동사**
되묻다, 깔보다, 빗나가다, 짓누르다, 엮보다...
- префікс + прикметник / **접두사 + 형용사**
새빨강다, 시퍼렇다, 시꺼맣다...
- префікс + прислівник / **접두사 + 부사**
맨 먼저, 외 따라...

та похідні слова, утворені за допомогою суфіксів (*접미사*):

- іменник + суфікс = іменник / **명사 + 접미사 = 명사**
선생님 – “вчитель” (ввічлива форма), *사람들* – “люди” (множина), *너희* – “твій” (присвійний займенник), *도둑질, 일꾼, 털보, 잠꾸러기, 모가지* (목 + 아지), *눈치, 앞사귀, 이파리* (앞 + 아리);
- прикметник + суфікс = іменник / **형용사 + 접미사 = 명사**
크기 – “розмір”, *넓이* – “ширина”, *높이* – “висота”;
- дієслово + суфікс = іменник / **동사 + 접미사 = 명사**
놀이 – “гра”, *뎃개* – “кришка”, *지우개* – “гумка”;

Результати внутрішнього валентного аналізу показують, що в корейській мові продуктивними є лексико-семантичні моделі зі спільним першим префіксом.

Префікс *경* – має значення – *легкий*.

1. *경공업* – *легка промисловість*

Слово *경공업* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та основи *공업* – *промисловість*.

2. *경동* – *рухомість, легкість рухів*

Слово *경동* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *동* – (частини слова *동작*) – *рух, дія*.

3. *경량* – *легка вага*

Слово *경량* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *량* – (частини слова *수량*) – *кількість*.

4. *경상* – *легке поранення, легка рана*

Слово *경상* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *상* – (частини слова *상처*) – *рана, поранення*.

5. *경수* – *легка, звичайна вода*

Слово *경수* є похідним та складається зі словотворчого префіксу *경* та складу *수* – (частини слова *음료수*) – *питна вода*.

Продуктивність лексико-семантичної моделі, що визначається першим морфемним компонентом у корейській мові, належить до відкритого словотворчого поля, зумовлюється активним зв'язком між використаним структурним типом і певною семантичною категорією [5].

Ця тенденція простежується і в англійській мові. Як відзначає Л.Ф. Омельченко, «наповненість словотворчих рядів зі спільними першим або другим компонентами свідчить про продуктивність моделі і межі її лексичного наповнення» [7].

Наприклад, Т. Гончарова аналізує лексико-семантичні ряди структурно-складних імен діяча з суфіксом *-er* зі спільним першим компонентом: *money-getter*; *money-changer*; *money-saver*; *peace-seeker*; *peace-keeper*; *peace-lover*; *peace-breaker*; *money-dealer*. Проте англійські номінації в даному разі є не похідними, а складними утвореннями. На її думку, однією з основних причин, що впливає на утворення таких структурно-складних номінацій, є прагнення мовця уникнути зайвого повторення багатослівних дієслівних синтагм, зокрема потреба в раціональному й оперативному вживанні синтагматичних засобів мови, тобто необхідність економних варіантів висловлення, оскільки семантичний конденсат розгорнутої синтагми завжди виразніший і емоційніший, ніж корелятивна синтаксична структура (мається на увазі словосполучення) [1, с. 53-61].

Для префіксів російської мови не обов'язковий тісний зв'язок зі словами якоїсь однієї частини мови. Існують префікси, що можуть приєднуватися до слів різних частин мови, зберігаючи універсальне значення:

раз -: *раз-веселый, раз-гульный, рас-печальный, рас-красавчик;*

пре -: *пре-милый, пре-красный, пре-веселый;*

со -: *со-автор, со-редактор, со-гражданин, со-брат, со-существовать, со-переживать, со-стыковаться;*

сверх -: *сверх-быстрый, сверх-легкий, сверх-прочный, сверх-прибыль, сверх-скорость, сверх-честность;*

супер -: *супер-модный, супер-новый, супер-разряд, супер-модель;*

анти -: *анти-военный, анти-частица, анти-глобалистский;*

недо -: *недо-понимать, недо-слышать, недо-видеть, недо-читать, недо-есть;*

противо -: *противо-ударный, противо-газ, противо-вес, противо-заразный, противо-пожарный;*

про -: *про-американский, про-коммунистический.*

Приєднання до слова префікса звичайно не змінює значення слова докорінно, а лише додає до нього деякий відтінок значення. Так, дієслова з префіксами *-ви, при, от, под* позначають ті ж дії, що і дієслово *есть*. Префікс тільки додає до їхнього значення вказівку на напрямок руху. Прислівник *презабавно* та ін., прикметники *премилый, разлюбезный* та ін. позначають ту ж ознаку, що і слова без префіксів, але з відтінком більшого ступеня її вияву [2].

Велика частина префіксів у російській мові має значення, подібні до тих, про які йшлося. Тому префікси в російській мові з'єднуються переважно з дієсловами, прикметниками і прислівниками. Ці частини мови позначають дії (дієслова) і ознаки (прикметники і прислівники), для них особливо важливо визначити напрямок дії, час її тривалості і міру або ступінь ознаки.

Для іменників з'єднання з префіксами не настільки характерно, хоча і серед іменників трапляються слова, утворені приєднанням префіксів: *модель – супермодель, демократ – ультрадемократ, история – предистория* і т. п. Однак число таких слів порівняно з загальною кількістю іменників, що не мають префіксів, не настільки велике. До іменників, так само як і до прикметників, прислівників і дієслів, префікси звичайно вносять додаткові вказівки на міру, ступінь або вказівку часового характеру [3].

Отже, характерною особливістю словотвірних процесів у межах лексико-граматичних систем фузійних та аглютинативних мов є те, що вони здатні до самоорганізації, саморозвитку й самовдосконалення. Це є можливим завдяки тому, що в кожній мові незалежно від її типологічної приналежності відбуваються семантичні й структурні перебудови слів, які сприяють розвитку і збагаченню її системи.

Література:

1. Гончарова Т. В. Варіанти продуктивних моделей імен діяча у семантико-номінативній структурі композит із суфіксом *-er* / Т. В. Гончарова // Система і структура східнослов'янських мов: До 70-річчя з дня народження доктора філологічних наук, професора М. М. Пилинського. – К.: Знання, 2002. – С. 53 – 61.
2. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995). – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 90–141.
3. Каліущенко В. Д. Типологія значень словотвірних афіксів / В. Д. Каліущенко // Проблеми зіставної семантики. зб. наук. ст. – Вип. 7. – К., 2005. – С. 305 – 308.
4. Леонович В. Л. Анали словообразовательного гнезда в синхронном и диахроническом аспектах / В. Л. Леонович // Форма, значение и функции единиц языка и речи: В 3 ч. – Минск: МНУ, 2002. – Ч. 1. – 2002. – С. 113 – 115.
5. Мазур Ю. Н. Грамматика корейского языка (Морфология. Словообразование) / Юрий Николаевич Мазур. – М.: Муравей-Гайд, 2001. – 327 с.
6. Никольский Л. Б. О второй стороне агглютинации (на материале корейского языка) / Леонид Борисович Никольский // Морфологическая типология и проблемы классификации языков. – М.–Л., 1965. – С. 264–270.
7. Омельченко Л.Ф. Трансформаційний аналіз англійських структурно-складних лексем / Л.Ф. Омельченко // Філологічні трактати. – К., 2012. – Т. 4, № 1. – С. 73-80.
8. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка / Мария Дмитриевна Степанова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1953. – 375 с.
9. Толчєєва Т. С. Функціонально-семантичні особливості складних утворень з елементами *-looking, -like* (на матеріалі сучасної англійської й американської художньої прози): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. С. Толчєєва. – К.: КНЛУ, 2003. – 19 с.
10. 김정숙. 외국인을 위한 한국어 문법 1 / 김정숙, 박동호, 이병규, 이해영, 정회정, 최정순, 허용. – 서울: 커뮤니케이션북스, 2005. – 570쪽. (Кім Джен Сук. Корейська граматики для іноземців 1 / Джен Сук Кім, Донг Хо Пак, Бьонг Гю І, Хе Йонг І, Хве Джен Джен, Джен Сун Чве. – Сеул: Комюнікейсьон букс, 2005. – 570 с.)
11. 김정숙. 외국인을 위한 한국어 문법 2 / 김정숙, 박동호, 이병규, 이해영, 정회정, 최정순, 허용. – 서울: 커뮤니케이션북스, 2005. – 906쪽. (Кім Джен Сук. Корейська граматики для іноземців 2 / Джен Сук Кім, Донг Хо Пак, Бьонг Гю І, Хе Йонг І, Хве Джен Джен, Джен Сун Чве. – Сеул: Комюнікейсьон букс, 2005. – 906 с.)

Отримано: 27 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 1 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: ivanka_fly@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-203-206

Фецько І. М. Терміни-грецизми як невід'ємний компонент української фахової мови музейної справи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 203–206.

УДК 811.161.2'276.6'373.45=14:069

Фецько Іванна Михайлівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ТЕРМІНИ-ГРЕЦИЗМИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

У статті особливу увагу приділено грекомовним запозиченням як важливому способу поповнення термінологічного словника. З'ясовано склад запозичень та визначено специфіку функціонування типів іноземної термінологіки. Охарактеризовано роль грецьких препозиційних і постпозиційних компонентів у терміносистемі музейної справи.

Ключові слова: терміносистема музейництва, запозичення, компонент, грекомовна термінологіка.

Фецько Іванна Михайлівна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов

ТЕРМИНЫ-ГРЕЦИЗМЫ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ КОМПОНЕНТ УКРАИНСКОГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЯЗЫКА МУЗЕЙНОГО ДЕЛА

В статье особое внимание уделено грекоязычным заимствованиям как важному способу пополнения терминологического словаря. Выяснено состав заимствований и определена специфика функционирования типов иноязычной терминологии. Охарактеризована роль греческих препозиционных и постпозиционных компонентов в терминотерминосистеме музейного дела.

Ключевые слова: терминотерминосистема музейного дела, заимствования, компонент, грекоязычная терминологіка.

Ivanna Fetsko,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

TERMS-GREEK WORDS AS AN INTEGRAL COMPONENTS OF UKRAINIAN PROFESSIONAL LANGUAGE OF MUSEUM AFFAIR

The terminological system of the museum affair is the part of vocabulary, which includes the concepts denoting the names of the objects, actions, processes, phenomena, etc. related to museums. It is combined with the relevant sciences and spheres of the life - arts, biology, geography, history, as well as with archeology, vexillology, heraldry, numismatics, faleristics, architecture, sculpture, painting, library affairs, etc. One of the main sources for the formation of the modern Ukrainian terminological system of the museum affair is the foreign language terms borrowing. The terms that were borrowed from a classical languages, in particular from Greek, occupy a special place in the Ukrainian terminology system of museum science, along with specific terms. Here we paid a special attention to Greek borrowing terms as an important way to replenish the terminological dictionary. Also, the composition of the borrowings and specifics of the operation by types of the foreign language terminology were determined. The role of the Greek prepositional and postpositional components of the terminological system of the museum affair was described. The functioning of the Greek borrowing, as a mean of the naming of scientific concepts, reflected a natural process of language development. Borrowings from the Greek play not only a positive role in the formation of the vocabulary, but also firmly established and form an integral part of the terminological system for several centuries of its functioning.

Key words: terminological system of museum affair, borrowing, component, Greek terminology.

Словниковий склад української мови – це відкрита, динамічна система лексичних одиниць, різнопланових за джерелами і часом формування [23, с. 174]. Останнім часом дослідженню мови науки стали приділяти дедалі більше уваги, у світлі її особливого значення, яке вона відіграє у мовній діяльності. Категорії і поняття будь-якої галузі знання виступають результатом осмислення та узагальнення явищ, фактів, процесів, які досліджує певна галузь науки, та закріплюються у відповідній термінології. Вона є результатом багатоступінного еволюціонування мови окремої науки, де з кожним рівнем зростає ступінь впорядкованості термінового матеріалу [17, с. 60]. Термінологіка в результаті розвитку науки постійно поповнює словниковий склад мови. Ця лексика є одним з її динамічних, комплексних компонентів, що вимагає всебічного лінгвістичного дослідження. Як зазначають мовознавці, мова є накопичувачем досвіду людської цивілізації, який якнайповніше втілено у словниковому складі, що відбиває зв'язки народів у різні періоди історії, адже одним зі шляхів розвитку лексики є запозичення слів із мов інших народів [20, с. 83].

Найбагатша лексичними ресурсами мова не може задовольнити потреб науки в номінації своїх понять. Відсутність власних номінативних засобів спричиняє до появи в мові запозичень, які є одним з активних джерел поповнення терміносистем.

Як засвідчує історія українського термінознавства, суперечки щодо того, якими мають бути терміни – національними чи запозиченими, точилися ще з кінця XIX століття.

У 1861 р. у статті “Заметка о русинской терминологии” М. Левченко стверджує про створення термінології в „душі народної мови” [12, с. 185], щоб терміни були зрозумілі простим людям. На сторінках часописів у 1917 році науковці продовжували дискутувати стосовно доцільності запозичень у термінології. Цього разу учасниками дискусії стали О. Яната та М. Грушевський. О. Яната у статті „Негайна справа в розвитковій української науки і школи” говорить про неминучу еволюцію української науки й потребу негайного вироблення української наукової мови. Для цього треба передусім „вибирати з гущі народної мови всі ті назви, вирази, терміни, які мають відношення до тої чи тої галузі знання” і тільки потім удаватися

до літературного матеріалу. Тільки уявивши собі в повній мірі, яка вже єсть у нашого народу наукова мова, науковий діяч зможе доповнювати її власними штучними термінами та назвами” [24, с. 7]. Натомість М. Грушевський не погодився з цією пропозицією. Науковець наголошував на потребі зречення принципу крайнього етнографізму, єдиного правдивого в середині XIX ст. Тільки зі створенням Інституту української наукової мови було прийнято засаду, яка панує в інших слов'янських народів, щоб термінологія була своєю національна [6, с. 200]. Це не свідчить, проте, про повну відсутність іншомовних запозичень у термінології, головне, щоб їх поява збігалася із потребами термінології, оскільки „інтернаціональне не протистоїть національному, а втілюється в ньому” [1, с. 42]. Проблема вибору між власне мовною і запозиченою назвою для позначення наукових понять залишається актуальною й на сьогодні, оскільки вже десять років тому питома вага термінів іншомовного походження становила в середньому близько сорока відсотків.

В останні десятиліття у зв'язку з активною розробкою різних аспектів взаємодії мов актуалізувалася проблема мовного запозичення. Питанню різномовних запозичень в українських галузевих терміносистемах присвячено цілу низку праць. Використанню латинських і грецьких елементів у науковій та технічній термінологіях, особливостям їх функціонування присвячено дослідження В. Акуленка [2], К. Городенської [5], І. Кочан [10] та багатьох інших учених. На сучасному етапі аналіз термінів іншомовного походження в галузі менеджменту здійснила Н. Краснопольська [11]. М. Петришин [18] проаналізувала запозичення з класичних мов у геологічній термінології. С. Дорошенко [6] розглянула українську термінологію нафтогазової промисловості з погляду походження й дослідила причини появи запозичених термінів в українській термінології. Традиції запозичень в українській музичній термінології описала С. Булик-Верхола [3]. Дослідження особливостей запозичень у термінології фотосправи й визначення основних мов-джерел поповнення словникового складу цієї терміносистеми здійснили С. Булик-Верхола і Ю. Теглівець [4] тощо. Та незважаючи на підвищений інтерес науковців до вивчення термінного складу фахових терміносистем, малодослідженою залишається термінна система музейної справи.

Актуальність статті зумовлена недостатньою вивченістю запозичень з класичних мов у сучасній терміносистемі музейництва, а також необхідністю ґрунтовного дослідження цієї термінної групи лексики в сучасній українській мові. Особливо важливо з'ясувати роль інтернаціональних компонентів грецького походження в терміносистемі музейництва, проаналізувати й визначити потенціал препозиційних і постпозиційних термінокомпонентів, що і є метою нашої роботи.

Об'єктом дослідження є запозичення з грецької мови, які на сучасному етапі є елементами єдиної терміносистеми.

Предмет дослідження становить аналіз грекомовних терміноодиниць у сучасній українській мові.

Джерелом фактичного матеріалу слугували сучасні українські термінологічні словники фахової мови музейної справи.

Терміносистема музейної справи – це та частина словникового складу, до якої входять поняття, що позначають назви предметів, дій, процесів, явищ тощо, пов'язаних з музейництвом. Вона поєднана з відповідними науками та сферами життя – мистецтвом, біологією, географією, історією, а також археологією, вексилологією, геральдикой, нумізматикою, фалеристикою, архітектурою, скульптурою, живописом, бібліотечною справою тощо. Одним із основних джерел формування сучасної української терміносистеми музейної справи є іншомовні запозичення. Слід зазначити, що сучасна терміносистема музейної справи досягла великого ступеня інтернаціоналізації завдяки впливу двох класичних мов – давньогрецької і латинської.

Запозичення з давньогрецької та латинської мов є значним шаром лексики сучасних європейських мов, що зумовлено величезним впливом античної культурної спадщини на розвиток європейської цивілізації. Упродовж тривалого часу й дотепер класичні мови виступають джерелом лексико-словотвірних ресурсів для конструювання спеціальних найменувань – наукових і технічних термінів різних мов. Унаслідок цього термінолексикону греко-латинського походження традиційно вважають основою інтернаціонального термінофонду – спільного термінофонду багатьох сучасних європейських мов [13, с. 311]. Термінологи зауважують, що саме термінокомпоненти греко-латинського походження і є справжніми інтернаціоналізмами, бо вони не належать до жодних із живих мов, тому вони є однаково чужими та одночасно рідними для будь-якої мови [13, с. 312]. Латинській мові належала особлива роль у середньовічній Європі, оскільки вона практично безроздільно панувала в науці, освіті, юриспруденції й інших сферах життя. Ще з того часу латинізм стали джерелом поповнення наукових терміносистем усіх європейських мов. Оскільки ж класична латина була переповнена грецькими запозиченнями, то грецька мова теж стала лексичним резервом для побудови нових термінів, зокрема й терміноодиниць музейної справи [6, с. 200–201].

В українській терміносистемі музейництва поряд із автохтонними та запозиченими термінами особливе місце посідають терміноодиниці, утворені із компонентів, які запозичені з класичних мов, зокрема з грецької.

Продуктивним для українського музейного термінотворення є дериваційна актуалізація грецьких термінокомпонентів, які можуть бути як у препозиції, так і в постпозиції.

У досліджуваній терміносистемі наявні терміни із постпозиційним компонентом **-лог** (від грец. *λόγος* – слово, наука) [22, с. 326] – частина складного терміна, що означає особу, яка займається наукою, вказаною в першій частині терміноодиниці: *музеолог* (від грец. *τὸ μουσεῖον* – „дім Муз” і *λόγος* – слово, наука) [21, с. 451] – „науковий працівник музею, що спеціалізується в галузі музеології” [7, с. 125]; *археолог* (від грец. *ἀρχαῖος* – стародавній і *λόγος* – слово, наука) [22, с. 57] – „спеціаліст, що займається вивченням побуту, культури та історичного минулого древніх народів за матеріальними продуктами їх життя і діяльності, що збереглися” [14, с. 17] та ін.

Продуктивним у процесі формування української терміносистеми музейної справи виявився варіант постпозиційного термінокомпонента **-лог -лог(ія)**, який за посередництва новолатинської (*-logia*) та західноєвропейських (французької – *logie*, німецької – *logie*, англійської – *logy*) мов запозичено з давньогрецької мови (*-λογία* „учення про...”) [19, с. 183]. Терміни з цим постпозиційним компонентом позначають назви галузевих учень, розділів, дисциплін, пов'язаних з музейною сферою, наприклад: *музеологія* (від грец. *τὸ μουσεῖον* – „дім Муз” і *λόγος* – слово, наука) [21, с. 451] – „розділ музеєзнавства, який пізнає об'єкт, предмет, метод і структурні елементи музеєзнавства, його місце в системі наукових дисциплін; розробляє науковий понятійний апарат; вивчає феномен музейного предмета й музею; досліджує проблеми, пов'язані з соціальними функціями музеїв, формуванням музейної мережі, класифікацією й типологією музеїв; розробляє наукові основи

всіх специфічних музейних видів діяльності” [14, с. 38]; *папірологія* (від грец. *πάπυρος* – папірус і *λόγος* – слово, наука) [22, с. 418] – „спеціальна історична дисципліна, яка вивчає рукописи записані на папірусі” [14, с. 87]; *генеалогія* (від грец. *γενεά* – сім’я і *λόγος* – слово, наука) [22, с. 123] – „спеціальна історична дисципліна, у якій досліджують походження осіб і спорідненість між ними, а також вивчають історію окремих родів та їх роль у соціально-економічному й суспільному житті епохи” [14, с. 25]; *антропологія* (від грец. *άνθρωπος* – людина, *λογος* – слово, наука) [22, с. 46] – „наука про походження, еволюцію, закономірності морфо-фізіологічної організації людини та її рас, їх поширення на Землі” [7, с. 12] та ін. Отже, компонент -лог, -лог(ія) є одним терміноелементом, який у термінах зберігає значення етимона, інших значень або відтінків значень їм надають форманти.

Терміноодиниці з компонентом **-граф**, який за посередництвом латинської (-graphus) та західноєвропейських (французької – graphé, німецької – graph, англійської – graph) мов запозичено з давньогрецької мови (*γράφω* – креслю, дряпаю; пишу, зображую) [19, с. 98] в музейництві вживають на позначення: 1) інформаційних видань та довідкових музейних елементів: *протограф* (від грец. *πρωτος* – перший і *γράφω* – пишу, зображую) [22, с. 469] – „1) первісний рукопис, покладений в основу пізніших списків, копій, редакцій; 2) найближчий відносно архетипу за текстом оригінал одного чи кількох списків рукописів” [16, с. 248]; 2) приладів, за допомогою яких записують щось чи реєструють: *анемограф* (від грец. *άνεμος* – вітер і *γράφω* – пишу, зображую) [22, с. 40] – „прилад для безперервного автоматичного записування швидкості і напрямку вітру, який застосовують у природничій музейній справі” [7, с. 10] та ін.

Компонент **-граф(ія)** (за посередництвом латинської (-graphia) та західноєвропейських (французької – graphie, німецької – graphie, англійської – graphy) мов запозичено з давньогрецької мови; утворено за допомогою суфікса -ία „опредметнена дія” від *γράφω* „креслю, дряпаю; пишу, зображую”) [19, с. 98] вказує на зв’язок з поняттям „записування, відображення”. У музейній справі терміни з цим компонентом вживають на позначення галузевих учень: *картографія* (від грец. *χάρτης* – листок із папірусу і *γράφω* – писати, креслити) [22, с. 258] – „наука про географічні карти й карти небесних тіл, методи створення та використання їх. Пов’язана з природничою музейною справою” [7, с. 83]; *музеографія* (від грец. *τὸ μουσεῖον* – „дім Муз” і *γράφω* – писати, креслити) [21, с. 451] – „розділ музеєзнавства, завданням якого є опис музеїв, а також пам’яток, що в них зберігаються” [14, с. 73]; *палеографія* (від грец. *παλαιός* – давній, старовинний та *γράφω* – писати, креслити) [22, с. 414] – „спеціальна історико-філологічна дисципліна, що вивчає зовнішній вигляд і письмо стародавніх рукописів для правильного їх прочитання та встановлення часу й місця написання” [14, с. 86] тощо. Постпозиційні термінокомпоненти не дають чіткої вказівки на категоріальний клас чи лексико-семантичну групу, однак більшість термінів на -граф можна співвіднести з назвами приладів, апаратів та довідкових музейних елементів, а на -граф(ія) – з науковими розділами чи галузями.

Продуктивністю відзначаються й терміни-іменники з компонентом **-метр**, який запозичений із давньогрецької мови (*μέτρον* – міра) [22, с. 354]. У складних словах відповідає поняттю „вимірювач” і використовується лише у природничій термінології музейництва: *ареометр* (від грец. *αραιος* – рідкий і *μετρον* – міра) [22, с. 53] – „прилад для вимірювання густини рідин, який використовують у природничій музеології” [7, с. 13]; *атмометр* (від грец. *ατμος* – пара і *μετρον* – міра) [21, с. 77] – „прилад для вимірювання швидкості випаровування води, який використовують у природничій музеології” [7, с. 15]; *гігрометр* (від грец. *υγρον* – волога і *μετρον* – міра) [22, с. 129] – „прилад для вимірювання вологості повітря; його наявність обов’язкова для всіх приміщень музею” [16, с. 47] тощо.

Наявні у термінній системі й іменники з компонентом **-метр(ія)**, який запозичений із давньогрецької мови за посередництвом латинської (-metria) та західноєвропейських (французької – metrie, німецької – metrie, англійської – metry) мов; компонент -метр(ія) утворено за допомогою суфікса -ία „опредметнена якість” від *μέτρον* „міра, довжина, норма, пропорція” або *μετρέω* „вимірюю” [19, с. 193–194]. За своєю тематичною спрямованістю в межах музейної справи це одиниці на позначення галузевих учень: *археометрія* (від грец. *ἀρχαιος* – давній і *μετρέω* – вимірюю) [21, с. 70] – „спеціальна історична дисципліна, у якій фізичними методами визначають вік і походження знайдених археологами предметів” [14, с. 17]; *біометрія* (від грец. *βιος* – життя і *μετρέω* – вимірюю) [22, с. 83] – „наука про статистичний аналіз групових біологічних явищ, пов’язана з природничою термінологією музейництва” [7, с. 22] та ін.

З-поміж терміноодиниць із запозиченими з грецької мови послозичійними компонентами вирізняємо й терміни з міжнародними компонентами, які є в препозиції. Найбільш вживаними в терміносистемі музейництва є такі міжнародні компоненти, як бібліо-, мікро-, прото-, фото-.

Компонент **бібліо-** грецького походження (*βιβλιον* – книга). У складних словах означає „книжковий” [22, с. 80]. У термінній системі музейної справи терміни з препозиційним компонентом **бібліо-** позначають назви наукових галузей та їхніх підрозділів, які пов’язані з музейною діяльністю: *бібліографія* (від грец. *βιβλιον* – книга і *γράφω* – писати, креслити) [22, с. 80] – „спеціальна історична дисципліна, наука про опубліковані джерела (манускрипти і передруки)” [14, с. 46]; *бібліотека* (від грец. *βιβλιον* – книга і *θηκη* – сховище, скриня) [22, с. 80] – „інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки” [15, с. 7] та ін. Терміни з компонентом **бібліо-** – це переважно терміни наукової сфери та бібліотечної справи, які з музейництвом знаходяться на периферії.

Терміноодиниці музейної справи із препозитивним компонентом **мікро-** (від грец. *μικρος* – малий – у складних словах означає „дуже малий”, „найдрібніший”; „пов’язаний з вивченням або вимірюванням дуже малих предметів, явищ, величин”) [22, с. 358] вживають на позначення приладів, пристроїв та інструментів: *мікроскоп* (від грец. *μικρος* – малий і *σκοπέω* – спостерігаю) [22, с. 358] – „прилад (оптична система) для досліджень дрібних музейних об’єктів” [7, с. 116]; *мікротом* (від грец. *μικρος* – малий і *τομος* – відрізок) [19, с. 276] – „прилад для отримання дуже тонких мікроскопічних зрізів приготованих спеціальним чином препаратів з метою їх мікроскопічного вивчення. Пов’язаний з природничою музейною справою” [7, с. 116]. Можна стверджувати, що цей термінокомпонент вийшов за межі використання в одній науковій галузі і почав вживатися як у природничій музейній справі, так і в суспільно-політичній, виробничо-професійній та побутовій сфері.

Незначною продуктивністю у музейній справі відзначається термінокомпонент **прото-** (від грец. *πρωτος* – перший) [22, с. 469] – перша частина складних термінів, що означають первинність, давність чого-небудь. Терміноодиниці з міжнарод-

ним компонентом **прото-** позначають інформаційні видання та довідкові музейні елементи: *протограф* (від грец. *πρωτος* – перший і *υρῳφω* – пишу, зображую) [22, с. 469] – „1) первісний рукопис, покладений в основу пізніших списків, копій, редакцій; 2) найближчий відносно архетипу за текстом оригінал одного чи кількох списків рукописів” [16, с. 248].

Поодинокими прикладами представлено терміноодиниці з компонентом **фото-**, який походить від грецького *φωτος*, що означає „світло” [22, с. 625]. У складних словах відповідає поняттям „той, що діє за допомогою світла”, „заснований на дії світла”: У музейництві за допомогою грецького компонента фото- утворено терміни, що позначають сукупність фондів матеріалів: *фототека* (від грец. *φωτος* – світло і *θηκη* – сховище, скриня) [22, с. 565] – „складова частина фондів музею, котра має фонд негативів і науково-довідковий апарат до нього” [14, с. 116]. У сучасній мові компонент фото- є активним словотворчим засобом творення нових одиниць, що пов’язано з екстралінгвальними явищами: науково-технічним прогресом й розвитком фотомистецтва, фотопубліцистики, фотожурналістики. Як бачимо, цей грекомовний компонент поки що в музейництві високою продуктивністю не відзначається.

Функціонування грекомовних запозичень як засобу найменування наукових понять відображає закономірний процес розвитку мови. Запозичення з давньогрецької мови за кілька століть свого функціонування в терміносистемі відіграють не лише позитивну роль у формуванні словникового складу, а й міцно утвердилися і становлять її невід’ємну частину. Саме ініціальні й фінальні термінокомпоненти створюють каркас моделей сучасних термінів музейництва, є формантним кодом їх структурної будови, який допомагає розуміти вже наявні терміноодиниці та створювати за їх зразком нові. Термінокомпоненти грецького походження „приспосовуються” до законів української фонетики, орфографії, входять до парадигми відмінювання.

Отже, як переконуємося, запозичення є продуктивним шляхом збагачення терміносистеми галузі музейництва. Таке запозичення є результатом міжмовних контактів, зумовлених міжгалузевою взаємодією та міжнародними зв’язками. Але варто пам’ятати, що використання іншомовних термінів для забезпечення фахових комунікативних потреб має бути регламентованим, оскільки надмірна кількість запозичень часто призводить до перевантаження іншомовними термінолексемами галузевих терміносистем та ускладнення сприймання інформації.

Література:

1. Акуленко В. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / В. Акуленко. – Харьков : Изд-во при Харьков. ун-те, 1980. – 215 с.
2. Акуленко В. В. Співвідношення національного та інтернаціонального у мові / В. В. Акуленко // Мовознавство. – 1976. – С. 3–12.
3. Булик-Верхола С. Традиція запозичень в українській музичній термінології / С. Булик-Верхола // Українська філологія: школи, постаті, проблеми : збірник наукових праць Міжнародної конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті (Львів, 23–25 жовтня 1998 р.). – Львів : Світ, 1999. – Ч. 2. – С. 89–99.
4. Булик-Верхола С. З. Чужомовні запозичення у термінології фотосправи / С. З. Булик-Верхола, Ю. В. Теглівець // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – 2016. – Т. 1. – № 23. – С. 8–10.
5. Городенська К. Г. Префікси і префіксоїди в українській мові / К. Г. Городенська // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 37–41.
6. Дорошенко С. М. Українська термінологія нафтогазової промисловості з погляду походження / С. М. Дорошенко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Філологічні науки. – К. : Вид-во НПУ, 2009. – С. 199–205.
7. Климишин О. С. Природничка музейна термінологія : словник-довідник / О. С. Климишин. – Львів : Державний природознавчий музей НАН України, 2003. – 244 с.
8. Ключко Ю. М. Музезнавство : словник-довідник / Ю. М. Ключко. – К. : НАКККіМ, 2013. – 82 с.
9. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Львів : Видавничий центр ЛНУ, 2004. – 519 с.
10. Кочан І. М. Слова з міжнародними терміноелементами в сучасній українській літературній мові / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1998. – № 6. – С. 62–66.
11. Краснополяська Н. Запозичення в українській термінології менеджменту / Н. Краснополяська // Вісник Національного університету „Львівська Політехніка”. – 2010. – № 675. – С. 125–130.
12. Левченко М. Заметка о русинской терминологии / М. Левченко // Основа. – 1861. – Кн. 7. – С. 183–186.
13. Малевич Л. Запозичення з класичних мов і проблеми інтернаціоналізації наукової термінології / Л. Малевич // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки. – 2009. – Вип. 81(1). – С. 311–315.
14. Микульник Р. Словник-довідник термінології музейництва / Р. Микульник, П. Слободян, Є. Діденко, Т. Рак. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 128 с.
15. Музезнавство : словник базових термінів / укл.-упор. Л. М. Міненко; за заг. ред. к.і.н., полковника Карпова В. В. – К. : Фенікс, 2013. – 152 с.
16. Овчарова О. В. Словник-довідник музейного працівника / О. Овчарова, Р. Яшуева-Омельянчик, Л. Сургай. – К. : КИЙ, 2013. – 461 с.
17. Омелянчук А. Медична термінологія сучасної арабської літературної мови (на прикладі серцево-судинної та нервової систем). Шляхи утворення / А. Омелянчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2011. – Вип. 54. – С. 60–67.
18. Петришин М. Запозичення з класичних мов як складова частина геологічної термінології / М. Петришин // Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Вип. 89 (3). – С. 280–283.
19. Селігей П. О. Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові / П. О. Селігей; НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Академперіодика, 2014. – 324 с.
20. Сидорук Г. І. Переклад латинізмів у текстах з рослинництва і землеробства / Г. І. Сидорук, М. В. Нехорошева // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. пр. / Криворізьк. нац. ун-т. – Кривий Ріг : Вид-во КДПУ, 2008. – С. 83–91.
21. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 775 с.
22. Словник іншомовних слів / Укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – 680 с.
23. Сучасна українська літературна мова : підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища шк., 1997. – 493 с.
24. Яната О. Негайна справа в розвитку української науки й школи / О. Яната // Промінь. – 1917. – С. 7–8.

Отримано: 10 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: pkhabotniakova@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-207-209

Хаботнякова П. С. Методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера (на матеріалі творів Френка Перетті). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 207–209.

УДК: 811.111'38 (А45)

Хаботнякова Поліна Сергіївна,
Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ У ЖАНРІ МІСТИЧНОГО ТРИЛЕРА (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ФРЕНКА ПЕРЕТТІ)

Статтю присвячено методиці дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера на матеріалі творів Френка Перетті. У статті з'ясовано основні методи когнітивно-прагматичного аналізу. Надано тлумачення терміну «біблійний образ-символ» у контексті когнітивно-прагматичного аналізу тексту. Пояснюються етапи методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів на матеріалі творів Френка Перетті.

Ключові слова: біблійний образ-символ, методика когнітивно-прагматичного аналізу, жанр містичного трилера, Френк Перетті.

Хаботнякова Полина Сергеевна,
Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКОГО АСПЕКТА БИБЛЕЙСКИХ ОБРАЗОВ-СИМВОЛОВ В ЖАНРЕ МИСТИЧЕСКОГО ТРИллера (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ФРЭНКА ПЕРЕТТИ)

Статья посвящена методике исследования когнитивно-прагматического аспекта библейских образов-символов в жанре мистического триллера на материале произведений Фрэнка Перетти. В статье выяснены основные методы когнитивно-прагматического анализа. Предоставлено толкование термина «библейский образ-символ» в контексте когнитивно-прагматического анализа текста. Объясняются этапы методики исследования когнитивно-прагматического аспекта библейских образов-символов на материале произведений Фрэнка Перетти.

Ключевые слова: библейский образ-символ, методика когнитивно-прагматического анализа, жанр мистического триллера, Фрэнк Перетти.

Polina Khabotniakova,
Kyiv National Linguistic University, Kiev

THE METHODOLOGY OF COGNITIVE-PRAGMATIC ASPECT STUDY OF BIBLICAL IMAGE-SYMBOL IN MYSTIC THRILLER GENRE (BASED OF FRANK PERETTI NOVELS)

The article covers the methodology of cognitive-pragmatic aspect studying of biblical image-symbol in the genre of mystery thriller based on Frank Peretti novels. The article describes the main methods of cognitive-pragmatic analysis. It gives the interpretation of the term «biblical image-symbol» in the context of cognitive-pragmatic analysis of the text. It explains the stages of the methodology for the cognitive-pragmatic aspect studying of biblical image-symbol based on Frank Peretti novels. The biblical image-symbol is a complex semiotic construct that comes from the combination of biblical images and symbols. The biblical image-symbol in the fictional embodiment is considered to be an individual-authorial one and obtains symbolism in a certain context. A mystical thriller is a literary genre where protagonists face supernatural forces and phenomena that threaten their own heroes, or their loved ones, or humanity as a whole. Frank Peretti's mystical thrillers are very popular in the English-speaking world. Unfortunately, none of his works have been translated into Ukrainian yet.

Key words: biblical image-symbol, cognitive-pragmatic analysis, methods of cognitive-pragmatic analysis, mystery thriller genre, Frank Peretti.

Постановка проблеми. Сучасні наукові дослідження базуються на міждисциплінарному підході, який охоплює кілька дисциплін одночасно. Відсутність самих досліджень та методики дослідження біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера у когнітивно-прагматичному аспекті свідчить про актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, що висвітлюється в статті, відповідає сучасному етапу розвитку когнітивної прагмалінгвістики, одним із завдань якої є аналіз комунікативних, когнітивних та мовленнєвих аспектів художнього тексту. Проблематика, що висвітлюється в статті, знаходить своє зображення у працях таких вчених як Н.Ф. Алефрієкно, М. Аріель, М. Беднарек, Р. Карстон, Дж. Каттінг, А. Кашер, В. Крофт, Л.М. Мінкін, Я. Найтс, М.М. Полужин, А.М. Приходько, Д. Робінсон, М. Сінклер, Д. Уїлсон, І.С. Шевченко, Д. Шпербер та інші.

Мета і завдання статті. Головною метою статті є визначення методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера на матеріалі творів Френка Перетті.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

- з'ясувати основні методи когнітивно-прагматичного аналізу;
- надати визначення терміну «біблійний образ-символ» у контексті когнітивно-прагматичного аналізу тексту;
- пояснити етапи методики дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів на матеріалі творів Френка Перетті;

Об'єктом дослідження є когнітивно-прагматичний аспект біблійних образів-символів; предметом – методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у жанрі містичного трилера. Дослідження проведено на матеріалі творів Френка Перетті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Когнітивна прагмалінгвістика – це сукупність когнітивних та прагматичних підходів до вивчення різноманітних мовних явищ. Когнітивні дослідження стосуються системи прагматичних знань користувачів мови, а прагматичні виходять із того, що взаємодія базується на когнітивних структурах, які залучаються у процес створення смислів і є основою для взаєморозуміння комунікантів. Когнітивна прагмалінгвістика постає як мовознавча дисципліна, яка намагається пояснити особливості комунікативних дій реалізацією певних когнітивно-комунікативних структур [2; с. 97]; фокусується на образі людини, її потребах, намірах, мотивах та очікуваннях, виходячи з її практичних та комунікативних дій та вивчає комунікативні ситуації, в яких опиняється людина чи як суб'єкт живого мовлення, чи як об'єкт мовленнєвомислення, чи як персонаж художнього твору [1].

У когнітивній прагмалінгвістиці увага приділяється мовленнєвим актам – комунікативному процесу, що бере початок у ментальній сфері мовця. Тут акцент робиться на комунікативну інтенцію як різновид ментальної репрезентації, ментальний стан комуніканта, що передбачає спрямованість свідомості на певну пропозицію і його намір донести цю спрямованість до адресата [7]. Комунікативна інтенція передбачає, що у комунікатна є певні іллокутивні і перлокутивні цілі, а також, зумовлене формування смислу мовленнєвого акту. Сучасні дослідження прагмалінгвістики зосереджуються на мовленнєвій взаємодії – науковців цікавить не тільки людина-індивід, але і її відношення до інших учасників спілкування у певному середовищі “людина-мовець постає як перший чинник у низці соціальних відносин: людина-мовець – людина-адресат – соціальна група – соціум” [2; с. 98], а також як “автор – сугестивний вплив – реципієнт” [1].

Біблійний образ-символ – це складний семіотичний конструкт, який виникає внаслідок поєднання біблійних образів та символів. Біблійний образ-символ у художньому втіленні вважається індивідуально-авторським і набуває символізму у певному контексті [5, с. 193]. Застосовуючи методи когнітивно-прагматичного аналізу тексту можна з'ясувати, яким чином біблійні образи-символи беруть участь у передачі образного і художнього змісту, естетично впливаючи на адресата повідомлення у художньому тексті.

Аналіз когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів відбувається поетапно, з урахуванням вербальних та невербальних чинників, що формують контекстуальне середовище. Беручи до уваги матеріали сучасних наукових праць, пропонуємо алгоритм аналізу когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів у художньому тексті. Оскільки когнітивно-прагматичний аналіз вимагає не тільки високої лінгвістичної компетенції, але й наявності фонових знань з різних суміжних дисциплін, то *на першому етапі* ми орієнтуємося на ознайомлення з християнським світобаченням (релігійною картиною світу). Визначення релігійної картини світу здійснено на основі Святого Письма (Біблії), енциклопедичних словників, словників релігійних символів, біблійних довідників, теологічних праць. Також були залучені праці присвячені історії християнства та конфесій. Такий комплексний аналіз уможливив розуміння християнських образів та символів, а також стимулював виокремлення саме біблійних образів та символів. Отримані знання необхідні для того, щоб ідентифікувати біблійні образи-символи безпосередньо у художньому тексті.

Другий етап передбачає виокремлення біблійно-маркованих контекстів, що відтворюють драматично напружені ситуації, в яких реалізується категорія містичного. У вузькому значенні «контекст є сферою вживання слова в мовленні, семантичним радіусом дії мовної одиниці» [6], у широкому значенні він розглядається як «умови, створені текстом поряд з конституцією – елементом екстралінгвальної ситуації, оточенням учасників комунікації та коемпірією – сумою загального досвіду і загальних енциклопедичних знань про світ, які має комунікант» [6]. У сучасній лінгвістичній парадигмі представлені різні види контекстів: контекст ситуації (містить релевантні риси учасників комунікації, їхні вербальні та невербальні дії), операційний контекст (сегмент інформації, що передає мінімально необхідну інформацію, достатню для розуміння загальної), контекст культури (різні знання автора та читачів щодо тексту), соціокультурний контекст (умови, в яких наявна інформація приймається як вторинна, оскільки вона пов'язана певними асоціативними зв'язками із загальним сюжетом, певним художнім твором, героями (ремінісценції, алузії, цитування), зафіксованими у свідомості автора і читача), зовнішній контекст (вказівки на час, історичні умови створення тексту, місце його виникнення в соціальному, культурному, етичному відношенні), вертикальний контекст (історико-філологічне тло тексту як літературного твору), психологічний контекст (знання про автора твору) та комунікативний контекст (інтегрує компонентний склад тексту як дискурсу) [6]. Контекстуальний метод передбачає аналіз на трьох рівнях: 1) гіпотекстовому (фонетичний, графічний, морфологічний, лексико-семантичний, фразеологічний, синтаксичний контексти); 2) текстовому (характерологічний, сюжетний, композиційний контексти); 3) гіпертекстовому (контекст творчості даного автору, жанровий контекст та контекст літературної традиції як складові національно-культурного контексту) [3, с. 15].

На третьому етапі ми розмежуємо комунікативні типи речень (ствердження, питання, заперечення) і комунікативні акти (вербальні, невербальні та гібридні). Оскільки спілкування є не звичайною передачею інформації, а процесом регуляції поведінки шляхом обміну завжди прагматично призначеної інформації, суб'єкти дискурсу майже ніколи не стверджують заради ствердження, не запитують заради запитання і не заперечують заради заперечення. Комунікативні типи речень є лише формою існування вербальної інформації, що використовується з конкретною метою, задовольняючи потреби суб'єкта, які викликають відповідні інтенції. Якщо комунікативний тип речення визначається за формою, то комунікативний акт має кваліфікуватися відповідно до інтенціонального змісту з урахуванням контекстуального обмеження, яке відкидає нерелевантні смисли для аналізу конкретного фрагмента. Різниця між сказаним і тим, що малося на увазі, свідчить про непрямий характер комунікації у середовищі людей. Через низку соціальних причин переважна більшість наших мовленнєвих дій постає у вигляді непрямих мовленнєвих актів, глибинний зміст яких потребує інтерпретації [4].

На четвертому етапі відбувається аналіз мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів у мовленнєвих актах. Будь яка комунікативна діяльність є взаємодією, тобто взаєморегуляцією когнітивних структур суб'єктів дискурсу, де вербальні та невербальні засоби постають у вигляді інструментів. У момент мовлення мовець демонструє і надає доступ до власних когнітивних моделей та одночасно апелює до когнітивних структур свого співрозмовника з метою здійснення прагматичного ефекту.

Задля підтвердження вищенаведеної методології проаналізуємо уривок з містичного трилера Френка Перетті “*The Oath*” [8, с. 259], в якому актуалізується біблійний образ-символ “*dragon*”. У біблійному дискурсі “дракон” інтерпретується як метафорична назва диявола.

Трилер Ф. Перетті зосереджується на вигаданому гірничому містечку Хайд-Рівер, жахливої смерті багатьох городян і “клятви”, яку дали жителі містечка, щоб сховати свої скелети у шафі. Історія починається з уривка зі щоденника 1882 року з часів заснування Хайд-Рівер.

Twenty-seven people died that I know of, and I can only guess that the others fled with whatever they could carry away. I could hear the screams and the shooting all night long, and I dared not venture out. The Reverend DuBois was left hanging in Hyde Hall until this afternoon. I informed Ben that I would not attend the signing of the Charter until the body was removed, so Ben ordered him cut down, taken out, and buried with the others. By late afternoon, the men who remained in Hyde River were back in the mines as if nothing had happened, and I also attended my business. After nightfall, we gathered in Hyde Hall under the cover of darkness and signed the Charter. With the signing of our names, we took the oath of silence, so I cannot speak of these things, but only write them secretly. The trouble is over, but I am no happier. I am afraid of what we have done. I am afraid of tomorrow [8, с. 2].

Існує кілька інших архівних листів та щоденникових записів, які стосуються численних таємничих смертей та зникнення жителів містечка, яких карали захисники “клятви”. Сюжет починається з того, що головний герой Стів розслідує загадкову смерть свого брата. Він дізнається, що тутешні мешканці вважають дракона винним за усі смерті, а мер Харольд має можливість контролювати його. Перед тим як померти або зникнути, на тілі людини з’являються темні плями. Стів дізнається, що Хайд-холл є проклятою будівлею, де дракон нібито вихоплює своїх жертв. Всі сумніви зникають після того, як він зі своєю подругою проводить ніч у Старому місті, переслідуючи дракона, але це даремно, оскільки дракон вміє маскуватися і пристосовуватися до навколишнього середовища. Врешті решт, Стів дізнається, що наприкінці 19 століття місто позбулося християнства, і всі християни, які жили в місті, були або замучені, або вигнані з міста. Ті, хто залишився, уклали договір з драконом. Врешті решт, у Стіва також з’являється висип і він іде до церкви, щоб помолитися і отримати прощення своїх гріхів. На нього чекає битва з драконом – але він перемагає і дракон просто зникає в яскравому спалаху. Але городяни, замучені втратою дракона, клянуться, що вони помстяться за вбивство свого дракона. Стів говорить їм, що вони все ще мають свого дракона всередині себе.

“The dragon knows where you are. He can come after you, tear you apart, and eat you while you’re sleeping”.

“I doubt he could get in here,” Steve said, looking at all the precautions Charlie was taking. “I don’t know. Maybe he can. Harold says—I mean, I’ve heard—the dragon can go anywhere. He’s like a ghost. He’s not really alive; he just floats around, and he can disappear. You can’t stop him”.

“He’s not a ghost,” Steve insisted. “He’s a big, dumb animal, and somebody’s been lying to you.” That kind of talk scared the man. “No! Don’t talk that way! The dragon’ll know”.

У цьому творі, дракон – це біблійний образ-символ гріха та його шкідливих наслідків. Дракон являє собою гріх – він живий, його видно усюди, це тварюка, яка все нищить навколо себе. У наведеному вище уривку, дракону надається персоналіфікація. Також, ми бачимо повтори, які створюють напруженість ситуації.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, методику дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійного образу-символу у художньому тексті можна узагальнити у такому порядку: комплексний аналіз християнського світобачення та біблійного дискурсу; виокремлення біблійно-маркованих контекстів та аналіз образності художнього тексту з метою виявлення додаткових смислів, що акумулюються в ньому; розмежування комунікативних типів речень і комунікативних актів; виокремлення номінативних одиниць (слів чи словосполучень), які виступають носіями символічного значення, про що свідчать комунікативні сигнали – способи особливої формальної організації художнього тексту; аналіз мовних засобів репрезентації біблійних образів-символів у мовленнєвих актах та встановлення характеру семантичної транспозиції у біблійному образі-символі – метафоричного, метонімічного чи конвенціонального; визначення когнітивно-прагматичних механізмів творення біблійних образів-символів – проектування структур знань, що знаходяться в образ-схемах царини джерела, на структури знання царини мети. Попри ефективність та важливість результатів, методика дослідження когнітивно-прагматичного аспекту біблійних образів-символів вимагає доопрацювання, що визначає перспективу подальших досліджень.

Література:

1. Алефиренко, Н.Ф. Когнитивно-прагматическая субпарадигма науки о языке. Когнитивно-прагматические векторы современного языкознания: юбил. сб. науч. тр. к 65-летию д-ра филол. наук, проф., засл. деят. науки РФ Николая Федоровича Алефиренко, сост.: И.Г. Паршина, Е.Г. Озерова. М., 2011. с. 16-27.
2. Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. с. 95-100.
3. Горчак Т. Ю. Словесний образ-символ в американській поезії ХХ століття: когнітивно-семіотичний аспект/дис. ... кандидата філологічних наук: 10.02.04. К., 2009. 214 с.
4. Мосейчук, О. М., Матушевська, Н. В. Когнітивно-прагматичний аналіз комунікативної ситуації СПОКУСА (на матеріалі англomовного кінодискурсу). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 2015. с. 7-15.
5. Хаботнякова П.С. Кореляція понять “образ”, “символ” та “образ-символ” у сучасній лінгвістичній парадигмі (на прикладах творів Френка Перетті). Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. К.: Видавництво КНЛУ, 2015. с. 190-194.
6. Шуляк С. Лінгвопоетика і проблеми організації текстових структур. URL:http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/25/visnuk_14.pdf
7. Carston R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*. 2002. Vol. 17. № 1–2. p. 127–148.
8. Peretti F.E. *The Oath*. Dallas, Texas: Word Publishing, 1995. 450 p.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oksanakharlay@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-210-213

Oksana Kharlay. Representation of female positive inner attributes in polish and chinese proverbs from an ethnolinguistic perspective. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 210–213.

УДК 81'243'42

Oksana Kharlay,
Macau University of Science and Technology, Macau, China

REPRESENTATION OF FEMALE POSITIVE INNER ATTRIBUTES IN POLISH AND CHINESE PROVERBS FROM AN ETHNOLINGUISTIC PERSPECTIVE

The article investigates and compares the positive inner attributes of women reflected in Chinese and Polish proverbs. The sources of the features that underlie the representations of female positive inner attributes from proverbs were found to draw mostly from traditional (national) culture, cultural symbolism, and social and gender stereotypes. Social beliefs, ethnic and gender prejudice towards women in both societies, as well as ethno-cultural information accumulated in the proverbs, were revealed by means of the ethnolinguistic approach to their critical analysis. In both cultures, inner attributes provide a clear moral compass pointing to an ideal female behaviour. However, we only found evidence in Chinese proverbs of low intellectual and cultural qualities representing positive attributes of a good spouse.

Key words: Chinese and Polish proverbs, female positive inner attributes, ethnolinguistics, comparison, linguistic worldview.

Харлай Оксана,
Університет Науки та Технологій Макао, Макао, Китай

ВІДОБРАЖЕННЯ ЖІНОЧИХ ПОЗИТИВНИХ ВНУТРІШНІХ ЯКОСТЕЙ В КИТАЙСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД

У статті досліджуються та порівнюються позитивні внутрішні якості жінок, відображені в китайських та польських прислів'ях. Було встановлено, що традиційна (національна) культура, культурна символіка, соціальні та гендерні стереотипи є джерелами особливостей, які лежать в основі аналізованих жіночих позитивних внутрішніх якостей. Критичний аналіз прислів'їв виявляє соціальні вірування, етнічне та гендерне упередження щодо жінок в обох суспільствах. Так в обох культурах внутрішні якості забезпечують чіткий моральний компас, що вказує на ідеальну жіночу поведінку. Однак лише в китайських прислів'ях ми знайшли докази, що низький інтелектуальний та культурний рівень є позитивним атрибутом хорошої дружини.

Ключові слова: китайські та польські прислів'я, жіночі позитивні внутрішні якості, етнолінгвістика, порівняння, мовна та концептуальна картина світу.

Харлай Оксана,
Університет Науки та Техніки Макао, Макао, Китай

ОТОБРАЖЕНИЕ ЖЕНСКИХ ПОЗИТИВНЫХ ВНУТРЕННИХ КАЧЕСТВ В КИТАЙСКИХ И ПОЛЬСКИХ ПОСЛОВИЦАХ: ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

В статье исследуются и сравниваются положительные внутренние качества женщин, отраженные в китайских и польских пословицах. Было установлено, что традиционная (национальная) культура, культурная символика, социальные и гендерные стереотипы являются источниками особенностей, которые лежат в основе анализируемых женских положительных внутренних качеств. Критический анализ пословиц установил проявления социальных верований, этнических и гендерных предубеждений в отношении женщин в обоих обществах. Так в обоих культурах внутренние качества обеспечивают четкий моральный компас, указывающий на идеальное женское поведение. Однако только в китайских пословицах мы нашли доказательства, что низкий интеллектуальный и культурный уровень является положительным атрибутом хорошей жены.

Ключевые слова: китайские и польские пословицы, женские положительные внутренние качества, этнолингвистика, сравнение, языковая и концептуальная картина мира.

Introduction. This work analyses the positive female inner attributes expressed in Chinese and Polish proverbs and what images and symbols are deployed to express them. This approach aims at contributing to the reconstruction of two distant linguistic worldviews – Polish and Chinese through the prism of ethnolinguistics.

Theoretical background. The way language, society and culture interact was the focus of interest with many XIX-XX century linguists and thinkers (W. Humboldt, F. Boas, E. Sapir and B. Whorf, L. Vygotsky). Despite differences in scholars' views and formulated theories, they all agreed that language is more than just a means of communication. It does not merely 'copy' the reality, but shapes people's perception of it. Language is inextricable from the culture of any society and it always contains some form of explicit or implicit reference to it. As Saussure observed "the culture of a nation exerts an influence on its language, and the language, on the other hand, is largely responsible for the nation" [Scar., p. 20]. Thus, language, culture and society represent the three key pillars of ethnolinguistics.

In order to avoid any ambiguity in terminology usage, in this work we will employ the ethnolinguistic approach of the linguistic analysis already put forward and applied by Jerzy Bartmiński. From the scholar's perspective, in the research on language-culture relationship the focus must remain clearly on finding 'manifestations of culture in language' [3, p. 10].

Linguistic worldview (hereafter LWV) is the central concept in ethnolinguistics. It has been extensively studied by renowned scholars such as J. Anusiewicz, J. Bartmiński, R. Grzegorzczkowska, N. Tolstoy, S. Tolstaya, J. Underhill. Despite differences in the definitions and interpretations, they all investigated LWV realisations within the language-culture-thought triangle. In this paper we accepted the definition of LWV proposed by J. Bartmiński [4, p. 23] who stated that it is "a language-entrenched interpretation of reality, which can be expressed in the form of judgments about the world, people, things or events." He pictures LWVs as a multi-

component entity and its reconstruction requires the analysis of a broad material data including both syntagmatic and paradigmatic network of lexico-semantic relations (synonyms and antonyms, hyponyms and hypernyms, derivatives, collocations, etc.). Furthermore, the scholar puts additional emphasis on the prime analyses of proverbs as original and not borrowed minimal clichéd texts.

Proverbs are generally known as part of the cultural knowledge and are employed as shortcuts to express ‘pearls of wisdom’ or just a relevant commentary drawn from an elusive ‘common knowledge’, often expressed through a rhymed and humorous play on words. A proverb follows Darwinian laws and survives in the spoken and written form within a linguistic unit on the strength of its cultural and temporal relevance, sometimes wrapped in a timeless comedic envelope.

In the literature, proverbs are taken as “culturally confirmed frozen texts of a prototypical practice used as an illocution over a categorical action in a setting for a projected view of life” [5]. They function as a means of transfer of indigenous knowledge and wisdom from generation to generation and “connect the human and the world and they are the way language gives the opportunity to the human to impact the world” [1, p. 12].

More importantly, proverbs supervise people’s daily actions and evaluate them either positively or negatively. They comprise social and cultural collective beliefs about the norms of gender qualities, attributes, roles, behaviour and their deviations. Besides, they vividly express the implications of gender stereotypes encrypted in languages and intended to directly influence interlocutors. In other words, proverbs involve “coordinating language with ways of acting, interacting, valuing, believing, feeling, and with bodies, clothes, non-linguistic symbols, objects, tools, etc.” [6, p. 25].

Literature Review. Proverbs have been analysed by many linguists and scholars spanning a range of topics and research foci. For instance, Mieder looked into the nature of proverbs; Goodwin and Wenzel, Honeck and Kibler, Kemper, and Pasamanick studied proverbs in relation to the cognitive aspect; Lieber, and Yankah focused on the pragmatics of proverbs; Paltridge and Tyler analysed the historical and cultural contexts within which proverbs are structured.

The representation of females in proverbs has been investigated both within individual languages, for instance, in Igbo and Kurdish, and cross-culturally, in order to highlight differences in perception; for instance, Rasul compared the portrayal of women in English and Urdu proverbs from a socio-linguistic and critical discourse analysis perspective. Nabifar instead investigated the differences between English and Persian proverbs in relation to human cognitive system. Despite being unrelated, the scholar found common elements in both languages, suggesting similar mental mechanisms resting on a shared deeper structure. Chinese proverbs stereotypically depicting men and women were researched by Lee who discovered gender discrimination and male-‘firstness’ represented in them. However, the scholar also reported biased subjective approach of some linguists who mainly “focused on the portrayal of women rather than men” [7, p. 562] in Chinese proverbs analysis.

Research rationale. There were *no* observed researches on comparison of female inner positive attributes represented in Chinese and Polish proverbs. The comparison of proverbs will allow identifying both universal and national-specific characteristics of the two distant LWVs – Chinese and Polish and contribute to their reconstruction.

Objective of the Study. Based on the premise that proverbs describe and regulate roles of women in the community during their socialisation process, this paper focuses on the female positive inner attributes reflected in Chinese and Polish proverbs and their implications on women’s behaviour within the social settings.

Description of Findings. Virtue – General. This group embraces proverbs that describe Chinese and Polish society’s attitude to female and her general virtuosity. According to Confucian beliefs, the dominating philosophy in old and contemporary China, it is essential for a girl to be virtuous and enjoy a good reputation: failing would lead to ‘shame’ and social disgrace. Chinese proverbially praise virtuous women stating they are a serious moral support to husbands: 女德無極；婦怨無終 (*nǚ dé wú jí; fù yuàn wú zhōng*) ‘A maid’s virtue is unlimited; a wife’s resentment without end’ [ShaoLan, p. 378]; 忠臣不事二君；貞婦不事二夫 (*chūng chén pù shì èr jūn; zhēn fū pù shì èr fū*) ‘A loyal minister will serve but one Prince; a virtuous woman but one husband’ [ShaoLan, p. 378]; 家有賢妻。男人不遭橫事 (*chā yǒu xiān qī, nán rén bù zāo hòng shì*) ‘A virtuous wife saves her husband from evil ways’ [ShaoLan, p. 377]; 娶媳求淑女。勿討厚奩 (*qǔ xī qiú shū nǚ, wù tǎo hòu xiān*) ‘In marrying a son seek a virtuous maiden, and scheme not for a rich dowry’ [ShaoLan, p. 370]; 賢婦令夫貴。惡婦令夫賤 (*xián fū lìng fū guì, è fū lìng fū jiàn*) ‘A virtuous wife causes her husband to be honoured; a bad one brings him to shame’ [ShaoLan, p. 377]; 癡漢怕老婆。賢女敬丈夫 (*chī hàn pà lǎo pó; xián nǚ jìng chàng fū*) ‘The fool fears his old woman; but the virtuous wife reverences her husband’ [ShaoLan, p. 374]; 娶妻不在美貌，賢德便好 (*qǔ qī bù zài měi mào, xián dé biàn hǎo*) ‘the excellence of a wife consists not in her beauty, but in her virtue’ [ShaoLan, p. 63].

Chastity is one of the main criterions in choosing a bride for both Chinese and Polish. That is, initially a man should care about his bride’s and/or wife’s virtue instead of her appearance. Similarly, description of prioritised chastity is found in Polish proverbs stating that it is beauty that complements chastity not the other way round: *Uroda bez cnoty nie może w sławę iść* ‘Beauty without chastity cannot get any fame’ [NKPWPP, p. 598]; *Uroda cnotę krasi (zdobi)* ‘Beauty garnishes chastity’ [NKPWPP, p. 598]; *Człowiek bez cnoty, uroda bez serca, serce bez siły, za nic nie stoją* ‘A man without virtue, a beauty without a heart, a heart without strength, stand for nothing’ [NKPWPP, p. 598].

It is noteworthy that in Chinese culture the emphasis on pre-marital abstinence and virginity also results in a continuous sex segregation, which is one of the characteristics of traditional Chinese gender culture rooted in the concept of chastity. Proverbially it is expressed in 冰清玉潔 (*bīng qīng yù jié*) ‘As clean as ice and as pure as jade’ meaning ‘pure and noble, being a virgin’ [ADCCE, p. 159].

By comparing a girl’s chastity to jade, the proverb stresses its preciousness since in Chinese culture jade is a highly treasured gem. It represents goodness and physical attractiveness and is another symbol of beauty.

If a girl violated the rule and lost her virginity before marriage she was strongly condemned by the society and given offensive, pejorative names (e.g. 破鞋 (*pò xié*) ‘broken shoe,’ that is a ‘loose woman’) [8]. Likewise, Polish proverbially scorn unchaste females and despite their physical attractiveness describe them as immoral and those of little worth: *Malo wazy uroda, gdy nie staje cnoty* ‘Beauty is worth very little if there is no virtue’ [NKPWPP, p. 277]; *Za diabla uroda, kiedy cnoty malo* ‘For the devil, beauty, when virtues are not enough’ [NKPWPP, p. 271]; *Uroda bez cnoty, wojsko bez hetmana, królestwo bez rządu nie mogą w sławę iść* ‘Beauty without virtue, an army without a leader, a kingdom without a government cannot go in fame’ [NKPWPP, p. 270].

Virtue – Aspirational. This group incorporates proverbs expressing female positive inner attributes that women in Chinese and Polish societies should aspire to and model their lives accordingly. Moreover, as it is clearly depicted in the enduring proverbial wisdom, Chinese set certain standards as guidance for a man and his family in choosing suitable brides. These criteria are known as 四德 (*sì dé*) or ‘Four Virtues’ that consist of 婦德 (*fù dé*) ‘morality’, 婦言 (*fù yán*) ‘proper speech’, 婦容 (*fù róng*) ‘modest manner/appearance’, and 婦功 (*fù gōng*) ‘diligent work.’ It is a formed moral code of great value which is significant and widely recognised even nowadays:

婦德者 不必才名絕異 (*fù dé ché pù pì tsái míng chüeh ì*)
 婦容者 不必顏色美麗 (*fù yung ché pù pì yén sè měi lì*)
 婦言者 不必利口辨詞 (*fù yén ché pù pì lì kǒu piàn tzu*)
 婦工者 不必技巧過人 (*fù kung ché pù pì chì chiǎo kuo jén*)

‘A woman’s virtues need not to be of the famous or uncommon kind; her face need not very beautiful; her conversation need not be very eloquent; and her work need not be very exquisite or surpassing’ [Scar., p. 244].

Modesty and easy-going personality were highly prioritised among attributes young Chinese ladies should be equipped as in 窈窕淑女君子好逑 (*yǎo tiǎo shū nǚ, jūn zǐ hào qiú*) ‘Modest, retiring young ladies are sorted by gentlemen’ [Chen, p. 520]; 下氣小心纔是婦女 (*hsia chi hsiǎo hsin tsái shih fū nǚ*) ‘Good tempered and careful – she’s a good wife indeed’ [Scar., 378].

In the patriarchal Chinese society, for centuries ignorance was considered a woman’s virtue and was a positive attribute – 女子無才便是德 (*nǚ zǐ wú cái biàn shì dé*) ‘Ignorance is a woman’s virtue’ [ADCCE, p. 66].

Such positive public perception of ignorant females is explained by different societal expectations and family roles of husband and a wife. As confirmation to this, ‘men outside, women inside’ 男主外, 女內 (*nán zhū wài nǚ rǔ nèi*) is a relationship model generally widely accepted in China which resulted in gender stereotypes. The deep-seated belief persisted that the proper place for a woman was at home, where she was largely responsible for the upbringing and education of children and doing household chores: 侍奉箕帚 (*shì fèng jī zhǒu*) ‘to perform wifely duties (cooking and cleaning)’. According to Yu and Xie [11] report, family labour division is based on gender stereotyping with the lion’s share falling on the shoulders of the wife rather than a husband.

However, in Polish society intelligence and quick-wittedness are considered valuable and expected female characteristics while their absence is bitterly criticised – *Urody dość, rozumu nie kaska* ‘Abundant beauty, poverty of intellect’ [NKPWPP, p.74]; *Rozum Bóg do urody nie przywiązał* ‘God did not attach brain to the beauty’ [NKPWPP, p. 201]; *Szkoda kraszy, gdzie rozumu nie masz* ‘It’s really a shame that beauty is not accompanied by brain’ [NKPWPP, p. 195].

Additionally, warm-heartedness is sought in females as a desired positive attribute proverbially represented in *Urody dość, a serdca malo* ‘Abundant beauty, little of heart’ [NKPWPP, p. 74].

Obedience / Submission. In the Chinese culture, obedience is considered a positive attribute of a woman and the selected proverbs in this group elaborate the idea of model behaviour a Chinese woman has to follow: 嫁雞隨雞 嫁狗隨狗 (*jià jī suí jī, jià gǒu suí gǒu*) ‘Married to chicken follow chicken, married to dog follow dog’ [Jiao, p. 148]; 夫以義為良. 婦以順為正 (*fū yǐ yì wéi liáng; fū yǐ shùn wéi zhèng*) ‘In the husband fidelity is the thing that’s good; in the wife obedience is the thing that’s proper’ [Scar., p. 372]; 夫唱婦隨 (*fū chàng fū suí*) ‘Husband sings and wife follows / accompanies’ [Scar., p. 373]; 在家由父. 出嫁從夫 (*zài jiā yóu fù; chū jiā tsung fū*) ‘Unmarried, a woman obeys her father; married, her husband’ [Scar., p. 242]; 夫妻無隔夜之仇 (*fū nǚ fū chīn tiēn; chī nǚ fū chīn nǚ*) ‘Husbands are as Heaven to their wives; wives are the slaves of their husbands’ [Scar., p. 377].

Historically, Chinese society has been strongly influenced by beliefs and values drawn from Confucianism. It became the official government’s state philosophy during the Han dynasty (206 BCE – 220 CE), and in particular during the time of Emperor Wu (141-87 BCE). Confucianism is based on the concept of relationship – 禮 as an ethical system rather than a religion (*lǐ*). *Lǐ* were rules and norms of social behaviour that dictate the manner in which Chinese people position themselves within a hierarchical society and perform their roles accordingly. As stated in the philosophical tradition of Confucianism there are ‘five human relationships’: sovereign and subject, father and son, elder and younger brother, friend and friend, and husband and wife. The last one is the first in origin and is of crucial importance, especially for a woman: 人倫有五夫婦為先; 大禮三千婚姻最重 (*jén lún yǔ wū fū fū wéi hsiēn; tà lǐ sān chīn hūn yǐn tsuì chūng*) ‘There are Five Relations, but that of husband and wife stands first; there are three thousand great Rites, but that of marriage is most important’ [Scar., p. 372].

According to Confucius teaching, in order to maintain a strict social order, women should be subordinate to men at every level of social and family hierarchy: ‘It is the law of nature that woman should be held under the dominance of man.’ Typically, the latter can be described as ‘patriarchal, patrilineal and patrilocal,’ that is officially dominated by men.

Being a good woman in the Chinese feudal society could be hard given the strict standards of being ‘good’. One of the basic moral principles for women in a family life in Confucianism is called 三從 (*sān cóng*) and rendered as ‘three obediences’. The concept of the three obligations states that ‘The woman follows (and obeys) the man; in her youth, she follows her father and elder brother; when married, she follows her husband; when her husband is dead, she follows her son (在家從父母 出嫁從丈夫 夫亡從子 (*zài jiā cóng fù mǔ chū jiā cóng zhàng fū fū wáng cóng zǐ*)) [2]. Even the Chinese character 女 (*nǚ* ‘woman’) traditionally depicts an outline of a woman kneeling on the floor, showing her obedience to a man [10, p. 46]. The ideal relationship between husband and wife is based on the instant respect represented in the proverb 舉案齊眉 (*jǔ àn qí méi*) ‘holding the tray up to the eyebrows.’ The proverb originated in the belief that in order to demonstrate appreciation for husband, a wife should serve him food with her head bowed and holding the tray up to her eyebrows. With such gender-based inequality, Chinese mirror the inferiority of women in their marriage life in the proverbial wisdom.

During their lifetime, Chinese women were always economically dependent on two families – the natal one and marital home although they never completely belonged to either of them. As a result, female submissive behaviour was cultivated in the Chinese families since childhood and girls were prepared for such long-adopted social norm of transferring to the husband’s family. It is proverbially represented in 在家由父. 出嫁從夫 (*zài jiā yóu fù; chū jiā tsung fū*) ‘Unmarried, a woman obeys her father; married, her husband’ [Scar., p. 242].

We did not find any supportive evidence of the required submissive behaviour represented in Polish proverbs. So we assume that although female obedience and respect to her father (elder family members) at first and to her husband in future was expected, it did not reach the level of total subordination and selflessness.

Conclusions. Through an ethnolinguistic approach a comparison of proverbs that express female inner positive attributes in the Chinese and Polish societies was carried out. It reveals social beliefs, ethnic and gender prejudice towards women, as well as accumulated ethno-cultural information.

The picture that emerges from the analysis of these traditional Chinese and Polish proverbs reveals *virtuousness* and *chastity* as similar inner positive attributes essential for females in both social settings. However, the Chinese alone give praise to *humble* and *unintelligent* females with *easy disposition* who should be seen but not heard whilst carrying out loyal duties towards her (male) master and his direct family (*obedience/submission*). Unlike Chinese, in the Polish society *quick-wittedness* and *intelligence* in a woman represent strongly desired female assets. Without these characteristics even a beautiful woman would lose her attractiveness and be scorned; besides, in this viewpoint, an attractive female would probably be less submissive and more stubborn too.

Further studies will widen the scope of this research aiming at identifying and comparing other inner and outer female attributes.

References:

1. Щедровицкий Г. П., Розин В. М. Концепция лингвистической относительности Б. Л. Уорфа и проблемы исследования «языкового мышления» // Семиотика и восточные языки. – 1967. – Москва. – 222 с.
2. Adler J. A. Daughter/Wife/Mother or Sage/Immortal/Bodhisattva? Women in the Teaching of Chinese Religions // ASIANetwork Exchange. – Vol. XIV(2). – 2006. – Mode of access. – <http://www2.kenyon.edu>
3. Bartmiński J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. / J. Zinken. – London/Oakville: Equinox, 2009. – 272 p.
4. Bartmiński J. Aspects of cognitive ethnolinguistics. / J. Zinken. London; Oakville, CT: Equinox, 2012. – 256 p.
5. Bhuvaneshwar Ch. The Proverb and Its Definition: A Kashmiri Linguistic Approach. / In C. Grandl, K. J. McKenna (eds), *Bis dat, qui cito dat. – Frankfurt am Main, 2015. – Mode of access. – http://www.academia.edu/25630080/Towards_a_Kashmiri_Linguistic_Approach_to_the_Definition_of_the_Proverb_A_Series_of_Four_Articles*
6. Gee J. P. An introduction to Discourse Analysis: Theory and Method: 话语分析入门: 理论与方法. Routledge, 2000. – 224 p.
7. Lee F., King J. Chinese Proverbs: How are Women and Men Represented? // GÉNEROS – Multidisciplinary Journal of Gender Studies. – 2015. – Vol. 4(1). – P. 559-585.
8. Mair V. Chinese terms of address for single ladies. – Mode of access. – <http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=4116>
9. de Saussure F. A Course in General Linguistics. // In C. Bally, A. Sechehaye (eds). – (1916 [1959 translation]). – New York: McGraw-Hill.
10. Stacey J. Patriarchy and Socialist Revolution in China. Berkeley. Los Angeles/London, 1983. – 336 p.
11. Xie Y. Gender and Family in Contemporary China. University of Michigan. // Population Studies Center Research Report. – 2013. – Vol. 13(808).

Bibliography

- (ADCCE) – A Dictionary of Cantonese Colloquialisms in English. – 2010. – Hong Kong. – 339 p.
 (Chen) – Chen Y. Chinese Idioms and Their English Equivalents. – 1981. – Hong Kong. – 745 p.
 (Jiao) – Jiao L., Kubler C. C., Zhang W. 500 Common Chinese Idioms. An annotated Frequency Dictionary. – 2011. – Routledge. – 328 p.
 • (NKPWPP) – Nowa Księga Przysłów i Wyrażeń Przysłowiowych Polskich. Tom I–III. – 1969-1972. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
 • (Scar.) – Scarborough W. A Collection of Chinese Proverbs. – 1875. – Shanghai: American Presbyterian Mission Press. – 522 p.
 • (ShaoLan) – ShaoLan H. Chinese: The New Way to Read Chinese. (2014). – United Kingdom. – 192 p.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: olia.mychalechyk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-214-216

Хірочинська О. І. Особливості фонетичної норми сучасної французької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 214–216.

УДК 811.133.1'342'271.12

Хірочинська Ольга Іванівна,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто тенденції вибору відповідної моделі вимови в межах функціонування французької фонетичної норми. Простежено особливості звукового складу мови на основі досліджень функціональних різновидів мови. Проаналізовано праці, присвячені фонетичній нормі сучасної французької мови. Узагальнено теоретичні відомості про звуковий склад мови та інтонацію, які були обговорені у спеціальній французькій науковій літературі. Визначено зміни фонетичної норми сучасної французької мови, особливості інтонації діалекту в межах певного реєстру мови й окремих соціальних груп. Простежено функціональні зміни інтонації. Пояснено зв'язок наголосу з інтонаційними особливостями певного територіального діалекту. Звернено увагу на ритм, розподіл наголосів, темп і варіації довготи, на залежність ритмічних груп від семантичної та синтаксичної сполучуваності частин фрази, типу мовлення, ступеня підготовленості й відпрацьованості тексту екстралінгвістичної ситуації, ступеня емоційного забарвлення висловлювання. Досліджено залежність довжини ритмічної групи від типу мовлення, вплив пауз на темп мовлення. Проведено аналіз спонтанного діалогу в різних мовних реєстрах.

Ключові слова: вимова, фонетика, фонологія, фонетична норма, дискурс, фонема, графема, орфографія, мовні реєстри, опозиція голосних, зв'язування.

Хирочинская Ольга Ивановна,

Восточноєвропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк

ОСОБЕННОСТИ ФОНЕТИЧЕСКОЙ НОРМЫ СОВРЕМЕННОГО ФРАНЦУЗСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассмотрены тенденции выбора подходящей модели произношения в пределах функционирования французской фонетической нормы. Прослежены особенности звукового состава языка на основе исследований функциональных разновидностей языка. Проанализированы труды, посвященные фонетической норме современного французского языка. Обобщены теоретические сведения о звуковом составе языка и интонации, которые были обсуждены в специальной французской научной литературе. Определены изменения фонетической нормы современного французского языка, особенности интонации диалекта в пределах определенного реестра языка и отдельных социальных групп. Прослежено функциональные изменения интонации. Объяснена связь ударения с интонационными особенностями определенного территориального диалекта. Обращено внимание на ритм, распределение ударений, темп и вариации долготы, в зависимости ритмических групп от семантической и синтаксической сочетаемости частей фразы, типа речи, степени подготовленности и проработки текста экстралингвистической ситуации, степени эмоциональной окраски высказывания. Исследована зависимость длины ритмической группы от типа речи, влияние пауз на темп речи. Проведен анализ спонтанного диалога в различных языковых реестрах.

Ключевые слова: произношение, фонетика, фонология, фонетическая норма, дискурс, фонема, графема, орфография, языковые реестры, оппозиция гласных, связывание.

Olha Hirochinskaya,

Lesya Ukrainka Eastern European National University in Volyn

PECULIARITIES OF THE PHONETIC NORM OF MODERN FRENCH LANGUAGE

This article deals with the tendencies of choosing suitable pronunciation model within the limits of the functioning of the French phonetic norm. Studies the sound composition of the language on the base of the research of the accent and the intonation of the territorial and the social dialects and functional varieties of the language. Analyzes works devoted to the study of dialect peculiarities of the intonation. Generalizes the theoretical information about the sound composition of the language and the intonation that are discussed in the special French scientific literature. Determinate the modifications of phonetic norm of modern French language, dialect intonation peculiarities in a particular register of language and certain social groups. Follows functional changes of the intonation. Explains the relation between the accent and the intonational peculiarities of regional dialects. Attention is drawn to the rhythm, accent distribution, tempo and length variations, to the dependence of rhythmic groups of semantic and syntactic combinability phrase parts, speech tempo, the degree of preparedness and the text maturity of extra-linguistic situation, the degree of the emotional expression color. Studies the dependence of the rhythmic groups length of the type of speech, of pauses impact on the speech tempo. Analyzes the spontaneous dialogue in different linguistic registers.

Key words: pronunciation, phonetics, phonology, phonetic norm, discourse, phoneme, grapheme, orthography, language registries, vowel opposition, liaison.

Постановка наукової проблеми та її значення. На сучасному етапі розвитку мовознавства ще досі актуальні питання особливостей фонетичної системи французької мови, відомості про її звуковий склад та інтонацію, вплив різних діалектів на фонетичні особливості мови. Увага науковців до цієї теми дослідження пов'язана зі зростанням інтересу до етнології та культурології, аналізу досліджень цієї проблеми. Вивченню діалектних особливостей інтонації присвячені роботи Ф. Картона, О. Мета, П. Делятра, М. Леона, В. Люсі та інших, проте питання відкрите й сьогодні.

Мета статті – ознайомити з теоретичними питаннями, які обговорюються в спеціальній французькій фонетичній та методичній літературі, узагальнити теоретичні відомості про фонетичну норму та звуковий склад мови та межі функціонування французької фонетичної норми.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У викладанні фонетики важливим моментом є вибір відповідної моделі вимови. Французькі фонетисти вважають, що така модель повинна бути досить поширена, добре ілюстрована педагогічним матеріалом і відповідати віковим особливостям учнів.

На думку Г. Капела [1] цим вимогам відповідає вимова освіченого парижанина. Ця точка зору збігається з позицією О. Соважо [5]. З цих засновок слідує, що при навчанні молоді можна знехтувати опозиціями [a] – [ɑ] та [œ] – [ɛ], які практично виходять з ужитку молоді парижан. Так на основі спостережень французьких фонетистів, молода людина з Парижу не зможе вимовити [œ]ларе і буде вимовляти [ɛ]ларе. Ф. Картон [2] вважає, що опозиція [œ] – [ɛ] зникає в паризькій вимові навіть під наголосом, звук [œ] вживається як варіант у офіційному мовленні [2, с. 62].

Напівголосні [j],[γ],[w] трактуються як комбінаторні варіанти голосних [i],[y],[u], так як ніколи не знаходяться у додатковій дистрибуції. Винятком є [j], який протиставляється [i]: *abbaye – abeille* і в даному випадку розцінюється як голосний.

Провідні французькі фонетисти пропонують при укладанні підручників з фонетики більше уваги приділяти позиційному розміщенню фонем. Так, К. Дезіра та О. Орде [3] пропонують розглядати [ŋ] як позиційний варіант [g], так як ці два елементи ніколи не зустрічаються в одному й тому ж оточенні, тобто знаходяться у додатковій дистрибуції. “Закони позиції” для голосних дуже чітко викладає у своїй книзі Ф. Картон [2, с. 204].

Навчання вимови відіграє велику роль у викладанні мови, особливо на початковому етапі. В цей період не слід багато часу відводити для читання, тобто декодуванню графічних символів та їх перекладу у фонетичну субстанцію. Якщо при цьому виходить тільки з графіки, то навчання суттєво ускладнюється, так як правила переведення графіки в звукову мову не можуть дати повної та адекватної, а також несуперечливої картини вимови. Відомо, що між фонемами та графемами французької мови немає однозначної відповідності. Так [o] графічно передається через **o** (*numéro*) **au** (*chaud*), **eau** (*beau*), **ô** (*alcôve*), **os** (*Vosges*), **aô** (*Saône*), а графема **x** відповідає звукам [ks] *taxi*, [gz] *examen*, [s] *soixante*, [z] *dixième*. Ф. Картон пише, що для [ɛ] існує 24 можливих графічних відповідників [2, с. 209]. Так як у багатьох випадках графіка є не показною, основна увага повинна приділятися позиції, в якій знаходиться звук. Дуже часто навчання вимови спирається на виявлення мінімальних пар, наприклад, *chanter – chantais*. Дійсно в основі цієї опозиції лежить морфологічна опозиція, однак ці форми не можуть знаходитись в одному й тому ж мовленнєвому контексті. Синтаксичне та лексичне оточення дозволяє безпомилково відрізнити *chanter* від *chantais*. В той же час в потоці мовлення вимовляється то [e] то [ɛ] або щось середнє залежно від багатьох факторів.

Ф. Картон пише, що деякі індивіди вважають, що оскільки орфографія двох слів неоднакова, то слід їх вимовляти по різному, намагаються (без особливого успіху, оскільки це штучно) диференціювати голосні в словах : *cornet / cornait, coq / coque, trop / trot* [2, с. 210]. Однак у деяких діалектах це можливо. Наприклад в Бургундії та Лотарингії розрізняють *peau* з [o] закритим і *pot* з [ɔ] відкритим.

На думку французьких фонетистів, при навчанні багатьом опозиціям бажано разом із вибраною усередненою програмою вказувати діалектні, соціальні й вікові варіанти. Так, наприклад, побудований підручник Ф. Картона [3], який поряд із системою голосних в паризькій вимові наводить систему голосних в марсельській вимові [2, с. 65]. Існує чітке розмежування між помилкою та вживанням соціального та регіонального варіанту. Так, строгі адепти французької норми забороняють вимовляти подвоєне **l** у слові *hollandais*, яке характеризує вимову французької інтелігенції. Подвоєння приголосних (там, де воно практикується у шкільному навчанні) можна часто почути й у мові французьких письменників. Неправомірно вважати таке вживання відхиленням від норми. Саме поняття норми у лінгвістиці суттєво змінилось в останні роки і це не може не позначитись на викладанні фонетики іноземної мови. Зовсім не відхиляється розуміння норми як зразка, але мовець має право вибирати те, що йому здається найбільш гідним для наслідування (французьке радіо, мова освічених парижан середнього покоління, тощо) й те, що відповідає внутрішнім мотиваціям такого навчання. Вибір будь-якого вільного варіанту не є помилкою, але при цьому слід враховувати, що тим самим набувається цей чи інший соціальний чи регіональний “акцент”.

Вважають також помилкою те, що стає на заваді комунікації. Ф. Картон наводить ще один приклад у якому серйозною помилкою є вимова *du vin pire* замість *du vin pur*. Однак нормальній комунікації не завадив той факт, що Ж. Помпіду вимовляв *logique* з [o] закритим [3, с. 198].

Перенесення навичок вимови рідної мови на іноземну вважається помилкою. Навчання правильній вимові передбачає не тільки перелік опозицій чи фонем, але й перелік варіантів фонем, комбінаторних варіантів фонем, залежно від їх позиції в мовленнєвому потоці.

З поняттям норми тісно пов'язане питання мовних реєстрів, тобто вживання варіантів вимови відповідно до ситуації спілкування. Оволодіння мовою – це вміння поєднувати ситуації спілкування з відповідним мовним реєстром. Кожен реєстр має свій набір лексичних одиниць, граматичних конструкцій та свої особливості вимови. Адекватне спілкування на іноземній мові, до якого в кінцевому рахунку веде навчання, неможливо без оволодіння особливостями реєстрів мови.

П. Леон виділяє три таких реєстри: розмовно-побутовий (*familier*), стандартний (*moyen*) та публічний дискурс (*recherché*). Стандартний реєстр характеризує шкільне навчання та радіомовлення. Вимова стандартного реєстру має свої особливості:

1. Опозиція голосних [ɛ] – [e], [œ] – [ø] та [a] – [ɑ], реалізується в наголошених складах і нейтралізується в ненаголошених.
2. В багатьох випадках опускаються факультативні зв'язування та [ə] випадне.
3. Артикуляція залишається досить напруженою, щоб легко розрізнити тембр голосних.

Розмовно-побутовий реєстр характеризує спілкування в сім'ї, з близькими друзями, з товаришами по роботі. Йому властива спонтанність, розкутість, відсутність самоконтролю. У цьому реєстрі існує 2 тенденції: стилість та виразність. Тому спостерігається часте випадіння звуків та складів. У цього процесу випадіння елементів є свої допустимі межі. Так допустимим вважається випадіння [ø] та [r] в *peut-être*, проте випадіння **b** в *obstiné* [ɔstine] є просторічним, властивим малоосвіченим верстам населення. До просторіччя належить вимова *se(p)tembre, o(b)scure, cataplas(m)e, rhumatis(m)e, augus(t)e, a(v)oir, c'è femme, meub(l)e*. Проте освічені французи в розмовно-побутовому дискурсі вимовляють *p(eu)t-êt(r)e, quat(r)e francs, e(lle) vient, e(l)ls ont, i(l)s ont, y en a p(l)us, que(l)que chose, j'(l)ui dirais, p(u)is* і це не є помилкою. Навпаки, саме ця вимова є нормою в побутово-розмовному реєстрі.

Відсутність реалізації зв'язувань спостерігається після допоміжних дієслів і деяких модальних, наприклад, *j'y sui(s) allé, je vai(s) aller, je voudrai(s) aller*.

Спостерігається тенденція нехтувати зв'язуваннями, які характеризують синтагматичну цілісність, Наприклад, *de plu(s) en plus, de moïn(s) en moïn, de mieu(x) en mieux, Pont(s) et Chaussées, Art(s) et Métiers, avan(t) hier de hau(t) en bas, rie(n) à dire etc.* Чим більше в мові таких явищ, тим більше вона наближається до просторіччя.

В побутово-розмовному реєстрі паузи хезитації часто бувають заповненими, наприклад, вставкою *eah*. У ролі таких вставок можуть виступати слова *bien, bon, donc, alors, enfin, par exemple*, які вимовляються як [be] *bien*, [malɔʁ] *mais alors*, [mefe] *mais enfin*, [stadir] *c'est à dire* тощо. Спонтанність мови виражається у нефонологічному подовженні голосних, особливо на початку висловлювання, наприклад в словах *je, il, là, à, le, on, un, que, qui, en, pour, du, de, nous* ... До цих ознак О. Соважо додає акумуляцію приголосних [5, с. 123]. Публічний дискурс передбачає наявність аудиторії, і, як наслідок, посилення самоконтролю. Він характеризується двома тенденціями: ясністю та виразністю. Вимова публічного дискурсу має свої особливості:

1. Чітка та напружена артикуляція. Опозиції голосних [ε]-[e], [a]-[α], [œ]-[ø] реалізуються не тільки в наголошених складах, але й у більшості випадків і в ненаголошених.

2. Випадне [ə] переважно вимовляється, оскільки публічний дискурс, як правило, є підготовленим, тобто має в основі письмовий текст.

3. Відбувається подвоєння приголосних, яке можна пояснити впливом письмового тексту. На думку О. Соважо будь-яка проста приголосна, яка знаходиться в позиції серед голосних може стати подвоєною [5, с. 125].

Цікаве спостереження проводять К. Дезіра та Т.Орде. Можна зауважити, що в дієслівних формах першої та другої особи в складних часах при наявності займенника-дodatка 3 особи є тенденція вводити неіснуючу подвоєну приголосну: *jel l'ai dit, tul l'a dit*. Вони пояснюють це підсилення займенника тим, що він несе велике смислове навантаження [3, с. 125].

4. Спостерігається велика кількість зв'язувань, яка пояснюється впливом письмової форми. Чим більш незвичні зв'язування, тим більш ефектний публічний дискурс. Максимум незвичних зв'язувань характеризує декламацію поетичних творів.

Реєстри, описані П. Леоном, не існують у чистому вигляді. Інтерференція соціальних груп приводить й до інтерференції реєстрів, що викликає труднощі їх розмежування. Неможливо охарактеризувати реєстр на основі якоїсь однієї ознаки. Так, наприклад, послаблена артикуляція, яка характеризує розмовно-побутовий стиль, може бути властива мові паризьких снобів. Таким чином, визначення реєстру складається з сукупності ознак. П. Леон вважає, що надто часто забувають, що добре володіти мовою – це почувати в кожен момент адекватність моделей, що використовуються [4, с. 159].

Кількість реєстрів мови та їх зміст не зовсім співпадають в уяві французьких фонетистів. Так Ф.Картон виділяє 4 реєстри: просторіччя, але не грубе, побутово-розмовний стиль, стандартний та вишуканий (офіційний, публічний дискурс, читання літературних творів). Яскравим принципом розмежування реєстрів служить зв'язування. Ф. Картон наводить фразу зі зв'язуванням: *Des hommes importants ont attendu*. В побутово-розмовному дискурсі майже не існує факультативних зв'язувань, тільки обов'язкові між артиклем та іменником: *Des hommes / importants / ont / attendu*. В напівофіційному спілкуванні, більш контрольованому, кількість факультативних зв'язувань збільшується: *Des hommes importants ont attendu*. Автор стверджує, що перелік цих зв'язувань цілком непотрібний, так як повністю залежить від реєстру мови [2, с. 218]. Ф. Картон пропонує 9 ознак для розрізнення реєстрів:

- кількість факультативних зв'язувань,
- ступінь нейтралізації ненаголошених голосних,
- відмова від гармонії голосних,
- кількість реалізацій [ə],
- відмова від асиміляції,
- артикуляторне напруження,
- відносна рівність складів
- відмова від регіональних рис,
- збереження консонантних груп.

Реєстр, на думку Ф. Картона, визначається відповідно до кількості та ступеня даних ознак. Найменшою кількістю та ступенем ознак характеризується просторіччя, найбільшою – публічний дискурс. Будь-який носій мови повинен вміти користуватися реєстрами залежно від обставин та мети спілкування. Сучасна орфоєпія – це не жорсткі приписи, а право вибору з серії можливостей. Ф. Картон наводить приклад як вимовляти другу голосну в дієслові *essayer*: Існує дві причини, щоб вимовити [eseje]:

- відкритий тембр голосної в іменнику – основі,
- вплив графіки, але є й дві підстави, щоб вимовляти [eseje]:
- тенденції до звуження артикуляції в ненаголошеному складі і до нейтралізації тембру у цій позиції
- вплив [e] закритого останнього складу (гармонія голосних).

Отож, в художньому читанні прози Шатобріана, наприклад, потрібно вимовляти [eseje], але в побутово-розмовному дискурсі можна користуватися фонетичними тенденціями [3, с.203]

Якщо раніше нормативна фонетика могла обмежуватися приписами “так говорять”, тобто в якийсь місцевості, якась соціальна та професійна група, якогось віку люди, то сьогодні від фонетиста вимагається уточнення: “де й коли так говорять”, тобто в якій місцевості, яка соціальна та професійна група, якої вікової категорії люди. Нажаль, діалектологічні роботи ще не можуть дати повної фонетичної карти Франції, соціологічні дослідження ще дуже розрізнені. Важко дати точне співвідношення особливостей вимови соціальних, вікових і територіальних груп. Сьогодні можна говорити лише про деякі тенденції в сучасній французькій вимові. Створення такої фонетики – справа майбутнього.

Література:

1. Capelle G. Les phonèmes du français et leurs réalisations / G. Capelle // La grammaire du français parlé. – Paris, 1988. – С. 329.
2. Carton F. Introduction à la phonétique du français / F. Carton. – Paris, Bruxelles, Montréal, 1991. С. 250
3. Désirat Cl., Hordé T. La langue française au XXe siècle. – Paris, 1995 – с. 260.
4. Léon P.- R. Aspects phonostylistiques des niveaux de langue / P.- R. Léon // La grammaire du français parlé. – Paris, 1977. – С. 151-162.
5. Sauvageot A. Analyse du français parlé / A. Sauvageot. – Paris, 2001. – С. 289.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: toliy65@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-217-222

Худолій А. О. Метафорична концептуалізація в сучасних американських публіцистичних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 217–222.

УДК 81' 373.612.2

Худолій Анатолій Олексійович,
Національний університет «Острозька академія», м. Острог

МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Описано механізм концептуалізації дійсності метафоричними засобами в американських публіцистичних текстах. Виокремлено та описано групу концептуальних метафор суспільно-політичне життя – людина. Розглянуто функції когнітивних метафор у текстах. Деталізовано аксіологічні характеристики метафоричних переносів. Висвітлено суспільно-політичний контекст комунікації, який характеризує її учасників, процеси продукування та сприйняття тексту з урахуванням фонових знань.

Ключові слова: публіцистичний текст, метафора, мовна картина світу, концептуальна картина світу, політика, функція.

Худолій Анатолій Алексеевич,
Национальный университет «Острозская академия», г. Острог

МЕТАФОРИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ В СОВРЕМЕННЫХ АМЕРИКАНСКИХ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

Описан механизм концептуализации реальности метафорическими средствами в американских публицистических текстах. Выявлена и описана группа концептуальных метафор общественно-политическая жизнь – человек. Рассмотрены функции когнитивных метафор в текстах. Детализованы аксиологические характеристики метафорических переносов. Освещен общественно-политический контекст коммуникации, который характеризует ее участников, процессы продуцирования и восприятия текста с учетом фоновых знаний.

Ключевые слова: публицистический текст, метафора, языковая картина мира, концептуальная картина мира, политика, функция.

Anatolii Khudoliy,
The National University of Ostroh Academy, Ostroh

METAPHORIC CONCEPTUALIZATION IN MODERN AMERICAN JOURNALISTIC TEXTS

The article deals with the mechanism of conceptualization of reality by metaphoric means in modern American journalistic texts. The author of the article has identified and described a group of conceptual metaphors according to the model public and political life is a human being. Functions of cognitive metaphors in journalistic texts are highlighted and reviewed. Formation peculiarities of the process of metaphorization are described. Characteristics of assessment of metaphoric transference are studied and observed. Metaphors due to certain amount of functions performed in journalistic texts serve as universal means of transference of complex notions such as politics. They are helpful and useful in perception and conveying ambiguous notions related to political life of the USA. Modern social and political life of the USA represented by metaphors in terms of a human being is depicted. Social and political context of communication that characterizes participants of the communicative situation, a process of its producing and perception of journalistic text with extralinguistic factors, is highlighted.

Key words: journalistic text, metaphor, language picture of the world, conceptual picture of the world, politics, function.

Постановка проблеми. Метафори утворюють значну кількість словникового складу сучасної англійської мови, яка є гнучкою та динамічною. Постійне поповнення лексики мови сучасних американських публіцистичних текстів за рахунок метафор слугує придатним матеріалом для вивчення шляхів функціонування мови, її зв'язку з розвитком суспільства.

Власне **актуальним** виявляється аналіз мови публіцистичних текстів і, зокрема, використання метафор як інструментів концептуалізації дійсності.

Метою даної статті є дослідження концептуалізації дійсності метафоричними засобами в сучасних американських публіцистичних текстах. Мета передбачає виконання таких завдань:

- Описати існуючі підходи до аналізу метафор;
- Описати функції метафоричних переносів;
- Виявити та описати групу концептуальних метафор *суспільно-політичне життя – людина*;
- Висвітлити їхню прагматичну спрямованість.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються комплексним аналізом номінативних одиниць, який передбачає вивчення когнітивних [28; 1; 3; 6; 19] і комунікативних параметрів [див. 13; 14]. Орієнтацію системи засобів номінації, зокрема метафори, на виконання комунікативних завдань неможливо пояснити без урахування функцій. Під функцією ми розуміємо призначення мовного засобу зберігати і виражати певне поняття [14, с.5].

Найвизначнішими лексико-стилістичними засобами і показниками мовної динаміки у публіцистичних текстах виступають метафори, оскільки вони утворюють базові схеми, за допомогою яких відбувається концептуалізація досвіду й навколишнього світу [5, с. 103].

Метафоричний корпус сучасних публіцистичних текстів став об'єктом особливої уваги когнітивних лінгвістів з огляду на те, що: 1) виникає потреба оперативного аналізу політдискурсу та виявлення тенденцій його розвитку, які визначаються

станом суспільної свідомості; 2) динаміка змін у суспільній свідомості тією чи іншою мірою відображається в мовній структурі метафоричного простору; 3) аналіз метафоричних моделей політичного мислення дає змогу здійснювати лінгвістичний моніторинг суспільної свідомості та визначати у ній стабільні складові [2, с. 6].

Публіцистичні тексти є комунікативно цілеспрямованими посланнями, оскільки автор хоче повідомити або отримати інформацію (раціональну або емоційну). Мета комунікації, її функція – викликати вербальну, ментально-емоційну або емоційно-естетичну реакцію адресата [23, с. 63]. Публіцистичні тексти спрямовані на реципієнта, тобто вони формуються таким чином, щоб емоційно вплинути на читача. І хоча такий діалог односторонній з формальної точки зору, він водночас націлений на читацький резонанс. Журналісти вибирають такі засоби для емоційного впливу на адресата, які повинні знайти передбачуваний ними відгук в душі читача, викликати в ній переживання, а отже, здійснити вплив. Такий діалог має на меті змінити систему поглядів реципієнта та налаштувати його на сприйняття авторської концепції цінностей та відповідних настанов. Суттєвим методом впливу на свідомість читачів через публіцистичні тексти є використання в них метафор. Метафоризація дозволяє не тільки проникнути у свідомість читача, а й перебудувати її. Особливо корисна метафора для опису такого поля діяльності, як суспільно-політичне життя. Суттєвою його особливістю є притаманний йому набір метафоричних слів різних тематичних розрядів. Особливий характер метафоризації цих слів полягає в їх переосмисленні для позначення суспільних явищ [29, с. 92].

Результати нашого дослідження дозволяють нам стверджувати про активну участь метафори як механізму функціональних змін у мові американських публіцистичних текстів. Вона відіграє важливу роль в інтеграції вербально-логічної та чуттєво-образної систем людини і є ключовим елементом категоризації картини світу. У публіцистичних текстах метафора є поліфункціональною. Публіцистична метафора є гнучким елементом лінгвокреативного мислення, яке до певної міри визначає наше сприйняття світу.

Слід зауважити, що існує зв'язок між метафорою та публіцистичним текстом, який не є одностороннім. Не тільки публіцистичний текст здійснює вплив на розуміння значення лексичного утворення, але й лексична одиниця, у свою чергу, впливає на процес сприйняття й розуміння тексту [20, с. 19]. Публіцистичні тексти є комунікативно цілеспрямованими посланнями, оскільки автор хоче повідомити або отримати інформацію (раціональну або емоційну). Комунікація власне і здійснюється заради передачі / отримання / обміну інформацією. Інакше кажучи, мета комунікації, її функція – викликати вербальну, ментально-емоційну або емоційно-естетичну реакцію адресата [23, с. 63]. Публіцистичні тексти спрямовані на реципієнта, тобто вони формуються таким чином, щоб емоційно вплинути на читача. І хоча такий діалог односторонній з формальної точки зору, він водночас націлений на читацький резонанс. Журналісти вибирають такі засоби для емоційного впливу на адресата, які повинні знайти передбачуваний ними відгук в душі читача, викликати в ній переживання, а отже, здійснити вплив. Такий діалог має на меті змінити систему поглядів реципієнта та налаштувати його на сприйняття авторської концепції цінностей та відповідних настанов. Суттєвим методом впливу на свідомість читачів через публіцистичні тексти є використання в них метафор. Метафоризація дозволяє не тільки проникнути у свідомість читача, а й перебудувати її [22, с. 223]. Особливо корисна метафора для опису такого поля діяльності, як суспільно-політичне життя. Суттєвою його особливістю є притаманний йому набір метафоричних слів, особливий характер яких полягає в їх переосмисленні для позначення суспільних явищ [29, с. 92].

У статті запропоновано значне розширення ракурсу опису функціональних особливостей метафори, при якому звернення до тексту пов'язується з можливістю глибшого вивчення як семантичної структури самої метафори, так і певних механізмів розумової діяльності, що стосується виникнення, уживання і сприйняття описуваної одиниці номінації. Метафора виступає складовою одиницею публіцистичного тексту, виконуючи при цьому текстоутворюючі функції, по-друге, текст виступає вмістилищем лексичних одиниць, місцем апробації, джерелом виявлення і тлумачення значень слів і їхніх властивостей [20, с. 23].

Функції метафори у текстах американської публіцистики. Метафоризація є одним з універсальних семантичних процесів мови. Існує декілька причин використання метафор: 1) вони дають змогу виражати абстрактні ідеї у зрозумілій формі, у прямому значенні; 2) метафори є компактними засобами спілкування, оскільки дають змогу передавати складні образи, що відповідають набутому досвіду мовців; 3) метафоричні вирази є яскравими засобами вираження досвіду; 4) читачі пам'ятають вербальні метафори краще ніж слова, вжиті у прямому значенні; 5) вони активізують семантичні фрейми довготривалої пам'яті, сприяють адаптації нових значень в існуючі ментальні схеми; 6) метафоричні образи пов'язані з текстом, забезпечують собі підтримку та виконують власне текстотвірну функцію [25, с. 147].

Зазначені функції метафори є відносно автономними, вони тісно переплітаються між собою, а деякі з них можна розглядати як специфічний варіант когнітивної функції. Ці функції метафори відбивають різні комунікативні установки мовця: 1) утворити необхідне найменування; 2) віднайти номінацію; 3) отримати експресивну форму вираження; 4) використати засіб вираження, який відповідає тій чи іншій сфері мовлення, тобто погодити його з певною сферою мовлення [20, с. 25].

Метафора притаманна людському мисленню та мові. Як спосіб мислення, вона до певної міри визначає наше сприйняття світу [24, с. 178]. В основі метафоризації лежить розмитість понять, якими оперує людина, відображаючи у своїй свідомості постійно-мінливу багатогранну діяльність. У більшості мовних явищ і понять відбито співвідношення та взаємодію певних категорій, концептуальних структур, які визначають ту картину світу, яка представлена в природній мові [10, с. 85].

Під картиною світу розуміємо впорядковану сукупність знань про дійсність, яка сформувалася в суспільній та індивідуальній свідомості. Принципово слід розмежовувати когнітивну та мовну картину світу. Когнітивна картина світу є результатом когніції, пізнання дійсності і виступає у вигляді сукупності впорядкованих знань – концептосфери. Власна культура кожного народу визначає когнітивну матрицю для розуміння світу, картину світу [21, с. 5]. Когнітивна картина світу – це визначені культурою поняття і стереотипи про світ, які сприймає і розуміє наша свідомість. Когнітивна картина світу в свідомості носія мови є системною і впливає на сприйняття особистістю навколишньої дійсності, оскільки вона: 1) пропонує класифікацію елементів дійсності; 2) пропонує прийоми аналізу дійсності; 3) пояснює причини явищ і подій, прогнозує їхній розвиток, передбачає наслідки таких подій; 4) впорядковує чуттєвий і раціональний досвід особистості для його збереження в свідомості, пам'яті [21, с. 5].

Національна когнітивна картина світу є загальною, стійкою, оскільки повторюється в картинах світу окремих представників народу. Логічно припустити, що національна картина світу є, з одного боку, абстракцією, а з іншого – когнітивно-психологічною реальністю, яка виявляє себе в мисленнєвій, пізнавальній діяльності народу, в його поведінці – фізичній і вербальній [21, с. 5]. Мовна картина світу – сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень народу про дійсність на певному етапі його розвитку. Когнітивна картина світу існує у вигляді концептів, що утворюють концептосферу народу. В основі когнітивної картини світу лежить концептуалізація людиною себе і світу в ході когнітивної діяльності. У відповідності з уявленнями когнітивної лінгвістики в основі метафори знаходиться не значення слів і не об'єктивно існуючі категорії, а сформовані у свідомості людини концепти. Концепти різних типів (образи, уявлення, поняття) та їхні об'єднання (гештальти, фрейми) народжуються в ході сприйняття світу, вони утворюються в актах пізнання, відображають і узагальнюють людський досвід і осмислену дійсність [9, с. 37]. Ці концепти вміщують типові уявлення про особливості самої людини і навколишнього світу. Кожен концепт є частиною ментального простору, понятійної сфери. Концепти, як і ментальний простір в цілому, відбивають наївні уявлення людини про світ [27, с. 52]. Мовна картина лише фіксує зміни, що набувають форм перекатегоризації, що відбувається в концептуальній картині світу як кожного індивіда, так і всіх його носіїв. Мовний образ світу створюється: 1) номінативними засобами мови – лексемами, стійкими номінаціями та фразеологізмами; 2) функціональними засобами мови – відбором лексики та фразеології для спілкування; 3) образними засобами мови – національно-специфічною образністю, метафорикою, внутрішньою формою мовних одиниць; 4) стратегіями оцінки та інтерпретації мовних висловлювань, текстів різних жанрів [21, с. 6].

Мовна метафора тісно переплітається з міфологічною, оскільки вони мають єдине походження. Їхнє призначення полягає в інтенсифікації, концентрації чуттєвого досвіду, який є базою мовного та релігійно-міфологічного символізму [5, с. 85]. Спосіб творення первісних форм мовних та міфологічних уявлень пов'язаний з явищем, при якому уявлення не розширюється, а спресовується, зводиться в одну точку. У цьому процесі відфільтровується деяка сутність, екстракт, який і виводиться в значення метафори. Увесь світ концентрується в одній точці, у фокусі значення, в той час як все, що лежить за межами фокуса мовного та міфологічного поняття, начебто залишається невидимим [30, с. 32]. У сучасній англійській мові давні уявлення живуть у формі так званих мовних міфів, метафор, основою яких є позамовна історико-культурна спадщина. Ми поділяємо думку В.Г. Гака, А.Ф. Лосева та ін. про те, що метафоричні переноси пов'язані з недиференційованими поняттями, із генетично-ранніми етапами еволюції мислення [4, с. 481; 15, с. 275].

Концептуалізація дійсності як підтримка функціональних змін у мові американських публіцистичних текстів. Когнітивні потенції метафори, особливості її виникнення внаслідок зіставлення семантичних концептів значною мірою детермінують її виняткову роль у вирішенні нестандартних проблемних ситуацій. Їхнє розв'язання передбачає активізацію діяльності когнітивної системи людини у процесі засвоєння та опрацювання знань для побудови множини варіантів дій та вибору правильної альтернативи [26, с. 139].

З появою роботи Дж. Лакоффа і М. Джонсона [11] у лінгвістиці почали послуговуватися терміном концептуальна (когнітивна) метафора. Виконуючи когнітивну функцію, метафора виражає та формує нові поняття. Унаслідок когнітивного процесу відбувається зіставлення кількох референтів, що веде до семантичної концептуальної аномалії, ознакою якої є емоційне напруження. В основі метафори лежить уявлення про неї як про мовне явище, що відбиває процес пізнання світу.

Метафори в публіцистичних текстах США виконують концептуальну функцію, яка базується на їхній здатності формувати нові концепти [16, с. 65]. Людина пізнає світ через відомі канали чуттєвого сприйняття та володіє певною інформацією про нього, розрізняє й ототожнює об'єкти пізнання. Утворена таким чином інформація про світ є сконструйованою концептуальною системою, яка вміщує певні уявлення людини про світ. Метафори виконують концептуальну функцію завдяки їхній здатності формувати нові концепти, на основі вже наявних понять. Когнітивним механізмом для концептуалізації дійсності є когнітивна метафора [27, с. 48].

Найповніше роль метафор виявляється у тих випадках, коли їх використовують для позначення абстрактних сутностей. Свідченням на користь існування концептуальної метафори є думка Г. Пауля про те, що всі вияви мовленнєвої діяльності беруть свій початок із сфери несвідомого. Всі мовні засоби зберігаються у сфері несвідомого у вигляді складного психічного утворення. Його формують різноманітні групи уявлень, які тісно пов'язані між собою [18, с. 47]. Метафора робить абстракцію легко сприйнятливою, а тому не випадково, що один із магістральних шляхів метафоричного переносу – від конкретного до абстрактного, від матеріального до духовного, від освоєного до неосвоєного [4, с. 482]. Метафори абстрактних сутностей і їхніх ознак не прив'язані жорстко до якогось одного конкретного концепту та слова – бази порівняння, а до цілої родо-видової ієрархії концептів: метафори для адекватного опису різних абстрактних предметів і їхніх ознак комбінуються у разі необхідності на різних рівнях вихідної концептуальної ієрархії. Концептуальна метафора є засобом формування параморфної моделі, яка дозволяє уявити одну систему за допомогою системи з іншої сфери досвіду, де даний елемент представлений очевидніше [4, с. 482].

Мова преси є ефективним засобом побудови у когнітивній системі реципієнта концептуальних конструкцій, моделей світу, що корелюють із моделями світу комунікатора. З одного боку, когнітивні концепти формуються в свідомості людини на рівні індивідуальної взаємодії з предметним світом, тобто мають феноменологічну природу та утворюють феноменологічні знання (рівень аналізу). З іншого боку, вони виникають як результат осмислення цих феноменологічних знань, які дозволяють скласти уявлення про загальне облаштування світу (рівень синтезу) та доповнюють загальну картину знань [7, с. 29].

За допомогою концептуальної метафори створюється цілісний образ, тобто відбувається проекція однієї предметної сфери на іншу. Об'єкти суспільно-політичного життя зіставляються з об'єктами, пізнаними нами в безпосередньому дослідженні (вода, дорога). У процесі накладання сфери політики і суспільного життя на базову виділяються вузлові точки перехрещення. Відношення між об'єктами визначають структурування областей та перенос об'єктів із певними їхніми властивостями на описувану сферу [12, с. 387]. Концепти виступають соціально-когнітивною основою спілкування для людей із різним індивідуальним досвідом.

Концептуальна метафора є відображенням властивості свідомості пізнавати об'єкти на основі аналогії, яка дозволяє перетинати межі природного категоріального членування дійсності через уподібнення. У концептуальній метафорі неперед-

метний об'єкт представлений так, начебто він є предметом іншого роду, на основі схожості за обмеженою кількістю параметрів. У принципі схожості закладена ідея моделювання як прийому пізнання складних сутностей, включно з об'єктами, які недосережні безпосередньому спостереженню [8, с. 102].

Метафора – важливий механізм, за допомогою якого ми сприймаємо абстрактні поняття та осмислюємо їх. Метафора за своєю природою є концептуальним явищем, оскільки метафоричне поняття ґрунтується на неметафоричному понятті, тобто на нашому сенсорному досвіді.

Концептуальна метафора публіцистичних текстів, як і будь-яка інша метафора, живе не сама по собі, а в певному контексті і тексті. Адресат правильно зрозуміє метафору тільки в тому випадку, якщо враховано контекст, у якому вона реалізується. Цей контекст і сам текст створюють орієнтаційну основу індивіда у світі, зокрема його вердиктне відношення до дійсності [17, с. 209]. Публіцистичні тексти формують ставлення рядових американців до навколишньої дійсності. Поряд з цим, вони виступають закодованими посланнями, що активізують певні концепти, підштовхують до рішень і дій.

Метафорично-концептуальний простір сучасної американської публіцистики охоплює низку концептів, до яких ми відносимо: просторово-часовий (морський та сухопутний), зоо-вегетативний, антропоморфний, гастрономічний та інші. Увесь конгломерат концептуальних метафор на семантичному рівні єдиний, оскільки він описує один і той же об'єкт – світ суспільно-політичного життя з точки зору людини.

Однією з численних є група концептуальних метафор СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ – ЛЮДИНА. На початку ХХІ століття фізіологічну метафору активно використовують у публіцистичних текстах.

Створена людиною метафорична картина світу значною мірою антропометрична. Людина метафорично створює (концептуалізує) політичну дійсність у вигляді свого тіла, складових органів, фізіологічних дій і потреб. У поданих нижче метафорах можна розрізнити гордість за свою країну, страх за її майбутнє, вневненість, сумніви і жорстку оцінку реальності. За ними можна вивчати національну картину політичних реалій США.

Антропоцентричність американської моделі світу виражається в її орієнтації на людину, кожну окрему та конкретну. У свою чергу, людина орієнтує своє життя на модель світу [30, с. 12]. Антропоцентрична спрямованість американських публіцистичних текстів виявляється в низці метафоричних виразів. Наприклад: *to move the world ahead a few steps* (Newsweek, 20.09.2017); *aging infrastructure* (The Wall Street Journal, August 22, 2017: A2); *it's a gut-check moment for every chief* (Newsweek, 27.09.2017); *the embrace is too tight to be broken* (Newsweek, 15.11.2017).

Суспільно-політичну систему асоціюють:

1. З людиною. Наприклад: *And that deeper unity with Trump and Vice President Pence is a big first step* (The Washington Post, February 1, 2018); *newspapers have died* (Newsweek, November 15, 2017); *the global order is a self-sustaining organism* (Time, February 5, 2018); *the CEOs, founders and wizards of Silicon Valley would be misguided to think they're immune from any similar stumble off their pedestal* (Newsweek, 20.09.2017); *to pump up his ego* (Newsweek, 27.09.2017).

The global order is a self-sustaining organism, and in the era of Trump, it has found a way to adapt. Rather than take on the populist enemy as such, the Davos class has sought to co-opt and analyze it, to surround it with well-meaning concern, to engage it in a productive discussion (Time, February 5, 2018). Світової системі, як і людині, притаманні певні функції, в даному випадку фізіологічні. Світова система нагадує самодостатній організм, який спроможний адаптуватися до змін навколишнього середовища.

The president, in this conception of politics, is not the voice and spirit of a nation but, rather, the final rubber stamp on a partisan legislative agenda. Sometimes, his flaws are so flagrant, they lead him to falter; to vitiate our body politic with his own weakness. And in the end, that weakness is all that we remember (Newsweek, 29.11.2017). Журналіст критикує Чинного президента. В даному реченні автор вдався до використання як метонімії, так і метафори. Політика уподібнюється тілу людини, яке має свої слабкості та недоліки.

Як і людина, Силіконову Долину в Каліфорнії, США, можна розбудити, пришвидшити. Бізнесове середовище та конкуренція може спричинити суттєві зміни в її роботі. Про це, власне, і йдеться в поданому нижче реченні, в якому центр розвитку всесвітніх комп'ютерних технологій асоціюється з людиною, яку розбудили і змусили працювати.

At least the burgeoning Chinese startup scene may have woken up Silicon Valley. In September, a major San Francisco tech conference, TechCrunch Disrupt, will give over its main stage to interviews with top tech companies from China, including bike-sharing company Ofo, education startup VIPKid and investment company ZhenFund (Newsweek, 20.09.2017).

2. Суспільство асоціюють з людиною та орієнтацією її тіла в просторі. Порівняймо: *Fox News was keeping Trump at arm's length* (Newsweek, 15.11.2017).

У вересні 2017 року президент США оголосив про призупинення дії програми для тих, хто прибув до США ще дитиною-імігрантом і залишився жити і працювати в країні. Д. Трамп рішуче налаштований депортувати їх із країни. Слід зауважити, що серед такого прошарку населення чимало висококваліфікованих працівників і їхня депортація завдасть фінансових збитків різним сферам американської економіки.

Microsoft pledged to pay the legal expenses of any employees who face deportation as DACA ends. Microsoft President Brad Smith called Trump's decision "a big step back for our entire country," and the industry worries that it will further discourage talented foreigners from coming to the U.S. (Newsweek, 20.09.2017).

3. Суспільство, як і людина, складається з певних органів, кісток і тканин. Ми розрізняємо прототипові (основні) та непрототипові функції частин тіла. Зазначені функції класифіковано на основі обліку їхніх можливостей для передачі метафоричних змістів. Прототипова функція кісток – слугувати каркасом, опорою для тканин і органів. Наприклад:

Someone plainly needs to save Fox News from itself. Many place their hope in James Murdoch, the 21st Century Fox executive who will likely succeed his father as the company's leader. Young and urbane, James apparently has a couple of liberal bones in his body (Newsweek, 15.11.2017).

Один із республіканців, Рік Вілсон, звинуватив телекомпанію Фокс Ньюз у підриві принципів консерватизму, які є закладами партії, до якої він належить. Консерватори підтримують президента Трампа, попри те, що йому не вистачає консервативних переконань і поглядів. Журналіст вдався до метафоричного виразу *a conservative bone in his body*, який власне і позначає сукупність консервативних переконань.

Rick Wilson, a top Republican strategist, blames Fox News for the dissolution of the principled conservatism that was his party's core. "As the country has devolved into increasingly hermetic ideological silos, Fox has constantly reassured the GOP base that their support of Trump still makes them conservatives, even though he's an authoritarian statist with poor impulse control and lacks a conservative bone in his body," he says. "It's made them billions and cost the GOP its soul" (Newsweek, 15.11.2017).

4. Суспільство асоціюється з хворобою людиною. Образ людини в публіцистичних текстах пов'язаний з її здоров'ям, а відтак, із здоров'ям нації, яке, у свою чергу, є її багатством. Логічно припустити, що серйозна загроза в економічній чи політичній сфері сприймається як смертельна небезпека, для лікування якої слід шукати засоби, ліки [31, с. 142]. Помітне місце у мові американських публіцистичних текстів займає метафорична модель зі сферою-джерелом ХВОРА ЛЮДИНА. Країна метафорично представлена як хвора людина.

Концептуальні метафори СУСПІЛЬСТВО – ХВОРА ЛЮДИНА ми поділили на кілька підгруп: 1) суспільні проблеми – хвороби; 2) ліки, засоби та способи лікування; 3) лікарська допомога.

Хворобу можна лікувати успішно тільки за умови, коли встановлено діагноз. Події в суспільно-політичному житті теж піддаються діагнозу. Тому третю тематичну групу складають слова, які можна пов'язати з ДІАГНОСТИКОЮ: *show a pulse* (Newsweek, 27.11.2017).

Правильний діагноз допомагає знайти потрібні ліки від хвороби. У житті суспільства чітко оформлена проблема, що, подібно до діагнозу, підказує правильне рішення, яке допоможе її ліквідувати.

That's why AIM's demise is so interesting. It is going nighty-night on December 15 – a kind of tech euthanasia by its new owner, Verizon, for a product that barely shows a pulse now (Newsweek, 27.11.2017). Словосполучення *tech euthanasia* вжито у переносному значенні, проте метафора допомагає яскравіше виразити думку автора про катастрофічний стан речей у даному бізнесі. Метафоричний перенос *barely show a pulse* асоціюється зі станом організму на межі життя та смерті.

Ситуація в політиці нагадує процес лікування, коли діагноз встановлено, проте віднайти ліки відразу не вдається. У даному контексті йдеться про зміни податкового кодексу, який не так просто втілити. І хоча за каденції Р. Рейгана республіканці та демократи погодилися зменшити податкову ставку, і тим самим, закрили шлях для зловживань. Прикро, проте з часом, зловживання з податками зросли. На даний момент, жодна з партій не бачить виходу з даної ситуації, тобто, в метафоричних термінах, *не знає ліків від цієї хвороби*.

No one thought changing the tax code would be easy. The last time a president completely revamped it was in 1986, when Ronald Reagan and the Democrats agreed on a law that lowered rates and eliminated loopholes. But that happened only after years of work. Since then, the loopholes have returned, despite the many lawmakers in both parties who aren't happy about it. Unfortunately, neither party can agree on the appropriate remedies. During President Barack Obama's second term, Representative Dave Camp, a Michigan Republican, fought hard for sweeping changes in the tax code, creating working groups of Democrats and Republicans to come up with a bill. The Dems opposed it, and the bill never went far (Newsweek, 14.11.2017).

Медична метафора закономірно сприяє формуванню прагматичного змісту, пов'язаного з турботою, бережним ставленням до суспільства як до пацієнта, який вже не може і не повинен повною мірою відповідати за свої вчинки. Подібний слововжиток дає змогу образно позначити причини важкого становища суспільства або країни, увияти недоліки і загострити негативне ставлення до їхніх винуватців.

Особливістю медичних метафор є регулярний характер їх використання. Виявлена медична лексика у переносному значенні відіграє важливу роль у формуванні групи концептуальних метафор, оскільки допомагає краще зрозуміти події, що відбуваються в політичному житті країни.

Добігаємо висновку, що суспільство уподібнюється людині, яка фізично начебто й міцна, самодостатня, проте потребує лікування. Основна частина розглянутих метафор несе емотивне навантаження. Метафори цієї групи нараховують 180 одиниць із 1476 виявлених, що складає 12,2 % від усієї кількості виразів. Виявлена група концептуальних метафор висвітлює нові грані в процесі пізнання навколишнього світу.

Перспективним є дослідження семантичних, прагматичних та когнітивних аспектів лексичного матеріалу політичного тексту на позначення тих чи інших явищ суспільного та політичного життя.

Література:

1. Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.
2. Баранов А.Н. Русская политическая метафора: Материалы к словарю / А.Н. Баранов, Ю.Н. Караулов. – М.: Ин-т Русского языка АН СССР, 1991. – 193 с.
3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика / Болдырев Н.Н. – Тамбов: ТГУ, 2001. – 123 с.
4. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
5. Жоль К.К. Мысль, слово, метафора / Жоль К.К. – К.: Наукова думка, 1984. – 303 с.
6. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – Москва: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
7. Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке / Колшанский Г.В. – М.: Наука, 1990. – 108с.
8. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Кубрякова Е.С. – М.: Наука, 1986. – 158 с.
9. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Кубрякова Е.С. – М.: Институт языкознания РАН, 1997. – 326 с.
10. Кустова Г.И. Когнитивные модели в семантической деривации и система производных значений / Г.И. Кустова / Вопр. языкознания. – 2000. – № 4. – С. 85-109.
11. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем: Пер. с англ. / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387- 415.
12. Лапина Э.А. Метафора в терминологии микроэлектроники / Э.А. Лапина // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 134-144.
13. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / Левицкий А.Э. – К.: "АСА", 1998. – 362 с.
14. Левицкий А.Э. Функциональная переориентация номинативных единиц современного английского языка / Левицкий А.Э. – Житомир: Изд-во ЖГПУ, 2001. – 168 с.
15. Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф / Лосев А.Ф. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1982. – 480 с.
16. Опарина Е.Ю. Концептуальная метафора / Опарина Е.Ю. // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 65-77.

17. Павиленис Р.И. Проблема смысла: современный логико-философский анализ языка / Павиленис Р.И. – М.: Мысль, 1983. – 286 с.
18. Пауль Г. Принципы истории языка / Пауль Г. – М.: Изд-во иностранной ли-ры, 1960. – 500 с.
19. Пименова М.В. Концептуальные исследования / Пименова М.В. – Москва: Флинта: Наука, 2011. – 176 с.
20. Положин М.М. Функциональный и когнитивный аспекты английского словотворения / Положин М.М. – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с.
21. Попова З.Д. Язык и национальная картина мира / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во “Истоки”, 2002. – 59 с.
22. Почепцов Г.Г. (мл.) Коммуникативные технологии XX века / почепцов Г.Г. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – 352 с.
23. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. (На матеріалах сучасної газетної публіцистики) / Серажим К.С. / За ред. В. Різуна. – К.: Вид-во КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2002. – 392 с.
24. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М.: Наука, 1988. – С. 173-204.
25. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Телия В.Н. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.
26. Урубкова Л.М. Роль метафоры в концептуализации мира / Л.М. Урубкова // Когнитивная семантика: Материалы Второй Международной школы-семинара по когнитивной лингвистике. – Ч. 2. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2000. – С. 137-139.
27. Чудинов А.П. Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) / Чудинов А.П. – Екатеринбург: Изд-во Уральск. гос. пед. ун-та, 2001. – 238 с.
28. Чумакова К.О. Лінгвокультурні параметри вербалізації концепту Transport у британському та американському варіантах англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / К.О. Чумакова. – Запоріжжя, 2017. – 20 с.
29. Шмелев Д.Н. Способы номинации в современном русском языке / Шмелев Д.Н. – М.: Наука, 1982. – 286 с.
30. Цивьян Т.В. Лингвистические основы балканской модели мира / Цивьян Т.В. – М.: Наука, 1990. – 207 с.
31. Cibbs R. W. The Poetic of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding / Cibbs R. W. – Cambridge: Cambridge University Press, 1999. – 527 p.
32. Ball Molly. America no longer matters. Davos isn't worried about President Trump // Time, February 5, 2017. Vol. 194. No. 4. – Retrieved from <http://time.com/5118030/america-no-longer-matters-davos-donald-trump/>
33. The Washington Post, February 1, 2018. https://www.washingtonpost.com/powerpost/the-new-republican-model-strong-defenders-of-president-trump/2018/02/01/0541bef2-0753-11e8-b48c-b07fea957bd5_story.html?hpid=hp_hp-more-top-stories_pkcapitol-440pm%3Ahomepage%2Fstory&utm_term=.ba5e7b7e07cd
34. The Wall Street Journal, August 22, 2017. – Vol. XXXV. No. 142. – A 11.
35. Newsweek, 20.09.2017. – Retrieved from <http://www.newsweek.com/2017/09/29/donald-trumps-policies-could-turn-silicon-valley-another-detroit-667662.html>
36. Newsweek, 27.09.2017. – Retrieved from <http://www.newsweek.com/trump-war-north-korea-generals-nuclear-kim-jong-un-war-north-korea-china-672662>
37. Newsweek, 14.11.2017. – Retrieved from <http://www.newsweek.com/2017/11/24/trump-tax-reform-plan-america-rich-709914.html>
38. Newsweek, 15.11.2017. – Retrieved from <http://www.newsweek.com/2017/11/24/fox-news-survive-trump-presidency-lawsuits-aging-viewership-competition-712543.html>
39. Newsweek, 29.11.2017. – Retrieved from <http://www.newsweek.com/2017/12/15/bill-clinton-monica-lewinsky-juanita-broadrick-725169.html>

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: ochepil@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-223-226

Чепіль О. Я. Метафорична концептуалізація в сучасних американських публіцистичних текстах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 223–226.

УДК811.111

Чепіль Оксана Яківна,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЛОВОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ У ПЛОЩИНІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто ділову англomовну презентацію як форму мовленнєвої діяльності з позиції комунікативної лінгвістики, розкриваючи її як спосіб інтерації адресанта та адресата. Проаналізовано основні психолінгвістичні особливості її успішного моделювання як головного інструменту здійснення впливу та переконання адресату.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, психолінгвістичні особливості ділової англomовної презентації, адресант, адресат.

Чепель Оксана Яковлевна,

Национальный университет «Острожская академия», г. Острог

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МОДЕЛИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ДЕЛОВОЙ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ПРЕЗЕНТАЦИИ В РАМКАХ ТЕОРИИ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрена деловая англоязычная презентация как форма речевой деятельности с позиции коммуникативной лингвистики. Определено ее значение как способа интеракции адресанта и адресата. Проанализированы основные психолингвистические особенности ее успешного моделирования как инструмента осуществления воздействия и убеждения адресата.

Ключевые слова: речевая деятельность, психолингвистические особенности деловой англоязычной презентации, адресант, адресат.

Oksana Chepil,

The National University of Ostroh Academy, Ostroh

PSYCHOLINGUISTIC PECULIARITIES OF MODELLING EFFECTIVE BUSINESS ENGLISH PRESENTATION WITHIN THE FRAMEWORK OF SPEECH ACTIVITY THEORY

The article considers business English presentation as a form of speech activity from the point of view of Communicative Linguistics. It is viewed as a means of interaction between an addressor and addressee. The psycholinguistic peculiarities of its successful modeling as an instrument of impact and persuasion are analyzed. The author considers these peculiarities by outlining the key notion of activity, since activity, being a unit of measurement, is regarded to be a synthesis of all processes in which a person is engaged, in particular with reference to their speech activity. Activity is defined as series of sequential actions in which each action has its own objective, which in turn are subordinated to one common goal of the entire activity. It is noted that speech activity interweaves any kind of mental activity. Therefore, all psycholinguistic events are to be analyzed through the prism of the "activity frame". Prominent scholars, psychologists, psycholinguists, who are at the foundation of the theory of speech activity, define it as a dynamic system in the state of permanent transformations. The structure of the language activity as well as of any other activity comprises the following main components: a motive, an objective, an action and an operation. According to the given structure, the first major factor of any successful business presentation is a motive, which presupposes a number of specific actions. The second stage is the outlining of an objective which contributes to a meaningful visualization of its outcome. This article views business English presentation as an effective tool of persuasion. Moreover, the author presents an idea that establishing any principal objective means not what an addresser is about to inform but what outcome is to be achieved. While focusing on the next stage of the scheme, an action which serves as a conscious implementation of any principal objective, it is necessary to specify the preparation of the structural parts of the presentation and development of its speech framework. A significant psychological aspect of retaining three focuses of attention: on a speech, on the addressee and on the addresser's behavior are introduced extensively.

Key words: speech activity, psycholinguistic peculiarities of business English presentation, addresser, addressee.

Вступ. Формування навичок ефективної ділової комунікації, ділової англomовної презентації зокрема, знаходиться у площині прикладних завдань комунікативної лінгвістики. Вміння підготувати та здійснити англomовну бізнес-презентацію виявиться успішним при врахуванні не лише знань її структури, самого предмету презентації, але й конкретних психолінгвістичних особливостей її моделювання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Огляд останніх досліджень і публікацій. До питання аналізу ефективної презентації у викладанні іноземних мов зверталися у своїх дослідженнях Ю. Авсюкевич, О. Попова, О. Тарнапольський, О. Яшенкова, Т. Янко та ін.; розробниками теорії МД, навчання та розвитку є зокрема, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, Г. Костюк, В. Красних, О. О. Леонтьєв, О. М. Леонтьєв, О. Лурія, С. Максименко, І.Пасічник, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн.

Завдання та матеріал дослідження. Оскільки предметом комунікативної лінгвістики є вивчення мови у реальному процесі комунікації, у цій статті ми розглядаємо ділову англomовну презентацію як форму МД (мовленнєвої діяльності) саме з позиції комунікативної лінгвістики, розкриваючи її як спосіб інтерації адресанта та адресата, а також основні психолінгвістичні особливості її моделювання. Матеріалом слугують сучасні доробки науковців з комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, робоча програма та НМК дисципліни "Effective Presentations". Цільову аудиторію становлять студенти магістеріуму факультету романо-германських мов шостого року навчання.

Метою статті – розгляд психолінгвістичних особливостей моделювання ділової англомовної презентації як головного інструменту здійснення впливу та переконання адресату.

Виклад основного матеріалу. Розкриття психолінгвістичних особливостей моделювання ділової англомовної презентації варто розпочати із окреслення ключового поняття діяльності. Адже діяльність як одиниця виміру є синтезом усіх процесів, в яких заангажована людина, зокрема, що стосується її мовленнєвої діяльності. У загальному формулюванні, діяльність – низка послідовних дій, у якій кожна дія має свою проміжкову мету, підпорядковану одній загальній меті цілого акту діяльності. Згідно постулатів О.О. Леонт'єва, мовленнєва діяльність пронизує будь-який вид психічної діяльності, а тому всі психолінгвістичні події потрібно аналізувати через призму “ діяльнісного фрейму”.

Видатні вчені психологи, психолінгвісти, які є розробниками теорії МД, зокрема Л. Виготський, О. О. Леонт'єв, О. М. Леонт'єв, О. Лурія, Ф. Бацевич та інші визначають її як динамічну систему у форматі перманентних трансформацій.

Структура МД як і будь-якої іншої діяльності включає в себе такі головні складові:

мотив® мета® дія® операція

Відповідно до вказаної схеми та спираючись на теорію Л. С. Виготського, засновника діяльнісного підходу та його послідовників, першим основним чинником у підготовці успішної англомовної презентації є *мотив*, який спонукає до низки цілеспрямованих дій.

Наступний важливий етап – окреслення *мети презентації*, яка сприяє осмисленій візуалізації кінцевого результату у тісному взаємозв'язку із мотивом діяльності. У цій статті ми розглядаємо ділову англомовну презентацію як головний інструмент переконання адресата. Визначення мети ділової англомовної презентації передбачає, насамперед, не власне, що саме адресант збирається повідомити адресату, а якого результату він намагається досягти.

З позиції комунікативної лінгвістики, людське спілкування загалом можна розглядати як безмежну кількість комунікативних актів (КА). А тому, трактуючи ділову англомовну презентацію як форму інтеракції адресанта та адресата, важливо розглянути важливий етап, що передує КА та виступає її джерелом – інтенція адресанта .

За визначенням Ф. Бацевича, “ *комунікативна інтенція* (лат. intentio – прагнення)- осмислений чи інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення” [2, с.116].

Інтенціональність ділового мовлення можна розглядати як суто психологічний аспект, проте ми вважаємо, що у сенсі передачі смислів, які власне реалізуються у жанрі ділової англомовної презентації, неможливо оминати його лінгвістичну сторону. Як слушно наголошує Ф. Бацевич, найголовнішими чинниками реалізації мовленнєвої інтенції є : “ мова, її структура, особливості універсального та неуніверсального, ідіотнічного компонентів; рівень володіння мовою; функціонально-стилістичний чинник, стилістичні засоби мовлення; афективний чинник, що забезпечує варіативність висловлювання у зв'язку з різним його експресивним навантаженням; індивідуальні особливості мовленнєвого досвіду; мовленнєвий контекст та мовленнєва ситуація” [2, с.117].

Отже, така аргументація вказує на те, що мотив презентації призводить до її інтенції.

Коментуючи наступний етап схеми, *дію* – як усвідомлене виконання чогось відповідно до мети, потрібно вказати на етап модульної підготовки структурних частин майбутньої презентації, планування та розробки її мовленнєвого каркасу: ключові слова, фрази, вибір експресивних мовних засобів, зокрема оцінної та емоційно забарвленої лексики, тропів, синтаксичних конструкцій тощо; вибір форми і стилю виступу, технік втримання уваги та зацікавленості адресата кожної структурної частини; антиципація та підготовка можливих запитань та відповідей; написання карток, які допомагають фокусувати увагу плану цілої промови.

Загалом, ділова англомовна презентація як і будь-яка інша презентація, складається із чотирьох частин, розподілених у часі:

- Вступ.
- Основна частина.
- Заключна частина.
- Запитання і відповіді.

Для вступу та заклучної частини відводиться 20% , на основну – 80% відведеного часу.

Наведемо приклади використання можливих мовленнєвих структур ділової англомовної презентації (див. табл.1) [10, с.14]:

Таблиця 1.

Introducing yourself and your talk

Greeting, name, position	Good morning. My name is... I am the new Finance Manager. Ladies and gentlemen, it's an honour to have the opportunity to address such a distinguished audience.
Title/ Subject	I'd like to talk to you today... The subject of my talk/presentation..
Purpose/Objective	The purpose of this talk is to update you on.../put you in the picture about.../give you the background to...
Length	I'll only take (..) minutes of your time. This should only last...minutes.
Outline/Main parts	I've divided my presentation into four parts/sections. We can break this area down into the following fields: Fistrly/ Secondly/Then/Next/Finally/Lastly
Questions	I'll be glad to answer any questions at the end of my talk/ If you have any questions, please feel free to interrupt.
Reference to the audience	I can see many of you are...

Охоплюючи увесь спектр ділової англійської презентації, необхідно розглянути важливий психологічний аспект стосовно уваги, як зазначає дослідник С. Ребрик, існує три фокуси уваги для успішного здійснення презентації [4, с.14]:

- Фокус на побудові промови.
- Фокус на адресаті.
- Фокус на власній поведінці.

Отже, перший фокус уваги передбачає планування структурних модулів презентації, а тому важливо ґрунтовно дослідити предмет презентації, зібрати необхідну інформацію, скласти план її структурних частин, написати промову, щоб презентувати її у логічній послідовності; початок, висновки та основна частина – мають однаково вагоме значення.

Звичайно, найкращі спікери – ті, що виступають природно, тобто вільно і у власній манері висловлюють свою думку. Може скластися хибне враження, що така невимушеність і ораторська майстерність не потребують написання тексту промови. Проте, насправді, незважаючи на можливий високий рівень досвідченості адресанта, така підготовка беззаперечно вимагає написання, на власний вибір, карток, нотаток, або повного формату презентації.

Другий фокус уваги – нерозривно пов'язаний із першим, адже головною умовою успішної презентації є її відповідність до рівня адресата та вміння керування його увагою.

Звернення до адресата загалом, без врахування його особливостей – не сприяє досягненню перлокутивного ефекту презентації, не створює сприятливих умов для втримання уваги та ефективної взаємодії. Необхідно обов'язково з'ясувати та зібрати необхідну інформацію про нього заздалегідь. Можливі шляхи інформативного аналізу адресата:

- Зосередитися на тому, що Вам вже відомо про нього.
- Збір інформації у інших осіб, або спікерів, які мали досвід презентації з цим адресатом.
- Звернення, якщо таке є можливим, безпосередньо до адресата, або ж скласти своє розуміння на основі думки інших, пов'язаних з ним.

О. В. Яшенкова, у навчальному посібнику “Основи теорії мовної комунікації”, подає такі рекомендації щодо врахування фактору адресата:

- зважати на особливості адресата (кількості осіб, вік, рівень знань, досвід, інтереси тощо);
- для впливу на велику аудиторію доцільними будуть індуктивне подання інформації (від конкретних фактів до загальних висновків), стислість і простота викладу;
- для переконання жіночої аудиторії рекомендовані: індуктивне подання інформації, висока емоційність викладу, апеляція до прикладів із повсякденного життя, максимальне використання наочності;
- для роботи із чоловічою аудиторією ефективними будуть дедуктивне подання інформації, аргументація кожної висунутої тези;
- для впливу на людей старшого віку слід апелювати до їхнього досвіду, історичних джерел, статистичних даних;
- для молодіжної аудиторії (до 25 років) ефективними будуть емоційний вплив, активне використання гумору, історій, наочності; слід уникати абстрактних міркувань, прямих повчань; потрібно демонструвати принциповість, давати оцінку подіям і фактам” [8, с.152-153].

Важливим також вважаємо використання одного з головних постулатів ефективної англійської презентації, суть якого полягає у здійсненні впливу на адресата з метою його переконання, шляхом застосування класичного психологічного прийому, IBP (initial benefit promise). Такий прийом апелює до особистої вигоди, корпоративних інтересів та переваг адресата.

Ще у XIII столітті Адам Сміт, основоположник економічної теорії, у своїй праці “The Wealth of Nations” наголошував на тому, що кожна людина прагне використати свій капітал, свої можливості з максимальною користю для себе. Такий постулат залишається і надалі основою усіх сучасних цивілізованих бізнес процесів та ділових комунікацій, сутність якого полягає в отриманні особистої вигоди, прибутку, при задоволенні потреб інших людей.

Адресат сприймає презентацію через призму своєї особистої або корпоративної вигоди. Крім того, адресат – не є пасивним споживачем інформації в акті комунікації, а виступає її активним учасником.

Отже, збір такої інформації про адресата є важливим з метою врахування його інтересу, мотивації, який вид повідомлень буде доречним, а також спрогнозувати можливе ставлення та можливість використання відповідних технік ефективної презентації.

З метою узагальнення етапу *diï* у площині теорії МД та врахування його особливостей в моделюванні успішної англійської ділової презентації, пропонуємо такі вправи із навчально-методичних рекомендацій дисципліни “Ефективна презентація” [7, с.12]:

EXERCISE 1. PREPARATION CHECKLIST

When you have planned your presentation, examine the following:

1. Objectives: recheck that you have defined your objective correctly.
2. Structure: does your presentation have a clearly identifiable structure?
3. Content: is all said that needs saying?
4. Sequence: is it logical? Are all links and summaries appropriate?
5. Time: is it sufficient time available for all you want to say?
6. Balance: is each section weighted correctly? Check the priorities of your arguments and facts.
7. Conclusion: does it make people sit up and agree with you? Is it punchy?
8. Objectives: do all the above work towards achieving your objectives?

EXERCISE 2. PLANNING

What is your audience's background?

How knowledgeable are they?

What are their strengths and weaknesses?

How can your ideas be of benefit/threat to them?

What should your appearance be?

What is your status in relation to your audience?
 Is there some common ground?
 What impression do you want to create?
 Have all aspects of the idea been considered?
 What specific points need emphasizing?
 What are the possible objections?
 Where will you be required to make the presentation?
 What date and what time of day?
 How many people will be attending?
 Are there other speakers? If so, what will they be speaking about?
 Where in the sequence of events do you fit in?
 Will you need AVA facilities? Microphone? Can you use a microphone well?
 Will you be expected to provide handouts etc.?

Заключний етап моделювання англомовної ділової презентації у площині МД – *операції* як способу реалізації конкретної дії. Цей етап спрямований на вмiле використання арсеналу вербальних та невербальних стратегій відповідно до поставленої мети ділової англомовної презентації.

На думку Ф. Бацевича, комунікативні аспекти презентації, які пов'язані з адресантом є такі:

- мовленнєві стратегії і тактики, які залежать від інтенції адресанта та його комунікативної мети;
- “максими спілкування”;
- прагматичні значення висловлювання адресанта;
- оцінний характер змісту висловлювання адресанта, емпатія. [2, с.106]

Звертаючись до фокусів уваги розглянутих вище, запропонованих С. Ребриком, на цьому етапі важливо згадати третій – фокус на власній поведінці. Оскільки від адресанта залежить керування усім процесом ділової презентації як інструменту здійснення мовленнєвого впливу на адресата, сформулюємо основні правила такого впливу за визначеними критеріями.

За основу, пропонуємо розглянути правила мовленнєвого впливу, запропонованих О. В. Яшенковою, за такими критеріями:

- критерій зовнішності (охайність, привабливість); статура, фізична привабливість;
- критерій дотримання норм мовленнєвого етикету, поваги до адресата;
- критерій погляду (підтримання зорового контакту з адресатом);
- критерій фізичної поведінки (привітний вираз обличчя, посмішка, природні рухи тіла, використання жестів для підсилення змісту висловлювання);
- критерій голосу (неквапливий темп мовлення, урізноманітнення інтонації, уникнення монотонності звучання, вираження емоції голосом);
- критерій стилю презентації (формування позитивного іміджу адресанта [8, с.149-151]).

Висновки. Таким чином, розглядаючи МД як методологічну основу комунікативної лінгвістики загалом, потрібно наголосити, що ділова англомовна презентація як жанр ділового дискурсу, характеризується визначеною інформаційною або предметною метою, інтенцією, добром одиниць мовного коду, передбачає вмiле використання комунікативного тактико-стратегічного потенціалу. Врахування, окреслених у статті психолінгвістичних особливостей її моделювання, сприятиме її успішній реалізації та використанню як ефективного інструменту переконання адресата.

Література:

1. Аткинсон М. Выступать легко: все, что вам нужно знать о речах и презентациях/ Макс Аткинсон. – М., Альпина Паблишерз, 2010. – 293 с.
2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики / Флорій Бацевич. – К.:Академія, 2004. – 344с.
3. Красных В.В. Основы психолінгвистики и теории коммуникации: Курс лекций. / Виктория Владимировна Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2001. – 270с.
4. Ребрик С. Презентация :10 уроков. / Сергей Ребрик. – М., Эксмо, 2007. – 200 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми:[підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава, 2008. – 712 с.
6. Тарнопольський О. Б. Успішні презентації : посібник [для студентів економ.спеціал.] / Олег Борисович Тарнопольський, Юлія Сергіївна Авсюкевич. – К.: Ленвіт, 2007. – 135 с.
7. Чепіль О. Я. Навчально-методичні рекомендації з навчальної дисципліни “ Ефективна презентація” за напрямом “ Філологія. Англійська мова та література” / Укл. Оксана Яківна Чепіль. – Острогор : Видавництво Національного університету “ Острозька академія”, 2014. – 48 с.
8. Яшенкова О.В. Основы теории мовної комунікації :[навчальний посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова . – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 312с.
9. Craig R.T. Communication Theory as a Field / R.T. Craig // Communication Theory. – 1999. – Vol. 9. – P.119-161.
10. Effective Presentations (Student’s Book) / J.Comfort with York Associates/Oxford University Press, 1996. – 80 p.

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: lilia.chernysh@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-227-229

Lilia Chernysh. Feste Redewendungen als Besonderheit der werken von Günter Grass. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 227–229.

УДК 811.112.2`360 (075.8)

Lilia Chernysh,

Nationale Universität „Lwiwska Polytechnika“, Lwiw

FESTE REDEWENDUNGEN ALS BESONDERHEIT DER WERKEN VON GÜNTER GRASS

Im Artikel geht es um feste Redewendungen des Deutschen, als einige der Besonderheiten der Werken von Günter Grass, sind die Beispiele dieser festen Redewendungen, ihre Bedeutung im Kontext des Werkes und die Bedeutung jedes einzelnen Lexems in eigenem Sinn dargestellt.

Schlusswörter: das Lexem, feste. Redewendung, die Phraseologie, der Phraseologismus, syntaktische Kriterien, der Kontext, die Bildhaft.

Черниш Лілія Зенонівна,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

СТАЛІ ВИРАЗИ, ЯК ОСОБЛИВІСТЬ ТВОРІВ ГЮНТЕРА ГРАССА

У статті розглядаються сталі звороти німецької мови, як певна особливість творів Гюнтера Грасса, наведені приклади сталих виразів, їх значення в контексті твору, та значення кожної лексеми виразу в автономному значенні.

Ключові слова: лексема, сталий вираз, фразеологія, фразеологізм, синтаксичні критерії, контекст, образність.

Черныш Лилия Зеноновна,

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

УСТОЙЧИВЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ, КАК ОСОБЕННОСТЬ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ГЮНТЕРА ГРАССА

В статье рассматриваются устойчивые выражения немецкого языка, как определенная особенность произведений Гюнтера Грасса, поданы примеры устойчивых выражений, их значение в контексте произведения и значение каждой лексемы выражения в автономном значении.

Ключевые слова: лексема, устойчивое выражение, фразеология, фразеологизм, синтаксические критерии, контекст, образность.

Lilia Chernysh,

Lviv Polytechnic National University, Lviv

FIXED EXPRESSIONS AS A PECULIARITY OF THE WORKS OF GUNTER GRASS

The article deals with the fixed expressions of the German language as a certain feature of the Günter Grass works, provides the examples of fixed expressions, their meanings in the context of the work, and the meaning of every lexeme of the expression in autonomous use. Since there arises a question, whether the idioms and fixed expressions are one and the same phenomenon, or separate independent from each other linguistic units, therefore, in this article are presented for comparison both fixed expressions as a whole in a context of the work, and separately each lexeme, as a component of a fixed expression. On the basis of this research there was demonstrated the difference in the interpretation of each lexeme separately, and its usage and interpretation in a fixed expression. Examples of the given fixed expressions demonstrate the peculiarity of the works and style of Günter Grass, who with the help of idioms and fixed expressions gives to his works a special imagery. Fixed expressions play a significant role in creating the imagery of the work and the reflection of the emotion and feelings power of the characters, make the content more vivid.

Key words: lexeme, fixed expression, phraseology, idioms, syntactic criteria, context, imagery.

Sind die Phraseologismen und feste Redewendungen dasselbe oder nicht, ist eine gute Frage und es hängt davon ab, was man unter den festen Redewendungen versteht. Also Phraseologie betrachtet man als Teildisziplin der Lexikologie oder als selbständige linguistische Disziplin [1, S.122] und sie hat seit Anfang der siebziger Jahre schon ein wachsende Interesses (H. Burger, W. Fleischer, Th. Schippan, D. Dobrovolskij) erweckt. Eigentlich Phraseologie ist die Wissenschaft oder Lehre von den festen Wortkomplexen bzw. Wortverbindungen einer Sprache, die in System und Satz die Funktion und Bedeutung einzelner Wörter (Lexeme) erfüllen [2, S.296]. Wortkomplex und feste Redewendung ist das dasselbe? Schwer zu sagen aber eins ist ganz deutlich, dass feste Redewendungen einen besonderen Sinn dem Text leihen und Bildhaft dem Text geben. Mithilfe von festen Redewendungen formt man eigene Sprache, die einen individuellen Stil dem Inhalt verleiht. Weil sich in der Sprache sowohl Natur als auch Geist vereinen, erkennt man durch die Sprache, die, zum Beispiel, an den festen Redewendungen reich ist, die Individualität und falls es um den Schriftsteller geht, dann auch den Stil.

In diesem Artikel zeigen wir die Rolle der festen Redewendungen bei dem Formen des eigenen Stils, der in diesem Fall als eine der Besonderheiten der Werken von Günter Grass ist und besonders in seinem Werk“ Beim Häuten der Zwiebel“.

Wissenschaftlich betrachtet, findet man bei dieser Forschung solche Neuigkeit, dass man in diesem Artikel eine enge Gruppe der festen Redewendungen abgesondert und verdeutlicht hat.

Es ist zur Zeit, war aber auch vorher, ganz aktuell, dass feste Redewendungen eine besondere Art des Stils darstellen, bestimmte Merkmalen absondern und den Werken besondere Bildlichkeit verleihen.

Die festen Redewendungen sind mit syntaktischen oder sogar textlinguistischen Kriterien abzugrenzen [4, S.200]. Die Rede ist von ganzen phraseologischen Sätzen, wobei aber vom textlinguistischen Anschluß an den Kontext, der durch Pronomina oder andere verweisende Elemente erklärbar ist.

Der Stil und die Sprache von Günter Grass sind an solcher seltsamer Besonderheit als feste Redewendungen reich, die im Text nicht separat sondern im Zusammenhang mit anderen Satzgliedern stehen, eine besondere Bildhaft dem Text geben und den sprachlich-stilistischen Inhalt beeinflussen. Darunter sind folgende.....

1. „*Verkrustet schwiegen die Schnittwunden, mochten jedoch schmerzen und **Angst nähren**, die in dem niedrig stickigen Raum keinen Auslauf hatte*“. [3, S.79]

Angst nähren- налякаться .

Hier hat diese Redewendung solche Bedeutung als „durch die Sinne, körperlich wahrnehmen; (eine innere, seelische, gefühlsmäßige Regung), erkennen, feststellen, wahrnehmen“. In diesem Fall sieht man diese Bildlichkeit, weil die Wortkombinationen, die wir hier haben, die Beschreibung des Helden noch stärker machen und die Bildlichkeit des Textes ergänzen. Wenn wir das Verb „nähren“ als selbständiges Wort ausziehen, dann bekommen wir einen ganz unklaren Sinn der Redewendung: *an die Brust nehmen, anlegen, beköstigen, die Brust geben, ernähren, füttern, säugen, stillen, tränken, verköstigen*. Aber in Verbindung mit dem Substantiv „Angst“ bekommt man etwas ganz starkes, weil es weltbekannt ist, dass Günter Grass mit starker Expressivität seine Werke schrieb.

2. „...*Zärtlichkeiten zugespitzte Zunge spielen ließ, die Skatkarten hochwarf, auffing, und endlich, da es windstill und sonntäglich in der Kammer mit den stummen Männern und Briefen wurde, begann er mit vorsichtigen ausgewogenen Bewegungen, unter **angehaltenem Atem** ein hochempfindliches Kartenhaus zu bauen...*“ [3, S.78]

Den Atem anhalten – затримати дихання, чого напружено очікувати

Wenn es um eine anstrengende Situation oder Gefühle geht, dann sagt man: „*ich halte meinen Atem*“. Das bedeutet, dass man auf etwas so sehr ungeduldig wartet, dass ihm Luft zu atmen fehlt.

Lässt man eine Analyse des Wortes einführen, dann hat man folgendes – Atem, der; s; nur Sg; – die Luft, die sich von der Lunge zu Mund oder Nase bewegt und umgekehrt „den Atem anhalten“- Atem holen, schöpfen. Man kann die Redewendung folgendermaßen einsetzen: *jemanden in Atem halten* – jemanden nicht zur Ruhe kommen lassen. Es ist in diesem Text genauso, weiter geht eine anstrengende Situation, die der Hauptheld erleben muss. Und damit hilft der Autor dem Leser die ganze Anstrengung vorstellen.

3. „...*Auch er **maß** dem bevorstehenden Festtag **größere Bedeutung bei**...*“ [3, S.46]

Jmdm. größere Bedeutung beimessen – мати важливе значення для когось

Bedeutung: etwas für wichtig / bedeutsam halten. Im Bereich der deutschen Sprache ist auch noch auf die Zusammenhang von «gewichtig» (schwer) und der Ableitung «wichtig» (bedeutsam) hinzuweisen, zum Beispiel: *«Ich habe diesen Aussagen nicht allzu viel Gewicht beimessen, denn es handelte sich schließlich nur um Gerüchte»*. Solche Analyse gilt als Hilfsmaterial um die Etymologie des Wortes „beimessen“ zu verstehen. Günter Grass benutzt hier ein bisschen veraltete Lexik, die aber den Sinn und die Wahrnehmung des Textes nicht stört.

4. „...*ich **lag bewegungslos** auf sie, ...*“ [3, S.90]

Bewegungslos liegen – стояти, мов вкопаний, мов статуя (непорушно)

Es gibt solche bestimmte Wörter, die in der deutsche Sprache bestimmte Beziehungen haben, und immer zusammen passen. Das heißt – zusammenpassende Wörter, die man nur im Text verstehen muss. Um sich damit klar zu machen, kann man die Synonyme für das Wort *bewegungslos* einführen und folgendes finden – *erstarrt, reglos, regungslos, ruhig, starr, statuenhaft, still, unbewegt, wie paralytisiert*. Lässt man das Verb „liegen“ hinzufügen, dann bekommt man das ganze Bild der Phrase – *liegen wie paralytisiert, still liegen und so weiter*. Alle von diesen Adjektiven haben dieselbe Bedeutung, aber der Autor verwendet mit Absicht diese Wortverbindung, um die Expressivität der Redewendung bzw. des Wortes „bewegungslos“ zu verstärken.

5. „...*ließ er **den Blick auf Umwegen...gleiten**, ...*“ [3, S.89]

Den Blick gleiten lassen – кинути поглядом, підглянути

Bedeutung: *vorsichtig / heimlich hinsehen*

Soviel man weißt, bilden die Lexik und Phraseologie gehobene Stilfärbung in Form stilistischer Synonyme zur Lexik und Phraseologie einfach-literarischer Stilfärbung. Bei der Verwendung dieser festen Phrase, wird die Rede mehr poethisch und reich. Wenn man den Kontext nimmt, dann kann man sagen, dass mit solcher Redewendung die Beschreibung der Situation noch schöner klingt. Nach dem Text muss der Held einen Weg wählen, aber er weißt gar nicht, was er tun soll. Der Autor zeigt hier sehr genau diese Unsicherung mithilfe dieser poethischen Redewendung.

6. „...*um sich **abermals und mit ledigen Händen** hinter den Sandsäcken zu verkriechen...*“ [3, S.156]

Mit ledigen Händen, mit leeren Händen – бути бідним як церковна миша, прийти з пустими руками

Bedeutung: *ohne Besitz / Geschenk; ohne Vorteile; erfolglos*

Die leere Hand ist ein altes Symbol des Mangels und der Bedürftigkeit, aus dem sich die genannten Sonderbedeutungen abspalten haben. Die vergleichenden Bedeutungen gelten nur um die Möglichkeit der Benützung zu finden und sich zu überzeugen, welche genau hier verwendet wurde. Im Kontext sagt der Autor, dass der Held ohne die Waffe war, denn er mit ledigen, leeren Händen verkriechen musste.

7. „...*die Dunkelheit **war auf seine Seite**...*“ [3, S.158]

Auf jmds. Seite sein/stehten – підтримувати когось, бути на чьомусь боці.

Diese häufig benutzte Redewendung bedeutet, dass man für jemanden der Verbündete oder Mithelfer ist, dass man jemandem eine Unterstützung gewährt.

Die pragmatischen festen Redewendungen kommen in unterschiedlichen Texttypen vor und stellen für Übersetzer eine große Herausforderung dar, weil sie aus mehreren Gründen von einer Kultur in die andere nicht direkt übertragbar sind. Der Übersetzer muss sich der sprach- und kulturbedingten Unterschiede bewusst sein, um eine funktionale Übersetzung produzieren zu können. Auch das Erlernen pragmatischer festen Redewendungen ist ein Problem, das von jedem Fremdsprachenlerner bewältigt werden muss. Jeder,

der die Sprache verstehen will, muss nämlich Phraseologismen dieses Typs beherrschen, sonst stößt er höchstwahrscheinlich auf Missverständnisse, Kommunikationsstörungen und sogar auf Ablehnung seitens anderer Mitglieder der Sprachgemeinschaft. Der Autor benutzt hier bestimmte Wortverbindungen, um die Bildlichkeit und Schönheit zu schaffen. Die große Rolle spielt hier so wie auch in anderen Fällen die übertragene Bedeutung.

8. „...zumal ihn ein Luftwaffenmajor mit Herzlichkeit und übertriebener Haltung bat, den Leuten doch **etwas zum Besten zu geben**...“ [3, S.130]

Etwas zum Besten geben – додати щось важливе при розмові, внести свою лепту

Bedeutung: *etwas zur Unterhaltung vortragen*

Mit dem *Besten* war ursprünglich der Siegespreis gemeint. Die Wendung bedeutete eigentlich „etwas als Preis für den Sieger in einem Spiel oder Wettkampf aussetzen“, dann *etwas als (wichtigsten) Beitrag zu einer Unterhaltung beisteuern*. Diese Wendung unterscheidet sich in beiden Sprachen in der grammatischen Ebene durch andere Komparativstufen des Adjektivs.

Feste Redewendungen, als, sagen wir, „Formulierungshilfen“ rufen eine mit dem Hörer geteilte Wissensbasis hervor. Hierfür wird zum Teil die „verschleiende“, „verunklärende“ Funktion von idiomatischen oder teil-idiomatischen Phraseme genutzt [5, S.57]. Man wird Ausbildung, Wissenschaft und Forschung – Grundvoraussetzungen für eine erfolgreiche Volkswirtschaft – auf die Überholspur bringen. Hier ist deutlich „Wettbewerb“ als „positiv“ bewertet zu verstehen, wer allerdings überholt werden soll, ist unklar. Man hat solche Forschung aus einigen Gründen gemacht. Zuerst und das ist wichtig – man kennt einige Abweichungen bei der Bedeutung in bestimmtem Kontext. Weiter, man hat das festgestellt, dass man solche Redewendung nicht nur als schriftliche, sondern als umgangssprachliche Wortkombination benutzen kann. Das erfährt man von dem Autor. Er beschreibt eine Unterhaltung zwischen zwei Freunden und jeder möchte etwas besser als andere sagen. Dieses Gespräch sieht als Wettbewerb aus, worüber man oben geschrieben hat.

Günter Grass hat seine Werke mit verschiedenen solcher Art festen Redewendungen ausgefüllt, um die Sinne und Gefühle seiner Helden nicht nur zu zeigen, sondern auch zu verstärken, womit er seinen Werken eine besondere, ja, sogar seltsame Bildlichkeit angibt, was in aller Zeit und bei Leser verschiedener Alter große Interesse weckt. In diesem Artikel haben wir über die festen Redewendungen nur in einem Werk von Günter Grass geschrieben, um zu zeigen wie solche Redewendungen das Verständnis des Inhaltes und des Stils von diesem bekannten Schriftsteller sich klar machen helfen.

Es gibt noch sehr viel zu tun und zu erforschen, um die seltsame Besonderheit des Stils von Günter Grass zu verstehen, um nicht nur diesen Autor zu begreifen, sondern auch deutsche Sprache zu beherrschen.

Literaturverzeichnis:

1. Drosdowski G. Duden Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim: Leipzig – Wien – Zürich. 1996. – 225 S.
2. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig. 1982. – S. 295 – 313.
3. Günter G. Beim Häuten der Zwiebel, Göttingen: Steidl. Verlag, 2006. – 250 S.
4. Günther K. Wörterbuch phraseologischer Termini. (Linguistische Studien, Reihe A 205). Berlin: 1990. – 279 S.
5. Hausmann F. Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. In: Bergenholtz, H./ Mugdan, J. (Hrsg.) Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch, Lexicographica. Series Maior 3. Tübingen: 1985. – S. 118 – 129.

Отримано: 10 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: dmytro.tchystiak@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-230-232

Чистяк Д. О. Космогонічна концептосистема у художній мові Богдана-Ігоря Антонича. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 230–232.

УДК 811.161.2:7.046:821.161.2АНТОНИЧ

Чистяк Дмитро Олександрович,

Київський національний університет ім. Т. Шевченка, м. Київ

КОСМОГОНІЧНА КОНЦЕПТОСИСТЕМА У ХУДОЖНІЙ МОВІ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА

У статті здійснено моделювання вербалізації космогонічної картини світу в поетичних текстах видатного українського письменника Богдана-Ігоря Антонича у контексті концептуальної картини світу в мові українських поетів-символістів. Визначено функціонування провідних космогонічних концептів як модюляторів міфопоетичного універсуму авторської художньої мови.

Ключові слова: символ, символізм, космогонія, концептосистема, міф, міфологічна універсалія, архетип, міфосвіт, текст.

Чистяк Дмитрій Олександрович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, г. Київ

КОСМОГОНИЧЕСКАЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМА В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ БОГДАНА-ИГОРЯ АНТОНИЧА

В статье проведено моделирование вербализации космогонической картины мира в поэтических текстах выдающего украинского писателя Богдана-Игоря Антонича в контексте концептуальной картины мира в языке украинских поэтов-символистов. Выделено функционирование основных космогонических концептов как модуляторов мифопоэтического универсума авторской художественной речи.

Ключевые слова: символ, символизм, космогония, концептосистема, миф, мифологическая универсалія, архетип, мифомир, текст.

Chystiak Dmytro,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE CONCEPTUAL SYSTEM OF COSMOGONY IN THE LITERARY TEXTS OF BOGDAN-IGOR ANTONYCH

The article deals with the modeling of the verbalization of cosmological worldview in the poetic texts of the prominent Ukrainian poet Oleksandr Oles in the context of the conceptual worldview in the language of the other Ukrainian symbolist poets. It is shown that the most important concept SUN is related to the MUSIC that is similar to the poetry of Pavlo Tychyna. The TIME and the SPACE are involved into the same historical and cosmic rhythm represented by the verbalized concepts STARS, CONSTELLATIONS and especially ZODIAC that is one of the central concepts of the author's worldview. The cosmos is structured in details by the series of conceptual oppositions related to the functioning of the mythological worldview (EARTH-SKY, FIRE-WIND, DAY-NIGHT, EVENING-MORNING) as well as some special created by the imagery of the author (SUN-WATER, SKY-WATER, STARS-WATER). The concept of EXTASE relevant for French symbolists is present not only for PEOPLE but also for the NATURE isomorphic to the human being, especially for SUN and NIGHT. The ARBOR MUNDI is verbalized by the pagan symbol of OAK and the Christian TREE OF LIFE. STAR and SUN are associated in the context of the unity of MACROCOSM and MICROCOSM as that was stated by Hryhoriy Skovoroda and in the conception of the psychological parallelism by Aleksandr Veselovsky.

Key words: symbol, symbolism, cosmology, conceptual system, myth, mythological universal, archetype, mythological worldview, text.

У філологічній науці та суміжних наукових дисциплінах зростає інтерес до проблеми виявлення структурних і семантичних зв'язків, генерованих у мовній системі особливостями міфологічного світовідчуття. Активізуються актуальні дослідження мовних картин світу, етнічних концептосфер і «міфів етносу», які розкривають специфіку взаємодії мовних явищ через аналіз різних рівнів семіосфери культури, розглянуті в міфопоетичному аспекті у працях П. Брюнеля, О. Веселовського, М.-К. Гюе-Брішар, Ж. Дюрана, М. Еліаде, Р. Жірара, І. Зварича, О. Колесника, О. Косарева, Н. Лисюк, Є. Мелетинського, А. Слухай, Н. Слухай, В. Топорова, І. Франк-Каменецького, Н. Фрая, О. Фрейденберг. Можна зауважити, що ці явища вписуються у ширший контекст міждисциплінарних студій, які мають на меті розкрити закономірності функціонування структур, що генерують процес знакоутворення на ментальному рівні.

У цьому контексті перспективним видається поширення запропонованої нами методики лінгвопоетичного аналізу [6; 7] давньогрецького міфологічного інтертексту у франкомовному художньому тексті (на матеріалі драматургії М. Метерлінка) на ширші текстові масиви, передусім на дослідження художньої мови представників українського символізму. Метою даної статті є моделювання вербалізації космогонічної картини світу в поетичних текстах видатного українського письменника Богдана-Ігоря Антонича (1909–1937).

Різноманітні аспекти творчості поета не раз виступали предметом літературознавчих досліджень, зокрема, й дисертацій знаного сучасного письменника Юрія Андруховича [1], а також публікацій С.Я. Гординського [5], Д. Ільницького [6], І. Калінця [7], М.О. Новикової [8], Л. Стефановської [9] та ін. Однак лінгвоконцептологічний аналіз поетичних текстів автора, зокрема на предмет вербалізації в них архаїчної міфопоетичної космології, ще не був досі здійснений. Дисертаційне дослідження О.Ф. Бурая [4] розглядає суміжну проблематику з погляду літературознавчої інтерпретації, виділяючи функціонування міфологем Коло, Бога, Сонця, засадничих концептів ВІЧНІСТЬ, ТВОРЧІСТЬ, МУЗА і ГРІХ, низку аллюзій на маркери язичницького фольклору, проте цим спостереженням бракує системного розгляду через недостатній мовознавчий аналіз.

У збірці (3) досліджено 60 поетичних текстів, що містять у цілому понад 5 580 слововживань, середня довжина тексту 93 слововживання.

Автор експліцитно формулює власне кредо ПІЗНАННЯ СВІТУ ЛЮДИНОЮ: *...а сонце – діамант музики, світла свято, // очам, що хочуть все пізнати, світ подвоїть. // Бо тільки наглий захват зможе суть розкрити, // вести в сподуку нас, в містичну єдність з світом.* (Антонич, Шість строф містики, с. 13).

Детально вербалізований концепт СОНЦЕ – світило пов'язане з МУЗИКОЮ (*...а сонце – діамант музики, світла свято* – Антонич, Шість строф містики, с. 13), асоційоване з рослинами, земними плодами (*Малюк осот – рослинне чортovinня, // екстаза сонця й блискавок погоні* – Антонич, Знак Лева, с. 5; *Мініатюра сонця – яблуку надхнення // на дереві життя – на дереві мистецтва...* – Антонич, Агс Роетіса, с. 25; *Як диню сонця зсуне вітер...* – Антонич, Диво, с. 46) та тваринами – левом (*...погруддя сонця з гриви полум'ям в музеї ночі* – Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32; *щоб сонце жевріло ясніш від гриви лева* – Антонич, Колодійство, с. 47). Наявні також негативні естимації денного світила (*Порожня і дірява сонця шкаралуща, // що, наче скорпіон, само себе вбиває // жалом свого проміння...* – Антонич, Піски, с. 34; *розчавить білим сонцем...* – Антонич, Пісня про незнищенність матерії, с. 37). Відповідно до архаїчних міфопоетичних уявлень, сонце може перебувати й у нижньому (підземно-водному) світі: *Оманює зеленим і холодним світлом // підводне сонце у долинах коралевих...* (Антонич, Океанія або в долинах морських левів, с. 38)

Антропоморфізований концепт СОНЦЕ органічно співвіднесений із праїндоевропейською міфопоетичною формулою «сонячне коло»: *Вже сонця колесо збиває стельмах, // це обруча до осі полум'яної!* (Антонич, Колодійство, с. 47). Християнський концепт СТИГМИ синтезований із язичницьким СОНЦЕМ: *Зідає небо до хреста землі прибите // і стигма сонця на моїй долоні світить.* (Антонич, Шість строф містики, с. 13). Астральний код у мові поезії Б.-І. Антонича відіграє винятково важливу роль, про що свідчить уже сама назва збірки «Книга Лева» (ідеться про зодіакальне сузір'я, а не про тварину). Це сузір'я синтезує ПРОСТІР і ЧАС у єдиний космічно-історичний потік: *З-за гір століть веде сузір'я Лева, // цей знак монархів, воїнів, пророків.* (Антонич, Знак Лева, с. 5). Однак мають значення й інші зодіакальні сузір'я: *Як Діва з зодіяка чеше карі коси // й горбатий Водяник закличе тіні з лігов...* (Антонич, Полярія, с. 39); *...звірята сходять з зодіяка...* (Антонич, Арктика, с. 40)

СВІТОВЕ ДЕРЕВО вербалізоване у своїх концептуальних варіантах – ДЕРЕВО ЖИТТЯ або ДУБ: *Мініатюра сонця – яблуку надхнення // на дереві життя – на дереві мистецтва...* (Антонич, Агс Роетіса, с. 25); *Цей дуб то дерево пророче, // корява ліра з його пня* (Антонич, Віщій дуб, с. 47); *Лиш дуб один крізь біле море, // дельфін рослинний, в даль пливе // і лірою сніг-саван поре, // віщуючи життя живе* (Антонич, Віщій дуб, с. 47). Як один із варіантів концепту СВІТОВЕ ДЕРЕВО може бути розглянутий концепт ГОРА: *Де не оставсь на каменю ні камінь, де зрівнялись гори...* (Антонич, Апокаліпсис, с. 31). Поряд зі світлим образом верхнього (переважно австрального) світу, автор вербалізує й концепт НИЖНІЙ СВІТ (варіант – ПІДЗЕМНИЙ СВІТ): *Підземних рік слизьке, примарне зілля, мокрі зорі й змії...* (Антонич, Апокаліпсис, с. 31); *...джерела зелені із надір земних, де клекотало // хвильне життя базарів, де роїлися хвилини.* (Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32); *...до вітру лір приклавши уші, чують дзвонів // підземних тасманиччій і далекий поклик* (Антонич, Піски, с. 34).

Синтез дохристиянських і християнських концепцій МАКРОКОСМУ втілює вербалізація концепту ПОТОП: *...і фарбою цеглястою малює янгол // новий потоку плян на зорях, мов на мапах* (Антонич, Затерті сліди, с. 36); *...залле мене потоп, розчавить білим сонцем...* (Антонич, Пісня про незнищенність матерії, с. 37). Тут ЗОРІ й СОНЦЕ – релікти язичницького світобачення. Подібний синтез виражають і омовлені концепти ВОДА, ВОДИ: *Води живого срібла повні, сплять криниці ласки...* (Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32); *...зелений струминець вод вкриває пил рожевий...* (Антонич, Океанія або в долинах морських левів, с. 38); *Полярні янголи колишуть Божі води // і звірі виють глухо спрагли і неситі* (Антонич, Полярія, с. 39). Інший приклад язичницько-християнського симбіозу уявлень – поетичний концепт РАЙ: *Кубло орлів поразки вигнаних з прараю...* (Антонич, Піски, с. 34). Часовий аспект космогонії-космології репрезентують вербалізації концепту ВІЧНІСТЬ, ВІЧНИЙ: *І бачиш вічність – небо опалеве // і шум червоних полум'я потоків.* (Антонич, Знак Лева, с. 5); *...Криниці ласки вічної, що мурів цих діткнулась.* (Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32). У першому з розглянутих прикладів НЕБО як ВІЧНІСТЬ репрезентує хронологічну єдність ПРОСТОРУ і ЧАСУ, а також РУХУ – зміна положення небесних світил упродовж доби, року, століть відзеркалює динаміку просторово-часових параметрів УСЕСВІТУ, утілених у міфологічних образах і сюжетах.

Відповідно до архаїчних міфопоетичних уявлень (канонізованих, зокрема, в давньогрецьких релігійно-філософських напрямках орфізму й піфагореїзму й пізніше найбільшою мірою втілених у поетичному кредо П. Тичини), МУЗИКА виступає одним із найважливіших елементів космогонії й космології. Вона співвідносна з ВЕРХНІМ СВІТОМ – і астральним (*...а сонце – діамант музики, світла свято...* – Антонич, Шість строф містики, с. 13), і пашиним (*Музика бє в обличчя, мов зле птаство* – Антонич, Три строфи з записника, с. 24), СЕРЕДНІМ СВІТОМ (*...між лаври, де з листків пливе музика тасманиччє...* – Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32); *...до вітру лір приклавши уші, чують дзвонів...* (Антонич, Піски, с. 34) та СВІТОВИМ ДЕРЕВОМ, що поєднує всі рівні світобудови (*Цей дуб то дерево пророче, // корява ліра з його пня* Антонич, Віщій дуб, с. 47). Функціонально близькими є приклади вербалізації концепту ПІСНЯ: *...накритий небом і обмотаний піснями...* (Антонич, Пісня про незнищенність матерії, с. 37); *...з пісні буде поніл* (Антонич, Пісня про незнищенність матерії, с. 37); *Ця пісня серцю, наче камінь, // а все ж її співати треба* (Антонич, Забута земля, с. 49)

Детально втілено властивій мові українського й, ширше, слов'янського фольклору принцип психологічного паралелізму О.М. Веселовського – асоціація в міфопоетичному мисленні концептів ПРИРОДИ й психологічного життя ЛЮДИНИ. Так, асоційовані ЗОРЯ і СЕРЦЕ (*...зоря з зорею й серце з серцем* – Антонич, Троянди, с. 20). Кожна людина має власну зірку, очевидно, мислиму як магічний покровитель: *...я присягаю вірність перед зір обличчям. // Хто без зорі йде в світ – вже без зорі назавжди...* (Антонич, Чаргород або як народжуються міти, с. 33). Людське відчуття ЕКСТАЗУ в поетовому світобаченні влістиве ще СОНЦЮ і НОЧІ: *Малюк осот – рослинне чортovinня, // екстаза сонця й блискавок погоні.* (Антонич, Знак Лева, с. 5); *Княжна екстази – ніч веде слова камінним гаєм...* (Антонич, Зорелев або сузір'я Лева, с. 32)

Вербалізована низка архаїчних міфо-космологічних концептуальних опозицій (відповідно до ідеї К. Леві-Строса про бінарні протиставлення як основу міфологічного мислення, що реалізовано, зокрема, в концепції слов'янської язичницької

міфології В.В. Іванова і В.М. Топорова [Іванов 1965; Іванов 1974]): СВІТЛО – ВОДА (варіант концептуальної опозиції ВОГОНЬ – ВОДА і водночас іншої концептуальної опозиції ВЕРХНІЙ СВІТ – НИЖНІЙ СВІТ): *...і буря світла на води дзеркалах...* (Антонич, Шлюб, с. 19); НЕБО – ВОДА: *Тут небо мисться в воді густій і срібній, наче ртуть* (Антонич, Монумен- тальний краєвид, с. 29); *...кити хвостами миють зорі й біле птаство...* (Антонич, Полярія, с. 39); ЗЕМЛЯ – НЕБО: *Молюсь землі в червоному окропі крові // і небо кличу тугою, що вічно ранить*. (Антонич, Пісня про дочасне світло, с. 11); *Зідхає небо до хреста землі прибите // і стигма сонця на моїй долоні світить*. (Антонич, Шість строф містики, с. 13); *Забута земля під дощами, // під оливою рудого неба!* (Антонич, Забута земля, с. 49); ЗЕМЛЯ – ВОДА: *На милі сонця, світла верстви // розміряно і землі й води*. (Антонич, Троянди, с. 20); ВОГОНЬ – ВІТЕР: *І мох вогню, і вітру ясний галас...* (Антонич, Шлюб, с. 19); ДЕНЬ – НІЧ: *Сто днів і сто ночей ідуть руді дощі і вітер віє...* (Антонич, Апокаліпсис, с. 31); *Сніг зеленіє в світлі ночі, // сніг блакитніє в світлі дня* (Антонич, Віщий дуб, с. 47); ВЕЧІР – РАНОК: *Сніг попеліє в сірій вечір, // щоранку у вогнях цвіте* (Антонич, Віщий дуб, с. 47); ВОДА – ЗОРІ (варіант ширшої опозиції НИЖНІЙ СВІТ – ВЕРХНІЙ СВІТ): *...вода підноситься і зорі й тюрми заливає*. (Антонич, Апокаліпсис, с. 31).

Отже, в космології Б.-І. Антонича СОНЦЕ пов'язане з МУЗИКОЮ (пор. у П. Тичини), ПРОСТІР і ЧАС злучені в єдиний космічно-історичний потік, найяскравіше репрезентований різноманітно вербалізованими ЗІРКАМИ, СУЗІР'ЯМИ й особливо ЗОДІАКОМ (один із центральних концептів авторської космології). Космос детально структурований низкою концептуальних опозицій, серед яких традиційні для міфологічного світогляду (ЗЕМЛЯ–НЕБО, ЗЕМЛЯ–ВОДА, ВОГОНЬ–ВІТЕР, ДЕНЬ–НІЧ, ВЕЧІР–РАНОК) й індивідуально-авторські (СВІТЛО–ВОДА, НЕБО–ВОДА, ЗОРІ–ВОДА). СВІТОВЕ ДЕРЕВО вербалізоване як язичницький ДУБ і християнське ДЕРЕВО ЖИТТЯ. ЕКСТАЗ (важливий для французького символізму концепт) притаманний не тільки ЛЮДИНІ, а й ізоморфній їй ПРИРОДІ – зокрема, СОНЦЮ й НОЧІ. ЗОРЯ і СЕРЦЕ асоційовані в контексті єдності МАКРОКОСМУ і МІКРОКОСМУ (Г.С. Сковорода), психологічного паралелізму (О.М. Веселовський).

Перспективним постає компаративне дослідження міфопоетичних картин світу українських письменників-символістів із подальшим зіставленням одержаних результатів із національними традиціями інших народів цього ж мистецького напрямку, зокрема концептосистеми бельгійського символізму, адже основи для такого дослідження закладені нами в попередніх наукових розвідках [6; 7].

Література:

1. Андрухович Ю.І. Богдан-Ігор Антонич і літературно-естетичні концепції модернізму: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. 10.01.01 / Юрій Іванович Андрухович; Прикарпатський університет імені В. Стефаніка. – Івано-Франківськ, 1996. – 25 с.
2. Антонич Б.І. Книга Лева / Богдан-Ігор Антонич. – Львів: Друкарня Н.Т.Ш., 1936. – 64 с.
3. Антонич Б.І. Повне зібрання творів [Передм. М. Ільницького, комент. Д. Ільницького] / Богдан-Ігор Антонич. – Львів: Літопис, 2009. – 968 с.
4. Буряк О.Ф. Міфологізм художнього мислення Богдана-Ігоря Антонича: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. 10.01.01 / Олена Федорівна Буряк; КДПУ. – Кіровоград, 2001. – 168 а.
5. Гординський С. Богдан Ігор Антонич: його життя і творчість // Антонич Б. І. Зібрані твори / Зредагували С. Гординський і Б. Рубчак. – Нью-Йорк, Вінніпег: Слово. Об'єднання Українських Письменників в Екзилі, 1967. – С. 7–26.
6. Ільницький Д. Антонич від А до Я / Данило Ільницький. – Львів: Видавництво Старого Лева. – 2017. – 80 с.
7. Калинець І. Знане і незнане про Антонича: Матеріали до біографії Богдана Ігоря Антонича / Ігор Калинець. – Львів: Друкарські куншти, 2011. – 276 с.
8. Новикова М.О. Міфосвіт Антонича / М.О. Новикова // Сучасність. – 1992. – № 9. – С. 83–93.
9. Стефановська Л. Антонич. Антиномії / Лідія Стефановська. – К.: Критика, 2006. – 312 с.
10. Чистяк Д.О. Лінгвоміфопоетичний аналіз художнього тексту: навчальний посібник / Дмитро Олександрович Чистяк. – К.: Журнал «Радуга», 2015. – 138 с.
11. Чистяк Д. Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі: монографія / Дмитро Чистяк. – К.: Журнал «Радуга», 2016. – 272 с.

Отримано: 3 березня 2018 р.

Прорецензовано: 7 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: innakhmad737@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-233-235

Чмель В. В., Ахмад І. М. Мотивація студентів технічних спеціальностей до вивчення англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 233–235.

УДК 378.147

**Чмель Вікторія Володимирівна,
Ахмад Інна Михайлівна,**

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються різні методи навчання для мотивації студентів технічних спеціальностей до вивчення англійської мови. Вивчається комплексна проблема опору студентів до вивчення іноземної мови та шляхи її вирішення. Автори розкривають причини такого опору і способи його подолання. Виділяються педагогічний і психологічний аспекти проблеми. Визначається роль викладача в організації процесу навчання іноземної мови та підвищені зацікавленості майбутніх фахівців в опануванні мови. В статті також підкреслюється необхідність зв'язку між темами, що вивчаються на заняттях з англійської мови та темами з фахових дисциплін. Автори приділяють особливу увагу систематичному застосуванню мультимедійних технологій та Інтернет ресурсів у навчанні іноземної мови для підвищення мотивації студентів технічних спеціальностей та вдосконалення мовленнєвих навичок та вмінь. Пропонуються рекомендації щодо формування ефективної мотивації студентів технічних закладів вищої освіти до вивчення і активного використання англійської мови у сфері професійної діяльності. Зазначається необхідність створення комфортних умов для навчання, щоб стимулювати впевненість студентів у їхніх можливостях та прагнення до особистого розвитку як фахівця.

Ключові слова: мотивація; опір до навчання; англійська мова; студенти технічних спеціальностей.

**Чмель Виктория Владимировна,
Ахмад Инна Михайловна,**

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», г. Киев

МОТИВАЦИЯ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ К ИЗУЧЕНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматриваются различные методы обучения для мотивации студентов технических специальностей к изучению английского языка. Изучается комплексная проблема сопротивления студентов к изучению иностранного языка и пути ее решения. Авторы раскрывают причины такой сопротивляемости и способы ее преодоления. Выделяются педагогический и психологический аспекты проблемы. Определяется роль преподавателя в организации процесса обучения иностранному языку и повышении заинтересованности будущих специалистов в овладении языком. В статье также подчеркивается необходимость связи между темами, которые изучаются на занятиях по английскому языку и темами технических предметов. Авторы уделяют особое внимание систематическому использованию мультимедийных технологий и Интернет ресурсов в обучении иностранному языку для повышения мотивации студентов технических специальностей и совершенствования их речевых навыков и умений. Предлагаются рекомендации по формированию эффективной мотивации студентов высших технических учебных заведений к изучению и активному использованию английского языка в сфере профессиональной деятельности. Определяется необходимость создания комфортных условий для изучения иностранного языка, стимулирования уверенности студентов в своих возможностях и их профессионального развития как специалистов.

Ключевые слова: мотивация; сопротивляемость к обучению; английский язык; студенты технических специальностей.

**Viktoriia Chmel,
Inna Akhmad,**

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv

MOTIVATION OF ENGINEERING STUDENTS FOR LEARNING ENGLISH

The content of the paper is devoted to the problem of teaching foreign languages and students' motivation at technical universities. Much attention is paid to the reasons of students' unwillingness to learn and their resistance to learning process. Common factors that influence student's perception of a subject and abilities for learning are distinguished. Some methods of motivation of engineering students for language learning are considered. Necessity of close connection between the topics which are studied at the English lessons and in professionally-oriented subjects is pointed out. The pedagogical and psychological aspects of the problem are singled out. The teacher's role in organizing a foreign language learning process is defined. The importance of multimedia tools' application at the English language lessons is highlighted. The authors provide recommendations on effective motivation of engineering students to learn and actively use English in the field of their professional activities. The influence of a foreign language on personal and professional development of the future specialist is stated.

Key words: motivation; resistance to learning; the English language; engineering students.

Постановка проблеми. Англійська мова грає визначну роль у всіх сферах професійного та повсякденного спілкування. У країнах, що розвиваються, таких як Україна, англійська безумовно є життєво важливим критерієм визначення статусу людини та її місця в суспільстві, створення позитивного образу фахівця, що вільно володіє іноземною мовою. Іноземна мова допомагає стежити за новітніми дослідженнями, змінами та досягненнями у професійній сфері. Вона є необхідним засобом спілкування з іноземними колегами. Це сприяє формуванню професійної особистості та її прагненню підвищувати свій фаховий рівень, щоб зайняти гідне місце у конкурентно-орієнтованому світі. Мотивація студентів до опанування іно-

земної мови постійно зростає, проте, все ще існує певний «опір до навчання» [6]. Відсутність бажання у деяких студентів наполегливо вчитися та самовдосконалюватися вважається важливою проблемою, яка потребує подальшого вивчення та особливих шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Роль мотиваційних аспектів в навчанні англійської мови обговорювалася в роботах таких вітчизняних та іноземних науковців, як Н. Аристова, Т. Левченко, Р. Гарднер, З. Дьорней, Р. Оксфорд, Р. Клемент та ін. Всі вони вважають, що мотивація є надзвичайно важливою для вивчення іноземної мови. Вона суттєво впливає на процес вивчення, на зусилля студентів використовувати англійську мову не тільки для виконання домашніх робіт та спілкування на заняттях, але й застосовувати отримані знання та навички для професійного зростання та особистого розвитку. Навчати студентів інженерних спеціальностей англійської мови означає навчати та мотивувати їх спілкуватися цією мовою не тільки в областях сімейних стосунків, музики, мистецтва, спорту, тощо, але й в галузі науки і техніки, в галузі професійних інтересів [2, с. 37].

Мета статті. Метою пропонованої роботи є проаналізувати причин опору студентів технічних спеціальностей до вивчення англійської мови, запропонувати методи навчання для подолання цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб мотивувати студентів, потрібно зрозуміти причини, що викликають пасивне ставлення, а іноді, навіть, ігнорування необхідності вдосконалити знання, навички та вміння з англійської мови. Цілком зрозуміло, що сприйняття студентом предмету та здібності до навчання є особистими та суб'єктивними, але існують спільні чинники. Студент не прагне до наполегливого навчання, оскільки не відчуває нагальної потреби застосовувати свої знання. Часто студенти початкових курсів технічних спеціальностей не розуміють мети вивчення англійської мови, якщо вона використовується лише на заняттях. Частково вирішити цю проблему може допомогти гуманізація навчального процесу, тісна співпраця викладачів фахових предметів та англійської мови. Вивчення тем «Electric Circuit», «Measuring Instruments», «Hysteresis», «Methods of Cooling», «Renewable Sources of Energy» та ін. допомагають студентам краще засвоювати, а іноді й поглиблювати свої знання зі спеціальності. Одним із шляхів подолання опору є використання онлайн-ресурсів для виконання домашніх завдань з певних предметів. Наприклад, студенти можуть спілкуватися англійською та підвищувати свій рівень на сайтах, подкастах, призначених для вдосконалення навичок з англійської мови (<http://learnenglish.britishcouncil.org>, <https://ocw.mit.edu>, <http://www.techdictionary.com>, www.eslbuzz.com), інженерних форумах (www.eeweb.com, www.redpitaya.com, <https://forum.allaboutcircuits.com>, <http://www.powerengineering101.com>, www.egpet.net), брати участь у дискусіях, залишати коментарі. Участь у міжнародних конференціях, друкування тез і статей та захист дипломних робіт іноземною мовою значною мірою сприяють поглибленому вивченню не тільки професійно-орієнтованих предметів, але й вдосконалюють комунікативні вміння майбутніх фахівців. Обов'язковою вимогою для студентів 3–6 курсів є написання рефератів за фахом та підготовка презентацій з використанням прикладної програми MS PowerPoint за темою реферату для його захисту англійською мовою. Така практика підвищує цікавість до професійної діяльності, а також обґрунтовує необхідність використання мови в особистих та професійних цілях.

Часто трапляється, що студент не бачить себе в навчальному процесі, тобто, йому здається, що він не може брати активну участь у вивченні англійської мови під час занять через низький рівень шкільної підготовки та виступає проти будь-якої спроби залучити його до парних чи групових видів роботи. Такі студенти часто мовчать на заняттях, тому що вважають, що краще мовчати, ніж виглядати посміховиськом в очах одногрупників через помилки, особливо в розмовній мові [4]. Звичайно, у таких студентів існують певні труднощі, і будь-які зауваження викладача або низька оцінка на занятті поглиблюють їхню невпевненість у собі, змушуючи їх думати, що вони ніколи не зможуть опанувати англійську мову. Цей аспект є психологічною та педагогічною проблемою, тому потребує особливої уваги викладачів. Слід пам'ятати, що роль викладача полягає у тому, щоб учні повірили в себе [5, с. 79]. Страх перед невідомим також викликає у студентів опір до вивчення англійської мови [4, с. 18], особливо у студентів технічних закладів вищої освіти. Вони знайомі з дисциплінами (точні науки), де вони використовують певні алгоритми та схеми. Вони почувають себе незручно та підсвідомо / свідомо опираються при залученні їх до мовленнєвих видів діяльності. У цьому випадку викладач може застосувати схеми будови приладів, наприклад, трансформатору чи схем замощення з опорними словами, які можна знайти в підручниках чи в Інтернеті, для полегшення розуміння та обговорення тем, що вивчаються.

Різниця у викладанні різних предметів також викликає у студентів непорозуміння, напруженість або плутанину, що призводить до опору навчанню та де мотивації. Цілком зрозуміло, що викладач англійської мови використовує дещо інші прийоми та методи, ніж викладач вищої математики, фізики або теоретичних основ електротехніки. Отже, студент, який має більшість предметів зі схожим алгоритмом навчання, відчуває труднощі при звиканні до багаторівневих завдань, які повинні виконуватися одночасно під час занять з англійської мови.

Невідповідність тем та нерелевантність чи застарілість навчальних програм та відсутність технічного оснащення часто стають перешкодами у навчанні. Студент не бажає вчитися, якщо він не має якісних, сучасних матеріалів, технічних та інтерактивних ресурсів. Розчарування призводить до демотивації та небажання вчитись взагалі. Щоб подолати ці проблеми, викладачі англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» тісно співпрацюють з Британською Радою, постійно оновлюють навчальні програми, пропонують студентам сучасні підручники («Socialising», «English for Academics», «English for Presentations» та ін.), проводять заняття з використанням аутентичних відео чи аудіофайлів, розробляють завдання до них. Наведемо приклади завдань до відеофрагменту «The High Voltage Transformer. How does it work?» (тема «Voltage Transformer»).

Task 1. Watch the first half of the video and state whether the statements are true or false.

1. Transformer is the last point from which current gets into our houses.
2. The voltage of transmitted current is 250000 volts.
3. If you let high voltage current into your home, it may commit short circuit, fire or explosion.
4. 25000 volts get into the transformer through the primary coil.
5. The current in the primary coil generates a magnetic field.
6. If the number of turns on the primary and the secondary coils matches, the current induced in the secondary coil will be higher.

7. If the secondary coil has half as many turns of wire as the primary coil, the current induced in the secondary coil is doubled.
8. The coils inside the transformer do not touch each other.

Task 2. Continue watching and complete the sentences.

1. The transformer contains ...
2. The copper wires are covered with ...
3. There are ... coils near the primary coil.
4. Oil is an ...
5. Paper soaks up the oil allowing ...
6. The 25000 volt current surges through ...
7. An electric current is induced in ...
8. Each secondary coil generates ...
9. No one of these components ever ...

Task 3. Fill in the gaps with the information about transformer buzzing.

magnetic	reverses	rings
change	metal	buzzing

We may recognize the transformer by its ... . The ... is vibrating thanks to the alternating ... field caused by 25000 volts. An alternating magnetic field constantly ... its direction. With every direction ... the metal bangs and ... .

Переглядаючи відеофрагмент, студенти побачили будову та принцип роботи трансформатора, а виконання вправ суттєво полегшило підготовку до обговорення та опису ефективної та безпечної роботи приладу.

Відсутність симпатії до викладача, а також його поведінка – це, як правило, психологічні аспекти [6, с. 27]. Незважаючи на їхню суб'єктивність, вони досить важливі для вивчення англійської мови. Варто пам'ятати, що процес вивчення мови є комунікативним, тому взаємодія між викладачем і студентом визначає його ефективність. Ключова роль викладача у розвитку мотивації до вивчення іноземної мови полягає не лише у використанні навчальних матеріалів, що сприяють мотивації, але й у ставленні, яке він демонструє як по відношенню до студентів, так і до самого процесу викладання [3, с. 27]. Хоча викладач не може примусово викликати симпатію, він завжди може спробувати різні методи у співпраці зі студентами, використовуючи сучасні методики. Підвищення кваліфікації та участь у різноманітних тренінгах і семінарах може допомогти викладачеві знайти розумний вихід з найскладніших ситуацій та порозумітися з найбільш проблемними студентами.

Результати дослідження. Таким чином, для збільшення мотивації студентів та зменшення опору до навчання викладачеві необхідно:

- 1) пропонувати для вивчення взаємопов'язані теми та проблеми, тематичні дослідження, в яких беруть участь викладачі спеціальних дисциплін;
- 2) використовувати інформаційні та Інтернет-технології, щоб надати студентам можливість демонструвати свої навички через використання інформаційно-комунікаційних технологій [1, с. 10];
- 3) бути доброзичливим та об'єктивним при оцінюванні успіхів студентів в опануванні мови;
- 4) усувати руйнівні чинники (авторитаризм) та не перевантажувати студентів завданнями.

Перспективи подальших розвідок. Викладачі повинні пам'ятати, що вони будуть працювати більш продуктивно, розуміючи і визнаючи, що неможливо повністю подолати опір до навчання, і майже нереально мотивувати всіх студентів. Основною метою викладача є створення відповідних комфортних умов для навчання, щоб стимулювати впевненість студентів у їхніх можливостях. Пошук ефективних шляхів та розробка нових методів можуть стати предметом подальших досліджень, оскільки мотивація не може бути незмінною характеристикою в такій навчальній діяльності, як вивчення іноземної мови [3, с. 21].

Література:

1. Ахмад І. М. Основи многогранного процесу навчання студентів неязыкових спеціальностей ВУЗів / І. М. Ахмад // Формула компетентності сучасного викладача : матеріали VII міжнародної науково-методичної конференції 24 березня 2016 р. – К. : НТУУ «КПІ», 2016. – С. 10–13.
2. Редун О. В. Роль самостійної роботи студентів у підвищенні мотивації вивчення іноземної мови // Менеджмент : збірник наукових праць. – К. : Міжгалузевий інститут управління, 2010. – Вип. 13. – С. 94–106.
3. Chmel V. V. Use of video materials in teaching English for specific purposes / V. V. Chmel // Advanced education: collection of scientific works. – 2015. – No. 4. – P. 56–59.
4. Dornyei Z. Motivational strategies in the language classroom / Z. Dornyei. – Cambridge : CUP, 2001. – 155 p.
5. Oxford R. Language learning motivation: expanding the theoretical framework / R. Oxford, J. Shearin // The Modern Language Journal. – 1994. – No. 8. – P. 12–28.
6. Trudgill P. Sociolinguistics / P. Trudgill. – L. : Penguin Books Ltd, 1992. – 142 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. The high voltage transformer. How does it work [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=bS_N-nMiqnM.

Отримано: 14 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: anastasiia.chornii@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-236-238

Чорній А. Л. Комунікативна складова медіабельності конфліктів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 236–238.

УДК 61.11

Чорній Анастасія Любомирівна,
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці

КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА МЕДІАБЕЛЬНОСТІ КОНФЛІКТІВ

У статті розглянуто поняття медіабельності, зокрема визначено критерії медіабельності конфліктів. Проаналізовано кореляцію принципів класичної медіації та вербального вираження у процесі примирення. Встановлено взаємозв'язок складності конфлікту та комунікативних стратегій медіації. Виділено основні комунікативні категорії, якими послуговують медіатори у процесі фасилітативної та трансформативної медіації.

Ключові слова: медіабельність, комунікативні складові принципів медіації, комунікативні стратегії медіації, конфлікт.

Чорній Анастасія Любомирівна,
Черновицкий национальный университет им. Ю. Федьковича, г. Черновцы

КОМУНІКАТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕДИАБЕЛЬНОСТИ КОНФЛИКТОВ

В статье рассмотрено понятие медиабельность, определено критерии медиабельности конфликтов. Проанализировано взаимоотношение принципов классической медиации и вербального осуществления их в процессе примирения. Установлена связь между уровнем сложности конфликта и коммуникативными стратегиями медиатора. А также выделены основные коммуникативные категории, которыми пользуется посредник в процессе фасилитативной и трансформативной медиации.

Ключевые слова: медиабельность, коммуникативные сложные принципы медиации, коммуникативные стратегии медиации, конфликт.

Anastasiia Chornii,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivsi

COMMUNICATIVE PART OF THE CONFLICT MEDIABILITY

The article deals with the communicative aspects of the "mediability". Mediation as a way of peaceful conflict resolution depends on the criteria of the appropriateness of the condition of the particular conflict. Mediability is the criterion that defines the level of the conflict, pointing out what aim of the conflict solution can be achieved.

According to this fact, there are two main branches of mediation: facilitative mediation and transformative. The facilitative mediation is a classical one that is performing according to the principles of neutrality, objectiveness, positive atmosphere etc. Transformative mediation is considered as a way of transforming the conflict from the inevitable one to the constructive dialogue.

An essential part of the realizing the process of mediation is the mediator's competence of communication, in particular expressing neutrality and objectiveness. Neutrality is investigated within the model of NPOV and depends on the factor of presence of conflict possibilities in speech, presentation of supplying evidence etc. The principle of objectivity refers to the presentation of facts, including quotations, and pyramid principle.

Key words: mediability, communicative elements of the principle of mediation, communicative strategies of mediation, conflict.

Ідея мирного врегулювання конфліктів активно популяризується, власне як і застосування діалогічних практик та медіації у збройному, міжнародному конфліктах загалом, так і сімейних, господарських спорах зокрема. Поряд із цим, важливими є критерії добору конфліктних ситуацій, які можуть бути вирішеними при виборі застосування тих чи інших практик.

Дослідженням медіативних практик, зокрема у вимірі психологічних та юридичних наук, присвячені роботи Г. Незабитовського, В. В. Гурьєва, С. І. Калашнікова, Н. І. Минкина, М. Пеля та інших.

Базисом для розкриття стратегій трансформації конфлікту у медіативне поле в межах комунікативної лінгвістики слугували роботи Ф. С. Бацевича, А. Д. Белової, О. В. Вечкіна, О. І. Морозова, О. А. Семенюк, О. В. Фадєєвої.

Мета статті полягає у розкритті критеріїв медіабельності конфлікту, а також їх вербальне вираження.

Медіація як процес позасудового врегулювання спорів передбачає мирне врегулювання конфлікту через залучення третьої нейтральної сторони, котра допоможе сторонам дійти спільного взаємовигідного рішення на засадах нейтралітету, конфіденційності. Варто звернути увагу, що виділяють дві групи конфліктів: ті, які можуть бути вирішені, але сторони не бачать можливих ефективних практик задля примирення і ті, котрі важко вирішують у силу тих чи інших обставин і повинні спочатку бути трансформованими у іншу площину або ж відхиленні взагалі [7, с 1-2].

Критерієм, яким визначає рівень складності конфлікту зокрема, та можливість застосування процесу медіації як способу мирного врегулювання конфлікту є **медіабельність**. Зважаючи на те, що медіація є міждисциплінарним явищем, існують різні підходи щодо встановлення медіабельності конфлікту, зокрема можна виділити три основні компоненти: тип ситуації, індивідуальні особливості сторін, взаємозв'язки між опонентами.

В правовому полі, С. І. Калашнікова виділяє суб'єктивну та об'єктивну складову конфлікту, відповідно до якої об'єктивними факторами, що дозволяють застосовувати медіативні практики є: відсутність заборони на проведення медіації; предмет і зміст спору не суперечать моральності й публічному порядку; розгляд спору не зачіпає інтересів осіб, не залучених у процес медіації; законом передбачена можливість укладення мирової угоди. Суб'єктивними чинниками є готовність сторін вести переговори та тривалий характер відносин і взаємозалежність учасників спору (відносна умова) [2, с.91, 93].

Водночас, М. Пель звертає увагу на бажання сторін як основоположний елемент медіабельності, виділяючи бажання сторони конфлікту контролювати процес прийняття рішення, прагнення знайти рішення швидко з мінімальними затратами, бажання вирішити спір, оскільки формальне юридичне рішення не усуває справжніх причин конфлікту [5, с.257].

Ще одним елементом медіабельності є характер спору, зокрема можливість розглядати декілька варіантів його вирішення та його предметність, де оцінка опонентів стосується предмету конфлікту, а не особистісних якостей кожного [3]. Поряд із цим, немедіабельним фактором є односторонність конфлікту, зокрема бажання проявити непоступливість, незацікавленість у врегулюванні спору, прагнення привернути увагу громадськості, емоційність дискусії, що заважає проведенню конструктивних перемовин [1].

В англійській літературі поряд із терміном «mediability» застосовують поняття «*intractable conflict*» (конфлікт, що є тривалим і важко врегулюється). Якщо перший термін вказує на прийнятність для застосування процедури медіації, то інший вказує на складність конфлікту, до якого рідко застосовуються практики мирного врегулювання спору. У крайньому прояві, такий конфлікт характеризується 4 особливостями: є затяжним або відкладеним, а цілі, які передбачені сторонами задля вирішення є непримиренними або суперечливими, результатом таких конфліктів є факт насилля, сторони керуються своїми законними майновими правами [10, с. 66]. Учасниками такого конфлікту можуть бути, як окремі особи, так і групи людей чи нації, об'єднані спільним історичним минулим, сформованим протягом багатьох років, впродовж яких порушувались питання ідентичності, суверенітету, цінностей та вірувань. Частково це пояснюється масштабністю та суспільною небезпечністю, спричиненою порушенням ціннісних якостей людини, її ідентичності та потреб. Виходячи із цього, такі конфлікти складно вирішуються і здебільшого через вирішення локальних спорів, що стали каталізаторами проблеми [6, с. 534].

Комунікативні навички медіатора за таких умов розглядаються із позицій обраної стратегії посередника передбачити приховані елементи конфлікту, які не дозволять здійснити процес медіації, а з іншої – подолати їх трансформуючи у прийнятні.

Так, беручи до уваги фактори медіабельності та критерії немедіабельності конфліктів, можемо розділити комунікативні стратегії медіатора на дві групи: стратегія фасилітативної медіації, яка передбачає ведення класичного процесу медіації у випадку медіабельності конфлікту та стратегія трансформативної медіації, завдання якої є не вирішення конфлікту, а принаймні його модифікація у русло примирення сторін.

У відповідності до тенденцій медіабельності, до складу комунікативної стратегії фасилітативної медіації можемо віднести наступні тактики, що корелюються із принципами здійснення медіативного процесу: тактика об'єктивності, тактика добровільності залучення сторін, тактика нейтральності, тактика поваги до інтересів, тактика позитивної атмосфери, тактика підтримки уваги. Найбільш простими для сприйняття, хоча складними у реалізації є принцип об'єктивності та принцип нейтральності.

Принцип об'єктивності визначають однією із стратегічних засад ведення комунікації, яка дозволяє у роботі зберігати неупереджене ставлення щодо якоїсь події. Умовно, принцип об'єктивності може бути втілений через застосування чотирьох прийомів-тактик:

- презентація конфліктних можливостей, що полягає в тому, що посередник не може ідентифікувати правдивість інформації У, яку отримує від однієї із сторін. В такому випадку, йому слід зазначити, що особа Х сказала У. Таким чином, посередник з однієї сторони передасть інформацію, яку ним було почути, а з іншої уникне передачі недостовірною повідомлення [11, с 665].

- презентація підтримуючих доказів, які забезпечуються шляхом наведення декількох повідомлень, прийнятих вважати фактами. Однак, такі дії є дещо суб'єктивними, оскільки залежно від суб'єктивної думки посередника наводиться так звана інформація-факти. Важливими є розрізнення фактів, які наводяться через їх значущість «speaking facts», і фактів, які наводяться задля власної вигоди «speaking for facts» [11, с 667].

- вживання прямої мови, як можливість відтворити фактичний матеріал. Проте, важливим є вказувати автора повідомлення, або ж робити повідомлення із примітками “so-called”, “this is a statement belonging to...” [11, с 668].

- структурний виклад інформації, який передбачає принцип піраміди і є одним із найскладніших способів викладу інформації. Посередник виділяє факти на ті, які є «цікаві» та ті, які є важливими. Об'єктивно вважається те, повідомлення, в якому посередник справляється із формулою «5 w's», що означає «who, what, when, where, why, and how». [11, с 670].

Принцип нейтральності комунікації розглядається в межах моделі NPOV (Neutralpointofview – нейтральна думка). Зважаючи на те, що нейтральність є відносним поняттям, дослідження щодо прийнятних тактик нейтральності вивчають крізь призму виокремлення зразків «упередженої мови» («biased language»), дозволяючи вивчати як нові прийоми для суб'єктивно забарвлених речень загалом, так і лексичних одиниць зокрема.

«Суб'єктивні фактори» мовлення поділяють на гносеологічні та структурні. Гносеологічні фактори є полярними, оскільки їх використання в мові дозволяє переконливо представляти як правдиву інформацію, так і брехню. В межах цих факторів, передбачають введення в мову виразів, висловів, що є загальноновизнаними як правдиві або ж неправдиві і, які в тексті можливо наперед припустити, є ствердними або ж прихованими. До цієї групи належать: фактичні дієслова, наближені за значенням або ж взаємовключені слова, позитивно марковані слова та тактика приховування.

Фактичні дієслова, такі як «realized», «produces» вказують та доповнюють наступну думку, пропонуючи її сприймати як правду. Застосування двох слів, які значення яких, наближені до тавтології, проте марковані прихованим змістом. Так, суб'єктивність залежатиме від попередньо сформованого конотативного значення основної лексичної одиниці. [9, с. 3].

Позитивно марковані дієслова, що формують зміст пропозиції визначають рівень впевненості мовця. Так, якщо дієслова «say», «state» прийнято вважати нейтральними, то «pointout» та «claim» формують критерії «достовірності/недостовірності» [9, с. 4].

Тактика приховування інформації направлена на зменшення прихильності щодо певної інформації, тим самим уникаючи яскраво виражених виразів чи припущень.

Структурні елементи зазвичай мають більш експліцитний характер, оскільки знаходять своє відображення у суб'єктивно марковані лексиси або ж монологічній формі викладу інформації.

Так звані «суб'єктивними підсилювачами» («Subjective intensifiers») виступають прикметники або прислівники, що додають власне суб'єктивного наповнення виразу чи вислову, наприклад «did the fantastic reproductions...», «albums are arranged by many talented arrangers». Однозначна лексика (безкомпромісна) зазвичай стосується суперечливих питань, пов'язаних із релігійними чи збройними конфліктами [9, с. 3-4].

Фактори, які негативно впливають на розвиток переговорів взаємопов'язані із трансформативною стратегією медіації, зокрема її тактиками. Так, з метою подолання страхів запропонуємо комунікативну тактику подолання страху, тактику подолання нерівності, уразливості, тактику залучення сторони процес переговорів, тактику зниження рівня емоційної напруги, тактику розмасштабування «intractable conflict». Деякі науковці наголошують на таких тактиках подолання факторів немедіабельності як: тактика підтримки, що допоможе залучити одну із сторін у процес переговорів, а також подолає фактор уразливості учасника, а також тактика тлумачення, за потреби пояснити значення складних понять, емоцій [8, с.27].

Виходячи із вищенаведеного, медіабельною є ситуація, котра передбачає двостороннє вільне і вмотивоване бажання досягнути примирення. Поряд із цим, немедіабельність часто пов'язується із фактом «насилля», що вимагає уже судового врегулювання, а також із важко управляючими конфліктами, які є тривалими і зачіпають особистісні інтереси сторін конфлікту. Комунікативна складова щодо категорії медіабельності відображається у вербалізації принципів медіації загалом та трансформації конфлікту у площину переговорів.

Література:

1. Гурьев В. В. Социально-трудовые противоречия: возникновение, разрешение, медиабельность [Электронный ресурс] / Вячеслав Гурьев, Анна Рождествина // Правова культура. – 2016. – № 3(26). – С. 57-63. – Режим доступу: <http://legal-culture.sarpra.ru/images/legalculture/PDF/3-2016/057-063-Gurev-V-V-Rozhdestvanna-A-A.pdf>
2. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции [Текст]: монография/ С.И. Калашникова. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 304 с.
3. Минкина Н. И. К вопросу о применении медиации и медиабельности споров // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2014. – № 4. – С. 120–123. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=21847775>
4. Незабитовський Г. Медиация як евристичний метод вирішення конфлікту в науковій аргументації [Електронний ресурс] / Георгій Незабитовський // European philosophical and historical discourse. – 2016. – V. 2. – Issue 1. – P. 97-102. – Режим доступу: https://ephd.cz/wp-content/uploads/2016/ephd_2016_2_1/17.pdf
5. Пель М. Приглашение к медиации. Практическое руководство о том, как эффективно предложить разрешение конфликта посредством медиации [Текст]/ Махтельд Пель. – М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2009. – 400с.
6. Deutsch M. «Intractable Conflict» [Electronic resource], thirded. / Morton Deutsch, Peter T. Coleman, Eric C. Marcus, eds. // The Handbook of Conflict Resolution: Theory and Practice. – John Wiley & Sons, 2011. – Mode of access: <http://books.google.com/books?id=rw61VDID7U4C>.
7. Intractable Conflicts and Their Transformation. [Electronic resource]. [Ed. Louis Kriesberg, Terrell A. Northrup and Stuart J. Thorson]. – Syracuse, New York: Syracuse University Press, 1989. – P. 55-82. – Mode of access: https://books.google.com.ua/books?id=Lj2vg3xMH08C&pg=PA1&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false
8. Personal Safety Intervention Orders Act [Electronic resource]. – No. 53. – 2010. – 189 p. – Mode of access: [http://www.legislation.vic.gov.au/Domino/Web_Notes/LDMS/PubStatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/3B0AF6693BD7BA5ACA257797001BADA2/\\$FILE/10-053a.pdf](http://www.legislation.vic.gov.au/Domino/Web_Notes/LDMS/PubStatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/3B0AF6693BD7BA5ACA257797001BADA2/$FILE/10-053a.pdf)
9. Recasens M. Linguistic Models for Analyzing and Detecting Biased Language [Electronic resource]/ Marta Recasens, Cristian Danescu-Niculescu-Mizil, Dan Jurafsky // Proceedings of ACL 2013. – 2013. – P. 1650-1659. – Mode of access: <https://web.stanford.edu/~jurafsky/pubs/neutralty.pdf>
10. Roberts M. Developing the Craft of Mediation: Reflections on Theory and Practice [Electronic resource] / Marian Roberts. – 2007. – Mode of access: https://books.google.com.ua/books?id=iOYPBQAAQBAJ&pg=PA64&lpg=PA64&dq=mediable+conflict&source=bl&ots=iJmpeOb3nF&sig=Q5G62G035RylC9EzHVmGcGFwoHo&hl=en&sa=X&ved=0ahUKewi_98icxoTYAHUFLFAKHwocDn0Q6AEIKDAA#v=onepage&q=mediable%20conflict&f=false
11. Tuchman G. Objectivity as Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity [Electronic resource] / Gaye Tuchman. – American Journal of Sociology: The University of Chicago Press. – Jan., 1972. – Vol. 77. – No. 4. – P. 660-679. – Mode of access: <http://www.mmc.twitbookclub.org/MMC910/Readings/Week%2009/Objectivity%20as%20Strategic%20Ritual.pdf>

Отримано: 10 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 6 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 12 березня 2018 р.

e-mail: tanya_sharova@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-239-242

Шарова Т. М., Посадна Т. В. Самобутність та оригінальність української прози 20-30-х рр. XX ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 239–242.

УДК 821.161.2-3.09 «192/193»

**Шарова Тетяна Михайлівна,
Посадна Тетяна Василівна,**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

САМОБУТНІСТЬ ТА ОРИГІНАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ 20-30-х РР. XX СТ.

У статті представлені особливості української літератури 20-30-х рр. XX століття. Акцентовано увагу на її самобутності та оригінальності; наголошується на тому, що в цей час письменники прагнули художньо осмислювати важливі суспільні та психологічні проблеми відповідно до свого життєвого досвіду і стильової манери.

Ключові слова: оригінальність, самобутність, художня проза, творчість, література.

**Шарова Татьяна Михайловна,
Посадна Татьяна Васильевна,**

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

САМОБЫТНОСТЬ И ОРИГИНАЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОЙ ПРОЗЫ 20-30-х ГГ. XX СТ.

В статье представлены особенности украинской литературы 20-30-х гг. XX века. Акцентировано внимание на ее самобытности и оригинальности; отмечается, что в настоящее время писатели стремились художественно осмысливать важные общественные и психологические проблемы в соответствии со своим жизненным опытом и стилевой манерой.

Ключевые слова: оригинальность, самобытность, художественная проза, творчество, литература.

**Tatyana Sharova,
Tatyana Posadna,**

Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky, Melitopol

SUCCESSFULITY AND ORIGINALITY OF UKRAINIAN FEDERATION 20-30 YEARS XX CENTURY

The article presents features of Ukrainian literature of the 20-30's of the twentieth century. The emphasis is on its originality and originality; it is emphasized that at this time the writers sought to artistically comprehend important social and psychological problems in accordance with their life experience and style.

The article states that the achievements of prose of the second half of the 20th years of the twentieth century were determined by the internal laws of the development of literature, in particular, its leading genera and genres. The significant accumulation of artistic experience in the depiction of a modern new hero, the enrichment of realism, the search for new artistic forms, the development of the traditions of classical literature are those factors that contributed to the creative growth of writers, and, consequently, the formation of Ukrainian prose at the positions of socialist realism.

Ukrainian writers did not limit themselves to traditional rural topics. In Ukrainian literature, there is a certain number of new topics that cover the economic and cultural life of the people. Accordingly, there is a new perspective that characterizes a new stage in the development of Ukrainian Soviet prose. A significant number of writers turns to production topics, in the center of which there is a comprehensive picture of human labor.

The research focuses on the fact that the main problem in the literature of the second half of the 20-30th years of the 20th century was a problem image of the modern life of the people in various aspects of life: revolution, civil war, peaceful work, the emergence of a new way of life and moral qualities. The best models of Ukrainian prose were authentic and realistic; they reflect the real reality of the time.

Key words: originality, identity, artistic prose, creativity, literature.

В історії української літератури кінця 20-30 – х рр. XX ст. письменники почали уважніше ставитися до відбору конкретних життєвих фактів, відмовлятися від тематичної розпорошеності, не брати за зразок чужі твори. Вони прагнули художньо осмислювати важливі суспільні та психологічні проблеми відповідно до свого життєвого досвіду і стильової манери. «Якісно нові зміни сталися в розвитку української радянської прози в другій половині 20 – х на початку 30 – х рр. XX ст. Вони були зумовлені великими зрушеннями, які відбулися в суспільному житті нашої країни, а також внутрішніми закономірностями розвитку самої літератури. Завершення відбудови народного господарства, розгорнутий наступ на капіталістичні елементи в місті й на селі, перші відчутні успіхи індустріалізації і колективізації, широкий розмах культурної революції і формування нової особистості в умовах утвердження соціалістичного суспільства – всі ці фактори життєдайності і нездоланності радянського ладу справляли благотворний вплив на письменників, сприяли посиленню їхньої творчої активності і відповідальності перед народом» [1, с. 276].

О. Силаєв, розглядаючи літературу 20 – х рр. XX ст. у своїй монографії зосереджує увагу на «вічних» темах у літературі. Так, дослідник зазначає, що найбільш актуальними темами означеного часу було зображення мистецтва та влади. Значно пізніше в літературі особливого розмаху набирає тема села [10, с. 17].

Відомо, що у період громадянської війни доля України була надзвичайно складною. Українські письменники 20-30-х рр. XX ст. починають активно писати про події революції та громадянської війни. Деякі твори такої тематики були сповнені пафосу боротьби за новий світ та нову людину (П. Тичина, В. Чумак, В. Сосюра, М. Рильський). Але все ж таки в літературі здебільшого залишаються усталені теми, які є вічними. До таких тем варто віднести тему природи, кохання,

мистецтва. Кінець 20 – х рр. ХХ ст. позначився значними змінами, в ході яких відбувалися перетворення ідейних міркувань у художній та організаційній формах літературного життя. Переважна більшість митців слова у своїй творчості звертається до зображення села. Ця традиційна для української літератури тема починає значно розширюватися і набирати нових обертів.

Досягнення прози другої половини 20 – х рр. ХХ ст. зумовлювалися внутрішніми закономірностями розвитку літератури, зокрема провідних її родів та жанрів. Вагоме накопичення художнього досвіду в зображенні сучасного нового героя, збагачення реалізму, пошуки нових художніх форм, освоєння традицій класичної літератури, – це ті чинники, які сприяли творчому зростанню письменників, а отже і утворенню української радянської прози на позиціях соціалістичного реалізму [4, с. 7].

У прозі другої половини 20 – х рр. ХХ ст. ідейно-мистецькі пошуки йдуть різноманітними шляхами. Письменники поступово опановують широку тематичну сферу, нові творчі методи та стилі. Так, наприклад, елементи романтики помітно зринають у творчості Ю. Яновського, імпресіоністичний стиль характерний для М. Івченка. Здебільшого домінантним та визначальним було прагнення українських радянських письменників працювати у напрямку реалізму, при цьому відтворюючи правдиве життя звичайних людей.

У прозі початку 30 – х рр. ХХ ст. звучить мотив появи та розвитку нового села. Письменники на сторінках художніх творів зображують класову боротьбу трудового селянства за нові форми життя в умовах мирного будівництва. Виникають перші колгоспи, діяльність передових людей у місті та на селі, посилюється громадянська активність жінки.

Молоді письменники не обмежували себе традиційною сільською тематикою. В українській літературі з'являється певна кількість нових тем, які висвітлюють економічне та культурне життя народу. Відповідно до тем, з'являється нова проблематика, яка характеризує новий етап у розвитку української радянської прози. Значна кількість письменників звертається до виробничої тематики, в центрі якої стоїть всебічне зображення людини праці [5, с. 15].

Характерними проблемами для цього часу були:

- реконструкція та індустріалізація народного господарства,
- великий вплив робітничого класу на різні прошарки населення,
- становлення нової людини,
- утвердження соціальної свідомості і моралі тощо [7, с. 279].

Вагомі зрушення відбуваються в літературі тоді, коли значна кількість письменників прагнула показати соціалістичне будівництво у зв'язку з героїчним минулим, а також із революційною боротьбою простих селян, трудівників колгоспу за свою свободу і незалежність, за право бути вільними і працювати для себе на своїй землі (П. Панч “Повість наших днів”, І. Качура “Ольга”).

У цей час література набирає потужного розмаху. На сторінках журналів активно починають друкувати прозові жанри – повісті і романи. “Перехід до епосу був об'єктивною необхідністю, зумовленою внутрішніми закономірностями розвитку літератури і вимогами масового читача, який прагнув бачити у творах не фрагменти дійсності, а цілісну, епічну картину життя з усіма його складними суперечностями і зв'язками. Таку картину могли дати великі прозові твори” [7, с. 279]. Саме тому поява великих жанрових форм стала художньою необхідністю, покликаною самим життям.

У літературі з'являється роман різноманітного спрямування:

- соціально-побутовий (А. Головка);
- історико-революційний (О. Досвітній);
- виробничий (В. Кузьмич);
- проблемно-психологічний (В. Підмогильний, І. Качура, І. Копиленко);
- історичний (С. Божко);
- сатиричний (Л. Скрипник “Інтелігент”, Ю. Смолич “По той бік серця”, Бузько “Голландія”);
- науково-фантастичний (Ю. Смолич);
- пригодницький (О. Слісаренко, Г. Шкурупій, В. Ярошенко) [7, с. 286].

Починаючи з 1926 р. роман поширився по всій Україні, досягнувши свого апогею розвитку. У 1928 р. було видано більше двох десятків романів і повістей, різноманітних за тематикою, проблематикою та ідейним наповненням. Значна кількість великих епічних творів надрукована у 1929 р. Згодом починають розвиватися малі прозові жанри, зокрема виробничий нарис (В. Кузьмич, О. Полторацький) та гумореска (Остап Вишня, Кость Котко, Юрій Вухналь) [1, с. 3].

Література часів першої п'ятирічки ХХ ст. розглядалася критиками переважно з позиції визначення місця та ролі північної верхівки після революційних подій в Україні. Вагомий внесок в історію літератури зробив Е. Сіменс зосереджуючи свою увагу на книгах, які треба було читати на той час. Неодноразово критик писав про світове високохудожнє та мистецьке надбання художніх творів того часу [13, с. 9].

З появою такої різноманітності літературно-художніх жанрів у літературі починає еволюціонувати стиль прози. Емоційне захоплення величчю революції та її героїв, ліризм розповіді, прагнення говорити красиво і піднесено, композиційне багатство характерні для перших зразків прози, поступаються щедрості сюжетної прози, реалістичності зображення [7, с. 279].

Головною проблемою в літературі другої половини 20-30 – х рр. ХХ ст. була проблема зображення сучасного життя народу в різноманітних життєвих аспектах: революція, громадянська війна, мирна праця, становлення нового побуту і моральних якостей. Кращі взірці української прози були достовірними та реалістичними; вони відображали реальну тогочасну дійсність. Українська радянська проза вихоплювала з суперечливого і складного життя найбільш показове, що характеризувало народження нової людини та усього світу в цілому [6, с. 86].

Л. Новиченко висуває наукове положення, де зазначає: “Художній метод радянської літератури – соціалістичний реалізм – являє собою цілісну естетичну систему. Життєвою основою якої є соціалістична дійсність” [9, с. 12]. Реалістичне заглиблення літератури в життя, розширення освоюваних нею не тільки площин, але й тонких внутрішніх аспектів живої дійсності, закономірно пов'язується з творенням нових стильових і жанрових форм, прийомів і засобів поетичного виразу художнього слова. Багатовимірні творчі процеси характеризувалися прагненням до художнього багатства і розмаїття, до всебічного розширення зображувальних і виражальних можливостей слова і образу [8, с. 5].

У 20-х рр. XX ст. літературознавці та критики піклувались про те, щоб у художніх творах письменники відтворювали реальні події тогочасної дійсності та розкривали розвиток простого народу після революційних перетворень на селі. Важливою є думка дослідників про те, що письменники були в авангарді повстання народних мас за виборювання власних людських прав [2, с. 65].

Молоді радянські письменники були переконані, що творчі принципи соціалістичного реалізму розкривали перед ними широкі можливості для відображення складного, і в той же час, багатогранного життя радянського народу. У літературі другої половини 20-х рр. XX ст. були актуальними такі проблеми:

- революція і народ;
- історична доля селянства, робітничого класу;
- інтелігенція в революції і будівництві соціалізму;
- становлення нової людини;
- показ нових моральних принципів;
- особливі взаємини між людьми.

У літературі навколо зазначених проблем розгорнулася гостра боротьба. З'явилася величезна кількість нових проблем, щодо зображення позитивного в повсякденному житті, класових взаємин на селі, а також єднання робітничого класу і селянства у процесі будівництва соціалізму.

Українські письменники другої половини 20 – х рр. XX ст. багато часу приділяли зображенню долі трудового селянства та перспективам розвитку села в умовах соціалістичного суспільства. “Радянське село в цей час стало на порозі великих соціальних і духовних перетворень. У середовище трудового селянства дедалі ширше й глибше проникають різноманітні ідеї дружнього єднання з робітничим класом... Продовжується розпочате революцією ламання психології селянина, що еволюціонує від індивідуалізму і власництва до колективізму, усвідомлення переваг нових форм господарювання. Віками гноблене і забите село... тягнулося до нового життя, світла освіти і культури” [7, с. 290].

Такі актуальні питання тогочасної дійсності стають об'єктом художнього зображення більшості українських радянських письменників. Особливо це стосувалося тих митців слова, які за своїм походженням і різноманітними обставинами життя були пов'язані з трудівниками землі (І. Микитенко, П. Панч, Кость Гордієнко, І. Качура, І. Кириленко та ін.). Ці письменники могли реалістично змалювати картини тогочасної дійсності. Вони прагнули до соціального аналізу, до створення типових художніх образів, намагалися показати ті зміни, які відбувалися у психології і побуті трудящих села в період мирного будівництва. Цікавою та актуальною є тема боротьби простих селян із куркулями. Письменники у прозових творах намагалися показати, як народжувалися нові взаємини між людьми, новий тип селянина. Такого аспекту в художній літературі торкається значна частина письменників. Зокрема, вартою уваги є твори І. Микитенка “Брати” (1927 р.), П. Панча “Білий вовк” (1929 р.), Костя Гордієнка “Повість про комуну” (1930 р.), “Атака” (1931 р.), І. Кочури “Ольга” (1932 р.) [3, с. 45].

У літературі другої половини 20 – х рр. XX ст. посилюється реалістичний струмінь художньої творчості письменників. Вони починають писати твори не лише такі, які могли б відобразити окремих життєвий випадок (І. Микитенко, зб. “На сонячних гонах”), але й такі, які б узагальнювали складні і болючі процеси формування нового побуту і психіки людей. Зробити це було можливо тільки за умови заглиблення у життєву психологію та повсякденних спостережень. Труднощі боротьби за справжню соціально-реалістичну прозу визначали творчі успіхи і невдачі багатьох письменників, які зверталися до зображення життя селян [7, с. 296].

Проза 20-30-х рр. XX ст. була сильною своїм громадянським пафосом. Вона відзначалася значною сміливістю в розв'язанні актуальних і болючих морально-етичних проблем, пов'язаних із формуванням нової особистості і моральних переконань. Для деяких письменників звернення до теми нового села було виявом переоцінки попередніх ідейно-мистецьких позицій.

Були на творчому шляху письменників труднощі, були помилки й відхилення, проте основне з досягнень письменників першого призову залишилося в “літературній пам'яті” – у пам'яті читача збереглися кращі твори того часу. Найголовніше, що допомогло їх авторам досягти успіху, – це те, що вони і не відчували себе і насправді не були спостерігачами, а були безпосередніми учасниками будівництва, активними творцями оспівуваної ними сучасності [12].

На сторінках періодичних видань початку XX ст. обговорювалися важливі проблеми життєдіяльності людей різних соціальних класів. Здебільшого увагу привертала такі проблеми: батьки і діти, побут і сім'я, індивідуальні запити й обов'язки перед родиною, кохання і шлюб, жінка-мати, жінка-громадянка тощо. Майже всі письменники радянської літератури прагнули до глибокого художнього аналізу соціальних і моральних факторів, що визначали обличчя нового суспільства.

Проза XX ст. продукується кризь великі епічні полотна, які пов'язували, перш за все суспільні проблеми українського села. Це можна було пояснити силою традицій та життєвими зв'язками більшості митців слова, а також загально визнаним народним значенням та подальшим розвитком колгоспів під час відбудови. У критичних статтях лунали заклики критиків до письменників, щоб вони писали про людей праці, про радянського робітника як головну постать тогочасної дійсності.

Література:

1. Анастасьєв Н. Диалог: Советская литература и художественный опыт XX века / Н. Анастасьєв // Вопросы литературы. – 1983. – № 3. – С. 3.
2. Андреев Ю. Революция и литература: Октябрь и Гражданская война в русской советской литературе и годы становления социалистического реализма (20-30-е годы) / Ю. Андреев. – М.: Просвещение, – 1987. – С. 65
3. Борщук В. Правда и лож о советской литературе (По страницам работ зарубежных литературоведов) / В. Борщук. – М.: Знание, 1972. – 48 с.
4. Дончик В. Національна історія як духовне опертя української літератури / В. Дончик // Слово і час. – 1997. – № 9. – С. 6 – 9.; Якименко Л. Герой и новаторство советской литературы / Л. Якименко. – М.: Художественная литература, 1964. – 320 с.
5. Дончик В. Український радянський роман: рух ідей і форм / В. Дончик. – К.: Дніпро, 1987. – 429 с.
6. Дяченко О.С. В боях за Жовтень: тема Жовтня та громадянської війни в українській радянській прозі / О.С. Дяченко. – К.: Радянський письменник, 1957. – 226 с.

-
7. Історія української літератури : [у 8 т.] : література періоду боротьби за перемогу соціалізму (1917-1932) / [відп. ред. С.А. Крижанівський]. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. 6. – К. : Наукова думка, 1970. – 514 с.
  8. Новиченко Л. Час, людина, література // Л. Новиченко // Вітчизна. – 1960. – №11. – С. 5.
  9. Новиченко Л. Широка пошуку // Л. Новиченко // Радянське літературознавство. – 1979. – №2. – С. 12.
  10. Силаєв О.С. Искусство и власть: “вечная” тема в литературе 20-х годов / О. Силаев. – Харьков: ХГПУ, 1995. – 171 с.
  11. Шарова Т.М. Теоретичні аспекти дискурсу українських письменників 20-30 – х рр. XX ст.: тематичний спектр та рецептивна естетика // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія / гол.ред. К.В. Балабанов; відп. ред. серії С.В. Безчотнікова. – Вип. 10. – Маріуполь: МДУ, 2014. – 124 – 132 с.
  12. Simmons E. Through the Glass of Soviet Literature / E. Simmons. – New York, Columbia University Press, 1953. – p.9.

Отримано: 11 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oshym@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-243-245

Шум О. В. Особливості відтворення авторського стилю у перекладі (на матеріалі німецькомовних перекладів малої прози А. Куркова). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 243–245.

УДК 81`25 =112.2

Шум Ольга Володимирівна,
Національна академія прокуратури України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ МАЛОЇ ПРОЗИ А. КУРКОВА)

Стаття розглядає особливості індивідуального стилю перекладача на прикладі німецькомовних перекладів малої прози А. Куркова. Дослідження присвячене аналізу мовної особистості автора та перекладача, їх схожості та відмінним домінамтам. Художній переклад розглядається, як зв'язуюча ланка у міжкультурних, а відтак і міжлітературних стосунках представників мовних спільнот.

Ключові слова: ідіостиль, мовна особистість, переклад, художній переклад, проза, стиль автора, стиль перекладача.

Шум Ольга Владимировна,
Национальная академия прокуратуры Украины, г. Киев

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ АВТОРСКОГО СТИЛЯ В ПЕРЕВОДЕ (НА МАТЕРИАЛЕ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ МАЛОЙ ПРОЗЫ А. КУРКОВА)

Статья рассматривает особенности индивидуального стиля переводчика на примере немецкоязычных переводов малой прозы А. Куркова. Исследование посвящено анализу языковой личности автора и переводчика, их сходствам и отличительным доминантам. Художественный перевод рассматривается как связующее звено в межкультурных, а затем и межлитературных отношениях представителей языковых сообществ.

Ключевые слова: идиостиль, языковая личность, перевод, художественный перевод, проза, стиль автора, стиль переводчика.

Olga Shum,
National Academy of Public Prosecutor of Ukraine, Kyiv

REPRODUCTION FEATURES OF THE AUTHOR'S STYLE IN TRANSLATION (BASED ON THE GERMAN-LANGUAGE TRANSLATIONS OF THE LITTLE PROSE OF A. KURKOV)

The article examines the peculiarities of an individual translator's style, based on the example of the German-language translations of the little prose A. Kurkov. The research is devoted to the analysis of the linguistic personality of the author and translator, their similarities and differential dominants. The literary translation is seen as a connecting link in the intercultural and, therefore, cross-literary relations of representatives of language communities. In the context of the studying problems of literary translation, in recent years, the intelligence on the personality of the translator is becoming increasingly important. Each interpreter approaches the reproduction of foreign-language text individually and uniquely. The translator's creative personality has not yet been studied sufficiently, taking into account the context of national culture and the translation tradition. The individual interpreter's style includes the transformations characteristic of it, which prevail over the number in the translation test. In this way the individual language of the translator is determined by the stylistic dominant of deviations from the original, although their use is not always satisfied.

Key words: idiostyle, linguistic personality, translation, literary translation, prose, author's style, translator's style.

Чимала частка досліджень у галузі перекладознавства припадає на розвідки щодо проблематики художнього перекладу. Не в останню чергу це пов'язано із тим, що світова спільнота щороку прагне до ширшої інтеграції, як наслідок, збільшується кількість і потреба в обміні інформацією та культурними надбаннями народів і суспільних груп. Художній переклад виступає тут, як зв'язуюча ланка у міжкультурних, а відтак і міжлітературних стосунках представників мовних спільнот. У контексті дослідження проблематики художнього перекладу все більшого значення останніми роками набувають розвідки з питання особистості перекладача. Проблемою індивідуальності перекладача займаються М. Іваницька, А. Науменко, М. Новікова, А. Опульський, С. Сухарьов, О. Фінкель, О. Матвіїшин, Ю. Яхніна та ін.

На думку О. Матвіїшин, сучасне перекладознавство виходить із того, що художній переклад є результатом пізнання невичерпного художнього світу першотвору, що і визначає загальну стратегію інтерпретації перекладацьких явищ [8, с. 14]. Дослідниця зазначає, що кожен перекладач підходить до відтворення чужомовного тексту своєрідно, індивідуально, неповторно, зі своїм особливим умінням інтерпретувати текст оригіналу [8, с. 18]. На думку О. Мазур, творча особистість перекладача досі не досліджена достатнім чином, враховуючи контекст національної культури, перекладацької традиції, життя та творчості перекладача, його вподобань у виборі матеріалу та роботі над перекладами, значення для української та світової культури [7, с. 66]. М. Іваницька зазначає, що досліджуючи мовну особистість перекладача варто враховувати широке коло чинників, які на неї впливають [4, с. 99].

Без розуміння природи стилю перекладача неможливим є проведення межі між співвідношеннями функціонально мотивованими та немотивованими. Так, С. Сухарьов зазначав, що домінанта творчої особистості перекладача зливається із стилістичною домінантою відхилень від оригіналу, бо в кожного обдарованого перекладача будь-які відхилення від істини першотвору не є випадковими, а базуються на його світоглядній і творчій системі [10].

Таким чином, на нашу думку, до стилю перекладача можна віднести методи, способи та стратегії, яким він надає перевагу при відтворенні ідіостилу певного автора у перекладі певного твору.

У своєму дослідженні ми пропонуємо розглянути питання співвіднесення проблеми ідіостилу автора та стилю перекладача на прикладі німецькомовних перекладів малої прози А. Куркова – «Брюссельський кролик і його щастя» (нім. „Liebesglück in Brüssel“) («Сливки общества и фрукты моря») (нім. „Die Creme de la Creme und Frutti di Mare“).

Останніми роками сучасна українська література набуває все ширшої популярності за кордоном, зокрема на європейських теренах. Масово перекладаються твори відомих письменників О. Забужко, Ю. Андруховича, Л. Костенко, Н. Сняданко, С. Жадана, Т. Прохаська, Любка Дереша та ін. Не в останню чергу таке явище спостерігається і завдяки автоперекладам.

Однак існує і такий факт, що деякі наші сучасники більш відомі своєю творчістю за кордоном, аніж в Україні. Одним із таких письменників по праву можна вважати журналіста та кіносценариста Андрія Куркова. Його постать у літературних колах український письменник є досить суперечливою, адже творчий доробок автора є здебільшого російськомовним і лише останніми роками з-під пера письменника вийшло декілька україномовних творів (казка «Маленьке левеня і львівська мишка», 2014; публіцистична біографічна книга «Рух «Емаус»: Історія солідарності», 2017).

Андрій Курков народився на теренах сучасної Росії, але з раннього дитинства проживав у Києві. Після завершення школи працював завклубом, завідувачем бібліотеки в санаторії в Пуші-Водиці, діловодом тощо. Також закінчив курси перекладачів японської мови в Інституті інформації та Київській державній педагогічній інститут іноземних мов. Свого часу встиг попрацювати випусковим редактором багатотиражки Київського політеху, редактором видавництва «Дніпро» [1].

Першою своєю публікацією письменник вважає гумореску у виданні «Рабочая газета» у 1979 році, а першим сценарієм фільм «Поляна сказок». Андрій Курков працював сценаристом на кіностудії О. Довженка, викладав у Белл Колледжі (Кембридж, Англія). Письменник є членом англійського ПЕН-клубу (з 1988), членом Спілки кінематографістів України (з 1993) та Національної спілки письменників (з 1994), членом Європейської кіноакадемії (з 1998), постійний членом журі премії Європейської кіноакадемії «Фелікс» (з 1998) [1].

Андрій Курков є автором понад 25 книг, серед яких як романи для дорослої аудиторії, так і казки для дітей. Перу письменника також належить понад 20 сценаріїв для художніх та документальних фільмів. Андрій Курков – єдиний російськомовний автор, чії книжки потрапили до топ-десятки європейських бестселерів. Російськомовне видання його найпопулярнішого роману «Пікнік на льоду» було продано в Україні накладом 150 тисяч примірників. Книги письменника перекладені більш ніж 36 мовами. Найбільше книжок перекладено німецькою (Австрія, Німеччина, Швейцарія). Також значну кількість його творів перекладено французькою, англійською та українською мовами. Однак за словами самого письменника, накладу його творів в Україні невеликі порівняно з іноземними виданнями [2].

Як зауважує перекладач А. Кратохвіль, Андрій Курков чимало зробив для пропагування української літератури в Німеччині, зокрема сприяв виходу німецькою мовою «Солодкої Дарусі» М. Матіос та творів Ю. Винничука [3].

Переклади творів А. Куркова німецькою мовою друкують як великі, так і малі видавництва, серед яких більшість книжок належить видавничому дому «Диоген» (нім. „Diogenes Verlag“ – швейцарське видавництво у м. Цюрих). Як зазначає Т. Гаврилів, за винятком кількох письменників, як, скажімо, російськомовний український письменник Андрій Курков, українська література в німецьких перекладах існує значною мірою завдяки різного роду підтримці, навіть якщо мова йде про добре відомі на інтернаціональному рівні імена [2].

Серед найвідоміших німецькомовних перекладів творів Андрія Куркова по праву можна вважати „Picknick auf dem Eis“ (укр. «Пікнік на льоду», 2000), „Petrowitsch“ (укр. «Петрович», 2002), „Ein Freund des Verblichenen“ (укр. «Приятель небіжчика», 2003), „Pinguine feiern nicht“ (укр. «Пінгвіни не святкують», 2005), „Die letzte Liebe des Prdsidenten“ (укр. «Остання любов президента», 2007), „Herbstfeuer“ (укр. «Осінній вогонь», 2009), „Der Milchmann in der Nacht“ (укр. «Нічний молочник», 2011), „Der Gdrtner von Otschakow“ (укр. «Садівник з Очакова», 2013), „Jimi Hendrix live in Lemberg“ (укр. «Львівська гастроль Джімі Хендрікса», 2014) та ін. Усі ці переклади німецькою мовою здійснено переважно з російської перекладачами Сабіною Гребінг, Йоганною Маркс та Крістою Фогель.

У досліджуваних нами творах до особливостей мови автора, на нашу думку, можна віднести використання власних назв, переважна більшість із яких мають іношомовне походження, послуговування широким спектром кольорів в описах, використанням сталих зворотів. Так, розглянемо на прикладі особливості передачі німецькою мовою імен дійових осіб:

(1) Алексей [12, с. 48]; Алина [12, с. 45]; Альберт [12, с. 10]; Валери [12, с. 11]; Вероника [12, с. 46]; Елена Сафроновна [12, с. 45]; Леля [12, с. 47]; Люк [12, с. 10]; Надин [12, с. 11]; Саша [12, с. 48];	Aleksej [12, с. 73]; Alina [12, с. 69]; Albert [12, с. 27]; Valerie [12, с. 28]; Veronika [12, с. 70]; Elena Safronovna [12, с. 69]; Lelja [12, с. 72]; Luc [12, с. 27]; Nadine [12, с. 28]; Sascha [12, с. 73].
---	---

Зазначені нами приклади ілюструють, що перекладачі здебільшого використовують відповідники мови перекладу або транслюють власну назву, щоправда, у деяких випадках на англійський манер: Сафроновна – Safronovna, що не є, на нашу думку, виправданим.

У творах А. Куркова розмаїта кольористика:

(2) блондинка Валери [12, с. 11]; перламутровый Альберт [12, с. 11]; серыеглаза [12, с. 12]; засеревшее небо [12, с. 15]; белокуроая Валери [12, с. 26];	BlondineValerie [12, с. 28]; perlmuttfarbenerAlbert [12, с. 28]; fahlgraueAugen [12, с. 29]; der Himmel [12, с. 32]; die blondeValerie [12, с. 44].
--	---

Як бачимо із вищезазначених прикладів кольористика мови оригіналу ширша та експресивніша за німецькомовні переклади. Перекладачі опускають деякі кольороназви: *zасеревише небо* – *der Himmel*, подекуди з метою компенсації використовують прийом додавання: *серые глаза* – *fahlgraue Augen* (прим. з *нім.* *fahl* – блідий, вицвілий), що не завжди відповідає авторському стилю.

Також у творчості А. Куркова часто зустрічаються фразеологізми:

(3) <i>выводить в люди</i> [12, с. 16]; <i>пойти твердым шагом</i> [12, с. 19]; <i>застать врасплох</i> [12, с. 21]; <i>терять контроль</i> [12, с. 23]; <i>бросаться в глаза</i> [12, с. 49];	<i>salonfähig machen</i> [12, с. 33]; <i>sicheren Schrittes gehen</i> [12, с. 37]; <i>nicht vorbereitet sein</i> [12, с. 39]; <i>können nicht</i> [12, с. 42]; <i>ins Augen stechen</i> [12, с. 61].
--	--

Зазначені приклади демонструють, що фразеологічні одиниці здебільшого передають описово або калькують, що не зберігає стилістичного забарвлення оригіналу. Вважаємо, що для деяких із фразеологізмів цілком можна було б використати німецькомовні відповідники: *терять контроль* – *die Kontrolle verlieren*.

З проведеного дослідження ми доходимо висновку, що до індивідуального стилю перекладача відносяться характерні для нього трансформації, які переважають за чисельністю у тесті перекладу. Таким чином мова індивідуальність кожного конкретного перекладача визначається стилістичною домінантою відхилень від оригіналу, хоча їх використання і не завжди є виправданим. У подальшій перспективі дослідження вважаємо за необхідне дослідити особливості творчого методу А. Куркова, а також специфіку їх відтворення німецькою, а також іншими мовами.

Література:

1. Андрій Курков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Курков_Андрій_Юрійович [19.02.2018].
2. Гаврилів Т. Переклади з української мови німецькою мовою з 1991 до 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VTS6jJ7PQhcJ:www.bookplatform.org/images/activities/426/ukrainiangermantranslati-onsstudyukrhavryliv.doc+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua> [17.02.2018].
3. Завгородня І. Перекладачі з української на німецьку: хто вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/a-16821925> [19.02.2018].
4. Іваницька М. Мовна особистість перекладача як об'єкт лінгвістичних досліджень / М. Іваницька // Українське мовознавство. КНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – Вип. 41/1. – С. 97-101.
5. Кияк Т. Теорія і практика перекладу / Т. Кияк, А. Науменко, О. Огуй. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
6. Кратохвіль А. Надзвичайний і повноважний перекладач / Критика, ч. 7/8. – 2011. – Режим доступу: http://krytyka.com/cms/front_content.php?idart=1119
7. Мазур О. Дослідження творчої особистості перекладача у світлі теорії контекстів / О. В. Мазур // Теорія та практика перекладу. – 2011. – №6 (ч. 2). – С. 65-71.
8. Матвійшин О. Українська проза початку ХХ століття в перекладах німецькою мовою: лінгвокультурний вимір : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.16 / Матвійшин О.М. ; Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2011. – 227 с.
9. Новикова М. Проблемы индивидуальности стиля в теории художественного перевода: Автореф. Дис... д-ра филол. наук: 10.02.19 / ЛГУ им. А. Жданова. – Ленинград, 1980. – 26 с.
10. Сухарев С. Два «Тигра» // Мастерство перевода. – М.: Сов. писатель, 1977. – Сб. 11. – С. 306-317.
11. Шум О. Відтворення лексико-стилістичних домінант української художньої прози другої половини ХХ століття перекладачами-емігрантами : дис. ... канд. філолог. наук : 10.02.16 / Шум О.В. ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2017. – 230 с.
12. Kurkov A. Liebesglück in Brüssel / Брюссельский кролик. – К. : Альтерпрес, 2009. – 96 с.

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: razumovskaya_olga@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-246-249

Шумейко О. А. Художньо-стилістичне використання нетрансформованих сталих висловів в українській поезії к. XX – поч. XXI століть. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 246–249.

УДК 821.161

Шумейко Олена Анатоліївна,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАНСФОРМОВАНИХ СТАЛИХ ВИСЛОВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ К. XX – ПОЧ. XXI СТОЛІТЬ

У статті схарактеризовано мовні механізми творення комічного, пов'язані з нетрансформованими сталими висловами. Поетична мова означеного періоду продовжує одну з характерних традицій творення комічного через зіткнення і смислову взаємодію різностильових за своїм забарвленням фразеологізму і контексту, що спостерігаємо в художній практиці. Найчастіше ефект комічного спричинює контрастивна взаємодія поетичного контексту з народнорозмовним сталим висловом.

Ключові слова: комічне, іронія, самоіронія, гумор, фразеологізм, семантика, лексема, поетична мова.

Шумейко Елена Анатольевна,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, г. Харьков

ХУДОЖЕСТВЕННО-СТИЛИСТИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НЕТРАНСФОРМИРОВАННЫХ УСТОЙЧИВЫХ СОЧЕТАНИЙ В УКРАИНСКОЙ ПОЭЗИИ К. XX – НАЧ. XXI ВЕКОВ

В статье охарактеризованы языковые механизмы создания комического, связанные с нетрансформированными устойчивыми сочетаниями. Поэтический язык определенного периода продолжает одну из характерных традиций создания комического через столкновение и смысловое взаимодействие разностилевых за своей окраской фразеологизма и контекста что наблюдается в художественной практике. Чаще всего эффект комического создает контрастивное взаимодействие поэтического контраста с народноразговорным устойчивым сочетанием.

Ключевые слова: комическое, ирония, самоирония, юмор, фразеологизм, семантика, лексема, поэтический язык.

Olena Shumeyko,
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

ARTISTIC-STYLISTIC USE OF NON-FORMATED STEEL EXPRESSIONS IN UKRAINIAN POEZY END XX – S. XXI CENTURY

The article describes the linguistic creation mechanisms of the comic, associated with non-reformed constant expressions. The poetic language of this period continues one of the characteristic traditions of the creation of a comic through the collision and semantic interaction of the different-colored by the color of phraseology and context that we observe in the artistic practice.

The conceptual point of intersection of two different levels of phenomena – phraseology and lyrics – is their anthropocentric nature. Therefore, it seems logical to use productive use by Ukrainian poets of phraseologisms whose semantics are connected with the theme of human existence. In the sphere of poetic image falls the author himself as an object of artistic reflection, self-esteem. Often, the comic effect causes the contrastive interaction of the poetic context with the popular conversational constant expression.

In the analyzed poetry, it is particularly perceptible to rethink and deny many of the traditional assessments that have emerged in Soviet reality regarding certain social events, ideals, and the like. This rethinking is mostly ironic. The irony itself as a component of the content structure of the poetic text is expressed through non-translated phraseologisms, which, in appropriate contexts, function as peculiar markers of gradual semantics. In this case, the gradation of the ironic imagery can go in two directions: from phraseology to the further context and, conversely, from the context to the phraseologism, which in this case is the culmination point of verbal imagery.

In some cases, the phraseologism acts as a header sign of the ironic nature of the semantics of the whole work.

Key words: comic, irony, self-irony, humor, phraseology, semantics, lexeme, poetic language.

В українському мовознавстві поза увагою дослідників залишається дослідження мовних механізмів творення комічного в українській поезії к. XX – поч. XXI століть. У поетичних творах цього періоду виразно заявляє про себе комчний струмінь у громадянській, філософській та інтимній ліриці.

Метою статті є виявлення і дослідження нетрансформованих фразеологізмів як одного з дієвих мовних засобів вираження комічного в українській поезії означеного періоду.

Об'єкт дослідження – мова української поезії к. XX – поч. XXI століть.

Актуальність зумовлюється необхідністю монографічного опису комічного в українській поезії означеного періоду; потребою вивчити мовні засоби вираження комічного та схарактеризувати їх у контексті індивідуальних стилів.

Наукова новизна полягає в тому, що визначено і схарактеризовано художньо-стилістичне використання нетрансформованих фразеологізмів як одного з дієвих мовних засобів творення комічного.

На сьогодні між фразеологами немає одностайності щодо визначення меж фразеологічних одиниць. Так, якщо науковці керуються такими основними ознаками, як відтворюваність у мовному потоці та цілісність значення, до фразеології відносять ідіоми, прислів'я, приказки, афористичні вислови, мовні штаampi і кліше (див. О. Бойко [1], В. Калашник [3–4], Л. Скрипник [6]). Такий погляд на сутність фразеологізмів видається нам цілком слушним і науково вмотивованим.

Тому при доборі фактичного матеріалу ми дотримувалися цієї ж точки зору, тобто широкого розуміння предмета фразеології, що дозволило, у свою чергу, залучити до аналізу всі сталі сполуки, що є носіями комічного.

Дослідники одноставно відзначають, що суттєвою ознакою фразеологічної одиниці є особлива експресивна насиченість чи образність. Як підкреслює П. Дудик, “неемоційних, стилістично незорієнтованих фразеологізмів не буває” [2, с.179]. Вони відбивають мислення і почуттєву сферу людини сконденсовано, глибоко, почуттєво-емоційно. З погляду емоційного ставлення носії мови до конкретного явища фразеологізми поділяються на дві групи. До першої групи належать ті звороти, що набули емоційного забарвлення внаслідок перенесення оцінки уявлення на узагальнене значення фразеологізму. До другої групи входять фразеологізми, емоційність яких формується не в результаті емоційної оцінки самого уявлення, а внаслідок оцінки предмета або явища, названого фразеологічною одиницею.

Для української поезії другої половини к.ХХ – поч.ХХІ століть сторіччя, де тісно переплітаються традиційні художні системи з модерністськими й постмодерністськими, що виразно маніфестують суб’єктивне авторське начало, часто руйнування ustalених канонів, переосмислення традиційних ціннісних орієнтирів, фразеологія виступає благодатним матеріалом для комічного змалювання дійсності, особливо іронічного.

Концептуальною точкою перетину двох, здавалося б, малосумісних, різнорівневих явищ – фразеології та лірики – є їхній антропоцентричний характер. Тому закономірним видається продуктивне використання українськими поетами-ліриками фразеологічних одиниць, семантика яких пов’язана з темою буття людини. У сферу його поетичного зображення потрапляє і сам автор як об’єкт художньої рефлексії, самооцінки. Це особливо виразно простежується в поетичній творчості І. Калинця.

Сталі вислови використовуються як засіб самоіронії ліричного суб’єкта, який може ототожнюватися з особою автора, наприклад: “Салонний з біса я поет, / та тільки де мої салони, / моїх поклонників покони – чи ж не салонний я поет?” [9, т.2, с. 75]; “Ось тобі, вбога пуста голова, / перше знамення Різдва – / снігу добув ти для білих поем, / вітру черпнувши плащем” [7, с.31]. У першому прикладі подальше розгортання контексту переконує в тому, що фразеологізм з біса вжито в іронічному значенні: по-перше, функціонує тавтологічне словосполучення *поклонників покони*, в якому обігрується спільний для обох лексем корінь; по-друге, риторичне питання останньої предикативної частини є по суті іронічною відповіддю. Відчутним є перегук цих рядків із поезії І. Калинця з рядками вірша І. Франка “Vivere memento”: “Який же я у біса декадент?”. У другому прикладі фразеологізм *пуста голова* – зневажл. “нерозумна, непуцяща людина” [19, с. 183] – супроводжується епітетом з оцінною семантикою *вбога*, що посилює самоіронію, яка підтримується поєднанням із трансформованою стійкою сполукою високого стильового забарвлення *знамення Різдва* (пор. *знамення часу, епохи* [19, с. 340]), що контрастує з попереднім фразеологізмом.

Художньо-стилістичний ефект нетрансформованих фразеологізмів увиразнюється використанням в одному з ними контексті трансформованих сполук. Так, фразеологізм *вітер у голові* (*грає, віє, свище, посвистує*), який характеризує легковажну, несерйозну людину [19, с. 131], уживається І. Калинцем у такому оксимороні: “люба / ми обоє / це жовтодзобі / бо що / ми знаєм / у голові / лиш вітер / отакі / ми всевіди” [9, т.1, с.88]. У цьому контексті автор ніби наділяє фразеологічну єдність протилежною семантикою, що і вносить гумористичний ефект, який підтримується подальшим контекстом, теж побудованим на оксимороні: “а що / ми маєм / ложе / із трав / нескошених / отакі ми / розкошичі / а що / ми вмієм / написане / закреслили / отакі ми / рукомесники” [9, т. 1, с. 88].

Заключна строфа цього вірша формується з двох сталих сполук “ми не із світу / сього / ми / з неба / сьомого” [9, т. 1, с. 88]. Припускаємо, що для створення першого словесного образу автор міг скористатися як фразеологізмом *не від миру сього* (ірон. “не такий, як усі; особливий, незвичайний, дивний”) [19, с. 489], так і сталою сполукою *цей (сеї) світ* (заст. “земне життя як протиставлення потойбічному, загробному”) [19, с. 785]. Другий словообраз з’являється при творчому використанні фразеологізму *на сьомому небі (бути)* – хтось “дуже задоволений, радісний, безмежно щасливий” [19, с. 539]. Іронія є наслідком взаємодії семантики трансформованих зворотів *не із світу сього – з неба сьомого*, між якими встановлюються зіставно-протиставні відношення і які зазнають у результаті цього подвійної актуалізації.

Фразеологізми, що є засобами комічного, здебільшого стосуються сфери життєдіяльності персонажів ліричної поезії, зокрема їхньої поведінки, напр.: “Аж гай шумів, так солодко хропли!” [11, с. 181]; “Іх демагогія ясна: / Аби лишалося *шито-крито*. / Навіщо чесність голосна? Погано, як багато зна Іван про хліб або корито” [8, с. 167]; “Завжди / тишився я / якої ти заспіваси завтра” [9, т. I, с. 235]; “мова йтиме про зухвальця / даймо спокій тим / кому заціпило” [9, т. I, с. 235]; “І різнику в чоло зацідив прасом. / Той більш не буде торгувати м’ясом, / він горілиць лежить і *ні мур-мур*” [7, с. 74] або певних дій: “Я привів своє військо, а ти мене ошукав. / Що ж ти хочеш, козацький ти макогон, / Щоб у тих болотах мені *жаба цицьки дала*?” [10, с. 12]. Спектр комічного зображення охоплює м’який гумор та іронію, зумовлені особливостями семантичної організації поетичних контекстів.

Стосунки між людьми змальовуються іронічно за допомогою і таких фразеологізмів, що мають інгерентне оцінне значення, як-от: “А ти тут хто? *Приший кобили хвіст*” [11, с. 187]; “Де часом вам і слава бренькне, / Підтулумбасить, як на те; / Де ви в катів *на побігеньках* / Все ж курдюками трясете” [15, с. 105].

Характерним для ідіостилію М. Данька є розташування аналізованих одиниць у кінціві твору, що сприймається як своєрідний висновок: “Паскудники навушницьких мастей! / Хоч би в сірка позичили очей, / Коли говорите “всю правду в очі!”” [8, с. 22]. Саркастичний ефект нарощується введенням перифрази, в основі якої лежить розгорнута метафора. У цьому контексті реалізується друге значення сталої сполуки “постійно відчувати сором, негідність свого вчинку” [19, с. 662], яка зазнає інверсії. Функціонування аналізованого вислову в предикативній частині з бажальною модальністю підкреслює саркастичне значення контексту.

Відзначимо, що властива загальнономовному значенню фразеологізму семантика комічного в поетичних контекстах може змінюватися. Так, фразеологізм *розбити глек* у побутовому мовленні вживається для зображення ситуацій міжособистісних стосунків у гумористичному плані, але в авторському тексті змінює характер своєї оцінної семантики на іронічний: “Тому природно, що сусідній грек / не хтів би з ними *розбивати глек*” [11, с. 76], – оскільки характеризує не стосунки окремих людей, а відносини між народами.

М. Самійленко, зокрема, розкриває семантику вживаних фразеологізмів подальшим контекстом: “Коли потрапила коса на камінь, / Що не помиримось ніяк? / Віками / З великого ума, вірніше, здуру, / З невбитого ведмеда ділим шкуру. / У без-

порадній радості Вкраїна / Синами не намилиється” [16, с. 25]. Автор використовує синонімічне слово (з великого розуму – ірон. “необдуманно, здуру” [19, с. 761]), що підсилює іронічне забарвлення контексту, цьому сприяє і вставне слово *вірніше*, яке характеризує виклад думки.

Для постмодерністської поезії властиве поєднання високого та низького, що зумовлюється особливим, іронічним у своїй основі поглядом автора на світ. Це знаходить своє характерне вираження в особливостях побудови поетичних контекстів. Розглянемо найбільш показові випадки вживання нетрансформованих фразеологізмів, художній ефект яких ґрунтується на означеній рисі поезії аналізованого періоду, звертаючи особливу увагу при цьому на лінгвальні механізми вираження комічного.

Своєрідний художній образ із відтінком гіркої іронії спостерігаємо в такому контексті з поезії І. Калинця: “Приходжу пригадати / що гаї калинові / **корова язиком злизала** / цвіте калинова бутафорія / по театральних закамарках” [9, т. 1, с. 303]. Іронія виникає внаслідок взємодії високого звучання словообразу *гаї калинові*, що є національним символом України, із фразеологізмом *корова язиком злизала*, що має розмовний колорит. Іронічність, як бачимо, підтримується подальшим розгортанням метафоричного образу.

Фразеологізм *думу думати*, що має народнопоетичне забарвлення й високе звучання, використовується в невідповідному йому за стилем контексті, що і створює іронічний ефект: “Корабель пливе водограй грає /а Ходя ходить/ ходить він подвір’ям та й **думу думас**/ з якого б це доброго дива погендлювати” [12, с. 79]. Ужита у вірші Неди Неждани “КВ. 10.” стала сполука *думу думати* подібна за структурою до попередніх тавтологічних утворень цього контексту (*водограй грає, ходя ходить*), але з нею стилістично контрастує лексема *погендлювати*.

Фразеологізм *жити як у Бога за пазухою* [19, с. 42], що містить максимальну позитивну оцінку життя людей, у вірші І. Калинця “Василій Любчик” набуває сатиричного звучання. Ця стала сполука знаходиться в препозиції й розкривається подальшим контекстом: “**Живемо як у Бога за пазухою**: / заслуги, вислуги, вислизуємо звинно. / Звісно, професоруємо, а межистравними павзами / згадуються наші діла добротинні” [9, т. 1, с. 95]. Автор створює мовний образ використанням неологізмів *професорувати*, *межистравний* та енантіосемічним переосмисленням сполуки “діла добротинні”, що згадуються не в якийсь інший, більш доречний для цього час, а в *межистравні павзи*.

Сталий вислів *корова на льоду* розташовується після авторської метафори: “а хто ж отой мовчун – нічний і спокійний / творця невдалий жарт? **корова нальоду?** / віки його знайшли і міткою нашили / старезну коляду на спину молоду” [13, с. 13]. Іронічність фразеологізму підсилюється питальною модальністю речення. І. Римарук використовує цей словообраз у позитивному плані, для створення доброзичливої іронії.

За нашим спостереженнями, народні прислів’я вживаються, по-перше, як засіб вираження самоіронії ліричного суб’єкта: “Отож доживсь... / Хоч голова вже срібна, / А розкумекати зумів не все. / Його професія завжди потрібна: / **Теля покірно дві корівки ссе**” [14, с. 182]. По-друге, їх вживання потрібне для оцінно-сатиричного або іронічного зображення негативних явищ дійсності. Не в усіх випадках оцінність і характер вияву комічного проявляються виразно й однозначно, такою мірою, щоб вислови можна було декодувати й чітко визначити специфіку вияву в них оцінно-експресивної семантики. Найчастіше прислів’я, приказки, прокльони, побажання в контексті реалізують свій звичайний семантичний потенціал, як, наприклад: “Сидять по шпарах всі мужі хоробрі, / всі правдолюбів, **чорт би вас побрав**. / Чи людська добрість – тільки добрість, / поки без сил, без мужності, без прав / запомогти, зарадити...” [17, с. 30]; “Я відразу збагнув, що це перекупка – / скупує й перепродує ці ями, / але, не торгуючись, / вийняв з кишені гроші й віддав – / на, **щоб ти землі сирій наїлась**” [17, с. 36]; “Циганки щедрі на слова, / **казати – ціном не махати**” [17, с. 32].

Зрідка спостерігаємо функціонування нетрансформованих сталих висловів у назвах поезій, наприклад: “**Чортова дюжина поезій про любов**” [18, с. 54]. Іронічний ефект досягається зіткненням лексеми *любов*, що має піднесене звучання, і сталої сполуки зі зниженим забарвленням.

Як лейтмотив функціонує в поезії М. Данька фразеологізм канцелярського походження *заднім числом* (“із запізненням” [19, с. 948]), яка є своєрідним підсумком для кожної строфи і вносить у контекст саркастичний струмінь: “Життя учило й перевало, Як вирізнять добро і зло. Вже й правди бовкнули чимало... **Заднім числом!** Тепер, куди б не понесло, Дволикість беремо в дорогу, Авжеж, мудрішаєм потроху... **Заднім числом!**... Сумління високо зросло: Чуже кохаєм більш, як кривне. Хто ж ми? Згадаємо напевне... **Заднім числом!**... І що нам травень, а чи грудень, Чи звать корову ще й ослом? Бігме, собою будем, будем... **Заднім число!**” [8, с. 164]. Автор передає думку, що все зроблене, і те, що буде здійснене колись, є невчасним у розвитку національного самоусвідомлення українців. У зв’язку з цим контекстом виникає асоціація з фразеологізмом, що має розмовно-просторічний характер, *заднім умом*. Для акцентування сталої сполуки використовується синтаксичний засіб – три крапки, які збільшують паузу й посилюють ефект несподіваності.

Отже, для поетичної мови к. ХХ – поч. ХХІ сторіч властивим є широке використання нетрансформованих фразеологізмів як засобів створення комічного. У структурі поетичного тексту такі фразеологізми виконують різні функції щодо його художньо-сміслової організації. Поетична мова означеного періоду продовжує одну із традицій створення комічного внаслідок зіткнення високого і низького забарвлення, яке, відповідно, має або фразеологізм, або контекст, у якому вона функціонує. Гумор виникає в тих контекстах, в яких фразеологічна одиниця з розмовним забарвленням використовується в описах явищ природи. Іронічні контексти створюються сталими висловами тоді, коли вони стосуються життя людей чи певних суспільних явищ. У поодиноких випадках лексеми, що є синонімічними до фразеологізму, створюють не тільки градацію образності, а й по суті зумовлюють виникнення іронічного контексту, при цьому не останню роль відіграють вставні конструкції. За нашими спостереженнями, градація іронічної образності може йти двома напрямками: від фразеологічної одиниці до подальшого контексту і, навпаки, від контексту до фразеологічної одиниці, що в цьому випадку є кульмінаційною точкою словесної образності. Винесення стійких сполук у назву вірша зумовлене його іронічною структурою в цілому. Нетрансформовані фразеологічні одиниці з лайливою семантикою використовуються для створення самоіронії, посилюючи ту оцінку ліричного героя, яка нав’язується і з якою автор не погоджується.

Література:

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні: Навч. посібник для студ. філол. спец./Н. І. Бойко – Ніжин: Редак.-видав. відділ НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. – 217 с.
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навч. посібник. /П. С. Дудик– К.: Видавничий центр „Академія”, 2005. – 368 с.
3. Калашник В. С. Українська поетична фразеологія і афористика поетичної мови повоєнного періоду (Семантико-типологічний аспект): Автореф. дис. ...докт. філол. наук. /В. С.Калашник– Дніпропетровськ, 1992. – 40 с.
4. Калашник В. С. Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду: Семантико-типологічний аспект. / В. С.Калашник– Харків: Вища школа, 1985. – 172 с.
5. Лисецька Н., Міханько В. Емоційність у мові / Н.Лисецька, В. Міханько //Науковий вісник Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, Серія: Філологічні науки. –Луцьк, 2000. – Вип. 2. – С. 213–215.
6. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. /Л. Г.Скрипник– К.: Наук. думка, 1973. – 280 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

7. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини з додатком «Індія». Колекція віршів. – Івано-Франківськ: Лілея / Ю. Андрухович–НВ, 2002. – 112с.
8. Данько М. М. Й сонця прихилив би!..: Поезії. / М. М.Данько – К.: Рад. письменник, 1991. – 204 с.
9. Калинець І. Зібрання творів: У 2 т. / І. Калинець– К.: Факт, 2004. – Т. I, II.
10. Костенко Л. В. Берестечко: Історичний роман. / Л. В.Костенко– К.: Укр. письменник, 1999. – 157 с.
11. Костенко Л. В. Сад нетанучих скульптур: Вірші,поема-балада, драматичні поеми. / Л. В.Костенко– К.: Рад.письменник, 1987. – 207 с.
12. Неждана Неда. Котивишня: Збірка віршів. /Неда Неждана.- К.: Смолоскип, 1996. – 108 с.
13. Римарук І. Нічні голоси: Поезії. / І. Римарук– К.: Рад. письменник, 1991. – 95 с.
14. Руденко М. Д. Поезії. /М. Д. Руденко– К.: Дніпро, 1991. – 413 с.
15. Самійленко М. О. Дзвони: Поема. / М. О. Самійленко– К.: Дніпро, 1994. – 30 с.
16. Самійленко М. О. ...пошерхом крила: Поезії. /М. О. Самійленко– К.: Укр. письменник, 1993. – 197 с.
17. Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране. / В. Стус– К.: Дух і літера, 1999. – 383 с.
18. Чубачівна О. В. Вдячність деревам: Поезії. /О. В.Чубачівна– К.: Рад. письменник, 1991. – 94 с.
19. Фразеологічний словник української мови / Укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. – К.: Наук. думка, 1993.

Отримано: 28 лютого 2018 р.

Прорецензовано: 14 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 22 березня 2018 р.

e-mail: irina.yuzvyak@gmail.com,
olek.lviv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-250-254

Юзвяк І. П., Качала О. А. Вивчення просторічної лексики на заняттях з української мови як іноземної на основі твору Юрія Андруховича «Лексикон інтимних міст». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НАУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 250–254.

УДК 811.161.2'373'243'42:37.016

**Юзвяк Ірина Петрівна,
Качала Олег Андрійович**

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ВИВЧЕННЯ ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ОСНОВІ ТВОРУ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ»

У статті розглянуто особливості вивчення просторічної лексики на заняттях з української мови як іноземної на основі твору Юрія Андруховича «Лексикон інтимних міст». Подано систему вправ, які використовують під час роботи з художніми текстами в іншомовній аудиторії: передтекстові, притекстові та післятекстові. Також представлено систему вправ, розроблених на основі уривку з вищезазначеного твору. Комплекс завдань опрацьовано як матеріал для навчання просторічної лексики на основному та завершальному етапах вивчення української мови як іноземної.

Ключові слова: лексика, просторічна лексика, українська мова як іноземна, іншомовна аудиторія.

**Юзвяк Ірина Петровна,
Качала Олег Андреевич,**

Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов

ИЗУЧЕНИЯ ПРОСТОРЕЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ ПО УКРАЇНСЬКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ НА БАЗЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ЮРИЯ АНДРУХОВИЧА «ЛЕКСИКОН ИНТИМНЫХ ГОРОДОВ»

В статье рассматриваются особенности изучения просторечной лексики на занятиях по украинскому языку как иностранному на базе произведения Ю. Андруховича «Лексикон интимных городов». Также в статье представлена система упражнений, разработанных на основе отрывка из этого произведения. Комплекс заданий составлен как материал для изучения просторечной лексики для иностранных студентов, изучающих украинский язык на основном и на завершающем этапах обучения.

Ключевые слова: лексика, просторечная лексика, украинский язык как иностранный, иноязычная аудитория.

**Iryna Yuzvyak,
Oleg Kachala,**

Lviv Polytechnic National University, Lviv

LEARNIG OF VERNACULAR VOCABULARY ON THE LESSONS OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE BASED ON YURIY ANDRUKHOVYCH'S FICTION "LEXICON OF THE INTIMATE CITIES"

The article deals with the features of the study of vocabulary on the lessons of Ukrainian as a foreign language based on the novel of Yuriy Andrukhovych "Lexicon of Intimate Cities". A text of fiction is often used as a basis for studying certain vocabulary in a foreign language audience. This method of teaching is effective and interesting for students, yet requires proper design. Difficulties of a fiction text are as follows: many unfamiliar words for foreigners, manner and style of the writer, the main idea of the text, and so on. All this requires additional explanations and various exercises. A fiction text is especially important in the process of reading, which serves as a means of teaching a language. To such texts, a system of exercises is developed that helps foreigners to perceive and memorize material, enrich the vocabulary and form grammatical skills. This article presents a system of exercises that are used when working with literary text in a foreign language audience: text, post-text and post-text. Also presented is a system of exercises, developed on the basis of a passage from the work of "Lexicon of Intimate Cities". The complex of tasks has been processed as a material for studying the spoken vocabulary in a foreign-speaking audience, who are studying the Ukrainian language at the main and the final stage.

Key words: vocabulary, vernacular vocabulary, Ukrainian as a foreign language, foreign language audience.

Досліджуючи художній твір Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст», ми виявили велику різноманітність просторічних елементів. Письменник у своєму романі досить часто використовує просторічні елементи для того, щоб мовлення стало більш експресивним, щоб надати самобутніх характеристик герою, інколи іронічних, грубуватих, а інколи – з гумористичною чи сатиричною метою, а також увиразнити образ певного персонажа. Як відомо, мовлення є відображенням рівня вихованості, освіченості та культури людини. Саме за правильністю мовлення ми часто робимо висновки про походження, рівень виховання, освіту та духовний світ певної людини.

Художній текст часто використовують як основу для вивчення певної лексики в іншомовній аудиторії. Такий спосіб навчання ефективний та цікавий для студентів, але потребує правильного оформлення. Труднощами художнього тексту є: багато незнайомих для іноземців слів, манера і стиль письменника, головна думка тексту та інше. Все це потребує додаткових пояснень і різноманітних вправ.

Науковець С. Ісупова вважає, що в методиці викладання української мови як іноземної виділяють такі етапи роботи над текстом: передтекстовий, притекстовий і післятекстовий. Головна ціль передтекстової роботи – створити у студентів стійкий мотив читання і розуміння тексту. Ознайомча робота з базовим і фоновим матеріалами включає в себе інформацію про

автора, фрагменти авторських передмов, інформацію про твори, яка не розкриває його змісту, питально-відповідний тренінг. Важливо звертати увагу на мовні здогадки, які допоможуть зняти лексичні труднощі на етапі передтекстової роботи. Викладачі часто вдаються до семантизації лексичних одиниць, тобто до тлумачення незрозумілих слів на мові, яку вивчають, або перекладу їх на рідну мову студентів-іноземців. Однак прийоми мовної здогадки допоможуть студентам самостійно осмислити фрагменти тексту.

Щоб не було розрізненого сприйняття творів, необхідно під час притекстової роботи допомогти студентам поміркувати над прочитаним, висловити своє ставлення до авторської позиції, виконати завдання, що допомагає увявити загальну ситуацію тексту. Після того як буде накопичено практичний досвід роботи з текстовим матеріалом, можна дати деяке теоретичне узагальнення, запропонувати самостійно осмислити свою читацьку діяльність. Постановка навідних запитань особливо необхідна при читанні перших текстів, надалі читачі вже самостійно починають бачити проблему, і від усвідомлення проблеми думка переходить до її вирішення, виникає потреба зрозуміти значення текстової одиниці. У ході притекстової роботи можна використовувати кольоропис, що дозволяє людям, які вивчають іноземну мову, проникнути вглиб твору, оскільки позначення кольоровою гамою зрозумілі для всіх мов. Аудиторна робота над текстом передбачає в основному першу стадію сприйняття художнього твору. Далі йде процес розуміння смислової структури тексту, коли виявляється його виховне значення.

Післятекстова робота може включати в себе такі види діяльності: обговорення прочитаного; використання рольових ігор, висловлювань письменників, критиків, перекладів фрагментів тексту; тлумачення мовних фактів. Домашні завдання повинні бути органічним продовженням аудиторної роботи над текстом і водночас час активізувати життєвий і читацький досвід.

Основну типологію вправ, якою користуються методисти і до сьогодні, запропонували науковці Л. Журавльова та М. Зінов'єва. У їхній праці «Навчання читання (на матеріалі художніх текстів)» йдеться про те, що в методичному апараті мають бути представлені різноманітні системи завдань, які враховували б особливості читання як рецептивного виду мовленнєвої діяльності, а також характер художнього матеріалу. На думку дослідниць, методичний апарат відображає особливості і послідовність навчання читання і включає в себе передтекстові, притекстові та післятекстові завдання.

Передтекстові вправи спрямовані на формування первинних знань, необхідних для відтворення певного тексту та для того, щоб уникнути понятійних та лінгвістичних труднощів його розуміння та в той же час на формування умінь та навичок читання, вироблення стратегії розуміння. В них враховані лінгвокраїнознавчі, лексико-граматичні, лінгвостилістичні і структурно-смислові труднощі художнього твору. Передтекстова робота розрахована на те, щоб пробудити в студентів інтерес до читання, стимулювати діяльність їхнього мислення, активізувати уяву.

В притекстових вправах студентам запропоновано комунікативну установку, яка має на меті зробити процес читання цілеспрямованим. У них містяться вказівки на вид читання (навчальне, ознайомче) і швидкість читання.

Післятекстові вправи призначені для того, щоб перевірити наскільки студенти точно та правильно зрозуміли прочитаний текст, для того, щоб вони змогли використати та застосувати отриману інформацію в різних комунікативних ситуаціях.

Науковець Б. Сокіл зазначає, що «кількість вправ диктує сам текст, його розмір, лексичне багатство, різноманітність морфологічних форм та синтаксичних конструкцій» [5, с.196]. Науковець зазначає, що основною умовою використання дотекстових та післятекстових вправ є мета заняття: для до текстових вправ – якнайкраще підготувати читача для розуміння матеріалу, що будуть вивчати студенти, а для післятекстових – побачити, як зрозумів він текст. Науковець вважає, що завданням дотекстових вправ є допомогти студентів-іноземцям:

- а) «краще зрозуміти текст уроку;
- б) збільшити словниковий запас з української мови;
- в) повторити (або вивчити) граматику української мови» [5, с.196-197].

Також він вважає, що ці вправи повинні охоплювати всі мовні рівні української мови:

- лексичний рівень (найпоширеніші вправи на підбір антонімів, синонімів, омонімів та паронімів до поданих слів);
- граматичний рівень (різноманітні вправи на відпрацювання та закріплення граматичних та синтаксичних умінь і навичок).

Завдання післятекстових завдань – пересвідчитися в тому, як студент-іноземець засвоїв тему. Для цього використовують:

- а) перевірку рівня засвоєння граматичного матеріалу тексту;
- б) перевірку засвоєння змісту тексту;
- в) удосконалення власне комунікативних умінь та навичок.

Науковець І. Процик зазначає, що ефективність процесу читання та його кінцевий результат визначені методично обґрунтованою й практично доцільною системою вправ. У дотекстових вправах подають «відомості про особистість автора, час, коли був написаний твір, історичну епоху, відображену в творі. Притекстові (власне текстові) завдання супроводжують процес читання, вказують на комунікативний намір. Післятекстові завдання присвячені перевірці того, як студенти можуть оцінити текст, а також вони зосереджені на роботі з лексичним і граматичним матеріалом» [4, с.61].

Отже, художній текст завдяки своїм особливостям відіграє дуже важливу роль у навчанні української мови як іноземної. Використання художніх текстів, попри усі труднощі відбору та інтерпретації, має позитивний вплив і сприяє основній меті навчання студентів-іноземців – мовленнєвій комунікації. Художній текст особливо важливий у процесі читання, яке слугує засобом навчання мови. До таких текстів розробляють систему вправ, які допомагають іноземцям сприймати та запам'ятовувати матеріал, збагачують лексику і формують граматичні вміння і навички.

Заняття на основі уривку з тексту «Лексикон інтимних міст».

У цьому уроці запропоновано систему вправ, розроблених на основі уривку з твору «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича. Комплекс завдань опрацьовано як матеріал для вивчення просторічної лексики у чужомовній аудиторії, де студенти вивчають українську мову на основному та завершальному етапі.

Передтекстові вправи.

- Чи цікавиться ви сучасною українською літературою? Яких модерних письменників ви знаєте?
- Що вам відомо про особистість Юрія Андруховича? В яких галузях, окрім літератури, він працює?

- Чи ви знайомі з твором «Лексикон інтимних міст»? В чому його особливість?
- Ознайомтеся з короткою біографією Ю. Андруховича. Зауважте, що ви дізналися нового.

Юрій Андрухович – сучасний український поет, прозаїк, есеїст, перекладач та громадський діяч. Родом з Івано-Франківська. Навчався у Львові та Москві, певний час працював у газеті, часописах редактором та упорядником.

Літературна творчість Ю. Андруховича охоплює і поезію, і прозу. Поезія притаманна ранньому періоду творчості, видано 3 збірки. Ю. Андрухович є одним із засновників поетичної групи «Бу-Ба-Бу», яка почала відновлювати карнавальні та буфонадні традиції в українській літературі. Проза письменника більш відома в Україні та за кордоном і характерна для пізнішої творчості (оповідання, романи, есеї). Найвідоміші твори – романи «Рекреації», «Московіада» та «Перверсія».

Ю. Андрухович посприяв формуванню мистецької еліти у своєму рідному місті, його творчість має значний вплив на сьогодинішній літературний процес, з його іменем пов'язана популяризація сучасної української літератури на Заході. Варто зазначити, що твори Ю. Андруховича перекладені на багато європейських мов і сам він є автором перекладів з англійської, польської, німецької та російської літератури.

Часті подорожі письменника до інших країн, спостереження за особливостями культури та способу життя європейських народів з часом складаються в книгу. «Лексикон інтимних міст» – це унікальний твір, який склався в уяві письменника протягом усього життя. За словами самого автора, це лише певна частина, фрагменти його вражень від міст, в яких йому довелося побувати від дитинства до сьогодні. Книга символічно налічує 111 різноманітних міст, як українських, так і закордонних, які залишили слід в серці і думках автора, стали інтимними і особистими спогадами.

- Ознайомтеся з поданими нижче власними назвами, з'ясуйте невідомі з них:

Брюссель – столиця Бельгії, Гроуте Маркт – ринкова площа м. Гарлем в Голландії, Гран Пляс – історична площа в центрі Брюсселя, Англія – одна з частин Великої Британії, Німеччина – європейська країна, Шарлеруа – місто в Бельгії, Європа – частина світу, Сієна – місто в Італії, Кампо – площа в Сієні, Об'єднане Королівство – Велика Британія та Північна Ірландія, Темза – головна річка в Лондоні, «Арсенал» – англійський футбольний клуб, Бельгія – європейська країна, Тавер – вежа-символ Лондона.

Притекстові вправи

- Прочитайте розділ «Брюссель, 2000» з твору «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича.
- Зверніть увагу на підкреслені слова в тексті. Поміркуйте, для якого мовлення вони характерні?
- Читаючи, подумайте, чим особливий стиль письменника, яку лексику він вживає.

БРЮССЕЛЬ, 2000

Того дня само повітря набрякало руйнаціями та мордобоем. Власне кажучи, вони почалися ще напередодні, у п'ятницю. Але в п'ятницю ми були в дорозі, тож лише увечері дізналися з телебачення про найсуттєвіше: дві сотні англів уже заарештовано. Брюссельський Гроуте Маркт усяяний вибитими зубами і скалками вітрин, у кнайпах нестерпний сморід газів. І чого в такому разі очікувати завтра? – скрушно запитували теленовинні ведучі.

Назавтра Англія збиралася влаштувати Німеччині справжнє 17 червня. Місце дії називається Шарлеруа, з Брюсселя до нього лише три чверті години потягом. Тому головні британські боївки в суботу стягувалися передусім до Брюсселя. Звідки їм було знати, що майбутня перемога над німцями не принесе нічого, крім тимчасового патріотичного збудження: у фіналі їх, як і фриців, однаково не буде, а будуть макаронники й жабоїди, і другі вимучать європейську футбольну першість у додатковий час?

Але до цього моменту залишалося ще два тижні. Сьогодні ж шлося про Шарлеруа і німців. Бельгійська земля прийняла у себе предостатньо трупів з обидвох сторін, причому двічі.

Ми опинилися на Гроуте Маркт (пардон, на Гран Пляс) десь близько полудня. Якщо ви досі не бачили цієї площі, то ви ще не знаєте, якими бувають історичні Ринки в західних містах. Саме того дня я вирішив, що красивішого Ринку я ще в житті не зустрічав. Навіть у Львові. Гиги. *Усе це призахідне тління Європи* – ось воно, тут.

Гаразд, нині я вже знаю, що є інший приголомшливий Ринок – у Сієні. Він називається Кампо, і після нього стаєш фанатом Сієни, тобто сієністом. Хоч у цій книжці місця для Сієни вже не знайдеться. Тож назад до Брюсселя.

Атмосфера здавалася спокійною, ніби аж сонною, але тільки здавалася. Брюссельський Ринок увесь рябів бритоголовими британськими головами підданих Її Величності Королеви Об'єданого Королівства, власниці всіх лебедів на Темзі і футбольної фанатки. А позаяк усередині пивнушок досі не повивітрувалися застосовані вчора ввечері сльозогінні запахи, столи було винесено назовні. Спека наростала і нагнітала липке спітніле очікування. Англи пороздягалися до пояса, демонструючи ластовиння, татування і жирові складки. Вони були, як їм і належить бути, рудими й білявими, тож засмагали в більшості начервоно. Вони цмулили пиво – десь так зі швидкістю один ковток на годину. От я не розумію, як можна годинами пити один і той самий кухоль пива, навіть бельгійського! Можливо, таким чином вони підкреслювали свій цілковитий спокій. Для нього вони мали деякі підстави. Німців не було ніде. Жодного німця на весь Гроуте Маркт!

Час від часу хтось із англів лівиво затягував бойову ритуальну пісню. Думаю, вони були з «Арсеналу», бо найчастіше заводили «Who's that team, who's that team». Поліція про всяк випадок рувала в бік стола, за яким починали заспівувати. Тоді заспівувачі змовкали. Поліція патрулювала, але поки що не надто контролювала. Усі обмінювалися посмішками, а краще сказати, вишкірами. Учора тут були бійки з афробельгами. Сьогодні похід на Шарлеруа. Повітря було липке і спекотне, воно набрякало.

За деякими столами сиділи такі самі з вигляду хлопці – руді, голені, з ластовинням і пірсингом, роздягнені до стегон. Але що відразу здалося надзвичайним – вони цідили не пиво, а колу. Або мінералку! Це був галдик – хулігани з мінералкою, негазованою. Ну звичайно, погодилися ми – це детективи. Британська поліція в закордонному відрядженні, спеціальний підрозділ, квитанці за мінералку прикріплюються (чи при-стар-люються?) до службового звіту. Навіть нам це стало ясно вже, як то кажуть, на третій хвилині матчу. Шанувальники безалкогольного пійла мовчали ще гірше від справжніх фанів. Як можна годинами смоктати соломинку в одній і тій самій склянці з розталим льодом? І не говорити ані слова. Як довго, хто мені скаже?

Таким чином ось повнота картини: полудень, спека, розмілліла тягучість, нудьга, чекання, недоладні заспівування тут і там, їхнє тут і там завмирання.

А тим часом до прилеглих вулиць прибувало все більше поліції в бойовому спорядженні, в шоломах, зі щитами й кийками. Задум поліційних босів робився очевидним – у випадку більше ніж імовірного сплеску агресії, заблокувати к босовій мамі всіх англів на площі, перекривши їм будь-які можливості хоч якось просочитися назовні. Гро́те Маркт у розкішних ренесансових декораціях повинен був стати казаном для безжалюного місива чи принаймні успішної газової атаки. Бельгія – країна успішного застосування газів у бойових діях.

Можливо, нам вдалося вислизнути саме вчасно. Тому я не знаю, як згодом повелися англійські підсадні детективи. Зіграли роль п'ятої колони чужими серед своїх? Кинулися викручувати руки найактивнішим, чий знімки вже давно повивчали напам'ять? Позаковували в наручники найкрутіших заводяк? Передали їх на тортури у Тавер?

Чи, може, в останню мить перед газами прокинулись із заціпеніння, зірвалися на рівні, згадали стару добру доблесну Англію і, як справжні каноніри, разом з усіма затягли:

*Who's that team they call the Arsenal?
Who's that team we all adore?
They're the boys in red and white,
And we're fucking dynamite,
'Cos German's mother is a whore,
Yeah she's a whore, Yeah she's a whore!*

Можливо, саме так воно й було.

Післятекстові вправи

Вправи на розуміння прочитаного тексту:

- Яку подію описує автор у тексті?
- Які настрої панували в місті?
- Між ким і з приводу чого відбувалися сутички?
- Про який спосіб розгону натовпів у Бельгії згадує автор?
- Які емоції викликали у вас описані події?
- Доповніть речення:

Ми опинилися на Гро́те Маркт (пардон, на Гран Пляс) десь близько ...

Гаразд, нині я вже знаю, що є інший приголомшливий Ринок – у ...

Але що відразу здалося надзвичайним – вони цідили не пиво, а ...

Гро́те Маркт у розкішних ренесансових декораціях повинен був стати казаном для безжалюного місива чи принаймні успішної ...

- Погодьтесь з висловлюваннями або заперечте їх:

Зразок: Футбольний матч Англія-Німеччина відбувався в Шарлеруа	+
Англія вийшла у фінал Чемпіонату Європи	
У фіналі зустрілися Італія та Франція	
Ринок у Сіені називається Кампо	
Англійці на площі були фанатами «Манчестера»	
Британські детективи пили колу та мінералку	

Лексичні та граматичні вправи:

- Які слова у тексті є для вас незнайомі? Спробуйте пояснити їх значення?
- Прочитайте значення підкреслених у тексті слів, поясніть, чому вони належать до просторічної лексики і від чого походять.

Мордобій – бійка;

Англи – англійці;

Фрици – німці;

Макаронники – італійці;

Жабоди – французи;

Пивнушка – бар;

Цмулити – пити;

Цідити – пити;

Мінералка – мінеральна вода;

Гаплик – кінець, провал;

Пійло – пиття, напій;

Фан – фанат, вболівальник;

Бос – керівник, голова.

- Знайдіть відповідність між словами та їх значенням:

Скалка	прокол в тілі, в якому носять прикраси
Боївка	розпад, руйнація, прах
Тління	руді пігментні цятки на шкірі
ластовиння	відколотий, відбитий шматок чого-небудь твердого; осколок
вишкір	призвідник витівок, бешкетів, сварок
Пірсинг	військовий бойовий загін, підрозділ
заводяка	військовий, який обслуговує гармату
Канонір	зла посмішка з оголеними зубами

- Доберіть антоніми до поданих слів: сморід, фінал, нудьга, західний, красивий, спокійний, білявий, мовчати, сидіти, прокинутися.
- Чи ви розумієте вислів «п'ята колона»? Якщо ні, з'ясуйте його значення у фразеологічному словнику.
- З'ясуйте, яке із поданих слів використовують для характеристики зовнішності людини, а яке для відображення внутрішніх властивостей.

Бритоголовий, підсадний.

Складіть із ними речення.

- З'ясуйте значення слова «кнайпа», дізнайтесь, з якої мови воно до нас прийшло. Доберіть до нього синоніми.
- Поясніть значення слова «ренесансний» і скажіть, від якого слова воно походить. Які ще художні стилі ви знаєте?
- Поставте слова в дужках у потрібну форму.

І чого в такому разі очікувати завтра, скрушно запитували (теленвинний) ведучі. Саме того дня я вирішив, що красивішого (Ринок) я ще в житті не зустрічав. Час від часу хтось із англів ліниво затягував (бойовий ритуальний) пісню. А тим часом до прилеглих (вулиця) прибувало все більше (поліція) в бойовому спорядженні, в (шоломи), зі (щити й кийки).

Висновки. У цій статті ми описали систему вправ, які використовують під час роботи з художнім текстом в іншомовній аудиторії: передтекстові, притекстові та післятекстові. Також ми подали систему вправ, розроблених на основі уривку з твору «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича. Комплекс завдань опрацьовано як матеріал для вивчення просторічної лексики у чужомовній аудиторії, які вивчають українську мову на основному та завершальному етапі.

Література:

1. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики / Ю. Андрухович. – Кам'янець-Подільський: Meridian Czernowitz, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. – 424 с.
2. Журавлева Л. Обучение чтению (на материале художественных текстов) / Л. Журавлева, М. Зиновьева. – М., 1984. – С. 5.
3. Исупова С. Работа над текстом при обучении русскому языку как неродному / С. Исупова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 5 (23). – 2013, часть 1. – С. 66.
4. Процик І. Художні твори як навчальні тексти для читання на заняттях із чужоземцями та система вправ для навчання читання як виду мовленнєвої діяльності (на матеріалі новели «Дитинство» з роману Юрія Яновського «Вершники 2») / І. Процик // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук праць. – 2010. – Вип. 5. – С. 61-62.
5. Сокіл Б. Дотекстові та післятекстові вправи: типологія та особливості побудови / Б. Сокіл // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук праць. – Львів, 2011. – Вип. 6. – С. 196-203.

Отримано: 6 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: marjana_jaremko@yahoo.de

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-255-258

Яремко М. В. Засоби стилістичного синтаксису в романі Р. Вальзера «Родина Таннер». Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 255–258.

УДК 811.112.2'367.335'38

Яремко Мар'яна Володимирівна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЗАСОБИ СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ В РОМАНІ Р. ВАЛЬЗЕРА «РОДИНА ТАННЕР»

У статті досліджено особливості синтаксичної організації роману Р. Вальзера «Родина Таннер». Розглянуто функціонування внутрішніх монологів та невласне-прямого мовлення у нарративній структурі тексту. Визначено багатослів'я як стилістичну якість мови роману. Встановлено розширення та ускладнення синтаксичної структури тексту за допомогою перелічень, повторів, паралелізмів та періодів.

Ключові слова: внутрішній монолог, невласне-пряме мовлення, розповідний принцип “поетичної балаканини”, стилістичний синтаксис, період.

Яремко Марьяна Владимировна,

Львовский национальный университет имени Ивана Франко., г. Львов

СРЕДСТВА СТИЛИСТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА В РОМАНЕ Р. ВАЛЬЗЕРА «СЕМЕЙСТВО ТАННЕР».

В статье исследованы особенности синтаксической организации романа Р. Вальзера «Семейство Таннер». Рассмотрено функционирование внутренних монологов и несобственно-прямой речи в нарративной структуре текста. Определено многословие как стилистическое качество языка романа. Установлено расширение и усложнение синтаксической структуры текста с помощью перечислений, повторов, параллелизмов и периодов.

Ключевые слова: внутренний монолог, несобственно-прямая речь, повествовательный принцип “поэтической болтовни”, стилистический синтаксис, период.

Mariana Yaremko,

Lviv National Ivan Franko University, Lviv

THE MEANS OF STYLISTIC SYNTAX IN R. WALSER'S NOVEL THE TANNERS

The article analyzes peculiarities of the syntactic organization of R. Walser's novel *The Tanners*. The functioning of internal monologues, free-indirect speech and transcendental elements that form the narrative structure of the text and determine its monologous character have been taken into consideration. It has been defined that the reproduction of a spontaneous flow of inner speech of the main character Simon, the controversial nature of his thoughts and insecurities in his own judgments lead to the fact that the dominant stylistic quality of the text language is diffusion. On the semantic level, the following stylistic figures such as repetition, enumeration, asyndeton, parallelism, antithesis, and inversion are dominant in the novel. It has been established that accumulation of synonymic vocabulary, contrastive analyses of antonyms, semantically related words or phrases by means of anaphoric repetition, asymmetric enumeration, and lexical-syntactic parallelism in the speech microstructure of the text leads to an expansion and complication of the syntactic structure of the novel. Multi-component speech has been studied as a stylistic peculiarity of the author's individual syntax. The structural and intonational peculiarity and semantic-syntactic relations between the protasis and conclusion of a periodic sentence have been analyzed. It has been defined that an individual creative manner of R. Walser is characterized by the implementation of a narrative principle of “poetic chatting” that arises as a result of an intense use of multilevel language units in textual fragments of the novel.

Key words: internal monologue, free-indirect speech, the narrative principle of “poetic chatting”, stylistic syntax, periodic sentence.

Аналіз засобів стилістичного синтаксису, вивченню якого присвячено праці М. Брандес, С. Єрмоленко, А. Загнітка, І. Кочан, Л. Мацько, Н. Сологуб, є одним із ключових аспектів дослідження індивідуально-авторських особливостей художнього тексту. З огляду на те, що структура, семантика і прагматика художнього тексту репрезентують індивідуальний стиль автора, дослідження стилістичного синтаксису потребує не лише виявлення його засобів, але й з'ясування принципів їхнього підбору, текстової організації та смислового наповнення [1, с. 213].

Мета цієї статті – визначити індивідуально-стилістичні особливості синтаксису, які формують творчу манеру Роберта Вальзера (Robert Walser, 1878–1956). Матеріалом дослідження слугував текст роману «Родина Таннер» («Geschwister Tanner», 1907).

Сюжет «Родина Таннер» становлять діалоги, роздуми, спогади та мрії головного героя Сімона, який мандрує по світу у пошуках заробітку. Окрім того, у дію роману інтегровано листи, сни або фантазування головного героя і другорядних персонажів, що з'являються в тексті у формі внутрішнього монологу чи невласне-прямої мови та спричиняють виникнення “невеликих романів у романі”, внаслідок чого мовлення набуває монологічної форми [10, S. 58].

Наприклад, робота Сімона в банку викликає в нього розмірковування, пов'язані із одноманітною діяльністю його працівників:

“Simon versuchte oft, sich in Gedanken an die Stelle des Direktors zu setzen. Aber im allgemeinen verschwand ihm dieses Bild, und wenn er darüber nachdachte, verschwand ihm überhaupt jeder Begriff: «*Etwas Stolz und Erhabenes* ist dabei, aber auch *etwas Unbegreifliches und beinahe Unmenschliches*. Warum gehen nur alle diese Leute, Schreiber und Rechner, ja sogar die Mädchen im zartesten Alter, zu demselben Tor in dasselbe Gebäude hinein, um zu kritzeln, Federn anzuprobieren, zu rechnen und

zu fuchteln, zu büffeln und nasenschneuzen, zu bleistiftspitzen und Papier in den Händen herumtragen. Tun sie das etwa gern, tun sie es notgedrungen, tun sie es mit dem Bewußtsein, etwas Vernünftiges und Fruchtbringendes zu verrichten? Sie kommen alle aus ganz verschiedenen Richtungen, ja einige fahren sogar mit der Eisenbahn aus entfernten Gegenden daher, sie spitzen die Ohren, ob es noch Zeit ist, vor Antritt einen privaten Gang zu unternehmen, sie sind so geduldig dabei wie eine Herde von Lämmern, verstreuen sich, wenn es Abend wird, wieder in ihre speziellen Richtungen, und morgen, um dieselbe Zeit, finden sie sich alle wiederein. Sie sehen sich, erkennen sich am Gang, an der Stimme, an der Manier, eine Türe zu öffnen, aber sie haben wenig miteinander zu tun. Sie gleichen sich alle und sind doch alle fremd und wenn einer unter ihnen stirbt oder eine Unterschlagung macht, so verwundern sie sich einen Vormittag lang darüber, und dann geht es weiter. [...]» [13, S. 36–37].

Цей внутрішній монолог демонструє використання низки лексико-синтаксичних засобів, які впливають на актуалізацію його смислу. Презирливе ставлення Сімона до праці в банку набуває свого вираження на основі контрасту, який твориться за допомогою побудованих на паралельних синтаксичних конструкціях антитез: *“etwas Stolz und Erhabenes”* – *“etwas Unbegreifliches und beinahe Unmenschliches”*; *“zurechnen und zufuchteln, zubüffeln und nasenschneuzen, zubleistiftspitzen und Papier in den Händen herumtragen”*. Зіставляються також і відносини між колегами. Попри схожість та однотипність виконуваної роботи працівники банку не мають нічого спільного і не підтримують дружніх відносин одне з одним. На фоні антитез таке протиставлення набуває виразності: *“Sie sehen sich, erkennen sich..., aber sie haben wenig miteinander zu tun”* чи: *“Sie gleichen sich alle und sind doch alle fremd...”*. Навіть такі події, як смерть одного із працівників чи привласнення кимось у банку чужих грошей, викликають лише невелике здивування і не можуть завадити звичному перебігу робочого дня. Відчуття ретардації сюжету посилюється також із використанням повторів у внутрішньому монологі Сімона, які дозволяють затримати увагу на зображуваному. Стилійно оформлені за допомогою анафоричного повтору – *“Tun sie...”* – риторичні питання увиразнюють нерозуміння Сімоном того, що змушує людей працювати і виконувати кожного разу рутину роботи, а також демонструють його небажання знайти постійне місце праці. Емоційність внутрішнього мовлення передається кумуляцією однорідних членів речень: *“Leute, Schreiber und Rechner, ja sogar die Mädchen im zartesten Alter”*; *“sehen sich, erkennen sich”*; *“am Gang, an der Stimme, an der Manier”*. Асиндетичний зв'язок цих перелічень передає згущеність думок та творить певний темп і мелодію для передачі внутрішнього мовлення. У четвертому реченні наведеного монологу спостерігається повторення синтаксичної структури, яке реалізується анафоричним паралелізмом: *“Sie kommen..., sie spitzen..., sie sind so geduldig..., und morgen ... findensich alle wiederein”*, а також сукупність безсполучникового, сурядного та підрядного видів зв'язку, що робить це речення складною синтаксичною конструкцією.

Відтворення спонтанного перебігу внутрішнього мовлення Сімона, суперчливого характеру його думок та невпевненості у власних судженнях передається в наведеному внутрішньому монологі за допомогою нагнітання лексико-синтаксичних засобів, які поступово перетворюють роздуми героя в балаканину.

Характерним для роману «Родина Таннер» є персональний тип розповіді із використанням невластиво-прямого мовлення [11, S. 90–93]. У порівнянні із прямою та непрямою мовою, невластиво-пряме мовлення займає проміжне місце, оскільки в ньому поєднуються “лексичні і синтаксичні риси чужого висловлювання” та голос наратора із використанням претеритуму й веденням розповіді від 3-ї особи однини [3, с. 501]. Внаслідок злиття голосів персонажа та розповідача виникає “двоплановість висловлювання” [3, с. 501]:

“Simon kam es ganz wunderbar vor, in dieser stillen Küche, mitten in einer großen Stadt, zu handwerken. Wer hätte das je gedacht. Nein, der Mensch kam doch nie dazu, sich eine Zukunft zu malen. Er (1), der früher frei über die Bergweiden streifte, wie ein Jäger unter dem offenen Himmel schlief und die Luft zu eng fand (2), wenn er Ausblicke genoß (3), die die vor ihm liegende Erde auseinanderbreiteten und dehnten (4), der die Sonne heißer, den Wind stürmischer, die Nacht dunkler und die Kälte grimmiger wünschte (5), wenn er draußen, zu jeder Jahreszeit und bei jeder Witterung, suchend, händereibend und atempustend herum lief (6), er steckte jetzt in einer kleinen Küche und trocknete einen tropfenden Teller warm ab (1). Er war froh” [13, S. 201].

У наведеному прикладі відображено реалізацію невластиво-прямого мовлення, яке надає словесному висловлюванню двоголосі структури. Нарція ведеться від третьої особи однини з використанням розповідного часу претеритуму та без вживання *verbadicendi* чи *verbastendi*. Відсутні також коментарі з боку розповідача, а зображуване постає перед читачем крізь призму свідомості Сімона. Поданий вище приклад складається із п'яти речень, аналіз яких дає можливість простежити відмінність між перспективою наратора та персонажа. Голос персонального наратора в першому реченні, з якого розпочинається дванадцятий розділ роману, зображає Сімона в незвичній для нього ситуації – за виконанням домашньої роботи в кухні. Роздуми Сімона розпочинаються з другого речення, в якому він сам собі дивується, що всупереч власній свободолобивій натурі з радістю виконує домашні обов'язки в домі своєї господині. На мовлення головного героя вказує емоційно забарвлена лексика, вживання підсилювальних часток *“je”*, *“doch”* та використання кон'юнктивної форми *“hätte ... gedacht”* для підкреслення здивування. Окрім того, завдяки використанню багатокомпонентної синтаксичної конструкції, як у четвертому реченні цитованого прикладу, вдається не лише стилізувати характерну для невластиво-прямого мовлення розмовну мову, але й передати “цілісно”, “об'ємно” та емоційно звичний хід думок і відтворити “синхронність” їхнього “граматичного вираження” [2, с. 314]. Лексично розгалужені синтаксичні структури складного речення характерні не лише для внутрішнього монологу, але й для невластиво-прямого мовлення, оскільки вони якнайкраще дозволяють репрезентувати згущення мислення і слугують головним засобом виразності мовлення.

Структурно-інтонаційна особливість четвертого речення наведеного прикладу дає змогу говорити про таке особливе синтаксичне утворення, як період. Лінійна структура цього періоду ускладнюється п'ятьма складнопідрядними реченнями, які призводять до порушення його початкової позиції. Опорним словом виступає займенник *“er”*, що конкретизується за допомогою атрибутивних підрядних речень (2) і (5) з однорідною супідрядністю. Підрядне означальне речення (2) стає головним для підрядної частини часу (3), яка підпорядковує собі наступну означальну підрядну частину (4), утворюючи таким чином ступеневу підрядність. Підрядне означальне (5) стає ж головною частиною для подальшої підрядної частини часу (6), поєднуючись також ланцюговим зв'язком. Отже, однорідні підрядні означальні речення (2) і (5) та їхні однакові підрядні частини (3) і (6) побудовані на основі лексико-синтаксичного паралелізму з метою реалізації антитези, що протиставляє теперішню діяльність Сімона його звичному способу життя. Перша частина (“засновок”) цього періоду більша за

обсягом та будовою від другої частини: “*Erstecktejetzt...*”, яка становить “висновок” і виступає головним реченням, якому підпорядковуються однорідні підрядні означальні речення (2) і (5), що творять градацію та відділяються від висновку паузою [7, с. 148]. Характерно, що даний період розпочинається в засновку та висновку повторенням займенника “*er*”, який належить до головної частини, де і виражено центральну думку цілої синтаксичної конструкції. Таке переривання головної частини речення робить період “обрамленим” [7, с. 149]. Розширення структури підрядних частин (5) і (6) за допомогою перелічень надає засновку висхідної інтонації, вершина якого припадає на останній перелічувальний елемент “*atempustend*” та змінюється після вираженої комою паузи на висновок із характерною для нього низхідною інтонацією. Завдяки своїй багатослівній структурі період дозволяє в засновку не лише передати перебіг думок Сімона, але й відтворити на фоні семантично-інтонаційних частин синтаксичної конструкції бурхливість внутрішнього мовлення персонажа. Побудова ж періоду на паралелізмі із вираженням антитези та використання в ньому повторів і перелічень зумовлює відтворення в невластивій мові таких самих стилістичних властивостей та такої ж манери мовлення Сімона, як і у внутрішньому монолозі. В останньому двоскладному реченні цитованого прикладу: “*Erwarfroh*” на зміну яскраво вираженій в періоді перспективі персонажа знову приходить нейтральний тон розповідача.

Таким чином, переважання у романі монологічної форми над діалогічною, побудова мовленнєвого портрета головного героя Сімона на основі його балакучості, а також використання невластивого мовлення, в якому голос протагоніста домінує над перспективою наратора, призводять до багатослів'я як “стилістичної якості” мови тексту [2, с. 397].

У працях В. Беняміна, С. Андрес та Й. Штреліса таке нагнітання у тексті різнорівневих мовних одиниць отримує назву розповідного принципу “поетичної балаканини” (“*die poetische Geschwätzigkeit*”), реалізація якої є характерною для індивідуально-творчої манери Вальзера [9, S. 327; 12, S. 105; 8, S. 8].

Розповідний принцип “поетичної балаканини” видозмінює структуру простого речення, розгортаючи та ускладнюючи його. Тяжіння нарації до ланцюгового нагромадження слів і словосполучень впливає на структуру синтаксичних конструкцій у тексті. Й. Штреліс говорить про паратактичність як одну із характерних особливостей композиційної побудови тексту Вальзера, оскільки епізоди, з яких складається роман, наведені теж у міру того, як вони спадають на думку, а не як цього вимагає сюжет [12, S. 75]. Під паратактичністю в цьому випадку розуміється не переважання на синтаксичному рівні складносурядних речень, а манера Р. Вальзера асоціативно накопичувати чи додавати одне до одного слова, словосполучення або цілі речення. На думку Й. Штреліса, автор надає великого значення синтаксичній побудові речення та його інтонаційній картині, а тому не зупиняється на використанні лише простих чи складних речень, а надає перевагу “довжелезним періодам лабіринтної форми” [12, S. 75].

Мовна реалізація балаканини зумовлює – найчастіше в межах одного складного синтаксичного цілого – чергування простих ускладнених речень із складними або багатоконпонентними конструкціями:

“*Der Direktor der Bank war ein alter, stiller Mann, der überhaupt nie gesehen wurde (1). In seinem Kopfe schienen die Fäden und Wurzeln des ganzen ungeheuren Geschäftsganges ineinandergeworfen zu liegen (2). Wie der Maler in Farben, der Musiker in Tönen, der Bildhauer in Stein, der Bäcker in Mehl, der Dichter in Worten, der Bauer in Strichen Landes, so schien dieser Mann in Geld zu denken (3). Ein guter Gedanke von ihm, zur guten Zeit ausgedacht, brachte in einer halben Stunde dem Geschäft eine Million (4). Vielleicht! (5) Vielleicht mehr, vielleicht weniger, vielleicht nichts, und gewiß, manchmal verlor dieser Mann ganz im stillen, und alle seine Untergebenen wußten nichts davon, gingen, wenn die Glocke zwölf schlug, zum Essen, kamen um zwei Uhr wieder, arbeiteten vier Stunden, gingen fort, schliefen, erwachten, standen zum Frühstück auf, gingen wieder, wie am gestrigen Tag, ins Gebäude, nahmen die Arbeit wieder auf und keiner wußte, denn keiner hatte Zeit, etwas von diesem Geheimnisvollen in Erfahrung zu bringen (6). Und der stille, alte, grämliche Mann dachte im Direktionszimmer (7). Für die Angelegenheiten seiner Angestellten hatte er nur ein mattes, halbes Lächeln. Er hatte etwas Dichterisches, Erhabenes, Entwerfendes und Gesetzgeberisches (8)*” [13, S. 35–36].

Змалювання образу директора банку передається вісьмома синтаксичними конструкціями, що об'єднуються послідовним семантичним зв'язком в одне синтаксичне ціле та надають мовленню нарації емоційної оцінки. На основі загальної структури цитованого прикладу простежується семантичне поглиблення портретного образу та поступове зростання експресивності синтаксичної організації мовлення. Так, на зміну двокомпонентному підрядному означальному (1) та простому реченню (2) з'являється період, засновок якого ускладнений переліченням порівнянь, на фоні яких підкреслюється контрастність висловленого у висновку припущення. За своєю структурою цей період є простим ускладненим реченням, граматична організація якого порушується конструкцією пролепси із “*so*”, що з'єднує дві семантично-інтонаційні частини періоду [2, с. 317]. Кульмінаційності цього зображення досягнуто в шостому реченні, де протиставляється діяльність директора та його підлеглих. Якщо керівник банку у сприятливий час може за півгодини заробити мільйон або, навпаки, втратити, то робочі будні його працівників виглядають монотонно, на що і вказують перелічені дієслова в цій складній синтаксичній конструкції (6). Про свої здобутки чи втрати директор нічого не повідомляє, тому вони і залишаються таємницею для інших. На емоційне підсилення висловлювання впливає повторення лексеми “*vielleicht*”, висловленої вигуком (5) та підхопленої на початку наступної конструкції (6). Тут у формі антиклімаксу та анафоричного повторення “*vielleicht*” відбувається послідовне спадання вираженої в четвертому висловлюванні думки і, зрештою, повідомляється, що невдачі також трапляються із директором. Доповнюють образ керівника банку такі конкретизуючі епітети, як “*alt*”, “*still*”, “*grämlich*”, з яких “*alt*” і “*still*” повторюються в зображенні персонажа двічі. Лексема “*still*” зустрічається втретє в словосполученні “*im stillen verlieren*”, значення якого свідчить про те, що про свої втрати головний банкір нікому не повідомляє. Портрет завершується переліченням субстантивованих прикметників і дієприкметників (“*et was Dichterisches, Erhabenes, Entwerfendes und Gesetzgeberisches*”), які довершують образ величного, поважного та розважливого керівника.

Висновки та перспективи дослідження. Переважання у наративній структурі роману «Родина Таннер» внутрішніх монологів головного героя Сімона, невластивого мовлення та позасюжетних елементів зумовлює монологічність та багатослівність мови тексту. Використання таких стилістичних фігур, як повтор, перелічення, асиндетон, паралелізм, антитеза, а також нагромадження на лексичному рівні слів або словосполучень із антонімічним, синонімічним чи спорідненим семантичним зв'язком, доповнюють синтаксичну структуру тексту однорідними та відокремленими членами речення і вод-

ночас ускладнюють її. На основі аналізу періодичної побудови синтаксичних конструкцій з'ясовано багатокomпонентність як характерну особливість індивідуально-авторського синтаксису.

Перспективу подальшого дослідження становить лінгвістичний аналіз ранньої прози Р. Вальзера з метою визначення індивідуально-стильової специфіки мовлення автора.

Література:

1. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста : словарь-тезаурус / Н. С. Болотнова. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 384 с.
2. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс : учебник / М. П. Брандес. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Прогресс-Традиция ; ИНФРА-М, 2004. – 416 с.
3. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ “Академія”, 1997. – 752 с.
4. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. – К. : Наук. думка, 1982. – 210 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
6. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посібник / І. М. Кочан. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
7. Читай і знай! : Довід.-практикум з граматики та стилістики сучас. укр. мови / Н. Я. Дзюбишина-Мельник, О. Я. Лаврінець, К. С. Симонова, Л. Ф. Ціпцюра. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 198 с.
8. Andres S. Robert Walsers arabeskes Schreiben / Susanne Andres. – Göttingen : Cuvillier, 1997. – 182 S.
9. Benjamin W. Robert Walser / Walter Benjamin // Gesammelte Schriften / W. Benjamin ; [hrsg. v. R. Tiedemann und H. Schweppenhäuser]. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1977. – Bd. 2. – S. 324–328.
10. Groddeck W. Robert Walser und das Fantasieren. Zur Niederschrift der “Geschwister Tanner” / Wolfram Groddeck // Robert Walser. Text+Kritik / [hrsg. v. H. L. Arnold]. – 4. Aufl. – München : Ed. Text+Kritik, 2004. – S. 55–68.
11. Martinez M. Einführung in die Erzähltheorie / Matias Martinez, Michael Scheffel. – München : Beck, 1999. – 198 S.
12. Strelis J. Die verschwiegene Dichtung : Reden, Schweigen, Verstummen im Werk Robert Walsers / Joachim Strelis. – Frankfurt a. M. [u.a.] : Lang, 1991. – 163 S.

Джерела ілюстративного матеріалу:

Walser R. Geschwister Tanner : [Roman] / Robert Walser. – Zürich [u. a.] : Suhrkamp, 1986. – 380 S. – (Sämtliche Werke in Einzelausgaben : 20 Bde. / Robert Walser ; [hrsg. v. J. Greven] ; Bd. 9).

ЗМІСТ

Магас Наталія Мирославівна МЕТАФОРИЗАЦІЯ РОЗУМІННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	3
Манжос Світлана Віталіївна ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ» У ПАРАДИГМІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ	6
Мартинюк Алла Петрівна, Губіна Алла Михайлівна СТРУКТУРУВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНОГО ВУЗУ	10
Матушевська Наталя Володимирівна ТАКТИКА ПРОПОЗИЦІЇ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ СПОКУСА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО КІНОДИСКУРСУ)	14
Миронова Тетяна Юріївна ТЕКСТОВІ ЗНАКИ ВІДНОСНО АВТОРСЬКОГО СМІСЛУ ОДНОГО ІЗ БРИТАНСЬКИХ ТЕКСТІВ (ОПОВІДАННЯ Г.В. МОРТОНА «ЖІНКИ ТА ЧАЙ / WOMEN AND TEA»)	19
Valery Mukhailenko INTERNATIONALISMS IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION	25
Мицько Олена Сергіївна ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛІ КУРСУ «СВЯТКУЄМО РАЗОМ!»)	29
Galyna Mikhnenko REALIZATION OF BLENDED LEARNING IDEAS IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES	32
Могельницька Людмила Францієвна РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ЗАГРОЗА В МОВІ ТА МОВЛЕННІ	35
Могилко Юлія Олександрівна СИСТЕМА ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ	38
Мокривська Мар'яна Теодорівна ПРИКМЕТНИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ РИС ХАРАКТЕРУ В ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ РОМАНІ	43
Моторний Андрій Володимирович, Моторний Олександр Андрійович МЕТАФІЗИЧНА СКЛАДОВА ПОЕТИЧНОГО СВІТУ МІЛІАНА ДЕЖІНСЬКОГО	47
Накашидзе Ірина Сергіївна СИМЕЙНІ ОРІЄНТИРИ ЖІНКИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ НОВЕЛ ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО «ПОВІЇ ТЕЖ ВИХОДЯТЬ ЗАМІЖ»)	50
Николюк Тамара Володимирівна, Шкляєва Наталія Володимирівна КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТА ЗМІНИ СЕМАНТИКИ	55
Ніколасва Ірина Василівна АМЕРИКАНСЬКИЙ ВИМОВНИЙ СТАНДАРТ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ТИПИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВИМОВИ	58
Новицька Оксана Іванівна, Шеремета Людмила Павлівна ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ СТРАВ З РОСЛИННИХ ПРОДУКТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК ПІДГАСЧЧИНИ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	62
Олександрова Галина Мевлютівна ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ СТУДЕНТАМИ-МІЖНАРОДНИКАМИ	67
Ольхович-Новосадюк Марія Миколаївна КОНЦЕПТОСФЕРА «РАДІСТЬ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ	70
Павловська Людмила Олександрівна ПРАГМАТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	73
Падалка Руслана Миколаївна, Листопад Катерина Віталіївна ПРОЗОНІМИ У ТВОРАХ ОСКАРА УАЙЛЬДА	77
Палій Василь Павлович, Голуб Тетяна Володимирівна ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕКЛАМНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ /НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ/	80
Пелехата Олена Миколаївна ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ЯК ОДИН З МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ-ПОЛОНІСТІВ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА	84
Пивоваров Василь Миколайович ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ГУМАНІТАРНІЙ СКЛАДОВІЙ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ	87
Пилипюк Лариса Анатоліївна, Коваленко Валентина Григорівна ЧИТАЦЬКЕ СПРИЙНЯТТЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ОНОРЕ БАЛЬЗАКА	92
Iryna Pinich POSITIVE MORAL EMOTIONS IN CULTIVATING IDEOLOGY OF VICTORIAN MORALITY (A CORPUS-BASED STUDY)	96
Пожар Анастасія Борисівна НОМІНАТИВНІ ОДИНИЦІ ПОЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИТИНСТВО» / «CHILDHOOD» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	102

Поздняков Олександр Вікторович ВІКОВІ ТА СУСПІЛЬНІ ЧИННИКИ ВИКОРИСТАННЯ СЛЕНГОВОГО ВОКАБУЛЯРУ	105
Покровська Ірина Леонідівна АЛЕВІТСЬКО-БЕКТАШИТСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ УНІКАЛЬНОСТІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	109
Попойлик Юлія Дмитрівна ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСЕМИ <i>БОГ</i> У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ХХ СТОЛІТТЯ	112
Приходько Вікторія Богданівна СМІХОВА КУЛЬТУРА «ВЕЧЕРОВ НА ХУТОРЕ БЛИЗ ДИКАНЬКИ» М. ГОГОЛЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ІНШОМОВНОГО ДИСКУРСУ	115
Путівцева Наталія Костянтинівна КАРИБСЬКИЙ ОСТРІВ У СВІТОГЛЯДІ ЕДУАРА ГЛІССАНА ЯК СИМВОЛ ЄДНАННЯ СВІДОМОСТЕЙ ТА КУЛЬТУР	118
Руденко Світлана Миколаївна ГЛЮТОНІМИ-СИМВОЛИ ТЕМПОРАТИВНОГО ЦИКЛУ «УКРАЇНСЬКА ВЕСНЯНА ОБРЯДОВІСТЬ»	121
Рядська Розанна Іванівна АСЕРТИВНІ ДІСЛОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОГО МОДУСУ ВИСЛОВЛЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	125
Сабан Олеся Василівна ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДЕПОНІМНИХ ОКАЗИОНАЛІЗМІВ ТА НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	129
Савчук Анна Ярославівна ФУНКЦІЇ ПОВТОРУ У НАУКОВО-КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	133
Iryna Salata SOME IDEAS ON LISTENING PRACTICE IN THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING	136
Natalia Samoilenko LANGUAGE ASSESSMENT: IMPACT ON TEACHING AND LEARNING CYCLE	139
Свистун Ніна Олександрівна СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ У СИНТАКСИСІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	144
Halyna Semen, Lesia Hladkoskok THE ROLE OF THE COURSE "FOREIGN LANGUAGES IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT" IN PHILOLOGY MAJORS BACKGROUND	147
Серняк Оксана Михайлівна РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	151
Ситник Ольга Василівна ПЕРЦЕПТИВНІ ПАРАМЕТРИ ПСИХОПОЕТИКИ МАЛОЇ ПРОЗИ М. ХВИЛЬОВОГО	154
Сіваченко Інна Вікторівна ЧАСТОТНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ БРИТАНСЬКИХ СПОРТИВНИХ КОМЕНТАТОРІВ КІННИХ ПЕРЕГОНІВ	158
Слюніна Олена Вікторівна КОНФЛІКТ ЛЮДИНИ Й ОТОЧЕННЯ: ЕВОЛЮЦІЯ ГЕРОЯ У ТВОРАХ ГЕРМАНА ГЕССЕ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ «СТЕПОВИЙ ВОВК», «ГРА В БІСЕР» ТА «СІДДХАРТХА»)	162
Солтис Мар'яна Орестівна ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТА ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКОРОЧЕНЬ	165
Сошко Оксана Григорівна СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНИХ РИС ЛЮДИНИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)	170
Ставцева Вікторія Федорівна БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ АНГЛОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ США ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	174
Старова Олена Олександрівна, Мостицька Альона Андріївна ЖАРГОН УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	177
Стернічук Віта Богданівна СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «МЕМУАРИСТИКА» ТА «ЕПІСТОЛЯРІЙ» В АВТЕНТИСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	182
Стефанова Наталія Олександрівна СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ	186
Сторчак Марія Олегівна КОНКРЕТНІ ТА УЗАГАЛЬНЕНІ СМИСЛИ ЗАГАЛЬНИХ ІМЕН У ВИСЛОВЛЮВАННЯХ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	190
Ткачик Олена Володимирівна ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСНИХ МЕТОДІВ У ГЕНДЕРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	194
Трумко Оксана Михайлівна ІНФОРМАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	197

Урядова Вікторія Денисівна ХАРАКТЕР СЕМАНТИЧНОЇ СПОЛУЧУВАНОСТІ СЛОВОВІРНИХ АФІКСІВ У КОРЕЙСЬКІЙ, РОСІЙСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ	200
Фецко Іванна Михайлівна ТЕРМІНИ-ГРЕЦИЗМИ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНСЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ	203
Хаботнякова Поліна Сергіївна МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АСПЕКТУ БІБЛІЙНИХ ОБРАЗІВ-СИМВОЛІВ У ЖАНРІ МІСТИЧНОГО ТРИЛЕРУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ФРЕНКА ПЕРЕТТІ)	207
Oksana Kharlay REPRESENTATION OF FEMALE POSITIVE INNER ATTRIBUTES IN POLISH AND CHINESE PROVERBS FROM AN ETHNOLINGUISTIC PERSPECTIVE	210
Хірочинська Ольга Іванівна ОСОБЛИВОСТІ ФОНЕТИЧНОЇ НОРМИ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ	214
Худолій Анатолій Олексійович МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ	217
Ченіль Оксана Яківна ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЛОВОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕЗЕНТАЦІЇ У ПЛОЩИНІ ТЕОРІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	223
Lilia Chernysh FESTE REDEWENDUNGEN ALS BESONDERHEIT DER WERKEN VON GÜNTER GRASS	227
Чистяк Дмитро Олександрович КОСМОГОНІЧНА КОНЦЕПТОСИСТЕМА У ХУДОЖНІЙ МОВІ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНІЧА	230
Чмель Вікторія Володимирівна, Ахмад Інна Михайлівна МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	233
Чорній Анастасія Любомирівна КОМУНІКАТИВНА СКЛАДОВА МЕДІАБЕЛЬНОСТІ КОНФЛІКТІВ	236
Шарова Тетяна Михайлівна, Посадна Тетяна Василівна САМОБУТНІСТЬ ТА ОРИГІНАЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ 20-30–Х РР. ХХ СТ.	239
Шум Ольга Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОГО СТИЛЮ У ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ МАЛОЇ ПРОЗИ А. КУРКОВА)	243
Шумейко Олена Анатоліївна ХУДОЖНЬО-СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАНСФОРМОВАНИХ СТАЛИХ ВИСЛОВІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ К. ХХ – ПОЧ. ХХІ СТОЛІТЬ	246
Юзвяк Ірина Петрівна, Качала Олег Андрійович ВИВЧЕННЯ ПРОСТОРІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ОСНОВІ ТВОРУ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ»	250
Яремко Мар'яна Володимирівна ЗАСОБИ СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ В РОМАНІ Р. ВАЛЬЗЕРА «РОДИНА ТАННЕР»	255

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»
Серія «Філологія»**

Збірник наукових праць

**Випуск 1(69)
Частина 2**

Головний редактор *І. Д. Пасічник*

Відповідальний за випуск *І. В. Ковальчук*

Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, О. Ю. Костюк*

Технічний редактор *Р. В. Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 30,46. Наклад 100 прим. Зам. № 19–18.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «TimesNewRoman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свинарчук Р. В.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. netРВ № 1 від 8 серпня 2000 року.